Aldous

Huxley

KONTRAPUNKTAS

/ romanas

Aldous
HUXLEY

KONTRAPUNKTAS

romanas

Aldous Huxley

KONTRAPUNKTAS / romanas

IŠ ANGLŲ KALBOS

VERTĖ

NIJOLĖ CHIJENIENĖ

LIETUVOS

RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS

LEIDYKLA

VILNIUS

Versta iš:
Aldous Huxley. *Point Counter Point.*
Garden City, New York
Doubleday, Doran & Co., Inc., 1928

ISBN 9986-39-230-6
UDK 820-3
Hu204

Originally published in 1928 by Chatto & Windus (London)
and by Doubleday, Doran & Co. (Garden City, New York)

„Kokia varginga ta žmogaus būtis!
Gimęs vienam, kitkam paklust privalo!
Pradėtam iš tuštybės tuštybė užginta:
Silpnas iš prigimties stiprybės reikalingas.
Ko gamta siekia prieštaringais savo dėsniais –
Jausmai ir protas, kur slypi dvilypumo priežastis?“

I SKYRIUS

– Tikiuosi, grįši ne vėlai? – Mardžorės Karlings balse skambėjo rūpestis ir kone maldavimas.

– Ne, ne vėlai, – atsakė Valteris, prislėgtas ir jausdamas kaltę, kad meluoja. Jos balsas erzino. Ji kalbėjo kiek tęsdama žodžius, ir perdėtai raiškiai – netgi būdama nusiminusi.

– Ne vėliau kaip iki vidurnakčio?

Ji būtų galėjusi jam priminti tuos laikus, kai jis be jos vakarais kojos iš namų nekeldavo. Ji būtų galėjusi tai priminti, bet nutylėjo; principai neleido; kad ir kas būtų, ji nepirš jam savo meilės.

– Na gerai, tebūnie iki pirmos. Juk žinai, kaip per tuos pobūvius būna.

Bet, teisybę pasakius, ji nežinojo, kaip ten būna, vien dėl to, kad nebuvo jo žmona ir niekas jos nekviesdavo.

Dėl Valterio Bidleiko ji metė savo vyrą; o Karlingas, uolus krikščioniškos moralės sergėtojas, turėjo sadistinių polinkių ir, norėdamas atsikeršyti, nesutiko skirtis. Jau dveji metai jie gyvena drauge. Tik dveji metai, ir štai jis nebemyli jos ir jau įsimylėjo kitą. Gyvenimas nuodėmėje nebetenka vienintelio pateisinimo, dviprasmiška padėtis visuomenėje – vienintelio palengvinimo. O ji laukiasi.

– Pusę pirmos, – meldė ji, žinodama, kad jos įkyrumas tik suerzins jį ir jis dar mažiau ją mylės. Tačiau negalėjo prisiversti patylėti; per smarkiai jį mylėjo ir per skaudžiai pavyduliavo. Žodžiai patys veržėsi, ir jokie principai nepajėgė tam sukliudyti. Būtų buvę kur kas geriau – tiek jai, tiek, ko gero, ir Valteriui, jeigu ji būtų mažiau turėjusi tų principų ir leidusi nevaržomai lietis jausmams. Tačiau nuo vaikystės buvo mokoma tvardytis. Visada žinojo, kad tik prastuomenė „kelia scenas“. Maldaujantis „Pusę pirmos, Valteri“ – tiek ir bepajėgė prasilaužti pro jos principus. Toks menkas jausmo protrūkis nepajėgs jo sujaudinti, tik suerzins. Ji tai žinojo ir vis tiek negalėjo tylėti.

– Jeigu tik man pavyks. – (Na štai, ji pasiekė savo. Jo balse nuskambėjo pyktis.) – Bet negaliu prižadėti. Nelauk manęs, – tarė jis, bet pats galvojo (persekiojamas Lusi Tentemaunt įvaizdžio), kad grįš tikrai ne pusę pirmos.

Valteris pasitaisė baltą kaklaraištį. Veidrodyje jis pamatė jos veidą šalia savojo. Tas veidas buvo blyškus ir toks sunykęs, kad iš viršaus apšviesti skruostai atrodė įdubę nuo skruostikaulių metamo šešėlio. Aplink akis juodavo ratilai. Tiesi nosis, net ir geriausiais laikais smarkiai per ilga, dabar nykiai stirksojo liesame veide. Ji atrodė negraži, pavargusi ir serganti. Lygiai po šešių mėnesių jai gims kūdikis. Kažkas, kas buvo iš pradžių viena ląstelė, paskui kelios susikibusios ląstelės, nedidelis audinių gumulėlis, savotiškas kirmėliukas, žuvies su žiaunomis užuomazga – kruta dabar jos įsčiose ir vieną dieną virs žmogumi, suaugusiu žmogumi, kuris kenčia ir džiaugiasi, myli ir neapkenčia, mąsto, prisimena ir svajoja. Ir tas, kas jos kūne tebuvo gniužulėlis drebučių, sukurs Dievą ir tikėjimą; tas, kas buvo žuvies užuomazga, kurs ir jo kūriniai taps gėrio ir blogio kovos

arena; tas, kas gyveno joje kaip aklas parazituojantis kirmis, žiūrės į žvaigždes, klausysis muzikos, skaitys poeziją. Tas kažkas virs asmenybe, mažytis materijos kamuoliukas taps žmogaus kūnu, žmogaus sąmone. Jos viduje vyko stulbinantis kūrybos procesas, bet Mardžorė jautė vien silpnumą ir nuovargį; toji paslaptis jai tebuvo kankynė, bjaurumas ir neslūgstantis nerimas dėl ateities, slegiančios mintys ir kūno nepaslankumas. Pajutusi nėštumo požymius, ji apsidžiaugė ar bent stengėsi džiaugtis, nors ją ir baugino pasekmės – neišvengiamas jos pačios kūno ir visuomeninės padėties pasikeitimas. Ji vylėsi, kad kūdikis grąžins jai Valterį (jau tada jis buvo pradėjęs tolti nuo jos). Kūdikis sužadins jam jausmus, kurie užpildys jo meilėje atsivėrusią tuštumą. Ji nežmoniškai bijojo skausmo, neišvengiamų sunkumų ar nepatogumų. Tačiau ir skausmai, ir sunkumai atrodė niekis, jeigu jie atneš atsinaujinimą, jeigu Valteris stipriau prie jos prisiriš. Nepaisant visko, ji buvo patenkinta. Ir iš pradžių jos nuojauta pasitvirtino. Žinia, kad ji laukiasi, sužadino jo švelnumą. Dvi ar tris savaites ji buvo labai laiminga, susitaikiusi su skausmais ir nepatogumais. Paskui diena po dienos viskas ėmė keistis. Valteris sutiko tą moterį. Lakstydamas paskui Lusi, jis vis dar iš paskutiniųjų stengėsi dėtis esąs rūpestingas. Tačiau ji jautė, kad tas rūpestingumas per jėgą, kad jis švelnus ir dėmesingas tik iš pareigos, kad nekenčia kūdikio, verčiančio jį rodyti atidumą jo motinai. O kad jis jo nekentė, ir ji pradėjo nekęsti. Palaima išsisklaidė ir jos nerimas vėl prasiveržė į paviršių ir sukaustė visas mintis. Ateityje laukė vien skausmas ir neviltis. O tuo tarpu – bjauri išvaizda, silpnumas, nuovargis. Kaip jai tokiai kovoti?

– Ar tu myli mane, Valteri? – staiga paklausė ji.

Valteris trumpam atitraukė savo rudas akis nuo kaklaraiščio atspindžio ir pasižiūrėjo į jos liūdnas, įtemptai žvelgiančias į jį pilkas akis. Jis nusišypsojo. „Kaip aš norėčiau, – pagalvojo, – kad ji paliktų mane ramybėje!" Jis sučiaupė ir vėl pravėrė lūpas imituodamas bučinį. Bet Mardžorė nenusišypsojo jam atsakydama. Jos veidas liko toks pat liūdnas, sukaustytas rūpesčio. Jos akys virptelėjusios sublizgėjo ir nelauktai ant blakstienų pakibo ašaros.

– Ar negalėtum pasilikti su manim šįvakar? – paprašė ji, niekais paversdama visą savo didvyrišką pasiryžimą nepykdyti jo ir prievarta nereikalauti meilės; duoti jam laisvę daryti ką nori.

Tos ašaros, tas virpantis ir priekaištingas balsas Valterį sugraudino, bet sykiu ir supykdė; sukėlė nepasitenkinimą, gailestį ir gėdą.

„Nejaugi tu nesupranti, – būtų norėjęs pasakyti jis, jeigu nebūtų pristigęs drąsos, – nejaugi tu nesupranti, kad dabar ji jau nebe tokia, kaip anksčiau, ir kad nebegali būti tokia, kaip anksčiau. Ir gal, jeigu jau atvirai, ji niekad nebuvo tokia, kaip tu kad įsivaizdavai, – turiu galvoje mūsų meilę, – niekad nebuvo tokia, kokią aš pats bandžiau įsivaizduoti. Būkime draugai, būkime kompanionai. Tu man patinki, aš tavimi žaviuosi. Bet dėl Dievo meilės, nepančiok manęs šitokia meile. Nebruk man jos. Jeigu tu žinotum, kokia našta būna meilė tam, kuris nemyli, kokia prievarta, koks smurtas..."

Bet ji verkė. Pro sumerktas blakstienas viena po kitos sruvo ašaros. Jos veidas virpėjo, persikreipęs iš kančios. Ir jis buvo kankintojas. Jis nekentė savęs, „Bet kodėl aš turėčiau leistis šantažuojamas jos ašarų?" – klausė jis savęs nekęsdamas jos. Ilga Mardžorės nosimi nuriedėjo ašara. „Ji neturi teisės, neturi teisės taip neprotingai elgtis. Kodėl ji nesuima savęs į rankas?"

„Todėl, kad ji mane myli.“

„Bet aš nenoriu jos meilės, aš jos nenoriu.“ Jis jautė, kaip širdyje jam užverda pyktis. Juk nėra už ką jo taip mylėti, bent jau dabar nėra už ką. „Tai prievarta, – pakartojo jis sau, – prievarta. Kodėl turėčiau leistis prievartaujamas dėl to, kad ji mane myli ir kad kažkada aš irgi ją mylėjau – nors ar aš ją iš tiesų mylėjau?“

Mardžorė išsitraukė nosinę ir ėmė šluostytis ašaras. Jis susigėdo savo niekingų minčių. Bet juk viskas per ją, ji kalta, kad jam gėda. Jai reikėjo pasilikti su vyru. O jie galėjo susitikinėti. Popietėmis studijoje. Tai būtų buvę romantiška.

„Bet juk, šiaip ar taip, aš priverčiau ją likti su manimi.“

„Bet jai derėjo būti protingai ir atsisakyti. Jai derėjo žinoti, kad visa tai nesitęs amžinai.“

Tačiau ji padarė taip, kaip jis jos prašė. Metė viską ir vardan jo susitaikė su dviprasmiška visuomenine padėtimi. Dar vienas prievartos momentas. Ji prievartavo jį savo pasiaukojimu. Jį siutino tai, kad tuo pasiaukojimu ji apeliuoja į jo garbės ir padorumo sampratą.

„Jeigu ji pati turėtų garbės ir padorumo, – mąstė jis, – tai nereikalautų iš manęs.“

„Bet dabar ji laukiasi.“

„Kurių galų ji apskritai leido jam atsirasti?“

Jis nekentė jo. Dabar jis priverstas būti atsakingas už jo motiną ir jaučiasi kaltas dėl to, kad verčia ją kentėti. Jis žiūrėjo į ją, besišluostančią ašarotą veidą. Pastojusi ji pasidarė tokia atgrasi ir sena. Kaip moteris gali tikėtis? ...Bet ne, ne, ne! Valteris užsimerkė ir vos pastebimai papurtė galvą. Tokią niekšingą mintį reikia tuoj pat užgniaužti, atsikratyti jos.

„Kaip aš galiu taip galvoti?“ – paklausė jis savęs.

– Neik, – pakartojo ji.

Kaip įgriso ta jos raiški tarsena ir tęsiami balsiai!

– Prašau, neik, Valteri.

Ji kalbėjo proverksmiais. Vėl prievarta. Viešpatie, koks jis niekšas! Ir vis dėlto, nors ir gėdydamasis, o gal kaip tik dėl to, jis jautė, kad gėdingi jo jausmai greičiau stiprėja, o ne slūgsta. Nepakantumas jai augo dėl to, kad jis jos gėdijosi; ji vertė jį kankintis ir smerkti save, bet tuo tik dar labiau stūmė nuo savęs. Apmaudas gimdė gėdą, o gėda savo ruožtu gimdė dar didesnį apmaudą.

„Ak, kodėl ji nepalieka manęs ramybėje!“ Jis troško to beprotiškai, visa savo esybe ir tuo beviltiškiau, kad pats negalėjo šito padaryti. (Nes jam trūko drąsos be gailesčio pasakyti viską garsiai; be to, jos gailėjosi ir, nepaisant visko, buvo jai geras. Jis nemokėjo būti atvirai ir nuoširdžiai žiaurus – jo žiaurumas radosi tik iš silpnumo, prieš jo paties valią.)

„Kodėl ji nepalieka manęs ramybėje!“ Jis ją daug labiau mylėtų, jeigu tik ji paliktų jį ramybėje; ir pati būtų daug laimingesnė. Tai būtų jos pačios labui... Staiga jis įžvelgė savo veidmainystę. „Bet vis tiek, kodėl, po velnių, ji negali leisti man veikti, ką noriu?“

O ko jis norėjo? Vienintelis dalykas, kurio jis norėjo, buvo Lusi Tentemaunt. Norėjo jos pamindamas proto balsą, pamindamas visus idealus ir principus, beprotiškai, prieš savo valią, net prieš savo jausmus – nes Lusi jam nepatiko, tiesą sakant, jis nekentė jos. Kilnus tikslas pateisina gėdingas priemones. Bet jeigu tikslas gėdingas, kas tada? Dėl Lusi jis kankina Mardžorę – Mardžorę, kuri mylėjo jį, pasiaukojo dėl jo, kuri dabar nelaiminga. Bet ir savo nelaimingumu ji šantažuoja jį.

– Pasilik šiandien su manim, – paprašė ji dar kartą.

Viena jo esybės dalis atsiliepė į jos maldavimus, norėjo neiti į pobūvį ir pasilikti namie. Bet kita dalis buvo stipresnė. Jis atsakė jai melu – pusiau melu, kuriame buvo dalelė veidmainiškai jį pateisinančios teisybės, ir tai buvo dar blogiau negu grynas melas.

Jis apkabino ją per pečius. Jau vien tas judesys buvo apgaulė.

– Bet, mieloji, – raminančiu balsu tarė jis tarsi kalbindamas vaiką elgtis protingai. – Aš iš tikrųjų turiu eiti. Matai, tėvas žadėjo tenai būti.

Tai buvo tiesa. Senasis Bidleikas visada dalyvaudavo Tentemauntų vakarėliuose.

– Ir man reikia su juo šnektelėti. Apie reikalus, – pridūrė jis miglotai ir drauge reikšmingai: tas magiškas vyrų žodis turėjo išskleisti dūmų uždangą tarp jo ir Mardžorės. Tačiau melas, galvojo jis, turbūt persišviečia pro tuos dūmus.

– Argi negali susitikti su juo kitą dieną?

– Svarbus reikalas, – atsakė jis, purtydamas galvą. – Be to, – pridūrė, užmiršęs, kad keli pasiteisinimai visada atrodo labiau abejotini negu vienas, – leidi Edvard vien dėl manęs pasikvietė leidėją iš Amerikos. Jis gali man būti naudingas. Žinai, kokius pinigus jie moka. Leidi Edvard sakė, kad pakvies tą žmogų, jeigu jis dar nebus išvažiavęs į Ameriką, nors greičiausiai jau bus. Ten milžiniški honorarai, – tęsė jis tirštindamas uždangą abstrakčiais nukrypimais. – Tai vienintelė vieta pasaulyje, kur rašytojams kartais permokama. – Jis dirbtinai nusijuokė. – O man iš tiesų būtų ne pro šalį, kad kas permokėtų ir atlygintų už tas varganas dvi ginėjas, kurias dabar gaunu už tūkstantį žodžių.

Jis susiveržė kaklaraištį ir pasilenkė jos pabučiuoti. Bet Mardžorė nusisuko.

– Mardžore, – maldaujamai tarė jis. – Neverk. Prašau. – Jis jautėsi kaltas ir nelaimingas. Ir vis dėlto! Kodėl ji nepalieka jo ramybėje, ramybėje?

– Aš neverkiu, – atsakė ji. – Bet lūpomis jis pajuto, kad jos skruostas drėgnas ir šaltas.

– Mardžore, jeigu tu nenori, aš neisiu.

– Bet aš noriu, kad tu eitum, – atsakė ji vis dar nusisukusi.

– Tu nenori. Aš lieku.

– Nereikia. – Mardžorė pasižiūrėjo į jį ir išspaudė šypseną. – Aš kvaila. Neprotinga būtų praleisti progą susitikti su tėvu ir tuo amerikiečiu. – Jos lūpose jo pasiteisinimai atrodė tušti ir neįtikinantys. Jis nusipurtė iš pasibjaurėjimo.

– Čia neskubu, – atsakė jis ir jo balse pasigirdo pykčio gaidelė. Jis pyko ant savęs už tokius melagingus pasiteisinimus (kodėl iškart neišklojo žiaurios ir negailestingos tiesos? Juk, šiaip ar taip, ji žino); ir pyko ant jos, kad priminė jo melą. Jis troško, kad jo žodžiai nugarmėtų užmarštin, lyg niekad nebūtų buvę ištarti.

– Ne, ne, būtinai. Aš tikrai kvailai pasielgiau. Atleisk.

Dabar jis spyrėsi, tikino neisiąs, reikalavo leisti jam likti. Kai nebėra pavojaus pasilikti, jis gali sau leisti pasispyrioti. Todėl, kad Mardžorė – tai buvo aišku – rimtai nusprendė, kad jis turi eiti. Jis gavo pigią, netgi dovanai, progą pasirodyti kilnus ir pasiaukojantis. Kokia šlykšti komedija! Bet jis ją vaidino. Galiausiai nusprendė eiti, lyg darydamas tuo jai didžiulę paslaugą. Mardžorė užrišo jam šaliką, atnešė šilkinę skrybėlę ir pirštines, švelniai pabučiavo, narsiai stengdamasi atrodyti linksma.

Ji turėjo išdidumo ir paisė mylinčiojo garbės kodekso; nors ir nelaiminga, nors kamuojama pavydo, ji šventai laikėsi savo principo – jis privalo būti laisvas; ji neturi teisės kištis į jo reikalus. Be to, nesikišti yra išmintingiausia. Bent jau ji vylėsi, jog išmintingiausia.

Valteris uždarė paskui save duris ir įžengė į nakties vėsą. Nusikaltėlis, pabėgęs iš nusikaltimo vietos, pabėgęs nuo savo aukos, nuo gailesčio ir sąžinės graužaties, nebūtų pajutęs didesnio palengvėjimo. Gatvėje jis giliai įkvėpė oro. Jis laisvas. Gali nebegalvoti apie tai, kas buvo, ir apie tai, kas bus. Porą valandų gali gyventi taip lyg nebūtų nei praeities, nei ateities. Gyventi tik čia ir dabar, toje vietoje, kur tą akimirką yra jo kūnas. Laisvas! Tačiau tai buvo tik tuščias pūtimasis; jis juk viską prisiminė. Pabėgti ne taip lengva. Jos balsas persekiojo jį. „Aš noriu, kad tu eitum." Jis apgavikas ir žudikas. „Aš noriu." Kaip kilniaširdiškai jis priešinosi! Kaip galop didžiadvasiškai pasidavė! Lošėjo sukčiavimas apvainikavo žiaurumą.

„Viešpatie! – ištarė jis kone garsiai. – Kaip aš galėjau?" Jis stebėjosi ir bjaurėjosi savimi. „Bet kodėl jinai nepalieka manęs ramybėje! – tęsė jis. – Kodėl neateina į protą?" Viduje vėl užvirė bejėgiškas ir tuščias pyktis.

Jis prisiminė tą laiką, kai jo norai buvo kitokie. Kažkada labiausiai troško, kad ji nepaliktų jo ramybėje. Jis skatino ją atsiduoti jam. Prisiminė, kaip jie gyveno kotedže, vienu du, ištisus mėnesius tarp plikų kalvų. Berkšyro kraštovaizdis! Iki artimiausio kaimelio pusantros mylios kelio. Kelionės su produktų prigrūsta kuprine! O purvas per lietų! Ir vanduo, kurį reikėjo semti kibiru iš šulinio. Šulinys buvo daugiau kaip šimto pėdų gylio. Bet net ir tada, kai jis nedirbdavo jokių varginančių dar-

bų, tokių, tarkim, kaip kibiro traukimas, ar viskas iš tikrųjų buvo labai malonu? Ar jis kada buvo iš tikrųjų laimingas su Mardžore – bent jau toks laimingas, koks įsivaizdavo būsiąs ir koks turėjo būti panašiomis aplinkybėmis? Tai turėjo būti kaip „Epipsichidionas“[1], tačiau nebuvo – gal dėl to, kad jis per daug sąmoningai to norėjo, kad iš anksto derino savo jausmus ir jųdviejų bendrą gyvenimą su Šelio poezijos dvasia.

„Nereikia meno suvokti paraidžiui, – prisiminė jis savo svainio Filipo Kvorlzo žodžius, kai vieną vakarą jie šnekučiavosi apie poeziją. – Ypač, kai kalbama apie meilę.“

– Net jeigu jis tikroviškas? – paklausė tada Valteris.

– To tikroviškumo jame, ko gero, net per daug. Išgrynintas kaip distiliuotas vanduo. Kai tiesa yra tiktai tiesa ir nieko daugiau, ji nenatūrali, ji tampa abstrakcija, neturinti nieko bendra su tikrove. Gyvenime gryna tiesa būna sumišusi su daugybe pašalinių dalykų. Štai kodėl menas jaudina žmogų – todėl, kad jis neužterštas realaus gyvenimo priemaišomis. Tikros orgijos niekada taip nejaudina kaip pornografinės knygos. Pjero Luiso[2] visos moterys jaunos ir tobulai sudėtos; ten nėra jokio žagsėjimo ar blogo kvapo, jokio nuovargio ar nuobodulio, jokių nelauktų prisiminimų apie neužmokėtą sąskaitą ar neatsakytą biznio laišką per patį ekstazės įkarštį. Menas pateikia tau visiškai švarų pojūtį, mintį, jausmą – turiu omeny, chemiškai švarų, – pridūrė juokdamasis, – ne morališkai.

– Bet „Epipsichidionas“ – ne pornografija, – užginčijo Valteris.

– Ne, bet irgi chemiškai švarus. Kaip skamba tas Šekspyro sonetas?

Jos akys man kaip saulė neatrodo,
Jos lūpos – ne koralai; su sniegu
Bijočiau aš palyginti jos odą,
Raizgius ir juodus plaukus su šilku.
Brangioji mano – ne puošnus bijūnas
(Veidų nemaža gražesnių mačiau)
Jos kūnas toks, kaip ir kiekvienas kūnas,
Ir kvepia ji už rožę daug prasčiau.[3]

Ir taip toliau. Jis suvokė poeziją per daug paraidžiui, ir štai reakcija. Tegu tai būna jums įspėjimas.

Filipas, be abejo, kalbėjo tiesą. Tie mėnesiai kotedže toli gražu nebuvo kaip „Epipsichidionas" arba „La Maison du Berger"[4]. Ko vertas vien šulinys ir pasivaikščiojimai į kaimelį!.. Bet jeigu ten ir nebūtų buvę šulinio, nei pasivaikščiojimų, net jeigu jis būtų turėjęs Mardžorę be jokių priedų, ar nuo to būtų buvę geriau? Gal net blogiau. Su Mardžore be jokių priedų būtų buvę dar blogiau.

Jis, pavyzdžiui, žavėjosi jos rafinuotumu, tuo šaltu jos dorybingumu, tokiu bekrauju ir sudvasintu – žavėjosi teoriškai ir iš didelio atstumo. O gyvenime ir iš arti? Jis įsimylėjo jos dorybingumą, subtilų, ištobulintą, bekraujį dvasingumą – ir dar tai, kad ji buvo nelaiminga. Karlingas buvo nepakenčiamas. Gailestis pavertė jį klajojančiu riteriu. Tada jis tikėjo (jam buvo tik dvidešimt dveji ir jis visas spinduliavo skaistybe, būdinga paaugliui, sublimuojančiam savo seksualinius troškimus, o galva po ką tik baigtų studijų Oksforde buvo prikimšta poezijos ir filosofų bei mistikų apmąstymų), kad meilė – tai pokalbiai, kad meilė – tai dvasinis bendravimas ir draugystė. Tokia tikroji meilė.

Seksualinis gyvenimas – tai tik viena iš kasdieniškų reikmių – neišvengiama, nes, deja, žmonės kūniški padarai, bet pagal svarbą užimanti paskiausią vietą. Aistringai skaistus ir pratęs deginti savo jaunystės potroškius ant dangiškų angelų aukuro, jis žavėjosi subtiliu ir ramiu Mardžorės tyrumu, kuris radosi iš įgimto šaltumo ir gyvybingumo stokos.

– Tu tokia gera, – sakydavo jis, – tau taip lengva būti tokiai. Aš norėčiau būti toks pat geras kaip tu.

Tas noras, nors jis tada to nesuvokė, buvo tolygus norui tapti pusgyviu. Po drovumo, kuklumo ir jautrumo kiautu pulsavo aistringas gyvenimo geismas. Jam iš tiesų būtų sunku pasidaryti geram kaip Mardžorė. Bet jis stengėsi. Ir dievino jos gerumą ir tyrumą. Be to, jį jaudino – bent jau tol, kol neįsipyko ir nepradėjo erzinti – jos atsidavimas ir savimeilę glostantis žavėjimasis juo.

Žingsniuodamas į Čok Farmo stotį, jis staiga prisiminė, kaip tėvas pasakojo apie savo pokalbį su kažkokiu italu vairuotoju apie meilę. (Senukas moka prakalbinti žmones – įvairiausio plauko žmones, netgi tarnus, darbininkus. Valteris pavydėjo jam šito.) Anot vairuotojo, kai kurios moterys panašios į garderobus. *Sono comeicassetoni.** Su kokiu pasigardžiavimu senasis Bidleikas pasakodavo šitą anekdotą! Moterų būna labai gražių, bet kokia nauda laikyti glėbyje gražų garderobą? Kokia po galais prasmė? (O Mardžorė, pagalvojo Valteris, netgi nelabai graži.) „Ne, verčiau jau man duokit kitokią rūšį, – sakė vairuotojas, – nors būtų ir baidyklių baidyklė. Štai manoji, – prisipažino jis, – visai kitokios rūšies. *Ē frullino, proprio un frullino*** – tikras kiaušinių plaktuvas." Ir senukas mirkteldavo akį su įsta-

* Jos kaip garderobai *(it.)*.

** Ji plaktuvas, tikras plaktuvas *(it.)*.

tytu monokliu lyg linksmas ištvirkęs satyras. Pastirę garderobai ar mitrūs kiaušinių plaktuvai? Valteris turėjo prisipažinti, kad jo skonis sutampa su vairuotojo. Šiaip ar taip, jis jau buvo patyręs savo kailiu, kad kai „tikroji meilė“ nusileidžia iki seksualinio gyvenimo „kasdienybės“, jam nelabai patinka garderobo tipo moterys. Iš toli, teoriškai, tyrumas, gerumas ir subtilus dvasingumas verti susižavėjimo. Tačiau praktiškai, iš arti, jie kur kas mažiau patrauklūs. O jeigu pati moteris nepatraukli, tai net jos atsidavimas, net įtaikus dievinimas darosi nebepakenčiami! Nesąmoningai jis nekentė Mardžorės už jos kantrų pasiaukojamą šaltumą ir tuo pačiu smerkė save už gyvulišką juslingumą. Jo meilė Lusi buvo beprotiška ir gėdinga, o Mardžorė buvo bekraujė ir apmirusi. Jis ir teisino save, ir smerkė. Labiau vis dėlto smerkė, kur kas labiau. Jo kūniški geiduliai niekingi, jie ne taurūs. Kiaušinių plaktuvas ir komoda – kas gali būti niekingiau ir šlykščiau už tokį suskirstymą? Ausyse jam nuskambėjo sodrus ir geidulingas tėvo juokas. Siaubinga! Visas sąmoningas Valterio gyvenimas buvo nukreiptas prieš linksmą, nerūpestingą tėvo juslingumą. Protu jis visada būdavo motinos pusėje – skaistumo, subtilumo, dvasingumo pusėje. Tačiau jo gyslomis tekėjo bent jau pusė tėvo kraujo. O dabar dveji metai su Mardžore įskiepijo jam neapykantą šaltam dorovingumui. Jis neapkentė dorovingumo, nors tuo pat metu gėdijosi tos neapykantos, gėdijosi to, ką manė esant savo gyvulišku instinktu, gėdijosi meilės Lusi. Dieve, jeigu tik Mardžorė paliktų jį ramybėje! Jeigu liautųsi reikalavusi atsako į savo neprašytą meilę, kurią perša jam per jėgą! Jeigu ji nebebūtų taip nežmoniškai atsidavusi! Jis galėtų pasiūlyti jai draugystę, juk ji tikrai jam patinka, ji tokia gera ir maloni, tokia ištikima ir pasiauko-

janti. Jam būtų labai malonu, jeigu ir ji atsakytų jam tuo pačiu. Bet meilė – meilė tiesiog smaugia. O kai ji įsivaizduodama, kad kariauja su kitomis moterimis jų pačių ginklais, pamina savo šaltą dorybingumą ir mėgina susigrąžinti jį aistringomis glamonėmis – ak, tada būna baisu, tikrai baisu.

Be to, toliau mąstė Valteris, tas slogus, bukas jos rimtumas tiesiog nuobodus. Pagaliau ji kvaila, nepaisant jos kultūringumo, o gal kaip tik dėl jo. Ji pakankamai kultūringa: perskaičiusi nemaža knygų ir atsimena jas. Bet ar supranta? Ar ji gali jas suprasti? Kai ji pagaliau nutraukia savo užsitęsusią tylą ir pasako kokią rimtą, kultūringą pastabą, – kokia ši būna slegianti, stokojanti žaismės ir įžvalgumo! Ji labai išmintingai daro, kad taip daug tyli: tylėjime glūdi tiek pat išminties ir sąmojaus, kiek nenugludinto marmuro luite genialių skulptūrų. Tylusis neliudija savo nenaudai. Mardžorė moka atidžiai ir įsijautusi klausytis. O kai prabyla pati, tai pusė jos kalbos būna citatos. Mardžorės puiki atmintis ir ji įpratusi prisiminti lakias frazes ir protingas mintis. Valteris ne iš karto suprato, kad po tuo tylėjimu ir citatomis slypi beviltiškas ir graudus minties seklumas. O kai suprato, buvo jau per vėlu.

Jis pagalvojo apie Karlingą. Religingas girtuoklis. Bjaurus, ištvirkęs šlapjurgis, kuris nuolat vograuja apie arnotus, šventuosius ir nekaltą prasidėjimą. Jeigu tas žmogėnas nebūtų buvęs toks koktus ir jeigu Mardžorė nebūtų buvusi tokia nelaiminga – kas tada? Valteris įsivaizdavo save laisvą. Jis nebūtų pagailėjęs, nebūtų pamilęs. Jis prisiminė paraudusias ir patinusias Mardžorės akis po vienos tokios šlykščios scenos su Karlingu. Prakeiktas gyvulys!

„Na, o aš ką darau?“ – staiga toptelėjo jam.

Jis žinojo, kad vos tik užsitrenkė durys, Mardžorė puolė į ašaras. Karlingas turėjo bent jau tokį pateisinimą kaip viskis. „Atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro." Jis visuomet blaivas. Jis žino, kad Mardžorė dabar rauda.

„Aš privalau grįžti", – pasakė sau. Bet vietoj to tik pagreitino žingsnį, kone tekinas bėgo. Tai buvo bėgimas nuo sąžinės ir tuo pačiu veržimasis prie savo geismo objekto.

„Aš privalau sugrįžti, aš privalau."

Jis skubėjo, nekęsdamas jos todėl, kad suteikė jai tiek skausmo. Lėkdamas pro tabako krautuvę, Valteris įsibėgėjęs atsitrenkė į žmogų, tuo metu kaip tik žengtelėjusį žingsnį atgal nuo vitrinos.

– Atleiskite, – pratarė jis nesąmoningai ir neatsigręždamas nuskubėjo tolyn.

– Kur velnias neša? – piktai sušuko vyriškis jam pavymui. – Žiūrėk, kur eini! Ar nuo pasaito nutrūkai?

Du gatvės berniūkščiai ėmė iš džiaugsmo klykti kaip laukiniai.

– Ponas mat su cilindru, – pridūrė nukentėjusysis su panieka išsipusčiusiam aristokratui.

Geriausia būtų buvę atsisukti ir duoti tam tipui grąžos. Jo tėvas būtų vienu žodžiu jį užčiaupęs. Bet Valteris leisdavosi į kojas. Jam buvo klaikūs šitie kvartalai, jis bijojo prastuomenės. Žmogėno šūkaliojimai nutolo. Kaip šlykštu! Jis nusipurtė. Vėl prisiminė Mardžorę.

„Kodėl ji negali elgtis protingai? – kalbėjo jis su savimi. – Paprasčiausiai protingai. Jeigu ji turėtų nors kokį darbą, ką nors, kas ją užimtų."

Mardžorė turi per daug laiko galvoti, štai kur visa bėda. Per daug laiko galvoti apie jį. Nors, kita vertus, tai jo kaltė, būtent

jis atėmė iš jos visus darbus ir nukreipė visas mintis į save patį. Kai jie susipažino, ji dirbo dekoruotojų firmoje – vienoje padorioje mėgėjiškų meninių dirbinių dirbtuvėje Kensingtone. Tas gaubtų lempoms dekoravimas, jaunų moterų kolektyvas, o svarbiausia – prisirišimas prie dirbtuvės vyresniosios ponios Kol, buvo jai paguoda nenusisekusiame vedybiniame gyvenime. Ji susikūrė savo pasaulėlį, atskirtą nuo Karlingo, – moterišką pasaulėlį, kažkuo panašų į mergaičių pensioną, kur ji galėjo plepėti apie drabužius ir parduotuves, klausytis paskalų, „dievinti" ponią Kol, kaip gimnazistės dievina savo direktorę, ir retsykiais įsivaizduoti, kad dirba reikalingą darbą ir atiduoda duoklę Menui.

Valteris įtikino ją mesti visa tai. Tiesa, ne taip lengvai. Jaunatviškas „dievinimas" ir atsidavimas poniai Kol bent šiek tiek atlygino jai gyvenimo su Karlingu nuoskaudas. Tačiau ilgainiui Karlingas taip pagedo, kad nė ponia Kol negalėjo padėti užsimiršti. Valteris pasiūlė tai, ko negalėjo ir suprantama, neketino siūlyti toji dama – priebėgą, apsaugą, piniginę paramą. Be to, Valteris buvo vyras, o vyrą, pagal tradiciją, dera mylėti, net jeigu – kaip jis, pagyvenęs su Mardžore netruko įsitikinti, – moteris nemėgsta vyrų ir randa džiaugsmą tik moterų kompanijoje. (Vėlgi literatūros įtaka! Jis prisiminė Filipo Kvorlzo žodžius apie pražūtingą meno įtaką gyvenimui.) Taip, jis buvo vyras, tačiau „kitoks", kaip ji nepailsdama jam tvirtino, negu visi. Tada toks „kitoniškumas" skambėjo jo ausiai kaip pagyrimas. Bet ar iš tiesų taip buvo? Kažin. Bet kuriuo atveju, Mardžorei jis buvo „kitoks", jo asmenyje ji rado abiejų lyčių privalumus: jis ir vyras, ir kartu ne vyras. Iškankinta Karlingo šiurkštumo, ji pasidavė Valterio įtikinėjimams ir ryžosi mesti dirbtuvę,

o drauge ir ponią Kol, kurios Valteris nekentė ir laikė vergvalde, žiauraus ir savanaudiško moters valdingumo įsikūnijimu.

– Tu sugebi daugiau nei būti mėgėjiška dekoruotoja, – sakydavo jis, nes tuomet nuoširdžiai tikėjo jos intelektiniais sugebėjimais.

Jis tikėjosi, kad ji vienaip ar kitaip galės padėti jam literatūriniame darbe, rašys pati. Jo įtakojama, ji ėmėsi rašyti etiudus ir apsakymus. Tačiau jie buvo niekam tikę. Iš pradžių jis ragino ją, bet paskui pasidarė santūresnis ir liovėsi kalbėjęs apie tai. Netrukus Mardžorė metė šitą nenatūralų ir tuščią užsiėmimą. Dabar jai beliko tik vienas Valteris. Jis buvo jos egzistavimo prasmė, kertinis jos gyvenimo akmuo. O dabar tas akmuo išklibo iš savo vietos.

„Kodėl ji nepalieka manęs ramybėje!“ – krimtosi Valteris.

Jis priėjo metro stotį. Prie įėjimo vyriškis pardavinėjo vakarinius laikraščius. Į akis krito stambi antraštė: GROBUONIŠKAS SOCIALISTŲ PROJEKTAS. PIRMASIS SKAITYMAS. Džiaugdamasis proga atsikratyti savo minčių, Valteris nusipirko laikraštį. Liberalų-leiboristų vyriausybės projekto įstatymas dėl kasyklų nacionalizavimo per pirmąjį skaitymą surinko įprastinę daugumą balsų. Valteriui ši žinia buvo maloni. Jis laikėsi radikalių politinių pažiūrų. Visai priešingų vakarinio laikraščio leidėjo pažiūroms. Vedamojo straipsnio tonas buvo nuožmiai piktas.

„Niekšai“, – pagalvojo Valteris perskaitęs jį visą. Straipsnis sukėlė jam užuojautą visiems tiems, kurie buvo puolami, ir piktdžiugišką neapykantą kapitalistams bei reakcionieriams. Kiautas, į kurį jis buvo sulindęs, akimirksniu subyrėjo, asmeninės bėdos liovėsi egzistavusios. Politinės kovos džiaugsmas sugrio-

vė visas jo užtvaras; jis tartum peraugo pats save – pasidarė didesnis ir paprastesnis.

„Niekšai“, – pakartojo jis, galvodamas apie išnaudotojus, apie monopolistus.

Kemden Tauno stotelėje prie jo atsisėdo susiraukšlėjęs mažas žmogeliukas su raudona skepeta ant kaklo. Senuko pypkė taip dvokė, kad Valteris ėmė dairytis vietos persėsti. Vietų nebuvo, tačiau pamąstęs jis nusprendė likti. Tai įžeistų rūkorių ir jis, ko gero, imtų bambėti.

Aitrūs dūmai graužė gerklę. Valteris ėmė kosėti.

„Nereikia priešintis savo pomėgiams ir polinkiams, mėgsta sakyti Filipas Kvorlzas. Kokia nauda iš filosofijos, jeigu esminė jos prielaida nėra racionalus mūsų jausmų paaiškinimas? Jeigu niekad nesi patyręs religinio jausmo, kvaila tikėti į Dievą. Tai tas pats, kas tikėti tuo, jog austrės yra didžiausias skanumynas, kai patį nuo jų verčia vemti.“

Valterio šnerves pasiekė troškus prakaito kvapas, sumišęs su nikotino dūmais. „Socialistai vadina tai nacionalizavimu, – perskaitė jis laikraštyje, – tačiau tam dalykui, kurį jie ketina vykdyti, mes turime trumpesnį ir taiklesnį žodį. Tas žodis yra vagystė.“ Bent jau vagystė iš vagių ir apvogtųjų naudai. Žmogelis pasilenkė į priekį ir nusispjovė – tiesiai tarp kojų. Paskui kulnu ištrynė spjaudalą į grindis. Valteris nusigręžė, jis taip norėjo jausti meilę engiamiesiems ir nekęsti turtuolių engėjų. „Nereikia priešintis savo pomėgiams ir polinkiams.“ Tačiau žmogaus skonis ir polinkiai susiformuoja atsitiktinai. Egzistuoja amžinieji principai. O jeigu amžinieji principai nesutampa su jūsų esmine prielaida?..

Staiga jis prisiminė, kaip būdamas devynerių metų vaikštinė-

jo su mama laukais netoli Gatendeno. Abu nešėsi po puokštę purienų. Matyt, buvo nuėję į Bat Kornerį, vienintelę vietą visoje apylinkėje, kur augo purienos.

– Užsukime valandėlei pas vargšą Veteringtoną, – pasakė mama. – Jis sunkiai serga. – Ir ji pasibeldė į kotedžo duris.

Veteringtonas tarnavo jaunesniuoju rūmų sodininku, bet paskutinį mėnesį nebedirbo. Valteris prisiminė jį: išblyškęs, liesas, kamuojamas kosulio, nekalbus. Veteringtonas jo nedomino. Duris atidarė moteris. „Labą dieną, ponia Veterington." Juos nuvedė į kambarį.

Veteringtonas gulėjo lovoje, apkamšytas pagalvių. Jo veidas buvo klaikus. Iš įkritusių akiduobių žvelgė dvi nežmoniškai didelės, išsiplėtusiais vyzdžiais akys. Balta, nuo prakaito lipni oda buvo aptempusi atsikišusius kaulus. Bet dar klaikiau negu veidas atrodė kaklas – neįtikėtinai plonas kaklas. O iš naktinių marškinių rankovių karojo dvi gumbuotos lazdos – jo rankos, užsibaigiančios didžiuliais nelyginant grėbliai kaulėtais pirštais. O jau kvapas tame ligonio kambaryje! Langai aklinai uždaryti, nedideliame židinyje degė ugnis. Čia buvo karšta ir tvanku nuo troškaus ligonio kvėpavimo ir sergančio kūno prakaito – sudvisęs oras buvo net šleikščiai salstelėjęs nuo ilgo buvimo uždaroje ir kaitinamoje patalpoje... Koks nors šviežias kvapas, kad ir pats šlykščiausias ir dusinantis, būtų buvęs ne toks siaubingas. Tas ligonio kambario kvapas buvo toks nepakenčiamas todėl, kad buvo įsisenėjęs, sudvisęs ir atsiduodantis puvimu. Net dabar jį prisiminęs Valteris krūptelėjo. Jis užsidegė cigaretę, norėdamas dezinfekuoti savo atmintį. Jis buvo pratinamas prie kasdieninių vonių ir atvirų langų. Kai dar vaiką Valterį pirmąsyk nuvedė į bažnyčią, jam pasidarė bloga nuo tvankumos ir teko skubiai iš-

vesti jį laukan. Motina daugiau į bažnyčią jo nebeėmė. Turbūt, pagalvojo jis, mus auklėja per daug higieniškai ir aseptiškai. Argi tai geras auklėjimas, jeigu žmogų, atsidūrusį tarp kitų žmonių, ima pykinti? Jam norėjosi juos mylėti. Tačiau meilė negali skleistis ore, kuris sukelia mylinčiam pasibjaurėjimą ir bogulį.

Veteringtono kambaryje netgi gailesčiui išsiskleisti buvo nelengva. Jis sėdėjo ten, kol motina kalbėjosi su mirštančiuoju ir jo žmona, ir kaip pakerėtas spoksojo į šiurpų skeletą lovoje, traukdamas troškų šiltą orą pro puokštelę purienų. Netgi pro gaivų, saldų purienų kvapą jis jautė slogų sergančiojo kambario kvapą. Jis beveik nejautė gailesčio, tik siaubą, baimę ir pasišlykštėjimą. Ir netgi kai ponia Veterington ėmė verkti nusisukusi, kad ligonis nematytų jos ašarų, jis pajuto ne užuojautą, o tik nesmagumą, nepatogumą. Išvydęs jos kančią, jis dar labiau panūdo bėgti, ištrūkti iš to kraupaus kambario į erdvę, kur pilna švaraus oro ir saulės.

Dabar jam buvo gėda prisiminti tuos savo jausmus. Bet anuomet jis jautėsi būtent taip, ir šiandien jaučia tą patį.

„Nereikia priešintis savo pomėgiams ir polinkiams.“ Ne, ne visiems, blogiems – ne. Tiems reikia priešintis. Bet juos ne taip lengva įveikti. Šalia sėdintis žmogėnas vėl užsidegė pypkę. Valteris prisiminė, kad jis stengėsi kuo ilgiau sulaikyti kvėpavimą, kad rečiau įtrauktų pridvisusį orą. Gilus įkvėpimas pro purienų puokštę, paskui skaičiuoji iki keturiasdešimt, tada iškvepi ir įkvėpi vėl. Senukas vėl pasilenkė ir nusispjovė! „Įsitikinimas, kad nacionalizavimas pagerins darbininkų gyvenimą, niekuo nepagrįstas. Per pastaruosius metus mokesčių mokėtojai savo kailiu patyrė, ką reiškia biurokratinė kontrolė. Jeigu darbininkai įsivaizduoja...“

Jis užsimerkė ir prieš akis jam iškilo ligonio kambarys. Kai atėjo laikas atsisveikinti, jis paspaudė skeleto ranką. Ji gulėjo čia pat ant antklodės, visai nejudanti. Jis pakišo savo pirštus po tais negyvais ir kaulėtais pirštais, kilstelėjo ranką ir vėl paleido. Ji buvo šalta ir drėgna. Nusisukęs jis slapta nusišluostė delną į švarkelį. Garsiai išpūtė ilgai laikytą kvapą ir vėl įkvėpė dusinančio oro porciją. Tai buvo paskutinis įkvėpimas: motina jau ėjo prie durų. Mažas kiniškas mopsiukas lodamas šokinėjo jai apie kojas.

– Liaukis T'angai! – tarė ji aiškiu, gražiu balsu.

Ko gero, galvojo Valteris, ji buvo vienintelis žmogus Anglijoje, taisyklingai tariantis apostrofo žymimą žodį žodyje „T'angas".

Jie ėjo namo takeliu per laukus. Egzotiškas ir juokingas tartum mažas kinų drakoniukas, T'angas bėgo priekyje, lengvai peršokdamas kliūtis, kurios jam atrodė milžiniškos. Pūkinė jo uodega plaikstėsi vėjyje. Protarpiais, kai žolė būdavo labai aukšta, jis atsitūpdavo ant savo drūto pasturgalio lyg „tarnaudamas" ir žvalgydavosi apvaliomis išsprogusiomis akutėmis po kuokštais suaugusius žolynus, stengdamasis susivokti, kur esąs.

Po saulėtu, smulkiais debesėliais nusėtu dangumi Valteris jautėsi kaip laisvėn išleistas kalinys. Jis bėgo tekinas ir šaukė. Motina žingsniavo lėtai, tylėdama. Kartkartėmis stabteldavo ir užsimerkdavo. Visada taip darydavo, kai ją apnikdavo liūdnos ir painios mintys. Ji dažnai jausdavosi suglumusi, pagalvojo Valteris, švelniai šypsodamasis. Vargšas Veteringtonas matyt ją gerokai suglumino. Jis prisiminė, kad ji ne kartą stabtelėjo pakeliui į namus.

– Greičiau, mama, – nekantriai šaukė jis. – Pavėluosime pavakarių.

Virėja iškepė prie arbatos spurgų, be to, dar buvo likę vakarykščio pyrago su slyvomis ir ką tik pradėtas stiklainis vyšnių džemo.

„Nereikia priešintis savo pomėgiams ir polinkiams.“ Tačiau jo pomėgius ir polinkius lėmė atsitiktinės jo gimimo aplinkybės. Teisingumas amžinas; gailestingumas ir artimo meilė – pasigėrėtini, nepaisant dvokiančios senuko pypkės ir vimdančio Veteringtono kambario. Pasigėrėtini kaip tik jų dėka. Traukinys sustojo. Leisester skveras. Jis išėjo į platformą ir nuskubėjo prie lifto. Tačiau, pagalvojo jis, asmeninę esminę prielaidą sunku paneigti; o jeigu toji esminė prielaida nėra asmeniška, tai ja sunku net patikėti, kad ir kokia ji būtų puiki. Garbė, ištikimybė – visa tai labai gerai. Tačiau pagrindinė jo dabartinės filosofijos prielaida – kad Lusi Tentemaunt pati gražiausia, pati geidžiamiausia...

– Prašom bilietus!

Vidinis ginčas buvo beatsinaujinąs. Valteris pats nutraukė jį, ir liftininkas uždarė duris. Liftas pakilo. Gatvėje Valteris pasigavo taksi.

– Tentemauntai, Pel Melas.

ANTRAS SKYRIUS

Trys Italijos šmėklos nuolat dunkso rytinėje Pel Melo dalyje. Ką tik industrializuotos Anglijos turtai ir energija, architekto Čarlio Bario genijus prikėlė jas iš jų saulėtos gimtinės praeities. Po purvo apnašomis, nugulusiomis Reformų klubą, žinovo akis įžiūri šį tą panašaus į Farnezių rūmus. Kiek tolėliau pro balsvą Londono rūko šydą ryškėja sero Čarlzo prisiminimas apie Rafaelio projektuotą namą Pandolfiniui – Keliautojų klubas. O tarp jų – griežtai klasikinė, niūri kaip kalėjimas ir pajuodusi nuo suodžių – stūkso mažesnė (bet vis tiek milžiniška) Kanceliarijos versija. Tai ir yra Tentemauntų namas.

Baris suprojektavo jį 1839 metais. Šimtas darbininkų statė jį apie porą metų. Sąskaitas apmokėjo trečiasis markizas. Jų būta stambių, bet Lidso ir Šefildo priemiesčiai jau pradėjo plėstis žemėse, kurias jo ainiai prieš tris šimtus metų buvo atėmę iš vienuolynų. „Šventos dvasios įkvėpta katalikų bažnyčia, remdamasi Šventuoju Raštu ir senąja bažnyčios tėvų tradicija, moko, kad danguje yra skaistykla ir kad tenai esančias sielas gelbsti tikinčiųjų maldos ir ypač aukos, dedamos prie švento altoriaus papėdės.“ Turtuoliai, kurių sąžinė buvo nešvari, palikdavo savo žemes vienuoliams, kad nuolat atnašaujamos prie altoriaus aukos padėtų jų sieloms greičiau ištrūkti iš skaistyklos.

Bet Henrikui VIII krito į akį viena jauna moteris ir jis įsigeidė turėti su ja sūnų, o popiežius Klemensas VII, kuriam įtaką turėjo pirmosios Henriko žmonos antros eilės sūnėnas, neleido jam skirtis. Baigėsi tuo, kad visi vienuolynai buvo uždaryti. Minios elgetų ir luošių mirė baisia bado mirtimi, bet Tentemauntai įsigijo keliasdešimt kvadratinių mylių ariamos žemės, miškų ir ganyklų. Po kelių metų, valdant Edvardui VI, jie pasiglemžė dviejų panaikintų klasikinių mokyklų turtą; vaikai liko neraštingi, kad Tentemauntai būtų turtingi. Jie tvarkė žemę taip, kad gautų iš jos kuo didžiausią pelną. Amžininkai vertino juos kaip „žmones, kurie gyvena taip, lyg nebūtų Dievo, žmones, kurie viską nori suimti į savo rankas, žmones, kurie nieko nepaliks kitam ir kuriems niekada nebus gana". Iš šv. Pauliaus bažnyčios sakyklos Leveris pasmerkė juos už „šventvagystes ir žmonių gerovės griovimą". Tentemauntai nekreipė dėmesio. Žemė buvo jų, pinigai plaukė be paliovos.

Javus pasėdavo, užaugindavo, nupjaudavo ir vėl pasėdavo. Galvijus veisdavo, šerdavo ir gabendavo į skerdyklą. Žemdirbiai, piemenys triūsė nuo aušros iki sutemų, metai po metų, iki pat mirties. Tada jų vieton stodavo vaikai. Tentemauntas perduodavo savo turtą kitam Tentemauntui. Elžbieta suteikė jiems baronų titulą. Valdant Karlui II, jie tapo vikontais, valdant Vilhelmui III ir Marijai – grafais, o valdant Jurgiui II – markizais. Visi vedė turtingas nuotakas – dešimt kvadratinių mylių žemės Notingamšyre, penkiasdešimt tūkstančių svarų, dvi gatvės Blumsberyje, pusė alaus daryklos, bankas, plantacija ir šeši šimtai vergų Jamaikoje. O tuo metu nežinomi žmonės išradinėjo mašinas, kurios dirbo sparčiau nei žmogaus rankos. Kaimai virto miesteliais, o miesteliai didmiesčiais. Ten, kur driekėsi Tente-

mauntų gamyklos ir ariamos žemės, išdygo namai ir gamyklos. Po žaliuojančiomis jų pievomis pusnuogiai vyrai kapojo tviskančią juodą anglį. Berniukai ir moterys stūmė sunkiai pakrautus vagonėlius. Iš Peru buvo gabenamas dešimties tūkstančių metų senumo jūros žuvėdrų mėšlas jų laukams tręšti. Derlius buvo vis gausesnis ir pasotindavo vis daugiau burnų. Metai po metų Tentemauntai darėsi turtingesni, o dievobaimingos Juodojo Princo amžininkų sielos, kurių niekas negelbėjo aukomis prie šventojo altoriaus, kentėjo nepasotinamoje skaistyklos ugnyje. Pinigai, kurie, tinkamai juos pritaikius, būtų galėję sutrumpinti tų sielų buvimą liepsnose, pasitarnavo, be kita ko, ir tam, kad Pel Mele atgimtų popiežiaus Kanceliarija.

Iš kiemo pusės Tentemauntų namas buvo toks pat iškilniai romėniškas kaip ir jo fasadas. Apie keturkampį kiemą buvo išdėstytos dvi eilės atvirų arkų su atiku, apšviestu mažų kvadratinių langelių šviesa. Bet kiemas neatviras – iš viršaus jį dengia stiklinis stogas ir susidaro tartum kokia didžiulė viso pastato aukštumo salė. Arkos ir galerija teikė jai didingumo, bet vis dėlto ji buvo per didelė, labiau panaši į plaukymo baseiną ar aikštelę važinėjimuisi su ratukinėmis pačiūžomis negu į gyvenamą vietą.

Šįvakar, beje, ji pateisino savo buvimą. Leidi Edvard Tentemaunt surengė vieną iš savo muzikos vakarų. Apačioje buvo prisėdę svečių, o virš jų – tuščiose architektūrinėse ertmėse sudėtingu ritmu pulsavo muzika.

– Kas per pantomima? – kreipėsi senasis Džonas Bidleikas į namų šeimininkę. – Hilda, brangioji, jūs tik pažiūrėkit!

– Ša! – užprotestavo leidi Edvard, prisidengusi veidą vėduokle. – Netrukdykite klausytis muzikos. Be to, aš matau.

Jos tartis turėjo kolonijinių požymių ir raidę „r“ ji tarė gargaliuodama: leidi Edvard gimė Monrealyje, o jos motina buvo prancūzė. 1897 metais Britų Asociacijos suvažiavimas vyko Kanadoje. Lordas Edvardas Tentemauntas biologų sekcijoje perskaitė pranešimą, susilaukusį karšto pritarimo. Profesoriai pavadino jį „kylančia žvaigžde“. Tačiau visiems kitiems milijonieriaus Tentemaunto žvaigždė atrodė jau pakilusi. Hilda Saton, matyt, laikėsi kaip tik šios nuomonės. Monrealyje lordas Edvardas buvo apsistojęs pas Hildos tėvą. Ji sugebėjo pasinaudoti pasitaikiusia proga. Britų Asociacija išvyko namo, bet lordas Edvardas liko Kanadoje.

– Patikėk, – kartą prisipažino Hilda vienai savo draugei, – nei iki to, nei po to aš nebuvau taip susidomėjusi osmosu.

Domėjimasis osmosu patraukė lordo Edvardo dėmesį. Jis pastebėjo tai, ko anksčiau nebuvo pastebėjęs – kad Hilda labai graži. Hilda žinojo, ką reikia daryti. Užduotis buvo ne iš sunkiausių. Keturiasdešimtmetis lordas visais atžvilgiais, išskyrus intelektą, buvo kaip vaikas. Laboratorijoje, prie savo stalo, jis buvo senas kaip mokslas. Bet jo jausmai, vertinimai, instinktai tebebuvo berniukiški. Jo dvasia, neturėdama patirties, didžia dalimi liko neišlavėjusi. Jis buvo tartum vaikas, kurio naivūs įpročiai per keturiasdešimtį metų įaugo į kraują. Hilda padėjo jam įveikti paralyžiuojantį dvylikamečio drovumą, o kai sukaustytas baimės jis nežinodavo, kaip parodyti jai dėmesį, pati ištiesdavo jam pagalbos ranką. Jo aistra buvo berniukiška – ūmi ir drauge neryžtinga, beatodairiška ir nebyli. Hilda kalbėdavo už abu ir elgėsi drąsiai, bet apdairiai. Apdairiai, nes lordo Edvardo supratimas apie tai, kaip mergina turi elgtis, buvo grindžiamas „Pomirtiniais Pikviko klubo užrašais“. Tiesmukiškumas bū-

tų jį sutrikdęs ir atbaidęs. Hilda laikėsi dikensiško jaunos panelės etiketo, bet tuo pat metu įsigudrindavo koketuoti, pašalinti visas kliūtis ir nuvairuoti pokalbį meilės reikalų linkme. Ji buvo apdovanota: 1898 metų pavasarį ji tapo leidi Edvard Tentemaunt.

– Patikėk, – kartą pasakė ji Džonui Bidleikui gana piktai, nes jis šaipėsi iš vargšo Edvardo, – aš tikrai, tikrai jį myliu.

– Savotiškai – taip, – nusišaipė Bidleikas. – Savotiškai. Bet laimė, kad ne visi taip myli, ar ne? Pasižiūrėk į veidrodį.

Ji pasižiūrėjo ir pamatė save nuogą, išsitiesusią tarp minkštų sofos pagalvėlių.

– Koks tu bjaurus! – pasakė ji. – Bet tai visai nekliudo man jį mylėti.

– Taip tokiai savotiškai meilei kaip tavo tikrai netrukdo, aš nė kiek neabejoju. – Jis nusijuokė. – Ir vis dėlto kokia laimė, kad...

Ji užčiaupė jam burną ranka. Tai buvo prieš ketvirtį amžiaus. Hilda tada jau buvo penkeri metai kaip ištekėjusi, o jai pačiai trisdešimt. Lusi jau buvo ketverių metukų. Džonas Bidleikas, keturiasdešimt penkerių metų dailininkas, buvo pačiame savo jėgų ir kūrybinės šlovės žydėjime: gražus, stuomeningas, trykštantis energija, nerūpestingas; mėgėjas pasijuokti, gerai padirbėti, sočiai užvalgyti, išgerti ir atimti nekaltybę.

– Tapyba – viena iš juslingumo formų, – sakydavo jis tiems, kurie smerkė jo gyvenimo būdą. – Nutapyti nuogą kūną gali tik tas, kuris nuodugniai yra išstudijavęs jį savo rankomis, lūpomis ir visu kūnu. Aš labai rimtai žiūriu į meną. Todėl negailiu pastangų paruošiamosioms studijoms. – Ir juoko raukšlelės subėgdavo apie monoklį, o akys sumirksėdavo tartum linksmo satyro.

Hildai Džonas Bidleikas atvėrė jos pačios kūno paslaptį, jame slypinčias galimybes. Lordas Edvardas buvo viso labo vaikas, suakmenėjusi vaiko fosilija didžiulio pagyvenusio vyro pavidalu. Protu, savo laboratorijoje, jis suprato sekso esmę. Tačiau gyvenime jo jausmai buvo kaip vaiko, prieštvaninio Viktorijos epochos kūdikio, kuris išliko nepakitęs su būdingu vaikišku drovumu ir visais tabu, įdiegtais dviejų mylinčių ir dorovingų senmergių tetų, – jos auklėjo jį po motinos mirties su visais absurdiškais principais ir prietarais, įsigėrusiais į kraują besižavint misterio Pikviko ir Mikoberio sąmojais. Jis mylėjo savo jauną žmoną, bet taip, kaip gali mylėti šešiasdešimtųjų metų kūdikio iškasena – droviai ir atsiprašinėdamas; atsiprašinėdamas už savo kūną, atsiprašinėdamas už jos kūną. Daug žodžių, žinoma, nevartodamas, nes iš drovumo prieštvaninis kūdikis prarasdavo amą; tačiau tylomis ignoruodamas, tylomis apsimesdamas, kad kūnai iš tikrųjų nedalyvauja aistroje, kuri ir pati realiai neegzistuoja. Jo meilė buvo ištisinis bežadis atsiprašymas ir nieko daugiau, todėl ji neturėjo jokio pateisinimo. Meilę pateisina dvasios ir kūno suartėjimas, abipusė šiluma, švelnumas, malonumas. Jeigu ją reikia kuo nors teisinti, vadinasi ji neturi pateisinimo. Džonas Bidleikas neatsiprašinėjo už savo meilę: ji pati save visiškai pateisino. Sveikas sensualistas, meilėje jis buvo tiesmukas ir nuoširdus, sveikai gyvuliškai alkanas, kaip kiekvienas gamtos vaikas.

– Nesitikėkite, kad aš jums porinčiau apie žvaigždes, lelijas ir kosmosą, – sakydavo jis. – Čia ne mano sritis. Aš netikiu tuo. Aš tikiu... – ir jis pakreipdavo kalbą tokia linkme, kuri dėl kažkokių nesuvokiamų priežasčių laikoma netinkama spausdinti.

Tai buvo meilė be pretenzijų, bet šilta, nuoširdi, o kadangi

nuoširdi, tai ir gera – sąžiningas, žaismingas, palaimingas mėgavimasis. Hildai, kuri nebuvo patyrusi nieko daugiau tik fosilinio kūdikio santūrų atsiprašymą už meilę, tai buvo atradimas. Jis pažadino joje tai, kas buvo mirę. Ji džiūgaudama surado save. Bet saikingai džiūgaudama. Ji niekad neprarasdavo galvos. Jeigu ji būtų praradusi galvą, ji būtų praradusi Tentemauntų namus ir Tentemauntų titulą. Ji visai nenorėjo to netekti. Todėl viską darė apgalvotai ir blaivia galva, kuri buvo iškilusi aukštai ir saugiai virš audringų ekstazės verpetų kaip uola virš bangų.

Ji smaginosi, bet niekad nepakenkė savo socialinei padėčiai. Ji mokėjo pažvelgti į savo smaginimąsi iš šalies; šaltas protas ir noras išsaugoti padėtį visuomenėje neapleisdavo jos net saldžiausiomis akimirkomis. Džonas Bidleikas vertino jos mokėjimą pasinaudoti abiejų pasaulių privalumais.

– Dėkui Dievui, Hilda, – dažnai sakydavo jis, – kad tu protinga moteris.

Jis iš patirties žinojo, kokios nuobodžios tos moterys, kurios tiki, kad dėl meilės verta viską atiduoti. Jis mėgo moteris; meilė buvo būtinas malonumas. Tačiau nė viena moteris jam neatrodė verta to, kad dėl jos būtų galima veltis į kokias varginančias istorijas ir gadinti sau gyvenimą. Su moterimis, kurios pasirodydavo neprotingos ir žiūrėdavo į meilę per daug rimtai, Džonas Bidleikas elgdavosi negailestingai. Kaip priešingybę jų šūkiui „Viskas vardan meilės“, jis iškeldavo savąjį – „Duokite man ramiai gyventi“. Ir visada laimėdavo. Už savo ramų gyvenimą jis kovėsi nuožmiai ir be jokios baimės.

Hilda Tentemaunt ramų gyvenimą mėgo taip, kaip ir Džonas. Jų ryšys, ganėtinai malonus, tęsėsi keletą metų, paskui ne-

pastebimai nutrūko. Jie buvo geri meilužiai ir liko geri draugai, arba sąmokslininkai, kaip juos vadindavo, išdykę sąmokslininkai, susidėję tam, kad pasilinksmintų pasaulio sąskaita.

Dabar jie juokėsi. Tikriau juokėsi vien senasis Džonas, kuris nekentė muzikos. Leidi Edvard stengėsi laikytis etiketo.

– Patylėkite meldžiamasai, – sušnibždėjo ji.

– Bet jūs nesuvokiate, kaip tai neapsakomai komiška, – nenusileido Bidleikas.

– Šš...

– Bet aš juk kalbu pašnibždom. – Jam pakyrėjo tas nesiliaujantis tildymas.

– Kaip liūtas riaumojat.

– Ką aš galiu padaryti, – atkirto jis. – Jis įsivaizduodavo, kad jo šnabždesio negirdi niekas kitas, išskyrus pašnekovą. Be to, nemėgdavo, jei kas mėgindavo užginčyti tai, kuo jis buvo įsitikinęs. „Pamanykit – kaip liūtas!“ – pasipiktinęs subambėjo jis. Bet staiga jo veidas vėl nušvito.

– Žiūrėkit! – tarė jis. – Dar viena pavėlavusioji. Iš ko lažinamės, kad ji darys tą patį, ką ir visi kiti?

– Šš... – vėl sušnypštė leidi Edvard.

Bet Džonas Bidleikas nekreipė į ją dėmesio. Jis žiūrėjo į tarpdurį, kur vis dar stovėjo paskutinioji iš pavėlavusiųjų, kamuojama pagundos nepastebėtai įsimaišyti į tylinčią žmonių minią ir jausdama viešnios pareigą prisistatyti šeimininkei. Ji sutrikusi dairėsi aplinkui. Leidi Edvard pasveikino ją, mosteldama vėduokle virš susirinkusiųjų galvų ir nusišypsodama. Pavėlavusioji nusišypsojo jai, pasiuntė bučinį, pridėjo pirštą prie lūpų, parodė į tuščią vietą kitoje salės pusėje, skėstelėjo rankomis, kas turėjo reikšti atsiprašymą už pavėlavimą ir begalinį apgai-

lestavimą, kad tokiomis aplinkybėmis nėra kaip prieiti prie leidi Edvard, paskui, įtraukusi galvą ir susilenkusi, kuo atsargiausiai pirštų galais nutipeno prie laisvos kėdės.

Bidleikui buvo nežmoniškai linksma. Jis mėgdžiojo kiekvieną vargšės damos judesį. Jos pasiųstą bučkį jis grąžino su perdėtu įkarščiu, o kai toji prisidėjo pirštą prie lūpų, jis užsidengė burną visu delnu. Paskui taip groteskiškai perdėdamas pamėgdžiojo apgailestavimo gestą, kad šis atrodė kupinas komiškos nevilties. O kai viešnia pirštų galais nutipeno sėstis, jis ėmė lenkti pirštus, imituoti neapoliečių judesius, saugančius nuo „nužiūrėjimo“, ir baksnoti kaktą. Paskui atsisuko ir pasižiūrėjo į leidi Edvard pergalingu žvilgsniu.

– Aš jums sakiau, – tarė jis, ir visas jo veidas susiraukšlėjo nuo tramdomo juoko. – Kaip kokioje kurčnebylių sanatorijoje. Arba pas centrinės Afrikos pigmėjus. – Jis išsižiojo ir dūrė smiliumi į burną, paskui ėmė vaizduoti geriąs iš stiklinės. – Mano noli gelti, – pasakė jis, – mano labai labai ištloškęs.

Leidi sudavė jam vėduokle.

O muzika tuo tarpu grojo Bacho siuitą b-moll fleitai ir styginiam orkestrui. Jaunasis Tolis dirigavo – kaip visada nepakartojamai grakščiai, lankstydamasis per liemenį kaip gulbė ir brėždamas rankomis ore arabeskas, tartum būtų šokęs pagal muziką. Tuzinas nematomų smuikininkų ir violončelistų dzyrino smičiais pagal jo nurodymus. O didysis Pondžileonis buvo įsisiurbęs lūpomis į savo fleitą. Jis pūtė pro kiaurymę, ir cilindriškas oro stulpas vibravo. Bacho meditacijos užplūdo keturkampę romėnišką salę. Įvadiniame *largo* Johanas Sebastianas, padedamas Pondžileonio antgalio ir oro stulpo, pareiškė: Pasaulyje esama didžių dalykų, kilnių dalykų; esama žmonių, kurie gimsta

būti karaliais; esama tikrų nukariautojų, apsigimusių žemės valdovų. Tačiau apie šią žemę, kuri yra ak! kokia sudėtinga ir įvairialypė, jis toliau mąstė fugos *alegro*. Rodos, jau radai tiesą: aiškią, apibrėžtą, neabejotiną – ją skelbia smuikai; štai ji, pagaliau jūsų rankose. Tačiau ji išslysta pro pirštus, ir štai violončelių garsuose jau kyla naujas jos pavidalas ir dar kitas – vibruojančiame Pondžileonio oro stulpe. Kiekviena dalis gyvena savo atskirą gyvenimą; jos susiliečia, jų keliai susikryžiuoja, akimirksniu susijungia ir sukuria baigtinę tobulą harmoniją, bet paskui suyra vėl. Kiekviena dalis visuomet vieniša, atskira ir individuali. „Aš esu aš, – tvirtina smuikas. – Pasaulis skrieja apie mane." „Apie mane", – tikina fleita. Ir visi vienodai teisūs ir neteisūs; ir nė vienas iš jų neklauso kito.

Žmogaus fugoje – tūkstantis aštuoni šimtai milijonų dalių. Jos triukšmas gal ir sako ką nors statistui, bet ne menininkui. Pastarasis iš karto tegali apžvelgti tik vieną ar dvi dalis. Štai čia, pavyzdžiui, viena dalis – Johanas Sebastianas pristato jį. Rondo prasideda grakščia ir sykiu paprasta melodija, vos ne kaip liaudies daina. Tai mergelė dainuoja sau apie meilę – vienumoje, švelniai sugrudusi. Mergelė dainuoja tarp kalvų, o dangumi plaukia debesys. Vienišas kaip tas plaukiantis debesis klausosi jos dainos poetas. Mintys, kurias jam sukelia ši daina, gula į sarabandą, grojamą po rondo. Iš lėto ir švelniai mąsto jis apie pasaulio grožį (nepaisant purvo ir bukumo), apie gerumą (nepaisant blogio), apie vientisumą (nepaisant gluminančios painiavos). Tai toks grožis, gerumas, vientisumas, kurio negali suvokti protas, kurio neįmanoma išanalizuoti, bet kurio buvimą nelauktai sukrėsta kartkartėmis patiria dvasia.

Mergaitė, dainuojanti sau po plaukiančiais debesimis, kuria

tikrumą. Net gražaus ryto tam pakanka. Ar tai iliuzija, ar slapčiausios tiesos atskleidimas? Kas žino? Pondžileonis pūtė, smuikai bruožė kanifolija įtrintais arklio ašutais per įtemptas ėriuko žarnas; per visą ilgą sarabandą poetas neskubriai mąstė apie savo švelnų ir ramų tikrumą.

– Ta muzika pradeda man įkyrėti, – sušnibždėjo Džonas Bidleikas namų šeimininkei. – Ar ji greit baigsis?

Senasis Bidleikas nemėgo ir nesuprato muzikos, ir nebijojo to prisipažinti. Jis galėjo sau leisti tokį atvirumą. Ar verta tokiam puikiam dailininkui kaip Džonas Bidleikas apsimetinėti, kad mėgsta muziką, jeigu iš tikrųjų jos nemėgsta? Jis nužvelgė susėdusius svečius ir nusišypsojo.

– Jie atrodo taip, lyg sėdėtų bažnyčioje, – pasakė.

Leidi Edvard pagrūmojo jam vėduokle.

– Kas ta nedidukė juoda suknele, – tęsė jis, – kur varto akis ir linguoja kaip šventoji Teresė, apimta ekstazės?

– Fani Logan, – sumurmėjo leidi Edvard. – Daugiau nė žodžio.

– Sakoma, kad yda atiduoda duoklę dorybei, – lyg niekur nieko tęsė Džonas Bidleikas. – Bet šiais laikais viskas galima – moralinė veidmainystė atgyveno. Dabar tėra intelektinė veidmainystė. Filisteriai atiduoda duoklę menui, ar ne taip? Pažvelkite į tuos, atiduodančius duoklę – kokios šventeiviškos grimasos, koks dievobaimingas susikaupimas!

– Jūs turite būti dėkingas, kad jums jie atiduoda duoklę ginėjomis, – atšovė leidi Edvard. – O dabar paprašyčiau prikąsti liežuvį.

Bidleikas neva iš siaubo prisidengė burną ranka. Tolis gašliai skėtriojo rankomis, Pondžileonis pūtė, smuikininkai dzyrino strykais. O Bachas, poetas, meditavo apie teisybę ir grožį.

Fani Logan akys pritvinko ašarų. Ji netrukdavo susijaudinti, ypač nuo muzikos; apimta kokio jausmo ji nesistengdavo jo sutramdyti, bet visa širdimi jam atsiduodavo.

Kokia graži muzika, kokia liūdna ir drauge kokia raminanti! Ji jautė, kaip nuostabus pojūtis nejučia, bet nestabdomai srūva visais slapčiausiais jos esybės užkaboriais. Visas jos kūnas krūpčiojo ir lingavo melodijai vilnijant ir pulsuojant. Ji galvojo apie savo vyrą; muzikos srautas atnešė jai prisiminimus apie jį, apie mieląjį, mieląjį Eriką, po kurio mirties jau praėjo beveik dveji metai ir kuris mirė toks jaunas. Ašaros ėmė tekėti skruostais. Ji nusišluostė jas. Muzika buvo be galo liūdna, bet vis dėl to guodė. Joje, jei galima taip pasakyti, tilpo viskas: ankstyva vargšo Eriko mirtis, ligos skausmai, nenoras išeiti iš šio pasaulio – viskas. Ji išreiškė viso pasaulio liūdesį ir iš to liūdesio gelmės, – viską pasvėrusi, ramiai ir neįkyriai, – vis dėlto tvirtino, kad viskas, kas yra, taip ir turi būti. Tas jos liūdesys buvo kažkur viduje, o aplink jį plytėjo kur kas didesnė, kur kas gilesnė laimė. Ašaros sruvo Logan iš akių, tačiau, nors ji ir liūdėjo, tai buvo laimės ašaros. Jai norėjosi pasakyti Poli, dukteriai, ką ji dabar jaučia, bet toji sėdėjo kitoje eilėje. Ponia Logan matė ją už dviejų eilių iš nugaros, matė ploną smulkų kakliuką su perlų vėriniu, kurį brangusis Erikas padovanojo dukteriai aštuoniolikto gimtadienio proga, keli mėnesiai prieš mirtį. Ir staiga, tartum pajutusi, kad motina žiūri į ją, tartum supratusi, ką ji jaučia, Poli atsisuko ir šyptelėjo jai. Palaima, kurią teikė liūdesys ir muzika, dabar pripildė ją visą.

Bet ne vien motinos akys žiūrėjo į Poli. Daug patogesnėje vietoje, kiek labiau į šoną sėdintis Hjugas Broklis susižavėjęs tyrinėjo jos profilį. Kokia ji žavinga! Kažin ar jis išdrįs jai pa-

sakyti, kad vaikystėje jiedu drauge žaisdavo Kensingtono soduose. Po koncerto jis prieis prie jos ir drąsiai pasakys: „Mes buvome supažindinti vaikiškuose vežimėliuose". Arba žers nerūpestingą sąmojį: „Tai jūs kadaise stuktelėjote rakete man per galvą".

Nepailstantis Džono Bidleiko žvilgsnis staiga užkliuvo už Meri Beterton. Taip, tos baidyklės Meri Beterton! Jis pakišo ranką po kėde ir palietė medį. Kai Džonas Bidleikas pamatydavo ką nors nemalonaus, jam atrodydavo, kad bus saugiau, jeigu prisilies prie medžio. Savaime suprantama, jis netikėjo į Dievą ir mėgdavo pasakoti anekdotus apie dvasininkus. Bet medis, medis... kažką reiškė... Ir kaip jis galėjo būti taip beprotiškai ją įsimylėjęs prieš dvidešimt, dvidešimt dvejus, – jis bijojo skaičiuoti, – prieš kiek metų! Kokia stora, sena ir atstumianti! Ranka vėl grybštelėjo kėdės koją. Jis nusuko akis ir pamėgino galvoti apie ką nors kita, ne apie Meri Beterton. Tačiau prisiminimai iš tų laikų, kai Meri buvo jauna, patys lindo į galvą. Tada jis dar mėgdavo jodinėti. Prieš akis jam iškilo paveikslas – jis joja ant juodo žirgo, o Meri ant bėro. Tais laikais jie dažnai jodinėdavo. Tada jis kaip tik tapė trečią ir geriausią „Besimaudančiųjų" serijos paveikslą. Tai bent paveikslas, dievaži! Net ir anais laikais Meri kai kam atrodė per riebi. Tik ne jam: apkūnumas jam visada patikdavo. Kas iš tų dabartinių moterų, kurios nori būti panašios į lietvamzdžius... Jis vėl dirstelėjo į ją ir nusipurtė. Jis nekentė jos už tai, kad ji tokia atstumianti, už tai, kad kadaise buvo tokia žavinga. O juk jis gerom dviem dešimtimis metų už ją vyresnis!

III SKYRIUS

Dviem aukštais aukščiau, tarp *piano nobile** ir tarnaitės mansardos, lordas Edvardas Tentemauntas dirbo savo laboratorijoje.

Jaunesnieji Tentemauntų sūnūs būdavo kariškiai. Bet kadangi paveldėtojas buvo luošas, tėvas numatė lordui Edvardui politinę karjerą, kurią vyresnieji sūnūs pagal tradiciją pradėdavo Bendruomenių rūmuose ir iškilmingai užbaigdavo Lordų rūmuose. Vos tik lordas Edvardas sulaukė pilnametystės, ant jo užgriuvo rinkėjai, kuriais jis turėjo rūpintis. Jis rūpinosi jais iš visos širdies. Bet kaip jis nemėgo sakyti kalbų! Ir ką, po galais, reikia sakyti, sutikus potencialų rinkėją? Jis niekaip nesugebėjo įsikalti į galvą pagrindinių konservatorių partijos programos punktų, o tuo labiau įsijausti į juos. Be jokios abejonės, politinė veikla nebuvo jo pašaukimas.

– Na, tai kas gi tada tave domina? – klausė jo tėvas.

Bet visa bėda buvo ta, kad lordas Edvardas nežinojo. Ko gero, vienintelis dalykas, kuris teikė jam malonumo, buvo vaikščiojimas į koncertus. Žinoma, gyvenime negali nieko neveikti, tik vaikščioti į koncertus. Ketvirtasis markizas negalėjo nuslėpti pykčio ir nusivylimo. „Debilas, ir tiek“, – sakydavo jis, ir

* Beletažas *(it.)*

pats lordas Edvardas buvo linkęs su juo sutikti. Edvardas buvo niekam tikęs, nevykėlis, pasaulyje nebuvo jam vietos. Kartais jis galvodavo apie savižudybę.

– Jeigu jis nors lėbautų! – skundėsi tėvas.

Bet jaunuolis, nors ir keista, buvo net mažiau linkęs į lėbavimą negu į politiką. „Jis netgi nemedžioja", – pasigirdo dar vienas kaltinimas. Tai buvo tiesa. Paukščių žudynės, netgi dalyvaujant Velso princui, nė kiek netraukė lordo Edvardo, net kėlė šleikštulį. Jis verčiau sėdėdavo namie ir skaitydavo, išsiblaškęs, neįsigilindamas, kas pakliūdavo po ranka. Tačiau netgi skaitymas jo nepatenkino. Vienintelis jo privalumas buvo tas, kad jis užimdavo mintis ir padėdavo stumti laiką. Bet kokia iš to nauda? Stumti laiką su knyga ne ką geriau negu su šautuvu. Jis būtų galėjęs taip skaityti visą gyvenimą, bet tai vis tiek nebūtų jam padėję nieko pasiekti.

1887 metų balandžio 18-osios popietę jis sėdėjo Tentemauntų bibliotekoje, svarstydamas, ar verta gyventi ir koks nusižudymo modelis pranašesnis: nusiskandinimas ar kulka į kaktą. Tą dieną „Times" atspausdino suklastotą Parnelio[5] laišką, neva sankcionuojantį Fenikso parko žmogžudystes. Ketvirtasis markizas nuo pat pusryčių taip jaudinosi, kad vos negavo širdies smūgio. Klubuose vyrai apie nieką daugiau nešnekėjo. „Turbūt tai labai svarbu", – kartojo sau lordas Edvardas. Tačiau jis nepajėgė susidomėti nei Parnelio byla, nei žmogžudystėmis. Pasiklausęs, ką žmonės kalba klube, apimtas nevilties leidosi namo. Bibliotekos durys buvo atidarytos. Jis įėjo ir sudribo ant kėdės, jausdamasis visiškai išsisėmęs, tartum būtų pražygiavęs trisdešimt mylių. „Matyt, aš esu idiotas", – tikino jis save, lygindamas kitų žmonių karštą domėjimąsi politika su savo pa-

ties abejingumu. Iš kuklumo jis nė nepagalvojo, kad visi kiti galėtų būti idiotai. „Aš beviltiškas, beviltiškas."

Jis garsiai sudejavo, ir ta jo dejonė kraupiai nuaidėjo mokslingoje didžiulės bibliotekos tyloje. Mirtis, galas viskam, revolveris... Laikas bėgo. Pasirodė, kad net apie mirtį lordas Edvardas negalėjo mąstyti susikaupęs ir nuosekliai. Net mirtis buvo nuobodi. Priešais ant stalo gulėjo šviežias „Quarterly" numeris. Gal jis bus ne toks nuobodus kaip mirtis? Jis paėmė jį, atsivertė kur pakliuvo ir ėmė skaityti iš vidurio straipsnį apie kažkokį Klodą Bernarą. Anksčiau jis nebuvo nieko girdėjęs apie Klodą Bernarą. Matyt, prancūzas. Įdomu, pagalvojo jis, kas ta glikogeninė kepenų funkcija? Turbūt kokie moksliniai tyrimai. Jis peržvelgė puslapį. Vienoje vietoje buvo kabutės – citata iš paties Klodo Bernaro rašinių.

„Gyva būtybė nėra išimtis didingoje gamtos harmonijoje, kuri verčia visus, kas egzistuoja, taikytis vieniems prie kitų; ji negriauna dermės, neprieštarauja ir nekariauja su didžiulėmis kosmoso galiomis. Priešingai: ji yra balsas visuotinėje kosmoso simfonijoje ir kokio nors gyvūno gyvenimas tėra visos visatos bendro gyvenimo fragmentas."

Jis perskaitė šiuos žodžius iš pradžių prabėgomis, paskui dar kartą, jau atidžiau, paskui dar keliskart, vis labiau susidomėjęs. „Gyvūno gyvenimas tėra visos visatos bendro gyvenimo fragmentas." O kaip tada savižudybė? Visatos fragmentas, naikinantis save? Ne, ne naikinantis; jis negalėtų susinaikinti net ir norėdamas. Pasikeistų tik jo egzistavimo būdas. Pasikeistų... Gyvūnų ir augalų dalelės virsta žmonėmis. Kadaise buvusi avies šlaunis ir špinato lapai tapo ranka, kuri parašė, smegenimis, kuriose gimė lėtas „Jupiterio" simfonijos

ritmas. O štai atėjo diena, kai trisdešimt šešeri metai malonumų, skausmų, alkio, meilės, minčių, muzikos, kartu su nesuskaičiuojamomis neįgyvendintomis melodijos ir harmonijos galimybėmis, patręšė nežinomą Vienos kapinaičių kampą, idant šlaunys vėlgi pereitų į kitus ,muzikantus, kurių kūnai savo ruožtu... Visa tai buvo akivaizdu, bet lordui Edvardui atrodė tartum apreiškimas. Netikėtai ir pirmąkart gyvenime jis pajuto esąs viso pasaulio dalelė. Tas suvokimas sukrėtė jį; jis atsistojo ir susijaudinęs ėmė žingsniuoti po kambarį. Galvoj buvo maišalynė, bet mintys aiškios ir greitos, o ne miglotos ir vangios kaip paprastai.

„Galbūt pernai būdamas Vienoje aš sugėriau dalį Mocarto substancijos. Jos galėjo būti Vienos šnicelyje ar dešrelėje arba net alaus bokale. Komunija, kūniškoji komunija. Arba kad ir klausantis „Stebuklingos fleitos“ – kitokia komunija, o gal, tiesą sakant, ir tokia pat. Persikūnijimas, kanibalizmas, chemija. Galiausiai, žinoma, visa susiveda į chemiją. Avino šlaunys ir špinatai... viskas chemija. Anglies dvideginis, deguonis... Kas dar? Dieve, kaip baisu, kaip baisu nežinoti! Šitiek metų Itone. Lotyniškos eilės. Kokia iš jų, po galais, nauda? *En! distenta ferunt perpinques ubera vaccæ.** Kodėl jie neišmokė manęs nieko doro? „Balsas visuotinėje kosmoso simfonijoje“. Juk tai tarsi muzika. Harmonija ir kontrapunktas, ir moduliacijos. Bet reikia išmokti klausytis. Kinų muzika... mums ji neįkandama. Itono dėka visatos koncertas – man tartum kinų muzika. Glikogeninė kepenų funkcija... nelyginant kokia bantų kalba. Kaip gėda! Bet aš galiu išmokti, aš išmoksiu, išmoksiu...“

* Štai! Gausų išmilžį duos pritvinkęs karvės tešmuo *(lot.)*.

Lordas Edvardas buvo nepaprastai susijaudinęs. Dar niekad gyvenime jis nesijautė toks laimingas.

Tą vakarą jis pareiškė tėvui, kad nebeketina kelti savo kandidatūros į parlamentą. Dar neatsigavęs po rytinio Parnelio demaskavimo, senasis džentelmenas įniršo. Lordas Edvardas buvo neperkalbamas: jis jau apsisprendė. Kitą dieną padavė skelbimą, kad ieško mokytojo. Kitų metų pavasarį jau dirbo Berlyne pas Diubua Reimoną.

Nuo to laiko prabėgo keturiasdešimt metų. Osmoso tyrinėjimai, netiesiogiai padovanoję jam žmoną, išgarsino jį kaip mokslininką. Jo darbas apie asimiliaciją ir augimą buvo labai palankiai įvertintas. Bet tai, ką jis laikė savo svarbiausiu gyvenimo uždaviniu – teorinis fizinės biologijos traktatas – buvo dar neužbaigtas. „Gyvūno gyvenimas tėra visos visatos bendro gyvenimo fragmentas.“ Šie kadaise jį įkvėpę Klodo Bernaro žodžiai buvo viso jo gyvenimo leitmotyvas. Knyga, kurią jis rašė visus tuos metus, tebuvo tų žodžių išplėtojimas, statistinė ir matematinė jų iliustracija.

Viršuje, laboratorijoje, darbo diena buvo tik prasidėjusi. Lordas Edvardas mėgo dirbti naktį. Dieną per daug triukšmo. Papusryčiavęs pusę dviejų, jis valandą kitą pasivaikščiodavo ir grįžęs skaitydavo ar rašydavo iki aštuonių. Devintą arba pusę dešimtos jis drauge su asistentu darydavo bandymus, o paskui sėsdavo prie knygos arba aptarinėdavo jos problemas. Pirmą valandą lordas Edvardas vakarieniaudavo ir apie ketvirtą ar penktą eidavo miegoti.

Iš salės į laboratoriją, kur dirbo tiedu vyrai, atsklisdavo vos girdimas siuitos b-moll nuotrupos. Bet jie buvo taip įsigilinę į darbą, kad jos negirdėjo. „Pincetą“, – tarė lordas Edvardas sa-

vo asistentui. Jo balsas buvo labai žemas, minkštas ir, jeigu taip galima pasakyti, be jokių apčiuopiamų apybraižų. „Kailinis balsas", – sakydavo vaikystėje jo duktė Lusi.

Ilidžas padavė jam ilgą blizgantį instrumentą. Lordas Edvardas kažką sududeno, matyt, padėkojo ir pasisuko su pincetu prie užmigdyto tritono, išdriekto ant mažo operacinio stalelio.

Ilidžas įdėmiai sekė jo darbą ir jo žvilgsnis reiškė pritarimą. Senis dirbo stebuklingai tiksliai. Ilidžas visada stebėdavosi lordo Edvardo gabumu. Kas galėtų pamanyti, kad toks stambus, nerangus vyras moka būti toks vikrus. Didelės jo rankos galėjo atlikti subtiliausią operaciją – vienas malonumas buvo į jas žiūrėti.

– Baigta! – galiausiai pasakė lordas Edvardas ir atsitiesė kiek leido reumato sulenkta nugara. – Manau, kad pavyko, o kaip jums atrodo?

Ilidžas linktelėjo.

– Puikiai pavyko, – tarė jis su akcentu, kuris aiškiai buvo įgytas ne vienoje iš senųjų ir prestižinių mokslo įstaigų ir priminė Lankašyro tartį. Jis buvo nedidukas, vaikiško strazdanoto veido rudaplaukis.

Tritonas pradėjo busti. Ilidžas nunešė jį į saugią vietą. Roplys buvo be uodegos; ji buvo nukirsta prieš aštuonias dienas ir šiandien nedidelis gabaliukas regeneravusio audinio, iš kurio natūraliai turėjo išaugti uodega, buvo persodintas į amputuotos priekinės dešinės letenos strampą. Ar perkeltas į kitą vietą audinys išaugs į leteną ar toliau vystysis kaip uodega? Pirmąjį bandymą jie atliko su audiniu iš uodegos užuomazgos – iš jo išaugo letena. Kitą kartą persodino ataugą jau gerokai išaugusią. Ji buvo per daug suuodegėjusi ir nesugebėjo prisitaikyti prie naujų są-

lygų; tad jie gavo baidyklę su uodega vietoj kojos. Šiandien eksperimentavo su vidutinio dydžio atauga.

Lordas Edvardas išsitraukė iš kišenės pypkę ir ėmė ją kimštis, mąsliai žvelgdamas į tritoną.

– Įdomu, kas atsitiks šį kartą, – pasakė jis savo žemu, dusliu balsu. – Manau, mes esame ties riba tarp... – jis nebaigė frazės: jam visada sunkiai sekėsi reikšti mintis. – Ataugai bus nelengva pasirinkti.

– Būti ar nebūti, – pašmaikštavo Ilidžas ir nusikvatojo, bet pastebėjęs, kad lordas Edvardas nė kiek nepralinksmėjo, tuoj pat surimtėjo. Vėl prašovė pro šalį! Jis pyktelėjo ant savęs ir, nežinia kodėl, ant senio.

Lordas Edvardas prisikimšo pypkę.

– Uodega virsta letena, – tarė jis susimąstęs. – Kas čia per mechanizmas? Cheminiai aplinkos ypatumai? Kraujas čia greičiausiai niekuo dėtas. Ar jūs manote, kad tai susiję su elektros įtampa? Įvairiose kūno vietose ji iš tiesų skiriasi. Nors kodėl mes visi nesiplečiame kaip vėžinės ląstelės... Kai pagalvoji, augimas ir virtimas tam tikru pavidalu – neįtikėtinas dalykas. Labai paslaptingas ir... – jo žodžiai virto dusliu ir neaiškiu murmesiu.

Ilidžas klausėsi nepatenkintas. Kai senis įninka gvildenti didžiąsias, pamatines biologijos problemas, niekada nežinai, kuo tas baigsis. Gali net ir Dievu. Ausys nuo tokių dalykų kaista. Ilidžas tvirtai nusprendė neleisti šį kartą tokių gėdingų dalykų.

– Kitas žingsnis su šiais tritonais, – pradėjo jis kuo žvalesniu, kasdieniškesniu tonu, – būtų pakedenti jų nervinę sistemą ir išsiaiškinti, ar ji neveikia persodinto audinio. Tarkime, mes išpjauname dalelę nugaros smegenų...

Tačiau lordas Edvardas nesiklausė, ką kalba jo asistentas. Jis išsiėmė pypkę iš burnos, pakėlė galvą ir kiek palenkė į šoną. Suraukęs kaktą jis tartum mėgino kažką prisiminti. Paskui kilstelėjo ranką lyg tildydamas; Ilidžas stabtelėjo vidury sakinio ir taip pat sukluso. Melodijos raštas pamažu ryškėjo tyloje.

– Bachas? – sušnibždėjo lordas Edvardas.

Pondžileonio fleita ir bevardžiai smuikai virpino didžiosios salės orą, kuris perdavė savo virpesius langams, o tie savo ruožtu suvirpino lordo Edvardo kambario orą kitame namo gale. Virpantis oras užgavo lordo Edvardo *membrana timpani**; tarpusavyje susijusius *malleus***, *incus**** ir ausies kilpa suvirpėjo, sujudino ovalinio plyšio membraną ir sukėlė mikroskopinę audrą labirinto skystyje. Klausos nervo plaukeliai sulingavo, kaip jūržolės audrotoje jūroje; smegenyse įvyko daugybė nesuvokiamų stebuklų ir lordas Edvardas susižavėjęs šūktelėjo: „Bachas!" Jis nusišypsojo iš malonumo, jo akys sužibo. Mergaitė dainavo vienumoje dainą po plaukiančiais per dangų debesimis. Paskui ėmė poetiškai medituoti vienišas kaip debesis filosofas.

– Lipam žemyn pasiklausyti, – tarė lordas Edvardas. Jis atsistojo. – Eime. Darbas palauks. Tokių dalykų ne kasdien išgirsi.

– Be kostiumo? – abejodamas paklausė Ilidžas. – Aš negaliu pasirodyti apačioje kaip stoviu. – Jis nužvelgė savo drabužius. Net ir naujas tas kostiumas buvo pigus, ir nuo amžiaus nepagražėjo...

– Niekis.

Net šuo, užuodęs triušį, vargu ar būtų šovęs priekin sparčiau, negu lordas Edvardas, išgirdęs Pondžileonio fleitą.

* Būgninė pertvara *(lot.)*.
** Plaktukėlis *(lot.)*.
*** Priekalas *(lot.)*.

Jis čiupo savo asistentą už parankės ir išsivedė pro duris. Paskui per koridorių ir laiptais žemyn.

– Tai tik nedidelis vakarėlis, – kalbėjo jis. – Prisimenu, rodos, žmona man sakė... visai neoficialus. Be to, – pridūrė, išgalvodamas naujus pasiteisinimus, kad galėtų patenkinti jį apėmusį muzikos ilgesį, – mes galime prasmukti nepastebėti... Niekas neatkreips dėmesio.

Ilidžas vis dar abejojo.

– Kažin ar čia labai nedidelis vakarėlis, – pradėjo jis, nes prisiminė kaip namo link važiavo automobiliai.

– Niekis, niekis, – nutraukė jį lordas Edvardas, trokšdamas greičiau atsiduoti Bachui.

Ilidžas pasidavė. Atrodysiu kaip paskutinis kvailys, pagalvojo jis, su tuo nusitrynusiu mėlynos saržos kostiumu. Bet, geriau pagalvojus, verčiau pasirodyti su nusitrynusiu mėlynuoju – šiaip ar taip, tiesiai iš laboratorijos ir globojamam šių namų šeimininko (pats lordas Edvardas buvo su tvido švarku), negu su senuoju smokingu, kuris, kaip pats įsitikino per paskutiniąsias ekskursijas į leidi Edvard spindintį pasaulį, buvo pasigailėtinai varganas ir prastai pasiūtas. Kur kas geriau visiškai skirtis nuo turtingos ir prašmatnios publikos ir atrodyti ateiviu iš kitos intelektinės planetos, negu būti nevykusiu pretenzingu mėgdžiotoju. Į apsirengusį mėlynai galima žiūrėti kaip į keistuolį, o žmogus su prastai pasiūtu (kaip liokajaus) juodu smokingu paprastai ignoruojamas ir niekinamas už tai, kad tuščiai mėgina būti tuo, kuo akivaizdžiai nėra.

Ilidžas pasiryžo tvirtai ir netgi demonstratyviai vaidinti marsiečio rolę.

Jų pasirodymas sukėlė dar didesnį šurmulį, negu Ilidžas ti-

kėjosi. Didieji Tentemauntų namo laiptai leidžiasi iš antro aukšto dviem atšakomis, kurios, kaip dvi vienodo pločio upės, susilieja, architektūriniais Veronos marmuro kriokliais krinta žemyn ir įteka į salę pro arką iš uždengto keturkampio sienos centre priešais vestibiulį ir didžiąsias duris. Įeinantieji iš gatvės mato salę, o tolumoje, už arkos, – plačius laiptus su švytinčiais turėklais, kylančiais į aikštelę, kurioje ant pjedestalo nišoje stovi trečiojo markizo kolekcijos pažiba Kanovos Venera, kukliai, bet koketiškai abiem rankomis slepianti, o tiksliau, išduodanti marmurines savo grožybes. Kaip tik šio iškilmingo marmurinio krioklio papėdėje leidi Edvard susodino savo orkestrą. Svečiai sėdėjo eilėmis, veidu į laiptus. Kai Ilidžas ir lordas Edvardas išlindo iš už kampo prie Kanovos Veneros ir artėdami prie orkestro bei publikos ėmė kaip sąmokslininkai tipenti pirštų galais, pasirodė, kad į juos įsmeigtas koks šimtas porų akių. Smalsumo šurmulys nuvilnijo per eiles. Tas stambus sulinkęs senis su tvido švarku ir pypke dantyse, išniręs iš kažkokio visai svetimo jiems pasaulio, atrodė keistai grėsmingas. Tartum kokia namų paslaptis, išlindusi dienos švieson, arba vienas iš tų vaiduoklių, kurie šmižinėja tik po žymiausių ir aristokratiškiausių šeimų namus. Nė pats Glemiso Minotauras nebūtų sukėlęs didesnio susidomėjimo už lordą Edvardą. Lornetai pakilo prie akių, žiūrovai ėmė lankstytis į kairę ir dešinę, ieškodami plyšelio tarp priešais išsirikiavusių gerai įmitusių nugarų. Pajutęs staiga tiek tiriamų žvilgsnių, lordas Edvardas išsigando. Jis pasijuto taip, lyg būtų viešai padaręs kokį netaktą. Išsitraukęs pypkę iš burnos, dar rūkstančią įsikišo į švarko kišenę. Jis neryžtingai stabtelėjo. Leistis atgal ar žengti pirmyn? Stovėjo keistai linguodamas drūtu stuomeniu pirmyn ir atgal lyg sunkiai ir iš lėto

kinkuojantis galvą kupranugaris. Vieną akimirką jis jau buvo bebėgąs atgal. Bet meilė Bachui buvo stipresnė už baimę. Jis buvo tartum lokys, kuris, užuodęs medų, pamiršta baimę ir pėdina tiesiai į medžiotojų stovyklą; tartum meilužis, dėl vieno mirksnio mylimosios glėbyje pasiryžęs atremti ginkluotą įtūžusį vyrą ir skyrybų teismo procesą. Ir lordas Edvardas ėmė tipenti pasistiebęs ant pirštų galų, dar panašesnis į sąmokslininką negu anksčiau – tikras Gajus Foksas, demaskuotas, bet vis dar tikintis, kad liks nepastebėtas, jeigu elgsis taip, lyg „Parako sąmokslas“[6] vyktų pagal planą.

Ilidžas sekė jam iš paskos. Pirmą akimirką jis iš nesmagumo nuraudo iki ausų, bet nepaisydamas šio jausmo, o gal kaip tik dėl jo, ėmė lipti paskui lordą Edvardą iššaukiamai nerūpestingu žingsniu, susikišęs ranką kišenėn ir su kreiva šypsenėle lūpose. Lyg niekur nieko jis žvalgėsi po žiūrovų minią. Smalsiai, bet iš aukšto. Per daug įsijautęs į marsiečio vaidmenį ir nežiūrėdamas, kur eina, Ilidžas staiga suklupo ant karališkų laiptų su neįprastai plačiomis, bet žemomis, tarsi nykštukams skirtomis pakopomis. Koja paslydo, jis beviltiškai sumosavo rankomis, stengdamasis nepargriūti ir sustojo dviem trim pakopom žemiau, per kažkokį stebuklą vis dėlto išsilaikęs ant kojų. Jis baigė lipti, iš paskutiniųjų laikydamasis oriai. Apimtas baisaus pykčio, Ilidžas nekentė visų leidi Edvard svečių – visų iki vieno.

IV SKYRIUS

Finalinėje badineri Pondžileonis pranoko pats save. Euklido aksiomos siautėjo drauge su elementariosios statikos formulėmis. Aritmetika pašėlusiai lėbavo, algebra kvailiojo. Muzika baigėsi matematinės linksmybės orgija. Pasigirdo plojimai. Tolis nusilenkė kaip visada grakščiai; Pondžileonis lankstėsi netgi bevardžiams smuikininkams. Publika atsistumdama kėdes stojosi. Staiga pratrūko iki tol tramdytų plepalų srautas.

– Kaip juokingai atrodė senis, ar ne? – sutiko draugę Poli Logan.

– Ir tas rudžius su juo.

– Kaip Matas su Džefu[7].

– Maniau, kad sprogsiu iš juoko, – pasakė Nora.

– Kaip koks magas! – susijaudinusi šnibždėjo Poli, pasilenkusi į priekį ir išplėtusi akis, ne tik žodžiais, bet ir mimika rodydama, koks paslaptingas tas senasis magas. – Raganius!

– Ką jis veikia viršuje?

– Pjausto rupūžes, salamandras ir panašiai, – atsakė Poli.

Akis tritono ir koja varlės
Šikšnosparnio kailis ir šuns ryklė...

Ji deklamavo su pasigardžiavimu, apsvaigusi nuo žodžių.

– Ir jis suporuoja jūros kiaulytes su gyvatėmis. Įsivaizduokite – kobros ir jūros kiaulytės hibridas!

– Fu! – nusipurtė draugė. – Bet kam jis tada ją vedė, jeigu daugiau jo gyvenime niekas nedomina? Niekada negalėjau šito suprasti.

– O kodėl ji už jo tekėjo? – vėl artistiškai sušnabždėjo Poli. Apie viską ji kalbėdavo kaip apie jaudinantį dalyką, nes pasaulis toks jai ir atrodė: jai tebuvo dvidešimt. – Matyt turėjo rimtų motyvų.

– Taip, ko gero.

– Be to, neužmiršk, kad ji iš Kanados, tad jos motyvai dar įtikinamesni.

– Tai nejaugi Lusi...

– Šš... – Bičiulė apsidairė. – Koks nuostabus Pondžileonis, ar ne? – suriko ji labai garsiai ir dirbtinokai.

– Tiesiog stulbinantis! – atitarė jai Poli tartum nuo Karališkojo teatro scenos.

– O! Leidi Edvard! – staiga neapsakomai nustebusios ir apsidžiaugusios šūktelėjo abi draugės. – Mes ką tik kalbėjomės apie tai, kaip puikiai groja Pondžileonis.

– Tikrai? – tarė leidi Edvard su šypsena žiūrėdama čia į vieną, čia į kitą. Jos balsas buvo žemas, sodrus ir kalbėjo ji lėtai, tartum visi jos ištarti žodžiai būtų be galo svarbūs ir reikšmingi. – Kaip gražu, – pasakė ji pabrėždama „r“. – Jis italas, – pridūrė jau rimtai ir nebesišypsodama. – Tad jo grojimas dar labiau žavi. – Ir nuėjo tolyn, palikusi merginas, kurios raustančiais skruostais sutrikusios žvelgė viena į kitą.

Leidi Edvard buvo maža, smulki, liesa moteris, ir kai apsi-

vilkdavo suknelę su gilia iškirpte, matydavosi, kad tas lieknumas virsta kaulėtumu bei kampuotumu. Tą patį buvo galima pasakyti ir apie jos gražų, pailgą ir siaurą veidą su ereliška nosimi. Už juodus kaip anglis plaukus ji turėjo būti dėkinga savo prancūzei motinai, o pastaraisiais metais – jau ir kirpėjos išmonei. Jos oda buvo balta kaip opalas. Iš po lenktų antakių žvelgė drąsiai ir įdėmiai, – taip visada atrodo, kai labai tamsios akys kontrastuoja su blyškia veido oda. Prie šios įgimtos leidi Edvard žvilgsnio drąsos prisidėjo tik jai būdinga atviro įžūlumo ir tyro naivumo išraiška.

Tai buvo vaiko akys, *mais d'un enfant terrible**, kaip įspėjamai pasakė Džonas Bidleikas savo kolegai iš Prancūzijos, prieš supažindindamas su ja. Kolega iš Prancūzijos turėjo puikią progą įsitikinti tuo pats. Prie pietų stalo jis atsidūrė greta kritiko, kuris buvo parašęs straipsnį apie jo paveikslus, – esą šie sukurti arba nevisapročio, arba žiūrovų patyčiai. Išplėtusi akis leidi Edvard lyg niekur nieko užvedė kalbą apie meną. Džonas Bidleikas pasiuto. Po pietų jis pasivedė ją į šalį ir išliejo savo įtūžį.

– Ką visa tai, po velnių, reiškia, – putojo Bidleikas. – Jis – mano bičiulis. Aš atsivedžiau jį supažindinti su jumis. O ką jūs su juo išdarinėjat? Čia jau per daug.

Skaisčios leidi Edvard akys dar niekad nebuvo tokios naivios, o akcentas toks kerinčiai kanadietiškas (panorėjusi ji galėjo kalbėti su stipresniu ar švelnesniu kolonijiniu akcentu, nelygu kuo tuo metu norėjo atrodyti: atviraširde Šiaurės Amerikos stepių dukra ar Anglijos aristokrate).

– Nesuprantu, ko per daug? – paklausė ji. – Ką aš vėl tokio negero padariau?

* Bet nenuoramos vaiko *(pranc.)*.

– Nereikia man vaidinti komedijos, – atkirto Bidleikas.

– Aš nevaidinu jokios komedijos. Niekaip nesuprantu, ką padariau ne taip. Niekaip.

Bidleikas paaiškino apie kritiką.

– Jūs tą žinojot, kaip ir aš, – pasakė. – Dabar aš prisiminiau, kad mes kalbėjomės su jumis apie tai aną savaitę.

Leidi Edvard suraukė antakius lyg mėgindama susigrąžinti iš atminties išsprūdusį dalyką.

– Taip, iš tikrųjų! – pagaliau sušuko ji ir pasižiūrėjo į jį neva pasibaisėjusi ir apgailestaudama. – Koks siaubas! Bet juk žinote, kokia beviltiška mano atmintis.

– Aš nesu sutikęs žmogaus, kurio atmintis būtų geresnė už jūsų, – pasakė Bidleikas.

– Bet aš nuolat viską užmirštu, – spyrėsi ji.

– Tiktai tuos dalykus, kuriuos jums derėtų prisiminti. Tai kartojasi per daug dažnai ir negali būti atsitiktinumas. Jūs visada atsimenat, ką jums reikia užmiršti.

– Kas per nesąmonės! – šūktelėjo leidi Edvard.

– Jeigu jūsų atmintis būtų prasta, – neatlyžo Bidleikas, – tai kartais jūs užmirštumėt, kad nedera kviesti vyrų drauge su oficialiais jų žmonų meilužiais; kad anarchistai ir „Morning Post" įžanginių straipsnių autoriai nėra geriausi bičiuliai ir kad pamaldūs katalikai ne per labiausiai mėgsta klausytis šventvagiško užkietėjusių ateistų postringavimo. Jeigu jūsų atmintis šlubuotų, retsykiais imtumėt ir užmirštumėt. Bet neabejokite, kad norint tai kaskart užmiršti, reikia turėti ypač gerą atmintį. Ypač gerą atmintį ir ypatingą pomėgį apgaudinėti.

Nuo pokalbio pradžios nuoširdžiai rimta leidi Edvard išraiška pagaliau pasikeitė.

– Jūs nusišnekat, mano mielas Džonai, – nusijuokė ji.

Šnekėdamas Bidleikas irgi atgavo gerą ūpą ir nusijuokė jai pritardamas.

– Įsidėmėkite, – pasakė jis, – aš neturiu ničnieko prieš, kad jūs pajuokiate kitus žmones. Man tai patinka. Bet griežtai reikalauju, kad tai nebūtų daroma su manim.

– Kitą kartą stengsiuos būtinai prisiminti, – romiai atsakė ji ir pasižiūrėjo į jį tokiomis įžūliai nekaltomis akimis, kad jis pratrūko juoku.

Tas pokalbis vyko prieš daug metų. Ji ištesėjo žodį ir daugiau iš jo nesišaipė, bet kitų atžvilgiu buvo tokia pat nuostabiai naivi ir užmarši kaip visada. Visuomenės rate, kuriam ji priklausė, tie jos išpuoliai buvo gerai žinomi. Žmonės turėjo iš ko pasijuokti. Tačiau aukų buvo pernelyg daug. Jos bijojo ir nemėgo. Ir vis dėlto žmonės visada brovėsi į jos priėmimus. Leidi Edvard virėjai, vyno ir maisto tiekėjai būdavo aukščiausios klasės. Daug kas jai buvo atleidžiama dėl vyro turtų. Be to, Tentamauntų namuose visada susirinkdavo rinktinė savo įvairove ir netgi ekscentriškumu publika. Žmonės priimdavo jos kvietimus ir atsimokėdavo apkalbinėdami ją už akių. Klijuodavo jai visokiausias etiketes, vadino snobe ir salonų liūtų medžiotoja. Tačiau net priešiškiausiai nusiteikę turėjo pripažinti, kad tai buvo snobė, besišaipanti iš dirbtinai iškilmingos ir pretenzingos aplinkos, kurią pati kūrė. Ir tokia medžiotoja, kuri rinko liūtus, kad galėtų juos supjudyti. Tais atvejais, kai bet kuri viduriniosios Anglijos klasės atstovė būtų elgusis rimtai ir nuolankiai, leidi Edvard reikšdavo ironišką nepagarbą. Ji atvyko iš Naujojo pasaulio ir tradicinė hierarchija buvo jai nelyginant pokštas, be to, labai žaismingas, dėl kurio vertėjo gyventi.

„Ji kaip to anekdoto herojė, – kartą pasakė apie ją senasis Bidleikas, – anekdoto apie amerikietį ir du anglų perus. Atsimenat? Važiuodamas traukiniu amerikietis įsišnekėjo su anglais, jie jam labai patiko ir tam, kad galėtų vėliau atnaujinti su jais pažintį, jis pasiteiravo jų pavardžių. „Aš esu, – atsakė vienas iš jų, – Hempšyro grafas, o mano draugas – Balantrės valdovas“. „Malonu susipažinti, – tarė amerikietis. – Leiskite man pristatyti jums savo sūnų – Jėzus Kristus.“ Štai jums tobulas Hildos paveikslas. Nepaisant to, visas jos gyvenimas susideda iš to, kad ji kviečiasi pas save ir yra kviečiama būtent tokių žmonių, kurių titulai jai atrodo tokie komiški. Keista, – pakraipė jis galvą, – išties keista.“

Nusisukusi nuo sutrikusių mergaičių poros, leidi Edvard vos nesusidūrė su labai aukštu, stambiu vyriškiu, kuris pavojingu greičiu yrėsi per minią.

– Atsiprašau, – burbtelėjo nė nepažvelgdamas žemyn į žmogų, kurio vos neišvertė iš kojų. Jis buvo įsmeigęs akis į kažką kitame salės gale ir suvokė tik tiek, kad susidūrė su nedidele kliūtimi, greičiausiai žmogaus pavidalo, nes visos kliūtys aplinkui buvo žmonės. Šiaip taip susilaikęs ir neužgriuvęs, jis žengtelėjo į šalį, norėdamas kliūtį apeiti. Tačiau kliūtis buvo ne iš tų, kurios taip lengva išvengti.

Leidi Edvard ištiesė ranką ir sučiupo jį už rankovės:

– Vebli!

Dėdamasis, kad nejaučia, jog yra tempiamas už rankovės ir šaukiamas vardu, Everardas Veblis vis tiek ėjo į priekį. Jis neturėjo nei ūpo, nei laiko kalbėtis su leidi Edvard. Bet leidi Edvard ne taip paprasta buvo atsikratyti. Ji kantriai leidosi velkama iš paskos.

– Vebli! – pakartojo ji. – Sustokit! Tpru!

Ji taip garsiai ir taip tikroviškai pamėgdžiojo kaimiečio vežiko šūksnį, jog Veblis gavo sustoti iš baimės, kad svečiai nepradėtų juoktis.

– O, čia jūs, – pasakė jis šiurkščiai, pažvelgęs į ją iš viršaus. – Atleiskite, nepastebėjau. – Suirzęs tonas ir suraukta kakta buvo iš dalies nuoširdus, iš dalies apsimestinis dalykas. Jis buvo patyręs, kad žmonės bijo pykčio, ir išnaudodavo įgimtą savo atšiaurumą. Aplinkiniai jo vengdavo ir duodavo jam ramybę.

– Viešpatie! – sušuko leidi Edvard tiesiog karikatūriškai siaubo iškreiptu veidu.

– Ko jūs norėjot? – griežtai paklausė jis tarsi kokios gatvėje prikibusios elgetos.

– Jūs tikrai šiurkštokas.

– Jeigu jūs tik tą man norėjot pasakyti, tai aš puikiausiai galėjau...

Tuo tarpu leidi Edvard įdėmiai tyrė jį savo įžūliai nekaltomis akimis.

– Žinote, – staiga nutraukė jį pačiame sakinio viduryje lyg nebegalėdama ilgiau nutylėti savo reikšmingo ir netikėto atradimo, – jums labai tiktų kapitono Huko vaidmuo „Piteryje Pene“. Iš veido – jūs kaip nulietas piratų vadeiva. Ar ne tiesa, pone Bebedžai? – užklausė ji Ilidžą, kuris, beviltiškai vienišas, skynėsi kelią pro nepažįstamų žmonių minią.

– Labą vakarą, – atsiliepė šis. Nuoširdi leidi Edvard šypsena neužglaistė įžeistos jo savimeilės, kad jo pavardė buvo primiršta.

– Vebli, tai ponas Bebedžas, mano vyro pagalbininkas. – Galvos linktelėjimu Veblis pripažino Ilidžo egzistavimą. – Ar jums

neatrodo, kad jis panašus į piratų vadeivą, ponas Bebedžai? – neatlyžo leidi Edvard. – Nagi, pažvelkite į jį.

Ilidžas nesmagiai nusijuokė.

– Nepasakyčiau, kad esu sutikęs daug piratų vadeivų, – tarė jis.

– Na, žinoma! – sušuko leidi Edvard. – Visai buvau pamiršusi. Juk jis iš tiesų yra piratų vadeiva. Tikrovėje. Ar ne taip, Vebli?

– Na taip, žinoma, žinoma, – nusijuokė Everardas Veblis.

– Matote, – paaiškino leidi Edvard, suokalbiškai pasilenkdama prie Ilidžo – tai ponas Everardas Veblis. Laisvųjų Britų vadas. Tų, kur vaikšto su žaliais mundurais, žinote? Kaip operetės choristai.

Ilidžas piktdžiugiškai nusišiepė ir linktelėjo. Tai štai koks jis, Everardas Veblis, Laisvųjų Britų sąjungos įkūrėjas ir vadas! Priešai iššifravo pirmąsias šios organizacijos raides savaip. Kaip kartą rašė vienas gerai informuotas „Figaro“ korespondentas savo straipsnyje, skirtame Laisvųjų Britų sąjungai, „les initiales B.B.F. ont, pour le public anglais, une signification plutôt péjorative“*. Veblis nepagalvojo apie tai duodamas savo organizacijai šį vardą. Ilidžas patenkintas pamanė, kad dabar jam teks apie tai dažnai susimąstyti.

– Jeigu jau baigėte juokauti, – tarė Everardas, – aš būčiau linkęs pasišalinti.

„Diktatorius Musolinis, – pagalvojo Ilidžas. – Ir iš išvaizdos panašus. (Jis ypač nekentė aukštų ir gražių, arba apskritai kuo nors išsiskiriančių žmonių. Pats buvo nedidukas ir panėšėjo į valkataujantį apsukrų gatvės berniūkštį arabą, tiesa, jau suaugusį.) Tikras pusgalvis!“

* Inicialai B.B.F., Anglijos visuomenės požiūriu, turi veikiau keiksmažodžio prasmę *(pranc.)*.

– Bet tikiuosi, kad mano žodžiai jūsų neįžeidė, tiesa? – paklausė leidi Edvard, neva labai susirūpinusi ir apgailestaudama.

Ilidžas prisiminė karikatūrą, matytą „Daily Herald". Tas akiplėša drįso pareikšti, esą „Laisvųjų Britų sąjungos" misija – ginti kultūrą! Karikatūroje Veblis buvo pavaizduotas su tuzinu savo uniformuotų banditų, kurie spardė ir daužė lazdomis leisgyvį darbininką. Už jų stovintis kompanijos direktorius su cilindru pritariamai stebėjo šį vaizdą. Ant siaubingai išsprogusio jo pilvo buvo užrašyta: „Kultūra".

– Neįžeidė, Vebli? – pakartojo leidi Edvard.

– Nė kiek. Tiesiog labai skubu. Matote, – paaiškino jis kiek įmanydamas švelnesniu balsu, – turiu reikalų. Aš dirbu, jeigu jūs suprantate, ką tai reiškia.

Ilidžui būtų buvę smagiau, jeigu šitą įvartį būtų įmušęs kas kitas. Šlykštus niekšas! Pats Ilidžas buvo komunistas.

Veblis nuėjo. Leidi Edvard žiūrėjo, kaip jis grūdasi pro minią.

– Kaip garvežys, – pasakė jinai. – Tai bent energija! Bet koks jautrumas! Tie politikai – blogiau negu aktorės. Šitiek tuštybės! Be to, mūsų mielajam Vebliui stinga humoro jausmo. Jis nori, kad visi į jį žiūrėtų kaip į milžinišką jo paties paminklą, pastatytą susižavėjusios ir dėkingos tautos. (Tardama „r" ji urzgė kaip liūtė.) Pastatytą po mirties, jeigu jūs suprantate, ką noriu pasakyti. Kaip į didį istorinį herojų. Kai aš jį sutinku, amžinai pamirštu, kad priešais mane Aleksandras Makedonietis. Man visada atrodo, kad čia tiktai Veblis.

Ilidžas nusijuokė. Leidi Edvard aiškiai pradėjo jam patikti. Ji moka viską blaiviai vertinti. Ir, atrodo, laikosi teisingų pažiūrų.

– Nors nepasakyčiau, kad jo sąjunga toks jau blogas dalykas, – pridūrė leidi Edvard, ir Ilidžo simpatija jai išgaravo taip pat

staiga, kaip buvo užsiplieskusi. – Ar jūs taip nemanot, pone Bebedžai?

– Na... – pradėjo jis raukydamasis.

– Beje, – nutraukė jį leidi Edvard, taip ir neleidusi suskambėti itin sarkastiškam „Laisvųjų Britų“ apibūdinimui, – patariu jums kuo atsargiau lipti šiais laiptais. Jie nežmoniškai slidūs.

Ilidžas nuraudo.

– Nė kiek, – sumurmėjo jis ir paraudo dar labiau – iki pat savo morkinių plaukų šaknų, suvokęs, kad leptelėjo kvailystę. Jo palankumas leidi Edvard vis labiau tirpo.

– Na, ką jūs – labai slidūs, – mandagiai, bet primygtinai pakartojo leidi Edvard. – O ką jūs šiandien dirbote su Edvardu? – paklausė ji. – Man visada labai rūpi.

Ilidžas nusišypsojo.

– Ką gi, jeigu jums iš tikrųjų rūpi, – pasakė jis. – Mes nagrinėjome tritonų organų regeneraciją. – Tritonų aplinkoje jis jautėsi kiek laisviau. Ir vėl pajuto kylant simpatiją leidi Edvard.

– Tritonų? Tai tokie plaukiojantys padarėliai? – Ilidžas linktelėjo. – O kaip jie netenka tų organų?

– Laboratorijoje, – paaiškino jis. – Jie netenka jų todėl, kad mes juos išpjaunam.

– Ir jie vėl atauga?

– Atauga.

– O viešpatie mieliausias, – tarė leidi Edvard. – Niekad nežinojau. Pašėlusiai įdomu. Papasakokite man dar ką nors.

Pasirodo, ne tokia jau ji bloga. Jis ėmė pasakoti. Miela širdžiai tema sužadino prielankumą ir leidi Edvard. Kai jis priėjo patį svarbiausią ir esmingiausią bandymų momentą – kaip per-

sodinta uodega virto koja, – leidi Edvard, kurios žvilgsnis klaidžiojo po salę, uždėjo savo delną jam ant rankos.

– Eime, – pasakė ji. – Aš supažindinsiu jus su generolu Noiliu. Labai įdomus seniukas, nors kartais ir prieš savo valią.

Žodžiai užstrigo Ilidžui gerklėje. Jis suvokė, kad ji nė kiek nesiklausė, ką jis kalbėjo, nekreipė nė menkiausio dėmesio. Nekęsdamas jos, jis ėjo iš paskos piktai tylėdamas.

Generolas Noilis šnekučiavosi su kitu kariškai apsirengusiu džentelmenu. Jo tonas buvo kariškas, o balsas kaip astmatiko. „Aš jam pasakau: „Mano mielas bičiuli, – išgirdo jie eidami artyn, – mano mielas bičiuli, neleiskite žirgo dabar į hipodromą. Tai būtų nusikaltimas. Tai būtų gryniausia beprotybė. Išbraukite jį iš sąrašo!“ Ir jis išbraukė jį.“

Leidi Edvard priminė jiems apie save. Abu kariškiai buvo perdėm mandagūs; jie neapsakomai sužavėti šiandieniniu vakaru.

– Aš būtent jums parinkau Bachą, generole Noili, – tarė leidi Edvard žavingai sumišusi tarsi jauna panelė, prisipažįstanti meilėje.

– Hm... taip... išties... tai labai gražu. – Generolas Noilis iš tikrųjų buvo sumišęs. Jis visai nenutuokė, ką jam daryti su ta padovanota muzika.

– Aš svarsčiau, – toliau kalbėjo leidi Edvard tokiu pat reikšmingai intymiu tonu, – ar užsakyti Hendelio „Vandens muziką“, ar Pondžileonio atliekamą siuitą b-moll. Paskui prisiminiau jus ir apsistojau prie Bacho. – Jos žvilgsnis gaudė sutrikimo ženklus įraudusiame generolo veide.

– Tai labai gražu, – pakartojo jis. – Nesakau, kad būčiau didelis muzikos žinovas, bet ką jau mėgstu, tai mėgstu, taigi. –

Šie žodžiai, regis, suteikė jam pasitikėjimo. Jis atsikrenkštė ir vėl pradėjo: – Aš visada sakydavau...

– O dabar, – triumfuodama pareiškė leidi Edvard, – aš noriu supažindinti jus su ponu Bebedžu, kuris padeda Edvardui darbe ir yra puikus tritonų specialistas. Ponas Bebedžas – generolas Ņoilis, o čia – pulkininkas Pilčardas. – Ji šyptelėjo atsisveikindama ir nuėjo šalin.

– Velniai rautų! – šūktelėjo generolas, o pulkininkas leptelėjo, kad ši moteris – tikra dievo rykštė.

– Ir viena šmaikščiausių, – karštai pritarė Ilidžas.

Abu kariškiai dėbtelėjo į jį ir nusprendė, kad tokia pastaba žemesnio visuomenės atstovo lūpose yra įžūlumas. Pamaldūs katalikai patys gali kiek tinkami šaipytis iš šventųjų ir dvasininkų įpročių, bet baisiausiai piktinasi, kai šitaip pajuokauja kitatikis. Generolas nutylėjo, o pulkininkas nusprendė atsiriboti nepritariančiu žvilgsniu. Ir kai jiedu tyčia pasisuko vienas į kitą ir atnaujino nutrauktą pokalbį apie lenktynių žirgus, lyg šalia nieko nebūtų buvę, iš apmaudo Ilidžas įmanydamas būtų juos apkūlęs.

* * *

– Lusi, vaikeli!

– Dėde Džonai! – Lusi Tentemaunt atsisuko ir nusišypsojo vyriškiui, pavadintam dėde. Ji buvo vidutinio ūgio, liekna kaip jos motina; tamsūs trumpai kirpti plaukai, sutepti briliantinu ir dėl to atrodantys visai juodi, buvo sušukuoti atgal. Iš prigimties blyškaus veido, ji nesirausvino skruostų. Tik plonos lūpos buvo padažytos ir melsvai apvedžiotos akys. Juoda suknelė pa-

brėžė jos rankų ir pečių baltumą. Nuo Henrio Tentemaunto mirties – Lusi buvo ištekėjusi už savo antros eilės pusbrolio – prabėgo jau dveji metai, bet ji tebedėvėjo gedulą, bent jau esant dirbtiniam apšvietimui. Juoda spalva jai taip tiko.

– Kaip laikotės? – pridūrė ji, pagalvojusi, kad jis smarkiai paseno.

– Mirštu, – atsakė Džonas Bidleikas. – Jis familiariai suėmė ją aukščiau alkūnės savo didžiule mėlynų venų išvagota ranka. – Sudarykite man kompaniją pavakarieniauti. Aš alkanas kaip vilkas.

– O aš ne.

– Nesvarbu, – atsakė senasis Bidleikas. – Manasis noras tavąjį pranoksta, kaip taikliai yra pasakęs seras Filipas Sidnis[8].

– Bet aš nenoriu valgyti, – ji nemėgo paklusti, sekti paskui kitą, užuot vedusi pati. Bet atsikratyti dėde Džonu ir jai buvo ne taip lengva.

– Aš viską suvalgysiu vienas, – pareiškė jis. – Už abu, – ir džiaugsmingai kvatodamas nusitempė ją į valgomąjį.

Lusi nebesipriešino. Jie skynėsi kelią pro minią. Žalsvai gelsva taškuota orchidėja prie Bidleiko švarko atlapo priminė žiovaujančią gyvatę. Akyje žybčiojo monoklis.

– Kas tas senis su Lusi, – pasidomėjo Poli Logan, jiems einant pro šalį.

– Senasis Bidleikas.

– Bidleikas. Tas pats... kuris nutapė tuos paveikslus? – Poli balsas skambėjo neryžtingai, kaip žmogaus, žinančio apie savo išsilavinimo spragas ir bijančio leptelti kokią nesąmonę. – Jūs turite galvoje tą patį Bidleiką? – Jos kompanionės linktelėjo. Poli pajuto didžiulį palengvėjimą. – Niekad nebūčiau pama-

niusi, – tarė ji pakėlusi antakius ir plačiai išplėtusi akis. – Maniau, kad Bidleikas – tai vienas senųjų meistrų. Bet juk jam dabar turėtų būti ne mažiau kaip šimtas metų!

– Panašiai, – Nora irgi dar neturėjo dvidešimties.

– Reikia pripažinti, – mandagiai tarė Poli, – kad jis gerai atrodo. Jis vis dar stileiva, arba dendis, arba salionų liūtas, kaip sakydavo jo jaunystės laikais.

– Jis turėjo maždaug penkiolika žmonų, – pasakė Nora.

Tą akimirką Hjugas Broklis sukaupė drąsą ir prisistatė merginoms.

– Jūs turbūt manęs neprisimenat? Mes buvome supažindinti vaikiškuose vežimėliuose. – Kaip kvailai nuskambėjo! Jis skaisčiai nuraudo.

Trečiasis ir geriausias Bidleiko „Besimaudančiųjų" ciklo paveikslas kabėjo virš židinio Tentemauntų namų valgomajame. Tai buvo labai linksmas ir džiugus paveikslas, nutapytas itin šviesiais tonais, švaraus ir ryškaus kolorito. Aštuonios apkūnios baltos kaip perlai moterys buvo pavaizduotos vandenyje ir ant kranto; savo judančiais kūnais jos sudarė savotišką girliandą (viršuje sujungtą medžio lapijos), gaubiančią drobės centrą. Šių perlamutrinių kūnų apsuptas (netgi jų veidai buvo tarsi besijuokiantis kūnas; be jokios užuominos į dvasingumą, kuris kliudytų grožėtis dailių formų harmonija), akį patraukdavo blyškiai švytintis peizažas su švelniai banguojančiomis kalvomis ir debesėliais.

Laikydamas lėkštę rankoje ir kimšdamas sumuštinius su ikrais, senasis Bidleikas stovėjo su kompanione ir apžiūrinėjo savo paties paveikslą. Jį apėmė kažkoks pakilus jausmas, sumišęs su liūdesiu.

– Gerai, – tarė jis. – Nuostabiai gerai. – Atkreipkite dėmesį į kompoziciją. Puiki dermė, ir jokių pasikartojimų arba dirbtinumo. – Kitas mintis ir jausmus, kuriuos sukėlė jam paveikslas, jis nutylėjo. Jų buvo tiek daug, jie buvo tokie painūs, kad sunku išreikšti žodžiais. Be to, tie jausmai kėlė jam melancholiją ir jis nenorėjo prie jų apsistoti. Bidleikas palietė pirštu bufetą – šis buvo iš grynų gryniausio raudonmedžio.

– Pažvelkite į figūrą dešinėje, tą, kuri iškėlusi rankas. – Jis tyčia prabilo apie technines detales, mat norėjo užgniaužti, nustumti į šalį nepageidaujamas mintis. – Matote, kaip ji atsveria šitą stambią pasilenkusią figūrą kairėje. Kaip ilgas svertas, keliantis sunkų krovinį.

O figūra dešinėje buvo Dženi Smit, gražiausia iš visų jo pozuotojų. Grožio, kvailumo ir vulgarumo įsikūnijimas. Dievaitė, kol nuoga, kol tyli arba kol jos lūpos užspaustos bučinio. Bet vos tik pražios burną arba apsivilks, užsidės savo pabaisišką skrybėlę! Jis prisiminė, kaip buvo pasiėmęs ją drauge į Paryžių. Po savaitės turėjo išsiųsti atgal namo. „Tau reikia vaikščioti su antsnukiu, Dženi, – pasakė jis jai, ir Dženi apsiašarojo. – Tau nederėjo važiuoti į Paryžių, – pridūrė jis. – Paryžiuje per daug saulės, per ryškiai šviečia neoninės reklamos. Kitą kartą važiuosime į Špicbergeną. Žiemą. Tenai šešis mėnesius trunka naktis.“ Nuo tų žodžių ji įsiraudojo dar smarkiau. Merguželė buvo apdovanota ne tik grožiu, bet ir juslingumu. Vėliau ji įjunko gerti ir visai nusmuko. Visų prašinėjo išmaldos ir viską pragerdavo. Galiausiai, kai iš jos jau nieko nebebuvo likę, ir visai pasibaigė. Tačiau tikroji Dženi tebebuvo čia, paveiksle, – pakėlusi rankas, krūtinės raumenų patemptomis aukštyn mažomis krūtimis. Apie tai, kas liko iš Džono Bidleiko, – tokio, koks jis

buvo prieš dvidešimt penkerius metus, – taip pat buvo galima spręsti iš paveikslo. Kitas, vis dar tebegyvenantis Bidleikas, galėjo žiūrėti į savo paties šešėlį. Netrukus ir jis išnyks. Pagaliau ar jis yra tikrasis Bidleikas, kaip kad toji išpurtusi ir puolusi moteris – tikroji Dženi? Tikroji Dženi gyvena tarp perlamutrinių undinių, o tikrasis Bidleikas, jų kūrėjas, gyvas savo kūriniuose.

– Neblogai, – su kartėliu pakartojo jis, baigęs nagrinėti paveikslą, liūdnai žvelgdamas į jį. – Nors, kai pagalvoji, – pridūrė po valandėlės dirbtinai nusikvatojęs, – kai pagalvoji, tai viskas, ką tapau, visi mano darbai geri, pašėlusiai geri. – Tai buvo panieka bukagalviams kritikams, įžvelgusiems paskutiniuosiuose jo paveiksluose nuosmukį, iššūkis jo paties praeičiai, laikui ir senatvei, tikrajam Džonui Bidleikui, kuris kadaise nutapė tikrąją Dženi ir užčiaupdavo jai burną bučiniais.

– Žinoma, neblogai, – pritarė Lusi, o pati nusistebėjo, kodėl jo darbai taip suprastėjo. Paskutinioji paroda – apgailėtinas reginys. Pats jis vis dėlto išliko santykinai jaunas. Nors, žinoma, nusprendė ji pažvelgusi į jį, per pastaruosius keletą mėnesių jis labai suseno.

– Žinoma, – pakartojo jis. – Nepriekaištinga kompozicija.

– Nors prisipažinsiu, – pridūrė Lusi, norėdama pereiti prie kitos temos, – šis jūsų paveikslas man visada atrodydavo įžeidžiantis.

– Įžeidžiantis?

– Aš kalbu kaip moteris. Ar jūs iš tiesų laikote mus tokiomis nepataisomomis kvailėmis, kaip kad tapote?

– Taip, nejaugi jūs iš tiesų taip manote? – pritarė kitas balsas. – Nejaugi taip manote? – Tai buvo stiprus, išraiškingas bal-

sas, o žodžiai veržėsi trūksmingai, sproginėdami, lyg būtų emocijų stumiami pro siaurą plyšelį.

Atsisukę Lusi ir Bidleikas pamatė ponią Beterton – stambią moteriškę pilka suknele. Jos rankos, pagalvojo Bidleikas, panašios į šlaunis, o surangyti kaštoniniai plaukai, palyginti su mėsingais skruostais ir trigubu pagurkliu, komiškai trumpi. Nosis, kuri buvo taip žavingai užsirietusi tais laikais, kai juodu drauge jodinėdavo, – jis ant juodžio, o ji ant bėrio, – stirksojo šiame pagyvenusiame veide nelyginant koks absurdiškas nesusipratimas. Tikrasis Bidleikas jodinėjo su ja, prieš nutapydamas šį paveikslą. Apie meną ji kalbėdavo žavingai naiviai ir rimtai kaip kokia mokyklinukė, ir jį tas žavėjo ir linksmino. Jis prisiminė, kaip išgydė ją nuo aistros Bern-Džonsui[9], bet nuo pragaištingo polinkio į dorybę, deja, taip ir nesugebėjo. Dabar ji kreipėsi į jį su andainykščiu rimtumu ir pabrėžtinai sentimentaliai, kaip kalbama, norint pasidalyti prisiminimais ir mintimis su senu pažįstamu. Bidleikui teko apsimesti, kad jis džiaugiasi ją matydamas po tiek metų. Spausdamas jai ranką pagalvojo, kad jam stebėtinai pasisekė visus šiuos metus išvengti tokio susitikimo: per ištisą ketvirtį amžiaus, pavertusio Meri Beterton *memento mori**, jis kalbėjosi su ja gal tik tris ar keturis kartus.

– Brangioji ponia Beterton! – sušuko jis. – Koks aš laimingas! – Tačiau jam prastai pavyko nuslėpti savo pasibjaurėjimą. O kai ji pavadino jį vardu: „Nagi, Džonai, jūs turite atsakyti į mūsų klausimą“, ir uždėjo ranką ant Lusi peties, lyg norėdama pabrėžti, kad toji prisideda prie jos klausimo, senasis Bidleikas

* Atmink, kad mirsi *(lot.)*.

tiesiog pasipiktino. Familiarumas, kurį rodo memento mori, tiesiog nepakenčiamas. Jis ją pamokys. Tema tam kaip tik tiko; ji skatino nemandagų atkirtį. Pretenduojanti į intelektuales Meri Beterton nuolat kalbėdavo apie sielą. Prisiminęs tai, senasis Bidleikas pareiškė, kad niekada gyvenime nepažinojo moters, kuri būtų turėjusi ką nors vertinga, išskyrus kojas ir figūrą. O kai kurios, pridūrė jis reikšmingai, neturėjo net ir tų būtinų savybių. Teisybė, daugumos jų įdomūs veido bruožai, tačiau tai nieko nereiškia. Šunys pėdsekiai, pavyzdžiui, atrodo kaip juristai, atrajojantys žolę jaučiai tarsi medituoja metafizines problemas, vabzdys maldininkas – meldžiasi, bet visų jų išorė apgaulinga. Tas pats su moterimis. Jis nusprendė savo besimaudančias moteris pavaizduoti ne tik nuogas, bet ir be kaukių, kad jų veidai tebūtų žavingų kūnų tąsa, be jokių apgaulingų nesamo dvasingumo požymių. Taip jam atrodė būsią tikroviškiau, labiau atitiksią neginčijamus faktus. Kalbėdamas jis jautė, kad jo nuotaika taisosi, ir galiausiai neprielankumas Meri Beterton visai išgaravo. Kai žmogus smagiai nusiteikęs, memento mori nebeprimena apie save.

– Džonai, jūs nepataisomas, – pasakė ponia Beterton iš aukšto. Ji šypsodamasi atsisuko į Lusi: – Tik nemanykite, kad jis kalba rimtai.

– Aš kaip tik manau, kad jis kalbėjo visiškai rimtai, – paprieštaravo Lusi. – Esu pastebėjusi, kad vyrai, kurie labai myli moteris, daugiausiai jomis bodisi.

Bidleikas nusikvatojo.

– Todėl, kad jie pažįsta moteris intymiausiai.

– Arba todėl, kad juos piktina mūsų įtaka jiems.

– Patikėkite, – neatlyžo ponia Beterton, – kad jis taip nemano. Aš pažinojau jį anksčiau, negu jūs buvote gimusi, brangioji.

Džono Bidleiko veidas staiga apsiniaukė. Iš po sudribusios Meri Beterton kaukės jam vėl nusišiepė – *memento mori*.

– Tuomet jis gal buvo kitoks, – atkirto Lusi. Manau, kad jis užsikrėtė jaunosios kartos cinizmu. Mūsų draugija pavojinga, dėde Džonai. Pasisaugokite.

Ji palietė vieną mėgstamiausių ponios Beterton temų. Karingai nusiteikusi leidi puolė į mūšį.

– Tai auklėjimas, – pareiškė jinai. – Šiais laikais vaikus taip neatsakingai auklėja. Nenuostabu, kad jie užauga cinikai, – iš aukšto dėstė ji. Jiems duodama per daug ir per anksti. Jau nuo pat lopšio jie persisotina malonumais ir pripranta prie įvairiausių pramogų. Iki aštuoniolikos metų aš nebuvau įkėlusi kojos į teatrą, – išdidžiai užbaigė ji.

– Kaip man gaila jūsų!!

– Aš einu į teatrą nuo šešerių metų, – pasakė Lusi.

– O šokiai! – tęsė ponia Beterton. – Medžioklės balius – kaip būdavo smagu! Todėl, kad jis vykdavo tik kartą per metus. Ir ji pacitavo Šekspyrą:

Švęsti šventes retai ir iškilmingai dera
Linksmybė kartą per metus
Kaip brangakmenis vienas visą vėrinį papuošia[10].

– O dabar jie eina vienas po kito kaip vienų perlų vėrinys.

– Negana to – dirbtinių, – pridūrė Lusi.

– Matote, dirbtinių! – džiūgavo ponia Beterton. – O mums jie buvo tikri, todėl kad reti. „Retų džiaugsmų aštrumas neatbunka“, nes jie netampa kasdienybe. Dabartinis jaunimas, dar nepasiekęs brandaus amžiaus, jau jaučia nuobodulį ir gyveni-

mo nuovargį. Per daug dažni malonumai atbukina; jie nebeatrodo joks malonumas.

– Kokį gi jūs siūlote vaistą? – pasiteiravo Džonas Bidleikas. – Jeigu man, kaip kongregacijos nariui, leistina užduoti klausimą, – ironiškai pridūrė.

– Išdykėlis! – suriko ponia Beterton bauginančiai žaismingai. Paskui, jau rimtu tonu, pridūrė: – Vaistas yra vienas – mažiau pramogų.

– Bet aš nenoriu, kad jų būtų mažiau, – paprieštaravo Džonas Bidleikas.

– Tokiu atveju, – įsiterpė Lusi, – jos turėtų būti palaipsniui vis labiau pašėlusios.

– Labiau pašėlusios? – perklausė ponia Beterton. – Ir iki ko mes šitaip prieisime?

– Gal iki bulių kautynių? – pasiūlė Džonas Bidleikas. – Ar gladiatorių pasirodymų? O gal viešų egzekucijų? Ar markizo De Sado pasilinksminimų? Iki ko?

Lusi patraukė petukais:

– Kas žino?

* * *

Hjugas Broklis ir Poli jau pykosi.

– Man atrodo šlykštu, – kalbėjo Poli išraudusiu iš pykčio veidu, – kariauti su vargšais.

– Tačiau Laisvieji Britai nekariauja su vargšais.

– Kariauja.

– Ne, – nenusileido Hjugas. – Paskaitykite Veblio kalbas.

– Man pakanka skaityti apie jo veiksmus.

– Bet jie nesiskiria nuo žodžių.

– Skiriasi.

– Ne. Jis kovoja tiktai su vienos klasės diktatūra.

– Vargšų klasės.

– Bet kurios klasės, – nuoširdžiai tikino jis. – Čia ir yra visa esmė. Klasės turi būti vienodai stiprios. Stipri darbininkų klasė, reikalaujanti padidinti atlyginimus, neleidžia užmigti vidutiniajai klasei.

– Kaip blusos šuniui, – pasakė Poli ir nusijuokė; nuotaika išsyk pagerėjo. Kai jai į galvą ateidavo juokinga mintis, ji niekada neištverdavo jos nepasakiusi, netgi kai būdavo nusiteikusi rimtai arba, kaip šiandien, supykusi.

– Buržuazija niekur nedings – turės pasidaryti išradinga ir progresyvi, – dėstė toliau Hjugas, stengdamasis kalbėti kuo aiškiau. – Antraip negalės mokėti darbininkams tiek, kiek jie reikalauja, ir tuo pačiu patys turėti pelną. Stipri ir protinga vidurinioji klasė reikalinga darbininkams, nes gali jiems teisingai vadovauti ir teisingai juos organizuoti. O tai reiškia, kad darbininkai gaus geresnes algas ir gyvens ramiai ir laimingai.

– Amen, – užbaigė Poli.

– Todėl vienos klasės diktatūra yra nesąmonė, – kalbėjo toliau Hjugas. – Veblis nori, kad būtų išsaugotos ir sustiprintos visos klasės. Jis nori, kad jos visada jaustų įtampą, kiekviena iš visų jėgų traukdama savo pusėn ir tuo būdų užtikrindama valstybės pusiausvyrą. Mokslininkai teigia, kad tokiu principu gyvena skirtingi mūsų kūno organai. Jie gyvena valstybėje, – jis užsikirto, paraudo ir užbaigė: – Priešiškos simbiozės valstybėje.

– Nieko sau!

– Atleiskite, – atsiprašė Hjugas.

– Vis dėlto, – pasakė Poli, – jis nenori, kad žmonės streikuotų.

– Todėl, kad streikai yra absurdas.

– Jis prieš demokratiją.

– Todėl, kad demokratija leidžia ateiti į valdžią tokiems netikėliams. Jis nori, kad valstybę valdytų geriausi.

– Pavyzdžiui, jis pats, – sarkastiškai tarė Poli.

– O kodėl ne? Jeigu jūs žinotumėt, koks jis puikus žmogus! – pagyvėjo Hjugas. Pastaruosius tris mėnesius jis buvo vienas iš Veblio pagalbininkų. – Tokių daugiau gyvenime nebuvau sutikęs, – pasakė jis.

Poli klausėsi jo postringavimų šypsodamasi. Ji jautėsi vyresnė ir pranašesnė. Mokykloje ji irgi žavėjosi savo darbų mokytoja ir kalbėdavo apie ją tokiu pat tonu. Ir vis dėlto jo atsidavimas jai patiko.

V SKYRIUS

Valterio Bidleiko vaizduotėje kviestiniai vakarai buvo tarsi džiunglės su daugybe medžių, apkibusių lianomis. Džiunglės su daugybe garsų; ir jis, pasiklydęs tose džiunglėse, mėgina prasibrauti pro susipynusią augmeniją. Žmonės – medžių šaknys, o jų balsai – kamienai, linguojančios šakos ir lianų girliandos – taip, ir dar papūgos ir čiauškančios beždžionės.

Medžiai siekė lubas, o nuo lubų vėl leidosi žemyn kaip mangrovės prie grindų. Bet šioje salėje, pagalvojo Valteris, šiame keistame romėnų vidinio kiemelio ir Kju Gardens botanikos sodo derinyje, garsų ūgliai, laisvai šaunantys į viršų per tris aukštus, iš inercijos tikrai pajėgtų prasiskverbti pro ploną stiklinį stogą, skiriantį juos nuo nakties lauke. Jis įsivaizdavo, kaip jie stiebiasi vis aukštyn ir aukštyn į dangų, tartum stebuklingoji pasakos pupa. Vis aukštyn ir aukštyn, apsunkę nuo orchidėjų ir ryškiaspalvių kakadu, aukštyn per amžinąjį Londono rūką, o už jo – į skaisčią mėnesieną. Įsivaizdavo, kaip paskutinieji plonyčiai garsų ūgliai linguoja tenai mėnulio šviesoje. Garsus juokas, pavyzdžiui, to storulio iš kairės griausmingas kvatojimas vis kils ir kils, tolydžio plonėdamas, kol ten, po mėnuliu, virs švelniu tilindžiavimu. Ir visi šitie balsai (ką jie sako? „...kalba buvo nuostabi...“, „sunku pati-

kėti, kad tie liekninantys diržai tokie patogūs, kol pabandai“, „...kokia nuobodybė...“, „...pabėgo su vairuotoju...“), visi šie balsai – kokie malonūs ausiai ir švelnūs jie pasidarys ten aukštai! Bet čia, žemai, džiunglėse... Ak, kokie jie rėžiantys ausį, kvaili, vulgarūs, beprasmiški!

Žiūrėdamas virš galvų jį supantiems svečiams, jis matė Frenką Ilidžą, kuris stovėjo vienišas, atsirėmęs į koloną. Jo baironiška povyza ir šypsena reiškė drauge nusivylimą pasauliu ir panieką; jis dairėsi aplinkui tingiai smalsaudamas, lyg būtų stebėjęs beždžionių būrio išdaigas. Gaila tik, pagalvojo Valteris, skindamasis kelią per minią prie jo, kad vargšo Ilidžo išoriniai duomenys niekaip nesiderina su jo baironiška poza. Ironiški romantikai turi būti aukšti, lėtų judesių, gracingi ir gražūs. Ilidžas buvo nedidukas, judrus, staigių judesių. Ir koks komiškas veidas! Kaip beglobio vaiko riesta nosimi ir plačia burna; labai įžvalgaus ir sumanaus gatvės vaiko, tačiau šiek tiek ne tokio, kuriam pritiktų nuobodžiaujanti, paniekinanti išraiška. Be to, argi įmanoma atrodyti išdidžiam su strazdanomis, o Ilidžo veidas buvo jomis sėte nusėtas. Slepiamosios smėlio rusvumo spalvos akys su smėlio rusvumo antakiais ir blakstienomis iš arti susiliejo su oda, kaip liūtas susilieja su dykuma. Per kambario atstumą jo veidas atrodė tuščias ir nematantis, kaip iš smiltainio iškaltos statulos. Vargšas Ilidžas! Bairono vaidmenyje jis atrodė tiesiog juokingas.

– Sveikas, – pasakė Valteris priėjęs arčiau. Jaunuoliai paspaudė vienas kitam ranką. – Kaip mokslas? „Koks kvailas klausimas!“ – pamanė Valteris, išgirdęs savo žodžius.

Ilidžas patraukė pečiais.

– Sprendžiant iš šio vakaro, ne toks madingas kaip menas. –

Jis apsižvalgė. – Mačiau bene pusę literatūros ir tapybos korifėjų iš „Kas yra kas Londone“. Čia tiesiog dvokia menu.

– Argi tai ne paguoda mokslui? – paklausė Valteris. – Menininkai nesistengia būti madingi.

– Nejaugi? Tai kodėl jūs čia?

– Iš tikrųjų, kodėl? – pakartojo klausimą Valteris juokdamasis. Jis apsižvalgė ieškodamas akimis Lusi. Po koncerto pametė ją iš akių.

– Jūs ateinate čia rodyti savo išmoktus numerius, paskui laukiate, kad kiti jus paglostytų, – pasakė Ilidžas, mėgindamas susigrąžinti pasitikėjimą savimi; jį vis dar kankino prisiminimas, kaip slystelėjo ant laiptų, kaip leidi Edvard visai nesidomėjo tritonais, o karininkas įžūliai su juo kalbėjo. – Tik pasižiūrėkite į tą merginą garbanotais juodais plaukais sidabrine suknele. Kaip kokia baltoji negriukė. Na ką, pavyzdžiui, pasakysite apie ją? Turbūt malonu, kai tau galvą paglosto štai tokia būtybė, ką?

– Tik ar paglostys?

Ilidžas nusijuokė.

– Jūs laikotės filosofinio požiūrio, ar ne? Bet, mielas bičiuli, pripažinkite, jog visa tai muilo burbulas. Aš pats laikausi tokio pat požiūrio, todėl žinau. Pasakysiu visiškai atvirai ir tiesiai – pavydžiu jums, meno prekijai, jūsų pasisekimo. Aš tiesiog padūkstu, kai matau, kaip koks nors apgailėtinas, puskvailis rašeiva...

– Pavyzdžiui, toks kaip aš.

– Ne, jūs visa galva aukščiau už daugumą iš jų, – nusileido Ilidžas. – Bet kai matau kokį nelaimingą plunksnagraužį, kurio intelektas atitinka dešimtadalį mano intelekto ir kuris užsidirba pinigų ir yra visų liaupsinamas, o aš tuo tarpu esu paniekintas, tai tikrai suima siutas.

– Vertinkite tai kaip pripažinimą. Juk jeigu jie mus liaupsina, vadinasi daugiau ar mažiau supranta, ką mes siekiame pavaizduoti. O jūsų jie nesupranta; jūs esate virš jų. Jų dėmesio stoka yra komplimentas jūsų protui.

– Galbūt, bet tai velnioniškas įžeidimas mano kūnui. – Ilidžas skausmingai suvokė savo fizinį netobulumą. Jis žinojo esąs negražus ir neišsiskiriantis. Ir žinodamas tai, mėgdavo vis priminti sau šį nemalonų faktą, kaip žmogus, nuolat čiupinėjantis skaudamą dantį tam, kad įsitikintų, jog jį vis dar skauda. – Jeigu atrodyčiau kaip tas siaubingas stačiokas Veblis, jie neignoruotų manęs, net jeigu būčiau protingas kaip Niutonas. Blogiausia, – pasakė jis šį kartą gerokai trūktelėdamas skaudamą dantį, – kad aš atrodau kaip anarchistas. Jums pasisekė. Iš išvaizdos jūs tikras džentelmenas, ar bent jau menininkas. Neįsivaizduojate, kaip apmaudu, kai atrodai kaip koks nusmurgęs inteligentėlis. – Dantį kankinamai suskaudo; jis truktelėjo jį dar smarkiau. – Ne vien todėl, kad moterys į tave nežiūri – bent jau šitos moterys. Nors tai, žinoma, labai blogai. Tačiau policijos dėmesio stoka aš nesiskundžiu; net baisu darosi, kokį aš jiems žadinu smalsumą. Nepatikėsite, aš du kartus buvau suimtas vien todėl, kad esu panašus į tokį, kuris kuria pragaro mašinas.

– Įdomu, – nepatikliai tarstelėjo Valteris.

– Bet tai tiesa, prisiekiu. Pirmą kartą čia, netoli Česterfildo. Tada vyko angliakasių streikas. Atsitiktinai atidūriau toje vietoje, kur streikuojantys susirėmė su streiklaužiais. Policijai nepatiko mano veidas ir jie mane sučiupo. Tik po kelių valandų pavyko ištrūkti iš jų nagų. Kitas kartas buvo Italijoje. Kažkas, man regis, mėgino nuversti Musolinį. Nežinau, kas ten buvo,

bet šutvė juodmarškinių galvažudžių Genujoje išlaipino mane iš traukinio ir apieškojo visą nuo galvos iki kojų. Tiesiog baisu! Mat iš veido aš panašus į žmogų, užsiimantį ardomąja veikla.

– Bet juk tai iš esmės atitinka jūsų mintis.

– Taip, bet veidas nėra įrodymas, veidas nėra nusikaltimas. Nors, kita vertus, – pridūrė jis, – galbūt kai kurie veidai iš tiesų yra nusikaltimas. Ar pažįstate generolą Noilį? – Valteris linktelėjo. – Jis yra nusikaltėlis, nusipelnęs mirties bausmės. Tokį žmogų maža būtų pakarti. Dieve! Kaip aš norėčiau juos visus sušaudyti! – Argi tas mulkis mėsininko veidu neiškoneveikė jo, kai paslydo ant laiptų? – Kaip aš nekenčiu turtuolių! Nekenčiu! Ar jums jie neatrodo bjaurūs?

– Bjauresni už skurdžius? – paklausė jis, bet prisiminęs sergančio Veteringtono kambarį, iškart susigėdo.

– Taip, taip. Turtingumas yra gėdingas, žemas ir nesveikas dalykas. Nuo pinigų savotiškai gangrenuoja žmogaus jautrumas. Tai neišvengiama. Jėzus tai suprato. Tas pasakymas apie kupranugarį ir adatos skylutę kaip tik patvirtina šį faktą. Prisiminkite ir kitą vietą, kur Kristus kalba apie meilę savo artimui. Aš nenoriu pasakyti, kad pats gyvenu, kaip dera krikščioniui, – atsiprašomai pridūrė jis. – Tačiau gerbkime tai, kas tos pagarbos nusipelno. Žmogus turi protą. Jis mato, kas yra kas. Geriausias turtuolio vertinimo matas yra jo draugiškumas kitų atžvilgiu. Turtingieji neturi artimųjų.

– Bet po velnių, jie juk negyvena kaip atsiskyrėliai.

– Jie neturi artimųjų ta prasme, kuria jų turi neturtingieji. Kai mano mamai reikėdavo išeiti iš namų, mūsų kaimynė, ponia Kredok, prižiūrėdavo mus, jos vaikus. Ir mano mama darydavo tą patį, kai kaimynei reikėdavo kur išeiti. Ir jeigu kas nors

susilaužydavo koją ar netekdavo darbo, žmonės sušelpdavo maistu ir pinigais. Aš puikiai prisimenu, kaip dar vaikas laksčiau po kaimą ieškodamas pribuvėjos, kai greta mūsų iš kairės pusės gyvenusią kaimynę, jaunąją Foster, anksčiau laiko surėmė gimdymo skausmai! Kai per savaitę turi pramisti iš keturių svarų, tai kaip mielas gyvensi kaip krikščionis ir mylėsi savo artimą. Visų pirma, tu negali to artimo išvengti; jis iš esmės gyvena tavo kieme. Nepaisyti jo buvimo tau nepadės jokia tobuliausia filosofija. Gali arba nekęsti, arba mylėti; ir tu pasirenki meilę, nes tau gali prireikti jo pagalbos, o jam – tavo, ir kartais taip staiga, kad nebus kada nė pagalvoti apie atsisakymą. O kadangi tu privalai duoti, kadangi, būdamas žmogumi, negali neduoti, tai verčiau pasistengti pamėgti tą žmogų, kuriam vis tiek turėsi duoti.

– Žinoma, – linktelėjo Valteris.

– Bet jūs, turtuoliai, – tęsė savo mintį pašnekovas, – jūs neturite tikrų artimųjų. Jūs niekada nepadedate savo artimui nelaimėje ir nelaukiate, kad kas nors atsimokėdamas už gerumą padėtų jums. Tai jums nėra būtina. Jūs sumokate žmogui, kad jus prižiūrėtų. Pasisamdote tarnų, kad suvaidintų draugiškumą jums už tris svarus per mėnesį ir išlaikymą. Kaimynei iš gretimo namo, poniai Kredok, nereikia prižiūrėti jūsų vaikų jums išėjus. Jūs turite tarnaites ir aukles, kurios tai daro už pinigus. Iš esmės jūs net nejaučiate, kad turite kaimynus. Gyvenate nuo jų per atstumą. Kiekvienas iš jūsų užsidaręs savo neprieinamuose namuose. Gretimame name už užtrauktų užuolaidų gal vyksta tragedija, bet kaimynai šalia nieko apie tai nežino.

– Ir ačiū Dievui! – šūktelėjo Valteris.

– Būtinai jam padėkokite. Privatumas yra didžiulė prabanga.

Labai malonu, aš sutinku. Tačiau už prabangą reikia mokėti. Žmonių nejaudina nelaimės, apie kurias jie nieko nežino. Nežinojimas yra abejingųjų palaima. Gatvėje nelaimės nepaslėpsi. Gyvenimas per daug viešas. Žmonės įpranta jausti šalia kitą žmogų. O turtuoliai neturi progos parodyti draugiškumo sau lygiems. Geriausiu atveju jie verksmingai pagraudena dėl kančių, tenkančių jų pavaldiniams, kurių jie nė iš tolo nepajėgia suprasti, ir iš aukšto suteikia jiems savo malonių. Tai – geriausiu atveju. Blogiausiu – jie būna tokie, kaip šitie, – jis parodė į žmonių pilną kambarį. – Visi kaip leidi Edvard – žemiausias pragaro ratas! Visi kaip jos duktė... – Jis susiraukė ir patraukė pečiais.

Valteris klausėsi liguistai įsitempęs.

– Kvaila, pagedusi, ištvirkusi, – smerkiamai varė toliau Ilidžas kaip koks pranašas. Jis tik vieną kartą atsitiktinai persimetė keliais žodžiais su Lusi Tentemaunt. Ji nesiteikė jo pastebėti.

Tai tiesa, galvojo Valteris. Ji buvo verta visų tų žodžių, kuriuos iš pavydo ar priešiškumo apie ją kalbėjo kiti, ir vis dėl to ji buvo nuostabiausia ir žaviausia būtybė iš visų... Žinodamas viską, jis ramiai galėjo išklausyti bet ką, kas apie ją buvo sakoma. Ir kuo bjauresniais žodžiais kiti ją apibūdindavo, tuo karščiau jis mylėjo ją. *Credo quia absurdum. Amo qui turpe, quia indignum.**

– Koks supuvimas! – postringavo Ilidžas. – Tobula mūsų žavingos civilizacijos gėlelė – štai kas ji yra. Išdailinta ir iškvėpinta laukinio ar žvėries imitacija. Štai logiškas pinigų pertekliaus ir neriboto laisvalaikio rezultatas.

Valteris klausėsi užsimerkęs, galvodamas apie Lusi. „Iškvė-

*Tikiu tuo, nors tai beprasmiška. Myliu, nors nekenčiu, nors niekinu *(lot.)*.

pinta laukinio ar žvėries imitacija". Tai buvo tiesa, todėl dar labiau skaudino; tačiau būtent dėl to, kad tai buvo negailestinga tiesa, ir kad ta tiesa jį kankino, jis mylėjo ją dar smarkiau.

– Ką gi, – tarė Ilidžas pasikeitusiu balsu, – turiu eiti, gal Senukas norės šį vakarą dar padirbėti. Paprastai mes baigiame darbą pusę dviejų – antrą nakties. Man labai patinka gyventi taip atbulai. Miegoti iki pietų ir pradėti darbą į pavakarę. Iš tikrųjų labai patinka. – Jis padavė ranką: – Iki pasimatymo.

– Reikėtų kada nors drauge papietauti, – pasiūlė Valteris nelabai įtikinamai.

Ilidžas linktelėjo.

– Gerai. Artimiausiomis dienomis susitarsime, – pasakė Ilidžas ir nuėjo.

Valteris ėmė brautis per minią ieškodamas Lusi.

* * *

Everardas Veblis, įviliojęs lordą Edvardą į kampą, įtikinėjo jį paremti Laisvuosius Britus.

– Bet manęs nedomina politika, – gynėsi Senukas. – Manęs nedomina politika... – užsispyręs kaip mulas kartojo jis vieną ir tą pačią frazę, kad ir ką jam Veblis sakytų.

Veblis mokėjo kalbėti. Geros valios žmonės, žmonės, turintys įtaką visuomenei, turėtų vienytis kovoje su griaunamosiomis jėgomis. Pavojus gresia ne tik asmeninei nuosavybei, ne tik materialinei klasės gerovei – pavojus gresia Anglijos tradicijai, asmeninei iniciatyvai, intelektui ir bet kokios rūšies išskirtinumui. Laisvieji Britai susibūrė tam, kad pasipriešintų kvailių diktatūrai; jie su ginklu rankoje pasiryžę ginti asmenybę nuo mi-

nios, nuo prasčiokų; jie kovoja už natūralų pranašumą visose srityse. Priešų daug ir jie nesnaudžia.

Tačiau tas, kuris mato priešą, tas mokės jį atremti; kai matote, kad jus taikosi pulti gauja banditų, jūs užimate kovinę padėtį ir išsitraukiate kardą. (Veblis turėjo silpnybę kardams; jis nešiojo kardą per Laisvųjų Britų paradus, nuolat minėdavo juos savo kalbose, jo namų sienos buvo nukarstytos ginklais.) Būtinas organizuotumas, tvarka ir jėga. Kova nebegali daugiau būti konstitucinė. Parlamentiniai metodai buvo prasmingi tik tuomet, kai abi partijos sutarė dėl pagrindinių dalykų ir nuomonės skyrėsi tik dėl smulkmenų. Bet kai abejojama dėl pagrindinių dalykų, negalima leisti, kad politika apsiribotų parlamentiniais žaidimais. Reikia imtis realių veiksmų arba įspėti apie jų galimybę.

– Aš penkerius metus praleidau parlamente, – tarė Veblis. – Man pakako laiko įsitikinti, kad šiais laikais parlamentarizmas yra bejėgis ir nieko negali pakeisti. Tauškalais gaisro neužgesinsi. Angliją išgelbės tiktai konkretūs veiksmai. Kai ji bus išgelbėta, tuomet vėl galėsime pagalvoti apie parlamentą. (Jis turės būti visai nepanašus į dabartinę juoką keliančią prastuomenės išrinktą turčių šutvę.) O kol kas mums lieka tik ruoštis kovai. Jeigu būsime pasiruošę mūšiui, galėsime laimėti taikiu būdu. Tai vienintelė išeitis. Patikėkite, lorde Edvardai, vienintelė išeitis.

Nukankintas kaip irštvoje šunų užspeistas lokys lordas Edvardas neramiai sukiojosi visu kūnu čia į vieną, čia į kitą pusę.

– Bet manęs nedomina poli... – Jis buvo toks susinervinęs, kad negalėjo užbaigti žodžio.

– Net jeigu jūsų ir nedomina politika, – tikino Veblis, – jūs privalote domėtis savo turtu, padėtimi, savo šeimos ateitimi. Atsiminkite, visi šie dalykai žus prasidėjus visuotiniam griovimui.

– Taip, bet... Ne... – lordas Edvardas baigė prarasti kantrybę. – Aš... manęs pinigai nedomina.

Kartą, prieš daug metų, notarinės firmos direktorius, kuriam jis buvo patikėjęs visų savo reikalų tvarkymą, nepaisydamas jo reikalavimo netrukdyti dėl verslo klausimų, atėjo pasitarti su savo klientu dėl investicijų. Kalba ėjo apie aštuoniasdešimt tūkstančių svarų sumą. Lordas Edvardas buvo atitrauktas nuo lygčių, kuriomis paremta gyvo organizmo statika. Sužinojęs, dėl kokio niekniekio buvo sutrukdytas, šiaip malonus Senukas taip įniršo, kad sunku buvo jį atpažinti. Skardžiabalsis, savimi pasitikintis Ponas Figisas buvo įpratęs, kad klientai visada atsižvelgia į jo patarimus. Lordo Edvardo įtūžis ji nustebino ir pritrenkė. Atrodė, kad Senuko pyktis pažadino jo atavistinę feodalinę praeitį ir jis staiga prisiminė esąs Tentemauntas, kalbantis su savo samdiniu. Jis davė įsakymą, ir tas įsakymas nebuvo įvykdytas – jis buvo be jokio reikalo sutrukdytas. Šito jis nepakęs. Jeigu dar kada nors atsitiks kas nors panašaus, jis perduos savo reikalus tvarkyti kitam notarui. Ir pabaigai jis palinkėjo ponui Figisui geros dienos.

– Manęs pinigai nedomina, – pakartojo jisai.

Netoliese vaikščiojantis ir laukiantis progos kreiptis į Senuką Ilidžas nugirdo tą frazę ir širdyje nusijuokė. „Ak tie turčiai! – pagalvojo jis. – Prakeikti turčiai! Jie visi kaip vienas.“

– Jeigu jūsų nedomina jūsų pačių gerovė, – neatlyžo Veblis, puldamas iš kito šono, – tai pagalvokite apie civilizaciją, progresą.

Šie žodžiai pataikė į tikslą. Jie paspaudė nuleistuką ir susikaupusi lordo Edvardo energija išsiveržė lauk.

– Progresą! – pakartojo jis. Jo balsas dabar skambėjo tvirtai

ir ryžtingai, sutrikimo ir nesmagumo nebebuvo likę nė ženklo. – Progresą! Jūs, politikieriai, tik apie jį ir kalbate. Tarsi jis tęstųsi amžinai. Be pabaigos. Vis daugiau automobilių, daugiau vaikų, daugiau maisto, reklamos, pinigų, daugiau visko ir taip iki begalybės. Jums vertėtų išklausyti keletą mano paskaitų. Iš fizinės biologijos. Progresas, kurgi ne! O ką pasiūlysite daryti su fosforu, pavyzdžiui? – Klausimas nuskambėjo kaip kaltinimas pašnekovui.

– Bet tai visai neliečia mūsų aptarinėjamo klausimo, – nekantriai pasakė Veblis.

– Priešingai, – atšovė lordas Edvardas, – tai ir yra pagrindinis klausimas. – Jis kalbėjo garsiai, rūsčiu tonu. Jo kalba buvo daug rišlesnė negu paprastai. Fosforas pažadino jame naują žmogų; fosforo problema jį taip stipriai jaudino, kad ir pats pasijuto stiprus. Užsiundytas lokys ėmė pulti. – Apdirbdami žemę savo intensyviais metodais, – tęsė jis, – jūs išdžiovinate žemės fosforą. Daugiau kaip pusę procento per metus visiškai išeina iš apykaitos. O kaip jūs išpilate šimtus tūkstančių tonų fosforo pentoksido su srutomis! Tiesiai į jūrą! Ir jūs vadinate tai progresu! Modernia kanalizacijos sistema! – Jis kalbėjo nuoširdžiai smerkdamas. – Turėtumėte sugrąžinti fosforą ten, iš kur jį paėmėte. Į žemę. – Lordas Edvardas pagrūmojo jam pirštu ir susiraukė. – Į žemę, supratote?

– Bet aš neturiu su tuo nieko bendra, – priešinosi Veblis.

– O turėtumėte turėti, – rūsčiai atsakė lordas Edvardas. – Čia jūsų, politikierių, bėda. Jūs net negalvojate apie rimtus dalykus. Šūkaliojate apie progresą, rinkimus, bolševizmą, o kasmet milijonai tonų fosforo pentoksido keliauja į jūrą. Tai idiotizmas, nusikaltimas, tai... tai kvailiojimas rimto pavojaus aki-

vaizdoje. – Jis matė, kaip Veblis išsižiojo kažką sakyti, ir suskubo atsakyti į įsivaizduojamą jo argumentą. – Žinoma, – tarė jis, – jūs sakysite, kad mes turime fosforitų. Bet ką darysite, kai jų ištekliai baigsis? – Jis bedė pirštu Everardui į krūtinę. – Kas tuomet? Nepraeis nė du šimtai metų ir jie pasibaigs. Jums atrodo, kad mes progresuojam, o iš tikrųjų eikvojame savo kapitalą, lengvabūdiškai švaistydami fosfatus, anglį, naftą, azotą. Štai jūsų politika. O jūs mėginate įbauginti mus kalbomis apie revoliucijas.

– Bet po velnių, – pasakė Veblis pyktelėjęs, bet drauge pralinksmėjęs, – jūsų fosforas gali ir palaukti. Mums gresiantis pavojus daug arčiau. Ar norite, kad įvyktų politinė ir socialinė revoliucija?

– Ar ji sumažintų gyventojų skaičių ir gamybos kontrolę? – paklausė lordas Edvardas.

– Žinoma.

– Tuomet aš tikrai noriu, kad įvyktų revoliucija. – Senukas mąstė kaip geologas ir nebijojo daryti loginių išvadų. – Tikrai noriu.

Ilidžas vos tvardė juoką.

– Ką gi, jeigu jūsų toks požiūris... – pradėjo Veblis, bet lordas Edvardas jį nutraukė.

– Vienintelis jūsų progreso rezultatas bus toks, – pasakė jis, – kad po kelių žmonijos kartų įvyks tikroji revoliucija – gamtinė, kosminė revoliucija. Jūs trikdote pusiausvyrą. Ir gamta galiausiai ją atstatys. O tas procesas bus jums labai nemalonus. Jūsų kritimas bus toks pat greitas kaip kilimas. Greitesnis, nes jūs būsite bankrutavę, išsvaistę savo kapitalą. Turtingas žmogus gali greitai išnaudoti savo išteklius. Bet kai jie visi išnaudoti, tai bado mirtis ateina dar greičiau.

Veblis patraukė pečiais.

„Senas išprotėjęs kvailys!“ – pagalvojo jis, o garsiai pasakė: – Lygiagrečios tiesės niekada nesusikerta, lorde Edvardai. Todėl linkiu jums labos nakties. – Ir nuėjo šalin.

Po minutės Senukas su savo padėjėju jau lipo iškilmingais laiptais į kitą, uždarą savo pasaulį.

– Kaip gera! – tarė lordas Edvardas, atidaręs laboratorijos duris. Jis įtraukė į šnerves švelnų gryno spirito kvapą, sklindantį nuo kolbų su plūduriuojančiais jame anatominiais preparatais. – Jau tie kviestiniai vakarai! Ačiū Dievui, kad galima grįžti prie mokslo. Nors muzika buvo tikrai... – jo susižavėjimo žodžiai virto neaiškiu murmesiu.

Ilidžas gūžtelėjo pečiais.

– Kviestiniai vakarai, muzika, mokslas – visa tai dykinėjančiųjų pramogos. Mokėk pinigus ir rinkis, kas patinka. Svarbiausia turėti pinigų, – pasakė jis ir paniekinamai nusijuokė.

Ilidžas niekino turtingųjų privalumus kur kas labiau negu jų ydas. Godumą, tingumą, gašlumą ir visas kitas, ne tokias nekaltas veltėdžiavimo ir turto pasekmes dar galima atleisti, nes jos gėdingos. Tačiau nesavanaudiškumas, dvasingumas, padorumas, jausmų subtilumas ir išlavėjęs skonis – buvo laikomi savybėmis, vertomis susižavėjimo; kaip tik todėl jis jų ypač nekentė. Nes, Ilidžo manymu, tos vertybės buvo toks pat materialinės gerovės produktas kaip nuolatinis persivalgymas ir pusryčiai vienuoliktą valandą.

– Tie buržua, – skundėsi Ilidžas, – tik ir liaupsina vieni kitus už nesavanaudiškumą, kitaip tariant, už tai, kad turi iš ko gyventi ir gali nedirbti ir negalvoti apie pinigus. Ir dar už tai, kad gali sau leisti atsisakyti „arbatpinigių“. Ir kad turi pakankamai

pinigų susikurti ištobulintą kultūringą aplinką. Ir dar už tai, kad turi laiko grožėtis menu, domėtis knygomis ir praktikuoti sudėtingas ilgai trunkančio mylėjimosi formas. Kodėl jie negali tiesiai ir sąžiningai prisipažinti, kad visos tos vertybės paremtos penkių procentų vyriausybės akcijomis?

Ironija atmieštą švelnumą, kurį Ilidžas jautė lordui Edvardui, gadino nuolatinis susierzinimas, kad visos Senuko intelekto ir dvasios savybės, visi jo mieli keistumai ir išsišokimai įmanomi tik todėl, kad jis turi banke skandalingai stambią sąskaitą. Ir šitas paslėptas nepritarimas pasireikšdavo visada, kai kas nors lordą Edvardą girdavo, garbindavo arba net pajuokdavo. Tik jam vienam valia juoktis, mėgti ir žavėtis, nes jis viską supranta ir moka atleisti. Kiti žmonės net nesuvokė, kad čia yra ką atleisti. Ilidžas visada skubėdavo juos apšviesti.

– Jeigu Senuko protėviai nebūtų buvę vienuolynų plėšikai, – sakydavo jo gerbėjams, – jis jau seniai būtų vargšų prieglaudoje arba beprotnamyje.

Ir vis dėlto jis nuoširdžiai mylėjo Senuką, nuoširdžiai žavėjosi jo talentais ir charakteriu. Tebūnie atleista pasauliui, kuris to nesuvokė. „Nemalonus žmogus“ – taip dažniausiai aplinkiniai atsiliepdavo apie lordo Edvardo asistentą.

Tačiau būti nemaloniam su turtuoliais arba nemaloniai kalbėti apie juos Ilidžui buvo ne tik malonumas, bet ir šventa pareiga. Tuo jis jautėsi grąžinąs moralinę skolą savo klasei, visuomenei apskritai, ateičiai, tiesai. Net Senukui nebūdavo daroma išimtis. Vos tik jis prasižiodavo apie sielą (mat lordas Edvardas, jo padėjėjo akimis, turėjo gėdingą ir nuodėmingą aistrą idealistinei metafizikai), Ilidžas bemat urgzdamas šokdavo ant jo, kaltindamas kapitalistine filosofija ir buržuazine religija. O jeigu

jis pakritikuodavo bukagalvius verslininkus, parodydavo savo abejingumą piniginiams dalykams ar pareikšdavo užuojautą vargšams, Ilidžas nepagailėdavo jam ne visada tiesioginių, bet visada sarkastiškų užuominų apie Tentemauntų milijonus. Pasitaikydavo dienų (o ši diena, po įvykio ant laiptų ir pokalbio su generolu, atrodė kaip tik tokia), kai netgi užuominos apie mokslą išprovokuodavo ironiškas pastabas. Ilidžas aistringai mėgo biologiją, tačiau, kaip pilietis su savo klasės apribota sąmone, jis turėjo pripažinti, kad mokslas, taip pat kaip geras skonis ir nuobodulys, kaip iškrypimas ir platoniška meilė yra turto ir dykaduoniavimo išdava. Jis nebijojo blaiviai mąstyti ir galėjo nuvainikuoti net savo stabą.

– Svarbiausia, – pakartojo jis, – turėti pinigų.

Senukas kaltai dėbtelėjo į savo padėjėją. Tie netiesioginiai priekaištai buvo jam nemalonūs. Jis pamėgino pakeisti temą.

– Kaip gyvena mūsų buožgalviai? – paklausė jis. – Asimetriški buožgalviai? – Jie buvo prisiauginę buožgalvių iš ikrų, kurie buvo gana smarkiai kaitinami iš vieno šono ir taip pat smarkiai šaldomi iš kito. Jis nuėjo prie kolbos su buožgalviais. Ilidžas nusekė iš paskos.

– Asimetriški buožgalviai! – pakartojo jis. – Asimetriški buožgalviai! Koks rafinuotumas! Nelyginant Bacho grojimas fleita ar brangių vynų ragavimas. – Jis prisiminė savo brolį Tomą, kurio buvo silpni plaučiai ir kuris dirbo frezuotoju Mančesterio mašinų gamykloje. Prisiminė skalbimo dienas ir paraudusias, suskeldėjusias, išburkusias nuo sodos savo motinos rankas. – Asimetriški buožgalviai! – pakartojo jis ir nusijuokė.

* * *

– Keista, – tarė ponia Beterton, – keista, kad didis menininkas toks cinikas. – Berlepo kompanijoje ji buvo linkusi priimti Džono Bidleiko žodžius už gryną pinigą. Apie cinizmą Berlepas visada kalbėdavo labai pakiliai, o ponia Beterton mėgo pakilumą. Pakiliai jis kalbėdavo ir apie didingumą, ir, be abejo, apie meną. – Juk turite pripažinti, – pridūrė ji, – kad jis – didis dailininkas.

Berlepas lėtai linktelėjo galva. Jis nežiūrėjo tiesiai į ponią Beterton, jo žvilgsnis buvo nukeiptas į šalį ir žemyn, tarsi į kokį mažą padarėlį, kurio niekas, be jo, nemato ir kuris stovi šalia ponios Beterton – gal jo asmeninis demonas, jo paties emanacija, mažutis *Doppelgänger**. Berlepas buvo vidutinio ūgio, gunktelėjęs ir gana negrabus. Plaukai tamsūs, tankūs ir garbanoti, pakaušyje natūrali rausva tonzūra sulig ordinu, akys pilkos, labai gilios, stambi, bet dailios formos nosis ir smakras, lūpos storos ir gana plačios. Senasis Bidleikas, kuris mokėjo piešti karikatūras ne tik pieštuku, sakydavo, kad ji yra mišinys kinematografo piktadario ir baroko dailininko tapyto šventojo Antonijaus iš Padujos, mišinys sukčiaus plevėsos ir egzaltuoto šventeivos.

– Taip, didis dailininkas, – sutiko jis, bet ne iš pačių didžiausių. – Jis kalbėjo iš lėto, susimąstęs, lyg pats su savimi. Visi jo pokalbiai buvo dialogai su pačiu savimi arba tuo mažu *Doppelgänger*, kuris nematomas stovėjo šalia žmonių, su kuriais jis kalbėjosi. Berlepas buvo nepaprastai ir nepataisomai drovus. – "Ne iš pačių didžiausių", – lėtai pakartojo jis. Lyg tyčia šiuo

* Antrininkas *(vok.)*.

metu rašė straipsnį apie meno prigimtį savaitraščiui „Literatūros pasaulis". – Būtent dėl cinizmo. – „Kažin, ar dera cituoti save?" – pagalvojo jis.

– Kaip teisingai pasakyta! – gal kiek per anksti prapliupo ploti ponia Beterton. Jos entuziazmas nuolat veržėsi per kraštus. – Kaip teisingai pasakyta! – sunėrusi rankas pakartojo ji. – Ji žiūrėjo į nusuktą nuo jos Berlepo veidą ir matė jame tiek dvasingumo, tiek savotiško grožio.

– Ar gali cinikas būti didis menininkas? – kalbėjo Berlepas, nusprendęs pacituoti jai savo paties straipsnį, rizikuodamas, kad kitą ketvirtadienį ji atpažins jį laikraštyje. Net jeigu ji ir perskaitytų straipsnį, tai jis nesumenkintų įspūdžio, kurį dabar padarys jo žodžiai. „O kodėl tau norisi padaryti jai įspūdį? – įsiterpė pašaipus kipšiukas. – Ar tik ne todėl, kad ji turtinga ir gali būti tau naudinga, ką?" Bet kipšiukas buvo tuoj pat nuspirtas ten, iš kur išdygo. „Žmogus turi atlikti savo pareigą, – skubiai paaiškino angelas. – Žibinto niekas neužvožia dangčiu. Tegu jis šviečia, ypač geros valios žmonėms." Ponia Beterton stovėjo angelų pusėje; jos gerą valią vertėjo paremti. – Didis menininkas, – garsiai tęsė jis, – yra žmogus, kuris susintetina visą mūsų patirtį. Cinikas neigia bene pusės faktų egzistavimą – sielos, idealų, Dievo buvimą. Ir vis dėlto dvasinė tikrovė mums tokia pat reali ir neabejotina kaip ir fizinė.

– Žinoma, žinoma! – sušuko ponia Beterton.

– Absurdiška būtų neigti tiek vieną, tiek kitą. – „Absurdiška būtų neigti mane", – pasakė demonas, kyšteldamas galvą į Berlepo sąmonę.

– Absurdiška!

– Cinikas apsiriboja tik puse gyvenimo patyrimo. Mažiau

negu puse, nes dvasinės tikrovės faktai gausesni negu kūniškosios patirties.

– Kur kas gausesni!

– Savo ribotą sritį jis valdo meistriškai. Pavyzdžiui, Bidleikas. Jis puikus meistras. Jo darbai atlikti aukščiausia šiuolaikinės tapybos technika. Bent jau ankstesnieji darbai.

– Taip, ankstesnieji, – atsiduso ponia Beterton. – Kai mudu susipažinome. Tai reiškė, kad tik jos dėka kadaise jis tapė taip gerai.

– Tačiau jis visada iššvaistydavo savo genijų nereikšmingoms smulkmenoms. Savo mene jis sintetina ribotus ir palyginti nesvarbius dalykus.

– Būtent tai aš jam visada ir sakydavau, – tarė ponia Beterton, dabar jau kitoniškai ir kur kas palankiau sau interpretuodama andainykščius jaunatviškus ginčus su Bidleiku dėl prerafaelitų. – Pasižiūrėkite, pavyzdžiui, į Bern-Džonsą, sakydavau jam. – Ausyse jai nuskambėjo kurtinantis Džono Bidleiko juokas. – Aš nesakau, kad Bern-Džonsas labai jau geras tapytojas, – skubiai pasitaisė ji. (Kaip ji buvo pritrenkta, kaip giliai įsižeidė, kai Bidleikas pasakė: „Jis tapo taip, lyg gyvenime nebūtų matęs plikos subinės“.) – Tačiau jis tapė taurius dalykus. Jeigu jūs turėtumėte tokias kaip jo svajones, sakydavau jam, tokius kaip jo idealus, tai taptumėte tikrai garsiu dailininku.

Berlepas linktelėjo pritariamai šypsodamasis. „Taip, ji angelų pusėje, – galvojo jis, – reikia ją paremti. Žmogus turi atlikti savo pareigą.“ Demonas mirktelėjo. „Jo šypsena, – tylomis mąstė ponia Beterton – tarsi atėjusi iš Leonardo ir Sodomos[11] paveikslų – paslaptinga, švelni, neįskaitoma.“

– Nors, žinoma, – tęsė Berlepas, frazė po frazės atgaminda-

mas savo straipsnį, – tema dar neapsprendžia meno kūrinio vertės. Tarkime Vitjeris[12] ir Longfelou buvo prikimšti aukštų idėjų. Bet jų poezija gana vidutiniška.

– Kaip teisingai pasakyta!

– Drįsčiau ta proga padaryti vienintelį apibendrinimą, – žymiausi meno kūriniai buvo sukurti didingomis temomis, o tie, kurie tenkinosi smulkesniais dalykais, kad ir kaip tobulai atlikti, niekada neprilygo ...

– Štai ir Valteris, – nutraukė jį ponia Beterton. – Klaidžioja kaip dvasia be vietos. Valteri!

Išgirdęs savo vardą Valteris atsisuko. O viešpatie – garbiausioji Beterton! Ir Berlepas! Jis išspaudė šypseną. Tačiau šią akimirką ponia Beterton ir jo kolega iš „Literatūros pasaulio“ mažiausiai jį domino.

– Mes kaip tik kalbėjome apie tai, kas yra didysis menas, – paaiškino ponia Beterton. – Ponas Berlepas dėstė tokias gilias mintis!

Ir ji ėmė kartoti Valteriui visas tas gilias mintis.

Tuo tarpu Valteris svarstė, kodėl Berlepas elgėsi su juo taip šaltai, per atstumą, beveik priešiškai. Bendrauti su Berlepu visada sudėtinga. Niekad nežinai, ką jis tau jaučia. Ar tu jam patinki, ar jis tavęs nekenčia. Bendravimas su juo keitėsi, kaip pjesės scenos – po priešiškumo scenos sekdavo kita, Valterio manymu, dar labiau varginanti švelnumo scena. Šiaip ar anaip, emocijų srautas nė akimirkai nesiliaudavo kunkuliavęs, neduodamas nė trumpam atsikvėpti stovinčiuose vandenyse. Tėkmė buvo nesiliaujanti. Kodėl dabar ji tekėjo priešiškumo link?

Ponia Beterton vis citavo gilias mintis. Valteriui pasirodė, kad jos labai panašios į kai kurias pastraipas iš Berlepo straips-

nio, kurio korektūrą jis šį rytą kaip tik perskaitė prieš atiduodamas spausdinti. Atgamintas kaip serija susižavėjimo protrūkių paties Berlepo perpasakotu tekstu, straipsnis skambėjo gana juokingai. Atrodo, kai kas ima ryškėti. Nejaugi todėl?.. Jis žvilgtelėjo į Berlepą. Jo veidas buvo akmeninis.

– Ko gero, turėsiu jus palikti, – staiga pasakė Berlepas, kai Beterton trumpam nutilo.

– Ne, jokiu būdu! – nenorėjo sutikti ji. – Bet kodėl?

Jis prisiversdamas nusišypsojo savo sodomiška šypsena.

– „Pasaulis nesitraukia nė per žingsnį“, – mįslingai pacitavo jis. Jis mėgdavo mįslingus posakius, netikėtai įterpdavo juos viduryje pokalbio.

– Bet jūs traukiatės nuo mūsų, – įtaikaudama pasakė ponia Beterton.

– Aš vengiu minios, – paaiškino jisai. – Kai ilgiau pabūnu tarp žmonių, mane suima baimė. Jaučiu, kaip jie smaugia mano dvasią. Jeigu pasilikčiau, pradėčiau klykti. – Ir jis atsisveikino.

– Koks nuostabus žmogus! – šūktelėjo ponia Beterton, kol jis dar galėjo išgirsti. – Jums turbūt smagu dirbti su juo.

– Jis labai geras redaktorius, – atsakė Valteris.

– Bet aš turėjau galvoje jo individualybę. Na, kaip čia jums pasakius? Žmogaus dvasios kokybę.

Valteris linktelėjo ir gana neapibrėžtai pasakė: „Taip“. Apie Berlepo dvasios kokybę jis mažiausiai norėjo kalbėti.

– Mūsų amžiuje, – tęsė Beterton, – jis tarsi oazė kvailo lengvabūdiškumo ir cinizmo dykumoje.

– Kai kurios jo mintys vertos dėmesio, – atsargiai sutiko Valteris.

Jis galvojo, ar greitai jam pavyks mandagiai atsikratyti jos.

* * *

– Štai Valteris, – pasakė leidi Edvard.

– Koks Valteris? – paklausė Bidleikas. Povandeninės vakaro tėkmės vėl priplukdė juos vieną prie kito.

– Ak, maniškis. – Nors jam ir nelabai rūpėjo pamatyti sūnų, bet jis pasekė jos žvilgsnį. – Kaip išsistiebė! – pasakė jis. Jam nepatiko, kad jo vaikai auga. Augdami jie metai po metų stūmė jį bedugnės ir tamsos link. Štai kad ir Valteris. Rodos tik vakar gimė, o dabar jam jau turbūt dvidešimt penkeri.

– Vargšas Valteris. Jis atrodo prastai.

– Lyg turėtų kirminų, – kandžiai pasakė Bidleikas.

– Kaip tas jo apgailėtinas romanas? – pasiteiravo ji.

– Turbūt po senovei, – patraukė pečiais Bidleikas.

– Aš niekada nemačiau tos moters.

– Aš mačiau. Klaiki.

– Kodėl? Vulgari?

– Ne, ne. Blogiau, – paaiškino Bidleikas. – Ji subtili, nežmoniškai subtili. O kaip kalba! – Jis ėmė kalbėti tęsdamas žodžius, plonu balsu, turėjusiu imituoti Mardžorės balsą. – Kaip maža nekalta mergytė. Ir tokia rimtutė, tokia protingutė. – Ir jis nusijuokė savo natūraliu balsu. – Žinote, ką ji man vieną kartą pareiškė? Turiu pasakyti, kad su manim ji visada kalba apie Meną. Meną didžiąja raide. Ji pasakė (jo balsas vėl suplonėjo ir pasidarė vaikiškas): „Man atrodo, galima vienodai mėgti Fra Andželiko ir Rubensą“. – Ir jis vėl nusikvatojo homerišku juoku. – Kokia kvailė! O jos nosis mažiausiai trimis coliais ilgesnė negu turėtų būti.

* * *

Mardžorė atidarė dėžutę, kurioje laikė laiškus. Valterio laiškus. Ji atrišo kaspinėlį ir vieną po kito juos peržiūrėjo. „Brangioji ponia Karling, siunčiu jums tomelį Kitso laiškų, apie kuriuos aš jums šiandien kalbėjau. Prašau, pasilaikykite jį sau. Aš turiu kitą egzempliorių, kurį dar kartą perskaitysiu, kad turėčiau malonumą lydėti jus, kad ir per atstumą, jūsų dvasios kelionėje."

Tai buvo jo pirmas laiškas. Ji perskaitė jį visą iki pabaigos ir jos atmintyje atgimė ta džiugi nuostaba, kuri ją anuomet apėmė, perskaičius tą pastraipą apie dvasios kelionę. Pokalbių metų jis vengdavo kalbėti atvirai ir tiesiai, buvo liguistai drovus. Ji nesitikėjo, kad jis galėtų taip jai parašyti. Vėliau, kai jis ėmė rašyti dažniau, ji priprato prie jo keistenybių. Patikėjo, kad dėstydamas mintis popieriuje, jis jaučiasi drąsiau negu kalbėdamasis akis į akį. Visą savo meilę – bent jau tą, kurią buvo įmanoma išreikšti žodžiais, visą aistrą, kurią jautė tik pradėjęs meilintis – Valteris išliedavo laiškuose. Tai visiškai patenkino Mardžorę. Ji buvo pasiryžusi be galo be krašto tęsti šią kultūringą ir aistringą žodinę meilę paštu. Jai patiko meilės idėja, o turėti meilužių ji nemėgo, nebent per atstumą ir vaizduotėje. Neakivaizdiniai meilės kursai buvo jai tobula ir ideali bendravimo su vyru forma. Su moterimis ji mieliau bendraudavo tiesiogiai, nes būdamos čia pat jos turėjo visas gerąsias vyrų savybes, kurios atsiskleisdavo bendraujant su vyrais iš tolo. Galėjai būti su jomis viename kambaryje ir jos nereikalaudavo nieko daugiau, negu vyras, esantis kitame pašto skyrių sistemos gale. Drovus pokalbyje ir laisvas ir aistringas laiškuose Valteris, Mardžorės akimis, turėjo sukaupęs geriausias abiejų lyčių savybes. Be to, kaip malonu buvo jausti,

kad jis taip domisi viskuo, ką ji veikia, mąsto ar jaučia. Vargšelės Mardžorės dar niekas nelepino dėmesiu.

„Sfinkse“, perskaitė ji trečiajame jo laiške. (Jis pavadino ją taip dėl jos paslaptingo tylėjimo. Karlingas dėl tos pačios priežasties vadino ją Rope arba Mulke.) „Sfinkse, kodėl jūs slepiatės tylos kiaute? Galima pamanyti, kad gėdijatės savo gerumo, meilumo ir proto. Bet kad ir labai stengiatės, jie vis tiek nuolat iškiša galvas.“

Jos akys pritvinko ašarų. Jis buvo tok geras jai, toks švelnus ir atidus. O dabar...

„Meilė, – per ašaras skaitė ji kitame laiške, – meilė kūnišką geismą paverčia dvasiniu geismu; ji turi magišką galią paversti kūną tyra dvasia“.

Taip, netgi jis turėjo tokių geismų. Netgi jis. Turbūt visi vyrai jų turi. Kaip bjauru! Ji suvirpėjo prisiminusi Karlingą, prisiminusi netgi Valterį, su vienodu pasibaisėjimu. Taip, netgi Valterį, nors jis buvo toks mielas ir atidus. Valteris ją suprato. Tuo labiau keista, kad jis dabar taip elgiasi. Atrodo, staiga būtų tapęs kažkuo kitu, kažkokiu laukiniu žvėrimi, žvėriškai žiauriu ir gašliu.

„Kaip jis gali būti toks negailestingas? – klausė ji save. – Kaip gali sąmoningai toks būti? Valteris? Jos Valteris, tikrasis Valteris buvo toks švelnus ir suprantantis, ir rūpestingas, toks nuostabiai nesavanaudiškas ir geras. Būtent už tą gerumą ir švelnumą jinai jį pamilo, nepaisant to, kad jis buvo vyras ir turėdavo „tokių“ troškimų; ji buvo atsidavusi tam švelniajam, rūpestingajam, dėmesingajam Valteriui, kurį ji pažino ir pamilo, kai jie pradėjo drauge gyventi. Ji mylėjo netgi liguistas ir nepatrauklias jo dėmesingumo apraiškas; mylėjo netgi tuomet, kai jis neskaičiuodamas mokėdavo pinigus vežėjams ir nešikams, kai

pažerdavo rieškučias sidabrinių gatvės valkatoms, pasakojantiems akivaizdžiai pramanytas istorijas apie neva jų laukiantį darbą kitame Anglijos pakraštyje ir apie tai, kad jie neturi pinigų bilietui nusipirkti. Jis sugebėdavo beregint įsijausti į kito žmogaus padėtį. Taip trokšdamas būti teisingas kitiems, jis dažnai būdavo neteisingas pačiam sau. Jis visada buvo pasiruošęs paaukoti savo teises, kad tik nebūtų pažeistos kito žmogaus teisės. Mardžorė suprato, kad toks dėmesingumas virsta silpnybe ir net yda; juolab kad tas dėmesingumas radosi iš drovumo, iš bjaurėjimosi ir baisėjimosi bet kokiu susidūrimu, bet kokiu nemaloniu bendravimu. Ir vis dėlto ji mylėjo jį už tai, mylėjo netgi tada, kai būtent dėl to jis elgėsi su ja nelabai teisingai. Įsivaizduodamas, kad ji yra drauge su juo šiapus ribos, skiriančios jį nuo likusio pasaulio, perdėtai jautriai paisydamas kitų žmonių interesų, kartais jis paaukodavo ne tik savo, bet ir jos teises. Kaip dažnai, pavyzdžiui, ji priekaištaudavo, kad jam per mažai moka „Literatūros pasaulyje“! Ji prisiminė paskutinį jų pokalbį šia tema, kuri jam buvo baisiai nemaloni.

– Berlepas sunkte tave sunkia, Valteri, – pasakė ji jam.

– Žurnalui dabar nelengvas metas. – Jis visada rasdavo kuo pateisinti netinkamą kitų žmonių elgesį su juo.

– Tai dar nereiškia, kad tave galima apgaudinėti!

– Manęs niekas neapgaudinėja, – atsakė jis šiek tiek susierzinęs, kaip žmogus, jaučiantis, kad yra neteisus. – O jeigu ir taip, tai geriau tegu apgaudinėja, negu aš vesiu derybas dėl mėsos svaro. Pagaliau tai mano reikalas.

– Mano taip pat! – Ji pakėlė sąsiuvinį, į kurį kaip tik rašė išlaidas, kai jie pradėjo šį pokalbį. Jeigu tu žinotum, kiek dabar kainuoja daržovės!

Jis paraudo ir nieko neatsakęs išėjo. Tai buvo toli gražu ne pirmas toks pokalbis. Valteris niekada tyčia jos neskriausdavo, taip jam išeidavo tik dėl perdėto dėmesingumo kitiems, ir tai tik tada, kai jis ir pats save nuskriausdavo. Tačiau dabar – dabar toks jo elgesys su ja jau nebebuvo atsitiktinumas. Švelnus, dėmesingas Valteris dingo; vietoje jo atsirado kažkoks kitas žmogus – negailestingas ir žiaurus, – kuris ją sąmoningai kankino.

* * *

Leidi Edvard nusijuokė.

– Jeigu jau ji tokia beviltiška, kaip jūs nupasakojote, tai ką jis joje rado?

– O ką mes visi randame vienas kitame? – liūdnai paklausė Bidleikas. Staiga jis pasijuto labai blogai. Atsirado sunkumas skrandyje, prasidėjo pykinimas, žagsulys. Pastaruoju metu jam dažnai taip atsitikdavo. Visada po valgio. Soda nelabai padėdavo. – Šiuo atžvilgiu, – pasakė jis, – mes visi tokie pat bepročiai.

– Ačiū! – nusijuokė leidi Edvard.

– Išskyrus čia esančius, – galantiškai pridūrė ir nusilenkė. – Jis užgniaužė dar vieną žagtelėjimą. Kokia šlykšti savijauta! – Ar jūs neprieštarausite, jeigu aš atsisėsiu? Visą laiką ant kojų... – ir jis sunkiai klestelėjo ant kėdės.

Leidi Edvard susirūpinusi pasižiūrėjo į jį, bet nieko nepasakė. Žinojo, kaip jis nemėgsta, kai jam primenamas jo amžius, ligotumas ar fizinis nepajėgumas.

„Matyt, nuo tų ikrų, – mąstė jis. – Nuo tų prakeiktų ikrų.“ Šią minutę jis nuoširdžiai jų nekentė. Visos Juodosios jūros lašišos buvo jo asmeniniai priešai.

– Vargšas Valteris, – tęsė pokalbį leidi Edvard nuo tos vietos, kur jis buvo nutrūkęs. – Jis toks talentingas.

Džonas Bidleikas nepatenkintas purkštelėjo.

Leidi Edvard suprato, kad pasakė ne tą, ką reikia, bet šį kartą netyčia, tikrai netyčia. Ji pakeitė temą.

– O Elinora? Kada grįžta Elinora su Kvorlzu?

– Rytoj išvažiuoja iš Bombėjaus, – trumpai atsakė Bidleikas. Jo galva buvo per daug užimta ikrais ir rūpesčiu dėl skrandžio, todėl nieko daugiau nebepridūrė.

– Indai gėrė liberalizmą iš jūsų šaltinių, – tarė ponas Sita Ramas, cituodamas vieną iš savo kalbų įstatymų leidybos susirinkime, ir parodė pirštu į Filipą Kvorlzą. Prakaito lašai vienas po kito ritosi jo rudais nukabusiais skruostais; atrodė, kad jis apraudа motiną Indiją. Vienas, pakibęs ant nosies galo, kaip deimantas spindėjo lempos šviesoje. Jam kalbant lašas žybčiojo ir virpėjo, tartum pritardamas patriotiniams šeimininko jausmams. Bet štai nebeatlaikė jausmų įkarščio. Sulig žodžiu „šaltinis“ jis paskutinįkart nerimastingai suvirpėjo ir krito į pono Ramo lėkštę su pradėta valgyti žuvimi.

– Berkas ir Beikonas, – garsiai skelbė ponas Sita Ramas, – Miltonas ir Makolis[13].

– Oi žiūrėkit! – išsigandusi suklykė Elinora Kvorlz. Ji pašoko taip staigiai, kad net jos kėdė apvirto. Ponas Sita Ramas atsisuko į ją.

– Kas atsitiko? – paklausė jis susierzinęs; baisiai nemalonu, kai tave nutraukia pačiu svarbiausiu momentu.

Elinora parodė didžiulę pilką rupūžę, uoliai straksinčią po verandą. Visiems nuščiuvus buvo girdėti, kaip ji liuoksi – tarsi kas mėtytų ant grindų šlapią kempinę.

– Rupūžės nieko bloga nedaro, – pasakė ponas Sita Ramas, kuris buvo pripratęs prie tropinės faunos.

Elinora maldaujamai pasižiūrėjo į savo vyrą. Atsakomajame jo žvilgsnyje ji įskaitė nepritarimą.

– Na, ką tu, brangioji, – pasakė jis.

Jam pačiam tokie minkštakūniai buvo baisiausiai šlykštūs, bet jis stoiškai mokėjo nuslėpti savo pasibjaurėjimą. Tas pats ir dėl maisto. Ta žuvis (jis tik dabar suprato, su kuo ją galima palyginti) buvo ištižusi kaip rupūžė. Ir vis dėlto jis šiaip taip ją įveikė. Elinora po pirmo kąsnio daugiau jos nebelietė.

– Maldauju, išvaryk ją, – sušnibždėjo ji. Jos veide atsispindėjo kančia. – Žinai, kaip aš jų nekenčiu.

Jos vyras nusijuokė, atsiprašė pono Sita Ramo, ir atsistojęs, aukštas ir liesas, nušlubčiojo per verandą. Nevikriai baksnodamas rupūžę savo ortopedinio bato nosimi nuginė ją iki verandos krašto. Ji sunkiai šleptelėjo į sodo žolę apačioje. Pakėlęs akis jis pamatė tarp palmių spindint jūrą. Mėnulis jau buvo patekėjęs ir lapų vėduoklės juodavo tamsoje. Nė vienas lapas nekrutėjo. Buvo nežmoniškai karšta ir atrodė, kad naktį bus dar karščiau. Karštį šviečiant saulei dar galima kentėti: tai natūralu. Bet šita tvanki tamsa... Filipas nusišluostė veidą ir sugrįžo prie stalo.

– Kur mes jus nutraukėme, pone Sita Ramai?

Tačiau pirmykštis natūralus ir džiaugsmingas Sita Ramo įkvėpimas išgaravo.

– Aš šiandien skaičiau Morlį[14], – pareiškė jis.

– Eikit sau! – pasakė Filipas Kvorlzas, kuris mėgdavo progai pasitaikius tyčia įterpti kokį vaikėzišką žodelį. Tai padarydavo didelį įspūdį rimto pokalbio metu.

Tačiau ponas Sita Ramas vargu ar pajėgė reikiamai įvertinti tą „Eikit sau“.

– Koks mąstytojas! – tęsė jis toliau. – Koks didis mąstytojas! Ir koks nepriekaištingas stilius!

– Taip, ko gero.

– Radau gerų pasakymų, – kalbėjo toliau Sita Ramas. – Keletą užsirašiau. – Jis pasirausė kišenėje, bet nerado savo užrašų knygelės. – Nesvarbu, – pasakė. – Bet jie labai geri. Kartais perskaitai visą knygą ir nerandi nieko, ką galėtum prisiminti ar pacituoti. Sakykite, kokia iš tokios knygos nauda?

– Iš tiesų, kokia?

Keturi ar penki netvarkingai apsirengę tarnai atėjo iš namo ir pakeitė lėkštes. Pakui atnešė kalną pyragėlių su mėsa. Elinora beviltiškai žvilgtelėjo į vyrą, pasisuko į poną Sita Ramą ir ėmė tikinti jį niekada nevalganti mėsos. Pats didvyriškai juos valgydamas Filipas įvertino išmintingą jos sprendimą. Jie gėrė saldų šampaną, beveik tokio pat šiltumo kaip arbata. Po pyragėlių buvo patiekti saldumynai – dideli blyškūs rutuliai (nučiupinėti ir, aiškiai matyti, ilgai su meile kočioti tarp delnų), pagaminti iš kažkokios neaiškios substancijos – lipnios ir drauge traškios, saldžios ir kartu atsiduodančios avies taukais.

Šampanas padėjo ponui Sita Ramui susigrąžinti įkvėpimą. Paskutinioji jo kalba parlamente ėmė lietis pati.

– Jūs turite vienokius įstatymus anglams ir kitokius indams, vienokius engėjams ir kitokius engiamiesiems. Žodis „teisingumas“ arba dingo iš jūsų žodyno, arba jo reikšmė jums pasikeitė.

– Aš esu linkęs manyti, kad pasikeitė jo reikšmė, – tarė Filipas.

Ponas Sita Ramas nekreipė dėmesio. Jis buvo apimtas švento pasipiktinimo, kuris buvo beviltiškai nevaisingas ir todėl dar karštesnis. – Prisiminkime, pavyzdžiui, atvejį (jo balsas nejučia virpėjo) su Bhovaniporo stoties viršininku.

Tačiau Filipas nenorėjo prisiminti. Jis galvojo apie tai, kaip žodis „teisingumas“ keičia savo prasmę. Kai jis atvažiavo į Indiją, tiesa reiškė vieną dalyką, o dabar, kai ją palieka, jau visai kitą.

Stoties viršininkas, pasirodo, turėjo nesuteptą reputaciją ir devynis vaikus.

– Bet kodėl jūs nemokote jų šeimos planavimo, pone Sita Ramai? – pasiteiravo Elinora. Ji visada pasibaisėdavo išgirdusi apie didžiules šeimas. Ji iki šiol prisimena, kaip kentėjo gimdydama mažąjį Filipą. O juk gavo chloroformą, turėjo dvi slaugytojas ir serą Klodą Egletą šalia. Tuo tarpu Bhovaniporo stoties viršininko žmona... Ji buvo kai ką girdėjusi apie Indijos pribuvėjas. – Ar tai ne vienintelė Indijai išeitis?

Tačiau ponas Sita Ramas manė, kad vienintelė išeitis yra visuotinė rinkimų teisė ir savivalda. Jis ėmė toliau pasakoti stoties viršininko istoriją. Tas žmogus garbingai išlaikęs visus egzaminus. Jis esąs aukščiausios kvalifikacijos specialistas. Ir vis dėlto keturis kartus jis buvęs apeitas ir nepaaukštintas tarnyboje. Keturis kartus! Ir kiekvieną kartą vietoj jo paskirdavę kokį nors europietį ar eurazijietį. Ponui Sita Ramui kraujas virė pagalvojus apie penkių tūkstančių metų senumo indų civilizaciją, indų dvasingumą, indų moralinį pranašumą, taip ciniškai anglų kojų trempiamą Bhovaniporo stoties viršininko asmenyje.

– Ar tai, jūsų manymu, teisingumas? – trenkė jis kumščiu į stalą.

„Kas žino? – galvojo Filipas. – Gal tai ir yra teisingumas.“

Elinora vis dar galvojo apie devynis vaikus. Ji girdėjo, kad pribuvėjos, norėdamos pagreitinti gimdymą, užsilipa savo pacientei ant pilvo. O vietoje paprastosios skalsės duoda karvės mėšlo su trintu stiklu.

– Ar tai, jūsų manymu, teisingumas? – pakartojo ponas Sita Ramas.

Suvokdamas, kad iš jo tikimasi kokio nors atsakymo, Filipas papurtė galvą ir pasakė „ne“.

– Jūs turite parašyti apie tai, – pasakė ponas Sita Ramas. – Turite pagarsinti tokius gėdingus dalykus.

Filipas apgailestaudamas pareiškė rašąs tiktai romanus, o ne publicistiką.

– Ar jūs pažįstate senąjį Daulatą Singą? – paklausė jis akivaizdžiai ne į temą. – Tą, kuris gyvena Adžmere?

– Esu su juo bendravęs, – atsakė Sita Ramas tokiu tonu, kad buvo visiškai aišku, jog jis nemėgsta Daulato Singo arba (o tai kur kas įtikimiau, pagalvojo Filipas) Daulatas Singas nemėgsta jo.

– Man jis paliko gerą įspūdį, – pasakė Filipas. Tokiems žmonėms kaip Daulatas Singas teisingumas reiškia visai ką kita, negu Sita Ramui ar Bhovaniporo stoties viršininkui. Jis prisiminė taurų senuko veidą, šviesias akis, santūrius vidinės aistros kupinus žodžius. Jeigu tik jis nekramtytų to betelio...

Atėjo metas atsisveikinti. Pagaliau! Perdėtai nuoširdžiai paspaudę šeimininkui ranką jie susėdo į laukusį jų automobilį ir išvažiavo. Žemė po palmėmis buvo tartum nusėta sidabrinių monetų, visur telkšojo gyvsidabrio balutės. Mašina važiavo šviesai tolydžio kaitaliojantis su tamsa, – kaip dvidešimties metų senumo kino filme, – kol pagaliau jie ištrūko iš palmių paunksnės ir juos užtvindė ryški milžiniško mėnulio šviesa.

„Triveidė Hekatė, – mąstė Filipas prisimerkęs žiūrėdamas į švytintį skritulį. – Na o Sita Ramas, Daulatas Singas ir stoties viršininkas? O senoji nuskriaustoji Indija? O teisingumas ir lais-

vė? O progresas ir ateitis? Jie man nerūpi, štai kas. Nė truputėlio. Gėda, bet nerūpi. Ir Hekatės veidai ne trys; jų tūkstančiai, milijonai. Marių marios. Nemo[15] ežero dievaitė. Tiesiogiai proporcinga masių sandaugai ir atvirkščiai proporcinga atstumų kvadratui. Sidabrinis florinas – tik ranką ištiesk, o iš tikrųjų didumo sulig Rusijos imperija. Didesnis už Indiją. Kaip gera bus vėl sugrįžus į Europą! Ar įmanoma įsivaizduoti, kad buvo toks laikas, kai skaičiau knygas apie jogą, dariau kvėpavimo pratimus ir mėginau įtikinti save, kad neegzistuoju! Koks kvailys! Mane paveikė pokalbiai su tuo kretinu Berlepu! Laimė, žmonės nepalieka gilių pėdsakų mano gyvenime. Jie sujudina vandenį kaip plaukiantys laivai, o paskui paviršius vėl išsilygina. Įdomu, koks rytoj bus tas itališkas laivas? Loid Triestino laivai turėtų būti neblogi. Aš pasakiau „laimė“, bet ar nereikėtų gėdytis savo abejingumo? Prisimink alegoriją apie sėjėją. Sėkla, krintanti į akmenuotą dirvą. Ir vis dėlto, beprasmiška dėtis tuo, kuo nesi. Geriausias pavyzdys – Berlepas. Koks komediantas! Bet kiek žmonių juo tiki! Manau, kad ir jis pats savimi tiki. Galimas daiktas, kad niekas sąmoningai neveidmainiauja, išskyrus ypatingus atvejus. Neįmanoma visą laiką nešioti kaukę. Ir vis dėlto įdomu, koks tai jausmas, kai vardan savo tikėjimo esi pasiryžęs net žudyti kitus arba žūti pats. Norėčiau tai patirti...

Elinora taip pat žiūrėjo į skaistų diską. Mėnulis... pilnatis. Ir staiga ji persikėlė erdvėje į kitą vietą ir laiką. Nuleido akis ir pasisuko į vyrą; paėmė jį už rankos ir švelniai prisiglaudė.

– Ar tu prisimeni tuos vakarus? – paklausė jis. – Gatendene sode. – Ar atsimeni, Filai?

Elinoros žodžiai pasiekė jo ausis tartum iš kažin kur toli, iš

pasaulio, kuris šią akimirką jo visai nedomino. Nenoromis jis sugrįžo į tikrovę.

– Kokius vakarus? – paklausė tarsi iš kito kranto nuobodžiu ir bespalviu balsu, kaip žmogus, atsakantis į įkyrų telefono skambutį.

Išgirdusi tą telefoninį balsą, Elinora tučtuojau atšlijo. Glaustis prie žmogaus, kuris, pasirodo, yra kažkur kitur, ne tik apmaudu; tai žemina. Nieko sau – kokius vakarus!

– Kodėl tu manęs nebemyli? – apimta nevilties paklausė Elinora. Apie kokius gi daugiau vakarus ji gali klausti, jeigu ne apie tuos, kuriuos jie praleido pas jos motiną tą nuostabią vasarą po vestuvių. – Tu nekreipi į mane jokio dėmesio – koks nors baldas ar knyga tave domina kur kas labiau.

– Elinora, ką tu kalbi? – paklausė Filipas perdėtai nustebęs. Jau pačią pirmąją akimirką, išniręs, jei galima taip sakyti, iš savo susimąstymo gelmės, jis suprato, ką ji turi galvoje, indiškas mėnulis jam susitapatino su mėnuliu, švietusiu prieš aštuonerius metus Hertfordšyro sode. Galėjo jai, žinoma, tai pasakyti. Dabar viskas būtų buvę kur kas paprasčiau. Bet jis buvo suirzęs, kad ji nutraukė jo mintis, jis nemėgo klausytis priekaištų ir negalėjo atsispirti pagundai ginče su žmona įrodyti savo teisumą. – Aš klausiu paprasto dalyko, – tęsė jis, – noriu pasitikslinti, ką tu turi galvoje. O tu pradedi priekaištauti, kad aš tavęs nemyliu. Nematau jokio loginio ryšio.

– Bet tu juk puikiai žinai, apie ką aš kalbėjau, – paprieštaravo Elinora. – Be to, tai tiesa – tu daugiau manęs nebemyli.

– Mylėti aš myliu, – pasakė Filipas ir, vis dar ieškodamas argumentų ginčui (nors žinojo, kad tai beprasmiška), tęsė savo sokratišką apklausą, – bet man labai neaišku, kaip mes taip

nutolome nuo tos vietos, nuo kurios pradėjome. Pradėjome nuo vakarų, o štai dabar...

Tačiau logika Elinorą domino kur kas mažiau negu meilė.

– Ak, aš žinau, tu nenori sakyti, kad manęs nemyli. Tik ne tiesiai. Nenori manęs skaudinti. Bet tu tikrai mažiau mane įskaudintum, jeigu pasakytum tiesą, užuot vengęs apie tai kalbėti, kaip kad darai. Juk toks vengimas jau yra pripažinimas. Tik taip dar skaudžiau, nes tęsiasi ilgiau, ir visą laiką kamuoja įtampa, netikrumas ir vis atsinaujinantis skausmas. Kol žodžiai neištarti, lieka viltis, kad galbūt to ir nėra. Visada lieka viltis. O kur viltis, ten ir nusivylimas. Išsisukinėdamas, Filai, tu ne tausoji mane, bet žeidi.

– Bet aš neišsisukinėju, – atkirto jis. – Kam aš turiu įrodinėti, kad tave myliu, jeigu tave iš tikrųjų myliu?

– Taip, bet kaip, kaip tu mane myli? Juk ne taip, kaip anksčiau, kaip buvo iš pradžių? O gal tu viską užmiršai. Net neprisimeni, kas vyko tada, kai mes buvome ką tik susituokę.

– Mielas mano vaikeli, – nenusileido Filipas, – nebūk tokia nesąžininga. Juk pasakei tik „tuos vakarus“, o aš turiu atspėti, kuriuos.

– Taip, aš tikėjausi, kad atspėsi, – tarė Elinora, – tu turėjai žinoti. Žinotum, jeigu aš tau rūpėčiau. Kaip tik apie tai aš ir kalbu. Dabar tau nieko nebereiškiu ir net tie laikai, kai kažką reikšdavau, tau nieko nebesako. Nejaugi manai, kad galėčiau užmiršti tuos vakarus?

Ji prisiminė sodą, kvepiantį tamsoje nematomomis gėlėmis, didžiulę tamsią sekvoją pievelėje, patekantį mėnulį ir du akmeninius grifus abipus neaukštos terasos, kur jiedu sėdėjo. Ji prisiminė jo žodžius ir bučinius, jo prisilietimus. Prisiminė viską –

prisiminė minutės tikslumu, kaip žmonės mėgstantys tyrinėti ir atgaivinti praeitį ir nuolat su meile paliečiantys kiekvieną širdžiai brangią atgaivintos laimės smulkmeną.

– Visa tai tau tiesiog išdilo iš atminties, – papriekaištavo ji liūdnai. Tie vakarai jai buvo kur kas realesni negu didžiuma dabartinio gyvenimo įvykių.

– Bet aš juk prisimenu, – nekantriai pasakė Filipas, tik nemoku taip greitai peršokti nuo vienų minčių prie kitų. Tuo metu, kai tu kalbėjai, aš galvojau apie ką kita, štai ir viskas.

– Kaip gaila, kad aš neturiu nieko kito, apie ką galėčiau galvoti, – atsiduso ji. – Tai ir yra blogiausia, kad neturiu. Kam aš tave taip myliu? Kam? Tai neteisinga. Tave saugo tavo intelektas ir talentas. Tu turi darbą, į kurį gali pasinerti, savo saugų idėjų pasaulį. O aš neturiu nieko – niekas manęs neapsaugo nuo mano jausmų, niekas man tavęs nepakeičia. Nors apsauga reikalinga būtent man. Nes tai aš tave myliu. Tu neturi ko saugotis. Tu nemyli. Ne, tai neteisinga, tai neteisinga.

Pagaliau, mąstė jinai, taip būdavo visada. Netgi pačioje pradžioje jis nemylėjo jos iš tikrųjų. Nemylėjo giliai, visa savo esybe, pasiaukojamai. Netgi pačioje pradžioje jis jos nepaisė ir nenorėjo visas jai atsiduoti. O ji atiduodavo jam viską, absoliučiai viską. Jis imdavo, bet nieko negrąžindavo. Jis niekada neatiduodavo jai savo sielos, neatskleisdavo intymiausių savo esybės pusių. Niekada, netgi pačioje pradžioje, kai jis ją mylėjo labiausiai. Tuomet ji buvo laiminga, bet tik todėl, kad nežinojo, ką tai reiškia, nesuprato, kad meilė būna kitokia, gilesnė. Dabar ji jautė piktą malonumą menkindama tą buvusią laimę ir nuvertindama prisiminimus. Mėnulis, tamsus kvepiantis sodas, didžiulis juodas medis, metantis minkštą šešėlį

ant pievos... Ji norėjo visus juos užbraukti, kad neprimintų buvusios laimės.

Filipas Kvorlzas tuo tarpu tylėjo. Jis neturėjo ką sakyti. Apkabino ją per pečius ir prisitraukė arčiau; pabučiavo jos kaktą ir virpančius vokus; jie buvo drėgni nuo ašarų.

Pro šalį lėkė apšiurę Bombėjaus priemiesčiai – fabrikai, mažos lūšnelės ir didžiuliai gyvenamieji namai, vaiduokliški ir balti kaip skeletai mėnulio šviesoje. Akimirkai žibintų šviesoje išnirdavo rudaodžiai plonakojai pėstieji, kaip tiesos, staiga intuityviai ir neabejotinai apčiuoptos, kone tą pačią akimirką krintančios atgal į aklinai tamsią tuštumą. Kur ne kur palei kelią degančio laužo šviesoje paslaptingai sušmėžuodavo tamsūs kūnai ir veidai. Gyventojai pasaulio, tolimo nuo jų savo dvasia kaip dangaus žvaigždės, žiūrėjo į juos, automobiliui švilpiant pro girgždančius buivolais pakinkytus vežimus.

– Brangioji, – vis kartojo jis, – mano brangioji...

Elinora leidosi guodžiama.

– Tu mane šiek tiek myli?

– Labai labai.

Ji netgi nusijuokė; teisybė, proverksmiais, bet tai buvo juokas.

– Tu taip stengiesi būti švelnus! – Pagaliau, galvojo ji, tos dienos Gatendene buvo tikrai nuostabios. Jos priklausė jai, jinai jas išgyveno ir nevalia jų atsižadėti.

– Tu taip stengiesi. Net graudu.

– Kam taip kalbi, – priešinosi jis. – Juk žinai, kad myliu tave.

– Taip, žinau, kad myli, – ji nusišypsojo ir paglostė jam skruostą. – Kai turi laiko ir tai tik telegrafu iš anapus Atlanto.

– Ne, netiesa. – Tačiau pats žinojo, kad tiesa. Visą savo gyvenimą jis ėjo vienas, su savo vienišu pasauliu, į kurį niekas – nei

motina, nei draugai, nei meilužės neturėjo teisės įžengti. Netgi kai jis laikė ją šitaip priglaudęs, tai buvo toks pat bendravimas bevieliu ryšiu, kaip kad ji sakė, skersai Atlantą.

– Tai netiesa, – švelniai pamėgdžiojo jinai. – Vargšeli mano Filai, bet juk tu ir vaiko negalėtum apgauti. Tu nemoki įtikinamai meluoti. Per daug esi sąžiningas. Už tai tave ir myliu. Neįsivaizduoji, koks esi perregimas!

Filipas tylėjo. Pokalbiai apie judviejų santykius jam visada būdavo nemalonūs. Jie kėsinosi į jo vienatvę – vienatvę, kuria jis iš dalies bodėjosi (nes pats jautėsi atkirstas nuo daugelio dalykų, kuriuos būtų norėjęs išbandyti), bet kuri buvo būtina jo dvasiai ir kurioje jis jautėsi iš tikrųjų laisvas. Paprastai jis suvokdavo tą vidinę savo vienatvę kaip kažką savaime suprantama, kaip žmogus suvokia aplinką, kurioje gyvena. Tačiau, kai jai iškildavo grėsmė, jis skausmingai pajusdavo, kokia ji jam svarbi; ir kovodavo dėl jos kaip dūstantis kovoja dėl oro gurkšnio. Bet tai būdavo pasyvi kova, tik gynyba ir atsitraukimas. Dabar jis apsikasė tylėjimu, tuo ramiu, atsiskyrėlišku, abejingu tylėjimu, kurio Elinora tikrai nemėgins pulti, žinodama, kad neprasiverš. Ir iš tiesų: Elinora pasižiūrėjo į jį ir nusisukusi nukreipė žvilgsnį į mėnesienos nušviestą peizažą. Judviejų tylėjimas dviem lygiagrečiais nesusitinkančiais srautais sruvo laike.

Mašina nešė juos per Indijos tamsą. Oras, kuris atrodė vėsus nuo greito judėjimo, pakvipdavo čia tropinėmis gėlėmis, čia srutomis, maistu ar degančiu karvių mėšlu.

– Ir vis dėlto, – tarė Elinora, nebepajėgdama daugiau kentėti apmaudo, – tu negali apsieiti be manęs. Kaip tu gyventum, jeigu aš palikčiau tave, jeigu nueičiau pas kitą, kuris mokėtų man atsilyginti už tai, ką jam duodu? Kaip tu gyventum?

Klausimas nugrimzdo į tylą. Filipas nieko neatsakė. Kaip jis gyventų? Jis ir pats nežinojo. Juk kasdieniniame gyvenime jis buvo tikras svetimšalis, visada nesmagiai besijaučiantis tarp bendraamžių, nemokantis bendrauti su niekuo, kas nekalba jo paties intelektine idėjų kalba. Emocijų prasme jis buvo svetimšalis. Elinora buvo jo vertėja, jo dragomanė. Kaip ir jos tėvas, Elinora Bidleik jautė žmones ir lengvai užmegzdavo ryšius su kitais. Ji galėdavo susidraugauti su bet kuo. Kaip ir Bidleikas, instinktyviai žinodavo, kaip kalbėti su kiekvienu žmonių tipu – kiekvienu, išskyrus tą, kuriam priklausė jos vyras. Sunku rasti reikiamų žodžių kalbant su žmogumi, kuris nuolat tyli, kuris į asmeninį klausimą atsako bendromis frazėmis, o į jausmingus, tik jam vienam skirtus žodžius – intelektiniais apibendrinimais. Ir vis dėlto, mylėdama ji kiek galėdama stengėsi įtraukti jį į artimesnį bendravimą; ir nors pasekmės buvo gana apgailėtinos – tarsi dainavimas kurčnebyliams ar poezijos deklamavimas tuščioje salėje – ji vis tiek dalijosi su juo savo slaptomis mintimis ir jausmais. Pasitaikydavo valandėlių, kai jis, iš visų jėgų susikaupęs, pamėgindavo įsileisti ją į savo asmenines valdas. Bet ar dėl to, kad įpratęs slapukauti jau nebemokėdavo išreikšti savo jausmų, ar patys jausmai buvo sunykę nuo nuolatinio tylėjimo ir susivaržymo, bet tos retai pasitaikančios valandėlės Elinorą nuvildavo. Ta šventovių šventovė, į kurią jis tokia skaudama širdimi ją įsivesdavo, pasirodė esanti tokia pat nuoga ir tuščia kaip Jeruzalės šventykla įsiveržusiems į vidų romėnų kareiviams. Bet ji vis tiek buvo dėkinga Filipui už gerus jo ketinimus, už tai, kad jis bent jau norėjo parodyti jai savo vidų. Įgimtą ir įpročio sutvirtintą jo pironišką[16] abejingumą glaistė būdingas širdies švelnumas ir gerumas bei kartkartėmis su-

liepsnojanti kūniška aistra. Protu Elinora suvokė, kad toks yra jo būdas, tačiau jausmai nenorėjo taikytis su tuo, ką ji teoriškai pripažino. Visa, kas joje buvo gyva, jautru ir iracionalu, kentėjo nuo jo abejingumo, lyg tas abejingumas būtų buvęs nukreiptas vien tiktai į ją. Ir vis dėlto, nepaisant visų tų jausmų, Elinora visą laiką žinojo, kad jo abejingumas nėra asmeninis, kad toks jis su visais, kad jis myli ją tiek, kiek pajėgia ir kad jo meilė jai nesumažėjo, nes niekuomet nebuvo didesnė – galbūt kažkada aistringesnė, bet nei emociškai turtingesnė, nei kilniadvasiškesnė. Apmaudui išsiveržus, Elinora nurimdavo, iš visų jėgų stengdamasi mylėti jį protingai – tenkintis tuo jo švelnumu ir aistra, kurie tarytum jam nepriklausė ir gyveno atskirą gyvenimą, tais retais jo mėginimais emociškai su ja suartėti, ir galiausiai jo protu – žaibišku, giliu, visaapimančiu protu, kuris supranta viską, netgi jausmus, kurių pats nesugeba jausti, ir instinktus, kuriems pats nenori paklusti.

Kartą, kai jis aptarinėjo Kelerio knygą apie beždžiones, ji pasakė:

– Antžmogių kategorija, kuriai tu priklausai, man primena beždžiones. Jie jau beveik žmonės, kaip ir tos vargšės šimpanzės. Vienintelis skirtumas, kad jos mėgina mąstyti jausmais ir instinktais, o tu mėgini jausti protu. Jau beveik žmogus. Drąsiau, mano vargšeli Filai, liko paskutinis žingsnis.

Jis taip puikiai viską suprasdavo. Štai kodėl taip smagu buvo jam vertėjauti ir pristatinėti kitus žmones. (Kai kas nors prisistatydavo pats, būdavo kur kas liūdniau.) Jis suvokdavo viską, ką gali suvokti žmogaus protas. Ji papasakodavo jam apie savo bendravimą su emocijų pasaulio gyventojais ir jis tučtuojau viską suprasdavo, apibendrindavo jos patirtį, susiedavo su kitų

žmonių patirtimi, suklasifikuodavo, rasdavo panašumų ir vienodumų. Tai, kas buvo individualu ir atskira, jo rankose tapdavo sistemos dalimi. Ji būdavo apstulbusi, kai paaiškėdavo, kad ji ir jos draugai, apie tai net nenutuokdami, paremdavo kokią nors teoriją arba iliustruodavo kokį nors įdomų apibendrinimą. Jos, kaip dragomanės, funkcijos neapsiribodavo medžiagos rinkimu ir pranešimų rengimu. Dažnai ji tiesiogiai tarpininkaudavo, kai Filipas norėdavo sueiti į pažintį su kokiu nors trečiu asmeniu: ji sukurdavo atmosferą, be kurios neįmanomas artimesnis bendravimas, stengdamasi, kad pokalbis nebūtų per daug intelektualus ir sausas. Pats vienas Filipas niekada nebūtų sugebėjęs užmegzti ir palaikyti asmeninės pažinties. Bet kai šalia būdavo Elinora, kuri padėdavo jam susipažinti ir palaikyti ryšį, jis, kaip tikino Elinora, beveik žmogiškai sugebėdavo viską suprasti ir išjausti protu. Įgijęs patirties, kurią jinai jam suteikdavo, jis vėl pereidavo prie abstrakcijų, nusimetęs kaukę vėl virsdavo antžmogiu.

Taip, iš tiesų buvo įdomu tarnauti dragomane tokiam protingam turistui po jausmų pasaulį. Tačiau tai buvo ne vien pramoga. Elinoros manymu, tai buvo jos pareiga. Juk reikėjo galvoti apie jo darbą.

– Ak, Filai, jeigu tu būtum nors šiek tiek mažesnis antžmogis, – sakydavo ji jam, – kokius gerus romanus rašytum!

Šiek tiek nusiminęs jis su ja sutikdavo. Turėjo proto suprasti, ko jam trūksta. Elinora kiek galėdama stengėsi užpildyti spragą – pasakodavo, ką pati sužinojusi apie čiabuvių papročius, tarpininkaudavo, jeigu jis norėdavo su kuo nors iš jų susipažinti. Ne dėl pačios savęs, bet dėl jo, kaip rašytojo, ateities, ji norėjo, kad jis nusimestų įprastinį bejausmiškumo luobą ir imtų

gyventi nuojautomis, jausmais ir instinktais taip, kaip ir protu. Ji netgi didvyriškai skatino jo slaptą aistrą kitoms moterims, manydama, kad vienas kitas romanas jam tikrai būtų ne pro šalį. Toks didelis jos noras buvo padėti jam kaip rašytojui, kad ne vieną kartą, pamačiusi, kaip jis susižavėjęs žiūri į kokią nors jauną moterį, ji padarydavo viską, kad jie susipažintų, nes pats to niekada nebūtų sugebėjęs padaryti. Tai buvo, žinoma, rizikinga. Jis tikrai galėjo įsimylėti; galėjo užmiršti esąs intelektualas ir pasikeisti, bet jau kitos moters naudai. Elinora rizikavo – iš dalies dėl to, kad jo knygos jai buvo aukščiau už viską, netgi jos pačios laimę, o iš dalies dėl to, kad slapta buvo įsitikinusi, jog iš tikrųjų niekuo nerizikuoja, nes jis niekada neįsimylės taip, kad prarastų galvą ir užsimanytų pabėgti su kita. Gydymas meilės ryšiais veikia iš lėto, jeigu apskritai padeda, o jeigu vis dėlto duotų rezultatų, ji žinotų kaip jai pasinaudoti jo vaisiais. Šiaip ar taip, kol kas šis metodas nepadėjo. Filipas būdavo jai neištikimas labai retai ir tai nedarydavo jam pastebimo poveikio. Jis likdavo vis toks pat beviltiškai, tiesiog pasibaisėtinai vienodas – viską suvokiantis beveik kaip žmogus, šaltai geras, atsietai jausmingas ir aistringas, bejausmiškai švelnus. Beprotybė. Kodėl jinai iki šiol jį myli? Juk taip pat sėkmingai galima mylėti ir knygų spintą. Vieną dieną ji tikrai jį paliks. Ji per daug jam atsidavusi, per daug pasiaukojanti. Kartais reikia pagalvoti ir apie savo pačios laimę. Kad įvairumo dėlei kas nors mylėtų ir tave, o ne pačiai mylėti už abu; gauti ką nors mainais, užuot tiktai dalinus... Taip, vieną dieną ji tikrai jį paliks. Jai reikia pasirūpinti savimi. Be to, taip ji nubaustų Filipą. Nubaustų, nes ji buvo tikra, kad jeigu jinai jį paliktų, jis būtų nuoširdžiai, saviškai nelaimingas, tiek, kiek jis sugeba toks būti. Gal-

būt jo kentėjimas padarytų stebuklą, kurio ji tokiomis pastangomis siekė visus tuos metus; galbūt jis taptų jautresnis, žmogiškesnis. Galbūt tai ir padarytų iš jo tikrą rašytoją. Galbūt tai netgi jos pareiga padaryti jį nelaimingą, švenčiausia jos pareiga iš visų...

Šuo, bėgantis skersai kelią tiesiai priešais, pažadino ją iš susimąstymo. Kaip netikėtai jis įsiveržė į siaurą mašinos žibintų apšviestą erdvę! Jis egzistavo tik dalelytę sekundės ir lėkdamas baisiu greičiu vėl dingo tamsoje kitapus apšviesto pasaulio. Jo vietoje staiga pasirodė kitas šuo, besivejantis pirmąjį.

– O! – sušuko Elinora. – Mes jį... – Žibintų šviesos metėsi į šoną ir vėl sugrįžo atgal, mašina lengvai krestelėjo lyg vienas ratas būtų užvažiavęs ant akmens, tik tas akmuo sucypė. – ...suvažinėsim, – užbaigė ji.

– Jau suvažinėjom, – šypsodamasis iki ausų atsisuko indas vairuotojas. Jie matė, kaip žybtelėjo balti jo dantys. – Šuo! – pasakė jis didžiuodamasis, kad moka angliškai.

– Vargšas gyvulėlis! – sudrebėjo Elinora.

– Pats kaltas, – atsiliepė Filipas. – Nežiūrėjo, kur bėga. Štai kuo baigiasi kalių vaikymasis.

Įsivyravo tyla. Ją nutraukė Filipas.

– Keista atrodytų dorovė, – garsiai mąstė jis, – jeigu mes mylėtume tam tikrą sezoną, o ne kiaurus metus. Supratimas apie tai, kas moralu, o kas amoralu keistųsi pagal mėnesius. Primityvios visuomenės labiau linkusios mylėtis tam tikru sezonu negu civilizuotos. Netgi Sicilijoje sausio mėnesį dvigubai daugiau gimimų negu rugpjūtį. Iš to galima daryti išvadą, kad pavasarį jaunas vyras... Tačiau niekur tai nevyksta vien tik pavasarį. Žmonėms nebūna nieko panašaus į kumelių ar kalių

rują. Jeigu nekalbėsime, – pridūrė jis, – apie kai kuriuos moralinės sferos reiškinius. Bloga moters reputacija vilioja vyrus kaip kalės ruja. Ji byloja prieinamumą. Gyvulių pasaulyje rujos nebuvimas yra moters tyrumo ir dorovingumo atitikmuo...

Elinora klausėsi susidomėjusi, bet kartu ir baisėdamasi. Pakako, kad mašina sutraiškytų nelaimingą gyvulėlį, ir jo žaibiškai atsiliepiantis, nepavargstantis intelektas ėmė dirbti. Vargšas išbadėjęs parijų šuo palindo po ratais ir Filipas prisiminė gimstamumų statistiką Sicilijoje, pasamprotavo apie moralės santykinumą ir padarė puikų psichologinį apibendrinimą. Tai buvo nuostabu, netikėta, baisiausiai įdomu; bet ak! ji vos nepratrūko raudoti.

VII SKYRIUS

Atsikratęs ponios Beterton, iš tolo pamojavęs tėvui ir leidi Edvard, Valteris vėl buvo laisvas ir galėjo tęsti paieškas. Pagaliau jis rado, ko ieškojo. Lusi Tentemaunt ką tik išėjo iš valgomojo ir stovėjo po arka, neryžtingai dairydamasi į visas puses. Su gedulinga suknele jos oda švytėjo baltumu. Prie korsažo buvo prisegta puokštelė gardenijų. Ji pakėlė ranką ir palietė juodus lygius plaukus, ir žiedo smaragdas žybtelėjo žaliai iš kito salės galo. Valteris žiūrėjo į ją kritiškai ir su kažkokia šalta, sąmoninga neapykanta svarstė, už ką jis ją myli. Už ką? Nebuvo jokios priežasties, jokio pateisinimo. Viskas bylojo, kad jis neturi jos mylėti.

Staiga ji pajudėjo ir dingo jam iš akių. Valteris nusekė paskui ją. Eidamas pro valgomojo duris jis pastebėjo Berlepą, jau pakeitusį atsiskyrėlio įvaizdį ir geriantį šampaną grafienės d'Ekzeržilo draugėje. „Nieko sau! – pagalvojo Valteris, prisiminęs savo paties patirtį su Moli d'Ekzeržilo. – Bet Berlepas turbūt dievina ją. Jis turbūt... Jis... Bet štai ir Lusi, kalbasi – prakeikimas! – su generolu Noiliu. Valteris atsistojo netoliese, nekantriai laukdamas progos prie jos prieiti.

– Pagaliau aš jus pagavau, – pasakė generolas glostydamas jos ranką. – Visą vakarą jūsų ieškojau.

Kažkuo primenantis satyrą senasis dėdulė jautė silpnybę Lusi. „Nuostabi mažylė – tikino jis visus, kurie tik jo klausėsi. – Nuostabi figūrėlė! O kokios akys!“ Jam patikdavo jaunos moterys. „Kas gali būti puikiau už jaunystę!“ – mėgdavo kartoti jisai. Jo ilgametis priešiškumas Amerikai virto entuziastingu susižavėjimu po to, kai jis, būdamas šešiasdešimt penkerių, nuvažiavo į Kaliforniją ir prisižiūrėjo Holivudo žvaigždučių ir gražuolių Ramiojo vandenyno paplūdimiuose. Lusi buvo beveik trisdešimt, bet generolas pažinojo ją seniai ir elgėsi su ja kaip su ta jaunute mergyte iš savo prisiminimų. Ji jam vis dar atrodė septyniolikmetė. Jis vėl paglostė jai ranką.

– Dabar mudu paplepėsim, – pasakė jis.

– Man bus labai įdomu, – sarkastiškai mandagiai atsakė Lusi.

Valteris žiūrėjo į juos iš savo stebėjimo posto. Generolo kadaise būta gražaus. Jo aukštas, korseto suveržtas stotas ir dabar dar buvo kariškai patemptas. Kaip tikras gvardietis jis šypsodamasis raitė pirštu pražilusį ūsą. Po minutės jis vėl buvo senas geras dėdulė – žaismingas, globėjiškas, patiklus. Vos pastebimai šypsodamasi Lusi pašaipiai ir įžūliai smalsiai stebėjo jį savo šviesiai pilkomis akimis. Valteris tyrinėjo jos veidą. Ji netgi nėra ypatingai graži. Tai už ką, už ką? Jis norėjo suvokti priežastį, ieškojo pateisinimo. Už ką? Jis primygtinai klausė savęs. Atsakymo nebuvo. Jis tiesiog įsimylėjo ją, štai ir viskas. Kaip beprotis, tą pačią sekundę, kai pirmąsyk pamatė.

Pasukusi galvą Lusi jį pastebėjo. Ji linktelėjo jam ir pakvietė vardu. Jis apsimetė maloniai nustebęs.

– Tikiuosi, nepamiršote mūsų susitarimo? – pasakė jis.

– Argi aš kada nors užmirštu? Nebent kartais tyčia, – pridūrė prunkštelėjusi. Paskui pasisuko į generolą. – Šį vakarą mes su

Valteriu einame aplankyti jūsų posūnio, – pareiškė ji tokiu tonu ir taip šypsodamasi, lyg kalbėtų apie labai brangų pašnekovui asmenį. Tuo tarpu ji puikiai žinojo, kad tarp Spendrelio ir jo patėvio vyksta žūtbūtinė kova. Iš motinos Lusi buvo paveldėjusi pomėgį apsimesti naivia, iš tėvo – mokslininko smalsumą. Jai patikdavo eksperimentuoti, tačiau ne su varlėmis ar jūrų kiaulytėmis, bet su žmonėmis. Pasakyti kitam ką nors netikėta, padaryti taip, kad žmogus atsidurtų kvailoje padėtyje ir žiūrėti, kas iš to išeis. Tai buvo Darvino ir Pastero metodas.

Šiuo atveju išėjo taip, kad generolo Noilio veidas tirštai nuraudo.

– Aš jo seniai nemačiau, – burbtelėjo jis.

„Gerai, – tarė ji sau. – Jis reaguoja."

– Bet su juo taip įdomu bendrauti, – balsu pasakė ji.

Generolas dar labiau paraudo ir paniuro. Ko tik jis nėra daręs dėl to berniūkščio! Ir kaip jis jam už tai atsimokėjo, kaip bjauriai elgėsi! Jį išmetė iš visų tarnybų, į kurias generolas buvo jį įtaisęs. Veltėdis, švaistūnas, girtuoklis ir paleistuvis; kankina savo motiną sėdėdamas jai ant sprando ir teršia šeimos vardą. O koks įžūlus! Paskutinį kartą, kai jie buvo susitikę ir, kaip visada, susikivirčiję, jis išdrįso jam pasakyti tokį dalyką! Generolas niekada neužmirš, kad jį pavadino „senu apsiseiliojusiu impotentu".

– Jis toks protingas, – toliau suokė Lusi. Širdyje juokdamasi ji prisiminė, kaip Spendrelis trumpai apibūdino savo patėvio karjerą. „Išmestas už nepažangumą iš Harou, – tokia buvo pradžia, – užbaigęs Sandharstą paskutiniuoju sąraše, jis padarė stulbinančią karjerą armijoje ir karo metu turėjo aukštą postą kontržvalgyboje." Nekrologas generolui buvo apskritai nepa-

kartojamas. Lyg iš tikrųjų skaitytum „Times". O kaip šmaikščiai jis apibūdino karinę kontržvalgybą apskritai!

– Toks protingas, – pakartojo Lusi.

– Taip. Kai kurie žmonės taip mano, aš žinau, – pasakė generolas Noilis labai šaltai. – Bet aš asmeniškai... – jis smarkiai atsikrenkštė. Tai buvo jo asmeninė nuomonė.

Po minutės vis toks pat susiraukęs ir pasipūtęs jis nusilenkė ir išėjo. Jautėsi įžeistas. Netgi jos jaunystė ir nuogi pečiai negalėjo atlyginti jam už tas Moriso Spendrelio pagyras. Įžūlus, nepraustaburnis vaikėzas! Savo apmaudą dėl posūnio jis išliedavo žmonai. Moteris neturi teisės turėti tokio sūnaus, neturi teisės. Vargšė ponia Noil dažnai turėdavo atkentėti už sūnaus įžeidimus savo antrajam vyrui. Ji visada būdavo po ranka, ją galimo buvo bausti, ji buvo per silpna priešintis. Išvestas iš kantrybės generolas baudė motiną už sūnaus nuodėmes.

Lusi palydėjo akimis tolstančią figūrą ir atsisuko į Valterį.

– Nežinau, kaip man jo kitą kartą išvengti, – pasakė ji. – Negana to, nuo jo sklinda toks nemalonus kvapas! Tai ką, važiuojam?

Valteris tik to ir troško.

– Nieko tokio, jeigu paliksite mamą ir svečius? – paklausė jis.

Ji patraukė pečiais.

– Tegu mama pati prižiūri savo žvėryną.

– Gerai pasakyta, – pritarė Valteris apsidžiaugęs. – Sprukime iš čia į kokią nors ramią vietelę.

– Vargšas Valteris! – jos akyse šmėstelėjo pašaipa. – Aš niekada nepažinojau kito žmogaus, taip ištroškusio ramybės kaip jūs. Bet man nesinori ramybės.

Jo viltys subliuško, palikusios kartėlį ir bejėgišką pyktį.

– Tai kodėl nepasilikus čia? – paklausė jis kiek galėdamas pašaipiau. – Ar čia per maža triukšmo?

– Taip, bet čia ne toks triukšmas, koks man patinka, – paaiškino ji. – Labiausiai nekenčiu triukšmo, kurį kelia kultūringi, respektabilūs, žymūs žmonės – tokie, kaip čia susirinkę egzemplioriai. – Ji mostelėjo ranka į salę.

Jos žodžiai priminė Valteriui tuos nemalonius vakarus, kuriuos jis praleido su Lusi nekultūringų, negarbingų ir priedo – girtų žmonių draugijoje. Leidi Edvard svečiai ne kažin kas, bet tie kiti dar blogiau. Kaip ji gali juos pakęsti?

Lusi, regis, atspėjo jo mintis. Šypsodamasi ji uždėjo jam ranką ant peties.

– Nenusiminkite! – pasakė ji. – Šį kartą nevesiu jūsų į blogą draugiją. Ten bus Spendrelis...

– Spendrelis, – pakartoji jis ir susiraukė.

– O jeigu Spendrelis neatitinka aukštų jūsų reikalavimų, dar bus Markas Rempionas su žmona, jeigu tik mes ne per vėlai tenai atsidursim.

– Ką gi, aš nieko prieš paklausyti triukšmo, kurį kelia Rempionas. – Paskui, įveikdamas drovumą, kuris visada atimdavo jam žadą, kai ateidavo laikas išsakyti savo jausmus: – Bet daug mieliau, – pradėjo juokaudamas, kad jo žodžiai neatrodytų tokie įžūlūs, – mieliau pasiklausyčiau jūsų triukšmo vienumoje.

Lusi nusišypsojo, bet nieko neatsakė. Jis su siaubu nusuko akis į šalį. Jos akys žvelgė į jį ramiai, šaltai, lyg jau viską būtų mačiusios ir niekuo nebesidominčios ir gal tik vos pastebimai pralinksmėjusios, tik vos vos įžūliai besišypsančios.

– Gerai, eime, – pasakė jis paklusniu ir nelaimingu balsu.

– Mums reikia bėgti, – pasakė jinai. – Kitaip tariant, sprukti. Kad nepagautų ir nesugrąžintų atgal.

Tačiau jiems nepavyko pasitraukti nepastebėtiems. Kai jie jau buvo prie durų, už nugaros pasigirdo suknelės šnarėjimas ir greiti žingsniai. Kažkas pašaukė Lusi vardu. Jie atsisuko ir pamatė ponią Noil, generolo žmoną. Ji uždėjo ranką Lusi ant peties.

– Aš ką tik sužinojau, kad šiandien jūs einate pas Morisą, – tarė ji, bet nepasakė, kad generolas pranešė apie tai tik todėl, kad norėjo šiurkščiai išlieti piktumą žmogui, kuris jam nepasipriešins. – Perduokite jam nuo manęs porą žodžių. Gerai? – Ji maldaujamai pasilenkė prie jos. – Ar galėsite? – Nepaisant vidutinio amžiaus, ji buvo kažkuo jaudinančiai jaunatviška, bejėgiška ir švelni. Į Lusi, kuri galėjo būti jai duktė, ji kreipėsi kaip į žmogų, kuris už ją vyresnis ir stipresnis. – Prašau.

– Na, žinoma, – atsakė Lusi.

Ponia Noil dėkinga nusišypsojo.

– Pasakykite jam, kad rytoj po pietų aš užeisiu pas jį, – pasakė ji.

– Rytoj po pietų.

– Tarp keturių ir pusės penkių. Ir niekam daugiau apie tai nesakykite, – pridūrė akimirką nejaukiai dvejojusi.

– Jokiu būdu nesakysiu.

– Labai jums ačiū, – tarė ponia Noil ir, pagauta drovaus impulso, pasilenkė ir pabučiavo ją. – Labanakt, mano brangioji. – Ir dingo minioje.

– Galėtum pamanyti, – tarė Lusi, kai jie ėjo koridoriumi, – kad ji paskyrė pasimatymą meilužiui, o ne sūnui.

Du durininkai sutartinai kaip automatai atidarė jiems duris. Uždarydami jas jiedu reikšmingai susimirkčiojo. Akimirką mašinos virto gyvais žmonėmis.

Valteris pasakė taksistui Sbisos restorano adresą ir įlipo į tamsų uždarą automobilį. Lusi jau sėdėjo įsitaisiusi kampe.

Tuo metu valgomajame Moli d'Ekzeržilo vis dar kalbėjo. Ji didžiavosi savo mokėjimu palaikyti pokalbį. Tai buvo jų šeimos ypatybė. Jos motina buvo viena iš garsiųjų panelių Džogergan Dubline. Jos tėvas buvo ponas teisėjas Brabantas, pasižymėjęs užstalės kalbomis ir sąmojais teisme. Negana to, ji ištekėjo dar ir už puikaus pašnekovo. D'Ekzeržilo buvo Roberto Monteskju mokinys, Marselis Prustas pagerbė jį paminėdamas savo „Sodomoje ir Gomoroje". Jeigu Moli iš prigimties nebūtų buvusi gabi pašnekovė, tai šito meno būtų išmokusi iš vyro. Prigimtis ir aplinkybės drauge padarė iš jos profesionalę iškalbos atletę. Kaip visi sąžiningi profesionalai, ji nepasikliovė vien tik savo talentu. Ji buvo darbšti ir atsidėjusi tobulino įgimtus duomenis. Piktavališki draugai sakydavo girdėję, kaip ji rytais prieš atsikeldama iš lovos mintinai kala savo kalambūrus. Ji ir pati neslėpė, kad rašo dienoraštį, kuriame greta painių pačios išgyvenimų ir pojūčių ji užsirašo kiekvieną jai patikusį vaizdingą pasakymą, sąmojų ar anekdotą. Gal rengdamasi eiti į svečius ji kaskart užmesdavo akį į dienoraštį, atgaivindama juos atmintyje? Tie patys draugai, kurie girdėjo, kaip ji mokosi rytais, matė ją uoliai, kaip moksleivę prieš rytdienos egzaminą, kartojančią Žano Kokto epigramas apie meną, pono Birelo popietinius apsakymus, Jeitso anekdotus apie Džordžą Murą ir Čarlio Čaplino žodžius, pasakytus jai ir apie ją, kai ji paskutinį kartą buvo Holivude. Kaip ir visi profesionalūs kalbovai, Moli labai taupiai dalijo savo išmintį ir sąmojų. Apskritai nėra tiek daug *bon mots**, kad nuolat tai vartojantis meistras kiekviename vie-

* Sąmojus *(pranc.)*.

šame pokalbyje galėtų pasinaudoti šviežiomis jų atsargomis. Tad, kaip ir visų žinomų gražbylių, Moli repertuaras buvo ribotas. Būdama gera šeimininkė, ji mokėjo vakarykščių pietų likučius panaudoti kitos dienos priešpiečiams. Pirmadienio šermenų valgiai būdavo patiekiami antradienio vestuvių puotai.

Denisą Berlepą ji kaip tik vaišino pokalbiu, kuris turėjo didžiulį pasisekimą per kviestinius pusryčius pas leidi Bendžer, taip pat tarp svečių, atvažiavusių savaitgaliui pas Goblį, pas vieną iš jos pažįstamų jaunuolių Tomį Fitoną, pas kitą jaunuolį Vladimirą Pavlovą, pas Amerikos pasiuntinį ir pas baroną Benito Kogeną. Pokalbis lietė mėgstamiausią Moli temą.

– Ar žinote, ką Žanas pasakė apie mane? – klausė ji (Žanas buvo jos vyras). – Žinote? – primygtinai pakartojo jinai, kaip visada nežinia kodėl reikalaudama atsakymo į grynai retorinius klausimus. Ji pasilenkė prie Berlepo, siūlydama pasigrožėti savo tamsiomis akimis, dantimis, suknelės iškirpte.

Berlepas bukai atsakė nežinąs.

– Jis pasakė, kad aš ne visai žmogus. Daugiau gaivalas negu moteris. Tarsi koks elfas. Kaip jūs manote, ar tai komplimentas, ar įžeidimas?

– Kaip kam labiau patinka, – atsakė Berlepas su reikšminga ir delikačia veido išraiška, tarytum būtų pasakęs labai drąsią, šmaikščią ir tuo pačiu gilią mintį.

– Bet aš su juo nesutinku, – tęsė Moli. – Aš nesijaučiu nei koks gaivalas, nei elfas. Man atrodo, kad esu paprastas, naivus gamtos vaikas. Savotiška valstietė. – Šioje Moli vaidinimo vietoje pašnekovai paprastai protestuodami pratrūkdavo kvatoti. Baronas Benito Kogenas tvirtai pareiškė, kad ji yra „viena iš romėnų gamtos valdovių“.

Berlepo reakcija netikėtai buvo visiškai skirtinga negu kitų. Jis ėmė linguoti galvą svajingai ir keistai šypsodamasis.

– Taip, – pasakė jis. – Turbūt, tai tiesa. Gamtos vaikas *malgré tout**. Jūs dėvite kaukę, bet po ja nesunku įžvelgti paprastą, nuoširdžią būtybę.

Moli buvo sužavėta, nes iš Berlepo lūpų tai buvo didžiausias pagyrimas. Ne menkiau ji džiūgaudavo, kai kiti nepripažindavo jos valstiete. Iš jų lūpų didžiausias pagyrimas kaip tik ir būdavo tas nepripažinimas. Svarbus buvo pats pagyrimas, dėmesys jos asmenybei. Tikroji jos garbintojų nuomonė ją menkai domino.

Tuo tarpu Berlepas ėmėsi gvildenti Ruso iškeltą žmogaus ir piliečio antitezę. Ji nutraukė jį ir sugrąžino pokalbį prie pagrindinės temos.

– Žmonės ir elfai – neblogas suskirstymas, ar ne tiesa? – Ji palinko prie jo, kone liesdamasi veidu ir krūtimis. – Ar ne tiesa? – pakartojo retorinį klausimą.

– Galbūt. – Berlepas nemėgo, kai jį pertraukia.

– Paprasti žmonės, – taip, tebūnie taip, – visos perdėm žmogiškos būtybės vienoje pusėje. Gaivališkos būtybės – kitoje. Vieni tokie prieraišūs, sugebantys užjausti ir sentimentalūs – turiu pasakyti, kad aš baisiai sentimentali. (Čia buvo pateiktas Barono Benito klasicistinis komentaras: „Tokia pat sentimentali kaip „Odisėjos“ sirenos“.) Kiti – gaivališkos būtybės – yra visiškai laisvi ir atsiriboję nuo visko kaip katės; jie ateina ir išeina – išeina tokia pat lengva širdimi, kaip ir ateina; žavūs, bet niekada nesižavintys, verčiantys kitus žmones kentėti, bet patys ničnieko nejaučiantys. Ak, aš jiems pavydžiu tos laisvės ir lengvumo!

* Nepaisant nieko *(pranc.)*.

– Kodėl nepavydite oro balionui? – paklausė Berlepas rimtai. Jis visada stodavo už širdį.

– Bet jiems taip smagu!

– Jie nesugeba būti smagūs, nes nemoka jausti. Bent aš taip manau.

– Tiek jausti jie sugeba, – patikslino ji, – bet turbūt ne tiek, kad būtų laimingi. Ir, žinoma, ne tiek, kad būtų nelaimingi. Štai kodėl jie kelia tokį pavydą. Ypač jeigu jie protingi. Kad ir Filipas Kvorlzas. Štai jums pats tikriausias elfas. Ir ji ėmė berti savo įprastinius Filipo apibūdinimus. Tarp jų buvo „literatūros zoologas“, „apsiskaitęs elfas“, „mokslinčius naminukas“. Tačiau taikliausias epitetas iš visų iškrito jai iš galvos. Ji tuščiai rausėsi atmintyje, bet veltui. Jos teofrastiškas[17] portretas šį kartą išvydo šviesą, netekęs efektingiausios detalės ir kiek sudarkytas beviltiškų pačios Moli pastangų tolesniu gražbyliavimu užpildyti spragą. – Tuo tarpu jo žmona, – pareiškė ji, gana skausmingai suvokdama, kad Berlepas nesišypsojo taip dažnai, kaip turėtų šypsotis, – yra visiška elfo priešingybė. Nei elfiška, nei apsiskaičiusi, nei per daug protinga. Moli globėjiškai nusišypsojo. – Tokiam kaip Filipas ji, švelniai tariant, ne per labiausiai tinka į porą. – Ji vis tebesišypsojo, dabar jau savimi patenkinta šypsena. Filipas jautė jai *faible**, iki šiol jautė. Jis rašė tokius įdomius laiškus, beveik tokius pat įdomius, kaip ji. (*Quand je veux briller dans le monde*, Moli patikdavo cituoti savo vyro komplimentus, *je cite des phrases de tes lettres***.) Vargšė Elinora! – Kartais šiek tiek nuobodoka, – toliau kalbėjo Moli. – Bet įsidėmėkite – žavinga būtybė. Aš ją pažįstu nuo vaikystės. Žavinga, bet ne Hipatija[18].

* Simpatija *(pranc.)*.

** Kai noriu sužibėti aukštuomenėje... cituoju frazes iš tavo laiškų *(pranc.)*.

Ji yra visiškai kvaila, jeigu nesupranta, kad Filipas neišvengiamai turi palinkti prie moters, kuri protu prilygsta jam ir su kuria jis gali kalbėtis kaip lygus su lygiu. Visiškai kvaila, jeigu supažindinusi juodu net nepastebėjo, kaip jis susijaudino. Visiškai kvaila, jeigu net nepavyduliauja. Tą abejingumą kitai moteriai Moli suvokė kone kaip įžeidimą. Ne todėl, kad kada nors būtų davusi pagrindą pavyduliavimui. Ji nemiegodavo su svetimais vyrais, tik kalbėdavosi su jais. Ir jie mėgdavo su ja pasikalbėti; tai buvo akivaizdu. O žmonos pavyduliaudavo. Toks neįprastas Elinoros patiklumas paakino ją būti su Filipu meilesne negu paprastai. Tačiau jie nespėjo dar gerai įsikalbėti, nes Filipas išvažiavo į turne po pasaulį. Ji tikėjosi, kad jam grįžus judviejų bendravimas bus atnaujintas. „Vargšė Elinora!“ – susigraudino ji. Jos jausmai būtų buvę ne tokie krikščioniški, jeigu ji būtų žinojusi, kad vargšė Elinora pastebėjo susižavėjusį Filipo žvilgsnį netgi anksčiau už pačią Moli, o pastebėjusi sąmoningai ėmėsi dragomanės ir tarpininkės vaidmens. Ne todėl, kad būtų tikėjusi, jog Moli padės jam stebuklingai pasikeisti. Vyrai ne taip jau žaibiškai įsimyli į garsiakalbius, kad ir koks dailus būtų veidelis, putlios rankutės (mat Filipo skonis buvo gana senamadiškas) ar apvalus užpakaliukas. Ji tik vylėsi, kad jausmai, kuriuos sukėlė putlumas ir grožis, bus taip neadekvačiai tenkinami pokalbiais (buvo girdėjusi, kad Moli apsiribodavo vien kalbomis), kad vargšas Filipas visiškai nusikankins ir perpyks, o tokia jo būsena puikiai pasitarnaus vaisingai kūrybai.

– Kita vertus, – toliau postringavo Moli, – protingas vyras neturėtų tuoktis su protinga moterimi. Kaip tik todėl mano Žanas visą laiką grasina, kad mane paliks. Sako, kad aš jį per daug jaudinu.

*Tu ne m'ennuies pas assez**, sako; o jam reikia *une femme sédative***. Manau, kad jis tikrai teisus. Filipas Kvorlzas pasielgė labai išmintingai. Įsivaizduokite, kas būtų, jeigu toks protingas elfas kaip Filipas vestų tokią pat elfišką protingą moterį, pavyzdžiui, Lusi Tentemaunt. Tai būtų tragedija, ar jūs taip nemanote?

– Lusi būtų tragedija bet kuriam vyrui – tiek elfui, tiek ne, ar jūs taip nemanote?

– Ne, man Lusi patinka. Moli pasirausė slapčiausiame teofrastiškų apibūdinimų lobyne. – Man patinka, kaip ji plaukia per gyvenimą, užuot sunkiai vilkusi kojas. Man patinka, kaip ji purpsi nuo žiedo prie žiedo – nors ši metafora gal būtų kiek per daug natūralistiška ir poetiška, taikant ją Bentliui ir Džimui Konkliui, ir vargšei Redžei Tentemaunt, ir Morisui Spendreliui, ir Tomui Trietui, ir Poniatovskiui, ir jaunajam prancūzui, kuris rašo pjeses (kokia jo pavardė?), ir daugybei kitų, kurių vardų mes neatsimename ir kurių niekada nepažinojome. – Berlepas nusišypsojo. Visi šitoje vietoje šypsosi. – Taigi ji purpsi. Ir turiu pripažinti, padaro gėlėms nemaža žalos. – Berlepas vėl nusišypsojo. – Bet jai pačiai tai teikia vien džiaugsmą. Neslėpsiu, jai pavydžiu. Ir aš norėčiau purpsėti kaip elfas...

– Ji turi daug daugiau pagrindo pavydėti jums, – tarė Berlepas kaip ir prieš tai linguodamas galvą su giliamintiška, delikačia ir krikščioniškai atlaidžia veido išraiška.

– Pavydite man, kad esu nelaiminga?

– Kas čia nelaiminga? – įsiterpė į jų pokalbį leidi Edvard. – Labą vakarą, pone Berlepai, – pasisveikino nelaukdama atsakymo.

* Tu man nepakankamai nuobodi *(pranc.)*.

** Raminanti žmona *(pranc.)*.

Berlepas prabilo jai apie savo begalinį susižavėjimą koncertu.

– Mes kaip tik kalbėjomės apie Lusi, – nutraukė jį Moli d'Ekzeržilo. – Ir nusprendėme, kad ji primena elfą – tokia lengva ir viskam abejinga.

– Elfą! – išraiškingai pakartojo leidi Edvard. – Jau greičiau kauką. Jūs neįsivaizduojate, Berlepai, kaip sunku auginti kaukus. – Leidi Edvard palingavo galvą. – Kartais ji tiesiog gąsdindavo mane.

– Iš tikrųjų? – tarė Moli. – Bet jūs pati šiek tiek elfiška, leidi Edvard.

– Šiek tiek, – sutiko leidi Edvard. – Bet vis dėlto ne kaukas.

* * *

– Na? – pasakė Lusi, kai Valteris atsisėdo į taksi šalia jos. Ji tarsi metė jam iššūkį. – Na?

Taksi pajudėjo. Jis paėmė jos ranką ir pabučiavo. Tai buvo atsakymas į jos iššūkį.

– Aš myliu jus. Štai ir viskas.

– Mylite, Valteri? – Ji atsisuko, suėmė rankomis jo veidą ir įsižiūrėjo prietemoje. – Mylite? – pakartojo, kraipydama galvą ir šypsodamasi. Paskui, pasilenkusi prie jo, pabučiavo į lūpas. Valteris apkabino ją, bet ji išsivadavo iš jo glėbio. – Ne, ne, – pasakė ir pasitraukė nuo jo į kampą. – Ne.

Jis taip pat paklusniai atsitraukė. Įsivyravo tyla. Jos kvepalai dvelkė gardenijomis; saldus tropinis aromatas, kvapnus jos esybės simbolis iš visų pusių apsupo jį. „Reikėjo būti ryžtingesniam, – mąstė jis. – Brutaliam. Bučiuoti ją ir bučiuoti. Priversti ją pamilti. Kodėl aš to nepadariau? Kodėl?" Jis nežinojo. O

kodėl jinai jį pabučiavo? Tik tam, kad jis dar labiau jos geistų, kad dar vergiškiau šliaužiotų jai apie kojas? Ir kodėl jis, žinodamas visa tai, vis dar ją myli? Kodėl, kodėl? Tartum atliepdamas jo mintis jos balsas tarė:

– Kodėl jūs mane mylite?

Jis atsimerkė. Jie važiavo pro gatvės žibintą. Per langą jo šviesa apšvietė jos veidą. Sekundę jis subolavo tamsoje ir vėl dingo – blyški, jau viską gyvenime mačiusi kaukė, kurioje sustingusi atsainaus smalsumo, žiauraus nuobodulio ir abejingumo išraiška.

– Aš kaip tik dabar apie tai galvojau, – atsakė Valteris. – Norėčiau jūsų nemylėti.

– Žinote, ir aš galėčiau pasakyti tą patį. Su jumis nelabai linksma, kai jūs toks kaip šiandien.

„Kaip mane vargina tokie vyrai, – mąstė ji, – kurie įsivaizduoja, kad iki jų niekas niekada nėra mylėjęs!“ Ir vis dėlto jis jai patinka. Jis patrauklus. Ne, „patrauklus“ – ne tas žodis. Kaip meilužis jis kaip tik jos visai netraukė. Jis greičiau „jaudinantis“. Jaudinantis meilužis? Ne visai jos stilius. Bet jis jai patinka. Jis toks mielas. Be to, nekvailas, su juo nenuobodu. Ir nors ta jo beprotiška meilė vargina, bet jis labai ištikimas. Lusi tai svarbu. Ji bijojo vienatvės ir reikalaudavo, kad jos gerbėjai visada būtų šalia. Valteris vaikščiojo paskui ją kaip ištikimas šuo. Bet kodėl jis kartais atrodo kaip primuštas šuo? Toks apgailėtinas. Toks kvailys. Ta jo apgailėtina išvaizda staiga ją papiktino.

– Na, Valteri, – tarė ji pašaipiai, uždėjusi delną jam ant rankos, – kodėl nieko nekalbate?

Valteris neatsakė.

– Ar pageidaujate tylėti? – Ji brūkštelėjo pirštais jam per ranką ir suėmė riešą. – Kur jūsų pulsas? – paklausė po kurio laiko. –

Neužčiuopiu. – Ji čiupinėjo švelnią odą ieškodama pulsuojančios arterijos. Lengvi jos vėsių pirštų galiukų prisilietimai jaudino jį. – Bijau, kad jūs neturite pulso, – pasakė ji. – Jūsų kraujas sustojęs. – Jos balse skambėjo panieka. Koks kvailys, galvojo ji. Koks apgailėtinas kvailys. – Tiesiog sustojęs, – pakartojo ji ir staiga įniršusi suleido savo aštriai nudildytus nagus jam į ranką. Valteris šūktelėjo iš nuostabos ir skausmo. – Taip jums ir reikia, – pasakė ji ir nusijuokė jam tiesiai į veidą.

Jis sugriebė ją už pečių ir ėmė kaip pašėlęs bučiuoti. Pyktis pakurstė jo geismą; bučiniais jis keršijo jai. Lusi užsimerkė ir nesipriešindama pasidavė. Smulkus, malonumą pranašaujantis šiurpuliukas sukuteno odą kaip plazdenantys naktinių peteliškių sparneliai. Staiga tarsi kieno miklūs pirštai perbraukė pizzicato per jos nervų stygas; Valteris jautė, kaip jos kūnas suvirpėjo jo glėbyje – suvirpėjo lyg sužeistas.

Bučiuodamas ją jis spėliojo, ar ji tikėjosi, kad jis taip atsilieps į jos iššūkį, ar būtent šito ji norėjo? Sugriebęs abiem rankomis ploną jos kaklą ir prispaudęs nykščius prie gerklės, nežymiai spustelėjo. – Vieną dieną, – sušvokštė pro sukąstus dantis, – aš jus pasmaugsiu.

Lusi nusijuokė. Jis pasilenkė ir pabučiavo jos besijuokiančią burną. Jo lūpų prisilietimas persmelkė visą jos kūną aštriu adatišku skausmu. Pabaidytų peteliškių sparneliai ėmė kutenti odą. Ji nesitikėjo iš Valterio tokios audringos ir laukinės aistros. Ji buvo maloniai nustebinta.

Taksi įsuko į Soho aikštę, sulėtino greitį ir sustojo. Jie atvažiavo. Valteris paleido ją iš glėbio ir atsitraukė.

Ji atsimerkė ir pasižiūrėjo į jį.

– Na? – paklausė ji iššaukiamai jau antrą kartą šį vakarą. Kurį laiką abu tylėjo.

– Lusi, – tarė jis. – Eime kur nors kitur. Tik ne čia, ne į šitą baisią vietą. Kur nors, kur galėtume pabūti vieni. – Jo balsas virpėjo, akys maldavo. Visa aistra išblėso ir jis vėl buvo apgailėtinas kaip šuo. – Pasakykim vairuotojui, kad važiuotų toliau.

Ji nusišypsojo ir papurtė galvą. Kam jis taip maldauja? Kodėl jis toks apgailėtinas? Kvailys, primuštas šuo!

– Prašau, prašau! – maldavo jis. Bet jam reikėjo įsakyti. Liepti vairuotojui vežti juos toliau, o pačiam vėl apkabinti ją.

– Neįmanoma, – pasakė Lusi ir išlipo iš automobilio. Jeigu jis atrodo kaip primuštas šuo, tai su juo taip ir reikia elgtis.

Valteris nusekė iš paskos, įskaudintas ir nelaimingas.

Pats Sbisa pasitiko juos prie durų. Jis tolydžio linkčiojo galvą ir skėsčiojo baltomis putliomis rankomis, taip plačiai išsišiepęs, kad mėsingi skruostai gulė klostėmis. Kai atvažiuodavo Lusi, šampano būdavo išgeriama daugiau. Todėl ji buvo garbinga viešnia.

– Ponas Spendrelis čia? – paklausė ji. – O ponia Rempion?

– O, taip, o, taip, – linksėjo senukas Sbisa su neapolietišku, beveik rytietišku užsidegimu. Maža to, kad jie čia – įmanydamas jis pateiktų jai po du egzempliorius kiekvieno iš jų. – O kaip jūs gyvuojate? Turbūt labai gerai, labai gerai, ar ne? Šiandien mes turime tokių omarų, tokių omarų... – Ir nė akimirkai neužsičiaupdamas palydėjo juos į restoraną.

VIII SKYRIUS

– Man kelia nerimą ir gąsdina tai, – pasakė Markas Rempionas, – kad mūsų pasaulis pasidarė siaubingai prijaukintas.

Meri Rempion nusikvatojo iš visos širdies. Visi, kas girdėdavo jos juoką, norėdavo juoktis patys.

– Tu taip nekalbėtum, – pasakė ji, jeigu būtum mano vietoje. Jau ko ko, bet tavęs prijaukintu nepavadinsi.

Ir iš tiesų Markas Rempionas toli gražu neatrodė „prijaukintas“. Profilio linija kampuota: erelio nosis, panaši į aštrų instrumentą, smailas smakras. Akys mėlynos ir skvarbios, ploni, auksiniai su rusvu atspalviu plaukai, besisklaidantys ore nuo kiekvieno vėjo pūstelėjimo, kaip ugnies liežuviai.

– Teisybė, ir tu nelabai panaši į avelę, – tarė Rempionas. – Tačiau du žmonės dar ne visas pasaulis. O aš kalbėjau apie pasaulį, ne apie mus. O pasaulis prijaukintas. Kaip tie siaubingi kastruoti katinai.

– O karo metu jis jums irgi atrodė prijaukintas? – paklausė Spendrelis iš prietemos, supančios nedidelį jų pasaulėlį – rausvos lempos apšviestą skritulį, kuriame stovėjo jų stalas. Jis buvo atsirėmęs į sieną ir sėdėjo ant pasvirusios kėdės, stovinčios ant užpakalinių kojų.

– Netgi karo metu, – atsakė Rempionas. – Tai buvo naminių

gyvulių skerdynės. Žmonės ėjo kautis ne todėl, kad jiems užvirė kraujas. Jie ėjo todėl, kad jiems buvo įsakyta eiti, todėl, kad jie buvo geri piliečiai. Jūsų patėvis savo kalbose mėgsta sakyti, kad žmogus yra plėšrus žvėris. Bet man kelia nerimą kaip tik tai, kad jis yra naminis gyvulys.

– Ir kasdien tampa vis labiau prijaukintas, – tarė Meri Rempion, kurios nuomonė visada sutapdavo su vyro nuomone, arba, tikriau pasakius, ji jausdavo tą patį, ką ir jis, todėl, norėdama išreikšti savo jausmus – sąmoningai ar nesąmoningai – naudodavosi jo žodžiais. – Dėl to kalti fabrikai, krikščionybė, mokslas, respektabilumas, mūsų auklėjimas, – paaiškino ji. – Jie slegia šiuolaikinio žmogaus dvasią. Iščiulpia iš jos gyvybę. Jie...

– Ak, nutilk dėl Dievo! – nutraukė ją Rempionas.

– Bet juk pats taip sakei!

– Kai aš sakau, tai vienas dalykas, o kai tu – visai kitas.

Meri susierzinimas bemat išgaravo ir ji nusijuokė.

– Na, žinoma, – geraširdiškai pasakė ji. – Man nelabai sekasi logiškai samprotauti. Bet tu galėtum elgtis su manim mandagiau tarp žmonių.

– Nepakenčiu kvailumo.

– Būk atsargus, nes gali smarkiai nukentėti už tokius dalykus, – juokdamasi pagrasino ji pirštu.

– Jeigu jums norisi šveisti į jį lėkštę, – pasiūlė Spendrelis pastumdamas savąją lėkštę prie jos, – nesivaržykite.

Meri padėkojo.

– Jam būtų į naudą, – pasakė ji. – Jis pasidarė toks pasipūtėlis.

– Tau taip pat būtų į naudą, – atkirto Rempionas, – jeigu aš duočiau tau į akį.

– Pamėgink. Aš paguldysiu tave net jeigu viena mano ranka bus pririšta už nugaros.

Visi trys nusikvatojo.

– Statau už Meri, – pareiškė Spendrelis, sūpuodamasis ant kėdės. Šypsodamasis iš malonumo, kurio pats sau nebūtų galėjęs paaiškinti, jis žiūrėjo čia į vieną sutuoktinį, čia į kitą – į liesą, piktą, nesuvaldomą nediduką vyriškį ir į stambią auksaplaukę moterį. Kiekvienas atskirai – puikūs žmonės, tačiau kaip pora jie buvo dar šaunesni. Nei iš šio, nei iš to jis staiga pasijuto laimingas.

– Artimiausiomis dienomis mes būtinai susikibsime, – pasakė Rempionas ir uždėjo savo ranką ant Meri rankos. Jo ranka buvo daili, nervinga, išraiškinga. Aristokrato ranka, jeigu tokios egzistuoja, pagalvojo Spendrelis. O jos – grubi, stipri ir sąžininga – kaip tikros kaimietės. Ir vis dėlto būtent Rempiono prigimtis buvo kaimietiška, o jos aristokratiška. Nieko verti visi genealogų tauškalai.

– Dešimt raundų, – pridūrė Rempionas. – Be pirštinių. – Jis atsisuko į Spendrelį: – O jums, aš manau, derėtų vesti.

Spendrelio laimės pojūtis beregint dingo. Tarsi kas būtų šiurkščiai įstūmęs jį atgal į tikrovę. Jis beveik pyktelėjo ant savęs. Ko jis suskydo žiūrėdamas į tą laimingą porą?

– Aš nelankiau bokso, – atsakė jis; šmaikščiame atsakyme Rempionas pajuto kartėlį, vidinį užsispyrimą.

– Ne, iš tikrųjų, – pakartojo Rempionas mėgindamas įskaityti pašnekovo veidą. Tačiau pastarojo galva buvo šešėlyje, o tarp jų stovinčios lempos šviesa akino Rempioną.

– Taip, tikrai, – pritarė Meri. – Tikrai derėtų. Jūs taptumėte kitu žmogumi.

Spendrelis prunkštelėjo ir nuleidęs kėdę ant visų keturių kojų, pasilenkė prie stalo. Paslinkęs į šalį savo kavos puodelį ir nugertą taurelę, jis atsirėmė alkūnėmis į stalą ir pasidėjo smakrą ant delnų. Jo veidą nurausvino lempos šviesa. Kaip chimera, pagalvojo Meri, – chimera rausvame buduare. Ant Notr Damo katedros kaip tik tokia tupi – susilenkusi ir pasidėjusi savo demonišką galvą ant letenų su aštriais nagais. Bet chimera – komiškas velnias, su perdėtai ryškiais šėtoniškumo atributais, ir į jį sunku žiūrėti rimtai. Spendrelis – gyvas žmogus, o ne karikatūra; todėl jo veidas daug niūresnis ir tragiškesnis. Jis atrodo išsękęs. Skruostikauliai ir žandikaulis smarkiai išsišovę ir ištempę ploną odą. Pilkos akys giliai įkritusios. Ir vien tik lūpos tame išblyškusiame veide buvo mėsingos – plati burna ir atsikišusios kaip du kirčio botago randai.

„Jo šypsena, – kartą apie jį pasakė Lusi Tentemaunt, – kaip apendicito pjūvis su ironiškai pakeltais kampučiais." Raudoni randai turėjo geidulingumo, bet drauge tvirtumo ir ryžtingumo kaip ir apvalus smakras po juo. Apie akis ir lūpų kampučius veidą vagojo raukšlės. Virš kaktos tankūs rudi plaukai jau buvo praretėję.

„Pažiūrėti jam bus maždaug penkiasdešimt, – pagalvojo Meri Rempion. – Bet kiek gi iš tikrųjų?" Paskaičiavusi ji nusprendė, kad jam negali būti daugiau negu trisdešimt dveji ar treji. Pats amžius ateiti į protą.

– Visai kitu žmogumi, – pakartojo ji.

– Bet aš visai netrokštu tapti kitu žmogumi.

Markas Rempionas linktelėjo.

– Taip, tai jūsų bėda, Spendreli. Jums patinka virti savo šlykščiose užsistovėjusiose sultyse. Nenorite būti sveikas. Jums patinka jūsų nesveikumas. Jūs netgi didžiuojatės juo.

– Vedybos jus išgydytų, – spyrėsi Meri, iš visos širdies uoliai palaikanti šį bažnyčios sakramentą, kuris vienintelis suteikė jos gyvenimui prasmę ir laimę.

– Jeigu tik vedybos nepražudytų jo žmonos, – pataisė Rempionas. – Jis gali užkrėsti ją savo gangrena.

Spendrelis atlošė galvą ir smagiai nusikvatojo, bet kaip visada beveik be garso, tarsi būtų įvykęs nebylus sprogimas.

– Puiku! – pasakė jis. – Puiku! Tai pirmas rimtas argumentas vedybų naudai, kurį esu girdėjęs. Jūs beveik įtikinote mane, Rempionai. Aš niekada neleisdavau jai išsiplėsti.

– Kam išsiplėsti? – paklausė Rempionas susiraukęs. Jam nepatiko tas perdėtas Spendrelio ciniškumas. Toks patenkintas savo pagedimu! Kaip koks nebrandus mažvaikis!

– Infekcijai. Niekada neperžengdavau santuokų registracijos kontoros slenksčio. Bet kitą kartą peržengsiu. – Jis nugėrė šiek tiek brendžio. – Aš kaip Sokratas, – kalbėjo jis toliau. – Paties Dievo man skirta tvirkinti jaunimą, tikriau – moteriškos lyties jaunimą. Mano misija mokyti juos to, ko jie neturėtų daryti. – Jis atkragino galvą ir vėl be garso nusijuokė.

Rempionas žvilgtelėjo į jį su pasibjaurėjimu. Kaip jis vaidina! Aiškiai persistengia, lyg norėtų įtikinti save patį, kad egzistuoja.

– Bet jeigu jūs žinotumėte, kiek daug vedybos žmogui duoda, – rimtai įsiterpė Meri. – Jeigu jūs žinotumėt...

– Brangioji mano, bet juk jis puikiai žino, – nekantriai nutraukė ją Rempionas.

– Mes jau susituokę štai penkiolika metų, – tęsė ji, apimta misionieriško įkarščio. – Ir galiu jums garantuoti...

– Tavim dėtas neaušinčiau burnos.

Meri klausiamai pasižiūrėjo į vyrą. Kai būdavo kalbama apie santykius tarp žmonių, ji visiškai pasikliaudavo Rempiono nuomone. Vaikštant po šiuos labirintus jam padėdavo nuovoka, kurios ji tegalėjo jam pavydėti. „Jis užuodžia žmonių sielą“, – dažnai sakydavo apie jį Meri. Jos uoslė buvo neišlavėjusi, todėl ji leidosi jo vadovaujama. Meri dirstelėjo į vyrą. Rempionas sėdėjo įbedęs akis į kavos puodelį. Kaktoje susimetusios raukšlės; matyt, kalba rimtai.

– Kaip nori, – pasakė ji ir užsirūkė.

Spendrelis pasižiūrėjo į juos abu pergalingu žvilgsniu.

– Aš turiu tam tikrą metodą, kaip elgtis su jaunimu, – tęsė jis tokiu pat perdėtai cinišku tonu.

Užsimerkusi Meri prisiminė tuos laikus, kai jie su Rempionu buvo jauni.

IX SKYRIUS

– Kaip kokia purvo dėmė! – pasakė jaunoji Meri, kai jie užlipo į kalvos viršūnę ir pamatė apačioje nusidriekusį slėnį. Jiems po kojomis gulėjo Stentonas prie Tyso su pajuodusiais čerpių stogais, suodinais rūkstančiais kaminais. Už miesto iki pat horizonto vilnijo viržiais apaugusi dykynė. Švietė saulė, debesys metė milžiniškus šešėlius. – Koks nykus peizažas! Kaip galima taip gadinti gamtą! Kaip galima!

– „Gamta graži, niekingas tik žmogus“, – pacitavo jos brolis Džordžas.

Kitas jaunuolis mąstė praktiškiau.

– Jeigu čia pastačius bateriją, – pasiūlė jis, – ir paleidus vieną kitą šimtą sviedinių...

– Ot būtų gerai! – susižavėjusi pritarė Meri. – Tikrai gerai.

Jos pritarimas pradžiugino karingąjį jaunuolį. Jis buvo beviltiškai įsimylėjęs.

– Sunkiųjų haubicų, – pridūrė jaunuolis, norėdamas patikslinti savo pasiūlymą.

Bet Džordžas jį pertraukė:

– Kas ten per velnias? – paklausė jis.

Visi pažiūrėjo į tą pusę, kur jis rodė. Kažkoks vyriškis lipo į kalvą jų link.

– Nenutuokiu, – atsakė Meri, žiūrėdama į jį.

Nepažįstamasis artėjo. Tai buvo kokių dvidešimties metų jaunuolis erelio nosimi, mėlynomis akimis ir šviesiai šilkiniais plaukais, kurie plaikstėsi vėjyje, nes jis buvo be skrybėlės. Jis vilkėjo blogai pasiūtą striukę iš pigios medžiagos ir pilkos flanelės kelnes, išsitampiusias ties keliais. Kaklaraištis buvo raudonas; lazdelės neturėjo.

– Atrodo, jis nori su mumis pasikalbėti, – pasakė Džordžas.

Ir tikrai jaunuolis žingsniavo tiesiai į juos. Jis ėjo greitai, lyg būtų skubėjęs kokiu svarbiu reikalu.

„Koks nepaprastas veidas! – pagalvojo Meri jam artėjant. – Bet jis atrodo taip nesveikai! Toks liesas, toks išblyškęs." Tačiau jo žvilgsnis neleido jai jo gailėtis. Iš jo spinduliavo jėga.

Jis priėjo ir sustojo priešais juos išsitempęs lyg per paradą. Jo povyza buvo iššaukianti ir veide atsispindėjo iššūkis. Vieną po kito jis nužvelgė juos visus savo skaisčiomis akimis.

– Labą dieną, – pasakė jis. Jam buvo labai nelengva prabilti. Tačiau jis turėjo prabilti – būtent todėl, kad tušti turtuolių veidai reiškė įžūlų nepaisymą.

– Labą dieną, – už kitus atsakė Meri.

– Aš įsibroviau į jūsų valdas, – pasakė nepažįstamasis. – Ar jūs nieko prieš? – Žodžiai nuskambėjo kaip dar didesnis iššūkis. Jis niūriai žvelgė į juos. Jaunuoliai apžiūrinėjo jį tarsi iš už barjero, iš kažin kur toli, iš patogesnės klasinės pozicijos. Jie atkreipė dėmesį į jo drabužius. Jų akyse buvo panieka ir priešiškumas. Buvo ir šešėlis baimės. – Aš įsibroviau į jūsų valdas, – pakartojo jis. Jo balsas buvo šaižokas, bet melodingas. Jis kalbėjo su vietiniu akcentu.

„Vietinis mužikas", – pagalvojo Džordžas.

„Įsibrovėlis“. Kur kas paprasčiau ir maloniau būtų buvę prasmukti nepastebėtam. Kaip tik todėl jis prisivertė pasirodyti jiems.

Stojo tyla. Karingasis vaikinas nusisuko. Jis atsiribojo nuo visos tos nemalonios padėties. Pagaliau su juo tai neturi nieko bendra. Parkas priklauso Meri tėvui. Jis čia tiktai svečias. Niūniuodamas „Mano devizas: būki linksmas ir smagus“, jis žiūrėjo į pajuodusį miestą slėnyje.

Tylą nutraukė Džordžas.

– Ar mes nieko prieš? – pakartojo jis nepažįstamojo žodžius. Jo veidas smarkiai paraudo.

„Kaip jis juokingai atrodo! – pagalvojo Meri žvilgtelėjusi į brolį. – Kaip veršis. Paraudęs iš piktumo veršis.“

– Ar mes nieko prieš? – Koks įžūlus chamas! Džordžas kurstė savo teisėtą pasipiktinimą. – Aš manau, kad mes prieš. Ir malonėkite...

Meri nusikvatojo.

– Mes nė kiek neprieštaraujame, – pasakė ji. – Nė truputėlio.

Brolio veidas dar tirščiau nuraudo.

– Ką tai reiškia, Meri? – piktai paklausė jis. („Būki linksmas ir smagus“, niūniavo karingasis jaunuolis, mintimis vis toldamas nuo jų.) – Tai privati nuosavybė.

– Bet mes nė kiek neprieštaraujame, – pasakė ji žiūrėdama ne į brolį, bet į nepažįstamąjį. – Nė kiek, jeigu žmonės taip atvirai ir tiesiai to klausia kaip jūs. – Ji nusišypsojo jam, bet jaunuolio veidas liko išdidžiai rimtas, koks ir buvo. Žiūrėdama į tas rimtas skaisčias akis ji staiga ir pati surimtėjo. Ji išsyk suprato, kad čia ne juokai, toli gražu ne juokai. Tas įvykis turės rimtų, svarbių pasekmių. Kodėl rimtų ir kuria prasme svarbių, ji nežinojo. Tik miglotai visa savo esybe jautė, kad reikalas rimtas.

– Sudie, – pasakė ji pasikeitusiu balsu ir padavė jam ranką.

Nepažįstamasis akimirką dvejojo, paskui paėmė jos ranką.

– Sudie, – pasakė. – Aš pasistengsiu kuo greičiau išeiti iš parko. – Ir apsisukęs skubiai nužingsniavo šalin.

– Kas per velniava! – pradėjo Džordžas, piktai atsisukdamas į seserį.

– Prikąsk liežuvį! – nekantriai nukirto ji.

– Ir dar duoda jam ranką! – neatlyžo jis.

– Tikras plebėjas, ar ne? – įsiterpė karingasis jaunuolis.

Ji tylomis nužvelgė juos abu ir nuėjo sau. Kokie jie netašyti! Abu vaikinai sekė jai iš paskos.

– Kada gi Meri pagaliau išmoks padoriai elgtis? – nesiliovė piktintis Džordžas.

Karingasis jaunuolis pritardamas murmėjo. Jis mylėjo Meri, bet ir jis turėjo pripažinti, kad kartais ji elgdavosi gana keistai. Tai buvo jos vienintelis trūkumas.

– Paduoti ranką šitam akiplėšai! – bambėjo Džordžas.

Tai buvo jų pirmas susitikimas. Tada Meri ėjo dvidešimt treti, o Markas Rempionas buvo metais už ją jaunesnis. Jis buvo baigęs antrą Šefildo universiteto kursą ir grįžęs namo į Stentoną vasaros atostogų. Jo motina gyveno viename iš namelių prie stoties. Ji gaudavo nedidelę pensiją – velionis vyras buvo paštininkas – ir prisidurdavo keletą šilingų siuvėjaudama. Markas gaudavo stipendiją. Jaunesnieji, ne tokie gabūs, jo broliai jau dirbo.

– Tikrai neeilinis jaunuolis, – nesiliovė kartojęs pastorius po kelių dienų vykusiame pobūvyje. Jis trumpai pasakojo Marko Rempiono biografiją.

Pastoriaus sode vyko labdaringa bažnytinė mugė ir vakarie-

nė. Sekmadieninės mokyklos mokiniai suvaidino spektaklį po atviru dangumi. Pjesę parašė Markas Rempionas.

– Jis parašė ją pats, be niekieno pagalbos, – patikino pastorius susirinkusius ponus. – Be to, vaikinas neblogai piešia. Jo paveikslai galbūt kiek ekscentriški, šiek tiek... na... – jis užsikirto.

– Nesuprantami, – su šypsena pasufleravo jam duktė, tipiška vidutinės klasės atstovė, besididžiuojanti savo nesugebėjimu suprasti.

– Bet labai talentingas, – kalbėjo toliau pastorius. – Berniukas – tikras Tizo gulbinas[19], – pridūrė jis nedrąsiai, beveik kaltai sukikenęs. Jis jautė silpnybę literatūrinėms aliuzijoms.

Susirinkę aukštuomenės svečiai dirbtinai nusišypsojo.

Vunderkindas buvo pristatytas publikai. Meri atpažino nepažįstamąjį, įsibrovusį į jų valdas.

– Mes jau buvome susitikę, – tarė ji.

– Neteisėtai pasigrožėjau jūsų vaizdais.

– Galite tai daryti, kada tik jums patiks.

Po šių žodžių jis nusišypsojo – kaip jai pasirodė, kiek ironiškai. Ji nukaito, išsigandusi, kad jos žodžiai nuskambėjo per daug globėjiškai.

– Nors manau, kad jūs ir be mano kvietimo darytumėte tą patį, – pridūrė ji ir nervingai nusijuokė.

Jis nieko neatsakė, tik vis dar šypsodamasis linktelėjo galvą.

Priėjo Meri tėvas. Jis pažėrė pagyrimus, kurie kaip dramblių banda sutrypė mažutę trapią pjesę. Meri suskaudo širdį. Viskas ne taip, visai ne taip. Ji jautė tai. Bet blogiausia, kad ji pati negalėjo pasakyti nieko geriau. Jis vis dar ironiškai šypsojosi. „Kokie mes jam turbūt atrodome kvailiai!“ – pagalvojo ji.

Dabar atėjo motinos eilė. „Pašėlusiai gerai!“ pasikeitė į „Tie-

siog nuostabu!“ O tai buvo nė kiek ne geriau, vis taip pat beviltiškai pro šalį.

Kai ponia Felphem pakvietė jį arbatos, Rempionas norėjo atsisakyti, bet taip, kad jo atsisakymas nepasirodytų šiurkštus ir neįžeistų. Juk vargšelė norėjo tiktai gero. Tik viskas atrodė labai juokinga. Kaimo mecenatė, kurios globa menui apsiriboja dviem puodeliais arbatos ir gabalėliu slyvų pyrago. Jos vaidmuo buvo komiškas. Kol jis dvejojo, Meri prisidėjo prie kvietimo.

– Ateikite, – primygtinai pakvietė ji. Jos akys ir veido išraiška bylojo, kad ji juokiasi iš šitos absurdiškos padėties ir drauge prašo jį atleidimo. „Aš nieko negaliu padaryti, – tarytum sakė jos akys. – Nieko. Tiktai atsiprašyti.“

– Aš mielai ateisiu, – tarė jis atsisukdamas į ponią Felphem.

Atėjo sutartoji diena. Rempionas atėjo vis su tuo pačiu raudonu kaklaraiščiu. Vyrai buvo išėję žvejoti. Jį pasitiko Meri su motina. Ponia Felphem stengėsi išlaikyti atitinkamą pokalbio lygį. Kaimo Šekspyras turėtų domėtis drama.

– Ar jums patinka Bario[20] pjesės? – pasiteiravo ji. – Aš jas labai mėgstu.

Ji vis kalbėjo ir kalbėjo. Rempionas tylėjo. Ir tik vėliau, kai ji visiškai nebeteko vilties išpešti iš jo nors vieną žodį ir pasiūlė Meri aprodyti jam sodą, tik tada jis pagaliau prasižiojo.

– Bijau, kad jūsų mama palaikys mane baisiu storžieviu, – tarė jis, kai jie ėjo lygiais, plytelėmis grįstais takeliais tarp rožių.

– Na ką jūs! – perdėtai nuoširdžiai paprieštaravo Meri.

Rempionas nusijuokė.

– Ačiū jums, – pasakė jis. – Bet vis dėl to ji palaikė mane storžieviu. Nes aš iš tikrųjų toks buvau. Tyčia, kad nepasirody-

čiau dar didesnis storžievis. Geriau patylėti, negu sakyti tai, ką aš iš tiesų manau apie Barį.

– Jums nepatinka jo pjesės?

– Ar man nepatinka jo pjesės? Man? – Jis stabtelėjo ir pasižiūrėjo į ją. Kraujas plūstelėjo jam į veidą. Ką jinai pasakė? – Tokių dalykų galima klausti tiktai čia. – Jis apvedė ranka gėlynus, nedidelį baseinėlį su fontanu, aukštą terasą su augančiais aitriaisiais šilokais tarp akmenų ir pilką griežtą karaliaus Jurgio stiliaus namą. – O jūs pamėginkite nusileisti į Stentoną ir ten manęs paklauskite. Ten mes susiduriame akis į akį su gyvenimo faktais ir nesistengiame atsiriboti nuo jų oro pagalvėmis. Tam, kad pradėtum mėgti Barį, turi per savaitę turėti ne mažiau kaip penkis svarus pragyvenimui. O jeigu susiduri su tikrove akis į akį, tai Bario kūryba – įžeidimas.

Stojo tyla. Jie vaikščiojo pirmyn ir atgal tarp rožių – rožių, kurių, Meri jautė, ji turėtų atsižadėti ir už kurias turėtų prašyti atleidimo. Bet atsižadėjimas, atsiprašymas tik dar labiau jį įžeistų. Takeliu tiesiai į juos bėgo stambus veislinis šuo, negrabiai šokinėdamas iš džiaugsmo. Ji pašaukė jį vardu; šuo pribėgo ir pasistojęs ant užpakalinių kojų, letenomis ėmė braižyti jai krūtinę.

– Ko gero, gyvulius aš myliu labiau negu žmones, – pasakė ji gindamasi nuo jo audringų žaidimų.

– Ką gi, jie bent jau nuoširdūs, neatsitveria nuo pasaulio oro pagalvėmis, kaip tie žmonės, su kuriais jūs bendraujate, – tarė Rempionas, aptikęs tam tikrą ryšį tarp jos pastabos ir to, ką jis buvo kalbėjęs anksčiau. Meri buvo maloniai nustebusi, kad jis taip puikiai ją suprato.

– Norėčiau geriau pažinti jūsų rato žmones, – pasakė ji, – tikrus žmones, gyvenančius be oro pagalvių.

– Tik nemanykite, kad aš jums būsiu kaip koks Kuko[21] gidas, – ironiškai atsakė jis. – Mes ne zoologijos sodo gyventojai ir ne čiabuviai neregėtais kostiumais, ar dar kažkas panašaus. Jeigu norite labdaringais tikslais apsilankyti lūšnose, kreipkitės į pastorių.

Ji smarkiai nuraudo.

– Jūs žinote, kad aš kalbu ne apie tai, – paprieštaravo ji.

– Ar tikrai? – paklausė jis. – Turtingam žmogui sunku turėti galvoje ką nors kita. Tokie kaip jūs net neįsivaizduojate, ką reiškia būti neturtingam. Kaip žuvys. Ar gali žuvys įsivaizduoti, koks yra gyvenimas sausumoje?

– Nejaugi negalima sužinoti, jeigu nori?

– Per daug plati praraja.

– Ją galima peržengti.

– Taip, ko gero, galima, – tarė jis netvirtai.

Dar keletą minučių jie kalbėjosi vaikščiodami tarp rožių, paskui Rempionas žvilgtelėjo į savo laikrodį ir pasakė, kad jam laikas eiti.

– Bet jūs dar ateisite?

– Ar yra prasmė man dar ateiti? – paklausė jis. – Juk aš jums kaip ateivis iš kitos planetos, tiesa?

– Aš taip nemanau, – atsakė ji ir patylėjusi pridūrė: – Kiek suprantu, mes jums atrodome labai kvaili, ar ne? – Ji pasižiūrėjo į jį. Jis pakėlė antakius norėdamas protestuoti. Ji neleis jam atsipirkti mandagia fraze. – Todėl, kad mes iš tikrųjų esame kvaili. Siaubingai kvaili. – Ir ji gana nelinksmai nusijuokė. Jos aplinkoje kvailumas buvo laikomas greičiau dorybe negu trūkumu. Per daug protingas žmogus rizikuodavo netekti džentelmeniškumo. Būti protingam – pavojingas dalykas. Rempionas

privertė ją susimąstyti, ar iš tikrųjų pasaulyje nėra nieko geriau už džentelmeniškumo idealą. Šalia jo ji visiškai nesididžiavo savo kvailumu.

Rempionas nusišypsojo jai. Jam patiko jos atvirumas. Ji buvo nuoširdi. Jos dar nespėjo sugadinti.

– Man regis, jūs mane provokuojate, – pajuokavo jis, – gundote pasakyti ką nors nepagarbiai ir šiurkščiai apie tuos, kurie yra aukščiau negu aš. Iš tikrųjų aš nesu toks jau nepagarbus. Jūsų rato žmonės nė kiek ne kvailesni už kitus. Jūs esate savo gyvenimo būdo aukos. Įlindę į savo kiautą ir užsidėję akidangčius. Gamtoje vėžlys ne kvailesnis už paukštį, bet jūs turite pripažinti, kad vėžlio gyvenimo būdas neskatina proto vystymosi.

Tą vasarą jie dar kelis kartus susitiko. Dažniausiai vaikščiodavo drauge po viržynus. „Ji panaši į gamtos jėgą, – galvojo jis žiūrėdamas, kaip ji eina palenkusi galvą, pučiant į veidą drėgnam vėjui. Galingą gamtos jėgą. Tiesiog nuostabu – kiek ji turi energijos, jėgų, sveikatos!“ Pats Rempionas nuo vaikystės buvo lepus ir liguistas. Jis žavėjosi kūno stiprybe, kurios pats stokojo. Meri buvo tarsi normaniškoji viržynų Diana. Kartą jis jai taip ir pasakė. Komplimentas jai patiko.

– „Was fur ein Atavismus!“* Taip apie mane sakydavo mano senoji guvernantė vokietė. Ko gero, ji buvo teisi: aš iš tiesų esu šiek tiek „atavismus“.

Rempionas skardžiai nusijuokė.

– Vokiškai skamba juokingai. Bet iš tikrųjų tai anaiptol nekvaila mintis Mes visi turėtume būti atavizmais. Atavizmais visų šiuolaikinių sąlyginumų atžvilgiu. Protingais laukiniais. Žvėrimis, turinčiais sielą.

* Kas per atavizmas! *(vok.)*.

Vasara buvo lietinga ir šalta. Kartą, tą dieną, kai jie buvo susitarę susitikti, iš ryto ji gavo jo laišką. „Brangioji panele Felphem, – perskaitė ji, apimta nesuvokiamo malonumo pirmą kartą matydama jo rašyseną. – Aš kaip koks asilas peršalau. Gal jūs būsite atlaidesnė man, negu aš pats, – nes neapsakomai nirštu ant savęs, – ir atleisite man, jeigu nepasirodysiu iki kitos savaitės?“

Kai ji kitą kartą jį pamatė, jis atrodė išblyškęs ir sulysęs, ir jį vis dar kamavo kosulys. Kai ji ėmė teirautis apie jo sveikatą, jis kone piktai nutraukė ją.

– Aš visiškai sveikas, – atrėžė jis ir pradėjo kalbėti apie kitką. – Perskaičiau Bleiką. – Ir jis ėmė pasakoti apie „Dangaus ir pragaro vedybas“.

– Bleikas buvo tikrai cvilizuotas žmogus, – pareiškė jis ir pakartojo: – Civilizuotas. Civilizacija yra harmonija ir užbaigtumas. Bleikas sugebėjo sujungti ir harmonizuoti viską: protą, jausmą, instinktą, kūniškąjį pradą. Barbariškumas – tai vienpusiškumas. Galima būti tiek intelekto, tiek kūno barbaru. Tiek dvasios ir jausmų, tiek instinktų barbaru. Krikščionybė padarė mus dvasios barbarais, o dabar mokslas daro barbarišką mūsų intelektą. Bleikas buvo paskutinis civilizuotas žmogus.

Jis kalbėjo apie graikus ir tas nuogas saulėje įdegusių etruskų figūras ant laidojimo rūsių sienų.

– Jūs turbūt matėte originalus? – paklausė jis. – Aš tikrai jums pavydžiu.

Meri baisiausiai susigėdo. Ji buvo mačiusi mauzoliejus su piešiniais Tarkvinijoje; bet dabar beveik nieko nebeprisimena! Jai jie tebuvo įdomūs senovės meno darbai, kaip ir nesuskaičiuojama daugybė kitų meno kūrinių, kurios ji pareigingai apžiūrinėjo drauge su motina prieš metus keliaudama po Italiją. Ji

nesugebėjo jų įvertinti. O jeigu jis turėtų galimybę nuvažiuoti į Italiją...

– Jie buvo civilizuoti, – kalbėjo jis. – Jie mokėjo gyventi harmoningai ir turiningai, visa savo esybe. – Jis kalbėjo su kažkokiu įkarščiu, lyg pykdamas – pykdamas ant pasaulio, o gal ant savęs. – Mes esame barbarai, – pradėjo jis, bet kosulio priepuolis nutraukė jo mintį.

Meri laukė, kol jam praeis kosulys. Ji buvo sunerimusi, bet drauge sutrikusi ir susigėdusi, kaip būna, kai užtinki žmogų jo silpnybės valandėlę ir pamatai tai, ką jis taip rūpestingai slėpė. Ji nežinojo, ar guosti jį dėl kosulio, ar apsimesti, kad nepastebi. Jis pats išsklaidė jos abejones prabildamas apie tai.

– Mes kalbame apie barbariškumą, – pasakė jis priepuoliui pasibaigus. Jis kalbėjo su pasišlykštėjimu, gailiai ir piktai šypsodamasis. – Ar gali būti kas nors barbariškiau kaip šitoks kosulys? Civilizuotoje visuomenėje toks kosulys būtų neleistinas.

Meri patarė jam rūpintis savimi ir pasiūlė kažkokią priemonę. Jis nepatenkintas nusišaipė.

– Ir mano motina taip sako, – tarė jis. – Žodis žodin. Jūs, moterys, visos vienodos. Kudakuojat kaip vištos su viščiukais.

– Bet pagalvokite, kokie jūs būtumėt bėdžiai, jeigu mes nekudakuotumėm!

Po kelių dienų – mažumą nuogąstaudamas – jis nuvedė ją pas savo motiną. Nuogąstavimai nepasiteisino. Meri labai nesunkiai rado bendrą kalbą su ponia Rempion. Pastaroji buvo maždaug penkiasdešimties metų, vis dar graži, kupina ramaus orumo ir susitaikymo. Ji kalbėjo lėtai ir tyliai. Tik vieną kartą jos kalbėjimo maniera pasikeitė – kai Markas išėjo į kitą kambarį paruošti arbatos ir ji prakalbo apie sūnų.

– Ką jūs manote apie jį? – paklausė ji pasilenkdama prie viešnios staiga nušvitusiomis akimis.

– Ką aš apie jį manau? – nusijuokė Meri. – Aš nesu tokia įžūli, kad vertinčiau pranokstančius save. Bet jis, be abejonės, yra neeilinis žmogus.

Ponia Rempion patenkinta linktelėjo galva.

– Taip, jis neeilinis žmogus, – pakartojo ji. – Aš visada taip sakiau. – Jos veidas surimtėjo. – Jeigu tik jis būtų stipresnis! Jeigu aš galėčiau duoti jam geresnį išsilavinimą! Jis visada buvo toks jautrus. Juo derėjo labiau rūpintis. Ne, ne labiau, aš rūpinausi juo kiek galėjau – jam reikėjo didesnių patogumų, sveikesnės aplinkos. O to aš negalėjau jam duoti. – Ji palingavo galva. – Tokios tokelės. – Ji tyliai atsiduso ir atsilošusi tyliai sėdėjo sunėrusi rankas ir žiūrėdama į grindis.

Meri nieko neatsakė; ji nežinojo, ką sakyti. Jai vėl pasidarė gėda, liūdna ir gėda.

– Ką jūs manote apie mano motiną, – lydėdamas ją namo paklausė Rempionas.

– Ji man patiko, – atsakė Meri. – Labai patiko. Nors su ja jaučiausi tokia maža, nereikšminga ir niekam tikusi. Kitaip tariant, ji man pasirodė puiki moteris, ir aš ją pamilau.

Rempionas linktelėjo.

– Ji tikrai puiki, – pasakė jis. – Drąsi, stipri ir kantri. Bet per daug nuolanki.

– Bet aš maniau, kad tai vienas iš nuostabiausių jos bruožų.

– Ji neturi teisės būti nuolanki, – atsakė jis suraukęs kaktą. – Neturi. Žmogus, nugyvenęs tokį gyvenimą kaip jos, neturi teisės būti nuolankus. Jis turi būti maištingas. Tai vis toji prakeikta religija. Ar aš jums nesakiau, kad ji religinga?

– Ne, bet aš iš karto atspėjau, kai tik ją pamačiau, – atsakė Meri.

– Tai dvasios barbariškumas, – kalbėjo jis. – Tik dvasia ir ateitis. Nei dabarties, nei praeities, nei kūno, nei intelekto. Tiktai dvasia ir ateitis, o tuo tarpu – nuolankumas likimui. Kas gali būti barbariškiau? Ji privalėjo maištauti.

– Jumis dėtas leisčiau jai būti tokiai, kokia ji yra, – pasakė Meri. – Ji bus laimingesnė. Jūsų maištingumo pakaks abiem.

Rempionas nusijuokė.

– Mano maištingumo pakaks milijonams, – pasakė jis.

Vasaros pabaigoje Rempionas sugrįžo į Šefildą, o po kiek laiko Felphemai persikėlė į savo namus Londone. Meri pirmoji parašė jam laišką. Ji tikėjosi, kad jis jai parašys, bet taip ir nesulaukė. Jokio rimto pagrindo jai rašyti jis neturėjo. Bet kažkodėl ji vis tikėjosi gauti iš jo žinutę; ir jautėsi nusivylusi, kai jis neparašė. Bėgo savaitės. Pagaliau ji parašė teiraudamasi knygos pavadinimo, kurį jis minėjo viename iš judviejų pokalbių. Dingstis buvo nelabai rimta, bet padėjo. Jis atsakė; ji padėkojo jam; taip susirašinėjimas ir užsimezgė.

Per Kalėdas Rempionas atvažiavo į Londoną. Keletas jo straipsnių buvo atspausdinta laikraščiuose ir jis buvo neregėtai turtingas – turėjo dešimt svarų, su kuriais galėjo daryti ką nori. Pas Meri jis užėjo tik išvažiavimo išvakarėse.

– Bet kodėl jūs neužsukote anksčiau? – papriekaištavo Meri, sužinojusi, kad jis jau kelios dienos Londone.

– Nenorėjau jums įkyrėti, – atsakė jis.

– Bet juk pats žinote, kad aš būčiau apsidžiaugusi.

– Bet juk jūs turite savo draugų. – „Turtingų draugų“, sakė jo ironiška šypsena.

– O jūs argi ne mano draugas? – paklausė ji, nekreipdama dėmesio į jo šypseną.

– Ačiū jums už gerą žodį.

– Ačiū jums, kad iš tiesų toks esate, – atsakė nė kiek nesimaivydama ir nenorėdama įsiteikti.

Jis buvo sujaudintas nuoširdaus jos prisipažinimo, tikro ir natūralaus jausmo. Be abejo, jis žinojo, kad jai patinka ir kad ji juo žavisi; bet žinoti yra viena, o kai tau apie tai sako – visai kas kita.

– Tokiu atveju apgailestauju, kad nerašiau jums anksčiau, – pasakė jis ir tučtuojau pasigailėjo taip pasakęs. Tai buvo netiesa. Iš tikrųjų jis nerašė ne dėl to, kad bijojo pasirodyti nereikalingas – išdidumas jam neleido. Jis negalėjo jos niekur pakviesti; nenorėjo likti už nieką skolingas.

Jie praleido tą dieną dviese ir buvo nežmoniškai, be galo laimingi.

– Jeigu būtumėt pasirodęs anksčiau, – pakartojo ji, kai jai atėjo laikas grįžti, – aš būčiau įspėjusi, kad neateisiu į tą nuobodų vakarą.

– Jums tenai patiks, – tikino jis ją vėl tuo pačiu ironišku tonu, kuriuo kalbėdavo su ja kaip su turtingųjų klasės atstove. Jo veidas jau nebeatrodė laimingas. Staiga jis tartum supyko ant savęs, kam buvo su ja toks laimingas. Tai beprasmiška. Kokia prasmė jaustis laimingam, kai stovi kitapus bedugnės. – Jums patiks, – pakartojo jis su dar didesniu kartėliu. – Geras maistas ir vynas, elegantiška publika, sąmojingi pašnekesiai, paskui ir teatras. Argi įmanoma praleisti vakarą geriau? – Jo balse skambėjo negailestinga panieka.

Ji pasižiūrėjo į jį liūdnu, įskaudintu žvilgsniu, nesuprasda-

ma, kodėl jis nei iš šio, nei iš to ėmė griauti jųdviejų drauge praleistos popietės džiaugsmą.

– Nesuprantu, kodėl jūs taip kalbate? – paklausė ji. – O jūs pats ar suprantate?

Tas klausimas dar ilgai skambėjo jam ausyse po to, kai jie išsiskyrė. „O jūs pats ar suprantate?" Žinoma, jis supranta. Bet jis supranta ir tai, kad tarp jų – praraja.

Per Velykas jie vėl susitiko Stentone. Per tą laiką jie daug susirašinėjo, ir tas pats jaunuolis, kuris baudėsi susprogdinti Stentoną haubicomis, pasipiršo Meri. Visi jos artimieji nustebo ir šiek tiek nusiminė, kai ji atsisakė.

– Jis toks puikus vaikinas, – tikino ją motina.

– Žinau. Bet argi galima į jį žiūrėti rimtai?

– O kodėl ne?

– Be to, – nenusileido Meri, – iš tikrųjų jis visai neegzistuoja. Iš tikrųjų jo nėra. Mėsos gabalas, ir tiek. Kaip galima tekėti už žmogaus, kurio nėra. – Ji prisiminė nepaprastai gyvą Rempiono veidą; deginantį, skvarbų ir spinduliuojantį žvilgsnį. – Kaip galima tekėti už vaiduoklio – tegu su kaulais ir mėsa. Juo labiau, kai tos mėsos tiek daug, – ir ji prapliupo kvatoti.

– Nesuprantu, apie ką kalbi, – oriai pareiškė ponia Felphem.

– Bet *aš* suprantu, – atsakė Meri. – Aš suprantu. O šiuo atveju tik tai ir yra svarbu.

Vaikščiodama su Rempionu po viržynus, ji papasakojo jam, kaip susidorojo su šiuo karingai nusiteikusiu ir pernelyg apčiuopiamu vaiduokliu. Jis nieko neatsakė. Jie ilgai tylėjo. Meri jautėsi nusivylusi ir tuo pačiu susigėdusi dėl to. „Atrodo, – pasakė ji sau, – atrodo, aš mėginau jį sugundyti man pasipiršti."

Dienos bėgo. Rempionas buvo nešnekus ir paniuręs. Kai ji paklausė, kas jam yra, jis ėmė porinti apie savo liūdną ateities perspektyvą. Iki rudens užbaigsiąs universitetą; laikas galvoti apie darbą. Kol kas, o laukti jis negalįs, jam prieinamas tik vienas darbas – mokytojavimas.

– Mokytojavimas, – kartojo jis su siaubu, – mokytojavimas! Dabar turbūt nebesistebite, kad jaučiuosi nusiminęs? – Tačiau buvo ir kita priežastis, dėl kurios jis jautėsi nelaimingas. „Ar ji juoksis iš manęs, jeigu aš jai pasipiršiu?“ – svarstė. Jam atrodė, kad nesijuoks. Bet jeigu ji neatsisakys, ar jis turi teisę jai pirštis? Ar turi teisę primesti jai tokį gyvenimą, kokį jai tektų gyventi drauge su juo? Beje, ji gali turėti savo pinigų, bet tokiu atveju nukentėtų jo garbė.

– Ar įsivaizduojate mane padagogu? – paklausė jis. Mokytojavimo tema buvo jam tarsi atpirkimo ožys.

– Bet kam jums būti pedagogu, jeigu galite tapyti paveikslus ir rašyti knygas. Galite pragyventi iš savo talento.

– Ar tikrai galiu? Mokytojo darbas bent jau garantuoja uždarbį.

– O kam jums reikia garantijų? – paklausė ji kone iš aukšto.

Rempionas nusijuokė.

– Jūs neklausinėtumėte tokių dalykų, jeigu jums tektų gyventi iš algos ir žinoti, kad po savaitės gali atleisti. Turint pinigų bepigu būti narsiam ir pasitikėti savimi.

– Ką gi, šiuo atveju pinigai – neblogas dalykas. Narsa ir pasitikėjimas savimi yra nemenki privalumai.

Kurį laiką jie ėjo tylėdami.

– Na gerai, – pagaliau prabilo Rempionas žiūrėdamas į ją, – jūs pati mane išprovokavote. – Ir jis pabandė nusijuokti. – Sa-

kote, narsa ir pasitikėjimas savimi – privalumai? Tegu bus taip. Aš tik stengiuosi gyventi pagal jūsų standartus. Narsa ir pasitikėjimas savimi! Aš noriu jums pasakyti, kad myliu jus.

Vėl stojo tyla. Jis laukė; širdis plakė greitai, tartum iš baimės.

– Na? – neištvėrė jis.

Meri atsisuko į jį ir paėmusi jo ranką pakėlė prie lūpų.

Prieš ir po jų vedybų Rempionui ne kartą teko žavėtis tais turto subrandintais privalumais. Būtent ji privertė jį atsižadėti mokytojavimo ir pasikliauti vien savo talentais. Pasitikėjimo jai užteko jiems abiem.

– Aš nenoriu tekėti už mokytojo, – pareiškė ji. Ir ji pasiekė savo; ištekėjo už dramaturgo, kuris nepastatė nė vienos savo pjesės, išskyrus tą vieną Stentone prie Tyso, labdaringoje bažnyčios mugėje, ir nepardavė nė vieno savo paveikslo.

– Mes badausime, – pranašaudavo jis. Bado šmėkla nuolat persekiojo jį; jam dažnai buvo tekę susidurti su ja akis į akį.

– Nesąmonė, – tvirtai atkirsdavo Meri, kuo tvirčiausiai įsitikinusi, kad žmonės nebadauja. Niekas iš jos pažįstamų niekada nebadavo. – Nesąmonė. – Ir galiausiai buvo jos viršus.

Labiausiai Rempionas nenorėjo žengti tokiu netikru keliu dėl to, kad tai buvo įmanoma padaryti tiktai už Meri pinigus.

– Aš negaliu gyventi tavo sąskaita, – sakydavo jis. – Negaliu imti iš tavęs pinigų.

– Tu ir neimi iš manęs pinigų, – ginčydavosi ji. – Aš juos į tave paprasčiausiai investuoju. Aš įdedu į tave kapitalą ir tikiuosi gauti gerus procentus. Metus kitus tu pagyvensi iš mano pinigų, kad visą likusį gyvenimą aš galėčiau gyventi iš tavųjų. Tai biznis, labai apsukraus verslininko pasiūlymas.

Jam likdavo tik nusijuokti.

– Be to, – tęsė jinai, – su mano pinigais ilgai neištempsi. Aštuoni šimtai svarų – ne kažin kokia suma.

Pagaliau jis sutiko pasiskolinti iš jos aštuonis šimtus svarų už palūkanas. Padarė tą nenoriai, jausdamas, kad tuo tarsi išduoda savo rato žmones. Pradėti gyvenimą su aštuoniais šimtais svarų – tai buvo per daug lengva, tai reiškė bėgimą nuo sunkumų ir naudojimąsi nepelnytais privalumais. Jeigu ne atsakomybė, kurią jis jautė prieš savo talentus, jis būtų atsisakęs tų pinigų ir surizikavęs atsidėti literatūrai be grašio kišenėje, arba nuėjęs saugiu pedagoginės veiklos keliu. Ryžęsis pagaliau priimti pinigus, jis iškėlė sąlygą, kad Meri niekada nesikreiptų pagalbos į savo artimuosius. Meri sutiko.

– Nemanau, kad jie labai norėtų man tą pagalbą teikti, – nusijuokė ji.

Ir ji buvo teisi. Tėvas, kaip ji ir tikėjosi, buvo tiesiog pasibaisėjęs tokiu mezaliansu. Taigi, kiek tai priklausė nuo tėvo, Meri tikrai negrėsė pavojus praturtėti.

Jie susituokė rugpjūtį ir tuoj pat išvažiavo į užsienį. Iki Dižono važiavo traukiniu, paskui patraukė pėsčiomis į pietryčius, Italijos link. Iki tol Rempionas nebuvo išvažiavęs iš Anglijos. Visiškai kitokia Prancūzija jam buvo tartum naujo gyvenimo, naujos laisvės simbolis. Ir pati Meri, ne ką menkiau negu šalis, per kurią jie keliavo, simbolizavo tą naujumą. Ji buvo ne tik savimi pasitikinti, bet ir stebėtinai ir nesuprantamai beatodairiška. Nedideli incidentai palikdavo jam neišdildomą įspūdį. Kad ir toks atvejis, kai ji užmiršo savo atsarginius batelius sodyboje, kurioje jie buvo apsinakvoję. Ji pastebėjo jų nebeturinti tik kitos dienos pavakare. Rempionas pasiūlė grįžti atgal jų pasiimti. Jinai nenorėjo nė klausyti.

– Jų jau nebėra, – pasakė ji. – Kam apie tai galvoti. Tegu batai laidoja savo batus[22].

Jis rimtai supyko ant jos.

– Atsimink, kad dabar tu jau nebesi turtinga, – spyrėsi jis. – Ir negali sau leisti išmesti lauk gerus batus. Mes nenusipirksime naujos poros, kol negrįšime namo. – Jie buvo pasiėmę su savimi nedidelę sumą kelionei ir pasižadėjo jokiu būdu neišleisti daugiau. – Tol, kol negrįšime namo, – pakartojo jis.

– Žinau, žinau, – nekantriai atsakė ji. – Išmoksiu vaikščioti basa.

Ir išmoko.

– Aš apsigimusi valkata, – pareiškė ji vieną vakarą, kai jie gulėjo vienoje daržinėje ant šieno. – Negaliu tau apsakyti, kaip man patinka nebūti respektabiliai. Taip reiškiasi mano „atavismus“. Tu per daug dėl visko jaudiniesi, Markai. Stebėkite lauko lelijas[23].

– O juk Jėzus, – samprotavo Rempionas, – buvo vargšas. Jo šeimoje turbūt buvo nuolat galvojama apie tai, kuo reikės rytoj pamaitinti ir apauti vaikus. Kodėl jis tuomet kalbėjo apie ateitį kaip milijonierius?

– Todėl, kad buvo gimęs kunigaikščiu, – atsakė ji. – Štai kodėl. Jis gimė tituluotas; jautė turįs dievišką teisę kaip karalius. Milijonieriai, kurie patys užsidirba milijonus, visada galvoja tik apie pinigus; jie baisiausiai rūpinasi rytdiena. Jėzus, kaip tikras kunigaikštis, žinojo, kad niekas negali jo pažeminti. Ne taip kaip mūsų tituluoti finansininkai ir muilo virėjai. Tikras aristokratas. Be to, jis buvo menininkas, genijus. Jis galvojo apie svarbesnius dalykus už duoną, batus ir rytdieną. Ji patylėjo ir pagalvojusi pridūrė: – O svarbiausia, jis nebuvo

respektabilus. Jis nepaisė padorumo. Tiems, kurie paiso, būna už tai atlyginta. Bet man nesvarbu, kad mes atrodome kaip kaliausės.

– Labai jau tu save išgyrei, – pasakė Rempionas. Bet pats paskui ilgai galvojo apie jos žodžius ir apie jos mokėjimą taip betarpiškai, natūraliai ir nesiblaškant gyventi. Jis pavydėjo jai jos „atavismus".

Meri mėgo ne tik valkatauti. Ji taip pat mokėjo džiaugtis kur kas proziškesniu ir vienodesniu šeimyniniu gyvenimu, kokį jie gyveno sugrįžę į Angliją. Kartą pamatęs, kaip ji verda pietus, jis pavadino ją „Marija Antuanete Trianone" – su tokiu vaikišku užsidegimu ji tai darė.

– Gerai pagalvok, – įspėjo jis ją prieš vedybas. – Tu būsi neturtinga. Iš tikrųjų neturtinga, o ne tokia kaip tavo „nuskurdę" draugai, gyvenantys iš tūkstančio svarų per metus. Mes neturėsime tarnų. Tau teks pačiai virti, lopyti ir tvarkyti namus. Tai ne toks jau malonus darbas.

Meri tik juokėsi.

– Tai tau toks darbas bus nemalonus, – atsakė ji. – Bent jau tol, kol pati išmoksiu gaminti valgį.

Iki vedybų ji net kiaušinienės nemokėjo iškepti.

Kad ir keista, bet tas vaikiškas jos noras viską daryti pačiai – virti valgį ant tikros viryklės, šluoti kilimą tikra šluota, siūti tikra siuvimo mašina – nepraėjo po pirmųjų kelių mėnesių, kol viskas atrodė nauja. Jai ir toliau visa tai teikė džiaugsmą.

– Aš jau nebegalėčiau būti tikra leidi, – mėgdavo sakyti jinai. – Numirčiau iš nuobodulio. Žinoma, namų ruoša ir vaikų priežiūra gali labai atsipykti ir išvarginti. Tačiau kur kas blogiau gyventi visai atsiribojus nuo kasdieninio gyvenimo patirties ir

egzistuoti kažkokioje kitoje planetoje, nutolusioje nuo čia pat esančios tikrovės.

Rempionas pritarė jos nuomonei. Jis nenorėjo gyventi abstrakcijų pasaulyje dangstydamasis paveikslų tapymu ir rašymu. Pertraukose tarp tapybos ir rašymo jis padėdavo Meri namų ruošoje.

– Juk švariame gražiame vakuume gėlių neužauginsi, – sakydavo jis. – Joms reikia juodžemio, molio, trąšų. Menui – taip pat.

Rempionui skurdus gyvenimo būdas buvo savotiška moralinė reikmė. Netgi kai jis ėmė gana daug uždirbti, jie laikė tiktai vieną tarnaitę ir didelę dalį namų ūkio darbų atlikdavo patys. Jis laikėsi principo *noblesse oblige* – tikriau sakant, *roture oblige**. Gyvendamas kaip turtuolis, nekvaršindamas sau galvos dėl materialių reikmių, jis būtų buvęs tartum koks savo klasės išdavikas. Sėdėdamas rankas sudėjęs ir mokėdamas tarnams, kad už jį dirbtų, jis būtų negerbęs savo motinos atminimo ir tartum patvirtinęs jai, kad tas gyvenimas, kurį jinai gyveno šiame pasaulyje, buvo jam per prastas.

Kartais jis nekęsdavo tos savo moralinės reikmės, nes jautė, kad ji verčia jį elgtis juokingai ir kvailai; ir iš neapykantos imdavo maištauti. Koks absurdiškas, pavyzdžiui, buvo pasipiktinimas tuo, kad Meri rytais mėgsta pagulėti lovoje. Kai jai būdavo tingu, ji nesikeldavo, štai ir viskas. Pirmą kartą, kai taip atsitiko, Rempionas rimtai susikrimto.

– Bet juk negalima visą rytą drybsoti lovoje, – piktinosi jis.

– O kodėl ne?

– Kodėl ne? Todėl, kad negalima.

* Kilmė įpareigoja; plebėjiškumas įpareigoja *(pranc.)*.

– Man galima, – atšovė Meri. – Ir aš taip darau.

Jis buvo pritrenktas. Be jokio pagrindo, kaip paaiškėjo, kai jis išanalizavo savo pasipiktinimą. Bet tai jam vis tiek atrodė akibrokštas. Juk pats jis visada keldavosi anksti, nes visiems artimiesiems tekdavo anksti keltis. Jį pribloškė tai, kad vienas žmogus gali gulėti, kai kiti jau sukilę ir dirba. Toks gulėjimas lovoje atrodė ne tik neteisingas kitų atžvilgiu, bet ir įžeidžiantis. Žinoma, tas, kuris be jokio reikalo keliasi anksti, niekuo nepadeda kitiems, kurie privalo anksti keltis. Keldamasis anksti, kai tau visai nereikia, tiesiog pagerbi kitus žmones, kaip nusikeldamas skrybėlę bažnyčioje. Be to, tai buvo išpirka, aukojama sąžinei apvalyti.

„Neverta taip dėl to jaudintis, – įtikinėjo jis save. – Įsivaizduok senovės graiką, kuris būtų panašiai samprotavęs!“

To buvo neįmanoma įsivaizduoti. Ir vis dėlto jis nesugebėjo pakeisti savo nuostatos, kad ir kaip pats jai nepritarė.

„Meri sveikiau samprotauja negu aš“, – galvojo jis, prisimindamas Volto Vitmeno žodžius apie gyvūnus: „Jie nedirba ir neinkščia dėl savo gyvenimo. Jie neguli tamsoje atsimerkę apraudodami savo nuodėmes“. Meri buvo tokia, ir tai buvo gerai. Būti tobulu gyvūnu ir tuo pačiu tobulu žmogumi – tai buvo jo idealas. Ir vis dėlto jis piktinosi, kai ji rytais lepindavosi lovoje. Stengėsi nesipiktinti, bet negalėjo. Maištaudamas jis kartais tyčia pats prasivoliodavo lovoje iki pusiaudienio. Jis jautė pareigą nebūti sąžinės barbaru. Bet praėjo daug laiko, kol išmoko mėgautis tinginiavimu.

Pomėgis pasilepinti lovoje buvo ne vienintelis jį erzinęs Meri įprotis. Per pirmuosius jų vedybinio gyvenimo mėnesius jis dažnai, slapta ir prieš savo valią piktindavosi jos elgesiu. Netrukus

Meri išmoko pažinti jo slepiamą nepritarimą ir kiekvieną kartą matydama, kad jį papiktino, tyčia stengdavosi papiktinti dar labiau. Ji buvo tikra, kad tai jam išeina tik į naudą.

– Tu senas nevėkšla puritonas, – sakydavo jinai.

Jos pašaipos pykdė jį, nes jis žinojo, kad Meri teisi. Šiek tiek iš prigimties, bet dar labiau dėl auklėjimo jis iš tiesų buvo pusiau puritonas. Tėvas mirė, kai jis dar buvo vaikas ir jį auklėjo dorovinga ir tikinti motina, kuri pasistengė, kad jis išmoktų neigti bet kokias instinktyvias ir kūniškas savo esybės apraiškas. Užaugęs jis pasipriešino tokiam auklėjimui, bet tiktai teoriškai. Jis sukilo prieš tokią gyvenimo koncepciją, kuri buvo jo paties dalis. Kariavo pats su savimi. Teoriškai jis pritarė aristokratiškai lengvam Meri elgesiui, kurį jo motina laikė siaubingai nuodėmingu; jis žavėjosi tuo, kaip ji nuoširdžiai mėgaujasi valgiais, vynu ir bučiniais, dainomis ir šokiais, šventinėmis vaikštynėmis, teatru ir visokiais pasilinksminimais. Ir vis dėlto, kai tomis dienomis ji ramiu ir dalykišku tonu pradėdavo kalbėti apie tokius dalykus, – juos Rempionas buvo išmokytas smerkti, – kaip svetimoteriavimas ir neištikimybė, jis pasipiktindavo – ne protu (nes protas, kiek pasvarstęs, pritardavo), bet kažkokia gilesne savo esybės dalimi. Ta pati jo esybės dalis maudė matant jos nevaržomą atsidavimą malonumams ir linksmybėms, jos skaidrų juoką, nuostabų apetitą, neslepiamą jausmingumą. Ne taip greitai jis atsikratė savo vaikystėje įdiegto puritonizmo. Būdavo akimirkų, kai jo meilė motinai virsdavo kone neapykanta.

– Ji neturėjo teisės mane taip auklėti,– sakydavo jis. – Kaip japonų sodininkai, tyčia žalojantys medį. – Neturėjo teisės.

Ir vis dėlto jis buvo laimingas, kad negimė kilmingu laukiniu kaip Meri. Jis buvo patenkintas, kad jam teko uoliai ugdyti

savyje tą kilmingą laukinį. Vėliau, po kelių bendro gyvenimo metų, kai tarp jų atsirado artumas, kuris atrodė neįmanomas pirmaisiais įvairiausių naujovių, smūgių ir netikėtumų mėnesiais, jis jau galėjo su ja apie tai kalbėti.

– Tau per daug lengva gyventi, – mėgino paaiškinti jis. – Tu gyveni remdamasi instinktu. Iš prigimties žinai, ką tau daryti – kaip iš lėliukės išsiritęs vabzdys. Tai labai paprasta, per daug paprasta. – Jis papurtė galvą. – Tu niekuo neužsitarnavai savo žinojimo. Net neįsivaizduoji, kad galima gyventi kitaip.

– Kitaip tariant, – pasakė Meri, – aš esu kvailė.

– Ne, tu – moteris .

– Tas pats, tik mandagia forma. Bet norėčiau žinoti, – tęsė ji, tarytum visai apie kitką, – kur tu būtum be manęs. Norėčiau žinoti, ką tu dabar darytum, jeigu nebūtum sutikęs manęs. – Ji dėstė jam argumentus, emociškai išplaukiančius vienas iš kito.

– Aš būčiau ten, kur esu, ir daryčiau tą patį, ką darau dabar. – Žinoma, jis taip negalvojo; jis puikiai, geriau negu kas kitas, žinojo, kiek yra jai skolingas, kiek iš jos ir per ją išmoko. Bet jam patikdavo ją erzinti.

– Juk tu žinai, kad tai netiesa, – pasišiaušė Meri.

– Tai tiesa.

– Melas. Ir tam, kad tau įrodyčiau, – pridūrė ji, – aš pasiimsiu vaikus ir paliksiu tave keletui mėnesių virti savo sultyse. Pažiūrėsim, kaip tu apsieisi be manęs.

– Kuo puikiausiai apsieisiu, – patikino jis perdėtai ramiai.

Meri užsiplieskė; ji jau pradėjo pykti iš tikrųjų.

– Labai gerai, – atsakė ji. – Tuomet aš iš tikrųjų išeisiu. Šį kartą tikrai. – Ji jau ne kartą jam buvo grasinusi; jiedu dažnai pykdavosi, nes abu buvo karštakošiai.

– Išeik, – pasakė Rempionas. – Bet atmink, kad šitą žaidimą gali žaisti abu. Kai tu paliksi mane, aš paliksiu tave.

– Pažiūrėsim, kaip tu išgyvensi be manęs, – nesiliovė grasinusi Meri.

– O kaip tu? – paklausė jis.

– Ką – aš?

– Ar tu manai, kad tau be manęs bus lengviau negu man be tavęs?

Valandėlę jie tylėdami žiūrėjo vienas į kitą, paskui vienu metu pasileido kvatoti.

X SKYRIUS

– Taip, tam tikrą metodą, – pakartojo Spendrelis. – Paimkite tokią, kuri jaučiasi nelaiminga, nepatenkinta, nori pakliūti į sceną, arba nesėkmingai bando rašyti į laikraščius ir įsivaizduoja esanti iš *âmes incomprises**. – Pagyrūniškai kalbėjo jis, apibendrindamas vargšelės Herijetos Votkins atvejį. Jeigu jis būtų paprasčiausiai papasakojęs savo romaną su Herijeta, tai nebūtų atrodę kažkas ypatinga. Tokią graudžiai bejėgišką būtybę kaip Herijeta kiekvienas vyras būtų galėjęs apgauti. Tačiau šitaip apibendrinus, – tarytum jos atvejis būtų buvęs vienas iš tūkstančio – ir pasinaudojus kulinarijos knygų stiliumi („Paimkite tą ir tą..." – taip prasideda ponios Biton kulinariniai receptai), ši istorija, kaip jis tikėjosi, pritrenks savo cinizmu. – Ir elgiatės su ja labai, labai švelniai, ir labai dorovingai ir visiškai nekaltai, kaip tikrų tikriausias brolis. Ir jai jūs atrodote nuostabus, nes ji, savaime suprantama, dar nebuvo sutikusi kitų vyrų, išskyrus Sičio klerkus su jų klerkiška mąstysena ir siekiais. Jūs tiesiog nuostabus, nes viską išmanote apie meną ir esate susitikęs su visomis įžymybėmis, ir galvojate ne vien apie pinigus, ir nekalbate rytinio laikraščio frazėmis. Ir ji šiek tiek bijo jūsų, – pridūrė jis, prisiminęs kupiną baimingo susižavėji-

* Nesuprastos sielos *(pranc.)*.

mo Herijetos išraišką. – Jūs toks aristokratas ir toks nesusikaustęs, taip laisvai jaučiatės tarp garsių meno kūrinių ir garsenybių, toks išdykėlis, bet toks neapsakomai geras, toks apsiskaitęs, tiek daug matęs pasaulio, toks kosmopolitas ir Vest Endo ponas (ar kada nors teko girdėti, kaip priemiesčių gyventojai kalba apie Vest Endo aukštuomenę?), kaip tas džentelmenas su „Auksinės vilnos" ordinu „De Rezske" cigarečių reklamoje. Taip, ji bijo, bet drauge dievina. Jūs taip viską suprantate, taip puikiai pažįstate gyvenimą apskritai ir jos sielą konkrečiai, ir nė kiek, nė truputėlio nekimbate prie jos ir neįžūlaujate, kaip kiti paprasti vyrai. Ji jaučia, kad visiškai gali jumis pasitikėti; ir iš tiesų gali, pirmąsias kelias savaites. Jūs turite pripratinti ją prie spąstų, kad ji taptų visiškai prijaukinta ir patikli, išmokyta nesidrovėti broliško paglostymo per nugarą ar nekalto dėdulės pabučiavimo į kaktą. O tuo tarpu jūs išviliojate nedideles jos paslaptis, priverčiate kalbėti apie meilę, pats kalbate su ja apie meilę, kaip vyras su vyru, kaip su savo bendraamže, tokia pat nusivylusia ir patyrusia gyvenimo kartėlį – tai ją baisiausiai stulbina (nors ji, žinoma, to nepasako), bet ak, kaip jaudina, kaip saldžiai glosto savimeilę. Ji tiesiog myli jus už tai. Pagaliau, kai vaisius sunoksta, kai ji visiškai prijaukinta ir daugiau nebebijo, jūs parengiate atomazgą. Pasikviečiate ją į namus arbatos – jūs jau įpratinote ją be baimės lankytis jūsų namuose. Skubėti nėra kur, nes paskui eisite drauge vakarieniauti. Vis labiau temstant jūs nusivylęs, bet labai jausmingai kalbate apie meilės paslaptis, maišote kokteilius – itin stiprius – ir kalbate toliau taip, kad ji nejausdama užsisvajojusi išgeria visas taures vieną po kitos. Atsisėdęs ant grindų prie jos kojų, jūs pradedate labai švelniai ir visiškai platoniškai glostyti jos kulkšnis, toliau samprotauda-

mas apie meilės filosofiją ir tartum visiškai nejausdamas, ką daro jūsų rankos. Jeigu ji nesipriešina ir kokteiliai pasiteisino, visa kita jau juokų darbas. Bent man taip būdavo. – Spendrelis įsipylė brendžio ir išgėrė. – Bet visas smagumas prasideda tada, kai ji tampa jūsų meiluže. Tuomet pasireiškia visi jūsų sokratiškieji talentai. Jūs ugdote jos neišlavėjusį temperamentą, pratinate – vis taip pat atsargiai, išmintingai ir kantriai – prie grubiausių geidulingumo apraiškų. O tai padaryti nėra sunku: kuo mergina nekaltesnė, tuo lengviau. Nuostabiai betarpiškai ji pereina prie paties žemiausio ištvirkavimo.

– Aš tuo neabejoju, – pasipiktinusi pasakė Meri. – Bet kam jūs tai darote?

– Pasismaginimui, – teatrališkai ciniškai atsakė Spendrelis. – Laikas greičiau bėga ir ne taip nuobodu gyventi.

– O svarbiausia, – užbaigė Rempionas, nepakeldamas akių nuo kavos puoduko, – svarbiausia – iš keršto. Tokiu būdu jūs keršijate moterims, baudžiate jas už tai, kad jos moterys ir tokios patrauklios, išliejate savo neapykantą joms ir viskam, kam jos atstovauja, išliejate savo neapykantą pačiam sau. Jūs nekenčiate savo gyvenimo šaltinio, pačios savo gyvenimo esmės – juk niekas nepaneigs, kad seksas yra visa ko pagrindas. O jūs nekenčiate jo, nekenčiate.

– Aš? – Tokio kaltinimo jis dar nebuvo girdėjęs. Spendrelis buvo pratęs prie priekaištų, kad per daug myli moteris ir geidulingus malonumus.

– Ne tik jūs. Visi šitie žmonės. – Jis mostelėjo ranka į kitus pietaujančius. – Ir visi padorūs piliečiai. Iš esmės visi. Tai šiuolaikinio žmogaus liga. Aš vadinu ją Jėzaus liga, remdamasis Braito ligos analogija. O dar tiksliau – Jėzaus ir Niutono liga, nes mokslininkai tokie pat atsakingi, kaip ir krikščionys. Stambūs

verslininkai taip pat, jeigu jau šitaip. Tai Jėzaus, Niutono ir Henrio Fordo liga. Šita trijulė mus kone nužudė. Išćiulpė gyvybę iš mūsų kūnų ir prikimšo neapykantos.

Rempionas gyveno šia idėja. Visą dieną jis piešė paveikslo eskizą, kuriame visa tai simboliškai atsispindėjo. Nupiešė Kristų su strėnjuoste, kaip jis atrodė nukryžiavimo rytą, ir chirurgą su chalatu ir skalpeliu rankoje, stovinčius abipus operacinio stalo, ant kurio, kojomis į žiūrovą, guli išskrostas nukryžiuotas vyras. Iš šlykščios žaizdos jo pilve išlindę viduriai tįsta iki grindų ir susimaišo su pirmame plane gulinčios kraujuojančios ir perpjautos moters viduriais, alegoriškai virstančiais besiranganćių gyvačių kamuoliu. Antrame plane į tolį driekiasi grandinė kalvų su juodais šachtų ir fabrikų kaminų taškeliais. Viename piešinio kampe, už Jėzaus nugaros, du angelai, dvasiniai skrodimo produktai, išskleidę sparnus bando pakilti. Tačiau veltui; jų kojos įstrigusios gyvačių raizgalynėje. Kad ir kaip norėtų, jie negali atsiplėšti nuo žemės.

– Jėzus ir mokslininkai mus skrodžia, – tęsė jis, galvodamas apie savo piešinį, – pjausto mūsų kūnus į gabalus.

– O kas čia bloga? – paprieštaravo Spendrelis. – Gal kūnai tam ir sutverti. Neveltui mes jaučiame gėdą. Savaime gėdijamės savo kūno ir jo veiklos. Tai byloja apie neginčijamą ir suprantamą kūno nevisavertiškumą.

– Tai neginčijama ir aiški nesąmonė! – purkštelėjo Rempionas. – Pirmiausia, gėda nėra savaiminė. Ji dirbtinai mums įdiegta. Galima priversti žmones gėdytis bet ko. Baisiausia gėdytis apsiauti rudus batus prie juodo švarko, kalbėti su nederamu akcentu arba viešoje vietoje pajusti, kad ant nosies kabo lašas. Gėdytis visko, taip pat kūno ir jo funkcijų. Tačiau pastarasis gėdos

jausmas toks pat dirbtinis, kaip ir bet koks kitas. Jį išrado krikščionys, kaip Sevil Rou siuvėjai išsigalvojo, kad gėda avėti rudus batus su juodu švarku. Iki krikščionybės tokių dalykų beveik nebūdavo. Prisiminkite graikus, etruskus...

Antikos tautų vardai nunešė Meri atgal į viržynus prie Stentono. Jis nepasikeitė. Dabar tik stipresnis, ir tiek. Koks jis tą dieną atrodė ligotas! Ji susigėdo, kad yra tokia sveika ir turtinga. Ar tada ji mylėjo jį taip pat, kaip myli dabar?

– Žinau, žinau, – iškėlė savo ilgą kaulėtą ranką Spendrelis. – Kilnūs, apsinuoginę antikos herojai. Bet aš manau, kad tie sportiški pagonys yra mūsų laikų prasimanymas. Mes išleidžiame juos į areną, norėdami užsiundyti krikščionis. Bet ar jie iš tikrųjų egzistavo? Aš abejoju.

– Bet pasižiūrėkite į jų meną, – įsiterpė Meri, prisiminusi Tarkvinijos freskas. Ji apžiūrėjo jas antrą kartą su Marku, ir šį kartą iš tikrųjų jas matė.

– Gerai, bet pasižiūrėkite ir į mūsų, – atšovė Spendrelis. – Kai po trijų tūkstančių metų archeologai atkas Karališkosios Akademijos skulptūrų salę, tai sakys, kad dvidešimto amžiaus Londono gyventojai nešiojo fygos lapus, viešai žindė kūdikius ir glamonėjosi parkuose nuogut nuogutėliai.

– Labai norėčiau, kad taip būtų, – tarė Rempionas.

– Bet taip nėra. Verčiau palikim kuriam laikui gėdos klausimą ir pakalbėkim apie asketizmą, kaip būtiną mistinio patyrimo sąlygą. Ką apie tai manote?

Rempionas suplojo delnais ir atsilošęs pakėlė akis į lubas.

– O švenčiausioji mergele! – tarė jis. – Tai štai prie ko prisikasėme? Mistinis patyrimas ir asketizmas! Paleistuvio neapykanta gyvenimui įgyja naują pavidalą.

– Bet rimtai... – pradėjo Spendrelis.

– Rimtai, ar jūs skaitėte Anatolio Franso „Taysa“?

– Spendrelis papurtė galvą.

– Perskaitykite, – patarė Rempionas, – perskaitykite. Ji, žinoma, primityvi, vaikiška knyga. Bet vaikystėje dera perskaityti visas vaikiškas knygas. Kai perskaitysite, mudu pasišnekėsime apie asketizmą ir mistinį patyrimą.

– Būtinai perskaitysiu, – pažadėjo Spendrelis. – Aš tik norėjau pasakyti, kad asketams žinomos tokios žmogaus sąmonės būsenos, kurios kitiems neprieinamos.

– Be abejo. Ir jeigu jūs elgsitės su savo kūnu taip, kaip liepia gamta, jūs taip pat patirsite tokią būseną, kuri nė nesisapnavo vivisekcija užsiimantiems asketams.

– Tačiau asketų būsenos pranašesnės už malonumų ieškotojų būsenas.

– Kitaip tariant, geriau būti bepročiu negu normaliu žmogumi? Su tuo aš nesutinku. Sveiko proto, harmoningam žmogui prieinamos abiejų rūšių būsenos. Jis ne toks kvailas, kad žudytų dalį savęs paties. Jis stengiasi išlaikyti pusiausvyrą. Žinoma, tai nelengva, tai netgi velniškai sunku. Juk reikia sutaikyti dvi priešingas galias. Sąmoninga siela nepripažįsta pasąmonės, fizinės, instinktyviosios žmogaus esybės dalies. Jeigu gyvena viena, tai miršta kita, ir atvirkščiai. Sveiko proto žmogus bent jau stengiasi išlaikyti pusiausvyrą. Krikščionys, kurie nebuvo sveiko proto, liepė žmonėms išmesti vieną savo pusę į šiukšlių dėžę. Paskui atėjo mokslininkai ir verslininkai ir pareiškė, kad mes turime išmesti tą pusę, kurią krikščionys mums buvo palikę. Bet aš nenoriu būti trimis ketvirtadaliais miręs. Man labiau patinka būti gyvam, visu šimtu nuošimčių gyvam. Laikas sukilti ir apginti gyvenimą ir vientisumą.

– Bet jeigu žiūrėsime iš jūsų taško, – tarė Spendrelis, – tai šiuolaikinės epochos keisti nereikia. Juk tai apsirijimo, pasilinksminimų ir atsitiktinių lytinių santykių aukso amžius.

– Jeigu jūs žinotumėt, koks iš tikrųjų Markas buvo puritonas! – nusijuokė Meri Rempion. – Koks užkietėjęs puritonas.

– Ne puritonas, – atšovė jos vyras. – Paprasčiausiai sveiko proto. O jūs ne geresnis už kitus. Įsivaizduojate, kad šiuolaikinis šaltas, civilizuotas gašlumas niekuo nesiskiria nuo sveiko, – kaip čia geriau pasakius, – falizmo (kadaise egzistavo tokia religingumo forma; ar skaitėte „Acharniečius“[24]?), taigi nuo senųjų laikų falizmo?

Spendrelis sudejavo ir papurtė galvą.

– Tik nepirškite mums tų atletų!

– Bet tai toli gražu ne tas pats, – tęsė savo mintį pašnekovas. – Tai tik išvirkščia krikščionybė. Asketiška panieka kūnui, tik kitaip išreikšta. Panieka ir neapykanta. Kaip tik tą aš jums ką tik sakiau. Jūs nekenčiate savęs, nekenčiate gyvenimo. Jūs renkatės tik du kelius – paleistuvystę arba asketizmą. Dvi mirties formas. Žinote, net krikščionys geriau suvokė falizmą negu dabartinė bedievių karta. Kaip sakoma per tuoktuvių ceremoniją? „Savo kūnu tarnauju tau.“ Tarnavimas kūnu – juk tai tikrasis falizmas. Ir jeigu manote, jog tai turi ką nors bendra su jūsų pažangaus jaunimo civilizuotu mechanišku ištvirkavimu, tai žiauriai klystate.

– Ką gi, aš pasirengęs pripažinti, kad mūsų civilizuoti pasilinksminimai neša mirtį, – atsakė Spendrelis. – Jie turi tam tikrą kvapą, – kalbėjo jis vis patraukdamas ir mėgindamas prisidegti iki pusės surūkytą cigarą, – pigių kvepalų, seniai neprausto kūno... aš dažnai galvoju... kad toks turėtų būti pra-

garas. – Jis numetė šalin degtuką. – Bet kitas kelias – anaiptol nesusiję s su mirtimi. Argi, pavyzdžiui, Jėzus arba šventasis Pranciškus lavonai?

– Tam tikra prasme, – atsakė Rempionas. – Jie lavonai tam tikra prasme. Tačiau kita prasme net labai gyvi. Bet jie tiesiog neėmė domėn nemenkos dalies žmogaus esybės. Ir vis dėlto tai jiems nepavyko. Laikas jau būtų žmonėms juos pamiršti. Aš pavargau nuo Jėzaus ir Pranciškaus, siaubingai pavargau.

– Gerai, imkime poetus, pavyzdžiui, Šelį. Juk nepasakysite, kad Šelis lavonas.

– Ne, ne, – sumataravo galva Rempionas. – Šelis man kažkoks atstumiantis. Jis ne žmogus, ne vyras. Elfo ir šliužo mišinys.

– Na jau, na jau, – nesutiko Spendrelis.

– Na, taip, jis subtilus ir taip toliau! O viduje – vien blyškios gleivės. Nei kraujo, nei kaulų, nei vidurių. Tik minkštimas ir baltas skystis – daugiau nieko. Ir tas šlykštus melas! Kaip jis visada apsimetinėjo prieš save ir kitus, kad pasaulis iš tiesų nėra pasaulis, tiktai rojus arba pragaras. Ir kad gulėti su moterimi reiškia visai ką kita – tai tiktai du angeliukai susikimba už rankų. Fu! Prisiminkite, kaip jis elgdavosi su moterimis – baisu, tikrai baisu. Moterims, žinoma, tai patikdavo, bent iš pradžių. Jos jausdavosi tokios pakylėtos, kol nusileisdavo iki minties apie savižudybę. Tokios pakylėtos! Bet visą laiką jis buvo paprasčiausias mokinukas, kuriam labai norisi ir kuris įtikinėja pats save ir visus kitus, kad jis – Dantė ir Beatričė viename asmenyje, ir dar daugiau. Šlykštu, šlykštu! Ko gero, vienintelis jo pateisinimas, kad jis negalėjo būti kitoks. Jis negimė vyru; jis tebuvo elfų padermės šliužas su mokinio seksualiniu apetitu. Be to, prisiminkite, kaip jis negalėdavo, kaip sakoma, kastuvo

pavadinti kastuvu. Visada apsimesdavo, kad tai angelo arfa arba Platono idėja. Prisimenate odę „Vieversiui“? „Sveikas ryto giesmininke, tu ne paukštis – dangiška dvasia“, – perdėtai „raiškiai“ padeklamavo Rempionas, šmaikščiai pamėgdžiodamas profesionalų skaitovą. – Kaip visada veidmainystė, kaip visada melas pačiam sau. Nevalia, kad vieversys būtų paprasčiausias paukštis, su kūnu ir plunksnomis, sukantis lizdą ir mėgstantis vikšrus. Ne, ne! Tai nepakankamai poetiška, tai pernelyg šiurkštu. Reikia, kad vieversys taptų bekūne dvasia. Be kraujo ir kaulų. Kaip koks po dangų skraidantis šliužas. Tai natūralu, nes ir pats Šelis buvo savotiškas skraidantis šliužas. Juk pagaliau visi rašo tiktai apie save. Jeigu pats esi šliužas, tai apie šliužus ir tegali rašyti, nors ir įsivaizduotum, kad rašai apie vieversius. Aš tik viliuosi, – pridūrė jis staiga juokingai perdėtai įniršęs, – kad tam paukšteliui pakako sveiko proto kaip žvirbliams Tobijo knygoje pridergti jam akis. Tai jam būtų buvusi gera pamoka už tai, kad pavadino jį ne paukščiu. Nieko sau – dangiška dvasia!

XI SKYRIUS

Aplink Lusi gyvenimas visada virte virdavo. Ji vadovavosi principu: kuo linksmiau, tuo geriau; na, jeigu jau ne „linksmiau“, tai bent triukšmingiau ir daugiau sumaišties. Po penkių minučių nuo jos atvažiavimo į kampą, kuriame visą vakarą niekieno netrukdomi sėdėjo ir tyliai šnekučiavosi Spendrelis su Rempionu, įsiveržė ir akimirksniu jį užėmė didelė ir įkaušusi kompanija iš vidinės salės. Katbertas Arkraitas buvo girčiausias iš visų. Jis gėrė iš įpročio, iš meilės menui ir alkoholiui. Įsivaizdavo, kad šūkavimais ir iššaukiančiu elgesiu gina meną nuo miesčionių. Prisisiurbęs jis stodavo į mūšį su buka, nesąmoninga minia vienoje gretoje su angelais, Bodleru, Edgaru Alenu Po ir De Kvinsiu. Net savo meilės nuotykiais jis girdavosi dėl to, kad garbūs žmonės vadino Bleiką bepročiu, Baudleris redagavo Šekspyrą, „Madam Bovary“ autorius buvo teismo persekiojamas, o Bodlėjaus bibliotekoje bibliotekininkai neduodavo grafo Ročesterio „Sodomos“ nepateikus dokumento, kad skaitytojas užsiima *bona fide** mokslo tiriamuoju darbu. Pragyvenimui jis užsidirbdavo, kaip ilgainiui įtikino pats save, „tarnaudamas menui“ – nedideliais tiražais prabangiai leisdamas nepadoriausias savo šalies ir užsienio autorių knygas. Šviesia-

* Tikras, patikimas *(lot.)*.

plaukis, plačiu ir raudonu kaip mėsa veidu, žaliomis ir išsprogusiomis akimis, jis ėjo artyn garsiai ir rėksmingai sveikindamasis. Jam iš paskos žvaliai žingsniavo Vilis Viveris, nedidelis nuolat besišypsantis vyrukas su akiniais ant ilgos nosies, trykštantis gera nuotaika ir neišsenkančia iškalba. Už jo ėjo Piteris Slaipas – tokio pat ūgio, irgi akiniuotas, pilkas, susikūprinęs ir nešnekus.

– Jie man primena patentuoto vaisto reklamą, – žiūrėdamas į juos pasakė Spendrelis. – Slaipas – tai pacientas dar neišgėręs vaisto, Viveris – tas pats pacientas, išgėręs vieną buteliuką, o Katbertas Arkraitas – stulbinantis viso gydymo kurso rezultatas.

Lusi vis dar juokėsi iš sąmojaus, kai Katbertas paėmė ją už rankos.

– Lusi! – suriko jis. – Mano angele! Kodėl, dėl dievo meilės, jūs visada rašote pieštuku? Aš tiesiog nesuskaitau, ką jūs parašėt. Tai tiesiog atsitiktinumas, kad šiandien aš čia.

„Vadinasi, ji parašė jam, kad nori čia su juo susitikti, – pagalvojo Valteris. – Su šituo vulgariu, netašytu storžieviu!“

Vilis Viveris paspaudė ranką Meri ir Markui Rempionui.

– Aš nė nemaniau, kad sutiksiu čia didžiuosius, – pasakė jis. – Kaip ir gražiuosius. – Jis nusilenkė Meri, kuri garsiai ir vyriškai nusikvatojo. Vilis Viveris jautėsi labiau pamalonintas negu įžeistas. – Tikrų tikriausia „Undinėlės“ taverna[25]! – varė jis toliau.

– Vis dar krapštotės su senoviniais niekučiais? – paklausė pasilenkęs per stalą Spendrelis, kreipdamasis į greta Valterio atsisėdusį Piterį Slaipą. Pastarasis dirbo Britų muziejaus asirologijos skyriuje.

– Bet kodėl pieštuku, kodėl pieštuku? – staugė Kasbertas.

– Aš labai susitepu pirštus rašydama plunksnakočiu.

– Aš pasiryžęs nubučiuoti rašalą nuo jų, – iškilmingai pareiškė Katbertas ir pasilenkęs prie rankos, kurią vis dar laikė, pradėjo bučiuoti plonus pirštelius.

Lusi nusijuokė.

– Tokiu atveju aš verčiau nusipirksiu amžinąją plunksną.

Valteris žiūrėjo į juos nusiminęs. Nejaugi? Nejaugi su tokiu vulgariu cirko klounu?..

– Nedėkingoji! Bet man dar reikia pasikalbėti su Rempionu.

Ir pasisukęs jis pliaukštelėjo ranka Rempionui per petį, kita ranka pamojavo Meri.

– Kokia broliška vakarienė, – Vilis Viveris kunkuliavo kaip virdulys ant viryklės. Dabar virdulio noselė buvo atsukta į Lusi: – Koks simpoziumas[26]! Koks... – jis dvejojo, ieškodamas tinkamesnio, tikrai įspūdingo pavadinimo, – kokia heleniška veiksmų laisvė! Kokia, švelniai tariant, platoniška orgija!

– Ką reiškia heleniška veiksmų laisvė? – paklausė Lusi.

Vilis atsisėdo ir pradėjo aiškinti.

– Aš norėjau palyginti helenišką veiksmų laisvę su mūsų buržuaziniu ir peksnifišku[27] ribotumu...

– Kodėl neduodate man atspausdinti savo kūrybos? – atsargiai pasiteiravo Katbertas.

Rempionas nepatenkintas dėbtelėjo į jį:

– Gal jūs manote, kad aš svajoju pamatyti savo knygą, parduodamą intymių prekių krautuvėje?

– Ji turėtų gerą kompaniją, – pasakė Spendrelis. – Aristotelis...

Katbertas ėmė garsiai protestuoti.

– Palyginkite Viktorijos laikų anglą su Periklio epochos graiku, – tarė Vilis Viveris ir nusišypsojo laimingas ir patenkintas savo iškalba.

Piterį Slaipą burgundiškas vynas ne pralinksmino, o tik nuliūdino. Jo įgimtas bukumas ir melancholija dar labiau išryškėjo.

– Kaip jaučiasi Beatrisė? – paklausė jis Valterio. – Beatrisė Gilrei? – Jis žagtelėjo ir apsimetė, kad nusikosėjo. – Turbūt jūs dažnai susitinkate, kai ji pradėjo dirbti „Literatūros pasaulyje"?

Valteris susitinka su ja tris kartus per savaitę ir ji visada gerai jaučiasi.

– Perduokite jai mano linkėjimus, kai vėl ją pamatysite, – paprašė Slaipas.

– Garsus dispepsiškas[28] Karlailio[29] pilvo urzgimas! – paskelbė Vilis Viveris ir nusišypsojo per akinių stiklus. Sunku būtų rasti *mot**, – patenkintas pasakė jis sau, – kuris būtų toks nuostabiai *juste***. Jis kostelėjo kaip visada, kai jam pavykdavo įdomiai išreikšti mintį. Tas kosulys turėjo reikšti: „Aš juokčiausi, aš pločiau, bet tai būtų nekuklu".

– Garsus kas? – paklausė Lusi. – Neužmirškite, kad aš visiškai neišsilavinusi.

– Kaip čiulba treliuoja mūsų paukštužės! – tarė Vilis. – Leiskite man prisipilti į taurę dar lašelį to tauraus gėrimo, rausvaskruoste Ipokrene[30].

– Ji labai negražiai pasielgė su manimi, labai negražiai, – skundėsi Piteris Slaipas. – Bet tegu tiktai nemano, kad aš nors kiek įsižeidžiau.

Vilis Viveris suvilgė lūpas brendžiu. „Tiktai Siono sūnus žino amžinos palaimos ir laikinųjų malonumų skonį," – perfrazavo jis citatą ir vėl patenkintas kostelėjo.

* Žodis *(pranc.)*.
** Teisingas, tikslus *(pranc.)*.

– Katberto bėda, – pasakė Spendrelis, – kad jis taip ir neišmoko atskirti meno nuo pornografijos.

– Žinoma, – tęsė Piteris Slaipas, – su savo namu ji turėjo teisę elgtis kaip tinkama. Bet išvaryti mane be jokio įspėjimo!

Kitu metu Valteris būtų mielai išklausęs nukentėjusiojo Slaipo versiją apie tą linksmą istoriją, tačiau prie jo sėdėjo Lusi ir jis nepajėgė skirti jam deramo dėmesio.

– Kartais man atrodo, kad Viktorijos laikais gyventi buvo daug įdomiau negu dabar, – pasakė Lusi. – Kuo daugiau draudimų, tuo įdomiau. Jeigu norite pamatyti žmones, kuriems gėrimas teikia tikrą malonumą, važiuokite į Ameriką. Viktorijos Anglijoje visose srityse galiojo sausas įstatymas. Pavyzdžiui, devynioliktas paragrafas apie meilę. Jis buvo laužomas taip smagiai, kaip amerikiečiai maukia viskį. Aš nelabai tikiu heleniška veiksmų laisve, ypač tuo, kad mes jai atstovaujame.

– Peksnifas jums mielesnis už Alkibiadą[31], – padarė išvadą Vilis Viveris.

Lusi patraukė pečiais.

– Aš neturėjau reikalų su Peksnifu.

– Sakykite, – paklausė Piteris Slaipas, – ar jums kada nors buvo įžnybusi žąsis?

– Ką padariusi? – sukluso Valteris.

– Įžnybusi.

– Kiek pamenu, niekada

– Labai nemalonus jausmas. – Slaipas iškėlė savo pageltusį nuo tabako smilių. – Beatrisė kaip tik tokia. Ji žnaibosi, jai patinka žnaibytis. Bet tuo pat metu ji gali būti labai gera. Ji nori būti gera savaip, o jeigu tau tai nepatinka, puola žnaibytis. Ji žnaibosi ne iš piktumo, bent man taip visada atrodė. Aš nieka-

da jai nesipriešindavau, bet kodėl ji staiga išspyrė mane lauk lyg aš būčiau koks nusikaltėlis? Dabar taip sunku susirasti butą. Aš tris savaites turėjau gyventi prieglaudoje. Koks ten maistas! – jis nusipurtė.

Valteris neištvėrė nenusišypsojęs.

– Matyt, ji labai skubėjo patupdyti Berlepą į jūsų vietą.

– Bet kam reikėjo taip skubėti?

– Kai seną meilę pakeičia nauja...

– Kuo čia dėta meilė? – paklausė Slaipas. – Kai kalbama apie Beatrisę?

– Net labai dėta, – įsiterpė Vilis Viveris. – Ji čia viską ir lemia. Tokios pernokusios senmergės – pačios aistringiausios.

– Bet ji gyvenime neturėjo jokio vyro.

– Todėl dabar ir neranda sau vietos, – pergalingai pareiškė Vilis. – Kažkas neleidžia aistrai išsiveržti. Mano žmona tvirtina, kad jos apatiniai tiktų pačiai Frinei[32] – tai grėsmingas ženklas.

– Gal jai patinka gražiai rengtis, – pasufleravo Lusi.

Vilis Viveris papurtė galvą. Priežastis jam atrodė pernelyg paprasta.

– Tos moters pasąmonė yra kaip juoda skylė. – Akimirką Vilis patylėjo. – Pilna „Batrachomiomachijos“[33] varlių.

***

Beatrisė Gilrei taisė rožinę šilkinę palaidinę. Jai buvo trisdešimt penkeri, bet ji atrodė jaunesnė, arba, tikriau pasakius, nenusakomo amžiaus. Jos oda buvo švari ir gaivi. Žvilgančios akys žvelgė iš nesusiraukšlėjusių akiduobių. Negalėjai pasakyti, kad jos veidas būtų buvęs negražus, bet jos riesta nosis buvo

kažkuo komiška, kažkuo absurdiškos atrodė akys, primenančios dvi blizgančias sagutes, putlios lūpos ir apvalus, iššaukiančiai atsikišęs smakras. Tačiau juoktis su ja buvo taip pat lengva kaip ir iš jos, nes jos lūpų išraiška buvo pašaipi, o apvalios nustebusios akys žvelgė linksmai ir klastingai smalsiai.

Ji dygsniavo. Laikrodis tiksėjo. Judantis akimirksnis, anot Izaoko Niutono, skiriąs begalinę praeitį nuo begalinės ateities, nepermaldaujamai judėjo į priekį per laiko matavimą. Arba, jeigu Aristotelis buvo teisus, kiekvieną akimirką dalelė galimos ateities tapdavo realybe; dabartis stovėjo sustingusi, siurbdama į save ateitį, nelyginant žmogus, amžinai traukiantis į burną nesibaigiantį makaroną. Kartkartėmis Beatrisė realizuodavo potencialų žiovulį. Prie židinio krepšyje ant šono gulėjo juoda katė ir murkdama žindė aklus dėmėtus kačiukus. Sienos buvo geltonos raktažolių spalvos. Dulkės susikaupė ant viršutinėje knygų spintos lentynoje sudėtų asirologijos knygų, kurias ji nupirko, kai Piteris Slaipas nuomojo viršutinį aukštą. Ant stalo gulėjo atverstas Paskalio „Minčių“ tomelis su pieštuku primargintomis Berlepo pastabomis.

Staiga trinktelėjo lauko durys. Beatrisė metė šalin raudono šilko palaidinę ir pašoko nuo kėdės.

– Neužmirškite išgerti pieno, Denisai, – žiūrėdama į prieškambarį šūktelėjo ji aiškiu, skardžiu, įsakmiu balsu.

Berlepas pasikabino paltą ir priėjo prie durų.

– Kam jūs manęs laukiate? – paklausė jis švelniai priekaištaudamas ir šypsodamasis savo liūdna ir subtilia sodomiška šypsena.

– Turėjau užbaigti vieną darbą, – pamelavo Beatrisė.

– Tamstos elgesys man glosto širdį. – Tokie liaudiški Berlepo

pasakymai, kuriais jis mėgdavo pagardinti savo kalbą, gana keistai skambėdavo subtiliai ausiai. „Jis kalba žargonu, – kartą pasakė Rempionas, – lyg būtų užsienietis, kuris puikiai moka anglų kalbą, bet vis dėlto yra užsienietis."

Tačiau Beatrisei tas „glosto širdį" skambėjo visiškai normaliai ir pažįstamai. Ji džiugiai ir droviai nuraudo kaip jauna mergaitė. Tačiau įsakmiu balsu liepė:

– Įeikite ir uždarykite duris.

Švelnų mergiškumą slėpė dygliuotas išorinis kevalas. Kaip tik ta jos esybės dalis žnaibėsi ir buvo dalykiška.

– Sėskit čia, – paliepė ji, – mikliai pildama pieno į prikaistuvį ir kaisdama jį ant dujų viryklės ji pasiteiravo, ar jam patikęs vakaras.

– *Fascinatio nugascitatis**, – papurtė galvą Berlepas. – *Fascinatio nugascitatis*. – Visą kelią nuo Pikadilio aikštės jis galvojo apie pokalbių žavesį.

Beatrisė nesuprato lotyniškai, bet iš jo veido suprato, kad žodžiai reiškė nepritarimą.

– Pobūviai yra grynas laiko gaišinimas, ar ne? – paklausė ji.

– Laiko gaišinimas, – kaip aidas pakartojo jis savo lėtu, mąsliu balsu, įsmeigęs susirūpinusį, neišraiškingą žvilgsnį į savo demoną, stovintį Beatrisei iš kairės. – Žmogui jau keturiasdešimt, nugyventa daugiau negu pusė gyvenimo, pasaulis puikus ir paslaptingas, o jis keturias valandas praleidžia Tentemauntų namuose plepėdamas apie nieką. Kodėl banalybė taip traukia? Ar traukia kažkas kita, kas slypi po banalybe? Gal slapta viltis sutikti mesiją, kurio žmogus visą laiką ieško, ar išgirsti išganingą žodį? – Kalbėdamas Berlepas keistai mataravo galvą lyg jam

* Pokalbių žavesys *(lot.)*.

būtų suminkštėję kaklo raumenys. Beatrisei tas judesys buvo toks pažįstamas, kad nebeatrodė keistas. Laukdama, kol užvirs pienas, ji susižavėjusi jo klausėsi ir žiūrėjo į jį tokiu veidu lyg melsdamasi bažnyčioje. Į žmogų, kuriam ekskursijos į turčių salonus buvo tik pavieniai epizodai visą gyvenimą trunkančioje dvasinių paieškų kelionėje, tikrai galima žiūrėti kaip į sekmadieninių pamaldų apeigas.

– Nepaisant to, – pridūrė Berlepas žvilgteldamas į ją savo gudriu gatvės berniūkščio žvilgsniu, visai nepanašiu į ankstesnįjį sodomiškąjį, – šampanas ir ikrai buvo puikūs. – Tai demonas staiga nutraukė angelo filosofavimą. Ir Berlepas leido jam kalbėti. Kodėl ne? Jis mėgdavo išmušti žmones iš vėžių. Jis pasižiūrėjo į Beatrisę. Ji, kaip ir reikėjo tikėtis, buvo išmušta iš vėžių.

– Neabejoju, – pasakė ji ir pamaldi jos veido išraiška pasikeitė, prisitaikydama prie jo šypsenos. Kiek nervingai nusijuokusi ji nusisuko supilti pieno į puodelį.

– Štai jūsų pienas, – burbtelėjo ji slėpdama savo sutrikimą ir griebdamasi įsakmaus tono. – Malonėkite išgerti, kol karštas.

Stojo ilga tyla. Berlepas iš lėto gurkšnojo pieną, o Beatrisė, sėdėdama priešais užgesusį židinį, nutilusi laukė pati nelabai suvokdama ko.

– Jūs atrodote kaip panelė Mafet[34], sėdinti ant taburetės, – pagaliau nutraukė tylą Berlepas.

– Gerai, kad čia nėra didelio voro, – nusišypsojo Beatrisė.

– Ačiū, jeigu tai komplimentas.

– Taip, komplimentas, – atsakė Beatrisė. „Tai iš tiesų nemenkas Deniso privalumas, – pagalvojo ji. – Su juo jautiesi visiškai rami. Kiti vyrai amžinai puola graibyti ir bučiuoti. Tai siaubinga, tikrai siaubinga.“ Beatrisė taip ir neatsigavo nuo vaikystėje

patirto šoko, kai tetos Megės svainis, kuris jai buvo kaip dėdė, ėmė graibyti ją, kai juodu važiavo uždaru ekipažu. Tas įvykis taip ją išgąsdino ir sukėlė tokį pasibjaurėjimą, kad vėliau, kai Tomas Fildas, kuris jai iš tikrųjų patiko, pasiūlė jai savo ranką, ji atsisakė vien todėl, kad jis buvo vyras, toks pat kaip tas siaubingas dėdė Benas, ir todėl, kad ji paniškai bijojo fizinio artumo ir negalėjo pakęsti, jeigu ją kas paliesdavo. Jai jau buvo daugiau kaip trisdešimt ir ji dar niekam nebuvo leidusi savęs paliesti. Švelni ir baugšti mergaitė, slypinti po išoriniu dalykiškumo kevalu, dažnai į ką nors įsimylėdavo. Tačiau baimė, kad ją apkabins ar netgi palies, visada nugalėdavo meilę. Vos tik pastebėjusi pavojų, jį imdavo skaudžiai žnaibytis, lįsdavo gilyn į savo kiautą, bėgdavo šalin. Pasiekusi saugią vietą išsigandusi mergaičiukė su palengvėjimu atsikvėpdavo. Ačiū Dievui! Tačiau tas gilus palengvėjimo atodūsis visada turėdavo lengvą nusivylimo atspalvį. Ji gailėjosi išsigandusi; gailėjosi, kad tokie santykiai, kokie buvo iki apkabinimo, netruko amžinai, iki begalybės. Kartais ji pykdavo ant savęs, bet daug dažniau manydavo, kad meilė kažkuo iš esmės ydinga ir kad vyrai iš esmės bjaurūs. Tuo atžvilgiu Denisas Berlepas buvo nuostabus – tikrai ne iš tų, kurie kimba ir graibo. Beatrisė galėjo dievinti jį nė kiek nenuogąstaudama.

– Suzana mėgdavo sėdėti ant taburetės, visai kaip mažoji panelė Mafet, – tarė Berlepas po ilgos pauzės. Jo balsas buvo liūdnas. Paskutiniąsias kelias minutes jis mąstė apie savo netektį. Jau praėjo beveik dveji metai, kai per gripo epidemiją mirė jo žmona Suzana. Beveik dveji metai, tačiau skausmas, tikino jis save, nė kiek nesumažėjo, netekties jausmas buvo toks pat stiprus. „Suzana, Suzana, Suzana“, – kartojo jis mintyse jos vardą. Jeigu jis gyventų net milijoną metų, daugiau jos nebepamatytų.

Milijoną metų, milijoną metų. Aplink žodžius vėrėsi bedugnės. – Arba ant grindų, – tęsė jis, stengdamas kuo gyviau ją įsivaizduoti. – Ko gero, ji labiausiai mėgdavo sėdėti ant grindų. Kaip vaikas. – „Vaikas, vaikas, – kartojo jis mintyse. – Tokia jauna.“

Beatrisė sėdėjo įsmeigusi akis į tuščią židinį. Ji jautė, kad dabar pasižiūrėti į Berlepą būtų netaktiška, beveik nepadoru. Vargšelis! Kai ji pagaliau atsisuko į jį, jo skruostais riedėjo ašaros. Jos širdį skaudžiai suspaudė motiniškas gailestis. Jis pasakė: „Kaip vaikas“. Bet juk pats jis kaip vaikas. Vargšas, nelaimingas vaikas. Pasilenkusi į priekį ji švelniai paglostė bejėgiškai nukarusią ranką.

– „Batrachomiomachijos varlių“, – pakartojo Lusi ir nusijuokė. – Genialus palyginimas, Vili.

– Visi mano palyginimai genialūs, – kukliai atsakė Vilis. Jis vaidino save patį; jis buvo Vilis Viveris, vaidinantis savo pagarsėjusį Vilio Viverio vaidmenį. Jis artistiškai naudojosi savo prigimties dovanomis, gautomis su trijų šimtų metų pavėlavimu – mokėjimu gražbyliauti, skonėjimusi užbaigta ir skambia fraze. Šekspyro jaunystės laikais jis būtų buvęs literatūrinio pasaulio įžymybė. Jo amžininkams toks puošnus kalbos stilius keldavo juoką. Bet jam patikdavo plojimai, net ir su pašaipa. Beje, tas juokas niekada nebūdavo piktas; Vilis Viveris buvo toks geraširdis ir paslaugus, kad visi jį mylėjo. Jis vaidino savo vaidmenį su pašaipa pritariančiai publikai; ir toje pašaipoje jausdamas pritarimą, vaidino negailėdamas jėgų. „Visi mano palyginimai genialūs.“ Tai neabejotinai replika iš vaidmens. Ir, ko gero, tiesa? Vilis juokavo širdyje tuo tikėdamas. – Ir atsiminkite mano žodžius, – pridūrė jis. – Vieną dieną varlės išsiverš į paviršių.

– Bet kodėl varlės? – paklausė Slaipas. – Man atrodo, Beatrisė mažiausiai primena varlę...

– Ir kodėl jos turėtų išsiveržti? – įsiterpė Spendrelis.

– Varlės nesižnaibo. – Tačiau silpną Slaipo balselį užgožė Meri Rempion žodžiai.

– Todėl, kad anksčiau ar vėliau viskas išlenda lauk. Būtinai.

– Moralas, – padarė išvadą Katbertas: – Nieko savyje neslėpkite. Aš niekada to nedarau.

– Bet gal įdomiausia ir yra tada, kai kas nors išsiveržia į paviršių? – įsiterpė Lusi.

– Užsispyręs ir paradoksalus prohibicionistas!

– Žinoma, – atsiliepė Rempionas, – revoliucijos vyksta tiek išorėje, tiek viduje. Valstybėje vargšai sukyla prieš turtuolius. Šiuo atveju – engiamas kūnas ir instinktai prieš intelektą. Intelektui mes suteikėme turtingųjų klasės rangą; engiamųjų klasė maištauja.

– Klausykite, klausykite! – sušuko Katbertas ir trinktelėjo į stalą.

Rempionas paniuro. Katberto pritarimą jis vertino kaip asmeninį įžeidimą.

– Aš esu kontrrevoliucionierius, – tarė Spendrelis. – Aš už tai, kad engiamieji būtų engiami.

– Išskyrus konkretų paties atvejį, ar ne? – įsiterpė Katbertas pašaipiai.

– Ar negalima šiek tiek teoriškai pasamprotauti?

– Žmonės per amžius engė savo kūną, – tarė Rempionas, – ir štai jums rezultatai. Jūs galite būti pavyzdys. – Jis žvilgtelėjo į Spendrelį, kuris atkragino galvą ir be garso nusijuokė. – Štai jums rezultatai, – pakartojo jis. – Vidinė žmogaus revoliucija iššaukia išorinę socialinę revoliuciją.

– Na jau, na jau, – pasakė Vilis Viveris. – Jūs taip kalbate, lyg jau girdėtumėt dardant savivarčius su pasmerktaisiais į giljotiną. Anglija tokia pat, kokia buvo.

– O ką jūs žinote apie Angliją ir anglus? – atšovė Rempionas. – Juk jūs niekada nebuvote iškėlęs kojos iš Londono ar atsidūręs tarp kito sluoksnio žmonių. Važiuokite į šiaurę.

– Sergėk Dieve! – veidmainingai sušuko Vilis.

– Keliaukite į anglies kasyklų ir plieno liejyklų kraštą. Pasikalbėkite su darbininkais. Revoliucija kyla ne dėl kokios nors priežasties. Revoliucija yra savitikslė. Griovimas vardan griovimo.

– Labai gera mintis, – tarė Lusi.

– Tai siaubinga. Tai tiesiog nežmoniška. Civilizuotas gyvenimas ir anglies bei geležies svoris sunkte išsunkė jų visą humaniškumą. Tai bus ne žmonių maištas, tai bus stichijų, monstrų, žmogbeždžionių maištas. O jūs paprasčiausiai užsimerkiate, apsimetate, kad viskas gerai.

– Pagalvokite apie disproporciją, – tarė lordas Edvardas, papsėdamas pypkę. – Tai iš tikrųjų... – Jis atsikrenkštė. – Kad ir, pavyzdžiui, anglis. Jos sunaudojama šimtą dešimt kartų daugiau, negu tūkstantis aštuoni šimtaisiais metais. Tačiau gyventojų padidėjo tik du su puse karto. Kitų gyvūnų padėtis... Tikrai visiškai kitokia. Vartojimas proporcingas populiacijos skaičiui.

– Bet jeigu gyvūnai galėtų gauti daugiau maisto negu jiems reikia išgyventi, tai jie jį suvartotų, ar ne taip? – nenorėjo sutikti Ilidžas. – Po mūšio ar epidemijos hienos ir maitvanagiai nepraleidžia progos apsiryti. Ar mes ne tokie pat? Prieš keletą milijonų metų išmirė didžiausi plotai miško. Žmogus atsikasė medžių lavonus, pamatė, kad gali jais pasinaudoti, ir, kol mai-

tos pakanka, iki soties mėgaujasi gardžiu kąsneliu. Kai atsargos baigsis, jis vėl grįš prie mažesnių porcijų, kaip ir hienos tarp karų ir epidemijų. – Ilidžas kalbėjo su įkvėpimu. Jis jausdavo savotišką malonumą kalbėdamas apie žmogų kaip apie padarą, kuris niekuo nesiskiria nuo lervos. – Kasyklose kasama anglis, iš žemės gręžiniais trykšta nafta, kyla nauji miestai, tiesiami geležinkeliai, pirmyn ir atgal plaukioja laivai. Kokiam nors ilgaamžiam stebėtojui mėnulyje tie knibždėlynai gali atrodyti kaip padvėsusį šunį apspitusios skruzdėlės ir musės. Salietros telkiniai Čilėje, naftos telkiniai Meksikoje, fosfatų telkiniai Tunise – prie kiekvieno atradimo naujas vabzdžių susibėgimas. Nesunku nuspėti, kaip visa tai komentuoja mėnulio astronomai: „Tiems padarams būdingas nepaprastas, gal net unikalus tropizmas suakmenėjusiai maitai".

– Kaip stručiai, – pasakė Meri Rempion. – Jūs elgiatės kaip stručiai.

– Ir ne tik tada, kai kalbama apie revoliuciją, – tarė Spendrelis, išgirdęs, kaip Vilis Viveris kažką leptelėjo apie stručio filosofiją. – Bet susidūrę su bet kokiu svarbiu, bet jums nemaloniu klausimu. Buvo laikas, kai žmonės neapsimetinėdavo, kad mirtis ir nuodėmė neegzistuoja. *„Au détour d'un sentier une charogne infâme"** – pacitavo jis. – Bodleras buvo paskutinysis viduramžių ir pirmasis naujųjų laikų poetas. „Et pourtant", – tęsė jis su šypsena žvelgdamas į Lusi ir laikydamas pakeltą taurę:

Et pourtant vous serez semblable à cette ordure,
A cette horrible infection,

* Suirusi maita prie tako *(pranc.)*.

Etoile de mes yeux, soleil de ma nature,
Vous, mon ange et ma passion!

Alors, ô ma beauté, dites à la vermine
*Qui vous mangera de baisers...**

– Mano mielasis Spendreli! – Lusi protestuodama iškėlė ranką.

– Jūsų nekrofilija neturi ribų, – pasakė Vilis Viveris.

„Tai vis toji neapykanta gyvenimui, – mąstė Rempionas, – vienintelis pasirinkimas – kokia mirtimi numirti." Jis tiriamai pažvelgė į Spendrelį.

– Kai pagalvoji, – kalbėjo Ilidžas, – jeigu tą laiką, kurio reikia susiformuoti anglies iškasenoms, padalinsime iš žmogaus amžiaus trukmės, tai tas skaičius ne taip jau labai skirsis nuo to, kurį gausime padalinę sekvojos gyvenimo trukmę iš puvimo bakterijų amžiaus.

Katbertas žvilgtelėjo į savo laikrodį.

– Viešpatie mieliausias! – sušuko jis. – Dvidešimt penkios po pirmos. – Jis pašoko. – O aš pažadėjau pasirodyti pas Vidikombus. Piteri, Vili! Žengte marš!

– Neišeikite! – puolė prašyti Lusi. – Tik jau ne taip anksti.

– Pareiga šaukia, – paaiškino Vilis Viveris. – „Nepermaldaujamoji balso dieviško dukra". – Ir jis pritariamai kostelėjo.

* Bet vis tiek jūs tapsite kaip ta pūvanti dvėsena,
Užkratas pateks jums į kraują.
Mano akių šviesa, mano sodo rože,
Jūs – mano angelas, mano meilė!
Tada, mano puikioji, atsakydama į bučinius
Grasaus lavonų kirmio... *(pranc.)*.

– Bet tai juokinga, neįmanoma. – Ji žiūrėjo čia į vieną, čia į kitą sunerimusi ir supykusi. Ji paniškai bijojo vienumos. Jai atrodydavo, kad jeigu žmogus pasėdės dar penkias minutes, tai gali įvykti kas nors labai įdomaus. Be to, tai buvo nepakenčiama, kad žmonės gali daryti tai, ko ji nenori.

– Manau, kad ir mums metas, – pasakė Meri Rempion stodamasi.

„Ačiū Dievui!“ – pagalvojo Valteris. Jis tikėjosi, kad Spendrelis paseks daugumos pavyzdžiu.

– Bet tai neįmanoma! – šaukė Lusi. – Rempionai, aš jums neleisiu!

Markas Rempionas tik nusijuokė. „Ak jau tos profesionalės sirenos!“ – pagalvojo jis. Jinai visiškai jo nejaudino, ji kėlė jam pasibjaurėjimą.

Lusi ėmė apeliuoti į moters širdį.

– Ponia Rempion, jūs privalote pasilikti. Nors penkioms minutėms! Tiktai penkioms minutėms! – prašė jinai.

Vėlu. Oficiantas atidarė šonines duris, ir jie skubiai nėrė į tamsą.

– Kodėl visi taip skuba išeiti? – gailiai paklausė Lusi.

– O kodėl mes taip neskubame? – atsiliepė Spendrelis. Valteriui širdis nukrito į kulnis. Vadinasi, jis pasilieka. Toks elgesys jau visiškai nebesuprantamas. Absoliučiai nesuprantamas! Tvankus oras ir alkoholis veikė Valterį kaip visada blogai. Jis jautėsi nesveikas ir nelaimingas. Kokia prasmė tuščiai sėdėti šitame apnuodytame ore? Kodėl neatsistojus ir neišėjus namo? Mardžorė apsidžiaugtų.

– Bent jau jūs man ištikimas, Valteri, – nusišypsojo jam Lusi.

Jis nusprendė kol kas nevažiuoti. Stojo tyla.

Katbertas ir jo bendrakeleiviai pasisamdė taksi. Atsisakę visų pasiūlymų, Rempionai nuėjo pėsti.

– Ačiū Dievui! – pasakė Meri, kai taksi nuvažiavo. – Kaip aš nemėgstu to Arkraito!

– Bet ta moteris dar baisesnė, – pasakė Rempionas. – Mane nuo jos šiurpas krečia. Vargšas, kvailas Bidleiko sūnelis kaip triušis priešais žebenkštį.

– Tai jūsų vyriškas solidarumas. O man netgi patinka, kad ji tampo jus kaip už virvelės. Taip jums ir reikia.

– Tai gal tau ir kobros patinka? – Rempiono zoologiniai palyginimai visada būdavo labai simboliški.

– Na, jeigu tave nuo jos šiurpas krečia, tai ką tu pasakytum apie Spendrelį? Juk jis tikra chimera, demonas.

– Jis kaip kvailas mokinukas, – pabrėžtinai tarė Rempionas. – Taip ir neužaugo. Nejaugi nematai? Amžinas paauglys. Jam rūpi tokie dalykai, kurie neduoda ramybės paaugliams. Jis nesugeba gyventi, nes per daug galvoja apie mirtį, apie Dievą, apie tiesą, apie mistiką ir panašiai; per daug galvoja apie nuodėmes ir mėgina jas daryti, o paskui labai nusivilia, kad jam nieko neišeina. Graudus vaizdas. Jis kaip Piteris Penas, ko gero, net blogiau už tą apgailėtiną neišnešiotą Berio herojų, nes nustojo augti dar kvailesniame amžiuje. Jis yra dostojevskiškas Piteris Penas, kartu ir Miusė, kartu ir devyniolikto amžiaus paskutinis dešimtmetis, kartu ir Banjenas, kartu ir Baironas, kartu ir markizas de Sadas. Liūdnas reginys! Juolab kad jis turi visus duomenis būti padoriu žmogumi.

Meri nusijuokė.

– Dabar jau man teks pasikliauti vien tavo žodžiu.

– Beje, – tarė Lusi, atsisukdama į Spendrelį. – Jūsų motina prašė jums perduoti... – ir ji persakė jos žodžius. Spendrelis linktelėjo, bet nieko neatsakė.

– O generolas? – pasiteiravo jis, kai tik Lusi baigė kalbėti. Jis nenorėjo, kad būtų kalbama apie jo motiną.

– Ak generolas! – Lusi nutaisė grimasą. – Šiandien daugiau kaip pusvalandį klausiausi fronto naujienų. Jį reikėtų uždrausti. Gal įkurkime sąjungą kovai su generolais?

– Aš mielai būčiau jos tikrasis ir garbės narys.

– O gal net sąjungą kovai su senukais? – tęsė Lusi. – Senukai yra tiesiog nepakenčiami. Išskyrus jūsų tėvą, Valteri. Jis – tobulybė. Tiesiog tobulybė. Vienintelis pakenčiamas senukas.

– Jeigu artimiau jį pažinotumėt, tai sakytumėt, kad jis vienas nepakenčiamiausių. – Visi Valterio kartos Bidleikai buvo šventai įsitikinę, kad senasis Džonas nepakenčiamas žmogus. – Jeigu būtumėte jo žmona arba duktė, jis neatrodytų jums toks tobulas. – Sakydamas šiuos žodžius Valteris staiga prisiminė Mardžorę. Kraujas plūstelėjo jam į veidą.

– Žinoma, jeigu jūs imsite ir pasirinksite jį sau vyru ar tėvu, – tarė Lusi, – tai nieko kito ir nereikia tikėtis. Jis yra pakenčiamas senukas vien todėl, kad buvo toks nepakenčiamas vyras ir tėvas. Daugumai senų žmonių gyvybę išsunkia atsakomybės našta. Jūsų tėvas niekad nesileido, kad atsakomybė jį sutriuškintų. Jis turėjo žmonų, vaikų ir visa kita. Bet visada jautėsi kaip berniukas iškyloje. Manau, kad žmonoms ir vaikams tai menkas džiaugsmas. Bet koks malonumas visiems kitiems!

– Galbūt, – atsakė Valteris. Jis visada manė esąs visiškai nepanašus į savo tėvą. Tačiau elgėsi visai taip pat kaip kadaise jo tėvas.

– Vertinkite jį ne kaip sūnus.

– Pamėginsiu. – O kaip jis turėtų vertinti save patį?

– Pamėginkite ir pamatysite, kad aš sakau tiesą. Vienas iš pakenčiamiausių senukų. Palyginkite jį su kitais. – Ji papurtė galvą. – Nieko gero. Su jais neįmanoma turėti jokių reikalų.

Spendrelis nusijuokė:

– Jūs kalbate apie juos taip, lyg jie būtų kafrai ar eskimai.

– Argi taip nėra? Žinoma, jų auksinės širdys ir taip toliau. Ir jie labai protingi – savaip, žinoma, ir atsižvelgiant į visas aplinkybes. Bet jie nebepriklauso mūsų civilizacijai. Jie svetimi. Niekada neužmiršiu, kaip kartą Tunise mane pakvietė arbatos dvi arabės. Tokios malonios, tokios vaišingos. Bet jų pyragaičiai buvo nevalgomi ir prancūziškai jos kalbėjo baisiai, ir aš visai neturėjau joms ką pasakyti, o jos baisėjosi mano trumpu sijonu ir tuo, kad aš neturiu vaikų. Senukai man visada primena tas arabų poniutes. Kaip jums atrodo, ar pasenę mes irgi atrodysime kaip tos vaišingosios arabės?

– Taip, ir priedo kaip oda aptraukti griaučiai, – atsakė Spendrelis. – Viskas priklauso nuo arterijų sienelių storio.

– Bet jeigu senukai virsta tokiomis arabų poniutėmis, tai tik dėl savo pažiūrų. Niekada nepatikėsiu, kad sustorėjusios arterijos privers mane patikėti Dievu, dorove ir viskuo kitkuo. Aš išsiritau iš kokono per karą, kai buvo išjudinti visi pamatai. Neįsivaizduoju, ką mūsų anūkai dar galėtų išmušti mums iš po kojų. Tai kodėl mes turėtume nesusikalbėti?

– Galbūt jie susidės naujus pamatus, – pasiūlė Spendrelis.

Ji kurį laiką patylėjo.

– Aš niekada apie tai negalvojau.

– Arba jūs pati juos atstatysite. Išklibusių pamatų tvirtinimas – vienas mėgstamiausių senosios kartos užsiėmimų.

Laikrodis išmušė pirmą ir lyg valandas skaičiuojanti gegutė Simonsas išdygo bibliotekoje su padėklu rankose. Tai buvo vidutinio amžiaus vyras, kupinas valstybės veikėjo orumo, kuris – dėl būtinybės laikyti liežuvį už dantų, slėpti savo nuotaiką, nesakyti to, ką galvoji ir paisyti etiketo – būdingas diplomatams, karališkiesiems asmenims, aukšto rango vyriausybės nariams ir liokajams. Tylutėliai jis padengė stalą dviem asmenims ir paskelbęs, kad jo šviesybės vakarienė paruošta, pasišalino. Buvo trečiadienis, ir kai lordas Edvardas pakėlė sidabro dangtį, lėkštėje rado du avienos kotletus. Pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais būdavo kotletai. Antradieniais ir trečiadieniais – bifšteksai su keptomis bulvėmis. Šeštadieniais, kaip skanėstą, Simonsas kepdavo mėsos asorti. Sekmadieniais jis būdavo laisvas; lordas Edvardas tenkindavosi šaltu kumpiu, liežuviu ir salotomis.

– Įdomu, – tarė lordas Edvardas, duodamas Ilidžui jo kotletą, – įdomu, kodėl negausėja avių populiacija. Ne taip kaip žmonių. Būtų natūralu tikėtis, kad... esant tokiai simbiozei... – Jis valgė toliau tylomis.

– Matyt, aviena jau nebemadinga, – pasakė Ilidžas. – Taip, kaip ir Dievas, – pridūrė iššaukiamai, – ir kaip nemirtinga siela. – Tačiau lordas Edvardas neėmė jauko. – Jau nekalbant apie Viktorijos epochos romanistus, – tęsė Ilidžas. Jis pasuko slidžiu takeliu; lordas Edvardas buvo skaitęs tiktai Dikensą ir Tekerėjų. Tačiau senukas ramiai kramtė maistą. – Ir jaunos nekaltos mergaitės. – Lordas Edvardas, kaip mokslininkas, domėjosi lytinėmis aksolotlių, vištų, jūros kiaulyčių ir varlių funkcijomis, tačiau bet kokia užuomina apie tokias pat žmogaus funkcijas būdavo jam skausmingai nemaloni. – Ir susilaikymas, – kalbėjo toliau Ilidžas žiūrėdamas tiesiai jam į akis, – ir nekaltybė, ir...

Telefono skambutis nutraukė jo mintį ir išgelbėjo lordą Edvardą nuo tolesnio persekiojimo.

– Aš prieisiu, pasisiūlė Ilidžas, pašokdamas nuo kėdės. – Jis prisidėjo ragelį prie ausies. – Alio?

– Čia tu, Edvardai? – paklausė žemas balsas, labai panašus į paties lordo Edvardo balsą. – Tai aš, Edvardai, aš ką tik gavau stulbinantį matematinį įrodymą, kad egzistuoja Dievas, ar, tikriau sakant...

– Bet tai ne lordas Edvardas, – sušuko Ilidžas. – Luktelkite, aš jį pakviesiu. – Jis vėl atsisuko į senuką. – Lordas Gatendenas, – tarė jis. – Jis ką tik atrado naują Dievo buvimo įrodymą. – Jis nesišypsojo. Jo balsas buvo rimtas. Šiuo atveju rimtumas ir buvo didžiausia patyčia. Pats teiginys savaime buvo juoko vertas. Bet koks pašaipus komentaras būtų tik susilpninęs komiškumo įspūdį. Nepakartojamas senas pusgalvis! Ilidžas jautėsi atlygintas už visus šio vakaro pažeminimus. – Matematinį įrodymą, – pridūrė jis dar rimtesniu tonu.

– O, Viešpatie! – sušuko lordas Edvardas, lyg atsitikus kokiai nelaimei. Telefono skambučiai visada jį sunervindavo. Jis nuskubėjo prie telefono. – Čarlzai, čia tu?

– Ak, Edvardai! – šaukė bekūnis balsas, priklausantis šeimos galvai Gatendene, už keturiasdešimt mylių nuo čia. – Pritrenkiantis atradimas. Noriu išgirsti tavo nuomonę. Kalbama apie Dievą. Žinai formulę: m padalintas iš nulio lygus begalybei, jeigu m yra bet kuris teigiamas dydis? Tai štai, kodėl nesuprastinus šios formulės ir abi jos dalis padauginus iš nulio? Tada gausime, kad m lygus nuliui, padaugintam iš begalybės. Kitaip tariant, kiekvienas teigiamas dydis yra begalybės ir nulio sandauga. Argi tai neįrodo, kad begalinė jėga sukūrė visatą iš nie-

ko? Argi ne taip? – Už keturiasdešimt mylių esančio lordo Gatendeno susijaudinimas, regis, persidavė telefono membranai. Jis bėrė žodžius be atsikvėpimo; klausinėjo griežtai ir užsispyręs. – Argi ne taip, Edvardai? – Visą savo gyvenimą penktasis markizas medžiojo absoliutą. Luošiui tai buvo vienintelė įmanoma medžioklė. Penkiasdešimt metų jis riedėjo savo vežimėliu paskui nepagaunamą laimikį. Ar gali būti, kad jis dabar pagaliau jį pagavo, taip lengvai ir tokioje netinkamoje vietoje kaip mokyklinis ribų teorijos vadovėlis? Kaip žmogus nesusijaudinsi? – Ką tu apie tai manai, Edvardai?

– Na... – pradėjo lordas Edvardas. Iš tono, kokiu buvo ištartas tas vienas žodis kitame įsielektrinusio laido gale, už keturiasdešimt mylių, jo brolis suprato, kad neišdegė. Taip ir nepavyko užberti druskos absoliutui ant uodegos.

***

– Jeigu jau kalba užėjo apie senukus, – pasakė Lusi, – ar aš nė vienam iš jūsų nepasakojau vienos tokios žavingos istorijos apie savo tėvą ?

– Kokios istorijos?

– Apie oranžerijas. – Vien pagalvojus apie tai ją suėmė juokas.

– Neprisimenu, kad būčiau girdėjęs ką nors apie oranžerijas, – pasakė Spendrelis, ir Valteris taip pat papurtė galvą.

– Tai buvo per karą, – pradėjo Lusi. – Man tada ėjo aštuoniolikti. Buvau ką tik pradėjusi rodytis visuomenėje. Beje, buvo toks atvejis, kai vos negavau šampano buteliu per galvą. Tais laikais baliukai būdavo gana audringi, jeigu pamenate.

Spendrelis linktelėjo galvą, Valteris taip pat išmanančia mina linktelėjo, nors per karą dar lankė mokyklą.

– Vieną dieną, – tęsė Lusi, – jo šviesybė kviečia mane užlipti pas jį į viršų, į savo kabinetą. Anksčiau to niekada nebūdavo. Aš nejuokais sunerimau. Jūs žinote, kaip senukai įsivaizduoja mūsų gyvenimą ir kaip nusimena, sužinoję, kad viskas ne taip, kaip jiems atrodė. Kaip tos dvi arabės su savo arbatėle. – Ji nusijuokė ir jos juokas Valteriui tarsi nuplėšė skraistę, dengusią visus tuos metus, kai jis jos nepažinojo. Jis guodėsi puoselėdamas iliuziją apie jų jaunatvišką ir nekaltą meilę. Bet ji nusijuokė; ir nebeliko netgi šitos dirbtinai kurstomos ir paguodžiančios vilties.

Spendrelis linktelėjo galva.

– Ir jūs užlipote laiptais į viršų tartum į ešafotą...

– Ir radau tėvuką bibliotekoje, neva skaitantį. Pamatęs mane jis persigando. Vargšelis! Jokio žmogaus nebuvau mačiusi tokio sutrikusio ir nelaimingo. Galite įsivaizduoti, kaip aš įsibaiminau, pamačiusi jį tokį. Juk negali žmogus taip jaudintis dėl niekų. Kas atsitiko? Atrodė, kad jis nežmoniškai kenčia. Jeigu ne šventas pareigos jausmas, ko gero, būtų tuoj pat išprašęs mane lauk. Kad būtumėt matę jo išraišką! – Komiški prisiminimai užplūdo Lusi ir neištvėrusi ji pasileido kvatoti.

Atsirėmęs alkūne į stalą, pasidėjęs galvą ant delno, Valteris spoksojo į savo vyno taurę. Žvilgantys burbuliukai vienas po kito skubinosi aukštyn, tarsi pasiryžę žūtbūt išsilaisvinti ir būti laimingi. Jis nedrįso pakelti akių. Bijojo, kad pamatęs juoko iškreiptą Lusi veidą, jis kaip nors apsikvailins – garsiai suriks arba apsipils ašaromis.

– Vargšelis! – pakartojo Lusi. Žodis išsprūdo drauge su linksmo juoko protrūkiu. – Iš siaubo jis vos pajėgė kalbėti.

Staiga ji nustojo juoktis ir pamėgdžiodama žemą, duslų lordo Edvardo balsą, suvaidino, kaip jis liepė jai sėstis ir pranešė (užsikirsdamas ir skausmingai abejodamas), kad turi su ja pasikalbėti. Mėgdžiojo ji puikiai Prie jų stalelio sėdėjo sutrikęs lordo Edvardo fantomas.

– Nuostabu! – ėmė ploti Spendrelis. Netgi Valteris nusijuokė, tačiau begalinis jo skausmas giliai širdyje liko nesutrikdytas.

– Gal tik po kokių penkių minučių, – pasakojo Lusi, – jis prisivertė pereiti prie pagrindinės pokalbio temos. Aš, kaip jūs galite įsivaizduoti, buvau negyvai išsigandusi. O dabar atspėkite, ką jis norėjo man pasakyti?

– Ką?

– Atspėkite. – Staiga Lusi vėl ėmė kvatoti. Ji užsidengė veidą rankomis, jos visas kūnas tirtėjo, lyg ji būtų raudojusi. – Per daug gerai, – sudejavo ji atmesdama rankas į šalis ir atsilošdama kėdėje. Ją vis dar purtė juokas, skruostais riedėjo ašaros. – Per daug gerai. – Ji atsidarė priešais ant stalo gulintį nedidelį karoliukais išsiūtą krepšelį ir, išsitraukusi nosinaitę, ėmė šluostytis akis. Nuo nosinaitės dvelktelėjo kvepalai, sustiprindami tą miglotą prisiminimą apie gardenijas, kuris nuolatos ją lydėdavo ir eidavo visur drauge kaip vaiduokliškas jos antrininkas.

– Jis man pasakė, – pasakojo Lusi, – pasakė girdėjęs, kad aš kartais leidžiu jaunuoliams mane bučiuoti per šokius oranžerijose. Oranžerijose! – pakartojo ji. – Koks nuostabus štrichas! Kaip atitinka laikmetį. Aštuoniasdešimtieji metai. Senasis Velso princas, Zolia romanai, oranžerijos! Vargšas senukas! Jis pasakė, kad tikisi, jog daugiau tai nebepasikartos. Mano motina taip sielvartautų sužinojusi. Tik pamanykit. – Ji giliai atsikvėpė. Juokas pagaliau praėjo.

Valteris žiūrėjo į ją, kvėpdamas jos aromatą drauge su savo paties geismais ir siaubinga jos traukos jėga. Jam regėjosi, kad mato ją pirmą kartą. Taip, pirmą kartą – su ta nugerta vyno taure ant stalo, buteliu, pilna nuorūkų pelenine; pirmą kartą taip atsilošusią, išsekintą juoko ir besišluostančią juoko ašaras.

– Oranžerijos, – pakartojo Spendrelis. – Oranžerijos. Taip, labai gerai. Iš tiesų labai gerai.

– Nuostabu, – tarė Lusi. – Senukai nuostabūs. Deja, jie retai būna pakenčiami. Išskyrus, žinoma, Valterio tėvą.

* * *

Džonas Bidleikas sunkiai kopė laiptais į viršų. Jis labai pavargo. „Kokie varginantys tie pobūviai“, – mąstė jis. Jis uždegė šviesą miegamajame. Virš židinio viena iš realistiškos manieros subjaurotų Dega moterų sėdėjo metaliniame kubile stengdamasi nusitrinti nugarą. Ant sienos priešais – Renuaro mergaitė grojo pianinu tarp jo paties peizažo ir Valterio Sikerto pavaizduoto Djepo. Virš lovos kabėjo dvi jo karikatūros, pieštos Makso Birbomo ir Ruveiro. Ant staliuko stovėjo butelis brendžio, sifonas ir taurė. Po padėklu buvo pakišti du vokai. Jis atplėšė juos. Pirmajame buvo spaudos atsiliepimai apie jo paskutiniąją parodą. „Daily Mail“ pavadino jį „Britų meno veteranu“, patikindamas skaitytojus, kad „jo ranka neprarado meistriškumo“. Jis suglamžė iškarpą ir piktai metė į židinį.

Kita recenzija buvo iškirpta iš populiaraus savaitraščio. Jos tonas buvo kone paniekinantis. Jis buvo teisiamas lyginant jo darbus su ankstesniais ir galiausiai pasmerktas. „Sunku patikėti, kad tokie rėksmingi, pigiais – beje, nepasiteisinančiais – efek-

tais grindžiami kūriniai, parinkti šiai parodai, priklauso tam pačiam autoriui, kuris nutapė Teto galerijos „Šieno pjovėjus" ir dar nuostabesnes „Besimaudančiąsias", esančias šiuo metu Tentemauntų namuose. Žiūrėdami į šiuos tuščius ir banalius paveikslus veltui ieškotume juose andainykštės harmoningos dermės, pulsuojančio kaligrafiškumo ar trimatės plastikos, kuri..." Kas per tauškalai! Kas per nesąmonės! Jis sviedė visas likusias iškarpas pavymui pirmajai. Tačiau panieka kritikams nepajėgė ištrinti nemalonaus jausmo, likusio po perskaitytų recenzijų. „Britų meno veteranas" – ne ką geriau negu „vargšas senis Bidleikas". O jų komplimentai, esą jo ranka nepraradusi meistriškumo, tėra globėjiški patikinimai, kad būdamas toks nukriošęs ir suvaikėjęs senis jis dar neblogai tapo. Skirtumas tarp smerkiančios ir palankios recenzijos tik toks, kad vienas kritikas nesirinkdamas žodžių tiesiai rėžė tai, ką kitas nuslėpė atsainiai seikėdamas pagyras. Jis beveik jau gailėjosi nutapęs tas „Besimaudančiąsias".

Jis atplėšė antrąjį voką. Jame buvo jo duktės Elinoros laiškas. Išsiųstas iš Lahoro.

> Turgūs iš tiesų yra tokie – kupini rytietiško kolorito. Jie taip pergrūsti, taip dvokia, kad atrodo lyg kastumeisi per sūrį. Dailininko požiūriu liūdniausia tai, kad viskas čia atrodo lygiai taip, kaip praėjusio šimtmečio rytietiškos tematikos prancūzų drobėse. Tu jas žinai – nudailintos ir blizgančios kaip paveikslėliai ant arbatos dėžučių. Kai esi čia, supranti, kad kitaip nenutapysi. Ruda oda suvienodina visus veidus, o prakaitas suteikia jiems blizgesio. Drobėje jie turi atrodyti tokie slidūs kaip Engro paveiksluose.

Jis skaitė laišką su malonumu. Mergaitė visada parašo ką nors įdomaus. Jos skvarbus žvilgsnis. Bet staiga jo kakta susiraukė.

> Kaip manai, kas vakar mus aplankė? Džonas Bidleikas jaunesnysis. Mes manėme, kad jis Vaziristane, bet pasirodo, atvažiavo čia atostogų. Nebuvau mačiusi jo nuo vaikystės. Įsivaizduok, kaip aš nustebau, kai į kambarį įžengė stambus kariškis žilais ūsais ir pavadino mane vardu; Filo jis, žinoma, niekada nebuvo sutikęs. Mes papjovėme tokį nupenėtą veršį[35], kokį tik viešbutis galėjo mums pasiūlyti brolio paklydėlio sugrįžimo proga.

Džonas Bidleikas atsilošė kėdėje ir užsimerkė. Stambus kariškis žilais ūsais buvo jo sūnus. Jaunajam Džonui buvo penkiasdešimt. Penkiasdešimt. Buvo laikas, kai penkiasdešimt atrodė Matūzalio amžius. „Jeigu Mane nebūtų taip anksti miręs...“ – kadaise sakė jo senasis Paryžiaus dailės mokyklos mokytojas. „Bet ar Mane mirė toks jaunas?“ Senukas palingavo galva. („Ar tikrai senukas?“ – pagalvojo Bidleikas. Tuomet jis atrodė labai senas. Bet jam turbūt buvo ne daugiau kaip šešiasdešimt.) „Mane buvo tiktai penkiasdešimt vieneri“, – atsakė tada mokytojas. Jis vos susilaikė neprunkštelėjęs. O štai dabar jo paties sūnui tiek pat, kiek buvo Mane, kai jis mirė. Stambus kariškis žilais ūsais. O jo brolis palaidotas kitame pasaulio krašte, Kalifornijoje. Žarnyno vėžys. Elinora buvo sutikusi jo sūnų Santa Barbaroje – jaunas vyras su jauna turtinga žmona, kasdien pažeidžiantis sausą įstatymą ne mažesne kaip džino butelio pražanga.

Džonas Bidleikas prisiminė savo pirmąją žmoną – stambaus kariškio ir kaliforniečio, mirusio nuo žarnyno vėžio, motiną. Jam buvo tiktai dvidešimt dveji, kai jis vedė pirmą kartą. Roza

neturėjo nė dvidešimties. Jie mylėjo vienas kitą beprotiškai, su laukine aistra. Pykdavosi taip pat, iš pradžių gana sėkmingai; barniai baigdavosi jausmingumo protrūkiais, tokiais pat stipriais, kaip ir barnis. Tačiau, kai atsirado vaikai – abu, vienas po kito – žavesys ėmė blėsti. Jie neturėjo pinigų, kad galėtų atitolinti vaikus nuo savęs, pasamdyti aukles sunkiam ir nešvariam darbui. Džonui Bidleikui tėvystė nebuvo sinekūra. Jo dirbtuvė virto vaikų kambariu. Netrukus jo aistros rezultatai – riksmas, šlapi vystyklai, neramus miegas, kvapai – sukėlė jam bodėjimąsi aistra. Be to, ir aistros objektas jau nebebuvo toks, kaip anksčiau. Po gimdymų Roza sustorėjo. Veidas pasidarė apvalus, kūnas išpurtęs ir liulantis. Po barnių dabar jau nebe taip lengva būdavo susitaikyti. Be to, jie kildavo dažniau. Tėvystė ėdė Džonui Bidleikui nervus. Kūryba suteikė jam progą išvykti į Paryžių. Jis išvažiavo dviem savaitėms ir praleido ten keturis mėnesius. Sugrįžus barniai atsinaujino. Dabar Roza kėlė jam tik pasibjaurėjimą. Jo modeliai nors šiek tiek jį paguosdavo; turėjo jis ir rimtesnį romaną su moterimi, kuri buvo užsakiusi jam portretą. Gyvenimo namuose nuobodybę paįvairindavo tiktai scenos. Po vienos tokios itin audringos scenos Roza susidėjo daiktus ir išėjo gyventi pas tėvus. Vaikus ji pasiėmė su savimi; Džonas Bidleikas tik apsidžiaugė atsikratęs jų. Vyresnysis iš tų dviejų kadaise į vystyklus siusiojusių rėksnių buvo stambus kariškis žilais ūsais. O kitas – miręs nuo žarnyno vėžio. Jis nematė nė vieno iš jų nuo to laiko, kai vienam buvo penki mėnesiai, o kitam dveji metai ir mėnuo. Sūnūs buvo prisirišę prie motinos. Ji taip pat buvo mirusi, jau penkiolika metų po žeme.

Kas liežuvį nudega nuo karšto, tas ir šaltą pučia. Po skyrybų Džonas Bidleikas pasižadėjo sau, kad niekada daugiau nebe-

ves. Bet jeigu žmogus iki ausų įsimyli į jauną dorovingą moterį iš geros šeimos, ką jam daryti? Jis vedė, ir tie dveji metai su Izabele buvo patys nepaprasčiausi, gražiausi, laimingiausi jo gyvenime. O paskui ji gimdydama mirė beprasmiška mirtimi. Jis iš paskutiniųjų stengėsi negalvoti apie ją. Prisiminimai buvo per daug skausmingi. Praraja tarp dabarties akimirkos ir to laiko, kai ji buvo gyva, buvo gilesnė už bet kokią kitą prarają, skiriančią praeitį nuo šiandienos. Palyginus su praeitimi, kai jiedu buvo drauge su Izabele, bet kokia dabartis atrodydavo blanki; jos mirtis negailestingai primindavo jam apie tą ateitį, kuri laukė jo paties. Jis niekada nekalbėdavo apie ją, ir viską, kas galėtų ją priminti – jos laiškus, knygas, kambario baldus – sunaikino arba pardavė. Jis troško užbraukti viską ir gyventi vien „čia ir dabar“, jaustis ką tik atėjusiu į šį pasaulį ir, likimui lėmus, gyvensiančiu jame amžinai. Tačiau atmintis nemirė, nors jis niekada sąmoningai apie ją negalvodavo; ir nors Izabelei priklausę daiktai buvo sunaikinti, vis tiek atsitiktinai kas nors jam primindavo apie ją. Šiandien vakare atsitiktinumas aptiko daug spragų jo gynybos sienoje. Didžiausią spragą pralaužė Elinoros laiškas. Susmukęs krėsle Džonas Bidleikas ilgai sėdėjo nekrusteldamas.

* * *

Poli Logan sėdėjo priešais veidrodį. Braukdama šepečiu per plaukus ji girdėjo tylų elektros kibirkštėlių spragsėjimą.

– Mažos kibirkštėlės – kaip mažulytis mūšis, šaudo mažulyčiai vaiduokliukai. Mažulytis mūšis, mažulytis vaiduokliškas dundantis mūšis.

Poli tarė žodžius skambiai ir monotoniškai, lyg būtų deklamavusi žiūrovams. Ties kiekvienu su meile stabteldavo, su švilpesiu tardama „s“, išdūgzdama kaip bitė „m“, ištęsdama ilguosius balsius ir išdainuodama dvigarsius.

– Vaiduokliukai šaudo vaiduokliškais šautuvėliais, miniatiūrinė kanonada.

Mieli žodeliai! Ji jautė ypatingą malonumą vartaliodama juos burnoje, klausydamasi įgudusia, netgi gurmanės, ausimi, kaip darda skiemenys skęsdami tyloje. Poli visada mėgo kalbėtis su savimi. Ji nė nemanė atsisakyti šio vaikiško įpročio. Kai žmonės juokdavosi iš jos, ji atšaudavo: „Bet jeigu man patinka, tai kodėl aš negaliu? Tai niekam nekenkia“.

Ir, nepaisant pašaipų, ji nepasidavė.

– Elektrinės, elektrinės, – tęsė ji nuleidusi balsą iki sceninio šnabždesio. – Elektrinės muškietos, metrinis bisketas. Oi! – Šukos įsivėlė į susinarpliojusius plaukus. Ji pasilenkė arčiau veidrodžio, kad geriau matytų. Jos veidas priartėjo. – *Ma chère!* – šūktelėjo Poli jau kita kalba, – *tu as l'air fatigué. Tu es vieille**. Kaip tau ne gėda! Tokiame amžiuje! Ts, ts! – Ji pliaukštelėjo liežuviu ir smerkiamai papurtė galvą. – Taip negalima, taip negalima. Beje, šiandien vakare tu atrodei neblogai. – „Mano brangioji, kaip jums tinka balta spalva!“ – ji pamėgdžiojo išraiškingą ponios Beterton balsą. – Linkiu jums ir visoms kitoms to paties. Kaip manai, ar aš atrodysiu kaip dramblys, kai man bus šešiasdešimt? Beje, tau vertėtų padėkoti ir už dramblinius komplimentus. Susiskaičiuok visas likimo dovanas, – tyliai prodainiu tarė ji, – ir už kiekvieną Viešpačiui dėkok. O Dieve! – Ji padėjo šukas, visa sudrebėjo ir užsidengė ranko-

* Mano brangioji! Tu atrodai pavargusi, tu sena *(pranc.)*.

mis veidą. – O Dieve! – Ji pajuto, kaip rausta. – *Gaffe!** Siaubingas, neatleistinas netaktas. – Ji staiga pagalvojo apie leidi Edvard. – Žinoma, ji girdėjo. – Kaip aš taip leptelėjau, kad ji iš Kanados! – Poli sudejavo, po laiko susigėdusi ir atgailaudama. – Štai kaip atsitinka, kai žūtbūt nori būti sąmojinga. Ir tik pagalvok, prieš ką taip stengeisi pasirodyti? Prieš Norą! Norą! Ak, Dieve mano, Dieve! – ji pašoko ir suėmusi chalato padurkus nuskubėjo koridoriumi į motinos kambarį. Ponia Logan buvo jau atsigulusi ir išjungusi šviesą. Poli atidarė duris ir žengė į tamsą.

– Mama, – pašaukė ji, – mama! – Jos balsas buvo susijaudinęs ir ryžtingas.

– Kas atsitiko? – iš tamsos atsiliepė susirūpinusi ponia Logan. – Ji atsisėdo ir ėmė grabalioti palei sieną ieškodama mygtuko. – Kas atsitiko? – Pasigirdo spragtelėjimas ir užsidegė šviesa. – Kas atsitiko, brangioji?

Poli krito ant lovos ir įsikniaubė motinai į kelius.

– Ak, mama, jeigu tu žinotum, ką aš leptelėjau leidi Edvard akivaizdoje! Jeigu tik tu žinotum! Aš pamiršau tau papasakoti.

Ponia Logan beveik supyko veltui išsigandusi. Visada būna apmaudu, kai žmogus susikaupia pasirengęs kelti milžiniškus svarmenis, o paaiškėja, kad tie svarmenys kartoniniai ir juos galima pakelti dviem pirštais.

– Ar dėl to vertėjo žadinti mane, kai aš ką tik buvau užmigusi? – sumurmėjo ji.

Pakėlusi akis Poli pasižiūrėjo į motiną.

– Atleisk, mama, – pasakė ji kaltai. – Bet jeigu tu žinotum, ką aš šiandien leptelėjau!

* Netaktas *(pranc.)*.

Ponią Logan suėmė juokas.

– Aš nebūčiau galėjusi užmigti tau nepasakiusi, – teisinosi Poli.

– O aš neturiu teisės miegoti, kol tu neatsigulei, taip? – Ponia Logan stengėsi kalbėti griežtai ir su pašaipa. Tačiau jos akys, jos šypsena ją išdavė.

Poli paėmė motinos ranką ir pabučiavo.

– Aš žinojau, kad tu nesupyksi, – pasakė ji.

– Aš pykstu. Net labai.

– Netikiu, – pasakė Poli. – Dabar aš tau papasakosiu apie savo netaktą.

Ponia Logan atsiduso, neva susitaikydama su likimu, ir apsimesdama, kad miršta iš noro miegoti, užsimerkė. Poli pradėjo pasakoti. Į savo kambarį ji sugrįžo tik pusę trijų. Jos aptarė ne tik netaktą ir leidi Edvard, bet visą vakarą ir kiekvieną jo dalyvį. Tikriau sakant, Poli aptarinėjo, o ponia Logan klausėsi, juokėsi ir juokdamasi ramino, kai duktė bekalbėdama per daug įsidrąsindavo.

– Bet Poli, Poli, – pasakė ji, negražu sakyti apie žmogų, kad jis panašus į dramblį.

– Bet ponia Beterton tikrai atrodo kaip dramblys, – nepasidavė Poli. – Tai tiesa. – Ir dar absurdiškiau fantazuodama dramatiškai sušnibždėjo: – Net jos nosis panaši į straublį.

– Bet juk jos nosis trumpa.

– Tai amputuotas straublys, – dar labiau pasibaisėjusi sušnibždėjo Poli. – Jai nupjovė jį vaikystėje. Kaip šuniukams uodegas.

XII SKYRIUS

Svarbiems klientams Sbisa niekada neuždarydavo restorano. Jie galėdavo sėdėti čia, nepaisydami įstatymo, ir svaigintis nuodais tiek, kiek tik norėdavo. Svarbius klientus, norinčius pažeisti įstatymą, po vidurnakčio aptarnaudavo atskiras padavėjas. Senasis Sbisa pasirūpino, kad jų svarba – jam asmeniškai – būtų labai aukšta. Alkoholio kainos net pas Ricą buvo mažesnės.

Buvo apie pusė pirmos – „tiktai pusė pirmos", kaip apgailestaudama pasakė Lusi, kai ji, Valteris ir Spendrelis išėjo iš restorano.

– Dar jauna, – apibūdino naktį Spendrelis. – Jauna ir gana beskonė. Naktys – kaip žmonės, jos įdomios tik tuomet, kai subręsta. Lytiškai jos subręsta apie vidurnaktį. Šiek tiek po pirmos tampa pilnametės. Nuo dviejų iki pusės trijų – pats jėgų žydėjimas. Po valandos jos pradeda siautėti, kaip tos vyrų ėdikės arba gęstantys vidutinio amžiaus vyrai, kurie pradeda dvigubai guviau lakstyti į šonus, norėdami įtikinti save, kad dar ne seni. Po keturių jau prasideda irimas. Ir jų mirtis siaubinga. Iš tikrųjų siaubinga auštant, kai buteliai jau tušti, žmonės atrodo kaip lavonai, o išsisėmę geismai virtę pasibjaurėjimu. Prisipažinsiu, aš jaučiu silpnybę scenoms prie mirties guolio, – pridūrė Spendrelis.

– Neabejoju, – pasakė Lusi.

– Bet apie pradžią ir vidurį galima spręsti tik iš pabaigos. Naktis ką tik pasiekė pilnametystę. Belieka pasižiūrėti, kaip ji mirs. Iki tol mes negalime nieko apie ją spręsti.

Valteris žinojo, kaip ji jam mirs – tarp Mardžorės ašarų ir jo neapykantos protrūkių sau ir moteriai, su kuria jis žiauriai pasielgė – neapykantos, sumišusios su savęs gailėjimu ir susierzinimu. Jis žinojo, bet nenorėjo to pripažinti; nenorėjo pripažinti ir to, kad jau pusė dviejų, kad Mardžorė nemiega ir nerimauja, kodėl jis negrįžta.

Be penkių pirmą Valteris buvo žvilgtelėjęs į laikrodį ir pareiškė eisiąs. Kas iš to, kad jis pasiliko? Spendrelis nė nemanė išeiti. Nebėra jokios vilties pasilikti su Lusi vienu du. Jis privertė Mardžorę kentėti ir jam neliko net to vienintelio pateisinimo. Kankindamas ją, jis pats anaiptol nesijautė laimingas, tik pavargęs, ligotas, susierzinęs ir beviltiškai nusiminęs.

– Man laikas eiti, – pasakė jis atsistodamas.

Bet Lusi neleido, įkalbinėjo, įsakinėjo. Galiausiai jis vėl atsisėdo. Tai buvo prieš kokį pusvalandį. Dabar jie jau buvo išėję iš restorano į Soho aikštę, ir vakaras, pasak Lusi ir Spendrelio, buvo ką tik prasidėjęs.

– Manau, kad laikas jums parodyti, – tarė Spendrelis Lusi, – kaip atrodo revoliucingas komunistas.

Lusi tik to ir reikėjo.

– Aš priklausau vienam klubui, – paaiškino Spendrelis. Ir pasiūlė jiems nueiti ten drauge su juo.

– Tikiuosi, kad ten dar bus vienas kitas visuomenės priešas, – tęsė jis toliau, jiems einant gatve, ištrūkus į gaivinantį nakties orą. – Dauguma jų šaunūs vaikinai. Bet juokingai vaikiški. Kai

kurie nuoširdžiai tiki, kad revoliucija padarys žmones laimingesnius. Žavinga, jaudinanti mintis. – Jis be garso nusijuokė. – Bet šiuo požiūriu aš esu estetas. Griovimas vardan griovimo.

– Bet kam tas griovimas, jeigu netikite Utopija? – paklausė Lusi.

– Kam? Argi nematote?

Lusi apsidairė aplinkui.

– Nematau nieko baisaus.

– „Jūs turite akis, bet nematote“[36]. – Jis sustojo, paėmė ją už parankės ir kita ranka parodė į pastatus aplink aikštę. – Štai apleistas konservų fabrikas, paverstas šokių sale, gimdymo namai, Sbisos restoranas, „Kas yra kas?“ Kadaise čia buvo hercogo Manmeto[37] rūmai. Įsivaizduokite, kokie vaiduokliai čia lankosi.

Gal pranašingos apimtas aistros
Pričiupo tėvas jį dar karštesnių geismų pagautą...

Ir taip toliau. Ar matėte jo portretą, kur jis pavaizduotas po egzekucijos gulintis lovoje ir užklotas paklode iki pat smakro, kad nesimatytų vietos, kur buvo nupjauta galva? Atrodo, Nelerio[38]? O gal Leli? Manmetas ir konservai, gimdymo namai ir „Kas yra kas?“, šokių salė ir Sbisos šampanas – pagalvokite apie visa tai, pagalvokite.

– Aš galvoju, – pasakė Lusi. – Labai įtemptai galvoju.

– Ir vis dar norite paklausti, kas iš to griovimo?

Jie ėjo toliau. Sent Džails gatvėje prie nedidelio namuko durų Spendrelis sustojo.

– Luktelkite, – pasakė jis, pavedėjęs savo bendrakeleivius į šešėlį.

Jis paskambino. Durys iš karto atsidarė. Šnektelėjęs su kažkuo, Spendrelis atsisukęs pakvietė juos vidun. Jie įžengė paskui jį į tamsų prieškambarį, palypėjo kelis laiptelius į viršų ir įėjo į ryškiai apšviestą kambarį antrame aukšte. Prie židinio stovėjo du vyrai – indas su turbanu ir mažas žmogelis rudais plaukais. Išgirdę žingsnius jie atsisuko. Rudaplaukis pasirodė esąs Ilidžas.

– Spendrelis? Bidleikas? – Jis nustebęs pakėlė savo beveik nematomus smėlio spalvos antakius. „O ko čia prireikė tai moteriškei?“ – nusistebėjo jis mintyse.

Lusi ištiesusi ranką priėjo prie jo.

– Mes seni pažįstami, – tarė ji draugiškai šypsodamasi.

Ilidžas, ketinęs nutaisyti šaltą iš priešišką veidą, nė nepajuto, kaip išsišiepė pats.

* * *

Taksi įvažiavo į gatvę, staiga triukšmingai sutrikdydamas tylą. Mardžorė suklususi atsisėdo lovoje. Variklis burzgė vis garsiau ir garsiau. Tai Valterio taksi. Šį kartą ji neabejojo, ji žinojo. Vis arčiau ir arčiau. Kalvelės papėdėje iš dešinės namo pusės vairuotojas sumažino greitį. Variklis suzvimbė, kaip įpykusi širšė.Vis arčiau ir arčiau. Visas jos kūnas ir dvasia buvo apimti nerimo. Jai gniaužė kvapą, o širdis plakė smarkiai ir trūksmingai – tuk, tuk, tuk, ir visai sustoja; ji nebejautė kito dūžio; atrodė, kad po ja atsiveria liukas į tuštumą; jautė, kaip krinta, krinta į tą siaubingą tuštumą ir kitas uždelstas širdies smūgis buvo tarsi į žemę atsitrenkęs jos kūnas. Arčiau, arčiau. Ji beveik bijojo jo sugrįžimo, nors taip kankinosi laukdama. Ji bijojo savo jausmų, kurie ją užplūs jį pamačius, ašarų, kurias ji išlies, prie-

kaištų, kurie pasipils jai to nenorint. O ką jis jai pasakys, ką jis darys? Ką jis galvos? Jai net baisu įsivaizduoti. Arčiau. Burzgimas girdėti jau čia pat po langais; jis ėmė tolti, nutilo visai. O ji buvo tokia tikra, kad čia Valterio taksi.

Ji vėl atsigulė. Jeigu nors galėtų užmigti. Tačiau nerimo apimtas kūnas nemigo. Kraujas dunksėjo smilkiniuose. Oda buvo karšta ir sausa. Skaudėjo akis. Ji gulėjo nejudėdama ant nugaros, susidėjusi rankas ant krūtinės, kaip laidotuvėms paruošta numirėlė. „Miegok, miegok“, – šnibždėjo sau, mėgino įsiteigti, kad yra atsipalaidavusi, nurimusi, miegant. Bet staiga tarsi kieno pikta ranka brūkštelėjo per įtemptus nervus. Mėšlungis sutraukė rankas ir kojas, ji krūptelėjo tarytum iš siaubo. Toji fizinė baimės reakcija persidavė sąmonei, dar labiau sustiprindama nerimą ir skausmą, kuris, nepaisant visų jos pastangų, neleido jai nusiraminti. „Miegok, miegok, nurimk“ – beprasmiška raminti save, stengtis negalvoti, migdytis. Ji leido gailesčiui iškilti į paviršių. „Kodėl jis mane taip skaudina?“ Ji pasuko galvą. Ant stalelio šalia lovos stovinčio laikrodžio šviečiančios strėlytės rodė be penkiolikos minučių tris. Be penkiolikos trys – o juk Valteris žino, kad ji niekada neužmiega, kol jis negrįžta. „Jis žino, kad aš sergu“, – ištarė ji garsiai. „Nejaugi jam nesvarbu?“

Staiga jai šovė į galvą dar viena mintis. „Galbūt jis nori, kad aš numirčiau.“ Numirti, nebebūti, niekada daugiau nebematyti jo veido, palikti jį su ta kita moterimi. Akys pritvinko ašarų. Galbūt jis sąmoningai nori ją nužudyti. Jis taip elgiasi ne todėl, kad nepaiso jos ligos, bet būtent todėl, kad ji serga. Jo žiaurumas pamatuotas. Jis tikisi, nori, kad ji numirtų ir paliktų jį ramybėje su ta kita. Ji įsikniaubė į pagalvę ir pratrūko raudoti. Niekada jo daugiau nematyti, niekada. Tamsa, vienatvė, mir-

tis, visiems laikams. Per amžių amžius. Ir baisiausia, kad visa tai taip neteisinga. Argi ji kalta, kad neturi už ką puoštis?

„Jeigu aš galėčiau nusipirkti drabužių, kokius perka jinai." „Chanel", „Lanven", „Vogue" puslapiai ėmė plaukti jai prieš akis – „Molynė", „Gru"... Vienoje iš tų pigių krautuvių už Šefstberio prospekto, kur koketės perkasi drabužius, kabo modelis už šešiolika ginėjų. „Jis myli ją todėl, kad ji patraukli. Bet jeigu aš turėčiau pinigų..." Tai neteisinga. Jis verčia ją susimokėti už tai, kad ji neturi lėšų. Ji turi kentėti dėl to, kad jis per mažai uždirba ir negali jai nupirkti brangių drabužių.

O vaikas? Jis verčia ją susimokėti ir už jį. Už savo vaiką. Jinai jam nusibodo; ji visada būna pavargusi ir ligota, todėl jis daugiau jos nebemyli. Tai didžiausia pasaulyje neteisybė.

Ląstelė pasidaugino ir virto kirminu, kirminas virto žuvimi, žuvis pamažu virto žinduolio embrionu. Mardžorę pykino, ji jautėsi išsekusi. Po penkiolikos metų berniukas eis į konfirmaciją. Didžiulis su savo apdarais, kaip burinis laivas, vyskupas pasakys: „Ar būdamas čia, Dievo ir susirinkusių žmonių akivaizdoje, patvirtini pažadą, duotą tavo vardu per tavo krikštą?" Ir buvusi žuvis karštai įsitikinusi atsakys: „Patvirtinu".

Tūkstantąjį kartą ji pasigailėjo esanti nėščia. Gal dabar Valteriui nepavyks jos nužudyti. Bet, ko gero, tai vis tiek atsitiks per gimdymą. Daktaras sakė, kad jos laukia sunkus gimdymas – siauras dubuo. Mirtis vėl stojo jai prieš akis – didžiulė praraja po kojomis.

Staiga ji krūptelėjo. Kažkas tyliai atidarė namo duris. Sugirgždėjo vyriai. Pasigirdo prislopinti žingsniai. Dar vienas girgžtelėjimas, vos girdimas spynos spragtelėjimas atsargiai uždarant duris, ir vėl žingsniai. Vėl spragtelėjimas ir pro durų apa-

čią iš jo kambario prasiskverbė geltona šviesa. Nejaugi jis atsiguls nepalinkėjęs jai labos nakties? Ji gulėjo nekrutėdama, plačiai atsimerkusi, įtemptai klausydamasi garsų, sklindančių iš gretimo kambario, ir savo greito, išgąstingo širdies plakimo.

Valteris sėdėjo ant lovos ir rišosi batų raištelius. Jis negalėjo suprasti, kodėl negrįžo namo prieš tris valandas ir kam apskritai ėjo. Jis nemėgo minios, nuo alkoholio jam darėsi bloga, tvankus restoranų oras, aštrūs kvapai, dūmai veikė jį kaip nuodai. Jis kentėjo be jokios prasmės. Išskyrus tas kelias skausmingai erzinančias akimirkas taksi, jis visą vakarą neturėjo progos pabūti vienas su Lusi. Valandos, praleistos su ja, buvo kupinos nuobodulio ir nekantravimo – nesibaigianti, lėta kankynė. Geismo ir pavydo kančias stiprino skausmingas savo kaltės pajautimas. Sulig kiekviena minute, sugaišta pas Sbisą, sulig kiekviena minute, sugaišta pas revoliucionierius, jo troškimų išsipildymo akimirka vis labiau tolo, o sąžinės graužimas ir gėda dėl Mardžorės kančių vis labiau aštrėjo. Kai jie galiausiai išėjo iš klubo, buvo jau po trijų. Gal ji atsikratys Spendrelio ir leis jam palydėti ją namo? Jis pasižiūrėjo į ją reikšmingu žvilgsniu. Jis norėjo. Jis reikalavo.

– Namie turiu sumuštinių ir vyno, – pasakė Lusi, kai jie išėjo į gatvę.

– Labai maloni žinia, – tarė Spendrelis.

– Valteri, eime su mumis, mielasis. – Ji paėmė jį už rankos ir meiliai spustelėjo.

Valteris papurtė galvą.

– Turiu eiti namo. – Jeigu sielvartas galėtų užmušti žmogų, tai jis būtų kritęs čia pat gatvėje.

– Neturite teisės dabar mūsų palikti, – nesutiko ji. Jau taip

toli nuėjote, turite likti su mumis iki galo. Eime. Ji patraukė jį už rankos.

– Ne, ne. – Bet ji sakė tiesą. Dabar jau vis tiek jis nebegali nuskriausti Mardžorės daugiau negu nuskriaudė. Jeigu jos nebūtų, pagalvojo jis, jeigu ji numirtų – nuo persileidimo, kraujo užkrėtimo...

Spendrelis žvilgtelėjo į laikrodį.

– Pusė keturių. Prasideda priešmirtinis gargaliavimas. – Valteris klausėsi su pasibaisėjimu: „Ar tas žmogus skaito mintis?" *Unie des conforts de notre sainte religion.** Jūsų vieta prie lovos, Valteri. Nejaugi paliksite naktį mirti vieną, kaip šunį griovyje.

„Kaip šunį griovyje." Kokie baisūs žodžiai, nelyginant jam paskelbtas nuosprendis.

– Aš privalau eiti. – Dabar, pavėlavęs trimis valandomis, jis buvo tvirtas ir apsisukęs nuėjo. Oksfordo gatvėje pasisamdė taksi. Tikėdamasis (jis žinojo, kad veltui) grįžti nepastebėtas, atsiskaitė su taksistu prie Čok Farm stoties ir pėsčiomis nuėjo paskutiniuosius du šimtus metrų iki namo, kuriame jiedu su Mardžore nuomojo du viršutinius aukštus. Pirštų galais užlipo į viršų ir imdamasis visų atsargumo priemonių kaip koks žmogžudys atidarė duris. Mardžorės kambaryje buvo tylu. Jis nusirengė ir nusiprausė taip, lyg atlikdamas pavojingą gyvybei operaciją. Paskui išjungė šviesą ir atsigulė. Visiška tamsa ir visiška tyla. Jis saugus.

– Valteri!

Jausdamasis kaip kalinys, pažadintas sargybinių egzekucijos rytą, jis atsiliepė stengdamasis, kad jo balsas būtų nustebęs:

– Tu nemiegi, Mardžore? – Jis atsikėlė iš lovos ir nuėjo į jos kambarį, tarsi iš kameros į ešafotą.

* Palydima šventosios religijos paguodos žodžių *(pranc.)*.

– Tu nori mano mirties, Valteri?

„Viena, kaip šuo griovyje.“ Jis ištiesė ranką lyg norėdamas ją apkabinti. Mardžorė jį nustūmė. Jo sielvartas akimirksniu virto pykčiu, jos meilė – neapykanta ir kartėliu.

– Tu dar apsimetinėji! – pasakė ji. – Kodėl nepasakai man tiesiai, kad nekenti manęs, kad nori manimi atsikratyti, kad būtum laimingas, jeigu aš numirčiau? Kodėl negali sąžiningai tai pasakyti?

– Bet kodėl aš turiu sakyti netiesą? – priešinosi jis.

– Tai gal nori pasakyti, kad myli mane? – sarkastiškai paklausė ji.

Jis beveik tikėjo tuo, ką sakė; be to, tam tikra prasme tai buvo tiesa.

– Taip, myliu, myliu. Man tiesiog kažkas užėjo. Aš to nenoriu. Bet nieko negaliu su savim padaryti. Jeigu žinotum, koks aš jaučiuosi niekšas, koks baisus gyvulys. – Šiais žodžiais jis vienu ypu išsakė visą susikaupusį skausmą dėl nepatenkintų geismų, sąžinės graužimo ir gėdos. Jis kentėjo ir gailėjo savęs. – Jeigu žinotum, Mardžore. – Ir staiga kažkas jo kūne tarsi nutrūko. Nematoma ranka suėmė jį už gerklės, akys pritvinko ašarų ir kažkokia svetima jėga iš vidaus supurtė jį visą ir prieš jo paties valią išspaudė duslią ir visai nebežmogišką raudą.

Išgirdusi šalia savęs tamsoje tą baisingą raudą, Mardžorė staiga atlyžo. Ji tik žinojo, kad jis nelaimingas ir kad jinai jį myli. Ji netgi gailėjosi, kam taip pyko ir sakė tokius skaudžius žodžius.

– Valteri. Brangusis. – Ji ištiesė rankas ir prisitraukė jį artyn.

Jis gulėjo kaip vaikas raminančiame jos glėbyje.

* * *

– Ar jums patinka jį kankinti? – paklausė Spendrelis, kai jie ėjo Čering Kroso link.

– Ką kankinti? – paklausė Lusi. – Valterį? Aš jo nekankinu.

– Bet juk neprisileidžiate prie savęs? – paklausė Spendrelis. – Lusi papurtė galvą. – Ir dar sakote, kad nekankinate! Vargšas berniukas!

– Bet kodėl turėčiau su juo miegoti, jeigu man nesinori?

– Žinoma, kodėl? Bet laikyti jį nei pakartą, nei paleistą – tikras kankinimas.

– Bet man jis patinka, – tarė Lusi. – Su juo įdomu. Labai jaunas, žinoma, bet tikrai mielas. Patikėkite, kad aš jo nekankinu. Jis pats save kankina.

Spendrelis trumpam nustojo juoktis ir švilptelėjo kviesdamas taksi, kurį pastebėjo gatvės gale. Taksi apsisuko ir privažiavusi sustojo priešais juos. Jis vis dar be garso juokėsi, kai jiedu lipo į mašiną.

– Jis gauna tai, ko nusipelnęs, – tarė Spendrelis iš savo tamsaus kampo. Tipiška auka.

– Auka?

– Žmogžudystėje dalyvauja du. Vieni yra apsigimę aukos, gimę tam, kad jiems būtų perpjauta gerklė, o kiti, kurie pjauna jiems gerkles, gimę tam, kad būtų pakarti. Tai matyti iš jų veidų. Egzistuoja tipiški nusikaltėliai ir tipiškos aukos. Valteris, be abejo, auka; jis prašyte prašosi, kad su juo prastai elgtųsi.

– Vargšas Valteris!

– Ir mūsų visų pareiga, – tęsė Spendrelis, – jam padėti.

– O gal reikia padėti jam išvengti kankinimų? Vargšas ėriukas!

– Nevalia priešintis likimui. Valteris – tikras likimo vergas.

Mes tiesiog privalome ištiesti jo likimui gelbstinčią ranką. Ir man labai džiugu, kad jūs kaip tik tai ir darote.

– Aš jums sakiau, kad nedarau. Turite degtukų ?

Spendrelis čirkštelėjo degtuką. Plonomis lūpomis suspaudusi cigaretę, Lusi pasilenkė išgerti liepsnos. Jis buvo matęs taip ją pasilenkusią prie jo gerti bučinių. Priartėjęs jos veidas buvo taip įsitempęs ir godžiai nukreiptas į liepsną, kaip ir anuomet, kai būdavo įsitempęs ir godžiai nukreiptas į viduje liepsnojančią artėjančio malonumo šviesą. Mintys ir jausmai būna įvairūs, bet gestų labai nedaug, ir tūkstančiams skirtingų atspalvių atspindėti žmogaus veidas turi vos dešimt išraiškų. Ji atsirėmė į atkaltę. Spendrelis išmetė degtuką pro langą. Raudonas cigaretės galas čia sušvisdavo, čia užgesdavo tamsoje.

– Ar prisimenate tą savotišką laiką, kurį mudu praleidome Paryžiuje? – paklausė jis, vis tebegalvodamas apie jos įtemptą ir godų veidą. Kartą, prieš trejus metus, jis tris mėnesius buvo jos meilužis.

Lusi linktelėjo.

– Prisimenu, kol tai tęsėsi, buvo puiku. Bet pasirodė, kad jūs labai nepastovus.

– Kitaip tariant, aš nesukėliau tokio triukšmo, kokio jūs tikėjotės, kai sužinojau apie jūsų romaną su Tomu Trivė?

– Melas! – pasipiktino Lusi. – Jūs pabėgote nuo manęs, kai Tomas man dar nė nesisapnavo.

– Tiek to, tebūnie, kaip jūs sakot. Atvirai kalbant, mano skoniui, jūs stokojate aukos savybių. – Lusi toli gražu nebuvo panaši į auką; kaip nebuvo panaši, jo manymu, netgi į paprastą moterį. Ji ieškojo malonumų, kaip jų ieško vyrai – nejausdama jokio sąžinės graužimo, ryžtingai siekdama tikslo ir neleisdama

jausmams ir protui kištis. Spendrelis nemėgo, kad kas nors naudotųsi juo savo malonumui – jis norėjo naudotis pats. Su Lusi tai buvo neįmanoma. – Aš toks kaip jūs, – pasakė jis. – Man reikia aukų.

– Vadinasi, turėčiau suprasti, kad aš priklausau nusikaltėlių kategorijai?

– Man regis, kad jūs jau pati senių seniausiai su tuo susitaikėte, brangioji Lusi.

– Aš su niekuo gyvenime nesitaikiau, – ginčijosi ji. – Ir nesitaikysiu. Nebent kokiam pusvalandžiui – ne ilgiau kaip pusvalandžiui kiekvieną kartą.

– Tai buvo Paryžiuje, prisimenate? Šomjere. Prie gretimo stalelio jaunas vyras dažėsi lūpas.

– Su platinos ir deimantų apyranke. – Ji linktelėjo šypsodamasi. – Ir jūs pavadinote mane angelu ar dar kažkuo.

– Puolusiu angelu, – patikslino jis. – Iš prigimties puolusiu angelu.

– Keista, Morisai, kad jūs toks protingas, o dažnai kalbate niekus. Nejaugi iš tikrųjų tikite, kad kažkas yra gera, o kažkas bloga?

Spendrelis paėmė jos ranką ir pabučiavo.

– Brangioji Lusi, – pasakė jis, – jūs nepakartojama. Niekada neužkaskite savo talentų į žemę. Šlovė mano ištikimam sukubui! – Jis vėl pabučiavo jos ranką. – Tad vykdyk savo pareigą toliau, kaip vykdei iki šiolei. Tai viskas, ko nori iš tavęs dangus.

– Aš tik noriu pasilinksminti. – Mašina privažiavo prie namo Bruteno gatvėje. – Ir dievaži, – pridūrė lipdama lauk, – man nelabai sekasi. Nereikia, aš turiu pinigų. – Ji padavė vairuotojui dešimties šilingų banknotą. Būdama su vyrais Lusi

kur tik įmanoma stengdavosi mokėti pati. Mokėdama ji jautėsi nepriklausoma ir pati galėjo diktuoti. – Ir niekas man per daug nepadeda, – pasakė ji rakindama duris. – Visi jūs beviltiškai nuobodūs.

Valgomajame jų laukė spalvingas butelių, sumuštinių ir vaisių natiurmortas. Jų atspindžiai fantastiškai klajojo neeuklidinėje blizgančio termoso visatoje. Profesorius Diuaras atrado skysto vandenilio paruošimo būdą tam, kad Lusi sriuba neatšaltų iki pat paryčių. Virš židinio kabėjo Bidleiko paveikslas, vaizduojantis teatrą. Galerijos lankas, kekė veidų ir lopinėlis ryškiai apšviestos avanscenos.

– Kaip gerai! – pasakė Spendrelis, prisidėjęs ranką prie kaktos, norėdamas geriau įsižiūrėti į paveikslą.

Lusi nieko neatsakė. Ji žiūrėjo į savo atvaizdą sename papilkėjusiame veidrodyje.

– Ką aš darysiu, kai pasensiu? – netikėtai paklausė ji.

– Kodėl nenumirus? – pasiūlė Spendrelis pilna burna duonos su Strasbūro paštetu.

– Ko gero, kibsiu į mokslą, kaip Senukas. Įdomu, ar yra toks mokslas – žmogiškoji zoologija? Varlės man greitai nusibostų. Beje, kalbant apie varles, – pridūrė ji, – man patiko tas nedidukas rudaplaukis – kokia jo pavardė? – Ilidžas. Kaip jis nekenčia mūsų už tai, kad mes turtingi!

– Nepriskirkite manęs prie jų. Jeigu jūs žinotumėt... – Spendrelis palingavo galva. „Tikėkimės, kad ji rytoj atneš kiek nors pinigų“, – pagalvojo jis, prisiminęs Lusi jam perduotus motinos žodžius. Jis jai parašė, kad jo padėtis beviltiška.

– Man patinka žmonės, kurie moka nekęsti, – toliau kalbėjo Lusi.

– Taip, Ilidžas moka. Jis pilnas teorijų, tulžies ir pavydo. Jis trokšta mus visus išsprogdinti.

– Tai ko jis delsia? Arba ko jūs pats to nepadarote? Argi tie jūsų klubai ne tam sukurti?

Spendrelis patraukė pečiais.

– Tarp teorijos ir praktikos, kaip žinote, esama šiokio tokio skirtumo. O kai žmogus yra karingas komunistas, mokslininkas materialistas ir Rusijos revoliucijos simpatikas, tai jo teorija atrodo itin keista. Kad jūs paklausytumėt, ką tas mūsų jaunasis bičiulis porina apie žmogžudystę! Labiausiai jį, žinoma, domina politinės žmogžudystės, bet jis nemato ypatingo skirtumo tarp įvairių šio amato taikymo sričių. Visos žudymo formos esančios vienodai nekenksmingos ir nekaltos. Iš savo tuštybės mes pernelyg sureikšminame žmogaus gyvybės svarbą. Individas yra niekas, gamta rūpinasi tiktai rūšimis ir taip toliau ir taip toliau. Keista, – pridūrė Spendrelis, – kokios pasenusios ir net primityvios naujausios meno ir politikos kryptys! Jaunasis Ilidžas kalba pusiau kaip lordas Tenisonas savo poemoje „In Memoriam“, pusiau kaip Meksikos indėnas arba malajietis, kurstantis savyje kraujo troškimą. Primityviausią, laukinį, gyvulišką abejingumą gyvybei ir žmogui jis grindžia pasenusiais moksliniais argumentais. Tikrai labai keista.

– Bet kaip mokslas gali būti pasenęs? – paklausė Lusi. – Turint galvoje, kad jis pats mokslininkas...

– Bet ir komunistas. O tai reiškia, kad jis prisiekęs devynioliktojo amžiaus materialistas.Tikras komunistas visada yra mechanistas. Tu turi patikėti, kad vienintelė fundamentali realybė yra erdvė, laikas ir masė, o visa kita – nesąmonės, iliuzija, o dar geriau – buržuazinė iliuzija. Man gaila Ilidžo! Einšteinas ir

Edingtonas kelia jam rūpestį ir nerimą. O kaip jis nekenčia Anri Puankarės! Kaip jį siutina senasis Makas! Jie kasasi po jo paprasto tikėjimo pamatais. Jie tvirtina jam, kad gamtos dėsniai yra patogūs, sąlyginiai, grynai žmogaus rankų darbo produktai ir kad pati erdvė ir laikas, ir masė, visa Niutono ir jo pasekėjų visata yra paprasčiausias mūsų išradimas. Ši mintis jam tokia nepakeliama ir kelia tokį neapsakomą skausmą, nelyginant Kristaus buvimo paneigimas krikščioniui. Jis mokslininkas, tačiau jo principai verčia jį kovoti su bet kokia moksline teorija, kuriai mažiau negu penkiasdešimt metų. Tai be galo komiška.

– Ko gero, – pasakė Lusi žiovaudama. – Bet tiems, kurie domisi teorijomis, nes aš jomis nesidomiu.

– O aš domiuosi, – atšovė Spendrelis. – Todėl ir neatsiprašinėsiu. – Bet jeigu norite, galiu pateikti jums pavyzdį, koks jis nenuoseklus praktikoje. Neseniai visiškai atsitiktinai patyriau, kad Ilidžas labai nuoširdžiai rūpinasi savo šeima. Jis išlaiko savo motiną, moka už jaunesniojo brolio mokslą, kai sesuo tekėjo, davė jai penkiasdešimt svarų.

– Kas čia bloga?

– Bloga? Bet juk tai atsiduoda šlykščiu buržuazijos kvapu! Teoriškai jis nemato jokio skirtumo tarp savo motinos ir bet kurios pagyvenusios moteriškės. Jis žino, kad protingai sutvarkytoje visuomenėje su tokiu artritu ji būtų „užmigdyta“. Nepaisant to, kas savaitę siunčia jai nežinia kiek pinigų, kad ji galėtų pratęsti savo betikslį egzistavimą. Kartą jam papriekaištavau. Jis paraudo ir pasijuto baisiai nepatogiai, lyg pagautas sukčiaujant kortomis. Taigi gelbėdamas savo orumą, pakeitė pokalbio temą ir ėmė postringauti apie žudymą su nepaprastai

ramiu, objektyviu, moksliniu žiaurumu. Aš tik pasijuokiau, ir tiek. Paskui dar pagrasinau, sakau: „Šiomis dienomis žadu pakviesti tamstą į žmonių medžioklę“. Dievaži, aš tą padarysiu.

– Jeigu tai nebus vien plepalai, kaip paprastai būna.

– Jeigu tai nebus vien plepalai, – sutiko Spendrelis.

– Įspėkite mane, kai nustosite plepėjęs ir pasiryšite ką nors padaryti. Aš noriu pajusti gyvybės alsavimą.

– Jeigu aš ką nors padarysiu, tai, ko gero, labiau bus jaučiamas mirties alsavimas.

– Gyvybė, kuri jaučia mirties alsavimą, yra pati tikriausia. – Lusi paniuro. – Man mirtinai įsipyko įprastiniai būdai, leidžiantys pajusti gyvenimo džiaugsmą. Kaip sakoma, jaunystė denyje, malonumas prie vairo. Taip kvaila, taip monotoniška. Šiais laikais beveik nebėra kaip išlieti energiją. Man regis, anksčiau būdavo kitaip.

– Jūs norite pasakyti, kad būdavo ne tik meilė, bet ir smurtas?

– Būtent, – ji linktelėjo galva. – Gyvenimo džiaugsmai nebuvo tokie... tokie, atvirai kalbant, pašvinkę.

– Anksčiau žmonės laužydavo ir šeštąjį įsakymą. O dabar priviso policininkų.

– Gerokai per daug. Negali net mirktelti. O juk reikia viską patirti.

– Bet jeigu nė vienas iš tų patyrimų nėra nei geras, nei blogas, – o jūs, rodos, laikotės kaip tik tokio požiūrio, – tai kokia viso to prasmė?

– Prasmė? Bet juk tai gali būti smagu, tai gali jaudinti.

– Iš tikrųjų jaudina tik tai, ką laikome blogybe. – Beveik viskas, ką jis kadaise laikė nuodėmingu, ilgainiui nebeteko nuodėmės prieskonio. Tokie dalykai jam keldavo ne didesnį džiaugs-

mą negu įsėdimas laiku į rytinį Londono traukinį. – Kai kurie žmonės, – tęsė Spendrelis susimąstęs, mėgindamas išreikšti savo neaiškius ir neapčiuopiamus jausmus, – gali suvokti gėrį tik jį paniekindami. Bet kai pradedi nebejausti, jog tai paniekinimas, kas tada? – Jis ginčijosi pats su savimi. Atrodo, kad vienintelė išeitis – grimzti vis į didesnes ir didesnes nuodėmes ir, Lusi žodžiais tariant, patirti viską. – Vienas iš būdų pažinti Dievą, – tarė jis, – yra jį paneigti.

– Ką jūs sakote, Morisai! – pasipiktino Lusi.

– Daugiau taip nedarysiu, – jis nusijuokė. – Gerai, bet jeigu jau yra toks dalykas kaip „Ką jūs sakote, Morisai" (jis pamėgdžiojo jos balsą), jeigu jums nėra nei gėrio, nei gėrio paniekinimo, tai kokia prasmė patirti tai, ką draudžia įstatymas?

Lusi patraukė pečiais:

– Smalsumas. Nuobodu gyventi.

– Deja, taip. – Jis vėl nusijuokė. – Šiaip ar taip, kiekvienas paukštis savo giesmę gieda.

– Bet kokia ta mano giesmė?

Spendrelis išsišiepė.

– Kuklumas, – pradėjo jis, – neleidžia man...

XIII SKYRIUS

Valteris keliavo Flito gatve žemyn, jausdamasis gal ne tiek laimingas, kiek ramus – ramus, kad viskas pagaliau susitvarkė. Taip, viskas susitvarkė – viskas, nes šią naktį jausmų audra viską iškėlė į paviršių. Visų pirma, jis daugiau nebesusitiks su Lusi; jis galutinai nusprendė ir pažadėjo dėl savo paties ir Mardžorės ramybės. Antra, dabar jis visus vakarus praleis su Mardžore. Ir galiausiai paprašys Berlepo didesnio atlyginimo. Viskas susitvarkė. Atrodė, kad net oras apie tai žino. Londonas apgaubtas tiršto balto rūko, kuris buvo kupinas tokios netrikdomos ramybės, kad net miesto garsai slopo jame. Gatvių bildesys ir triukšmas tarsi netrikdė vidinės šios dienos ramybės ir tylos. Viskas susitvarkė; gyvenimas prasideda iš naujo – gal ne per daug džiaugsmingas, gal ne toks šviesus, tačiau kupinas romumo, kupinas ryžtingos ramybės, kurios niekas negali sutrikdyti.

Prisimindamas praėjusio vakaro susitikimą su Berlepu, Valteris tikėjosi redakcijoje būti sutiktas šaltai. Tačiau Berlepas pasitiko jį gana šiltai. Jis taip pat prisiminė vakar vakarą ir norėjo, kad Valteris jį pamirštų. Jis pavadino Valterį „bičiuliu“ ir meiliai paspaudė jam ranką, žiūrėdamas į jį iš savo kėdės ničnieko nereiškiančiomis akimis, kurios atrodė tarsi dvi skylės, vedančios į tamsą jo kaukolės viduje. O jo lūpos šypsojosi ža-

vinga ir subtilia šypsena. Valteris taip pat pavadino jį bičiuliu ir nusišypsojo, skausmingai jausdamas savo nenuoširdumą. Berlepas visada taip jį veikia. Jam esant jis niekada nesijaučia iki galo sąžiningas ir nuoširdus. Tai buvo labai nemalonus jausmas. Berlepo akivaizdoje jis visada kažkodėl jausdavosi melagis ir komediantas. Ir viskas, ką jis kalbėdavo, net jeigu tai būdavo jo tvirčiausi įsitikinimai, virsdavo melu.

– Man patiko jūsų straipsnis apie Rembo, – pareiškė Berlepas, pasisukęs į jį visu foteliu ir vis dar su šypsena spausdamas Valteriui ranką.

– Malonu girdėti, – pasakė Valteris, nesmagiai jausdamas, kad tie žodžiai iš tikrųjų buvo skirti ne jam, bet kažkokiai paties Berlepo sąmonės daliai, kuri sušnibždėjo: „Pasakyk jam ką nors gera apie jo straipsnį“ ir kurios reikalavimą nesvarstydama įvykdė kita jo sąmonės dalis.

– Kokia asmenybė! – šūktelėjo Berlepas. – Štai kas, sakyčiau, tikėjo Gyvenimu!

Nuo to laiko, kai Berlepas tapo „Literatūros pasaulio“ redaktoriumi, beveik kiekvieno savaitraščio įžanginiai straipsniai pabrėždavo būtinybę tikėti Gyvenimu. Berlepo išpažįstamas tikėjimas gyvenimu visada glumindavo Valterį. Ką tie žodžiai reiškia? Jis iki šiol neturi žalio supratimo. Berlepas niekada neaiškino. Turėjai suprasti intuityviai, o jeigu ne – sveikas pražuvęs. Valteris jautėsi esąs tarp tokių pražuvėlių. Jis niekada neužmirš savo pirmojo pokalbio su būsimu šefu. „Girdėjau, kad jūs ieškote redaktoriaus padėjėjo“, – pradėjo jis nedrąsiai. Berlepas linktelėjo. „Taip, ieškau.“ Ir po kankinamai ilgos pauzės pakėlė į jį tas savo tuščias akis ir paklausė: „Ar jūs tikite gyvenimu?“ Valteris visas iškaito ir pasakė: „Taip“. Kitaip jis negalėjo at-

sakyti. Tarp jų dar kartą nusidriekė tylos dykuma, paskui Berlepas vėl pakėlė akis. „Ar jūs nekaltas?“ – pasiteiravo jis. Valteris nuraudo dar smarkiau, padvejojo, paskui papurtė galvą. Tik vėliau iš vieno Berlepo straipsnio jis sužinojo, kad Berlepas savo elgesiu mėgdžiojo Tolstojų – „tiesiu taikymu taikydamas į didžiąsias, paprastąsias, fundamentaliąsias tiesas“, kaip pats Berlepas pavadino senojo Evangelijos pamokslautojo geraširdišką įžūlumą.

– Taip, Rembo, žinoma, tikėjo gyvenimu, – netvirtai sutiko Valteris, tarsi rašydamas kam oficialų užuojautos laišką. Kalbos apie tikėjimą gyvenimu slėgė panašiai kaip būtinybė pareikšti kam nors užuojautą dėl artimo žmogaus netekties.

– Jis taip stipriai juo tikėjo, – nesiliovė Berlepas nuleidęs akis (didžiuliam Valterio palengvėjimui) ir linguodamas į mąsliai tariamų žodžių taktą, – taip stipriai, kad buvo pasiryžęs jį paaukoti. Taip aš suprantu jo atsisakymą kurti – kaip sąmoningą auką. („Kaip jis švaistosi žodžiais!„ – pagalvojo Valteris.) Norintis išgelbėti savo gyvenimą, turi jį prarasti. (Oho!) Būdamas geriausias savo kartos poetas ir šitai žinodamas, jis atsisako poezijos – tai gyvenimo praradimas tam, kad jį išgelbėtų. Tai tikrasis tikėjimas gyvenimu. Jo tikėjimas buvo toks stiprus, kad jis buvo pasiruošęs prarasti gyvenimą, nes tikėjo įgysiąs kitą, geresnį. („Labai jau švaistosi!“ – Valteris jautėsi baisiai nesmagiai.) Gyvenimą, kupiną mistinio apmąstymo ir įžvalgos. Ak, jeigu tik mes žinotume, ką jis veikė ir galvojo Afrikoje! Jeigu žinotume!

– Kontrabanda gabeno šautuvus imperatoriui Menelikui, – įsidrąsinęs pasakė Valteris. – Ir sprendžiant iš jo laiškų, atrodo, kad jis galvojo daugiausia apie tai, kaip užsidirbti pinigų ir įsikur-

ti. Jis nešiojo dirže keturiasdešimt tūkstančių frankų. Dvidešimt vieną svarą aukso aplinkui juosmenį. („Kalbant apie auksą, – pagalvojo jis, – labai tiktų užsiminti apie algos padidinimą“.)

Tačiau, išgirdęs apie Meneliko šautuvus ir keturiasdešimt tūkstančių frankų, Berlepas nusišypsojo krikščioniško atlaidumo kupina šypsena.

– Nejaugi jūs iš tiesų manote, – paklausė jis, kad gyvendamas dykumoje Rembo galvojo tiktai apie ginklų pervežimą ir pinigus? „Praregėjimų“ autorius?

Valteris paraudo, lyg būtų padaręs kokią bjaurią klaidą.

– Tai vieninteliai žinomi faktai, – kaltai pasakė jis.

– Tačiau vidinė įžvalga prasiskverbia giliau už faktus. „Vidinė įžvalga“ – taip Berlepas mėgo vadinti savo asmeninę nuomonę. – Jis kūrė naują gyvenimą, jis norėjo pelnyti dangaus karalystę.

– Tai tik hipotezė, – nesutiko Valteris, slapta trokšdamas, kad Berlepas niekad nebūtų skaitęs Naujojo Testamento.

– Man, – atšovė Berlepas, – tai yra tiesa. Nenuginčijama tiesa. – Jis kalbėjo labai egzaltuotai, įnirtingai mataruodamas galva. – Visiška ir nenuginčijama tiesa, – pakartojo jis, tuo nuolatiniu frazės kartojimu įsiteigdamas, kad šventai tuo tiki. – Visiška ir nenuginčijama. – Jis nutilo, bet viduje ir toliau kurstė savyje mistinę ekstazę. Jis tol galvojo apie Rembo, kol pats pasijuto esąs Rembo. Staiga iškišo galvą jo kipšiukas ir sušnibždėjo: „Dvidešimt vienas svaras aukso apie juosmenį“. Berlepas išvarė velnią pakeisdamas temą.

– Ar matėte naujas knygas recenzavimui? – paklausė jis, rodydamas į dvi knygų krūvas ant stalo kampo. – Jardai šiuolaikinės literatūros, – juokaudamas sudejavo jis. – Kada pagaliau

jie liausis rašę! Tai liga. Kraujavimas. Kaip tai vargšei moteriškei iš Biblijos, jeigu pamenate.

Valteris tik prisiminė, kad tas sąmojus priklauso Filipui Kvorlzui.

Berlepas atsistojo ir ėmė vartyti knygas.

– Vargšai recenzentai, – atsiduso jis.

„Vargšai recenzentai." Ar ne gera proga šnektelti apie priedą prie algos? Valteris suėmė save į rankas, sukaupė visą valią.

– Aš kaip tik norėjau... – pradėjo jis.

Tačiau beveik tuo pat metu prasižiojo Berlepas:

– Pakviesiu Beatrisę, – pasakė jis ir tris kartus spustelėjo skambutį. – Ak, atleiskite, jūs kažką sakėte?

– Nieko. – Pokalbį teks atidėti. Apie tai negalima kalbėti prie pašalinių, juolab kai pašalinis – Beatrisė. „Velniai ją rautų, tą Beatrisę! – mintyse prakeikė jis niekuo dėtą moteriškę. – Kurių galų ji veltui dirba redakcinį darbą ir rašo į „Trumpų pastabų" skyrelį? Tik todėl, kad turi iš ko gyventi ir dievina Berlepą."

Kartą Valteris juokais jai pasiskundė dėl savo varganų šešių svarų per savaitę.

– Bet „Pasaulis" vertas, kad dėl jo būtų aukojamasi, – burbtelėjo ji. – Pagaliau žmogus turi atlikti pareigą kitiems žmonėms, turi kažką dėl jų padaryti. – Berlepo krikščioniškos sentencijos, tariamos tokiu skardžiu balsu, kapojant žodžius, Valteriui ypač rėžė ausį. – „Pasaulis" šį tą jiems duoda. Mūsų pareiga padėti.

Jam norėjosi atkirsti, kad jis turi labai nedaug lėšų ir nėra įsimylėjęs Berlepo. Bet jis nepasakė nieko ir tylomis iškentė jos puolimą. Vis tiek, tegu ją velniai!

Įėjo Beatrisė – tvarkinga, apkūni, dailaus sudėjimo, labai pasitempusi ir dalykiška.

– Labas rytas, Valteri, – subambėjo ji, ir kiekvienas jos žodis buvo tartum dramblio kaulo plaktuko smūgis per krumplius. Ji nužvelgė jį blizgančiomis išsprogusiomis rudomis akimis. – Jūs atrodote pavargęs, – tęsė ji, – išsekęs. Lyg vakar naktį būtumėt girtuokliavęs. – Ir vėl jinai žnaibosi. – Atspėjau?

Valteris paraudo.

– Aš prastai miegojau, – sumurmėjo jis ir įsigilino į knygą.

Jie išskirstė knygas skirtingiems apžvalgininkams. Nedidelė krūvelė mokslo ekspertui, kita – žinomam filosofui ir nemenka krūva – grožinės literatūros specialistui. Daugiausia knygų buvo priskirta „šlamšto“ kategorijai. Jų niekas nevertino, geriausiu atveju, paminėdavo „Trumpų pastabų“ skyrelyje.

– Štai jums knyga apie Polineziją, Valteri, kilniaširdiškai pasiūlė Berlepas. – Ir nauja prancūzų poezijos antologija. Nors, gerai pagalvojus, reikėtų man pačiam ją pasiimti. – Gerai pagalvojęs jis paprastai pasiimdavo pačias įdomiausias knygas.

– „Šventojo Pranciškaus gyvenimas, kurį perpasakojo vaikams Bela Džiuks“. Teologija ar „šlamštas“? – paklausė Beatrisė.

– Šlamštas, – atsakė Valteris žiūrėdamas jai per petį.

– Ko gero, aš pasinaudosiu proga ir parašysiu nedidelį straipsniuką apie šventąjį Pranciškų, – pasakė Berlepas. Laisvalaikiu jis rašė išsamią studiją apie šį šventąjį. Ji turėjo vadintis „Šventasis Pranciškus ir šiuolaikinė dvasia“. Jis paėmė iš Beatrisės nedidelę knygutę ir prilaikydamas nykščiu pasklaidė jos puslapius. – Šlamštiška, – pripažino jis. – Bet koks nuostabus žmogus! Nepaprastas! – Berlepas ėmė hipnotizuoti save, per jėgą stengdamasis pajusti pranciškoniškąją dvasią.

– Nepaprastas! – burbtelėjo Beatrisė stebeilydama į Berlepą.

Valteris smalsiai pasižiūrėjo į ją. Jos idėjos ir žąsiniška ma-

niera žnaibytis tartum priklausė dviem skirtingiems žmonėms, tarp kurių vienintelis pastebimas ryšys buvo Berlepas. Bet ar esama tarp jų kokio nors vidinio, organiško ryšio?

– Koks stulbinantis vientisumas! – apsvaigęs tarė Berlepas. Paskui papurtė galvą ir atsidusęs prasiblaivė tiek, kad pajėgtų dirbti savo kasdieninį darbą.

Kai Valteriui pagaliau atsirado proga prabilti (kaip nedrąsiai, kaip skausmingai nenoriai) apie atlyginimą, Berlepas nuoširdžiai jį suprato.

– Žinau, bičiuli, – tarė jis uždėjęs ranką Valteriui ant peties, ir tas gestas šiam gyvai priminė mokyklos laikus, – tada Valteriui teko vaidinti Antonijų „Venecijos pirklyje" ir jo pikčiausias priešas vyresnysis Porteris, vaidinęs Besaniją, reiškė scenoje jam savo draugiškus jausmus. – Aš žinau, ką reiškia nepriteklius, – tarė jis ir nusijuokė. Jo juokelis turėjo reikšti, kad jis, kaip tikras pranciškonas, yra puikus skurdo žinovas, tik iš kuklumo nenori to pabrėžti. – Aš žinau, bičiuli. – Tą akimirką jis ir pats beveik tikėjo, kad nėra „Pasaulio" dalininkas ir redaktorius, gaunantis padorų atlyginimą, kad niekur nėra įdėjęs nė penso ir kad jau daugybę metų gyvena iš dviejų svarų per savaitę. – Aš norėčiau, kad mes galėtume jums mokėti tris kartus daugiau. Jūs to vertas, bičiuli. – Jis lengvai patapšnojo Valteriui per petį.

Valteris iš kuklumo kažką sumykė. Jis pagalvojo, kad atsakydamas į tą tapšnojimą jis turėjo padeklamuoti:

Esu kastruotas avinas bandoj,
Skerdiko džiaugsmas.

– Jūsų labui, – tęsė Berlepas, – taipogi ir savo labui, – pridūrė jis ir liūdnai nusijuokė, tuo sulygindamas savo ir Valterio finansinę padėtį, – norėčiau, kad laikraštis duotų daugiau pelno. Bet taip galėtų atsitikti, jeigu jūs pradėtumėte blogiau rašyti. – Komplimentas buvo labai subtilus. – Berlepas pabrėžė jį nusišypsodamas ir draugiškai paplekšnodamas petį. Tačiau jo akys buvo be jokios išraiškos. Žiūrint į jas Valteriui dingtelėjo, kad jis visai nė nežiūri į jį, kad jis apskritai į nieką nežiūri. – Laikraštis per daug geras. Tai didele dalimi jūsų kaltė. Negalima tarnauti Dievui ir Mamonai.

– Žinoma, ne, – sutiko Valteris; bet jį ir vėl apėmė jausmas, kad Berlepas švaistosi žodžiais.

– Norėčiau, kad galima būtų taip daryti, – pasakė Berlepas žaismingai, tarsi šventasis Pranciškus, besišaipantis iš savo paties principų.

Valteris be ypatingo džiaugsmo nusijuokė kartu su juo. Jis jau gailėjosi ištaręs žodį „alga“.

– Aš pasikalbėsiu su ponu Čiversu, – pasakė Berlepas. Ponas Čiversas buvo vyriausias administratorius. Berlepas naudojosi juo kaip romėnų vyriausybės veikėjai naudodavosi orakulais ir augūrais, norėdami įtvirtinti savo politinę liniją. Visi jo nenaudingi darbuotojams sprendimai būdavo priskiriami ponui Čiversui, o naudingi, kaip Berlepas duodavo suprasti, – jėga išplėšti iš to beširdžio administratoriaus. Ponas Čiversas buvo itin patogi širma. – Šiandien pat nueisiu.

– Nesirūpinkite, – pasakė Valteris.

– Jeigu bus nors menkiausia galimybė ką nors iš jo išmelžti jūsų naudai...

– Nereikia, – Valteris tiesiog maldavo, kad jam nemokėtų

daugiau. – Aš žinau, kad laikraštis neatsiperka. Nemanykite, kad noriu...

– Bet mes išnaudojame jus, Valteri, tikrai išnaudojame. – Kuo labiau Valteris priešinosi, tuo Berlepas buvo kilniadvasiškesnis. – Nemanykite, kad aš to nesuvokiu. Tai jau seniai mane kankina.

Jo kilnumas buvo užkrečiamas. Valteris tvirtai nusprendė nesutikti, kad jam būtų padidintas atlyginimas, nors buvo tikras, kad žurnalas gali sau tai leisti.

– Tikrai, Berlepai, – beveik maldavo jis, – man būtų geriau, jeigu viskas liktų po senovei. – Staiga jis prisiminė Mardžorę. Kaip nesąžiningai jis elgiasi su ja! Aukoja jos gerovę vardan savosios. Vien dėl to, kad derybos jam kelia šleikštulį, kad jis nemėgsta kovoti ir nemėgsta priimti išmaldos, vargšė Mardžorė turės apsieiti be naujų drabužių ir be antros tarnaitės.

Tačiau Berlepas numojo ranka į visus jo atsikalbinėjimus. Jis žūtbūt norėjo būti kilniadvasiškas.

– Tuojau pat nueisiu ir pasikalbėsiu su Čiversu. Manau, kad man pavyks įkalbėti jį pridėti jums dvidešimt penkis svarus per metus.

Dvidešimt penkis! Dešimt šilingų per savaitę. Tas pats, kas nieko. Mardžorė sakė, kad jis turi reikalauti ne mažiau kaip šimto svarų per metus.

– Ačiū, – pasakė jis ir pajuto neapykantą sau už tuos žodžius.

– Bijau, kad tai juokingai maža suma. Juokingai maža.

„Tą turėjau pasakyti aš“, – pagalvojo Valteris.

– Gėda net tiek siūlyti. Bet ką žmogus padarysi? „Žmogus“, žinoma, nieko negalėjo padaryti dėl tos paprastos priežasties, kad tas „žmogus“ beveidis ir neegzistuojantis.

Valteris kažką sumurmėjo apie savo dėkingumą. Jis jautėsi pažemintas ir kaltino dėl to Mardžorę.

Dirbdamas redakcijoje, į kurią turėdavo ateiti tris kartus per savaitę, jis sėdėdavo drauge su Beatrise. Berlepas sėdėjo atsiskyręs savo redaktoriaus kabineto vienumoje. Šiandien buvo „Trumpų pastabų“ diena. Tarp Valterio ir Beatrisės ant stalo stovėjo krūva „šlamšto“. Jie ėmė rinktis knygas. Tai buvo literatūrinė puota – puota iš atliekų. Blogi romanai ir beverčiai eilėraščiai, bukaprotiškos filosofinės sistemos ir lėkšti moralizavimai, pilkos biografijos ir nuobodūs kelionių aprašymai, tokios šleikščios religinės bei tokios kvailos ir nuvalkiotos vaikiškos knygelės, kad skaitydamas jas jauti gėdą dėl visos žmonių giminės. Krūva buvo milžiniška ir kas savaitę vis labiau didėjo. Darbšti kaip skruzdėlytė Beatrisė ir sugebantis mikliai bei išmoningai vertinti Valteris nepajėgė susidoroti su šituo kylančiu potvyniu. Jie puolė prie darbo, pasak Valterio, „kaip maitvanagiai prie lavonų Tylos bokšte“. Šiandien jo atsiliepimai buvo itin kandūs.

Rašydamas Valteris tapdavo tokiu žmogumi, kokiu nesugebėjo būti gyvenime. Jo recenzijos būdavo lakoniškos ir negailestingos. Vargšės naivuolės senmergės, skaitydamos, su kokia žiauria panieka jis triuškina jų širdies šauksmo poemas apie Dievą, aistrą ir gamtos grožį, įsižeisdavo iki sielos gelmių. Dramblių ir liūtų medžiotojai, patyrę tiek daug malonių įspūdžių Afrikoje, niekaip nesuprasdavo, kaip tokie įdomūs nuotykiai gali atrodyti nuobodūs. Jaunieji romanistai, savo kūrinių stilių ir kompoziciją nusižiūrėję iš geriausių autorių ir drąsiai apnuoginantys intymiausias savo gyvenimo ir seksualinės meilės paslaptis, jausdavosi įskaudinti, nustebę ir pasipiktinę, išgirdę, kad jų tonas per daug pakilus, situacijos netikroviškos,

herojų veiksmai psichologiškai nepagrįsti, siužetai melodramatiški. Blogą knygą parašyti taip pat sunku kaip ir gerą; blogas autorius taip pat nuoširdžiai atskleidžia savo sielą. Tačiau kadangi blogo autoriaus siela, bent jau meniniu požiūriu, yra menkesnės kokybės, tai tas jo nuoširdumas, jeigu ir ne pats savaime neįdomus, tai visada taip neįdomiai išreikštas, kad visas darbas, įdėtas norint jį išreikšti, nueina niekais. Gamta siaubingai neteisinga. Talento niekas negali pakeisti. Darbštumas ir kitokios dorybės čia negelbsti. Paniręs į savo „šlamštą", Valteris piktai tyčiojosi iš talento stokos. „Šlamšto" kūrėjai, žinodami, kokie jie darbštūs, nuoširdūs ir kupini kilnių tikslų, jautėsi neteisingai ir žiauriai įskaudinti.

Beatrisės metodas buvo paprastas; kiekvienu atveju ji stengėsi pasakyti tai, ką, jos įsivaizdavimu, būtų pasakęs Berlepas. Išeidavo taip, kad ji girdavo visas tas knygas, kurios, kaip jai atrodė, rimtai žiūri į Gyvenimą ir jo problemas, ir supeikdavo visas tas, kurios to nedarė. Beilio „Festus"[39] ji būtų iškėlusi aukščiau už „Kandidą", jeigu, žinoma, Berlepas ar koks kitas autoritetas nebūtų iš anksto įspėjęs, kad jos pareiga pirmenybę teikti „Kandidui". Kadangi jai patikėdavo vertinti tiktai „šlamštą", kritinės nuojautos stoka nebuvo tokia svarbi.

Jie padirbėjo, nuėjo papusryčiauti ir vėl sugrįžo prie darbo. Per tą laiką buvo gauta vienuolika naujų knygų.

– Aš jaučiuosi, – pasakė Valteris, – kaip Bombėjaus maitvanagis per parsų epidemiją.

Bombėjus ir parsai priminė jam seserį Elinorą. Šiandien ji su Filipu išplaukia į tėvynę. Jis džiaugėsi, kad jie grįžta namo. Tai buvo beveik vieninteliai žmonės, su kuriais jis galėjo kalbėtis atvirai apie savo asmeninį gyvenimą. Jis galės su jais aptarti

jam iškilusius sunkumus. Tai jį paguos ir palengvins atsakomybę. Staiga jis prisiminė, kad viskas jau susitvarkė ir sunkumų nebėra. Jau nebėra. Tą pačią akimirką suskambo telefonas. Valteris pakėlė ragelį.

– Alio!

– Tai jūs, mano mielasis Valteri? – pasigirdo Lusi balsas.

Jo širdis apmirė. Valteris žinojo, kas dabar bus.

– Aš ką tik atsibudau, – paaiškino ji. – Aš visai viena.

Ji norėjo, kad jis ateitų pas ją gerti arbatos. Jis atsisakė. Tada ji pasiūlė ateiti po arbatos.

– Negaliu, – spyrėsi Valteris.

– Nesąmonė. Puikiausiai galite.

– Tai neįmanoma.

– Bet kodėl?

– Darbas.

– Bet darbas tik iki šešių. Aš reikalauju.

„Pagaliau, – pagalvojo jis, – geriau bus nueiti ir paaiškinti jai, ką nusprendžiau."

– Aš niekad jums nedovanosiu, jeigu neateisite.

– Gerai, – sutiko jis, – aš pasistengsiu. Jeigu galėsiu, ateisiu.

– Koks jūs pamaiva! – pasišaipė Beatrisė, kai jis padėjo ragelį. – Sakote „ne" tik tam, kad jus įkalbinėtų!

O kai penkios po penkių jis išėjo iš redakcijos neva norėdamas suspėti į Londono biblioteką iki uždarymo, ji nedviprasmiškai palinkėjo jam sėkmės.

– *Bon amusement!** – šūktelėjo pavymui.

* Malonaus pasilinksminimo! *(pranc.)*.

* * *

Redaktoriaus kabinete Berlepas diktavo laiškus savo sekretorei.

– Jūsų ir taip toliau, – užbaigė jis ir paėmė kitą rankraštį. – Gerbiamoji ponia Sevil, – pradėjo jis žvilgtelėjęs į jį. – Ne, – pasitaisė, – gerbiamoji ponia Romola Sevil. Ačiū už laišką ir maloniai atsiųstus rankraščius. – Jis patylėjo ir atsilošęs užsimerkė svarstydamas. – Paprastai, – pagaliau prabilo tyliu, atsaju balsu, – aš pats nerašau laiškų nepažįstamiems autoriams. – Jis atsimerkė ir pasižiūrėjo į tamsias blizgančias kitapus sėdinčios sekretorės akis. Panelės Kobet žvilgsnis buvo pašaipus, o lūpų kampučiai vos pastebimai trūkčiojo. Berlepas susierzino, bet to neparodė ir toliau žiūrėjo priešais save, lyg panelės Kobet ten nė nebūtų buvę ir jis išsiblaškiusiu žvilgsniu būtų apžiūrinėjęs kažkokį kabineto baldą. Kobet nuleido akis į bloknotą.

„Koks jis šlykštus! – pagalvojo ji. – Koks neapsakomai vulgarus!“

Panelė Kobet buvo nedidukė juodaplaukė moteriškė su tamsiu pūkeliu virš lūpų ir neproporcingai didelėmis tokiam liesam ir kiek liguistam veideliui rudomis akimis. Niūriomis ir aistringomis akimis, kurios beveik nuolat žvelgdavo su priekaištu, kartais staiga virstančiu piktumu arba, kaip dabar, pašaipa. Ji turėjo teisę žvelgti į pasaulį su priekaištu. Likimas buvo jai negailestingas. Tikrai negailestingas. Gimusi ir užaugusi pakankamai turtingoje aplinkoje, po tėvo mirties ji liko be nieko. Susižadėjo su Hariu Markhemu. Atrodė, gyvenimas prasideda iš naujo. Tuo metu prasidėjo karas. Haris išėjo į frontą ir žuvo. Jo mirtis pasmerkė ją stenografavimui ir rašymui mašinėle iki pat gyvenimo pabaigos. Haris buvo vienintelis vyras, kuris ją pamilo, nepabijojo prisiimti atsakomybės už savo mei-

lę. Kitiems vyrams ji atrodė per daug aistringa, nesuvaldoma ir rimta. Ji viską vertino nežmoniškai rimtai. Vaikinai jausdavosi su ja nejaukiai ir kvailai. Jie keršijo jai juokdamiesi iš jos, esą ji „neturinti humoro jausmo“, yra pedantė, o ilgainiui ėmė vadinti vyro išsiilgusia sena pana. Jie sakydavo, kad ji atrodo kaip ragana. Ji dažnai įsimylėdavo su pašėlusia, beviltiška aistra. Vyrai to arba nepastebėdavo, arba nešdavo kudašių, tyčiodavosi iš jos, arba – o tai būdavo dar blogiau – elgdavosi su ja globėjiškai maloniai kaip su nelaiminga, naivia būtybe, kartais įkyroka, bet, be jokios abejonės, verta gailesčio. Etelė Kobet tikrai turėjo teisę žvelgti į pasaulį su priekaištu.

Ji susipažino su Berlepu per jo žmoną Suzaną Peli, su kuria savo gerovės laikais mokėsi toje pačioje mokykloje. Kai Suzana mirė, Berlepas sunkiai išgyveno netektį – taip bent visiems sakė – ir savo sielvartą panaudojo kaip medžiagą visai serijai straipsnių, dar skaudžiau intymių negu visi kiti skaudžiai intymūs rašiniai, nulėmę jo, kaip žurnalisto, sėkmę (plačioji visuomenė godžiai kaip kanibalai ryja intymius išgyvenimus). Etelė parašė jam užuojautos laišką, į kurį įterpė ilgą Suzanos vaikystės aprašymą. Grįžtamuoju paštu atėjo labai susijaudinusio Berlepo atsakymas: „Ačiū jums, ačiū jums už atsiminimus apie mergaitę, kurią visada laikiau tikrąja Suzana, iki pat mirties taip gražiai ir tyrai gyvenusia Suzanos-moters viduje; apie mielą vaikelį, kuriuo ji, nepaisant bėgančių metų, išliko visą gyvenimą. Esu tikras, kad širdies gelmėje ji niekada netikėjo savo suaugusiu „aš“ ir visą laiką jautėsi maža mergaite, žaidžiančia suaugusią.“

Ir taip toliau, ir taip toliau – daugybė puslapių isteriškos lyrikos apie mirusią moterį-vaiką. Nemenką laiško dalį jis panaudojo kitos savaitės straipsniui, pavadintam: „Jų bus dan-

gaus karalystė". Po poros dienų Berlepas nuvyko į Birmingemą asmeniškai pasikalbėti su moterimi, pažinojusia „vienintelę tikrąją" Suzaną, kai ji buvo vaikas ne tik dvasiškai, bet ir fiziškai. Abu padarė vienas kitam teigiamą įspūdį. Etelei, kurios gyvenimas, kupinas nepasitenkinimo ir kartėlio, neperžengdavo skurdaus butelio ir nekenčiamos draudimo kompanijos, kurioje ji tarnavo, slenksčio, Berlepo laiškas, paskui ir jo paties atvykimas buvo didžiulis ir nuostabus įvykis. Tikras rašytojas, toks protingas ir dvasingas! Tuo metu Berlepas jau buvo pasiekęs tokią būseną, kad jam būtų patikusi kiekviena moteris, kuri būtų pasakojusi apie Suzanos vaikystę ir jį kaip vaiką nugrimzdinusi į minkštą lyg pūkai savo motinišką užuojautą. Be to, Etelės Kobet užuojauta ir tai, kad ji kadaise draugavo su Suzana, buvo ne vieninteliai jos privalumai. Ji buvo nekvaila, pakankamai išprususi ir žavėjosi juo. Pirmas įspūdis buvo palankus.

Berlepas verkė ir mušėsi į krūtinę. Jis graužėsi, kad jau niekada, niekada negalės atsiprašyti Suzanos už visas jai padarytas skriaudas, už šiurkščius žodžius. Atgailos draskomas jis prisipažino kartą sulaužęs ištikimybę. Prisiminė visus jų barnius. O dabar jos jau nebėra. Ir jis jau niekada nebegalės gauti jos atleidimo. Niekada, niekada. Etelės širdis sugrudo. Niekas, pagalvojo ji, taip nesielvartautų, jeigu jinai numirtų. Tiesa, daug maloniau, kai tavim rūpinamasi gyvu, o ne mirusiu. Šitos kančios, kurias Berlepas kurstė savyje nuolat įtemptai galvodamas tiktai apie savo netektį ir skausmą, nė kiek neatitiko ar net nebuvo susijusios su jo jausmais Suzanai, kai ji buvo gyva. Lojola kiekvienam jėzuitų novicijui išrašydavo kursą meditacijų vienumoje apie Kristaus kančias; kelių tokių pratybų dienų, pastiprintų badavimu, visiškai pakakdavo, kad prieš akis novicijui iškiltų

gyvas, mistinis Išgelbėtojo asmenybės ir kentėjimų paveikslas. Berlepas naudojosi tuo pačiu metodu. Bet, užuot galvojęs apie Jėzų ar bent jau apie Suzaną, jis galvojo apie save, savo paties kančias, savo paties vienišumą, savo paties graužatis. Tad po kelių dienų tokios dvasinės masturbacijos jam, kaip ir dera, buvo atlyginta: jis suvokė, kokia mistinė ir nepakartojama yra jo paties kančia. Jis išvydo save apokaliptiniame regėjime kaip kankinį. Naujojo Testamento posakiai veržte veržėsi Berlepui iš lūpų ir gulė popieriuje. „Kiekvienam iš mūsų, – rašė jis, – duota Kalvarija sulig jo ištverme ir tobulėjimo galimybe." Kaip gyvas liudininkas jis kalbėjo apie Getsemanės sodus ir kančios taures. Regėjimas draskė jam širdį; jį visą perimdavo gailestis sau.

Vargšė Suzana tikrai nedaug ką bendra turėjo su šiomis Berlepo Kristaus pavyzdžio kančiomis. Jo meilė gyvai Suzanai buvo tokia pat susigalvota ir įsikalbėta, kaip ir skausmas po jos mirties. Jis mylėjo ne tikrą, bet įsivaizduotą Suzaną ir pačią meilės idėją, apie kurias jėzuitų metodu įtemptai galvojo tol, kol visa tai tapo iliuzine realybe. Jo karšti jausmai šiam fantomui ir meilė meilei, aistra dėl aistros, kurią jis sugebėjo išspausti iš savo sąmonės gelmių, pavergė Suzaną, – ji įsivaizdavo, kad visa skirta jai. Labiausiai jai patiko visiškai nevyriškas jo jausmų „tyrumas". Jis buvo prisirišęs prie jos kaip vaikas prie motinos (tiesa, vaikas su polinkiu į kraujomaišą, tačiau kokio tai būta taktiško ir delikataus mažučio Edipo!); jos meilė buvo vaikiška ir drauge motiniška; jo aistra buvo pasyvus noras patogiai įsitaisyti moters glėbyje. Silpna, trapi, stokojanti gyvybingumo, todėl ir ne visai suaugusi, amžinai nepilnametė, ji dievino jį kaip aukštesnį už save, beveik šventą mylimąjį. Savo ruožtu Berlepas dievino savo fantomą, dievino savo gražią krikščio-

nišką santuokos koncepciją, dievino savo paties dievintiną mokėjimą būti sutuoktiniu. Jo nuolat pasirodantys spaudoje santuoką liaupsinantys straipsniai buvo kupini lyrizmo. Ir vis dėlto jis dažnai būdavo neištikimas; tačiau suguldavo su moterimis taip nekaltai, taip vaikiškai ir platoniškai, kad nei jos, nei jis net neįtardavo iš tikrųjų tai padarę. Jo gyvenimas su Suzana buvo virtinė įvairiausio emocinio atspalvio scenų. Jis tol visokeriopai svarstydavo kokią nors skriaudą, kol visas pritvinkdavo pykčio arba pavydo. Arba tiek įnikdavo nagrinėti savo trūkumus, kad imdavo nusižeminęs atgailauti arba voliotis jai po kojomis, apimtas kraujomaišiškos aistros įsivaizduojamai motinai-kūdikiui-žmonai, su kuria buvo įsigeidęs tapatinti tikrąją Suzaną. O kartais, Suzanos nuostabai, jis staiga nutraukdavo savo tiradą ir keistai ciniškai nusikvatodavo, trumpam tapdamas kažkuo visai kitu, tarsi kokiu Linksmuoju Malūnininku iš dainos: „Nieks o nieks man nerūpi, ir nerūpiu niekam aš“. Vėl sugrąžinęs save į pirmykštę pakylėtą būseną, dėl tokių nuotaikų jis kaltindavo „savo kipšiuką“ ir cituodavo Senojo Jūreivio[40] žodžius apie nelabojo šnabždesį, pavertusį jo širdį pelenais. Gal ir kipšiukas, bet ar tik ne tikrasis Berlepas, ar ne visa jo esmė išlįsdavo į paviršių, kai jis pavargdavo būti kažkuo kitu ir kurstyti savyje jausmus, kurių iš tikrųjų nejaučia?

Suzana mirė. Tačiau norėdamas Berlepas būtų galėjęs jausti tokį pat nesibaigiantį ir aistringą sielvartą ir jai gyvai esant, jeigu jam būtų šovę galvon įsivaizduoti ją mirusią, o save vienišą ir apleistą. Etelę sujaudino jo jausmų gilumas, tikriau sakant, audringas ir netramdomas jų pasireiškimas. Berlepas atrodė visiškai sugniuždytas skausmo, palaužtas kūnu ir dvasia. Matydama visa tai, ji jautė, kaip širdis jai apsipila krauju. Pa-

drąsintas užuojautos, jis kėlė tikras orgijas, apnuogindamas savo beprasmišką ir dėl to dar aštresnį ir jaudinantį širdies skausmą, demonstruodamas pavėluotą ir dėl to dar labiau kankinančią atgailą, tuščiai save plakdamas ir išpažindamas nuodėmes. Tačiau vieni sukurstyti jausmai būtinai paveikia kitus. Kai žmogus egzaltuotas kuriuo nors vienu atžvilgiu, jis lengvai tampa egzaltuotas ir visai kitais atžvilgiais. Sielvartas padarė Berlepą kilnų ir dosnų; savigaila pažadino krikščionišką užuojautą kitiems. „Jūs taip pat nelaiminga, – pasakė jis Etelei. – Aš matau." Ji tai pripažino ir pasipasakojo jam, kaip nekenčia savo tarnybos, ją supančių žmonių; išklojo visą savo nesėkmių istoriją. Berlepo užjauta vis labiau kaito. „Bet ką mano smulkios bėdos reiškia palyginus su jūsiške?" – gynėsi ji, prisimindama jo audringą išpažintį. Berlepas kalbėjo apie slaptą kenčiančiųjų ordiną, paskui, apakintas savo kilnumo vizijos, pasiūlė panelei Kobet sekretorės darbą „Literatūros pasaulio" redakcijoje. Nors Londonas ir „Literatūros pasaulis" atrodė daug labiau viliojanti perspektyva negu draudimo agentūra Birmingeme, Etelė dvejojo. Tarnyba draudimo agentūroje buvo nuobodi, bet pastovi, su garantuota pensija. Naujo kilniaširdiškumo priepuolio apimtas Berlepas pažadėjo jai, kad darbas būsiąs pastovus. Širdis jam sugrudo nuo savo paties gerumo.

Panelė Kobet leidosi įkalbama. Ji persikėlė į Londoną. Jeigu Berlepas tikėjosi pamažėle ir beveik nepastebimai įlįsti į Etelės lovą, tai jam teko nusivilti. Nuskriaustas, paguodos reikalingas vaikas mielai būtų sugundęs savo ramintoją labai dvasingam ir platoniškam, švelniam ir saldžiam kraujomaišos aktui. Tačiau Etelei Kobet net tokia mintis neateidavo į galvą. Ji buvo principinga, tokia pat aistringa ir karšta draugaudama, kaip ir mylė-

dama. Berlepo kančią ji priėmė už gryną pinigą. Kai jiedu, apsipylę ašaromis, susitarė įsteigti slaptą vargšės Suzanos kultą ir širdyse pastatyti jos atminimui altorių su amžinai degančiomis prie jo žvakėmis, ji tikėjo, kad jų žodžiai buvo nuoširdūs. Bent jau pati kalbėjo nuoširdžiai. Ji nė neįtarė, kad Berlepas nieko panašaus nė nemanė. Vėlesnis jo elgesys apstulbino ir pritrenkė ją. „Nejaugi tai tas pats žmogus? – klausė ji save, matydama, kaip jis paslapčiomis, platoniškai ir subtiliai susidvasinęs, ištvirkauja, – nejaugi tai tas pats žmogus, kuris prisiekinėjo neleisiąs užgesti žvakelėms prie vargšės Suzanos altoriaus?“ Ji neslėpė savo nepritarimo. Berlepas keikė save, kad buvo toks kvailas ir atsiviliojo ją iš draudimo agentūros ir kad buvo toks paskutinis pusgalvis ir pažadėjo jai nuolatinę tarnybą. Jeigu ji susiprotėtų ir išeitų pati! Jis bandė užnuodyti jai gyvenimą, elgdamasis su ja šaltai, iš aukšto ir abejingai, lyg ji būtų laiškų rašymo ir straipsnių perrašymo mašina. Bet Etelė Kobet niūriai įsikibusi laikėsi savo darbo, laikėsi jau pusantrų metų ir nė neketino išeiti. Tai darėsi nebeįmanoma, toliau taip tęstis nebegalėjo. Bet kaip padaryti tam galą? Žinoma, pagal įstatymą, jis neprivalo jos laikyti amžinai. Jis nebuvo raštiškai įsipareigojęs. Blogiausiu atveju...

Akmeniniu veidu, nekreipdamas dėmesio į Etelės Kobet žvilgsnį, beveik nepastebimą ironišką šypseną, Berlepas diktavo toliau. Niekas nekreipia dėmesio į mašinas. Jomis naudojamasi. Ir vis dėlto tokia padėtis ilgiau tęstis nebegali.

– Paprastai aš pats nerašau laiškų nepažįstamiems autoriams, – pakartojo jis tvirtu ryžtingu balsu. – Bet negaliu susilaikyti jums nepareiškęs... ne, nepadėkojęs už didžiulį malonumą, kurį man suteikė jūsų eilės. Gaivus poezijos lyrizmas, aistringas nuošir-

dumas, nevaržomas ir beveik pirmykštis žavesys nustebino ir pradžiugino mane. Redaktorius yra priverstas perskaityti tokią daugybę prastos literatūros, kad jis pajunta beveik jaudinantį dėkingumą tiems, kurie... ne, tegu bus: retoms ir neįkainojamoms sieloms, kurios pasiūlo jums auksą vietoje įprastinės klastotės. Ačiū jums už jūsų talentą... – jis vėl žvilgtelėjo į rankraštį, – už „Meilę žaliuojančiam miške“ ir „Aistros gėles“. Ačiū už jų skaidrų ir raibuliuojantį žodžių paviršių. Ačiū ir už jausmingumą – ne, už jaudinantį jautrumą, už išgyventą skausmą, liepsnojantį dvasingumą, kurį vidinė įžvalga užčiuopia po paviršiumi. Aš nedelsdamas atiduosiu į spaustuvę abu eilėraščius ir tikiuosi, kad kito mėnesio pradžioje jie bus atspausdinti. O tuo tarpu, jeigu kada eisite pro Flito gatvę, man bus didelė garbė pasikalbėti su jumis asmeniškai apie jūsų planus. Pradedantys literatai, kad ir talentingi, dažnai susiduria su materialiniais sunkumais, kuriuos profesionalai rašytojai moka apeiti. Aš visada laikiau vienu iš savo didžiausių privalumų ir kritiko bei redaktoriaus pareiga norą palengvinti kelią talentams į literatūrą. Tuo galėčiau pateisinti savo tokį ilgą laišką. Pasikliaukite manimi, lieku jums ištikimas.

Jis vėl žvilgtelėjo į mašinėle atspausdintus eilėraščius ir perskaitė keletą eilučių. „Tikras talentas, – keliskart pakartojo sau, – tikras talentas.“ Bet „jo kipšiukas“ šnibždėjo jam į ausį, kad mergina nepaprastai atvira, regis, temperamentinga ir šio bei to gyvenime mačiusi. Jis įmetė rankraštį į krepšį, stovintį dešinėje, ir išėmė laišką iš krepšio kairėje.

– Pastoriui Džeimsui Hičkokui, – padiktavo jis. – Tatlfordo vikariatas, Viltšyras. Gerbiamas pone! Labai apgailestauju negalėdamas panaudoti jūsų ilgo ir labai įdomaus straipsnio apie

ryšį tarp agliutinacinių kalbų ir simbolizmo meno agliutinacinių chimerų pavidalų. Vietos stoka...

* * *

Su rausvu chalatėliu, kaip tulpė vazelėje Lusi gulėjo pasirėmusi alkūne ir skaitė. Sofa buvo pilka, sienos aptrauktos pilku šilku, kilimas rausvas. Netgi papūga paauksuotame narvelyje buvo pilkai rausva. Durys atsidarė.

– Valteri, brangusis! Pagaliau! – Ji sviedė knygą šalin.

– Vos pavyko ištrūkti. Jeigu žinotumėt, kiek turėjau darbo, o atėjau čia. („Ar tu pažadi?“ – klausė Mardžorė. Ir jis atsakė: „Pažadu“. Tačiau šitas paskutinis apsilankymas, skirtas santykiams išsiaiškinti, nesiskaito.)

Sofa buvo plati. Lusi pasislinko prie sienos leisdama Valteriui atsisėsti. Raudona turkiška šlepetė nuslydo jai nuo kojos.

– Kaip man įkyrėjo ta pedikiūrininkė, – pasakė pakėlusi koją iki akių lygio. – Amžinai nudažo nagus tuo siaubingu raudonu laku. Atrodo kaip žaizdos.

Valteris nutylėjo. Jo širdis daužėsi kaip pašėlusi. Gardenijų aromatas, tarsi kvapu virtusi kūno šiluma, apgaubė jį visą. Kvepalai būna šalti, dusinantys ir gaivūs. Lusi gardenijos pripildė jo gerklę ir plaučius saldžios tropinės tvankumos. Ant pilkos šilkinės sofos jos koja atrodė kaip blyški gėlė, kaip blyškus mėsingas lotoso pumpuras. Indų deivių pėdos, žengiančios tarp lotosų, pačios yra kaip žiedai. Laikas sruvo tyloje, bet ne į tuštumą, kaip kartais būna. Atrodė, kad jis srūva pumpuojamas Valterio širdies jaudulio, dūžis po dūžio į kažkokį uždarą patirties rezervuarą, tolydžio kildamas už užtvankos vis aukštyn, kol pagaliau... Staiga Valteris pasilenkė ir abiem rankomis suėmė

jos nuogą koją. Neatlaikiusi tų tyloje besikaupiančių sekundžių spaudimo, užtvanka sugriuvo. Pėda buvo ilga ir siaura. Jis suspaudė ją ir pasilenkęs pabučiavo pėdos viršų.

– Bet mielas mano Valteri! – nusijuokė ji. – Jūs elgiatės beveik kaip rytietis.

Valteris nieko neatsakė. Atsiklaupęs ant grindų prie sofos jis pasilenkė prie jos. Jo veidas, siekiantis jos bučinių, atrodė nelyginant nevilties apimto bepročio. Jo rankos liesdamos ją virpėjo. Ji papurtė galvą ir užsidengė veidą ranka.

– Ne, ne.

– Bet kodėl ne?

– Nereikia, – pasakė ji.

– Kodėl?

– Visų pirma, tai per daug apsunkins jūsų gyvenimą.

– Neapsunkins, – atsakė Valteris. – Nėra jokių sunkumų. Mardžorė man nebeegzistuoja.

– Be to, – toliau kalbėjo Lusi, – jūs užmirštate mane. Aš nenoriu.

Bet jo lūpos buvo minkštos, prisilietimai švelnūs. Nuo jo bučinių ir glamonių vėl atgiję suplazdėjo artėjančio malonumo pranašų sparneliai. Ji užsimerkė. Jo glamonės veikė kaip narkotikai – svaigino ir tuo pačiu ramino. Jai tereikia atsipalaiduoti ir narkotikas užvaldys ją visą. Ji jau nebebus savimi. Iš jos liks tiktai virpanti iš malonumo oda, o po ja – tuščia, šilta, bedugnė tamsa.

– Lusi! – Jos blakstienos virpėjo ir plazdeno nuo jo bučinių. Jis uždėjo ranką jai ant krūtinės. – Meile mano! – Ji gulėjo tyliai, vis dar užsimerkusi.

Staiga jie abu krūptelėjo – šaižus klyksmas sugrąžino juos iš

pasaulio, kuriame nėra laiko. Atrodė, kad už kelių žingsnių nuo jų kažkas papjovė žmogų, kuris nors ir suriko iš skausmo, bet taip, lyg visas tas vyksmas jam būtų buvęs koks pokštas.

Lusi pratrūko kvatoti:

– Tai Poli.

Abu atsisuko į narvelį. Palenkęs galvutę į šoną, paukštis tyrinėjo juos savo apvalia ir juoda akimi. Kol jie žiūrėjo, blizgantis ir neišraiškingas akies obuolys trumpam užsitraukė pergamentine plėvele, nelyginant katarakta. Paskui jis vėl pakartojo savo priešmirtinį linksmosios aukos klyksmą.

– Jums teks uždengti narvelį, – pasakė Lusi.

Valteris atsisuko ir ją ir ėmė piktai bučiuoti. Papūga vėl suklykė. Lusi nusijuokė dar garsiau.

– Nieko nebus, – pasakė ji dusdama. – Ji nenutils, kol uždengsite.

Patvirtindamas jos žodžius paukštis vėl šaižiai suklykė priešmirtinės agonijos klyksmu. Įniršęs, įsižeidęs, jausdamasis kvailio vietoje, Valteris atsistojo ir nuėjo prie narvelio. Jam artėjant papūga susijaudinusi ėmė strapalioti ant savo skersinio; kuodas pasišiaušė, plunksnos ant galvos ir kaklo pasistojo kiekviena skyrium kaip sunokusio eglės kankorėžio žvynai. „Labas rytas, – pasakė ji gomuriniu pilvakalbio balsu, – labas rytas, tetule, labas rytas, tetule, labas rytas, tetule...“ Valteris išskleidė sulankstytą gabalą rausvo brokato, gulėjusio ant stalelio šalia narvo, ir nutildė rėksnę. „Labas rytas, tetule“, – paskutinįkart pasigirdo iš po uždangalo. Paskui stojo tyla.

– Tai jos mėgstamas pokštas, – pasakė Lusi, kai papūga dingo. Ji prisidegė cigaretę.

Grįžęs prie sofos Valteris be žodžių ištraukė cigaretę jai iš

rankos ir įmetė į židinį. Lusi pakėlė antakius, bet jis neleido jai prasižioti. Vėl atsiklaupęs ant grindų puolė piktai ją bučiuoti.

– Valteri! – nesileido ji. – Kas jums pasidarė? – Ji mėgino išsilaisvinti, bet jis buvo stebėtinai stiprus. – Jūs kaip laukinis žvėris. – Jo geismas buvo aklas ir žiaurus. – Valteri! Liaukitės! – Staiga į galvą jai šovė juokinga mintis ir ji sukikeno. – Jūsų veidas dabar kaip iš kino filmo. Didžiulis, milžiniškas, išsišiepęs stambus planas.

Tačiau pašaipa, kaip ir pasipriešinimas, nedavė jokių vaisių. Gal ji nieko kito ir nenori? Kodėl jai neatsidavus? Tiesa, būti nešamai tėkmės ir paklusti, užuot diktavus, – žeminantis dalykas. Jos išdidumas, jos valia priešinosi jam, priešinosi jos pačios geismui. Bet pagaliau kodėl gi ne? Narkotikas buvo stiprus ir svaigus. Kodėl ne? Ji užsimerkė. Bet kol ji dvejojo, aplinkybės staiga nusprendė už ją. Į duris kažkas pasibeldė. Lusi vėl atsimerkė.

– Aš pasakysiu: „Prašom įeiti“, – sušnibždėjo ji.

Jis pašoko ant kojų ir beldimas pasikartojo.

– Prašom įeiti!

Durys atsidarė.

– Ponas Ilidžas, madam, – pranešė kambarinė.

Valteris stovėjo prie lango ir dėjosi labai susidomėjęs sunkvežimiu, stovinčiu prie namo priešais.

– Pakvieskite jį čionai, – tarė Lusi.

Kai durys paskui kambarinę užsidarė, jis atsisuko į ją. Jo veidas buvo labai išblyškęs, lūpos virpėjo.

– Aš visai užmiršau, – paaiškino ji. – Vakar vakare arba, tikriau, šiandien rytą aš jį pasikviečiau pas save.

Jis nusisuko, netaręs nė žodžio nuėjo prie durų ir išėjo iš kambario.

– Valteri! – sušuko jinai jam pavymui. – Valteri! – Bet jis nebegrįžo.

Ant laiptų jis sutiko Ilidžą, lipantį paskui kambarinę. Valteris atsainiai linktelėjo į jo pasveikinimą ir nuskubėjo žemyn. Bijojo kalbėdamas išsiduoti.

– Mūsų bičiulis Bidleikas kažkur labai skuba, – pasakė Ilidžas, pasisveikinęs su Lusi. Džiūgavo įsitikinęs, kad būtent jis išgrūdo Valterį.

Lusi pastebėjo triumfą jo veide. Kaip cukrinis gaidukas, pagalvojo ji.

– Jis kai ką užmiršo, – miglotai paaiškino ji.

– Tikiuosi, ne galvą? – žaismingai pasiteiravo jis. O kai ji nusijuokė, ne tiek iš jo sąmojaus, kiek iš vyriškos tuštybės, jis visas pasipūtė iš pasitenkinimo ir pasididžiavimo savimi. Pasirodo, sukinėtis aukštuomenėje taip pat lengva, kaip žaisti kėglius. Jausdamasis visiškai laisvai, jis ištiesė kojas ir apsižvalgė aplinkui. Turtinga ir santūri kambario elegancija padarė jam teigiamą įspūdį. Jis su malonumu įtraukė į šnerves prikvėpinto oro.

– Kas ten po tuo paslaptingu raudonu apdangalu? – paklausė jis rodydamas į uždengtą narvą.

– Kakarieku, – atsakė Lusi. – Kaka... kakadu, – pasitaisė ji ir staiga nei iš šio, nei iš to pratrūko nerimastingu juoku.

Esama kančios ir skausmo, kuriais žmogus gali pagrįstai didžiuotis. Poetai yra ne kartą apdainavę netektį, išsiskyrimą, nuodėmės suvokimą ir mirties baimę. Tokia patirtis pelno pasaulio užuojautą. Tačiau esama ir gėdingos kančios, ne mažiau skausmingos, bet tokios, apie kurią kenčiantysis nenori kalbėti, negali kalbėti. Pavyzdžiui, nepatenkinto geismo kan-

čia. Tokios tat kančios perimtas Valteris išėjo į gatvę. Čia buvo viskas – skausmas, pyktis, nusivylimas, gėda, apmaudas. Jam atrodė, kad jo siela kankinama miršta. O priežastis buvo tokia, kad niekam nepasisakysi, – menka, netgi juokinga. Įsivaizduokime, susitinka jis dabar draugą, kuris jo klausia, kodėl jis atrodo toks nelaimingas. „Aš norėjau pasimylėti su moterimi ir man sutrukdė – iš pradžių rėkianti kakadu, paskui atėjęs svečias." Atsakydamas į tai draugas tik garsiai ir pašaipiai nusikvatotų. Jo prisipažinimas nuskambėtų kaip anekdotas, pasakojamas rūkomajame. Ir vis dėlto net po motinos mirties jis nebūtų labiau kentėjęs.

Gal valandą klaidžiojo po gatves, po Ridžent parką. Balta ūkanota diena pamažu virto vakaru; jis aprimo. Tai pamoka, galvojo, bausmė: jis pažadėjo ir neįvykdė pažado. Vardan jo paties ir Mardžorės gerovės – daugiau niekada. Jis žvilgtelėjo į laikrodį ir pamatęs, kad jau septynios, pasuko namo. Sugrįžo pavargęs ir atgailaudamas. Mardžorė siuvo; lempa aiškiai apšvietė jos liesą, iškankintą veidą. Ji buvo su chalatėliu, blyškiai alyviniu ir negražiu. Valteris visada įtarė, kad jos prastas skonis. Butas buvo prisigėręs gaminamo maisto kvapo. Jis nekentė virtuvės kvapų, bet tai dar ne priežastis būti neištikimam. Garbė ir orumas verčia jį kaip tik dėl to likti ištikimam. Jeigu gardenijos jam patinka labiau negu kopūstai, tai dar nereiškia, kad jis turi skaudinti Mardžorę.

– Tu taip vėlai, – pasakė ji.

– Turėjau daug darbo, – paaiškino Valteris. – Paskui ėjau pėsčias. – Bent jau tai buvo tiesa. – Kaip tu jautiesi? – Jis uždėjo ranką jai ant peties ir pasilenkė artyn.

Mardžorė išmetė iš rankų siuvinį ir apkabino jį. Kokia lai-

mė, pagalvojo ji, jis vėl su manim! Dar kartą mano. Kaip gera! Bet vos tik ji prisiglaudė prie jo, iš karto suvokė, kad vėl buvo išduota.

– Valteri, kaip tu galėjai?

Kraujas plūstelėjo jam į veidą, bet jis mėgino apsimesti:

– Kaip aš galėjau ką? – paklausė jis.

– Tu vėl buvai pas tą moterį.

– Apie ką tu kalbi? – Jis žinojo, kad tai beprasmiška, bet vis tiek apsimetinėjo toliau.

– Nemeluok. – Ji atsistojo taip staiga, kad jos rankdarbių krepšys apvirto ir visas jo turinys iškrito ant grindų. Nekreipdama į tai dėmesio ji nuėjo į kitą kambario galą. – Eik šalin! – suriko, kai jis nusekė jai iš paskos. – Kaip tu galėjai? – kartojo ji. – Pareini namo prakvipęs jos kvepalais. – Tai štai kas – gardenijos. Kaip jis, kvailys, nepagalvojo... – Po viso to, ką sakei naktį. Kaip tu galėjai?

– Tu neleidi man nieko paaiškinti, – teisinosi jis prie sienos priremtos aukos balsu.

– Paaiškink, kodėl melavai, – tarė ji su kartėliu. – Paaiškink, kodėl sulaužei pažadą.

Jos panieka ir pyktis įsiutino Valterį.

– Tiktai paaiškinti, – pasakė jis grėsmingai griežtai ir mandagiai. Kaip nusibodo tos jos pavydo scenos! Kaip nežmoniškai, beprotiškai nusibodo.

– Tiktai pameluoti, – pamėgdžiojo ji.

Jis vėl patraukė pečiais.

– Manyk taip, jeigu tau patinka.

– Tu esi niekingas melagis – štai kas, – nusisukusi nuo jo užsidengė veidą rankomis ir pradėjo verkti.

Valteris nesusigraudino. Jos krūpčiojantys pečiai erzino jį ir varė nuobodulį. Jis žiūrėjo į ją su šaltu ir piktu susierzinimu.

– Išeik! – šaukė ji pro ašaras. – Išeik! – Ji nenorėjo, kad jis būtų čia ir džiūgautų matydamas jos ašaras. – Išeik!

– Ar tu tikrai nori, kad aš išeičiau? – paklausė jis tuo pačiu atžariu, perdėtai mandagiu tonu.

– Taip, išeik, išeik.

– Labai gerai, – pasakė jis ir atidaręs duris išėjo.

Kamdentaune jis susistabdė taksi ir privažiavo prie Briuton gatvės kaip tik tuo metu, kai Lusi ruošėsi važiuoti vakarieniauti.

– Jūs važiuojate su manim.

– Deja!

– Taip, su manim.

Ji susidomėjusi pažvelgė į jį. Jis šypsodamasis pasižiūrėjo jai tiesiai į akis, ir jo žvilgsnyje buvo keistai sumišusi triumfuojanti linksmybė ir neįveikiama, trykštanti jėga, kurios ji niekada nebuvo mačiusi.

– Gerai, – pasakė ji pagaliau. Išsikvietusi kambarinę liepė paskambinti leidi Starlet ir pasakyti, kad jai šiandien skauda galvą ir ji negali ateiti. Kambarinė išėjo. – Ar dabar jūs patenkintas?

– Pradedu jaustis patenkintas, – atsakė jis.

– Tiktai pradedate? – Ji apsimetė pasipiktinusi. – Man patinka jūsų velnioniškas įžūlumas.

– Aš žinau, kad patinka, – atsakė Valteris juokdamasis.

Ir jai tikrai patiko. Tą naktį Lusi tapo jo meiluže.

* * *

Buvo pradžia ketvirtos po pietų. Spendrelis ką tik išlipo iš lovos. Jis dar buvo nesiskutęs. Ant pižamos apsivilko šiurkštų chalatą, panašų į vienuolio abitą. (Tas vienuoliškas štrichas nebuvo atsitiktinis; jis mėgo priminti sau apie asketizmą. Šiek tiek naiviai mėgo vaidinti atsiskyrėlio satanisto vaidmenį.)

Spendrelis pripylė į virdulį vandens ir užkaitęs ant dujinės viryklės laukė, kol užvirs. Atrodė, kad virdulys verda visą amžinybę. Perdžiūvusioje burnoje jis jautė įkaitusio vario prieskonį. Atsiliepė išgertas brendis.

„Kaip elnias trokšta srūvančio vandens, – tarė sau, – taip mano siela trokšta... išsipagirioti.“ Gaila, kad palaima neparduodama buteliuose kaip mineralinis vanduo.

Jis priėjo prie lango. Lauke penkiasdešimt žingsnių spinduliu visata skendėjo baltame rūke. Tik gatvės žibinto stulpas, užsispyręs ir orus, stovi priešais gretimą namą iš dešinės. Visas pasaulis sugriautas, tik tas stulpas kaip Nojus išgyveno pasaulio kataklizmą. O jis niekad to stulpo nė nebuvo pastebėjęs. Iki šios akimirkos jis paprasčiausiai jam neegzistavo. O dabar be jo nebebuvo nieko. Spendrelis žiūrėjo į jį įsmeigęs žvilgsnį, sulaikęs kvapą. Šis vienišas stulpas rūke – ar jis nebuvo anksčiau kažkur matęs panašaus vaizdo? Tas keistas jausmas susidūrus su kažkuo, kas vienintelis išgyveno pasaulinį tvaną, buvo jam pažįstamas. Spoksodamas į stulpą jis bandė tai prisiminti. Nors, tikriau sakant, užkandęs žadą jis kaip tik to nedarė, sulaikydamas savo valią ir sąmoningas mintis, kaip policininkas sulaiko žmones, besispraudžiančius prie gatvėje apalpusios moters; jis neleido sąmonei kištis, kad nuostabus prisiminimas turėtų erdvės išsiplėsti, kvėpuoti, atgyti. Žiūrėdamas į stulpą, Spendrelis

laukė – susijaudinęs ir kantriai – taip žmogus, jaučiantis, kad čiaudės, baugščiai laukia artėjančio sprogimo; laukė, kol atgis seniai pamirštas prisiminimas. Ir staiga šis stryktelėjo, gyvas ir žvalus, atsibudęs iš letargo, ir Spendrelis su didžiuliu palengvėjimu pamatė save einantį per sutryptą sniegą keliu, vedančiu iš Kortinos į Falcarego tarpeklį. Į slėnį nusileido baltas debesis ir nuo jo padvelkė šalčiu. Kalnų daugiau nebebuvo. Fantastiškos koralinės Dolomitų viršukalnės dingo iš akių. Nebebuvo nei aukštumų, nei gelmių. Pasaulis buvo tiktai penkių žingsnių pločio, su baltu sniegu apačioje ir baltu debesiu aplink ir viršuje. Kartkartėmis iš debesies išnirdavo koks nors tamsus namo ar telegrafo stulpo, medžio, žmogaus ar rogių pavidalas, bauginamai vienišas ir nepakartojamas, kiekvienas atskirai išgyvenęs pasaulinę katastrofą. Tai buvo šiurpoka, bet dar niekada nepatirta ir nesuvokiamai gražu! Pasivaikščiojimas atrodė kaip nuotykis. Spendrelis buvo susijaudinęs, ir kažkoks nerimas vis labiau stiprino jo palaimos pojūtį, kol jis vos galėjo jį ištverti.

– Pažiūrėk į tą namą kairėje, – sušuko jis savo motinai. – Čia jo nebuvo, kai praeitą kartą ėjau. Prisiekiu, nebuvo.

Jis puikiai pažinojo kelią – šimtus kartų buvo ėjęs aukštyn ir žemyn ir niekada nematė to namo. O dabar namas kone grėsmingai šmėksojo priešais – vienintelis tamsus ir apčiuopiamas daiktas miglotame baltumos pasaulyje.

– Taip, ir aš jo niekada nepastebėjau, – pasakė motina. – O tai dar kartą patvirtina, – pridūrė ji švelniai, kaip visada, kalbėdama apie savo velionį vyrą, – koks teisus buvo tavo tėvas. Nepasitikėk niekuo, netgi pačiu savimi.

Jis įsikibo jai į ranką ir jiedu tylomis ėjo toliau, traukdami paskui save roges.

Spendrelis nusisuko nuo lango. Virdulys užvirė. Jis prisipylė arbatinuką, paskui įsipylė arbatos į puodelį ir ėmė gerti. Beveik simboliškas jo troškulys liko nenumalšintas. Jis susimąstęs siurbčiojo arbatą, prisimindamas ir analizuodamas tuos beveik neįtikimus laimingus vaikystės laikus: žiemas Dolomituose, pavasarius Toskanoje, Provanse ar Bavarijoje, vasaras prie Viduržemio jūros arba Savojoje. Po tėvo mirties, kol jis dar nelankė mokyklos, jie visą laiką gyveno užsienyje – taip buvo pigiau. Ir beveik visas mokyklų atostogas jis praleisdavo ne Anglijoje. Nuo septynerių iki penkiolikos metų jis važinėjo po visas vaizdingas Europos vietas, žavėdamasis jų grožiu, ir svarbiausia nuoširdžiai, – ne pagal metus subrendęs Čaild Haroldas. Po tų kelionių Anglija atrodydavo pernelyg kasdieniška. Jis prisiminė kitą žiemos dieną. Šį kartą ne ūkanotą, bet skaisčiai saulėtą; karšta saulė danguje be debesėlio, koralinės Dolomitų viršukalnės su rausvu, oranžiniu ir baltu atspalviu šviečia virš miškų ir snieguotų atšlaičių. Jie važiuoja žemyn slidėmis pro ruduojančius maumedžius. Sniegas po kojomis, išmargintas medžių šešėlių, atrodo kaip didžiulio tigro kailis su baltais ir melsvais dryžiais. Oranžinė saulės šviesa tarp plikų šakų ir nukarusių nuo medžių jūros žalumo samaninių barzdų. Purus sniegas šnypščia po slidėmis, oras drauge šiltas ir žvarbus. Išlindęs iš miško, jis pamatė priešais didžiules apvalias banguojančias atšlaites, nelyginant nuostabaus kūno kontūrus, o baltas nekaltas sniegas buvo tarsi lygi oda, smulkiai grūdėta vakarėjančios saulės spinduliuose ir žvilganti deimantiniais blizgučiais. Jis gerokai aplenkė motiną. Pamiškėje sustojo jos palaukti. Atsigręžęs jis matė ją artėjančią pro medžius. Stipri aukšta figūra, vis dar jauna ir žvali, veide – šypsenos raukšlės. Ji prišliuožė prie jo – gražiausias ir kartu

artimiausias, reikalingiausias ir geriausiai pažįstamas žmogus visame pasaulyje.

– Na! – pasakė ji juokdamasi, sustojusi prie jo.

– Na! – jis pasižiūrėjo į ją, į sniegą ir medžių šešėlius, į dideles plikas uolas ir mėlyną dangų, paskui vėl į motiną. Ir staiga jį apėmė aštrus nepaaiškinamos laimės pojūtis.

„Aš niekada nebebūsiu toks laimingas, – pasakė jis sau, kai jie vėl pajudėjo. – Niekada, net jeigu gyvensiu iki šimto metų." Tada jam buvo tik penkiolika, bet būtent taip jis jautė ir mąstė.

Ir tie žodžiai buvo pranašiški. Tai buvo paskutinės jo laimės dienos. Paskui... Ne, ne. Geriau negalvoti apie tai, kas buvo vėliau. Tik ne dabar. Jis įsipylė dar vieną puodelį arbatos.

Šaižiai suskambo skambutis. Jis nuėjo prie durų ir jas atidarė. Tai buvo jo motina.

– Tu? – Tada jis staiga prisiminė, kad Lusi jam kažką sakė.

– Ar tau niekas nesakė, kad aš atvažiuosiu? – susirūpinusi paklausė ponia Noil.

– Sakė, bet man visai iškrito iš galvos.

– Aš maniau, kad tau reikia... – pradėjo ji. Ji išsigando atėjusi ne laiku, nes jo veidas buvo labai nemalonus.

Jo lūpų kampučiai nervingai sukrutėjo.

– Taip, man jų labai reikia, – pasakė. Jam amžinai trūko pinigų.

Jie nuėjo į kitą kambarį. Ponia Noil iškart pastebėjo, kad langai purvini. Lentyną ir židinį nuklojęs storas dulkių sluoksnis. Nuo lubų nukarę aprūkę voratinkliai. Kadaise ji prašė Moriso, kad leistų atsiųsti jam moteriškę du tris kartus per savaitę sutvarkyti buto. Bet jis atsakė: „Man nereikia tavo labdaros. Mėgstu purvą. Tai mano gyvenimo stichija. Be to, neturiu aukšto

karininko laipsnio, kad man reikėtų paisyti išorės". Jis be garso nusijuokė parodydamas stambius stiprius dantis. Tai buvo pasakyta jai. Daugiau ji nebedrįso šito siūlyti. Tačiau kambarys iš tiesų prašėsi tvarkomas.

– Gal nori arbatos? – paklausė jis. – Ką tik užvirė. Aš kaip tik pusryčiauju, – pridūrė jis, tyčia atkreipdamas jos dėmesį į savo netvarkingą gyvenimo būdą.

Ji atsisakė, niekaip nepakomentavusi tokių vėlyvų pusryčių. Spendrelis nusivylė, kad jam nepavyko jos išprovokuoti. Stojo ilga tyla.

Retsykiais ponia Noil slapta žvilgčiojo į savo sūnų. Jis sėdėjo įbedęs žvilgsnį į tuščią židinį. Jis atrodo pasenęs, galvojo ji, ligotas ir baisiai neprižiūrėtas. Ji mėgino atpažinti jame vaiką, tą ištįsusį moksleivį, koks jis buvo tais laikais, kai jiedu jautėsi laimingi dviese, abu kartu. Prisiminė, kaip jis nusimindavo, jeigu ji apsivilkdavo ne tais drabužiais, kuriuos, jo manymu, derėjo vilktis, kai atrodydavo nepakankamai elegantiška ar graži. Jis pavydžiai ja didžiavosi, kaip ir ji juo. Tačiau jo auklėjimo našta buvo jai per sunki. Ji visada bijojo ateities, nesiryždavo daryti sprendimų, netikėjo savo pačios jėgomis. Be to, po tėvo mirties pinigų buvo nedaug, o ji nemokėjo suktis, nemokėjo tvarkyti piniginių reikalų. Ar jai pakaks lėšų sumokėti už universitetą, aprūpinti jo gyvenimo pradžią? Tas klausimas ją kankino. Ji gulėdavo naktimis nesumerkdama akių, svarstydama, ką jai daryti. Gyvenimas ją baugino. Mokėdama džiaugtis gyvenimu kaip vaikas, ji buvo kupina vaikiškų baimių ir bejėgiškumo. Kai gyvenimą sudarydavo vien atostogos, niekas nebūtų sugebėjęs taip entuziastingai juo džiaugtis, bet kai reikėdavo tvarkyti reikalus, ką nors suplanuoti ar nuspręsti, ji būdavo vi-

siškai sutrikusi ir pasibaisėjusi. Negana to, kai Morisas pradėjo eiti į mokyklą, ji pasijuto labai vieniša. Jis būdavo su ja tiktai per atostogas. Devynis mėnesius iš dvylikos ji būdavo visai viena, neturėdama ką mylėti, išskyrus savo seną taksą. Pagaliau ir jis ją paliko – vargšas šuva susirgo ir teko su juo atsisveikinti. Kaip tik tada, po senojo Frizo mirties, ji sutiko majorą Noilį (tuo metu jis dar turėjo majoro laipsnį).

– Rodos, sakei, kad atnešei pinigų? – paklausė Spendrelis nutraukdamas užsitęsusią tylą.

Ponia Noil nuraudo.

– Taip, štai jie, – pasakė ji ir atidarė rankinę.

Atėjo laikas pradėti pokalbį. Jos pareiga buvo jį paauklėti, krūvelė banknotų davė jai tokią teisę ir galią. Tačiau ta pareiga buvo jai kokti ir ji visai nenorėjo naudotis savo galia. Motina pakėlė akis ir maldaujamai pasižiūrėjo į jį.

– Morisai, – nusižeminusi tarė ji, – nejaugi tu negali būti protingesnis? Juk tai beprotybė, nesąmonė!

– Kokia beprotybė? – pakėlė antakius Spendrelis, dėdamasis, kad nesupranta, apie ką kalbama.

Sutrikusi, kad jis verčia ją konkretizuoti miglotus priekaištus, ponia Noil paraudo.

– Tu žinai, ką aš turiu galvoje, – pasakė ji, – tavo gyvenimo būdą. Jis ydingas ir kvailas. Tai toks laiko leidimas vėjais, toks savęs naikinimas. Be to, tu nelaimingas. Aš matau.

– O gal aš noriu būti nelaimingas? – ironiškai paklausė jis.

– Bet argi tu nori, kad aš irgi būčiau nelaiminga? – paklausė ji. – Jeigu taip, tau pavyko, Morisai. Tu darai mane baisiai nelaimingą. – Ji pravirko. Atidariusi rankinę ėmė ieškoti nosinės. Spendrelis atsistojo ir ėmė vaikščioti po kambarį.

– Anksčiau mano laimė tau per daug nerūpėjo.

Motina nieko neatsakė, tik tyliai verkė.

– Kai ištekėjai už to vyro, ar galvojai apie mano laimę?

– Tu juk žinai, aš maniau, taip bus geriau, – atsakė ji palūžusiu balsu. – Ji tiek daug sykių jam tai aiškino ir nebenori pradėti vėl iš naujo. – Tu žinai, – pakartojo.

– Aš tik žinau, ką jaučiau ir sakiau tuo metu, – atsakė jis. – Tu neklausei manęs, o dabar sakai, kad tau rūpi mano meilė.

– Bet tavo kalba buvo tokia nepamatuota, – nesutiko ji. – Jeigu būtum pasakęs nors kokią rimtą priežastį...

– Priežastį, – lėtai pakartojo jis. – Ar tu iš tiesų manai, kad penkiolikos metų berniukas gali pasakyti motinai priežastį, kodėl jis nenori, kad jinai gultųsi į lovą su svetimu vyru?

Jis galvojo apie knygą, kuri mokykloje tarp berniukų ėjo iš rankų į rankas. Bjaurėdamasis ir susigėdęs, bet nejučia žavėdamasis jis skaitydavo ją naktimis palindęs po antklode, pasišviesdamas žibintuvėliu. Ji vadinosi gana nekaltai – „Mergaičių pensionas Paryžiuje“, bet tai buvo tikrų tikriausia pornografija. Joje pakiliu herojinės poemos stiliumi buvo aprašomi didvyriški seksualiniai kariškių žygdarbiai. Po kiek laiko motina parašė jam, kad išteka už majoro Noilio.

– Kam prisiminti, mama, – pasakė jis garsiai. – Gal pakalbėkim apie ką nors kita?

Ponia Noil trūksmingai atsiduso, paskutinįkart nusišluostė akis ir įsidėjo nosinę į rankinę.

– Atleisk, – pasakė ji. – Tai iš tiesų kvaila. Aš jau verčiau eisiu.

Slapta ji vylėsi, kad jis stengsis ją sulaikyti, prašys pasilikti. Bet jis nesakė nieko.

– Štai pinigai, – pridūrė ji.

Jis paėmė sulankstytus banknotus ir susikišo į chalato kišenę.

– Atleisk, kad buvau priverstas jų prašyti, – pasakė jis. – Man jau buvo striuka. Pasistengsiu, kad daugiau taip nebūtų.

Jis pasižiūrėjo į ją šypsodamas ir staiga pro nusidėvėjusią kaukę ji įžvelgė jo veide savo buvusį berniuką. Motinos krūtinę nevalingai užplūdo šilta švelnumo banga. Jos neįmanoma buvo sulaikyti. Ji uždėjo jam rankas ant pečių.

– Sudie, mano berniuk, – pasakė ji, ir jos balse Spendrelis atpažino tą intonaciją, su kuria ji kalbėdavo apie jo mirusį tėvą. Ji pasilenkė prie jo norėdama pabučiuoti. Pasukęs veidą jis atkišo jai savo skruostą.

XIV SKYRIUS

Panelė Fjuks tol suko gaublį, kol atsuko į save avietinį Indijos trikampį.

– Štai Bombėjus, – pasakė ji besdama pieštuką. – Čia mamytė ir tėvelis įlipo į laivą. Bombėjus yra didelis Indijos miestas, – aiškino ji toliau. – Čia visur Indija.

– Kodėl Indija raudona? – paklausė mažylis Filas.

– Aš jau tau sakiau. Pasistenk prisiminti.

– Todėl, kad priklauso Anglijai? – Filas, žinoma, prisiminė, bet paaiškinimas jo nepatenkino. Šį kartą jis tikėjosi išgirsti geresnį.

– Na matai, kai nori, prisimeni, – pasakė panelė Fjuks, džiaugdamasi nedideliu savo laimėjimu.

– Bet kodėl tai, kas angliška, turi būti raudona?

– Todėl, kad raudona – Anglijos spalva. Žiūrėk, štai mažutė Anglija. – Ji pasuko gaublį. – Matai, irgi raudona.

– Mes gyvename Anglijoje, ar ne? – Filas pažvelgė pro langą. Į jį pasižiūrėjo pievelė su velingtonija ir apvaliai apkarpytomis guobomis.

– Taip, mes gyvename maždaug čia, – ir panelė Fjuks dūrė pieštuku raudonai salai į pilvą.

– Bet ten, kur mes gyvename, visur žalia, – pasakė Filas. – Ne raudona.

Panelė Fjuks mėgino paaiškinti, kaip jau buvo dariusi daugybę kartų, kas yra žemėlapis.

Ponia Bidleik vaikščiojo po sodą tarp gėlių, ravėdama ir mąstydama. Jos lazdelė užsibaigė mažu dantytu kauptuku, ir ji galėjo išrauti piktžolę nepasilenkdama. Piktžolės tarp gėlių buvo jaunos ir trapios, tad be kovos pasiduodavo kauptukui. Tačiau pienės ir trauklapiai vejoje buvo kur kas pavojingesni priešai. Pienių šaknys priminė ilgas baltas kūgiškas gyvates. Trauklapiai, kai ji norėdavo juos išrauti, mėšlungiškai įsikibdavo į žemę.

Buvo pats tulpių žydėjimo metas. „Djuk Van Tolis“, „Keizers Kroon“, „Prozerpina“ ir „Tomas Moras“ stovėjo išsitempusios lysvėse, žvilgėdamos saulėje. Saulės atomai vibravo ir jų virpėjimas pripildė erdvę. Akys priėmė tą pulsavimą kaip šviesą; tulpių atomai, sugerdami arba atspindėdami virpesius, kūrė spalvas, dėl kurių septyniolikto amžiaus biurgeriai buvo pasirengę atiduoti savo sutaupytus guldenus. Raudonos, geltonos, baltos ir margos, lygiais ir karpytais krašteliais – ponia Bidleik laiminga žiūrėjo į jas. Jos buvo kaip tie linksmi ir puošnūs jaunuoliai Pinturikijo[41] freskose Sienoje. Ji stabtelėjo ir užsimerkė, kad galėtų geriau pamąstyti apie Pinturikiją. Ponia Bidleik galėjo iš tikrųjų mąstyti tiktai užsimerkusi. Šiek tiek užvertusi galvą aukštyn, nuleidusi prieš šviesą sunkius baltus it vaškas vokus, ji stovėjo, prisimindama ir neaiškiai mintydama. Pinturikijas, Siena, didžiulė iškilminga katedra. Toskanos viduramžiai pražygiavo pro ją puošnia ir netvarkinga šventine eisena... Ji užaugo su Raskinu[42]. Votsas[43] nutapė jos portretą, kai ji dar buvo mergaitė. Vėliau, ėmusi maištauti prieš prerafaelitus, ji ėmė žavėtis impresionistų drobėmis, ir iš pradžių būtent todėl, kad jos buvo laikomos šventvagiškomis.

Ponia Bidleik ištekėjo už Džono Bidleiko iš meilės menui. Jai patiko jo paveikslai, ir kai „Šienpjovių“ autorius ėmė jai mergintis, ji įsivaizdavo, kad dievina jį. Jis buvo vyresnis dvidešimčia metų; jo, kaip vyro, reputacija buvo prasta; jos šeima iš visų jėgų priešinosi šiai santuokai. Ji nekreipė dėmesio. Džonas Bidleikas jai buvo meno įsikūnijimas. Jis vykdė šventą paskirtį ir būtent tai padarė įspūdį jos miglotam, bet karštam idealizmui.

Džonas Bidleikas nusprendė dar kartą vesti visai ne dėl romantinių motyvų. Keliaudamas po Provansą jis pasigavo šiltinę. („Štai kas atsitinka, kai geri vandenį, – sakydavo jis vėliau. – Kodėl aš neįpratau gerti burgundiško vyno ir konjako!“) Mėnesį išgulėjęs Avinjono ligoninėje, jis grįžo į Angliją išdžiūvęs ir vos pastovėdamas ant kojų. Po trijų savaičių gripas, po jo plaučių uždegimas vėl priartino jį prie mirties slenksčio. Jis sveiko lėtai. Daktaras pasveikino jį kaip per stebuklą išgijusį. „Argi tai išgijimas? – burbėjo Džonas Bidleikas. – Jaučiuosi taip, lyg trys ketvirtadaliai manęs būtų mirę ir užkasti po žeme.“ Pripratęs gerai jaustis, jis paniškai bijojo ligų. Jau įsivaizdavo vienišą invalido gyvenimą. Vedybos palengvintų jo dalią. Jis nusprendė vesti. Mergina turi būti daili – negali būti nė menkiausių abejonių. Taip pat rimta, ne vėjavaikė, atsidavusi, prisirišusi prie namų.

Žaneta Paston atitiko visus jo reikalavimus. Jos veidas buvo kaip šventosios; ji buvo rimta, netgi per daug. Jos susižavėjimas juo glostė savimeilę.

Jie susituokė, ir jeigu Bidleikas būtų likęs toks invalidas, koks manė esąs pasmerktas būti, tai santuoka gal ir būtų nusisekusi. Jos pasiaukojimas būtų atstojęs nemokėjimą slaugyti; būdamas bejėgis, jis būtų buvęs laimingas ją turėdamas. Tačiau sveikata sugrįžo. Praėjus pusei metų po vestuvių, Bidleikas atgavo savo

senąjį „aš“. Senasis „aš“ ėmė elgtis kaip buvo įpratęs. Nelaiminga ponia Bidleik paguodos ieškojo begaliniuose fantastiškuose apmąstymuose, kurių nepajėgė nutraukti net abiejų vaikų gimimas.

Tai truko jau ketvirtį amžiaus. Aukšta, stotinga penkiasdešimtmetė dama, visa apsirengusi baltai, su baltu vualiu, tįstančiu nuo skrybėlės, ji stovėjo tarp tulpių užsimerkusi, mąstydama apie Pinturikiją ir viduramžius, apie nepaliaujamai bėgantį laiką ir Dievą, sėdintį ant amžinybės kranto.

Skardus lojimas nutrenkė ją žemėn iš aukštųjų sferų. Ji nenoriai atsimerkė ir apsidairė. Mažutė šilkinė tolimųjų rytų siaubūno parodija, jos kiniškas mopsas lojo ant virtuvės katės. Isteriškai kiauksėdamas jis lakstė pirmyn ir atgal ratu. Rato spindulys buvo tiesiog proporcingas jo baimei, kurią jis jautė tam šnypščiančiam ir išrietusiam nugarą padarui. Mopso uodega kaip plunksna sklaidėsi vėjyje, o akys buvo kone išvirtusios ant juodos kaktos.

– T’angai, – pašaukė ponia Bidleik. – T’angai! – Visi jos kiniški mopsai per pastaruosius trisdešimt metų turėjo dinastijų vardus. T’angas pirmasis karaliavo iki gimstant vaikams. T’angas antrasis važiavo su ja ir Valteriu aplankyti Veteringtono. Dabar virtuvinė katė šnypštė ant T’ango trečiojo. Mažieji Mingai ir Sungai gyveno tarp jų, seno ir buvo užmigdyti kaip ir visi kiti jų namų augintiniai. – T’angai, eikš čia! – Net tokiu kritišku momentu ponia Bidleik nepamiršo ištarti apostrofo. Ne todėl, kad būtų apie tai galvojusi – ji tardavo jį instinktyviai, nes jos prigimtis ir išsilavinimas paprasčiausiai nebūtų leidę jai ištarti žodžio be apostrofo net tokią akimirką, kai jos numylėtinio kailiukas tuoj bus praardytas.

Pagaliau šuniukas pakluso. Katė nustojo šnypšti, jos kailis ant nugaros vėl sugulė ir ji didingai nužingsniavo šalin. Ponia Bidleik vėl ėmėsi piktžolių ir savo miglotų nesibaigiančių meditacijų. Dievas, Pinturikijas, pienės, amžinybė, dangus, debesys, ankstyvieji venecijiečiai, pienės...

Viršuje, klasės kambaryje pasibaigė pamokos. Bent jau taip atrodė mažajam Filui, nes jis darė tai, ką labiausiai mėgo pasaulyje – piešė. Tiesa, panelė Fjuks vadino šį procesą „menu" ir „vaizduotės lavinimu" ir kasdien tam skirdavo po pusvalandį – nuo dvylikos iki pusės pirmos. Bet mažajam Filui tai buvo grynas malonumas. Palinkęs prie lapo, iškišęs tarp dantų liežuviuką, susikaupęs ir rimtas, jis piešė ir piešė su kažkokiu pašėlusiu įkvėpimu. Maža tamsi jo rankutė, suspaudusi neproporcingai didelį pieštuką, dirbo be atvangos. Tvirtos ir lanksčios vaikiško piešinio linijos spaudėsi į popierių.

Panelė Fjuks sėdėjo prie lango, žiūrėdama į saulės nušvietą sodą, bet jo nematydama. Tai, ką ji matė, buvo už jos akių, įsivaizduojamame pasaulyje. Ji matė save – save su ta dailia Lanveno suknele iš paskutinio „Mados" numerio, su perlų vėriniu ant kaklo, šokančią Siro dansinge, kuris atrodė (nes ji niekada nebuvo Siro dansinge) keistai panašus į Kalvių „Pale de dans", ten ji buvo lankiusis. „Kaip nuostabiai ji atrodo!" – sakė visi aplinkui. Ji ėjo linguodama klubais, kaip buvo mačiusi vaikštant aktorę Londono „Paviljone" – kokia jos pavardė? Ji tiesė savo baltą ranką ir lordas Voneršas ją pabučiavo; lordas Voneršas, kuris panašus į Šelį, o gyvena kaip Baironas; ir jam priklauso pusė Oksfordo gatvės namų, ir jis buvo atvažiavęs čia pernai vasario mėnesį su senuoju Bidleiku, ir gal porą kartų ją pašnekino. O paskui staiga ji pamatė save raitą šuoliuojančią

per parką. O po kelių sekundžių ji jau plaukė jachta Viduržemio jūroje. O paskui įlipo į automobilį. Vos tik lordas Voneršas spėjo prie jos atsisėsti, skardus T'ango kiauksėjimas sugrąžino ją į pievelę su ryškiomis tulpėmis, velingtonija ir šiapus lango – į klasės kambarį. Panelė Fjuks jautėsi kalta – ji pamiršo savo pareigas.

– Na, Filai, – paklausė ji skubiai atsisukdama į savo auklėtinį. – Ką tu pieši?

– Kaip ponas Stoksas ir Albertas tempia pjovažolę, – atsakė Filas nepakeldamas akių nuo piešinio.

– Žoliapjovę, – pataisė panelė Fjuks.

– Žoliapjovę, – klusniai pakartojo Filas.

– Tu visada painioji sudurtinius žodžius, – tarė panelė Fjuks. Pjovažolė, žirglaumis, laptraukis – ko gero, tai tam tikras mąstymo defektas, panašiai kaip veidrodinis rašymas. – Panelė Fjuks buvo baigusi auklėjimo psichologijos kursą. – Pasistenk to atsikratyti, Filai, – griežtai pasakė ji. Tokį ilgą laiką gėdingai pamynusi savo pareigas (Siro dansinge, raitomis ant arklio, limuzine su lordu Voneršu) panelė Fjuks jautė būtinybę būti itin rūpestinga ir pedagogiška: ji buvo labai sąžininga jauna moteris. – Pasistengsi? – primygtinai paklausė.

– Taip, panele Fjuks, – atsakė vaikas. Jis nesuprato, ko jinai iš jo reikalauja. Bet jeigu jis pasakys „taip“, tada ji atstos. Jis kaip tik piešė sunkiausią dalyką.

Panelė Fjuks atsiduso ir vėl pažvelgė pro langą. Šį kartą ji suvokė tai, ką mato. Ponia Bidleik vaikštinėjo tarp tulpių, apsivilkusi baltai, su baltu vualiu, nuleistu nuo skrybėlės, kaip koks prerafaelitų vaiduoklis. Kartkartėmis ji sustodavo ir pasižiūrėdavo į dangų. Pro šalį praėjo senasis sodininkas ponas Stoksas,

nešinas grėbliu; jo baltos barzdos galiukai plazdeno vėjyje. Kaimo laikrodis išmušė pusę pirmos. Sodas, medžiai, laukai, miškingos kalvos tolumoje – viskas taip, kaip visada. Panelę Fjuks staiga apėmė toks beviltiškas liūdesys, kad ji vos nepravirko.

– Ar pjovažolės, tai yra žoliapjovės būna su ratais? – paklausė mažasis Filas, iš susirūpinimo suraukęs kaktą. – Neprisimenu.

– Taip. Pala... – Panelė Fjuks irgi susiraukė. – Ne, jos su velenais.

– Su velenais! – suriko Filas. – Taip, taip! – Ir jis vėl įnirtingai užgulė piešinį.

Viskas kaip visada. Jokio išsigelbėjimo, jokios vilties išsivaduoti. „Jeigu aš turėčiau tūkstantį svarų, – galvojo panelė Fjuks, – tūkstantį svarų. Tūkstantį svarų." Žodžiai skambėjo kaip užkeikimas. „Tūkstantis svarų."

– Baigiau! – suriko Filas. – Prašom pažiūrėti. – Jis pakėlė piešinį.

Panelė Fjuks atsistojo ir priėjo prie stalo.

– Koks gražus piešinys! – pasakė ji.

– O čia skraido smulkūs žolės gabalėliai, – paaiškino Filas, rodydamas į debesį žalių taškučių ir brūkšnelių pačiame viduryje. Jis ypač didžiavosi savo žole.

– Matau, – pasakė panelė Fjuks.

– O kaip Albertas smarkiai tempia! – Iš tiesų, Albertas tempė kaip pamišęs. O senasis ponas Stoksas, kurį galėjai pažinti iš keturių lygiagrečių brūkšnių, einančių iš smakro, taip pat energingai stūmė mašiną iš kito galo.

Pagal savo amžių Filas buvo nepaprastai pastabus ir nuostabiai mokėjo perteikti popieriuje, ką buvo pastebėjęs. Ne realistiškai, žinoma, bet išraiškingais štrichais. Albertas ir ponas Stoksas, nepaisant netvirto vaikiško braižo, atrodė kaip gyvi.

– Alberto kairė koja išėjo labai keista, ar ne? – paklausė panelė Fjuks. – Labai ilga, plona ir... Ji nutilo, prisiminusi Bidleiko žodžius: „Jokiu būdu negalima vaiko mokyti piešti, bent jau taip, kaip tai daroma meno mokyklose. Jokiu būdu. Aš nenoriu, kad jis būtų sugadintas“.

Filas ištraukė piešinį jai iš rankos.

– Ne, neilga, – piktai pasakė jis. Jo savimeilė buvo įžeista. Jis nekentė kritikos ir niekada nepripažindavo klydęs.

– Gal ir ne, – paskubėjo ištaisyti klaidą panelė Fjuks. – Galbūt aš apsirikau. – Filas vėl nusišypsojo. „Nors aš vis dėlto nesuprantu, – mąstė ji, – kodėl negaliu nieko pasakyti, jeigu jis iš tikrųjų nupiešė neįmanomai ilgą, ploną ir nugeibusią koją?“ Bet ponas Bidleikas geriau žino. Žmogus, turintis tokią padėtį, tokią reputaciją, didis tapytojas – ji dažnai girdėdavo, kaip žmonės jį vadindavo didžiu tapytoju, buvo skaičiusi apie jį laikraščiuose, netgi knygose. Panelė Fjuks jautė didelę pagarbą didiesiems. Šekspyrui, Miltonui, Mikelandželui... Taip, ponas Bidleikas, didysis Džonas Bidleikas, išmano geriausiai. Jai nereikėjo užsiminti apie tą kairę koją.

– Jau po pusės pirmos, – tarė ji žvaliu, dalykišku balsu. – Laikas pagulėti. – Mažasis Filas pusvalandį iki priešpiečių turėdavo pagulėti.

– Ne! – Filipas papurtė galvą, rūsčiai susiraukė ir piktai sumosavo kumščiais.

– Taip, – ramiai pasakė panelė Fjuks. – Ir nesiraukyk taip negražiai. – Iš patirties ji žinojo, kad vaikas iš tikrųjų nepyksta, o tik vaizduoja įpykusį, gindamas savo teises ir turėdamas slaptą viltį, kad jam pavyks ją įbauginti, kaip daro kinų kareiviai, velnių kaukėmis ir klaikiais riksmais šiurpinantys artėjančius priešus.

– Kodėl aš turiu gulti? – Jau ramesniu tonu paklausė Filas.

– Taip reikia.

Vaikas paklusniai atsistojo. Kai kaukė ir nuolaidumas nepadeda, kinų kareivis, vadovaudamasis sveiku protu ir visai nenorėdamas nukentėti, pasiduoda.

– Aš eisiu drauge ir užtrauksiu tau užuolaidas, – pasakė Fjuks.

Jie abu nuėjo koridoriumi į Filo miegamąjį. Vaikas nusiavė batelius ir atsigulė. Panelė Fjuks užtraukė oranžinių kretono užuolaidų klostes.

– Nereikia, kad būtų visai tamsu, – paprašė Filas, stebėdamas jos judesius sodriai oranžinėje prietemoje.

– Tu geriau pailsi, kai tamsu.

– Bet aš bijau, – nenusileido Filas.

– Nieko tu nebijai. Be to, čia visai netamsu. – Fjuks nuėjo prie durų.

– Panele Fjuks! – Ji nekreipė dėmesio. – Panele Fjuks!

Ant slenksčio panelė Fjuks atsisuko.

– Jeigu tu šūkausi, – griežtai pasakė ji, – aš labai supyksiu. Ar supranti? – Ji nusisuko ir išėjo pro duris.

– Panele Fjuks! – šaukė jis toliau, bet jau pašnibždomis. – Panele Fjuks! Panele Fjuks! – Žinoma, negalima, kad jinai išgirstų, nes tada tikrai supyks. Tačiau jis vis tiek nenorėjo jai nuolankiai ir neprieštaraudamas paklusti. Šnibždėdamas jos vardą jis maištavo, reiškė savo teises visiškai niekuo nerizikuodamas.

Sėdėdama savo kambaryje, panelė Fjuks skaitė – lavino intelektą. Tai buvo „Tautų turtas“. Ji žinojo, kad Adamas Smitas priklauso Didžiųjų kategorijai. Ši knyga buvo viena iš tų, kurias būtina perskaityti. Geriausia, kas kada nors buvo sumąstyta ar parašyta. Jos šeima buvo neturtinga, bet išsilavinusi.

„Mes turime lygiuotis į tobuliausius žmonių kultūros pavyzdžius.“ Bet pamėgink kad gudrus lygiuotis, kai tobuliausio pavyzdžio skirsnis prasideda tokiais žodžiais: „Kadangi darbo pasidalijimą apsprendžia mainai, to pasidalijimo dydis visada priklauso nuo mainų santykių dydžio, arba, kitais žodžiais tariant, nuo rinkos dydžio. Nedidelė rinka neskatina užsiimti kokiu nors vienu verslu, nes joks amatininkas negali iškeisti tos savo gaminių pertekliaus dalies, kuri jam lieka patenkinus savo asmeninius poreikius, į kitų žmonių darbo produktų perteklių“.

Panelė Fjuks perskaitė visą sakinį, bet priėjusi iki pabaigos jau užmiršo, kas buvo pradžioje. Ji pradėjo iš naujo: „...negali iškeisti tos savo gaminių pertekliaus dalies... („Reikės nukirpti rudos suknelė rankoves, – galvojo ji, – nes ji prasitrynė tik pažastyse, ir galima bus nešioti kaip sijoną, apsivilkus ant jos megztinį.“) ...lieka, patenkinus savo asmeninius poreikius, į kitų žmonių...“ („geriausia, oranžinį megztinį“).“ Ji pamėgino trečią kartą, skaitydama garsiai: „Nedidelė rinka...“ Jai prieš akis iškilo Oksfordo galvijų rinka; tai buvo gana didelė rinka. „Neskatina užsiimti kokiu nors vienu...“ Apie ką čia kalbama? Panelė Fjuks staiga sukilo prieš savo pačios sąžiningumą. Ji nebenorėjo lygiuotis į tobuliausius kultūros pavyzdžius. Pakilusi nuo kėdės, ji padėjo „Tautų turtą“ į lentyną. Ten buvo sustatyta eilutė pavyzdinių knygų. Ji vadino jas „Mano brangenybės“. Vordsvortas, Longfelou ir Tenisonas minkštais odiniais viršeliais, suapvalintais kampučiais ir gotišku šriftu užrašytais pavadinimais atrodė kaip serija Biblijų. Karlailio „Sartoras Rezartusas“ ir Emersono „Bandymai“. Nedidelio formato meninis Marko Aurelijaus leidimas minkštu, odą imituojančiu viršeliu, koks do-

vanojamas per Kalėdas arba šiaip kokia proga iš nebeturėjimo ką daugiau sugalvoti. Makolio „Istorija“, Tomas Kempietis, ponia Brauning.

Panelė Fjuks nepasirinko nė vienos iš jų. Užkišusi ranką už geriausių kada nors sumąstytų ir parašytų, ji iš slaptos vietelės išsitraukė „Kastelmeino smaragdų paslaptį“. Kaspinėlis buvo įdėtas į tą vietą, kur ji baigė skaityti. Ji atsivertė knygą.

Leidi Kiti įjungė šviesą ir įėjo į vidų. Staiga ji suriko iš siaubo ir vos neapalpo. Kambario viduryje gulėjo vyras su nepriekaištingu vakariniu kostiumu. Jo veidas buvo beveik neatpažįstamai sužalotas. Krūtinėje ant baltų marškinių raudonavo žaizda. Brangus turkiškas kilimas aptaškytas tamsiu krauju...

Panelė Fjuks godžiai skaitė. Staiga, tartum griaustinis sudundėjęs gongas sugrąžino ją iš smaragdų ir žmogžudysčių pasaulio. Ji pašoko. „Kodėl aš nepasižiūrėjai į laikrodį, – pagalvojo ji, jausdama savo kaltę. – Mes pavėluosime.“ Užkišusi „Kastelmeino smaragdų paslaptį“ už geriausių kada nors sumąstytų ir parašytų, ji nuskubėjo į vaiko miegamąjį. Mažąjį Filą reikia nuprausti ir sušukuoti.

* * *

Vėjo tebuvo tiek, kiek laivas plaukdamas sujudina orą, ir tas pats tartum pūtė iš mašinų skyriaus. Išsitiesę šezlonguose, Filipas ir Elinora žiūrėjo, kaip pamažėle dangaus fone tolsta plika rusvų uolų sala dantytais kontūrais. Buvo girdėti, kaip viršutiniame denyje žmonės šiūruoja kojomis. Iš įpratimo ar apetitui pagerinti, jų kelionės draugai šmirinėjo pirmyn ir atgal iš anksto nustatytu kometų judėjimo tikslumu.

– Keistai tie žmonės mankštinasi! – smerkiamai pasakė Elinora; ji negalėjo net į juos žiūrėti. – Netgi čia, Raudonojoje jūroje!

– Tai paaiškina visą Britų imperijos istoriją, – pasakė jis.

Stojo tyla. Juokdamiesi praėjo rudai ir raudonai įdegę atostogaujantys jaunuoliai – keturiese ir mergina. Pražingsniavo išdžiūvę nuo saulės ir aštrių prieskonių Rytų veteranai, kandžiai aptarinėdami Indijos reformas ir pragyvenimo lygį. Dvi misionierės nutipeno tik retkarčiais persimesdamos žodžiu kitu. Keliauninkai po pasaulį prancūzai, mesdami iššūkį imperinei atmosferai, kalbėjosi itin garsiai. Indų studentai plekšnojo vienas kitą per petį kaip „Čarlio tetulės“[44] laikų scenos jaunesnieji karininkai; o jų žargonas būtų atrodęs senamadiškas netgi pradinėje mokykloje.

Laikas bėgo, sala dingo iš akių; ir šiaip karštas oras tarytum pasidarė dar karštesnis.

– Man neramu dėl Valterio, – pasakė Elinora, kuri galvojo apie vieną iš paskutiniųjų jo laiškų, gautų prieš pat išvykstant iš Bombėjaus, turinį.

– Kvailys, – pasakė Filipas. – Negana vienos kvailystės su ta Karling. Galėjo turėti proto bent jau neprasidėti su Lusi.

– Žinoma, galėjo turėti, – pasakė Elinora suirzusi. – Bet tas ir yra, kad jis neturi sveiko proto. Dabar reikia galvoti, kaip jam padėti.

– Kaip galvoti apie tai už šimto tūkstančio mylių?

– Bijau, kad jis pabėgs ir paliks vargšę Mardžorę. Dabar, kai ji laukiasi! Žinoma, ji nykoka moteriškė, bet negalima, kad jis su ja taip elgtųsi.

– Žinoma, – atsakė Filipas. Abu nutilo. Mėgėjai pamankštin-

ti kojas retomis grupelėmis marširavo toliau. – Man dabar atėjo į galvą, – mąsliai tarė jis, – jog tai puikus siužetas romanui.

– Kas „tai“?

– Ta istorija su Valteriu.

– Nejaugi tu nori panaudoti vargšą Valterį kaip personažą? – pasipiktino Elinora. – Na, jau ne, šito nebus. Tai tas pats, kas skinti augalus savo herbarijui nuo jo kapo, ar bent jau rauti iš širdies...

– Nieko panašaus! – užginčijo Filipas.

– *Mais je vous assure*, – viena iš prancūzių taip garsiai šaukė, kad jis nebepajėgė jos perrėkti ir užbaigti mintį, – *aux Galeries Lafayette les camisoles en flanelle pour enfants ne coûtent que...**

– *Camisoles en flanelle***, – pakartojo Filipas. – Fui!

– Rimtai, Filai...

– Bet, mano brangioji, aš turėjau galvoje tik pačią situaciją. Jaunuolį, kuris bando gyvenime pritaikyti savo idealistinių knygų modelius ir įsivaizduoja, kad patiria didžiulę dvasinę meilę, o paskui pamato, kad gyvena su nuobodžia moterimi, kuri jam visai nepatinka.

– Vargšė Mardžorė! Nors nusipudruotų žmoniškai! O tie jos įmantrūs karoliai ir auskarai...

– Jaunuolį, kuris vos tik pamatęs pirmą pasitaikiusią sireną, virsta iš koto, kaip koks kėglis, – tęsė Filipas. – Mane domina situacija, o ne individai. Pagaliau juk Valteris ne vienintelis jaunas ir gražus vyras. Ir Mardžorė ne vienintelė nuobodi moteris pasaulyje, o Lusi – ne vienintelė „širdžių ėdikė“.

* Bet patikėkite!.. Lafajeto galerijoje vaikiški flaneliniai marškinėliai kainuoja tiktai... *(pranc.)*.

** Flaneliniai marškinėliai *(pranc.)*.

– Na, nebent situacija, – nenoriai sutiko Elinora.

– Be to, tęsė jis, – aš dar nieko neparašiau ir gal net niekada neparašysiu. Taip kad jaudintis nėra reikalo.

– Gerai. Aš nieko daugiau nesakysiu, kol nepamatysiu knygos.

Jiedu vėl nutilo.

– Kaip aš gerai praleidau laiką Gulmerge pernai vasarą, – pasakojo jaunoji leidi savo keturiems dėmesingiems kavalieriams. – Mes žaidėme golfą, kiekvieną vakarą šokdavome ir...

– Šiaip ar taip, – pradėjo Filipas susimąstęs, – situacija bus tiktai tam tikra...

– *Mais je lui ai dit: les hommes sont comme ça. Une jeune fille bien elevée doit...**

– ...tam tikra dingstis, – rėkte išrėkė Filipas. – Toks įspūdis, kad esi zoologijos sodo papūgų namelyje, – susierzinęs pridūrė jis. – Tam tikra dingstis, kaip jau sakiau, pakeisti požiūrį į tikrovę, su kuria aš noriu paeksperimentuoti.

– Norėčiau, kad pradėtum keisti savo požiūrį nuo manęs, – susijuokė Elinora. – Kad tas požiūris būtų žmogiškesnis.

– Aš rimtai kalbu, Elinora...

– Rimtai, – pamėgdžiojo ji. – Būti žmogiškam nerimta. Tik būti protingam.

– Prašom, – patraukė jis pečiais, – jeigu tu nenori klausytis, aš patylėsiu.

– Ne, ne, Filai, kalbėk, – ji suėmė jo ranką. – Prašau.

– Nenoriu tau įkyrėti, – pasakė jis įsižeidęs ir orus.

– Atleisk, Filai. Bet tu atrodai toks juokingas, kai ne pyksti, bet labiau apgailestauji dėl mano elgesio. Ar atsimeni tuos kup-

* Bet aš jai pasakiau, kad visi vyrai tokie. Išauklėta jauna mergina turi... *(pranc.)*.

ranugarius Bikanere? Kokia jų pasipūtėliška išraiška? Betgi kalbėk toliau!

– Šiais metais, pasakojo viena misionierė kitai, – Kuala Lumpuro vyskupas įšventino į diakonus keturis kinus ir du malajiečius. O britų Šiaurės Borneo vyskupas... – tylūs balsai ištirpo tolumoje.

Pamiršęs savo orumą, Filipas nusikvatojo.

– Galbūt jis įšventino keletą orangutangų?

– Ar pameni Ketvirtadienio salų vyskupo žmoną? – paklausė Elinora. – Tame siaubingame australų laive su tarakonais?

– Tą, kuri valgydavo per pusryčius marinuotas daržoves?

– Blogiausia, kad marinuotus svogūnus, – nusipurtė ji. – Bet tu kažką kalbėjai apie naują požiūrį į tikrovę. Mes tolokai nuklydome nuo temos.

– Iš esmės, – tarė Filipas, – nelabai toli. Visi tie camisoles en flanelle, marinuoti svogūnai ir žmogėdrų salų vyskupai – kaip tik tai ir yra. Mat naujo požiūrio esmę sudaro tikrovės daugialypiškumo matymas. Žvilgsnio į pasaulį ir matomos tikrovės aspektų daugialypiškumas. Pavyzdžiui, tą patį reiškinį vienas žmogus vertina vyskupų požiūriu, kitas – flanelinių marškinėlių kainos požiūriu, trečias, kaip ta jauna leidi iš Gulmergo, – jis linktelėjo galva į tolstančią grupelę, – pasilinksminimų požiūriu. Be to, juk dar yra biologai, chemikai, fizikai, istorikai. Kiekvienas iš jų, pagal savo profesiją, mato skirtingą reiškinio aspektą, skirtingą tikrovės pjūvį. O aš noriu pažvelgti į pasaulį visais tais požiūriais iš karto – tikinčiojo, mokslininko, ekonomisto akimis, *homme moyen** akimis...

* Paprasto žmogaus *(pranc.)*.

– Mylinčiojo akimis?

Jis nusišypsojo jai ir paglostė jos ranką.

– O rezultatas... – jis užsikirto.

– Taip, koks bus rezultatas?

– Keistas, – atsakė jis. – Tai bus tikrai keistas vaizdas.

– Kad tik nebūtų per daug keistas.

– Per daug keistas negali būti, – atsakė Filipas. – Kad ir koks keistas jis būtų, vis tiek neturės nė pusės to keistumo, kokio esama tikrame pasaulyje. Gyvenime mes tikime tuo, ką matome, bet vos tik susimąstai, viskas pradeda atrodyti keista. Ir kuo daugiau mąstai, tuo keisčiau atrodo. Kaip tik apie tai aš norėčiau parašyti savo knygoje – apie tai, kokie nepaprasti yra patys paprasčiausi dalykai. Tam iš tiesų tinka bet koks siužetas ar situacija. Todėl kad bet kuri visumos dalis atspindi visumą. Galima parašyti knygą tik apie tai, kaip žmogus eina nuo Pikadilio aikštės iki Čaring Kroso. Arba apie mudu, sėdinčius šitame milžiniškame garlaivyje, plaukiančiame per Raudonąją jūrą. Iš tiesų, tai būtų nepaprastai keista. Kai pradedi galvoti apie evoliucijos procesą, žmogaus užsispyrimą ir talentą, visuomeninę santvarką, kuri leido mums dabar būti čia, o tuo metu kūrikai mūsų patogumui kamuojasi nežmoniškoje kaitroje ir garo turbinos sukasi penkis tūkstančius apsisukimų per minutę, ir jūra mėlyna, ir šviesa neapeina kliūčių aplinkui, sudarydama šešėlius, ir saulė nuolat duoda mums energiją, kad galėtume gyventi ir mąstyti, – kai pagalvoji apie visa tai ir milijoną kitų dalykų, tai pamatai, kad keisčiau nieko negali būti ir kad nieko, keistesnio už patį gyvenimą, neįmanoma įsivaizduoti.

– Ir vis dėlto, – ilgokai patylėjusi tarė Elinora, – norėčiau, kad vieną dieną tu parašytum paprasčiausią istoriją apie jau-

nuolį ir merginą, kurie įsimyli vienas kitą, susituokia, paskui susiduria su sunkumais, bet juos įveikia ir viskas baigiasi gerai.

– O kodėl ne detektyvą? – nusijuokė jis. – Bet jeigu jau jis tokių knygų nerašo, pagalvojo pats, tai gal todėl, kad nemoka? Paprastumas mene dažnai kur kas sunkiau pasiekiamas dalykas už patį painiausią sudėtingumą. Sudėtinga medžiaga jam nesunkiai įkandama. Tačiau paprastai rašyti stinga talento – talento, kurį maitina širdis, o ne vien protas, jausmai, simpatijos, intuicija, ne vien sugebėjimas analizuoti. Nėra širdies, nėra supratimo.

– ...baisi koketė! – suriko vienas iš keturių kavalierių, kai būrelis išlindo iš už kampo.

– Visai ir ne, – pasipiktino jaunoji leidi.

– Taip, taip! – sušuko jie visi drauge. Jie asistavo jai choru šaipydamiesi.

– Tai melas! – Bet iš balso buvo aišku, kad iš tikrųjų tas delikatus kaltinimas jai patinka.

Kaip šunys, pagalvojo jis. Bet širdis, širdis... Širdis – Berlepo sritis. „Jūs niekada neparašysite geros knygos, – kaip koks orakulas kartą pasakė jis, – jeigu nerašysite iš širdies." Tai buvo tiesa, Filipas tai žinojo. Bet ar Berlepui apie tai kalbėti? Berlepui, kurio knygos buvo taip giliai išjaustos, kad atrodė lyg skrandžio turinys, išgėrus vimdomųjų. Jeigu Filipas imtų rašyti apie didelius ir paprastus dalykus, rezultatas būtų toks pat atstumiantis. Verčiau puoselėti nuosavą darželį, kad ir kiek jis būtų vertas. Verčiau žūtbūt likti ištikimam sau. Sau? Tačiau kaip tik individualumo klausimas dažniausiai kankindavo Filipą. Turėdamas tokį intelektą, teoriškai jis lengvai galėjo būti bet kuo. Jis taip mokėjo susitapatinti su kitais, kad dažnai nebeatskirda-

vo, kur baigiasi jis pats ir kur prasideda tas, su kuriuo jis save tapatina, tarp daugybės savo vaidmenų nebesuprasdamas, kuris iš jų aktorius. Ameba, radusi grobį, apteka jį iš visų pusių, įsiurbia į save ir srūva toliau. Filipo Kvorlzo protas turėjo tam tikrų amebos bruožų. Jis buvo tarsi dvasinės materijos protoplazma, kuri teka visomis kryptimis, įsiurbia kiekvieną kelyje pasitaikantį objektą, įsmunka į visus plyšius, užpildo bet kokią formą, o įsiurbusi ir užpildžiusi, teka toliau prie kitų objektų, kitų ertmių, palikusi ankstesniąsias tuščias ir išdžiūvusias. Įvairiais gyvenimo periodais ir netgi tuo pačiu metu jis užpildydavo kuo skirtingiausias formas. Jis buvo cinikas ir drauge mistikas, humanitaras ir niekingas mizantropas; mėgindavo gyventi kaip nepriklausomas stoikas, paskui imdavo siekti savaimingo – pirmykščio ir natūralaus egzistavimo. Formos pasirinkimą nulemdavo skaitomos knygos ir žmonės, su kuriais jis bendraudavo. Berlepas, pavyzdžiui, vėl nukreipė jo minčių tėkmę į tą paslaptingą vagą, kurią jau buvo seniai palikęs – dar nuo studentavimo laikų, kai buvo aptikęs Bėmę[45]. Paskui jis perkando Berlepą ir vėl nusruveno tolyn, pasiruošęs bet kurią akimirką sugrįžti, kai tiktai prireiks. Šiuo metu jis kaip tik sruvo atgal į širdies pavidalo formą. Kur gi tuomet jo tikrasis „aš“, kuriam jis turi būti ištikimas?

Tylėdamos praėjo misionierės. Žvelgdamas Elinorai per petį, jis pamatė, kad ji skaito Mardriuso verstą „Tūkstantį ir vieną naktį“. Ant jo kelių gulėjo Berto „Metafizinės šiuolaikinio mokslo ištakos“; jis paėmė knygą į rankas ir ėmė ieškoti pažymėtos vietos. „O gal tokio „aš“ visai nėra? – klausė jis savęs. – Ne, ne, tai neįmanoma, tai prieštarauja betarpiškam patyrimui.“ Jis pakėlė akis nuo knygos ir pasižiūrėjo į neaprėpiamą tvis-

kančią jūros mėlynę. Jo „aš“ esmė yra kaip tik tas skystas ir beformis buvimas visur; tas sugebėjimas virsti bet kokia forma ir vis dėlto nė prie vienos iš jų neprisirišti; siurbti įspūdžius ir nuo jų išsivaduoti. Jam nereikėjo būti ištikimam toms formoms, į kurias jo sąmonė kartkartėmis įsiliedavo, arba toms kietoms ir deginančioms kliūtims, kurias aptekėjusi užliedavo ir įsiskverbdavo į pačią liepsnojančią jų šerdį, pati likdama šalta. Formos prisipildydavo taip pat greitai kaip ir ištuštėdavo, kliūtys likdavo už nugaros. Tačiau esminis skystas pavidalas, tekantis savo keliu, šaltas, intelektualaus smalsumo srautas – tai buvo pastovioji jo dalis, kuriai jis turėjo likti ištikimas. Vienintelė jam priimtina pasaulėjauta buvo pironizmo ir stoicizmo samplaika. Ji dar anuomet, kai jis, smalsus moksleivis, buvo pasinėręs į filosofijos pasaulį, pribloškė jį kaip didžiausias žmogaus išminties pasireiškimas ir pasitarnavo kaip skepticizmo ir abejingumo forma, į kurią sruvo jo beaistrė jaunystė. Jis dažnai maištaudavo prieš pironišką atsisakymą vertinti ir stoišką šaltakraujiškumą. Bet ar tas maištas kada nors buvo rimtas? Paskalis padarė jį kataliku, bet tik tol, kol priešais gulėdavo atversta „Minčių“ knyga. Būdavo tokių valandėlių, kai Karlailio, Vitmeno ar griausmavaldžio Brauningo draugijoje jis imdavo tikėti veiksmo dėl veiksmo idėja. Paskui atsirado Markas Rempionas. Keletą valandų pabuvęs su Marku Rempionu, jis tikrai patikėjo tauriu laukiniškumu; patikėjo, kad intelektas turi šiek tiek nusileisti iš savo išdidumo aukštybių ir pripažinti širdies reikalavimus, – taip pat pilvo, strėnų, kaulų, odos ir raumenų, – turėti lygias teises gyvenime. Ir vėl ta širdis! Berlepas teisus, nors jis ir šarlatanas, savotiškas sukčiautojas jausmais. Širdis! Bet kad ir ką jis darė, visada slapčiausioje sielos kertelėje žinojo

nesąs nei katalikas, nei veiksmo žmogus, nei mistikas, nei taurus laukinis. Ir nors kartais ilgesingai trokšdavo būti vienu iš jų, arba visais iš karto, slapta visuomet jausdavo pasitenkinimą, kad jais netapo ir išsaugojo laisvę, net jeigu toji laisvė kartais nesuvokiamu būdu apkarpydavo jo dvasios sparnus ir uždarydavo ją į kalėjimą.

– Iš tos paprastos istorijos, – pasakė jis garsiai, – nieko neišeis.

Elinora pakėlė akis nuo „Tūkstančio ir vienos nakties“.

– Kokios paprastos istorijos?

– Apie kurią norėjai kad parašyčiau.

– Ak, iš tos! – ji nusijuokė. – Ilgai apie tai galvojai!

– Man nebūtų kur pasireikšti, – paaiškino jis. – Ji turėtų būti kieta ir gili. O aš esu platus. Platus ir skystas. Tai ne mano stilius.

– Aš tai žinojau nuo pat pirmos mūsų susitikimo dienos, – tarė Elinora ir vėl grįžo prie Šecherezados.

„Vis dėlto, – mąstė Filipas, – Markas Rempionas teisus. O ypač nuostabu, kad jo idėja įgyvendinama. Jo teorija atitinka jo meną ir gyvenimo būdą. Ne taip kaip Berlepo.“ Jis su pasibjaurėjimu pagalvojo apie kokčius Berlepo vedamuosius „Literatūros pasaulyje“. O koks jo atstumiantis, glitus gyvenimo būdas. Bet Rempionas yra gyvas savo teorijų patvirtinimas. „Jeigu aš galėčiau suvokti jo paslaptį! – mintyse atsiduso Filipas. – Kai tik grįšim, nueisiu jo aplankyti.“

XV SKYRIUS

Po paskutinės scenos, įvykusios tarp Valterio ir Mardžorės, jau keletą savaičių tarp jų buvo įsivyravę keisti ir nemaloniai dirbtini santykiai. Jie buvo labai rūpestingi vienas kitam, labai malonūs ir likę vienu du ilgai ir mandagiai kalbėdavosi apie nereikšmingus dalykus. Lusi Tentemaunt vardas niekada nebūdavo minimas, taip pat nebūdavo kalbama ir apie tai, kad Valteris beveik kiekvieną naktį praleisdavo ne namie. Pagal kažkokį nebylų susitarimą jie apsimetė, kad nieko neįvyko ir kad šiame geriausiame iš visų pasaulyje viskas yra tik į gera.

Iš pradžių pykčio pagauta Mardžorė buvo pradėjusi dėtis daiktus. Ji išeis tuojau pat, kol jis nesugrįžo. Ji parodys jam, kad jos kantrybė trūko ir ji nebegali daugiau kentėti jo piktinančio elgesio ir įžeidinėjimų. Kur tai girdėta – pareina namo su tos moters kvapu! Kokia šlykštynė! Jam atrodo, kad ji taip šventai atsidavusi jam ir taip materialiai nuo jo priklauso, kad jis gali sau leisti ją įžeidinėti nebijodamas, kad ji pasipriešins. Gaila, kad ji nepadarė to anksčiau. Nereikėjo pagailėti jo praėjusią naktį. Bet geriau vėliau negu niekada. Šį kartą ji nusprendė galutinai. Reikia turėti savigarbos. Ji ištraukė lagaminus iš sandėliuko ir ėmė dėtis daiktus.

Bet kur ji eis? Ką ji darys? Iš ko gyvens? Tie klausimai kas

minutę vis įkyriau lindo į galvą. Iš giminių Mardžorė turi tiktai ištekėjusią seserį, kuri yra neturtinga, o jos vyras nepritaria Mardžorės elgesiui. Su ponia Koul ji susipykusi. Draugų, kurie galėtų ar norėtų ją paremti, nėra. Ji neturi jokios profesijos, jokių gabumų. Be to, ji laukiasi ir jos niekas neims į darbą. Ir pagaliau, nepaisant visko, ji labai prisirišusi prie Valterio, ji myli jį, ji negalės be jo gyventi. Ir jis tikrai ją mylėjo, ir dabar dar šiek tiek myli. Ir galbūt ta beprotybė praeis savaime ir ilgainiui ji sugebės vėl jį patraukti. Šiaip ar taip, paskubomis nieko daryti neverta. Galiausiai ji vėl pakabino drabužius į spintą, o lagaminus nuvilko į sandėliuką.

Valteris buvo labai patenkintas jam skirtu šioje komedijoje vaidmeniu. Nieko nekalbėti, elgtis taip, lyg nieko nebūtų atsitikę – tai jam kuo puikiausiai tiko. Pykčiui atslūgus, patenkinus geismą, negailestingos jėgos antplūdis atslūgo ir jis vėl tapo delikatus ir kaltai drovus. Kūno nuovargis suminkštino širdį. Jis grįžo iš Lusi, jausdamasis kaltas, kad taip negerai pasielgė su Mardžore, ir su siaubu laukdamas pavydo scenų. Bet kai jis įtykino į kambarį, Mardžorė miegojo. Ar bent jau dėjosi mieganti, nes jo nepašaukė. Ir kitą dieną vien perdėm mandagiu ir šaltu tonu ji leido jam suprasti, kad ne viskas gerai. Jausdamas nežmonišką palengvėjimą, Valteris į jos daugiareikšmį tylėjimą atsakydavo tylėjimu, o į jos tuščią mandagumą mandagumu, kuris buvo daugiau negu formalus, kuris ėjo iš pačios širdies, nuoširdžiai siekiant (taip jį graužė sąžinė) patarnauti, rūpesčiu ir švelnumu išpirkti buvusias skriaudas, ir iš anksto išmaldauti atleidimą už neišvengiamas skriaudas ateityje.

Tai, kad nebuvo pavydo scenų, priekaištų, tik šalta, abejinga tyla, buvo didžiulis palengvėjimas. Tačiau laikui bėgant, jų san-

tykių dirbtinumas vis labiau erzino ir liūdino Valterį. Ta komedija gadino jam kraują, o Mardžorės tylėjimas tarsi kaltino. Jis darėsi vis mandagesnis, rūpestingesnis, švelnesnis. Ir nors jis iš tikrųjų jautė jai kuo gražiausius jausmus ir norėjo, kad ji būtų laiminga, naktiniai apsilankymai pas Lusi netgi jo nuoširdžius jausmus Mardžorei vertė melu ir jo dėmesingumas jai, net jam pačiam, atrodė kaip veidmainystė. Nepaisant jo gerų norų, jis ir toliau darė būtent tai, dėl ko ji jautėsi nelaiminga.

„Jeigu tik jai pakaktų, – galvojo jis, apimtas bejėgiško piktumo, – jeigu tik jai pakaktų to, ką aš duodu, ir ji liautųsi kankinusis dėl to, ko negaliu duoti!“ (Jis matė, jog, nepaisant komedijos su ilgomis pauzėmis ir mandagiomis frazėmis, ji iš tikrųjų kenčia. Jau vien pažvelgus į jos liesą, sunykusį veidą, buvo aišku, kad jos abejingumas apsimestinis.) „Juk aš galiu duoti jai taip daug. O tai, ko negaliu duoti, yra taip nereikšminga. Bent jau jai,“ – pagalvojo jis; nes šį vakarą neketino atidėti savo nereikšmingo susitikimo su Lusi.

Vos tik patenkinti geismai jau kelia šleikštulį,
Beprotiški troškimai vos tik išsipildę
Beprotiškai niekingi mums atrodo.[46]

Literatūra kaip visada klaidina. Turėdamas ir džiaugdamasis jis anaiptol nepajuto neapykantos ir paniekos, tik atvirkščiai – troškimą dar daugiau turėti ir džiaugtis. Teisybė, jam vis dar buvo gėda savo troškimo. Jis norėjo pateisinti jį kažkuo aukštesniu – meile. („Pagaliau, – tikino jis save, – visiškai įmanoma ir normalu mylėti dvi moteris tuo pačiu metu. Nuoširdžiai mylėti.“) Išsiveržus aistrai jo širdis prisipildė subtilaus, nuostabaus

švelnumo, būdingo silpnai ir vis dar jaunatviškai prigimčiai. Jis žiūrėjo į Lusi ne kaip į žiaurią, negailestingą malonumų medžiotoją, kokia ją laikė, kai dar nebuvo jos meilužis, bet kaip į tobulai taurią ir jautrią būtybę, ne tik geidžiamą, bet ir vertą pagarbos, kaip į vaiką, motiną ir meilužę, kuri reikalinga motiniškos globos ir pati gali ją duoti ir kuriai reikia vyro ir – taip, taip! – fauno kūniškos meilės.

Juslingumas ir jausmas, geismas ir švelnumas taip pat dažnai būna draugai kaip ir priešai. Yra žmonių, kurie pasitenkinimą jaučia tik niekindami tai, kas jiems tą pasitenkinimą suteikia. Kitiems malonumas susijęs su švelnumu ir širdies šiluma. Valterio siekimas savo aistrą pateisinti meile buvo ne kas kita, kaip aiški etinė išraiška jo natūralaus polinkio seksualinius džiaugsmus sieti su švelnumu – drauge riterišku ir vaikiškai nusižeminusiu. Jo juslingumas virsdavo švelnumu, ir atvirkščiai – ten, kur nebuvo juslingumo, nepasireikšdavo ir švelnumas. Jo santykiai su Mardžore buvo per daug belyčiai ir platoniški, kad galėtų atsirasti švelnumas. Valteris paėmė Lusi pagautas žiauraus, ciniško juslingumo. Tačiau, išreiškęs save, jo juslingumas virto jausmingumu. Valteris, kuris laikė glėbyje nuogą Lusi, labai skyrėsi nuo to Valterio, kuris to dar tiktai geidė; ir tam, kad tas naujas Valteris galėtų išlikti, jis turėjo patikėti, jog nuo jo glamonių Lusi prisipildo tokio pat švelnumo kaip ir jis pats. Jeigu naujasis Valteris, kaip kad anksčiau senasis, ir toliau būtų manęs, kad ji žiauri, savanaudiška ir nesugebanti jausti, tai švelni jo širdies liepsna būtų pavirtusi pelenais. Jam buvo būtina įsivaizduoti, kad ji jaučia jam tokį pat švelnumą. Jis iš paskutiniųjų stengėsi apgauti save. Kiekvieną silpnumo ar nuovargio akimirką jis vertino kaip ženklą, bylojantį apie vidinę šilumą, gims-

tantį pasitikėjimą ir atsidavimą. Kiekvieną jos žodį, – o Lusi nešykštėjo tokių madingų kreipinių kaip „mielasis“, „mano angele“, „mylimasis“, kupinų susižavėjimo frazių ir pagyrų, – kiekvieną tokį žodį jis brangino ir tarėsi jį plaukiant iš pačios širdies. Į šiuos įsivaizduojamo švelnumo ir šilumos ženklus jis atsakydavo dvigubu švelnumu; o šis dvigubas švelnumas su dvigubu įkarščiu siekė Lusi atsako. Meilė gimdė troškimą būti mylimam. Troškimas būti mylimam savo ruožtu gimdė nepagrįstą ir iškreiptą tikėjimą, kad jis irgi mylimas. Tikėjimas, kad jis yra mylimas, stiprino jo meilę. Ir taip, pats save maitindamas, užburtas ratas sukosi toliau.

Lusi buvo sujaudinta jo švelnaus susižavėjimo – sujaudinta ir nustebinta. Ji prasidėjo su juo tik iš nuobodumo, dėl to, kad jo minkštos lūpos, o rankos moka glamonėti ir dar dėl to, kad paskutinę minutę ją pralinksmino ir sužavėjo toks staigus jo perėjimas nuo nusižeminimo prie pergalingo įžūlumo. Koks keistas buvo tas vakaras! Valteris sėdėjo priešais ją prie pietų stalo, niūriai žiūrėdamas į ją, lyg būtų nežmoniškai supykęs ir beveik griežiąs dantimis; tuo pat metu jis buvo labai žavus, šmaikščiai šaipėsi iš bendrų pažįstamų, pasakojo įvairiausius fantastiškus ir groteskiškus istorijos epizodus ir bėrė neįtikėtinas citatas iš senų knygų. Pasibaigus pietums jis pasakė: „Važiuosime pas jus“. Bet Lusi norėjo užsukti į Viktorijos rūmus pasižiūrėti Neli Volas, paskui užsukti į „Embesy“ pavakarieniauti ir pašokti, paskui užvažiuoti pas Katbertą Arkraitą, jeigu jis... Ne todėl, kad jai būtų labai rūpėjęs miuzikholas, šokiai ar Arkraito postringavimai. Ji tik norėjo, kad būtų taip, kaip ji pasakys. Ji tik norėjo viešpatauti, būti lyderė ir priversti jį šokti pagal savo dūdelę. Tačiau Valteris nepasidavė. Jis nieko nesa-

kė, tik šypsojosi. O kai taksi privažiavo prie restorano durų, jis pasakė Briutono gatvės adresą.

– Be juk tai prievartavimas, – pasipiktino ji.

– Kol kas dar ne, – nusijuokė Valteris, – bet netrukus bus.

Ir tai, kas įvyko rausvai pilkoje svetainėje, iš tikrųjų buvo panašu į prievartavimą. Lusi kurstė imti ją jėga ir pati tai jėgai pasidavė. Tačiau ji visai nesitikėjo sukurstyti aistringą ir kupiną susižavėjimo švelnumą, kuris atsirado po pirmųjų prievartos pasireiškimų. Nuožmi veido išraiška dingo jam iš veido, jis tartum prarado apsaugą ir liko bejėgis ir virpantis iš meilės ir susižavėjimo. Atrodė, kad savo glamonėmis jis nori numalšinti skausmą ar siaubą, nuraminti pyktį, tylomis susitaikyti. Jo murmesys priminė pašnibždom kalbamą maldą ir paguodos žodžius sergančiam vaikui.

Lusi buvo nustebusi, sujaudinta ir beveik susigėdusi dėl pačios savęs.

– Ne, aš ne tokia, ne tokia, – sakė ji jam į jo susižavėjimo kupiną šnabždesį. Ji nenorėjo, kad ją mylėtų tokią, kokia jinai nėra. Tačiau švelnios jo lūpos, liečiančios jos odą, lengvi pirštų galiukų prisilietimai glostė, ramino ir savo glamonėmis stebuklingu būdu vertė ją švelnia, mylinčia būtybe, kokią jis ją matė ir dievino. Tos lūpos tarsi suteikė visų tų savybių, kurias jo šnabždėjimas jai skyrė ir kurias ji taip neigė.

Ji pasidėjo jo galvą sau ant krūtinės ir perbraukė pirštais per jo plaukus.

– Mielas Valteri, – sušnibždėjo ji. – Mielas Valteri.

Stojo ilga tyla. Palaiminga ramybė apgaubė juos. Ir tada kaip tik dėl to, kad palaiminga ramybė buvo tokia gili ir tobula ir dėl šios priežasties, jos nuomone, gana absurdiška ir netgi pa-

vojinga savo neasmeniškumu ir besikėsinanti į jos asmeninę valią, ji staiga paklausė:

– Ar tu užmigai, Valteri? – ir peštelėjo jam už ausies.

Po tos nakties Valteris beviltiškai bandė įtikėti, kad Lusi jaučia tą patį, ką ir jis. Tačiau Lusi neparėmė jo tikėjimo. Ji nenorėjo atsiduoti tam visaapimančiam švelnumui, nes tuomet turėtų atsisakyti savo valios, savo asmenybės individualumo. Ji norėjo likti savimi, Lusi Tentemaunt, valdančia padėtį, sąmoningai ir iki soties besimėgaujančia malonumais, be atodairos pramogaujančia, turinčia ne tik materialią, juridinę, bet ir jausmų laisvę – laisvę turėti jį tiek, kiek jai patiks. Kad bet kurią akimirką, kai tik norės, galėtų jį mesti, kaip kad iš pradžių pasiėmė. Ji neturėjo jokio noro jam paklusti. O tas jo švelnumas – ką gi, labai jaudinantis, be abejo, labai malonus, glostantis širdį ir žavus, bet šiek tiek kvailas ir gana varginantis, nes reikalavo iš jos to paties. Kartais ji trumpam pasiduodavo jam ir leisdavo savo glamonėmis ją sušvelninti, bet tik tam, kad staiga atsitraukusi sugrįžtų į pašaipaus ir iššaukiančio abejingumo prieglobstį. Tada Valteris pabusdavo iš savo meilės sapno ir patekdavo į realybę, kurią Lusi vadino „pasilinksminimu“ – į šaltą dienos šviesą visiškai sąmoningo, juokingai apskaičiuojamo juslingumo. Lusi palikdavo jį su jo niekuo nepateisinta, neatleistina kalte.

– Ar tu myli mane? – paklausė Valteris vieną naktį. Jis žinojo, kad nemyli, tačiau aklai užsispyręs norėjo, kad ji pati tai patvirtintų, aiškiai pasakytų.

– Tu labai mielas, – pasakė Lusi. Ji nusišypsojo jam. Tačiau Valterio akys buvo rimtos ir pilnos nevilties.

– Bet ar tu myli mane? – spyrėsi jis. Pasirėmęs ant alkūnės jis kone grėsmingai žiūrėjo į ją iš viršaus.

Lusi gulėjo ant nugaros, pasikišusi rankas po galva, nedidukės krūtys buvo pakilusios aukštyn nuo raumenų įtempimo. Jis žiūrėjo į ją iš viršaus, pirštais liesdamas elastingą kūną, kuris ką tik visas be išlygų priklausė jam. Tačiau to kūno savininkė tik šypsojosi jam prisimerkusi, tolima ir nepasiekiama.

– Ar tu myli mane?

– Tu – nuostabus, – ir tarytum pašaipa šmėstelėjo tarp jos tamsių blakstienų.

– Bet tai ne atsakymas į mano klausimą. Ar tu myli mane?

Lusi patraukė pečiais ir susiraukė.

– Ar myliu? – pakartojo ji. – Kam tokie žodžiai! – Ištraukusi vieną ranką, ji suėmė Valteriu ant akių užkritusią plaukų sruogą ir tarė: – Tau laikas kirptis.

– Tai kodėl tuomet būni su manim? – neatlyžo Valteris.

– Neįsivaizduoji, kaip tu atrodai tokiu rimtu veidu ir sulindusiais į akis plaukais! – Ir ji nusikvatojo. – Kaip aviganis, kuriam suka pilvą.

Valteris nusibraukė plaukus nuo kaktos.

– Aš noriu žinoti, – užsispyręs tęsė jis. – Kodėl tu būni su manim?

– Kodėl? Todėl, kad man patinka. Todėl, kad aš noriu. Argi neaišku?

– Be meilės?

– Kuo čia dėta meilė? – nekantriai paklausė ji.

– Kuo dėta? – pakartojo jis. – Bet kaip įmanoma be meilės?

– Kam man jos reikia, jeigu viską, ko noriu, gaunu ir be meilės? Be to, meilės neužsisakysi, ji pati ateina. Tik taip retai! O gal ir niekada – nežinau. Bet jeigu ir taip, tai vis tiek – ką veikti

per pertraukas? – Ji vėl paėmė jo plaukų sruogą ir prisitraukė veidą artyn. – Per pertraukas, brangusis Valteri, esi tu.

Jo burna buvo beveik prie pat jos lūpų. Jis įsisprendė, neleisdamas jai prisitraukti jo dar arčiau.

– Nekalbant apie visus kitus, – pasakė jis.

Lusi smarkiai truktelėjo jam už plaukų.

– Kvailys! – tarė jinai suraukusi kaktą. – Turėtum būti dėkingas už tai, ką gavai.

– Bet ką aš gavau? – Jos kūnas, šilkinis ir šiltas, išsilenkė po jo delnu; bet jis prisispyręs žiūrėjo tiesiai į jos pašaipias akis. – Ką aš gavau?

Lusi vis dar buvo susiraukusi.

– Kodėl tu manęs nebučiuoji? – paklausė ji tarytum skelbdama ultimatumą. Valteris neatsakė nė žodžio ir nė nekrustelėjo. – Kaip sau nori, – ir ji nustūmė jį. – Tokį žaidimą galima žaisti ir dviese.

Atstumtas Valteris tuoj pat pasilenkė jos bučiuoti. Išgirdęs grėsmę jos balse, jis išsigando, kad gali jos netekti.

– Aš kvailys, – pasakė jis.

– Kvailys. – Lusi nusuko veidą.

– Atleisk man.

Bet ji nenorėjo taikytis.

– Ne, ne, – pasakė ji, ir kai jis norėjo delnu atsukti jos skruostą, ji staiga įkando jam į nykštį.

Pilnas neapykantos ir geismo, jis paėmė ją jėga.

– Ar tau vis dar reikia meilės? – pagaliau paklausė ji, nutraukdama tą slopią tylą, kuri visada apima sveikstančiuosius nuo patenkinto geismo karštinės.

Nenoriai, kone su skausmu, Valteris prisivertė prasižioti. Jos

klausimas toje begalinėje tyloje buvo tartum vidury nakties uždegtas degtukas. Naktis begalinė, didžiulė, žvaigždėta. Čirkšteli degtukas ir visos žvaigždės užgęsta; nelieka nei tolių, nei gelmės. Visata susitraukia ir virsta mažute šviečiančia ola, išrausta juodoje uolienoje, pilna ryškiai apšviestų veidų, kūnų ir pažįstamų mūsų kasdieninio gyvenimo daiktų. Toje gilioje nakties tyloje Valteris jautėsi laimingas. Sveikdamas po karštinės jis laikė Lusi glėbyje jau nebejausdamas neapykantos, tik tingų švelnumą. Jo dvasia tarytum sklandė šiltoje ramybėje tarp būties ir išnykimo. Bet štai ji suspurdėjo jo glėbyje, ji prabilo, ir ta nuostabi, nežemiška ramybė subangavo ir suraibuliavo kaip staiga sujudintas lygus veidrodinis vandens paviršius.

– Nieko man nebereikia, – jis atsimerkė ir pamatė, kad ji smalsiai ir linksmai žiūri į jį. Valteris susiraukė. – Kodėl tu į mane žiūri? – paklausė jis.

– Nežinojau, kad negalima.

– Ar visą laiką taip į mane žiūrėjai? – ta mintis jam buvo nemaloni.

– Nuo pradžios iki pabaigos. Bet patikėk – susižavėjusi. Aš pagalvojau, kad tu tiesiog nepakartojamas. Tikra miegančioji gražuolė. – Kalbėdama ji pašaipiai šypsojosi, bet sakė tiesą. Estetiniu požiūriu, kaip žinovė, ji tikrai žavėjosi juo, kai jis gulėjo šalia jos, išblyškęs, užsimerkęs ir tarsi negyvas.

Pataikavimas nesuminkštino Valterio.

– Man nepatinka, kaip tu triumfuoji.

– Triumfuoju?

– Lyg būtum mane nužudžiusi.

– Nepataisomas romantikas! – Ji nusijuokė. Ir vis dėlto tuose žodžiuose buvo tiesos. Jis iš tikrųjų atrodė miręs, o mirtis

tokiomis aplinkybėmis atrodo šiek tiek juokinga ir žeminanti. Pati būdama gyva, visiškai sąmoninga ir žvali, ji tyrinėjo jo negyvą grožį. Susižavėjusi, bet šaltai, kaip į pramogą ji žiūrėjo į tą nepaprastą baltą būtybę, kuria ji ką tik pasinaudojo savo malonumui ir kuri dabar nebegyva. „Koks mulkis! – pagalvojo jinai. – Ir kodėl žmonės taip kankinasi, užuot džiaugęsi viskuo, ką sutinka gyvenime!“ Šias mintis ji išreiškė klausimu, kuris ir sugrąžino Valterį iš nebūties. Jam reikia meilės – koks mulkis!

– Ir vis dėlto, – neatlyžo Valteris, – tu triumfavai!

– Romantikas, romantikas! – tyčiojosi jinai. – Tavo tokios senoviškos pažiūros. Žudymas, triumfas žvelgiant į negyvą savo auką, meilė ir taip toliau. Juk tai kvaila. Kodėl tada nevaikštai su fraku ir kaklaskare? Pasistenk būti šiuolaikiškas.

– Verčiau būsiu žmogiškas.

– Gyventi šiuolaikiškai, reiškia gyventi greitai, – kalbėjo ji toliau. – Mūsų laikais neįmanoma tampytis iš paskos idealų ir romantizmo prikrautą vežimą. Kai skrendi lėktuvu, turi palikti savo sunkų bagažą. Geroji senamadiškoji siela tiko tuomet, kai žmonės gyveno lėtai. Bet mums ji per daug gremėzdiška. Lėktuve jai nebėra vietos.

– Net ir širdžiai nebėra vietos? – paklausė Valteris. – Siela manęs per daug nedomina. – Kadaise siela jį labai domino. Bet dabar, kai jo gyvenimas buvo ne vien filosofų skaitymas, siela domino jį kur kas mažiau. – Bet širdis, – pridūrė jis, – širdis...

– Gaila, žinoma, – papurtė galvą Lusi, – bet veltui nieko neduodama. Jeigu mėgsti greitį, nori praskrieti virš žemės, palik bagažą. Svarbiausia žinoti, ko nori, ir būti pasiruošusiam už tai sumokėti. Aš puikiai žinau, ko noriu, todėl aukoju savo bagažą. Jeigu tau labiau patinka keliauti senų baldų furgonu –

prašom. Tik nesitikėk, mielas Valteri, kad aš važiuosiu su tavim. Ir nemanyk, kad įsikelsiu tavo koncertinį fortepijoną į savo dvivietį monoplaną.

Stojo ilga tyla. Valteris užsimerkė. Jis norėjo mirti. Jis net krūptelėjo, kai Lusi palietė jo veidą. Ji suėmė nykščiu ir smiliumi jo apatinę lūpą ir švelniai sužnybo.

– Tavo žavingos lūpos, – pasakė ji.

XVI SKYRIUS

Rempionai gyveno Česyje. Jų namelyje buvo viena didelė dirbtuvė ir trys ar keturi greta įrengti kambarėliai. „Labai mielas namukas, nors ir gerokai apgriuvęs," – pagalvojo Berlepas, skambindamas į jų duris tą šeštadienio popietę. Juk Rempionai įsigijo jį beveik veltui, galima sakyti, už nieką, prieš pat karą. Ir jam nė motais pokarinės butų kainos. Per metus sutaupo gerą pusšimtį svarų. „Sekasi žmogui! – pagalvojo jis pamiršęs, kad pats nieko nemoka už kambarį Beatrisei, ir prisimindamas tik tai, kad šiandien sumokėjo dvidešimt keturis šilingus ir devynis pensus už priešpiečius su Moli d'Ekzeržilo.

Duris atidarė Meri Rempion.

– Markas laukia jūsų studijoje, – pasakė ji, kai jiedu pasisveikino. „Niekaip nesuprantu, – svarstė ji mintyse, – kodėl jis bendrauja su tuo žmogėnu?" Ji pati nekentė Berlepo.

– Jis tikras maitvanagis, – kartą pasakė ji vyrui po praeito žurnalisto vizito. – Arba ne, maitvanagiai ėda tik dvėseną. Jis parazitas: minta gyvaisiais ir visada išsirenka geriausius. Jis juos iš tolo užuodžia, tą aš aiškiai matau. Dvasios siurbėlė, štai kas jis toks. Kam leidi, kad jis tau siurbtų kraują?

– Tegu sau siurbia, – atšovė Markas. – Man nuo to nei šilta, nei šalta, be to, jis man įdomus.

– Matyt, jis pakutena tavo savimeilę, – pasakė Meri. – Garbinga turėti parazitų. Tai reiškia, kad tavo kraujas geras.

– Be to, – nenusileido Markas, – jis šį tą turi.

– Žinoma, kad turi, – atsakė Meri. – Be viso kito, turi savyje tavo kraujo. Ir kitų žmonių kraujo, kuriuo minta.

– Na, tu perdedi, romantizuoji, – pasakė Rempionas, kuris pripažindavo tik savo paties hiperboles.

– Daryk, kaip išmanai, bet aš parazitų nemėgstu, – užbaigė Meri. – O kai jis kitą kartą ateis, užbersiu ant jo persiškųjų miltelių nuo blakių – žiūrėsim, kas bus. Taip ir padarysiu.

Tačiau štai atėjo kitas kartas ir ji atidaro jam duris ir kviečia užeiti į dirbtuvę, kaip labai lauktą svečią. Netgi tokiai atavistinei asmenybei kaip Meri mandagumo įprotis nugalėjo pagundą užberti persiškųjų miltelių.

O į studiją žingsniuojančio Berlepo galva buvo vis dar užimta piniginiais klausimais. Šiandieninių priešpiečių kaina nedavė jam ramybės.

„Negana to, kad Rempionas nemoka už nuomą, – mąstė jis, – jis apskritai neturi kur pinigų išleisti. Tarnaitė tik viena, viską namie daro patys, mašinos neturi – kokios čia išlaidos? Teisybė, jie augina du vaikus.“ Tačiau netrukus Berlepas, kaip didis tokių dalykų meistras, magišku būdu ištrynė vaikus iš savo sąmonės akiračio. „Betgi Rempionas uždirba nemažai. Parduoda savo piešinius ir paveikslus už padorią kainą. Ir jo knygos visada perkamos. Ką jis veikia su tais pinigais? – nepatenkintas galvojo Berlepas belsdamasis į dirbtuvės duris. – Bene taupo?“

– Prašom, – pasigirdo Rempiono balsas iš vidaus.

Berlepas nutaisė šypseną ir atidarė duris.

– Ak, tai jūs, – tarė Rempionas. – Deja, kol kas negaliu jums paduoti rankos. – Jis valė teptukus. – Kaip sekasi?

Berlepas palingavo galva ir pasiskundė, kad jam reikią atostogų, bet jis negalįs sau to leisti. Jis vaikščiojo po studiją, pagarbiai apžiūrinėdamas paveikslus. Šventasis Pranciškus vargu ar būtų pritaręs daugumai iš jų. Tačiau kiek juose gyvenimo, energijos, vaizduotės! O juk gyvenimas – svarbiausias dalykas. Aš tikiu gyvenimu – tokia pirmoji jo tikėjimo dogma.

– Kaip vadinasi šitas? – paklausė jis sustojęs prie drobės ant molberto.

Šluostydamasis rankas Rempionas perėjo per kambarį ir atsistojo šalia.

– Šitas? – perklausė jis. – Na, jūs turbūt pavadintumėte tai „Meile", – nusijuokė jis. Šiandien jam neblogai sekėsi dirbti ir nuotaika buvo gera. – Tačiau mažiau išlavėję ir jausmingi žmonės pasirinktų ne tokį cenzūrinį žodį. – Ir jis išsišiepęs pasiūlė keletą pavyzdžių. Berlepas nesmagiai šypsojosi. – Nežinau, gal jūs galite pasiūlyti dar ką nors panašaus, – klastingai užbaigė Rempionas. Jis mėgdavo ir tarytum net jautė pareigą stulbinti Berlepą.

Tai buvo nedidelė aliejiniais dažais tapyta drobė. Kairiajame apatiniame paveikslo kampe tartum savotiškoje nišoje, apsuptoje iš priekio tamsių uolų ir medžių kamienų, iš galo – stačių skardžių, o iš viršaus tankios kabančios lapijos, gulėjo apsikabinę du kūnai – vyro ir moters. Du nuogi kūnai, moters – baltas, o vyro – bronzinis. Tiedu kūnai buvo viso paveikslo šviesos šaltinis. Uolos ir medžių kamienai priekyje atrodė tarsi tamsūs siluetai apšviesti nuo jų sklindančio švytėjimo. Bedugnė už jų buvo nuauksinta tos pačios šviesos.

Siekdama lapijos apačią, šviesa metė šešėlius aukštyn į tamsėjančią žalumą. Ji tryško iš nišos, kurioje jie gulėjo, eidama kiaurai paveikslą, nušviesdama jį visą ir iš tų spindulių, regis, kurdama milžiniškų rožių, gvaizdūnių ir tulpių augmeniją, tarp kurios vaikštinėjo arkliai, leopardai ir mažos antilopės, o už jų – žalias peizažas, kuo tolyn, tuo mėlynesnis, ir tarp kalvų buvo matyti mėlyna jūra, o virš jos – didžiuliai pompastiški debesys žydrame danguje.

– Gražu, – iš lėto tarė Berlepas linguodamas galvą.

– Bet aš matau, kad paveikslas jums bjaurus, – triumfuodamas nusišiepė Rempionas.

– Kodėl jūs taip manote? – švelniai ir liūdnai, tarsi kankinamas, paprieštaravo Berlepas.

– Nes taip ir yra. Paveikslas jums turėtų būti nepakankamai „Jėziškas“. Meilė, kūniška meilė, kaip šviesos, gyvenimo ir grožio šaltinis – o, ne, ne, ne! Tai per daug šiurkštu ir gyvuliška, tai nemaloniai tiesmukiška.

– Nejaugi jūs laikote mane ponia Grandi[47]?

– Ne Grandi, ne. – Rempionas mėgavosi savo patyčiomis. – Sakykime, šventuoju Pranciškum. Beje, kaip jums sekasi jo gyvenimo aprašymas? Tikiuosi, kad pakankamai sodriai aprašėte scenas, kaip jis laižydavo raupsuotuosius. – Berlepas protestuodamas pakėlė ranką. Rempionas išsišiepė. – Tiesą sakant, netgi šventasis Pranciškus yra labiau suaugęs. Vaikai nelaižo raupsuotųjų. Taip daro tiktai lytiškai iškrypę paaugliai. Šventasis Hiujis iš Linkolno – štai kas jūs toks, Berlepai. Jis buvo vaikas, toks skaistus, tyras vaikelis. Toks gražutis, meilutis burbuliukas. Į moteris žiūrėdavo išplėtęs akutes ir su tokia pagarba lyg jos visos būtų madonos. Jis eidavo pas jas, kad jos jį paglos-

tytų, paguostų bučiniais ir papasakotų apie vargšelį Jėzų, o gerai progai pasitaikius – ir pienelio duotų pačiulpti.

– Na jau iš tiesų! – priešinosi Berlepas.

– Taip, iš tiesų, – pamėgdžiojo jį Rempionas. – Pasimėgaudamas jis erzino žmogelį tol, kol tas ėmė atrodyti kaip visiems ir viską atleidžiantis krikščionių kankinys. Žinos, kaip vaikščioti čia su mylimo mokinio mina, iki šleikštulio pagarbus ir susižavėjęs.

– Mažutis, netvirtomis kojelėmis žengiantis, išplėstomis akelėmis žvelgiantis šventasis Hiujis. Jis tapena prie moterų taip pagarbiai, lyg jos visos būtų madonos. Ir vis dėlto kiša savo mažą, žavią rankutę joms po sijonu. Ateina pasimelsti, bet pasilieka nakčiai madonos lovoje. – Rempionas buvo nemažai girdėjęs apie Berlepo meilės nuotykius, o dar daugiau spėjo. – Brangusis mažasis šventasis Hiujis! Kaip gražiai jis pėdina į miegamąjį ir kaip kūdikiškai įsirango po antklode! O šitas paveikslas mūsų mažajam Hiujui yra per daug šiurkštus ir kūniškas. – Jis atlošė galvą ir nusikvatojo.

– Kalbėkite, kalbėkite, – tarė Berlepas. – Nekreipkite į mane dėmesio. – Tačiau gaili kankinio šypsena jo veide sukėlė Rempionui naują juoko priepuolį.

– O Dieve, Dieve! – kartojo jis springdamas iš juoko. – Kitą kartą, kai ateisite, dėl jūsų pasikabinsiu Ari Šeferio[48] „Šventosios Monikos ir Šventojo Augustino“ kopiją. Jinai jums tikrai patiks. Ar norite pasižiūrėti mano piešinių, – paklausė jis jau kitu tonu. Berlepas linktelėjo. – Daugiausia tai groteskai. Karikatūros. Įspėju – gana nepadorios. Bet jeigu jau ateinate pas mane, tai turite būti viskam pasiruošęs.

Ir jis atvertė ant stalo gulintį aplanką.

– Kodėl jums atrodo, kad man nepatinka jūsų darbas? – paklausė Berlepas. – Juk šiaip ar taip jūs tikite gyvenimu, ir aš taip pat. Gal kai kuo mūsų pažiūros ir skiriasi, bet dėl daugumos dalykų sutampa.

Rempionas žvilgtelėjo į jį.

– Taip, aš tuo neabejoju, nė kiek neabejoju, – pasakė jis ir nusišypsojo.

– Jeigu taip, – tarė Berlepas, žiūrėjęs į šoną ir nepastebėjęs Rempiono šypsnio, – tai kodėl manote, kad man nepatiks jūsų piešiniai?

– Iš tikrųjų kodėl? – pamėgdžiojo tas.

– Bet jeigu požiūriai sutampa...

– Vadinasi ir žmonės, vertinantys ką nors tuo pačiu požiūriu, yra vienodi, – Rempionas vėl šyptelėjo. – *Q.E.D.** – Jis nusisuko ir paėmė vieną piešinį. – Šitą aš pavadinau „Praeities iškasenos ir ateities iškasenos“. – Ir jis padavė Berlepui piešinį. Šis buvo pieštas tušu ir itin ryškių ir skaisčių spalvų akvarele. Iš viršaus į apačią, įstrižai lapo, išsirikiavusi s raidės forma žygiavo groteskiška pabaisų virtinė. Procesijos gale ėjo, plaukė ar skrido dinozaurai, pterodaktiliai, titanoterijai, diplodokai, ichtiozaurai; priekyje buvo išsirikiavusios žmogiškos baidyklės – padarai milžiniškomis galvomis, be liemens ir galūnių, kurie šliaužė kaip kirminai ant beformių ir plonų kaklo bei smakro ataugų. Toje minioje Berlepas atpažino J. J. Tompsoną[49] ir lordą Edvardą Tentemauntą, Bernardą Šo su eunuchų ir senmergių svita ir serą Olivjė Lodžą[50], lydimą į paklodę susisupusio vaiduoklio moliūgo galva ir vaikštančio katodinio vamzdelio,

* O tatai ir reikėjo įrodyti *(lot.)*.

serą Alfredą Mondą ir Džono Rokfelerio galvą, kurią ant padėklo nešė baptistų kunigas, daktarą Frenką Kreiną ir ponią Edi[51] su nimbais virš galvų ir daug kitų.

– Ropliai išmirė todėl, kad jų buvo per didelis kūnas ir per mažos galvos, – paaiškino Rempionas. – Bent taip mokslininkai mums įkyriai tvirtina. Per didelė kūno masė trukdo organizmui normaliai vystytis. O kaip veikia per didelis intelektas? Šitie kvailiai, matyt, užmiršta, kad jie atrodo tokie pat neproporcingi, nerangūs išsigimėliai kaip bet kuris diplodokas. Jie aukoja fizinį ir emocinį gyvenimą intelektiniam. Ko jie tikisi?

Berelpas sutikdamas linktelėjo.

– Šito aš irgi nuolat savęs klausiu. Žmogus negali gyventi be širdies.

– Kaip ir be vidurių, odos, kaulų ir mėsos, – pasakė Rempionas. – Jie visi keliauja išnykimo link. Ir labai gerai daro. Tik gaila, kad traukia paskui save visą žmonių giminę. Tegu juos galas! Aš pavyzdžiui, nenoriu būti pasmerktas išnykti todėl, kad visi tie silpnapročiai mokslininkai, moralistai, spiritualistai, inžinieriai, žymūs politikai, literatai ir visi kiti nesuvokia, kad žmogus turi gyventi kaip žmogus, o ne kaip baidyklė su smegenimis ir siela. Brr! Mielai juos visus išžudyčiau! – Jis įdėjo piešinį į aplanką ir išėmė kitą. O štai čia du „Pasaulinės istorijos" variantai; kairėje Velso akimis, dešinėje – mano.

Berlepas pasižiūrėjo, nusišypsojo ir ėmė garsiai juoktis.

– Puiku! – pasakė jis.

Kairėje buvo pavaizduotas augimas. Už labai mažos beždžionėlės stovėjo truputį didesnis pitekantropas, už šio – dar kiek stambesnis neandertalietis. Toliau buvo nupiešti tolydžio didėjantys paleolito žmogus, neolito žmogus, bronzos amžiaus egip-

tietis ir babilonietis, geležies amžiaus graikas ir romėnas. Į sceną įžengus Galilėjui ir Niutonui, žmonijos atstovai jau buvo pasiekę gana padorų dydį. Toliau vis aukštėdami rikiavosi Vatas ir Stivensonas, Faradėjus ir Darvinas, Besemeris, Edisonas, Rokfeleris ir Vonameikeris ir galiausiai – jau šiuolaikinio žmogaus dydžio – pats H. Dž. Velsas ir seras Alfredas Mondas. Nebuvo pamiršta ir ateitis. Švytinčioje pranašiškoje migloje Velso ir Mondo figūros vis augdamos sulig kiekvienu posūkiu, skriejo pergalinga spirale už piešinio ribų į Utopijos begalybę. Piešinio dešinėje kompozicija buvo ne vien optimistiškai kylanti, bet kartkartėmis smunkanti žemyn. Mažoji beždžionėlė labai greitai virto klestinčiu bronzos amžiaus žaliūku, po kurio ėjo galingas graikas ir šiek tiek mažesnis etruskas. Romėnai jau vėl buvo mažesni. Tebaidės vienuolius buvo sunku atskirti nuo mažų pirmykščių beždžionėlių. Po jų sekė keletas aukštaūgių florentiečių, anglų, prancūzų. Po jų žengė šlykščios baidyklės su etiketėmis „Kalvinas“, „Noksas“, „Baksteris“ ir „Veslis“. Žmonijos atstovai vis smulkėjo. Viktorijos epochos žmonės atrodė kaip nykštukai ir išsigimėliai, o dvidešimto amžiaus – kaip nelaikšiai. Ateities miglose galėjai įžvelgti virtinę mažėjančių chimerų ir embrionų su gerokai per didelėmis jų paliegusiems kūnams galvomis, beždžionių uodegomis ir mūsų labiausiai gerbiamų amžininkų veidais, ir visi jie kandžiojo, draskė ir graužė vienas kitą metodiškai ir sistemingai, kaip yra būdinga aukštos civilizacijos atstovams.

– Norėčiau panaudoti vieną ar du piešinius „Literatūros pasaulyje“, – pasakė Berlepas, kai jie peržiūrėjo visą aplanką. – Paprastai mes nespausdiname piešinių. Mes – misionieriai ir „Menas dėl meno“ – ne mūsų devizas. Tačiau šitie jūsų darbai

ne vien piešiniai, bet ir didaktinės alegorijos. Turiu jums prisipažinti, – pridūrė jis, – kad pavydžiu jums sugebėjimo taip raiškiai ir taupiai reikšti mintis. Jeigu man reikėtų apie tą patį parašyti esė, tai turėčiau panaudoti šimtus ir tūkstančius žodžių, o įspūdis būtų menkesnis.

Rempionas linktelėjo.

– Kaip tik todėl aš šiuo metu visai nustojau rašyti. Literatūra nepajėgia išreikšti tų minčių, kurias man dabar norisi išsakyti. Ir kaip gera atsikračius žodžių! Žodžiai, žodžiai, žodžiai! Jie atskiria žmogų nuo pasaulio. Didžiąją laiko dalį mes susiduriame ne su daiktais, bet su nelemtais jų pavadinimais. O dažniausiai netgi ne su pavadinimais, o kokio nors poeto metaforiška tauškalyne apie tą daiktą. Pavyzdžiui: „O kas taip švelniai iškvėpino medžio šaką“. Arba: „Sulig kiekvienu kritimu minkštėjo sparnas juodvarnės tamsos, kol ji nusišypsojo“. Arba net ir toks: „Ir mano bučinys švelnus palies lelijų klonius ir palaimos guolį“. – Jis pašaipiai žvilgtelėjo į Berlepą. – Netgi palaimos guolis virsta metaforiška abstrakcija. Lelijų kloniai – nieko sau! Ak jau tie žodžiai! Ačiū Dievui, aš jų atsikračiau! Lyg būčiau pabėgęs iš kalėjimo – labai puošnaus, fantastiško kalėjimo su freskomis, gobelenais ir dar nežinia kuo. Bet išorinis pasaulis geriau. Aš patyriau, kad tapyba geriausiai leidžia prisiliesti prie jo. Ja galiu pasakyti tai, ką noriu.

– Ką gi, – pasakė Berlepas, – viskas, ką galiu padaryti, tai pasiūlyti jums auditoriją, kuri jūsų klausytųsi.

– Man jų gaila, – nusijuokė Rempionas.

– Bet aš manau, kad jiems būtina tai išklausyti. Mes visi jaučiame atsakomybę. Todėl aš ir noriu atspausdinti keletą jūsų darbų „Literatūros pasaulyje“. Tai mano šventa pareiga.

– Na, jeigu jums tai kategorinis imperatyvas, – vėl nusijuokė Rempionas, – tuomet, žinoma, privalote tai padaryti. Imkite kas tik patinka. Kuo labiau šokiruojančius piešinius parinksite, tuo aš būsiu labiau patenkintas.

Berlepas papurtė galvą.

– Reikia pradėti nuo švelnesnių, – pasakė jis. Jo tikėjimas gyvenimu nebuvo toks stiprus, kad jis rizikuotų žurnalo tiražu.

– Švelnesnių, – pamėgdžiojo Rempionas. – Jūs, laikraštininkai, visi vienodi. Jokių smūgių. Svarbiausia saugumas. Nuskausminta literatūra. Prietarai raunami ir naujos idėjos kalamos tiktai su narkoze. Stengiamasi palaikyti skaitytojų snūduriavimą. Visi jūs nepataisomi.

– Nepataisomi, – atsakė Berlepas atgailaudamas. – Bet, deja, tenka daryti tam tikrus kompromisus su pasauliu, kūnu ir velniu.

– Dėl jų aš kaip tik neturiu nieko prieš, – atsakė Rempionas. – Man atstumiantys jūsų kompromisai su dangumi, padorumu ir Jehova. Nors esamomis aplinkybėmis jūs gal ir negalite kitaip. Imkite tuos, kurie patinka.

Berlepas ėmė rinktis.

– Paimsiu šituos, – pagaliau tarė jis rodydamas tris mažiausiai neįprastus piešinius. Ar neprieštaraujate?

– Jeigu palauktumėte dar savaitėlę, – burbtelėjo Rempionas pasižiūrėjęs į piešinius, – aš paruoščiau jums Ari Šeferio kopiją.

– Tik aš bijau, – pradėjo Berlepas sudvasėjusiu veidu, kaip paprastai, kalbėdamas apie pinigus, – kad negalėsiu daug už juos sumokėti.

– Ką gi, ne pirmas kartas, – patraukė pečiais Rempionas.

Berlepas buvo patenkintas Rempiono atsakymu. „Pagaliau, – pagalvojo jis, – juk tai tikra tiesa. Rempionas nebuvo pratęs

prie didelių honorarų. Bet taip gyvenant, kaip jis, daug pinigų ir nereikia. Nei automobilio, nei tarnų...“

– Norėtųsi sumokėti jums daugiau, – pasakė jis garsiai, pereidamas prie beasmenės formos. – Bet popierius... – Jis palingavo galvą. – Būtų gerai, kad žmonės pamiltų didžiąsias vertybes, nors jos ir neatneša pelno. Pagal galimybes galėtume sau leisti keturias ginėjas už piešinį.

– Ne karališkai, – nusijuokė Rempionas. – Tiek to, imkite. Galite ir veltui, jeigu norite.

– Ne, ne, – ėmė gintis Berlepas. – Jokiu būdu! „Pasaulis“ negyvena iš labdaros. Mes už viską sumokame – deja, po nedaug, bet vis dėlto. Man tai garbės reikalas, – tęsė jis mataruodamas galva, – jeigu reikėtų, mokėčiau net iš savo kišenės. Tai principo dalykas. Ir aš griežtai to principo laikausi, – tvirtino jis, su įkvėptu ir teisėtu pasitenkinimu galvodamas apie sąžiningą ir pasiaukojantį Denisą Berlepą, kuris moka savo bendradarbiams iš savo kišenės ir kurio egzistavimu jis jau pats beveik nuoširdžiai tiki. Jis kalbėjo toliau ir sulig kiekvienu žodžiu nuostabiai neturtingo, bet sąžiningo Berlepo kontūrai vis labiau ryškėjo jo viduje, o „Pasaulis“ darėsi vis nemokesnis, ir sąskaita už priešpiečius nesustodama augo, tuo pačiu mažindama jo pajamas.

Rempionas smalsiai stebėjo jį. „Kokio velnio jis taip save kaitina?“ – stebėjosi jis. Ir staiga jam šovė į galvą vienas iš galimų atsakymų. Kai Berlepas stabtelėjo įkvėpti oro, jis supratingai linktelėjo ir pasakė:

– Aš žinau, ko jums reikia – kapitalisto. Jeigu turėčiau keletą laisvų tūkstančių, įdėčiau juos į „Pasaulį“. Bet, deja, aš jų neturiu. Nė cento, – užbaigė jis kone triumfuodamas ir užuojautą jo veide staiga pakeitė pašaipus šypsnys.

Tą vakarą Berlepas atsidėjo pranciškoniško skurdo klausimui. „Basa per Umbrijos kalvas jinai keliauja – Vargo karalienė.“ Taip jis pradėjo savo skyrių. Įkvėpimo pagautas jis rašydavo baltosiomis eilėmis. „Jos pėdos mina baltas kelio dulkes keliuose, kurie, nuo miesteliūkščių sienų žvelgiant, driekias tarytum kaspinai balti per slėnį.“

Toliau buvo minimi gumbuoti alyvmedžiai, vynuogynai, terasomis besileidžiantys laukai. „Didžiuliai balti riestaragiai jaučiai“, maži asiliukai, kantriai nešantys savo naštą aukštyn akmenuotais takeliais, mėlyni kalnai, maži kalnų miesteliai tolumoj – kiekvienas kaip Naujoji Jeruzalė iš vaikiškos knygelės – garsieji Klitumnijos ir dar garsesni Trazimenės ežero vandenys. „Toje šalyje, – rašė toliau Berlepas, – ir tais laikais skurdas buvo praktiškai pasiekiamas idealas. Žemė maitino visus gyvenančius joje, kiekvienas valstietis buvo didžia dalimi pats sau ir audėjas, ir mėsininkas, ir kepėjas, ir daržovių bei vaisių pardavėjas, ir vyndarys. Tai buvo visuomenė, kurioje pinigai vis dar buvo palyginti nesvarbūs. Dauguma beveik apsieidavo be jų. Žmonės mainydavosi savo darbo produktais ir maloningos žemės vaisiais ir todėl jiems nereikėjo brangiųjų metalų, kad galėtų pirkti būtinus daiktus. Tais laikais šventojo Pranciškaus skurdo idealas buvo pasiekiamas, nes jis nedaug kuo skyrėsi nuo tikrojo vargingesnių jo amžininkų gyvenimo. Šventasis Pranciškus siūlė pasiturintiems ir iš vieno amato gyvenantiems visuomenės nariams – tiems, kurie naudojosi pinigais, – gyventi taip, kaip gyvena neturtingesni už juos, tai yra keičiant vieną daiktą į kitą. Kaip šiandien viskas pasikeitę!“ – Berlepas vėl prabilo baltosiomis eilėmis, šį kartą paveiktas ne lyriško švelnumo, bet pasipiktinimo: „Vienos srities žinovai, mes apie pini-

gus galvojam, o ne apie tikrus dalykus! Gyvename tuščių abstrakcijų pasauly, o ne tikrame, kur viską kuria ir augina rankos". Paskui jis šiek tiek pamurmėjo dėl „didžiulių mašinų, kurios iš žmogaus vergių tapo šeimininkėmis", dėl standartizacijos, pramonės bei prekybos ir jų pražūtingo poveikio žmogaus sielai (pastarajai temai jis panaudojo keletą Rempiono mėgstamų frazių).

Pabaigoje Berlepas padarė išvadą, kad pinigai yra viso blogio šaltinis; pražūtinga būtinybė, verčianti žmogų dirbti ir gyventi dėl pinigų, o ne realių daiktų. „Žvelgiant iš šiuolaikinio žmogaus taško, šventojo Pranciškaus idealai atrodo fantastiški ir visiškai beprotiški. Dabartinis gyvenimas pavertė Vargo karalienę valytoja su drobine prijuoste ir suplyšusiais batais... Joks protingas žmogus nenorės sekti paskui ją. Reikia būti dar didesniu bepročiu už Don Kichotą, kad galėtum idealizuoti tokią atstumiančią Dulsinėją. Mūsų modernioje visuomenėje Pranciškaus idealai neveiksmingi. Mes pavertėme skurdą niekinamu dalyku. Bet tai nereiškia, kad galime paniekinti šventąjį Pranciškų kaip išprotėjusį svaičiotoją. Ne. Atvirkščiai, išprotėję esame mes, o ne jis. Jis yra nelyginant daktaras beprotnamyje, kurio ligoniai laiko jį vieninteliu pamišėliu ligoninėje. Kai mūsų sąmonė pabus, pamatysime, kad daktaras visą laiką buvo vienintelis sveiko proto žmogus. Dabartinėmis sąlygomis Pranciškaus idealas neveiksmingas. Iš viso to išplaukia moralas, kad tokią padėtį reikia kuo greičiau ir iš pagrindų keisti. Mes turime siekti sukurti tokią visuomenę, kurioje Vargo karalienė bus ne apiplyšusi valytoja, bet nuostabus šviesos, grožio ir harmonijos įsikūnijimas. Ak, Vargo karaliene, nuostabi Vargo karaliene..."

Įėjo Beatrisė ir pasakė, kad vakarienė ant stalo.

– Du kiaušiniai, – suriko ji, taip išreikšdama savo rūpestį. – Prašau suvalgyti abu. Jie išvirti būtent jums.

– Jūs elgiatės su manim kaip su sūnum paklydėliu, – pasakė Berlepas. – Arba kaip su įmitusiu mėsai auginamu veršiu. – Jis sumataravo galva, nusišypsojo sodomiška šypsena ir ėmėsi antro kiaušinio.

– Norėjau pasitarti su jumis dėl savo gramofoninių akcijų, – tarė Beatrisė. – Jų vertė labai sparčiai auga.

– Gramofonai! – tarė Berlepas. – Na... – Ir jis patarė.

XVII SKYRIUS

Kiauras dienas lijo. Spendreliui atrodė, kad net jo siela apsitraukia pelėsiais ir grybiena. Gulėdamas lovoje, sėdėdamas savo slogiame kambaryje arba stovėdamas prie baro aludėje, jis jautė, kaip jo viduje keroja gliti augmenija.

– Užsiimk kuo nors, – ne kartą meldė jį motina. – Bet kuo.

Ir visi draugai jam kartojo tą patį, jau daug metų.

Bet jis nieku gyvu nenorėjo nieko dirbti. Darbas, darbo kultas, darbo šventumas, *laborare est orare** – visa tai niekai ir kvailystės. „Darbas!" – kartą suriko su panieka, išklausęs Filipo Kvorlzo protingų išvedžiojimų. – Darbas niekuo nesiskiria nuo alkoholio ir tarnauja tam pačiam tikslui: jis išblaško žmogaus dėmesį ir priverčia užmiršti save. Darbas – tai narkotikas, ir nieko daugiau. Kaip žema, kad žmonės negali gyventi be narkotikų, blaivūs; kaip žema, kad jie neturi drąsos matyti pasaulį ir save tokius, kokie jie yra iš tikrųjų. Jiems būtina svaigintis darbu. Kvaila. Darbo kultas – tai bailumo ir kvailybės kultas. Kartais darbas būna kaip malda, bet tuo pačiu, tai galvos kišimas į smėlį, tai toks triukšmas ir toks debesis dulkių, kad žmogus nebegirdi savo paties žodžių ir nebemato savo rankos prieš akis. Tai būdas pasislėpti nuo savęs. Nieko stebėtina,

* Dirbti – reiškia melstis *(lot.)*.

kad Samuelis Smailsas[52] ir stambūs verslininkai taip garbina darbą. Darbas suteikia jiems egzistavimo ir netgi savo reikšmingumo iliuziją. Jeigu jie nustotų dirbę, tai dauguma suvoktų, kad jų visai nė nebuvo. Skylės ore, ir nieko daugiau. Be to, dar ir dvokiančios skylės. Dauguma Smailso pakraipos sielų gana kokčiai dvokia. Aišku, kad jie negali nustoti dirbę. Jie bijo pamatyti, kas jie yra, tikriau sakant, kad jų iš viso nėra. Tokiam rizikingam žingsniui jiems neužtenka drąsos.“

– O ką jums jūsų drąsa padėjo suprasti apie save? – paklausė Filipas Kvorlzas.

Spendrelis liūdnai nusišypsojo.

– Drąsos man reikėjo tam, – pasakė jis, – kad priimčiau tai, ką supratau. Jeigu ne mano drąsa, jau seniai būčiau ėmęsis kokio darbo ar morfijaus.

Spendrelis šiek tiek perdėjo vaizduodamas savo elgesį labiau motyvuotą ir romantišką, negu šis buvo iš tikrųjų. Jeigu jis nieko neveikė, tai tik dėl įgimto tingumo ir iškreiptų bei apverstų aukštyn kojomis moralės principų. Ir būtent tingumas pagimdė principus. Spendrelis niekada nebūtų padaręs atradimo, kad darbas – tai opiumas, jeigu ne tas nenugalimas tingumas, reikalingas paaiškinimo ir pateisinimo. Tačiau tai, kad jam iš tiesų reikėjo šiek tiek drąsos nieko neveikti, buvo tiesa; juk jis nieko neveikė, nepaisydamas chroniško nuobodulio priepuolių, kurie kartais, kaip, pavyzdžiui, šiuo metu, būdavo nepakeliamai aštrūs. Jo įgimtą tingumą palaikė puikybė – puikybė žmogaus, kuris žavisi didžiais pasiekimais, turi daug gabumų, bet ne tokių, kad galėtų sukurti ką nors originalaus, ir kuris nenori žeminti savęs nevykusiais mėginimais kurti ar imtis kokio lengvesnio darbo, kad ir kaip puikiai tas sektųsi.

– Aš sutinku su tuo, ką jūs sakote apie darbą, – tarė jis Filipui. – Tačiau jūs sugebate daryti tai, ko aš nesugebu. Ką patarsite man veikti? Eiti į banką klerku? Ar pasidaryti komivojažieriumi?

– Yra ir kitokių profesijų, – tarė Filipas. – Juk jūs turite pinigų, taigi galite užsiimti mokslu, pavyzdžiui, biologija...

– Norite, kad rinkčiau drugelius, ar ne? Arba rašyčiau mokslinius darbus apie Anžu populiacijos muilo panaudojimą? Kad pasidaryčiau dėdule Tobiu su savo hobiu? Bet patikėkite, aš visai nenoriu būti dėdule Tobiu. Esu niekam tikęs ir noriu nesislėpdamas toks likti. Nenoriu vaizduoti mokslininko. Nenoriu turėti jokio hobio. Noriu būti toks, kokį mane sukūrė gamta – niekam tikęs.

Nuo to laiko, kai Spendrelio motina ištekėjo antrą kartą, jis visada kažkaip nesveikai pasirinkdavo tai, kas blogiausia: eidavo blogiausiu keliu ir skatindavo blogiausius savo polinkius. Neribotą laisvalaikį jis paįvairindavo ištvirkavimais. Spendrelis keršijo jai, o tuo pačiu ir sau už ankstesnę kvailą jų laimę. Darė taip jos, savo ir Dievo piktumui. Jis tikėjosi pakliūti į pragarą ir apgailestavo, kad netiki jo buvimu. Bet nepaisant to, yra pragaras, ar ne, jam patiko, o iš pradžių netgi jaudino tai, kad jis daro kažką smerktina ir nuodėminga. Tačiau ištvirkavimas yra toks nuobodus, toks beviltiškai slogus, kad tik labai retas žmogus su menku intelektu ir padidėjusiu apetitu gali nuolat juo mėgautis ar tikėti jo nuodėmingumu. Dauguma ištvirkėlių ištvirkauja ne todėl, kad jiems tai teikia malonumą, bet todėl, kad kitaip jau nebegali. Įprotis paverčia malonumus nuobodžia ir kasdieniška reikme. Žmogui, pripratusiam prie moterų, džino, pypkės ar savęs plakimo, jau sunku atsisakyti šių

ydų, kaip sunku būtų gyventi be duonos ir vandens, net jeigu tas nuodėmingas elgesys suteikia jiems ne daugiau pasitenkinimo negu duonos žiauberė ar stiklinė vandens iš čiaupo. Įprotis vienodai sunaikina tiek nuodėmingumo jausmą, tiek ir malonumo pojūtį. Perėjęs į kitą tikėjimą ar skeptiškai nusiteikęs žydas arba vakarietiškos pakraipos indas kuo ramiausiai valgo kiaulieną ir jautieną, nors religingiems savo gentainiams atrodo esąs žiaurus cinikas. Tas pats atsitinka ir įpratusiems ištvirkauti. Poelgiai, kurie iš pradžių vilioja savo nuodėmingumu, tam tikrą skaičių kartų pakartoti, visai nebeatrodo nedorovingi. Jie netgi kelia tam tikrą pasišlykštėjimą, nes beveik visos ydos turi liūdnas fiziologines pasekmes, bet jau nebeatrodo nuodėmingi, nes yra per daug kasdieniški. Rutina nebūna nuodėminga.

Kai įprotis pamažu atėmė iš Spendrelio pasitenkinimą ir aštrų savo nuodėmingumo suvokimą (kuris visada buvo svarbi jo malonumų dalis), jis su baisiu įkarščiu atsidavė įvairiausiems kraštutinumams. Tačiau pasismaginimų neįprastumas nesukelia neįprastų jausmų. Gyvenime būna kaip tik atvirkščiai: kuo rafinuotesnė, savotiškesnė ir nenormalesnė nuodėmė, tuo greičiau ji darosi neįdomi ir beviltiškai nuobodi. Vaizduotė gali kurti neįtikimas seksualinės meilės variacijas, bet emocinis visų ištvirkavimo būdų produktas vienas ir tas pats – bukas pažeminimo jausmas. Tiesa, yra daug žmonių (paprastai iš labiausiai civilizuotų, intelektualių ir rafinuotų), kurie jaučia potraukį žemiems malonumams ir siekia pažeminimo didžiulėse orgijose, mazochistinėje prostitucijoje, brutaliai santykiaudami su atsitiktiniais nepažįstamais žmonėmis, sanguliaudami su vulgariais ir neišsilavinusiais žemesniųjų klasių atstovais. Už intelekto ir

estetinio suvokimo rafinuotumą dažnai sumokama nemaža savotiškos emocinės degradacijos kaina, ir civilizuotas kinas, mėgstantis meną taip pat kaip žiaurumą, serga kita tos pačios ligos forma, kuri tam civilizuotam šių laikų estetui pasireiškia simpatija kariškiams ir nusikaltėliams, žeminančiai paleistuvystei ir smurtui.

„Mokytumas tiesiogiai proporcingas gašlumui, – kartą pareiškė Rempionas, pasiklausęs Spendrelio. – Kuo labiau išsimokslinęs žmogus, tuo jis gašlesnis." Tačiau Spendreliui pažeminimas neteikdavo jokio malonumo. Išmoningi ištvirkavimo būdai kėlė jam tik įkyrų nuobodulį. Kūniški džiaugsmai, netekę bet kokio emocinio atspalvio, nebekeliantys nei slapto džiaugsmo, nei savigraužos, prarado skonį. Vienintelė paleistuvystės forma, kuri jam teikė nors šiek tiek aštresnių pojūčių, buvo nekaltų mergaičių tvirkinimas. Įkvėptas, kaip nustatė Rempionas, kerštingos neapykantos priešingai lyčiai, atsiradusios nelengvame paauglystės amžiuje, kai antroji motinos santuoka suardė gražių aristokratiškų manierų ir santūraus elgesio įvaizdį, jis vis dar jautė savotišką pasitenkinimą gašlia aistra žemindamas nekaltas seseris tų karštai mylimų ir dėl to nekenčiamų moterų, įkūnijančių neapkenčiamą potraukį. Perimtas viduramžiškos neapykantos, jis keršijo ne niekindamas pragaištingą moters kūną, kaip daro asketai ir puritonai, bet mokydamas jį mėgautis tuo, ką pats laikė nuodėme, glamonėmis pamažu kurstydamas jame ryžtingą ir pergalingą maištą prieš sąmoningą sielą. O užsibaigdavo jo kerštas tuo, kad jis pamažu įtikindavo savo auką, jog ta ekstazė, prie kurios pats ją įpratino, yra nuodėmingas ir žeminantis dalykas.

Kol kas vargšelė mažoji Henrietė buvo vienintelė skaisti mer-

gelė, su kuria jis įgyvendino visą savo planą. Iki jos nė su viena nebuvo nuėjęs taip toli, o po jos kitų dar nebuvo. Suviliota taip, kaip jis papasakojo Rempionams, Henrietė dievino jį ir įsivaizdavo, kad jis taip pat ją dievina. Ir ji beveik neklydo, nes Spendrelis iš tiesų nuoširdžiai prisirišo prie jos, nors ir sąmoningai darė ją savo auka. Tiek savo, tiek jos jausmų tramdymas teikė iškreiptiems jų santykiams papildomo aštrumo. Kantriai, su ypač atsidavusio meilužio švelnumu, taktu ir atsargumu jis išsklaidė jos mergiškas baimes ir pamažu ištirpdė jaunatvišką šaltį, išardė auklėjimo pertvaras tiktai tam, kad priverstų ją, nepatyrusią, nuoširdžiai priimti pačias fantastiškiausias gašlumo išraiškos formas. Jau vien matydamas, kad ji vertina jas kaip įprastinius meilės būdus, iškrypėlis asketas Spendrelio viduje džiūgavo keršijąs jai už tai, kad ji moteris. Tačiau to buvo negana. Jis ėmė apsimetinėti, kad jį graužia sąžinė, čia baimingai traukdamasis nuo jos karštų glamonių, čia leisdamas suprasti, kad jos įžeidžia ir piktina jį. Henrietė staiga sunerimo ir nusiminė, jai pasidarė gėda, kaip paprastai atsitinka jautriems žmonės, kai jų aistra nesulaukia atsako. Be to, ji staiga pasijuto atsidūrusi komiškoje ir netgi šlykščioje padėtyje, kaip aktorius, kurį partneriai nejučia paliko vieną scenoje. Ar jis daugiau jos nebemyli? Ne, tebemyli, tvirtino jis. Tai kodėl? Kaip tik todėl, kad jo meilė tokia stipri. Ir jis pradėjo kalbėti apie sielą. Kūnas – tai tarytum laukinis žvėris, ryjantis sielą, žlugdantis sąmonę, naikinantis tikruosius tave ir mane. Ir tartum atsitiktinai kažkas tą patį vakarą jam atsiuntė paslaptingą siuntinį, kurį atplėšę jie rado aplanką prancūziškų pornografinių graviūrų, ir vargšė Henrietė, vis labiau baisėdamasi ir šlykštėdamasi, pamatė, kad visi tie veiksmai, kuriuos ji nekaltai ir nuoširdžiai laikė meile,

taip aiškiai ir ryškiai pavaizduoti, atrodė tokie šlykštūs, žeminantys, tokie be galo vulgarūs, kad vien pažvelgęs galėjai pasibjaurėti visa žmonių gimine.

Kelias dienas po to Spendrelis tyčia kurstė jos pasibaisėjimą, paskui, kai ją kiaurai perėmė kaltės ir bodėjimosi savimi jausmas, jis ciniškai ir brutaliai atnaujino dabar jau begėdiškus santykius. Galiausiai ji paliko jį, nekęsdama jo ir savęs. Praėjo jau trys mėnesiai. Spendrelis nebandė jos susigrąžinti ar kartoti eksperimento su kita auka. Jam jau buvo neįdomu. Viskas buvo neįdomu. Jis tenkinosi pasakojimais apie savo šėtoniškus malonumus, bet iš tikrųjų buvo apatiškai nugrimzdęs į įprastinę apatišką brendžio ir perkamos meilės rutiną. Pokalbiai kuriam laikui suteikdavo jam žvalumo, bet jiems pasibaigus jis vėl pasinerdavo į nuobodulį ir liūdesį. Kartais jam atrodydavo, kad jo vidus paralyžiuotas ir siela vis labiau bunka. Tą paralyžių jis galėjo nesunkiai išsigydyti, tereikėjo tam tikrų valios pastangų. Bet jis nenorėjo to daryti.

– Bet jeigu jums gyvenimas įkyrėjo, jeigu jis tapo nepakenčiamas, – gal prieš kokius metus paklausė Filipas Kvorlzas, kiaurai verdamas Spendrelį savo protingu, smalsiu žvilgsniu, – tai kurių velnių jo laikotės? – Tuo metu paralyžius dar nebuvo taip giliai sukaustęs Spendrelio sielos, bet Filipui jo atvejis vis tiek atrodė sunkiai suvokiamas. O kadangi Spendrelis nė kiek nesidrovėdamas kalbėjo apie save, nereikalaudamas mainais atvirumo iš kitų, kadangi jis mielai sutiko būti mokslinio smalsumo objektu ir ne slėpė, o greičiau didžiavosi savo silpnybėmis, Filipas pasinaudojo proga jį pakamantinėti. – Nesuprantu, kodėl jūs gyvenate? – primygtinai klausė jis.

– Todėl, kad esu pasmerktas gyventi, – patraukė pečiais

Spendrelis. – Todėl, kad, tam tikra prasme, toks mano likimas. Todėl, kad toks yra gyvenimas – nuobodus ir bjaurus; ir tokie yra visi žmonės, kai jie lieka patys su savimi. Nes jeigu jau žmogus prakeiktas, tai jis turi tą prakeiksmą dar padvigubinti. Todėl, kad... taip, man iš tikrųjų patinka nekęsti ir nuobodžiauti.

Jam tai patiko. Lietus lijo be perstojo, pelėsiai skverbėsi į pačią jo širdį ir jis juos sąmoningai augino. Jis galėjo nueiti aplankyti draugus, bet pasirinko vienatvę ir nuobodulį. Buvo pats koncertų sezono įkarštis, Kovent Gardene buvo vaidinama opera, visi teatrai veikė, tačiau Spendrelis tiktai skaitė skelbimus: „Herojiškoji simfonija“ Kvins Hole, Šnabelio koncertas Vigmore, „Don Žuanas“ Kovent Gardene, „Mažoji Tič“ Alhambroje, „Otelas“ Viktorijos teatre, Čarlis Čaplinas Marbl Arč. Viską įdėmiai perskaitęs jis pasilikdavo namie. Ant fortepijono gulėjo pundas natų, lentynos lūžo nuo knygų, visa Londono biblioteka buvo jo paslaugoms, tačiau Spendrelis skaitė tiktai iliustruotus žurnalus bei rytinius ir vakarinius laikraščius. Lietaus srovelės tekėjo per purviną lango stiklą. Spendrelis vartė milžiniškus šnarančius „Times“ puslapius. „Kitą pirmadienį Jorko hercogui... – skaitė jis, kaip mėšlavabalio lerva kasdamasis per savo terpę: gimimų, mirčių ir ligų skiltis, per nekilnojamojo turto pardavimo ir tarnų paieškos skelbimus, per teismų ataskaitas, per vidaus ir užsienio naujienas, per parlamento debatus, per šios dienos įvykius, per penkis vedamuosius straipsnius, per laiškus redakcijai, per rūmų ir aukštuomenės kroniką ir nedidelį esė „Biblija blogu oru“, – kitą pirmadienį Jorko hercogui aukso ir sidabro vielos traukėjų kompanija suteiks garbės pameistrio vardą. Po pristatymo jo karališkoji didenybė pusryčiaus su kompanijos savininku ir direktoriais.“ Ant lentynos,

ranka pasiekiami, stovėjo Paskalis ir Bleikas. Tačiau: „Leidi Augusta Kripen išplaukė iš Anglijos „Berengrarija". Ji keliaus po Ameriką ir aplankys savo žentą ir seserį, Pietų Melanezijos generalgubernatorių ir leidi Etelbertą Todhanter". Spendrelis nusikvatojo, ir tas juokas tarsi išlaisvino jį ir suteikė energijos. Jis atsistojo, apsivilko lietpaltį ir išėjo. „Pietų Melanezijos generalgubernatorių ir leidi Etelbertą Todhanter." Vis dar šypsodamasis jis įėjo į aludę už kampo. Buvo anksti, prie baro stovėjo vienui vienas lankytojas.

– Bet kam gyventi kartu, jeigu žmonės nelaimingi? – kalbėjo bufetininkė. – Kam? Išsiskirtų, ir viskas būtų gerai.

– Todėl, kad santuoka yra šventas sakramentas, – atsakė nepažįstamasis.

– Jūs pats kaip sakramentas! – paniekinamai atšovė bufetininkė. – Sutikusi Spendrelio žvilgsnį, ji linktelėjo ir nusišypsojo. Jis buvo nuolatinis lankytojas.

– Dvigubą brendžio, – užsisakė jis ir persisvėręs per barą ėmė apžiūrinėti nepažįstamąjį. Šis atrodė kaip staiga susenęs bažnytinio vaikų choro choristas – apvalus, lėliškas, bet suvytęs veidelis. Burna siaubingai maža – mažas plyšelis rausvame pumpure. Cherubino skruostai kiek įdubę ir apaugę šeriais.

– Todėl, kad, – tęsė nepažįstamasis, ir Spendrelis pastebėjo, kad jis niekaip nenustygsta ir visą laiką šypsosi, raukosi, kilnoja antakius, kraipo galvą čia į vieną, čia į kitą pusę, rangosi visu kūnu, apimtas nesibaigiančios pasitenkinimo savimi ekstazės, – todėl, kad vyras... glaudžiasi prie savo žmonos, ir jie tampa vienu kūnu[53], – pakartojo jis ir sulig tais žodžiais dar smarkiau ėmė rangytis ir krizenti. Pajutęs Spendrelio žvilgsnį jis nuraudo ir norėdamas atgauti orumą ištuštino taurelę iki dugno.

– O ką jūs apie tai manote, pone Spendreli? – paklausė bufetininkė imdama iš viršutinės lentynos brendžio butelį.

– Apie ką? Apie vieną kūną?

Bufetininkė linktelėjo.

– Hm... Tiesą sakant, aš ką tik su pavydu galvojau apie Pietų Melanezijos generalgubernatorių ir leidi Etelbertą Todhanter, kad jie yra tokie neginčijami du kūnai. Jeigu jūs būtumėte Pietų Melanezijos generalgubernatorius, – kreipėsi jis į apvytusį cherubiną, – o jūsų žmona būtų leidi Etelberta Todhanter, ar būtumėte vienas kūnas, kaip jums atrodo?

Nepažįstamasis ėmė rangytis kaip sliekas ant kabliuko.

– Žinoma, ne. Tai būtų neregėtas dalykas.

Nepažįstamasis užsisakė dar viskio.

– Bet jeigu rimtai, – pasakė jis, – santuokos sakramentas...

– Bet kodėl du žmonės turi būti nelaimingi, – atkakliai kartojo bufetininkė, – kai tai visai nebūtina.

– O kodėl jie neturėtų būti nelaimingi? – paklausė Spendrelis. – Gal kaip tik tam jie ir gyvena pasaulyje. Iš kur jūs žinote, kad žemė nėra kokios kitos planetos pragaras?

– Kokia nesąmonė! – nusijuokė barmenė, akivaizdžiai besilaikanti pozityvistinių pažiūrų.

– Bet juk anglikonų bažnyčia nelaiko santuokos sakramentu, – tęsė Spendrelis.

Choristas pasipiktinęs pasirangė.

– Nejaugi laikote mane anglikonu?

Darbo diena pasibaigė. Į barą ėmė plūsti vyrai, trokštantys dvasiškai atsipalaiduoti. Alus liejosi upe, o stiprūs gėrimai buvo rūpestingai pilstomi į mažas taureles. Kartus alus, porteris, viskis atstojo tiems žmonėms keliones į užsienį ir mistinę eks-

tazę, poeziją ir savaitgalį su Kleopatra, stambiųjų žvėrių medžioklę ir muziką. Choristas užsisakė dar taurelę.

– Kokiame amžiuje mes gyvename! – pasakė jis linguodamas galvą. – Barbariškame. Žmonės skendi visiškoje nemokšiškumo tamsoje nepaisydami pagrindinių tikėjimo reikalavimų.

– Jau nekalbant apie higienos reikalavimus, – pasakė Spendrelis. – „Tas sudrėkusių drabužių tvaikas! Ir visi langai uždaryti." – Jis išsitraukė nosinę ir užsidengė nosį.

Cherubinas krūptelėjo ir iškėlė rankas aukštyn.

– Kas per nosinė! – šūktelėjo jis. – Koks siaubas!

Spendrelis apžiūrėjo ją iš arčiau.

– Man atrodo, kad ji visai nebloga, – pasakė jis. – Tai buvo didelė šilkinė raudona nosinė su juodais ir rausvais raštais. – Be to, ne iš pigiųjų.

– Bet kokia jos spalva, gerbiamasis. Spalva!

– Man patinka.

– Bet ne šiuo metų laiku, tarp Velykų ir Sekminių. Neįtikėtina! Liturginė spalva dabar balta, – jis išsitraukė savo baltą kaip sniegas nosinę. – Pažiūrėkit į mano kojines, – jis pakėlė koją.

– O aš vis spėliojau, kodėl jūs taip keistai apsirengęs, lyg eitumėte lošti teniso.

– Tiktai balta, – pakartojo choristas. – Bažnyčia liepia, kad nuo Velykų iki Penkiasdešimtinių vyrautų balta drabužių spalva. Jau nekalbant apie tai, kad šiandien Šventosios mergelės Natalijos šventė. O balta – visų nekaltų mergelių, kurios nebuvo kankinės, spalva.

– Manyčiau, kad jos visos buvo kankinės, – pasakė Spendrelis. – Tuo atveju, jeigu persistengė saugodamos skaistybę.

Besisukančios durys vis atsidarydavo ir užsidarydavo. Už jų

buvo vienatvė, drėgmė ir prietema; viduje – džiugus jausmas, kad tu ne vienas, kad čia pat šalia tavęs žmonės, su kuriais gali pasišnekėti.

Choristas pradėjo pasakoti apie šventąjį Hiujį iš Linkolno ir Kornvelo kalnakasių globėją Piraną iš Peranzabulo. Jis išgėrė dar vieną taurelę viskio ir prisipažino Spendreliui, kad rašo eiliuotą knygą apie šventųjų gyvenimą.

– Vėl per derbį pliaups lietus, – pranašavo grupelė pesimistų prie baro ir jie buvo laimingi, kad jų daug ir kad jų skrandžiuose puikus oras, o širdyje nuo alaus šviečia saulė. Kaip niekad dusinantis šlapių drabužių tvaikas skleidė palaimą; kalbos ir juokas kėlė kurtinantį triukšmą. Apvytęs choristas alsavo Spendreliui į veidą viskiu ir poezija:

Ten ir atgal, ten ir atgal
Besvoris tarp Kasiteridžių...

Keturios taurelės viskio beveik išgydė jį nuo rangymosi ir grimasų. Jis prarado savimonę. Stebėtojas, vertinantis jį iš šalies, užmigo. Dar kelios taurelės ir apskritai nebebus ko stebėti.

Besvoris per audringą jūrą žengė
Peranzabulo Piranas.

– Tai buvo didžiausias Pirano stebuklas, – paaiškino choristas. – Jis nukeliavo kelią nuo Lends Endo iki Sicilijos salų.

– Turbūt sumušė pasaulio rekordą? – tarė Spendrelis.

Pašnekovas papurtė galvą.

– Vienas airių šventasis, kuris nuėjo per vandenį iki pat Vel-

so. Tik aš užmiršau jo pavardę. Panele! – suriko jis. – Čionai! Dar vieną viskio.

– Kaip matau, – tarė Spendrelis, – jūs neniekinate ir šio pasaulio gėrybių. Šešios taurelės viskio.

– Tiktai penkios, – nesutiko choristas. – Šita bus penkta.

– Tebūnie – penkios taurelės ir liturginės spalvos. Jau nekalbant apie šventąjį Piraną iš Peranzabulo. Ar jūs iš tikrųjų tikite, kad jis nuėjo iki Sili salų?

– Tikiu.

– Čia jaunajam sakramentui, – pasakė bufetininkė stumdama per barą prie jo stikliuką.

Mokėdamas pinigus choristas purtė galvą.

– Aplinkui visi burnoja prieš Dievą. Kiekvienas žodis žeidžia šventąją Jėzaus širdį, – jis išgėrė. – Palieka jo kūne dar vieną kraujuojančią žaizdą.

– Koks jums įdomumas gyventi su ta šventąja širdim?

– Įdomumas? – pasipiktino choristas.

– Svirduliuoti nuo baro prie altoriaus, nuo klausyklos į viešnamį. Idealus gyvenimas! Nėra kada nuobodžiauti. Aš jums pavydžiu.

– Šaipykitės, šaipykitės! – kalbėjo jis tartum baigiantis savo gyvenimą kankinys. – Jeigu žinotumėt, koks tragiškas buvo mano gyvenimas, tai nebepavydėtumėt.

Dvivėrės durys atsidarydavo ir užsidarydavo, atsidarydavo ir užsidarydavo. Išsiilgę Dievo žmonės plūdo čia iš gamyklų ir kontorų dvasios dykumų tarsi į šventyklą.

Išpilstyta į butelius ir statinaites Klaido ir Lifi, Temzės, Duro ir Trento pakrantėse, paslaptingoji dievybė skleidėsi priešais

juos. Brahmanai, kurie spausdavo ir gerdavo somos sultis, vadino ją Indra, kanapes valgiusieji jogai – Šiva. Meksikiečių dievai gyveno meskalo kaktuse. Persų sufitai rasdavo Alachą Širazo vyne, nencų šamanai prisivalgydavo šungrybių ir persiimdavo Numo dvasia.

– Dar vieną viskio, panele, – užsisakė choristas ir pasisukęs į Spendrelį kone su ašaromis akyse išsipasakojo savo bėdas. Jis buvo įsimylėjęs, vedė – priėmė šventąjį santuokos sakramentą – tą ypač pabrėžė. Jis buvo laimingas. Jie abu buvo laimingi.

– Ar jai patikdavo viskio kvapas? – nustebęs pakėlė antakius Spendrelis.

Pašnekovas liūdnai palingavo galvą.

– Aš turiu trūkumų, – pripažino jis. – Aš buvau silpnas. Tas prakeiktas gėrimas! Prakeiktas gėrimas! – Ir staiga, pagautas blaivybės šišo, kliūstelėjo savo viskį ant grindų. – Štai! – pasakė jis pergalingai.

– Kilnus poelgis, – tarė Spendrelis ir pašaukė bufetininkę. – Dar vieną taurelę šitam džentelmenui.

Choristas priešinosi, bet ne itin karštai.

– Niekada negalėjau atsispirti šitai nuodėmei, – atsiduseęs pasakė jis. – Bet po to visada gailėdavausi. Nuoširdžiai atgailaudavau.

– Nė kiek tuo neabejoju. Nuobodžiauti jūs neturėjote kada.

– Jeigu ji būtų man padėjusi, aš būčiau išsigydęs nuo šitos ydos.

– Tyros moters pagalba, ar ne? – paklausė Spendrelis.

– Būtent, – linktelėjo choristas. – Būtent taip. Bet ji paliko mane. Pabėgo. Tikriau ne pabėgo. Ją suviliojo. Pati ji nebūtų to padariusi. Ją sugundė tas šlykštus žaltys, tas... – jis pridūrė keletą epitetų iš kuklaus viršilų žodynėlio. – Jeigu aš jį sutiksiu,

nusuksiu sprandą, – grasino choristas. Penktoje viskio taurelėje būta kautynių dievo. – Kiaulė! – jis trenkė kumščiu per stalą. Ar pažįstate dailininką, kurio paveikslai kabo Teito galerijoje, – Bidleiką? Tai jo sūnus. Valteris Bidleikas.

Spendrelis pakėlė antakius, bet nieko neatsakė. Choristas guodėsi toliau.

* * *

Sbisos restorane Valteris pietavo su Lusi Tentemaunt.

– Kodėl ir jūs negalėtumėte važiuoti į Paryžių? – paklausė Lusi.

Valteris papurtė galvą.

– Man reikia dirbti.

– Aš tiesiog negaliu būti vienoje vietoje ilgiau kaip du mėnesius. Pradedu jaustis tokia išsikvėpusi ir užgesusi, man darosi taip nepakenčiamai nuobodu. Tą pačią akimirką, kai įlipu į lėktuvą Kroidono oro uoste, pasijuntu taip, lyg gimčiau iš naujo – kaip įstojusi į Gelbėjimo Armiją.

– Ir kiek laiko tas naujas gyvenimas trunka?

Lusi patraukė pečiais.

– Tiek pat, kiek ir ankstesnysis. Laimė, kad lėktuvų skaičius beveik neribotas. Aš abiem rankom balsuoju už progresą.

* * *

Dvivėrės nežinomos dievybės šventyklos durys užsidarė jiems už nugarų. Spendrelis ir jo kompanionas atsidūrė šaltoje ir lietingoje naktyje.

– Brr... – nusipurtė choristas ir pasikėlė lietpalčio apykaklę. – Lyg būčiau įšokęs į baseiną.

– Arba kaip po Fenelono[54] paėmęs skaityti Hekelį[55]. Jums, krikščionims, visas pasaulis – kaip jauki linksma aludė.

Jie truputį paėjo gatve.

– Klausykite, – tarė Spendrelis, – nejaugi jūs žadate eiti namo pėsčiomis? Iš šalies žvelgiant, vargu ar jums tai pavyks.

Atsirėmęs į gatvės žibinto stulpą, choristas papurtė galvą.

– Palauksim, kol atvažiuos taksi.

Jie laukė. Lijo lietus. Spendrelis žiūrėjo į savo bendrakeleivį atsainiai bodėdamasis. Kol jie buvo aludėje, žmogelis jį linksmino ir blaškė. Bet dabar jis staiga pasidarė tiesiog atstumiantis.

– Ar nebijote pakliūti į pragarą? – paklausė Spendrelis. – Tenai turėsite gerti degantį viskį. Jūsų pilve bus amžinas Kalėdinis pudingas. Kad jūs dabar save pamatytumėt! Koktus vaizdas...

Šeštoji choristo viskio taurelė buvo pilna atgailos.

– Žinau, žinau, – sudejavo jis. – Aš šlykštus. Aš vertas paniekos. Bet jeigu jūs žinotumėt, kaip kovojau ir kiek dėjau pastangų...

– Štai taksi, – Spendrelis šūktelėjo kviesdamas taksistą.

– Kaip aš meldžiausi, – varė savo choristas.

– Kur jūs gyvenate?

– Osian Gardens keturiasdešimt pirmas numeris. Aš nepasidaviau...

Automobilis sustojo priešais juos. Spendrelis atidarė dureles.

– Lipk į mašiną, apaštale, – pasakė jis stumdamas savo bendrakeleivį vidun. – Osian Gardens, keturiasdešimt pirmas, – pasakė jis taksistui. Choristas šiaip taip įsirabždino į vidų ir klestelėjo ant sėdynės. Spendrelis įlipo paskui jį. – Šliužų padermė!

– Vadinkit, vadinkit mane visaip. Aš to vertas. Jūs turite teisę mane niekinti.

– Žinau, – atkirto Spendrelis. – Tik nemanykite, kad jūsų malonumui keiksiu jus ir toliau. – Jis atsirėmė į atkaltę ir užsimerkė. Jį vėl apėmė begalinis nuovargis ir pasibjaurėjimas. „O Viešpatie, – pasakė jis mintyse, – Viešpatie, Viešpatie, Viešpatie." Ir tartum groteskiškas jo minčių aidas pasigirdo choristo malda.

– Viešpatie, pasigailėk manęs! – kartojo jis verksmingu balsu.

Spendrelis ėmė kvatoti.

Palikęs girtuoklį prie jo namų slenksčio, Spendrelis sugrįžo į taksi. Jis prisiminė dar nepietavęs.

– Sbisos restoranas, – pasakė jis vairuotojui. „Viešpatie, Viešpatie", – pakartojo jis tamsoje. Bet naktyje nebuvo nieko.

– Štai ir Spendrelis! – šūktelėjo Lusi, nutraukdama savo pašnekovą viduryje žodžio. Ji iškėlė ranką ir pamojavo.

– Lusi! – Spendrelis paėmė jos ranką ir pabučiavo. Paskui atsisėdo prie jų stalelio. – Jums bus įdomu išgirsti, Valteri, bet aš ką tik suvaidinau gerojo samariečio vaidmenį jūsų aukai.

– Mano aukai?

– Tam vyrui, kuriam jūs įstatėte ragus. Karlingas, rodos, tokia jo pavardė? – Valteris išraudo kaip vėžys. – Jis nešioja ragus kaip ir dauguma raguotųjų. Labai tradiciškai. – Spendrelis dirstelėjo į Valterį ir liko patenkintas pastebėjęs sutrikimą jo veide. – Aš sutikau jį skandinantį savo širdgėlą, – piktdžiugiškai tęsė jis, – viskio stikliuke. Puikus romantiškas vaistas. – Jis pajuto palengvėjimą atkeršijęs kitam už savo kančias..

XVIII SKYRIUS

Port Saide jie išlipo į krantą. Garlaivio bortas stūksojo kaip didžiulis geležinis skardis. Jo papėdėje ant tingiai besivartančių drumzlinų jūros bangų suposi kateris. Siauras plyšys tarp jo planšyro ir laivo trapo čia susiaurėdavo, čia praplatėdavo. Abiem kojomis per jį peršokti būtų buvę vieni juokai. Bet Filipas dvejojo. Jeigu atsispirs sveika koja, tai raišoji gali neišlaikyti jo svorio, o jeigu atsispirs raišąja, tai, ko gero, nepasieks katerio. Prieš jį į katerį įšokęs kariškis padėjo jam išsisukti iš keblios padėties.

– Duokite ranką, – šūktelėjo jis, pastebėjęs Filipo neryžtingumą ir supratęs priežastį.

– Dėkoju, – pasakė Filipas atsidūręs kateryje.

– Nepatogus būdas, – pasakė kariškis. – Ypač, jeigu trūksta kojos, ar ne?

– Taip, labai nepatogus.

– Kare susižalojote?

Filipas papurtė galvą.

– Nelaimingas atsitikimas vaikystėje, – trumpai atsakė jis ir kraujas plūstelėjo jam į veidą. – Štai ir mano žmona, – sumurmėjo jis laimingas, kad atsirado proga nukreipti kalbą.

Elinora įšoko į katerį ir atsirėmė į jo ranką, kad nepargriūtų. Jie nuėjo į kitą katerio galą ir atsisėdo tenai.

– Kodėl tu neleidai man šokti pirmai ir tau padėti? – paklausė Elinora.

– Viskas baigėsi gerai, – pasakė jis tonu, užbaigiančiu tolesnius svarstymus šia tema. Ji nustebo, nesuprasdama, kas jam pasidarė. Tai vis dėl kojos? Kodėl jis taip gėdijasi savo luošumo?

Filipas ir pats nebūtų galėjęs paaiškinti, kodėl kariškio klausimas taip sugadino jam nuotaiką. Juk nieko nėra smerktina, kad vaikystėje jį pervažiavo vežimas. O tai, kad jis pripažintas netinkamu karo tarnybai, nereiškia, kad jam stinga patriotiškumo. Ir vis dėlto kariškio klausimas kažkodėl jį sutrikdė, kaip trikdydavo visi panašūs klausimai ir per daug tiesmukiški priminimai, išskyrus tuos atveju, kai jis pats užsimindavo apie tai.

Kartą, kalbėdama su Elinora, jo motina pasakė:

– Taip baisu, kad tokia nelaimė atsitiko būtent Filipui. Jis nuo pat gimimo buvo, kaip sakoma, nutolęs nuo viso pasaulio. Visada kuo puikiausiai apsieidavo be kitų žmonių. Per daug mėgo užsidaryti nuo visų ir su niekuo nebendrauti. Jeigu ne ta siaubinga nelaimė, gal jis būtų išmokęs būti nors kiek atviresnis. O dabar tarp jo ir pasaulio iškilo dirbtinė siena. Jau ką reiškia vien tai, kad jis nežaisdavo su berniukais ir daugiausia būdavo vienas, su knygomis. Be to, jo koja (vargšas Filipas!) niekada neleisdavo jam atsipalaiduoti, pasijusti lygiam su visais. Vaikai būna labai negailestingi ir mokykloje dažnai šaipydavosi iš jo. O vėliau, kai jam parūpo mergaitės, kaip aš norėdavau, kad jis galėtų nueiti į šokius ar teniso aikštelę! Bet negalėjo nei šokti valso, nei lošti teniso. O eiti tik pažiūrėti, žinoma, nenorėjo. Dėl savo vargšės sumaitotos kojos jis ėmė šalintis

savo amžiaus merginų. Jautė ir psichologinį atstumą. Aš manau, kad jis bijojo (slapta, žinoma, pats to nepripažindamas), kad jos gali iš jo pasijuokti, kaip kai kurie vaikinai, o jis nenorėjo, kad jį atstumtų dėl kito, kurio kojos sveikos. Nors nepasakyčiau, kad Filipas būtų labai domėjęsis merginomis, – pridūrė ponia Kvorlz.

– Tikrai tikiu, – nusijuokė Elinora.

– Bet jis nebūtų įpratęs tyčia jų vengti. Nebūtų taip primygtinai vengęs bet kokių ryšių – ne tik su merginomis, bet ir su vyrais. Jis pripažįsta tiktai intelektinį bendravimą.

– Turbūt jaučiasi saugus tiktai idėjų pasaulyje, – pritarė Elinora.

– Ko gero, juk tiktai ten jis gali būti savimi; tiktai ten gali jaustis pranašesnis už kitus. Jis įprato bijoti ir nepasitikėti viskuo, kas yra už intelektinio pasaulio ribų. Kaip gaila. Aš stengiausi padrąsinti jį, sugundyti labiau atsiverti išoriniam pasauliui, bet jis nesileisdavo gundomas ir skubėdavo kuo greičiau sulįsti atgal į savo kiautą. – Patylėjusi ji pridūrė: – Vienintelis geras dalykas, turiu galvoje nelaimingą atsitikimą, kad tai išgelbėjo jį nuo karo, o gal ir nuo mirties. Jo brolis žuvo kare.

Kateris ėmė plaukti į krantą. Jiems tolstant, juoda geležinė į juos pasvirusi siena virto didžiuliu laineriu. Nejudantis, įstrigęs tarp jūros ir skaisčiai mėlyno dangaus, jis priminė kelionių į tropines šalis reklamą Koksper gatvės turizmo agentūros vitrinoje.

„Jo klausimas buvo netaktiškas, – galvojo Filipas. – Kas jam rūpi, ar aš buvau sužeistas per karą, ar ne? Kaip tie profesionalai kariškiai slapta džiaugiasi karu! Aš galiu tik padėkoti likimui, apsaugojusiam mane nuo šito kruvino darbo. Vargšas Džefris!“ – pagalvojo jis apie savo mirusį brolį.

– Ir vis dėlto, – tęsė ponia Kvorlz ilgokai patylėjusi, – tam tikra prasme būtų buvę geriau, jeigu jis būtų ėjęs kariauti. Tik nepamanykite, kad esu tokia karinga ar patriotė, jokiu būdu ne. Tik jei kas būtų užtikrinęs, kad jo niekas neužmuš ir nesužalos, karas būtų buvęs jam į naudą – gal žiauru, gal skausminga, bet į naudą. Karas būtų suknežinęs jo kiautą ir išleidęs jį laisvėn iš savo paties kalėjimo. Jis būtų išlaisvinęs jo jausmus, nes jo protas ir taip yra pakankamai laisvas. Gal net per daug laisvas mano pasenusiam skoniui. – Ir ji liūdnai nusišypsojo. – Tada jis būtų galėjęs nevaržomai vaikščioti žmonių pasaulyje, užuot tūnojęs įkalintas tarp savo abejingumo sienų.

– Bet juk tas jo abejingumas – įgimtas dalykas, – nesutiko Elinora.

– Iš dalies taip. Bet taip pat ir įprotis. Jeigu jis galėtų atsikratyti šio įpročio, būtų daug laimingesnis. Manau, kad jis tai žino, bet pats negali jo atsikratyti. Jeigu kas nors jam padėtų! Tačiau karas buvo paskutinė galimybė, ir aplinkybės neleido Filipui pasinaudoti ja.

– Ačiū Dievui!

– Ką gi, galbūt ir jūsų tiesa.

Kateris priplaukė prie kranto. Jie išlipo. Buvo siaubingai karšta, šaligatviai įkaitę, oras pilnas dulkių. Išsišiepęs iki ausų, juodomis ir drėgnai spindinčiomis akimis, gestikuliuodamas kaip šokėjas, gelsvai rudos odos vyriškis su fesu bandė įpiršti jiems kilimą. Elinora norėjo pavaryti jį šalin. Tačiau Filipas pasakė:

– Neeikvokime veltui energijos. Per daug karšta. Priešinkimės pasyviai ir apsimeskime, kad nieko nesuprantame.

Jie ėjo kaip kankiniai per areną, o vyriškis kaip alkanas liū-

tas strakaliojo aplink juos. Jeigu ne kilimą, tai gal dirbtinių perlų vėrinį? Perlų nereikia? Tada tikrų Havanos cigarų po pusantro penso už vieną? Arba celiuloidinių šukų? Arba gintaro imitacijų? Arba beveik tikro aukso apyrankės? Filipas vis purtė galvą.

– Gražūs koralai. Gražūs skarabėjai – tikrai seni. – Kerinti jo šypsena darėsi panaši į iššieptus žvėries nasrus.

Elinora pastebėjo audinių krautuvę, ir jie perėję gatvę įėjo vidun.

– Mes išgelbėti! – pasakė jinai. – Jis nedrįs čia užeiti. Aš baisiai bijojau, kad jis nepradėtų kandžiotis. Vargšas žmogelis. Reikės ką nors iš jo nupirkti. – Ir ji kreipėsi į pardavėją už prekystalio.

– Kol tu išsirinksi, – tarė Filipas iš anksto žinodamas, kad Elinora rinksis be galo ilgai ir nuobodžiai, – aš nueisiu cigarečių.

Jis išėjo į įkaitusią gatvę. Žmogus su fesu laukė jo. Prišokęs jis nutvėrė Filipą už rankovės. Iš nevilties jis nusprendė mesti paskutinį kozirį.

– Gražūs atvirukai, – sušnibždėjo jis paslaptingai traukdamas voką iš vidinės kišenės. Pikantiškas dalykėlis. Tik dešimt šilingų.

Filipas pasižiūrėjo į jį nesuprantančiu žvilgsniu.

– Nekalbu angliškai, – pasakė jis ir nušlubavo gatve tolyn. Žmogus su fesu sekė iš paskos.

– *Très curieuses*, – pasakė jis. – *Très amusantes. Moeurs arabes. Pour passer le temps à bord. Soixante francs seulement**. – Tačiau Filipo veidas liko toks pat nesuprantantis. – *Molto ar-*

* Labai įdomu. Labai smagu. Arabų papročiai. Linksmintis garlaivyje. Tiktai šešiasdešimt frankų *(pranc.)*.

tistiche, – pabandė jis itališkai. – *Proprio curiose. Cinguanta franchi**. – Jis beviltiškai stengėsi ką nors įžiūrėti nieko nesakančiame Filipo veide. – *Hübsch*, – tęsė jis toliau. – *Sehr geschlechtlich. Zehn Mark***. – Nė vienas raumuo nesujudėjo. – *Muy hermosas, muy agraciadas, mucho indecorosas****, – vėl pabandė jis. – *Skon bref kort. Liderling fotografi bild. Nakna jungfrun. Verklig smutsig*****. – Filipas akivaizdžiai buvo ne skandinavas. Gal tada slavas? – *Sprosny obraz******, – įsiteikdamas suokė žmogelis. Jokio poveikio. Gal pamėginti portugališkai? – *Photographia deshonesta*******, – pradėjo jis. Filipas pratrūko kvatoti.

– Šekit, – pasakė jis duodamas jam pusę kronos. – Jūs to nusipelnėt.

– Ar radai, kokių norėjai? – paklausė Elinora, kai jis sugrįžo.

Jis linktelėjo.

– Be to, atradau vienintelį įmanomą Tautų Sąjungos pamatą. Vienintelį bendrą interesą. Mūsų išsišiepęs bičiulis pasiūlė man nepadorius atvirukus septyniomis skirtingomis kalbomis. Jis gaišta laiką Port Saide. Jam reikėtų būti Ženevoje.

– Pas jus dvi damos, – pranešė kurjeris.

– Dvi? – pakėlė tamsius antakius Berlepas. – Dvi? – Kurjeris užsispyręs tvirtino, kad dvi. – Gerai, veskite jas čionai. – Kurje-

* Labai meniška. Labai įdomu. Penkiasdešimt frankų *(ital.)*.
** Gražu. Labai seksualu. Dešimt markių *(vok.)*.
*** Labai gražūs, labai vaizdingi, labai nepadorūs *(isp.)*.
**** Gražūs atvirukai. Labai natūralios nuotraukos. Nuogos merginos. Tikrai nešvanku *(šved.)*.
***** Nepadorūs paveikslėliai *(lenk.)*.
****** Nepadorios nuotraukos *(port.)*.

ris išėjo. Berlepas suirzo. Jis laukė Ramolos Sevil, tos pačios Ramolos Sevil, kuri parašė:

Aš meilės vergė, nuo pat pasaulio sukūrimo
Nemirtingųjų aistrą ir glamones pažinau,
Aš dieviškąją Ledos gulbę spaudžiau prie krūtinės,
Ir Pario meilės glėbyje alpau.

Ir staiga ji ateina su duenja. Visai nepanašu į tokią kaip ji. Dvi damos. Abejos durys į jo šventyklą atsidarė vienu metu. Per vienas įėjo Etelė Kobet su pluoštu skilčių. Pro kitas įžengė dvi damos. Sustojusi ant slenksčio Etelė žiūrėjo į jas. Viena buvo aukšta ir nepaprastai liesa. Kita, beveik tokio pat ūgio, buvo apkūni. Abi jau toli gražu nebe jaunos. Liesoji – suvytusi kokių keturiasdešimt trejų ketverių metų senmergė. Apkūnioji – gal kiek vyresnė, bet išsaugojusi našlės žydėjimą ir šviežumą. Liesoji buvo gelsvo, kaulėto veido, neaiškios spalvos plaukais, pilkomis akimis ir gana madingai apsirengusi – ne paryžietiškai, bet kur kas jaunatviškesniu ir lengvabūdiškesniu Holivudo stiliumi – šviesiai pilkai ir rausvai. Apkūnioji dama buvo labai šviesi, mėlynakė, ilgais auskarais ir lazurito karoliais, priderintais prie akių spalvos. Jos apsirengimo stilius buvo solidesnis ir labiau europietiškas negu pirmosios, ir ji buvo apsikarsčiusi ne itin brangiais papuošalais, kurie tyliai skimbčiojo jai einant.

Abi damos įėjo į kambarį. Berlepas apsimetė, kad yra taip įnikęs į rašinį, kad net negirdėjęs atidarant durų. Ir tik tuomet, kai damos priėjo prie pat stalo, jis pakėlė akis nuo popieriaus, kuriame kažką įnirtingai rašė ir – su kokia nuostaba veide, koks suglumęs ir kaltas! – pašoko nuo kėdės.

– Atleiskite. Labai atsiprašau... Nepastebėjau. Žmogus kartais taip įsigilini. – Jis slogavo ir visos „m“ ir „n“ buvo virtusios į „b“ ir „d“. – Toks užsiėbęs, kad depastebėjau.

Jis apėjo stalą, norėdamas su jomis pasisveikinti, šypsodamasis savo labiausiai sudvasinta sodomiška šypsena. Bet mintyse šūkčiojo: „Kokios klaikios bobos!“

– Kuri gi iš judviejų, – suokė jis su šypsena žiūrėdamas čia į vieną, čia į kitą, – leiskite paklausti, būsite panelė Sevil?

– Nė viena, – atsakė apkūnioji sodriu balsu, bet žaismingai ir su šypsena.

– Arba abidvi, jeigu norite, – pasakė antroji. – Jos balsas buvo aukštas ir metalinis, ji kalbėjo aštriai, trūkčiodama, neregėtu, svaiginamu greičiu berdama žodžius. – Abi ir nė viena.

Tuomet abi damos vienu metu pratrūko kvatoti. Žiūrėdamas į jas ir klausydamasis Berlepas jautė, kaip jį apima silpnumas. Į kokią istoriją jis įsivėlė? Tikros pabaisos. Jis nusišnypštė, paskui ėmė kosėti. Nuo jų jo liga paaštrėjo.

– Visa esmė ta, – pasakė apkūnioji dama šelmiškai palenkusi galvą į šoną ir šiek ties švepluodama, – viša ešmė ta...

Tačiau liesoji ją nutraukė.

– Visa esmė ta, – pasakė ji, berdama žodžius tokiu pašėlusiu greičiu, kad buvo neaišku, kaip ji spėja juos tarti, – kad mūsų darbas yra bendras, vieningas ir, tam tikra prasme, sąmokslas. – Ir ji plonai šaižiai nusijuokė.

– Taip, šąmokšlaš, – pritarė apkūnioji, žaismingai juokais švepluodama.

– Mes esame dvi susidvejinusios Romolos Sevil asmenybės dalys.

– Aš vaidinu daktaro Džekilio vaidmenį, – įsiterpė apkūnioji, ir abi vėl nusikvatojo.

„Sąmokslas, – pagalvojo Berlepas vis labiau šiurpdamas. – Tikrai kad sąmokslas!“

– Daktaras Džekilis, dar žinomas kaip Ruta Hofer. Leiskite jus supažindinti su panele Hofer.

– O aš jums pristatysiu poną Haidą, dar žinomą kaip panelė Hignet.

Berlepas paspaudė abiem moteriškėms ranką ir sumurmėjo kažką panašaus į tai, kad jam esą depaprastai balodu sutikti autores, kurių darbas padaręs jam tokį įspūdį. „Kaip man jų atsikratyti? – klausė jis savęs. – Kokia energija, kokia nesuvaldoma jėga ir valia! Taip lengvai jos neatstos. – Baimė suspaudė jam širdį. – Jos kaip garo turbinos“, – šovė jam mintis. Dabar kibs prie jo, kad jis spausdintų jų klaikius eilėraščius. Tą jų nešvankią rašliavą – juk turint galvoje šitų moteriškių amžių, atkaklumą ir išvaizdą, ji tiesiog nešvanki. „Raganos!“ – keikė jas mintyse, niršdamas, kad jos apgaule prisiviliojo jį ir, pasinaudojusios jo naivumu, apkvailino. Kaip tik tą akimirką jis išvydo panelės Kobet žvilgsnį. Ji klausiamai parodė jam korektūrą. Jis papurtė galvą.

– Vėliau, – pasakė jis jai oriai ir dalykiškai.

Panelė Kobet nusisuko ir išėjo, bet prieš tai jis spėjo pamatyti jos veide šmėstelint piktdžiugą. Tegu ją velnias! Tai darosi nebepakenčiama.

– Mus taip sujaudino ir sužavėjo malonus jūsų laiškas.

Berlepas nusišypsojo pranciškoniška šypsena.

– Malonu, kai žmogus gali kuo nors pasitarnauti literatūrai.

– Mumis taip retai kas susidomi.

– Taip, retai, – pakartojo panelė Hignet ir berdama žodžius tokiu greičiu, kokiu sakoma: „Geri vyrai geroj girioj gerą girą

gėrė“, per trumpiausią įmanomą laiką ir su minimaliu skaičiumi klaidų išguldė jų veiklos ir nesėkmių istoriją. Jau šešerius metus jos gyvenančios Vimbldone, prisidengusios Romolos Sevil slapyvardžiu, ir per tą laiką tik devynis kartus jų kūryba buvusi atspausdinta. Tačiau jos nepraradusios vilties. Žinojusios, kad jų valanda išmuš. Jos rašiusios toliau. Daug rašiusios. Gal ponui Berlepui būtų įdomu susipažinti su jų pjesėmis? Atidariusi planšetę panelė Hignet išėmė iš jos keturis storus mašinėle perrašytus rankraščius ir padėjo ant stalo. Tai buvo baltosiomis eilėmis parašytos istorinės dramos. Jų pavadinimai buvo tokie: „Fredegonda“, „Normandijos hercogas“, „Semiramidė“ ir „Žilis de Recas“.

Pagaliau jos išėjo, išgavusios Berlepo pažadą perskaityti jų pjeses, atspausdinti sonetų ciklą ir papusryčiauti drauge su jomis Vimbldone. Berlepas atsiduso, paskui nutaisęs akmeninį viršininko veidą, paskambino panelei Kobet.

– Turite korektūrą? – paklausė jis tarsi iš kokios tolybės, nepakeldamas į ją akių.

Ji padavė jam skiltis.

– Aš paskambinau jiems ir paraginau greičiau surinkti likusią.

– Gerai.

Stojo tyla. Ją nutraukė panelė Kobet, ir nors Berlepas į ją nežiūrėjo, jis iš balso pajuto, kad ji šypsosi.

– Ta Ramola Sevil, – pasakė ji, – padarė jums netikėtumą, ar ne?

Panelės Kobet ištikimybė Siuzanos atminimui, kurią ji ryžtingai puoselėjo, buvo nepajudinama. Ji pati buvo įsimylėjusi Berlepą. Jos ištikimybė Siuzanai ir tam platoniškam dvasingumui, kuris buvo tarsi firminis Berlepo meilės ženklas (iš pradžių ji tikėjo, kad tie gražūs žodžiai, kuriuos jis nuolat kartojo,

buvo nuoširdūs), užsigrūdino ir sustiprėjo nepailstamoje kovoje su meile. Berlepas, turintis šioje srityje neblogą patirtį, netrukus suprato, kad čia, šiurkščiai kalbant, – taip nekalba netgi jo kipšiukas, – „nieko nepaimsi“. Siekdamas jos, jis tik susigadins savo didžiai dvasingo žmogaus reputaciją. Nepaisant to, kad mergina buvo jį įsimylėjusi, arba, tam tikra prasme, būtent dėl to (nes mylėdama ji baimingai suvokė, kaip lengva išduoti Siuzanos atminimą ir tyrą dvasingumą, ir, matydama pavojų, visomis išgalėmis kovojo su juo), ji niekada, kaip jis suprato, neleis jam žengti žingsnio, kad ir labai lėto, nuo dvasingumo prie kūniškumo, tegu ir subtiliausių jo formų. Kadangi jis niekada nebuvo jos įsimylėjęs ir jautė jai tik paauglišką trauką, kurią galėjo patenkinti beveik bet kuri normalios išvaizdos moteris, jam nieko nereiškė susivaldyti ir atsitraukti. Be to, jis paskaičiavo, kad atsitraukimas sustiprins jos žavėjimąsi jo dvasingumu ir pakurstys jos meilę. Kaip jau teko įsitikinti, labai naudinga laikyti darbuotojas, kurios tave įsimylėjusios. Jos dirba daug daugiau ir reikalauja daug mažiau už tas, kurios nėra įsimylėjusios. Kurį laiką viskas buvo kaip sviestu patepta. Panelė Kobet atstojo tris sekretores ir pasiuntinuką ir, be to, dievino savo šefą. Bet paskui pasidarė sudėtingiau. Berlepas per daug dėmesio skyrė žurnalo bendradarbėms. Viena iš jų, su kuria Berlepas iš tikrųjų miegojo, atėjusi prisipažino Kobet. Jos tikėjimas buvo sugriautas. Teisėtą pasipiktinimą Berlepo elgesiu, kurį ji laikė Siuzanos ir jo paties idealų išdavyste, jo apgalvotą veidmainiavimą kurstė jos pačios jausmai. Jis išdavė ir ją. Ji niršo ir jautėsi įžeista. Pasipiktinimas ir skriauda dar labiau sustiprino idealistišką jos ištikimybę. Tiktai per šią ištikimybę Siuzanai ir dvasingumui galėjo reikštis jos pavyduliavimas.

Paskutinis lašas buvo Beatrisė Gilrei. Panelės Kobet kantrybės taurė persipildė, kai Beatrisė buvo įvesdinta į redakciją ir, maža to, ėmė kai ką rašyti žurnalui. Kobet guodėsi tuo, kad Beatrisė rašė tik žinutes į „Trumpų pastabų“ skyrelį, kurių vis tiek niekas neskaito. Ir vis dėlto ji jautė skaudų apmaudą. Ji buvo daug geriau išsilavinusi už tą kvaišą Beatrisę ir daug protingesnė. Šiai tik dėl jos pinigų buvo leista rašyti. Beatrisė paaukojo laikraščiui tūkstantį svarų. Ji dirbo už dyka ir, kas baisiausia, dirbo kaip pamišusi. Taip, kaip iš pradžių dirbo pati panelė Kobet. Dabar Kobet stengėsi padaryti kuo mažiau. Ji reikalavo savo teisių, niekada nė viena minute neateidavo anksčiau ir neišeidavo nė minute vėliau. Ji dirbo tik tą darbą, už kurį jai buvo mokama. Berlepas buvo susierzinęs, įsižeidęs, nusiminęs. Jis arba turėjo daugiau dirbti pats, arba samdyti kitą sekretorę. Kaip tik tada likimas atsiuntė Beatrisę. Ji perėmė visą techninį darbą, kuriam Kobet dabar nebelikdavo laiko. Norėdamas atlyginti jai už tą darbą ir tūkstantį svarų, Berlepas leido jai šiek tiek pačiai rašyti. Ji, žinoma, nemokėjo to daryti, bet tai buvo nesvarbu. Niekas niekada neskaitydavo „Trumpų pastabų“.

Kai Berlepas perėjo gyventi pas Beatrisę, panelės Kobet kantrybės taurė vėl išsiliejo per kraštus. Iš to piktumo ji šoko įspėti Beatrisę dėl jos nuomininko. Tačiau nesavanaudiškas rūpestis Beatrisės reputacija ir nekaltybe buvo pernelyg aiškiai, nors ir prieš jos valią, atmiežtas pagieža Berlepui. Tad jos įsikišimas baigėsi tuo, kad Beatrisė jai davė griežtą atkirtį.

– Ji tiesiog nepakenčiama, – skundėsi po to Beatrisė Berlepui, neatskleisdama tačiau visų priežasčių, dėl kurių toji moteris jai atrodo tokia nepakenčiama.

– Jos nelengvas charakteris, – mielaširdingai lyg Kristus tarė Berlepas. – Bet ji verta užuojautos. Jos gyvenimas buvo sunkus.

– Nesuprantu, kodėl sunkus gyvenimas turėtų pateisinti netinkamą žmogaus elgesį.

– Reikia būti atlaidiems, – tarė Berlepas kraipydamas galvą.

– Jumis dėta, – tarė Beatrisė, – aš jos nelaikyčiau. Išgrūsčiau lauk.

– Ne, aš negaliu to daryti, – lėtai, mąsliai atsakė Berlepas, tarsi visas šis pokalbis būtų vykęs jo galvoje. – Neleidžia aplinkybės. – Jis nusišypsojo sodomiška šypsena – vos pastebima, tyra ir švelnia. Paskui vėl pakraipė savo tamsiaplaukę romantišką galvą. – O aplinkybės gana savotiškos. – Ir jis ėmė miglotai aiškinti, taip konkrečiai ir nepasakydamas, kuo reiškiasi tas aplinkybių savotiškumas, ir kažkaip susidrovėjęs, lyg jam būtų buvę nesmagu save patį girti. Iš viso to Beatrisė turėjo suprasti, kad jis laiko panelę Kobet iš pasigailėjimo. Ją užplūdo susižavėjimas ir drauge gailestis – susižavėjimas jo gerumu ir gailestis dėl jo bejėgiškumo tokiame nedėkingame pasaulyje.

– Ir vis dėlto, – pasakė ji karingu veidu, belste išbelsdama žodžius, – nesuprantu, kodėl jūs leidžiate jai iš savęs tyčiotis. Aš nepakęsčiau, kad su manimi taip kas nors elgtųsi.

Nuo tos dienos ji kiekviena proga stengdavosi prikibti prie panelės Kobet ir pasakyti jai ką nors grubaus. Panelė Kobet atžariai atkirsdavo, šiurkščiai pertraukdavo arba nusišaipydavo. „Literatūros pasaulio“ redakcijoje buvo paskelbtas karas. Aukštybėse, nedalyvaudamas kautynėse, bet ir ne visai bešališkas, kaip dievas atiduodantis pirmenybę gėriui – šiuo atveju gėriui Beatrisės asmenyje – virš karo lauko pleveno Berlepas.

Epizodas su Ramola Sevil davė peno Kobet piktdžiugai.

– Ar matėte tas dvi košmariškas poetes? – apsimestinai draugiškai paklausė ji Beatrisės.

Beatrisė dėbtelėjo į ją. Ką ji čia sugalvojo?

– Kokias poetes? – įtariai paklausė ji.

– Tas dvi kraupias pagyvenusias poniutes, kurias redaktorius pasikvietė, tikėdamasis sulaukti vienos ir jaunos. – Ji nusijuokė. – Ramola Sevil. Taip buvo pasirašyti eilėraščiai. Tai skambėjo taip romantiškai. Ir eilės buvo romantiškos. Bet jau tos dvi autorės! Viešpatie apsaugok! Kai pamačiau redaktorių jų gniaužtuose, man tikrai jo pagailo. Bet kita vertus, pats bėdą prisišaukė. Jeigu jis rašys visoms savo korespondentėms...

Tą vakarą Beatrisė atnaujino savo nusiskundimus panele Kobet. Negana to, kad moteriškė įkyri ir įžūli – dėl to dar būtų galima pakentėti, jeigu jinai sąžiningai atliktų savo darbą, – bet ji dar ir tinginė. Žurnalo leidyba – toks pat darbas kaip ir visi kiti. Negalima užsiimti normalia veikla labdaros pagrindu. Berlepas vėl neaiškiai ir neryžtingai ėmė postringauti apie ypatingas aplinkybes. Beatrisė nepasidavė. Jiedu susiginčijo.

– Kartais gerumas būna ne į gera, – griežtai užbaigė ji.

– Nejaugi? – tarė Berlepas, ir jo šypsena buvo tokia kerinti ir ilgesingai pranciškoniška, kad Beatrisės ledai beregint ištirpo.

– Taip, būna, – išbeldė ji, jausdama dar didesnį priešiškumą ir neapykantą panelei Kobet ir dar didesnį švelnumą ir motinišką prieraišumą Berlepui. Kitaip tariant, jos pasipiktinimas buvo pamuštas švelnumu. Piktindamasi ji galvojo: „Vargšelis Denisas. Jam būtinai reikia priežiūros. Jis toks geras“.

– Jūsų siaubingas kosulys, – pasakė ji balsiai frazę, kuri tik iš pirmo žvilgsnio atrodė nesusijusi su paskutiniąja. Jis per daug geras, nėra, kas juo pasirūpina, jis kosėja – visos šios mintys

buvo logiškai susijusios. – Jums reikia, – tęsė jinai tuo pačiu griežtu, įsakmiu balsu, – gerai išsitrinti kamparo aliejumi ir pasidaryti kompresą. – Ji tarė žodžius beveik grėsmingai, lyg būtų grasinusi jį gerai išperti ir mėnesį maitinti duona ir vandeniu. Taip reiškėsi jos rūpestingumas. Tačiau koks jaudinantis švelnumas slypėjo po tuo rupiu paviršiumi!

Berlepas su džiaugsmu leido įgyvendinti jai savo švelnųjį grasinimą. Pusę dešimtos jis gulėjo lovoje su karšto vandens buteliu. Išgėrė stiklinę virinto pieno su medum ir dabar čiulpė leidinuką nuo kosulio. Kaip gaila, galvojo jis, kad ji ne jaunesnė. Nors ji vis dar atrodo stebėtinai jauna. Jos veidas, figūra greičiau kaip dvidešimt penkerių negu trisdešimt penkerių metų moters. Įdomu, kaip ji elgsis, kai jis švelnumu ir kantrybe nugalės jos baimes? Keistai atrodo tokios vaikiškos suaugusios moters baimės. Kažkokia jos dalis nustojo augti po to, kai dėdė Benas pasiskubino su savo eksperimentais. Berlepo kipšiukas nusišiepė, prisiminęs, kaip ji pasakojo apie tą atsitikimą.

Pasigirdo beldimas į duris ir įėjo Beatrisė, nešina kamparo aliejumi ir vata kompresui.

– O štai ir budelis, – juokdamasis pasakė Berlepas. – Noriu mirti kaip vyras. – Jis atsisegė pižamos švarką. Jo kūnas buvo baltas ir gerai įmitęs; šonkauliai vos matėsi po raumenimis, tarp spenelių palei krūtinkaulį driekėsi tamsių susirangiusių plaukų juosta. – Būkite negailestinga, – pajuokavo jis. – Aš pasiruošęs. – Ir jis šelmiškai nusišypsojo.

Beatrisė atkimšo buteliuką ir užsipylė kvepiančio aliejaus ant dešinės rankos delno.

– Imkite buteliuką, – paliepė ji, – ir pastatykite. – Jis padarė kaip lieptas. – Na, – pasakė ji, kai jis vėl išsitiesė, – ir ėmė jį trinti.

Jos ranka slydo jo krūtine aukštyn ir žemyn, energingai, dalykiškai. O kai dešinioji pavargo, ji trynė kaire – pirmyn, atgal, pirmyn, atgal.

– Jūs kaip maža garo mašina, – tarė Berlepas vis taip pat šelmiškai šypsodamasis.

– Aš panašiai ir jaučiuosi, – pasakė ji. – Bet tai buvo netiesa. Nežinia, kaip ji jautėsi, bet tikrai ne kaip mašina. Jai teko nugalėti savotišką siaubą, kol ji prisilietė prie jo balto, įmitusio kūno. Ne todėl, kad jis būtų buvęs bjaurus ar atstumiantis. Priešingai, tobulai balta ir stangri krūtinė buvo veikiau graži. Daili kaip statulos torsas. Taip, statulos. Tiktai statula turėjo juodus susirangiusius išilgai krūtinkaulio plaukelius ir mažutį rudą apgamą, kuris kilnojosi su oda nuo širdies plakimo. Statula buvo gyva, ir tai jaudino. Balta nuoga krūtinė buvo graži, tačiau beveik atgrasiai gyva. Paliesti ją... Ji sudrebėjo mintyse iš siaubo ir pyktelėjo ant savęs už tokį kvailumą. Beatrisė ryžtingai ištiesė ranką ir pradėjo trinti. Jos delnas mikliai slydo aliejuota oda. Delnas jautė jo kūno šilumą. Per odą ji užčiuopė kietus kaulus. Šiurkštoki plaukeliai išilgai krūtinkaulio pakuteno pirštus, o maži speneliai buvo kieti ir stangrūs. Ji vėl sudrebėjo, ir ta baimė, kurią ji turėjo nugalėti, pasirodė jai kažkuo maloni, o visur prasismelkiantis siaubas ir po kūną sklindantis pasibjaurėjimas teikė keistą palaimą. Ji trynė toliau energingais ir tolygiais judesiais tarsi garo mašina, bet sielos gilumoj virpėjo visa savo susidvejinusia esybe ir jautė tokį jėgų atplūdį!

Berlepas gulėjo užsimerkęs, vos vos šypsodamasis iš malonumo, visiškai atsidavęs nugalėtojo malonei. Jis mėgavosi vaikišku bejėgiškumu; jos rankose jis jautėsi kaip vaikas, – motinos nuosavybė ir žaisliukas, – nebepriklausantis pats sau. Jos

rankos, liečiančios jo krūtinę, buvo šaltos; jo kūnas buvo atsipalaidavęs ir atsidavęs kaip molis tose stipriose šaltose rankose.

– Pavargote? – paklausė jis, kai ji stabtelėjo trečią kartą, norėdama pailsinti pavargusią ranką ir tęsti su kita. Jis atsimerkė pasižiūrėti į ją. Ji papurtė galvą. – Su manim tiek vargo, kaip su mažu vaiku.

– Koks čia vargas.

Tačiau Berlepas būtinai norėjo pagailėti jos ir atsiprašyti.

– Vargšė Beatrisė! – tarė jis. – Kiek jums tenka su manim terliotis! Man tikrai gėda.

Beatrisė nieko nesakydama nusišypsojo. Ji daugiau nebevirpėjo nuo nepaaiškinamo pasibjaurėjimo. Ji jautėsi nepaprastai laiminga.

– Na štai! – pasakė ji pagaliau. – Dabar kompresas. – Atidarė kartoninę dėžutę ir išvyniojo oranžinę vatą. – Svarbiausia dabar pritvirtinti ją prie krūtinės. Galbūt čia tiktų tvarstis, porą kartų apsukus aplinkui? Kaip manote?

– Aš nieko nemanau, – atsakė Berlepas, vis dar mėgaudamasis savo infantiliškumu. – Aš – jūsų rankose.

– Tada sėskitės, – paliepė ji. Jis atsisėdo. – Prilaikykite vatą, kol apsuksiu tvarstį. – Norėdama apjuosti tvarstį, ji turėjo pasilenkti prie jo labai arti, beveik jį apkabinti; akimirką, kai ji vyniojo tvarstį, jos rankos susitiko jam už nugaros. Berlepas nuleido galvą ir prisispaudė kakta jai prie krūtinės. Pavargusio vaiko kakta prie minkštos motinos krūtinės. – Prispauskite tvarstį, kol paimsiu žiogelį.

Berlepas pakėlė galvą ir atsigulė ant pagalvės. Tirštai nuraudusi, bet vis tiek labai dalykiška ir greita, Beatrisė nusegė vieną žiogelį nuo kartoninės kortelės.

– Dabar atsakingiausias momentas, – juokdamasi pasakė ji. – Ar nesupyksite, jeigu įdursiu jums žiogeliu?

– Nesupyksiu, – pasakė jis, ir tai buvo tiesa; jis nesupyks. Jam netgi bus malonu, jeigu ji jam įdurs. Bet ji to nepadarė. Mikliai, įgudusiu judesiu Beatrisė susegė tvarstį.

– Štai ir viskas!

– Ką man dabar daryti? – paklausė Berlepas, trokštantis paklusti.

– Gulkite.

Jis atsigulė. Ji užsagstė jam pižamos švarką.

– O dabar pasistenkite kuo greičiau užmigti. – Ji užtraukė antklodę jam iki smakro ir apkamšė jį. Paskui nusijuokė. – Jūs dabar kaip mažas berniukas.

– Ar nepabučiuosite manęs nakčiai?

Beatrisės skruostai paraudo. Ji pasilenkė ir pabučiavo jį į kaktą.

– Labanakt, – pasakė. Ir staiga panūdo apkabinti jį, priglausti jo galvą prie krūtinės ir glostyti plaukus. Bet tiktai palietė pirštais jo skruostą ir išbėgo iš kambario.

XIX SKYRIUS

Mažasis Filas gulėjo lovoje. Kambarys skendėjo oranžinėje prieblandoje. Siauras saulės spindulėlis skverbėsi pro užtrauktas užuolaidas. Filas šiandien buvo itin neramus.

– Kiek valandų? – pagaliau suriko jis, nors jau ne pirmą kartą, vis paraginamas ramiai gulėti.

– Dar ne tiek, kad galėtum keltis, – atsiliepė panelė Fjuks iš kito koridoriaus galo. Jos balsas buvo pridusęs, nes kaip tik tuo metu ji vilkosi savo mėlyną suknelę: galva buvo įstrigusi šilkinėje tamsoje, o rankos aklai ir beviltiškai ieškojo rankovių. Šiandien turėjo atvažiuoti Filo tėvai. Buvo tikimasi, kad per priešpiečius jie bus Gatendene. Aplinkybės reikalavo, kad ji apsivilktų savo geriausią mėlyną suknelę.

– Bet kiek dabar laiko? – vėl piktai suriko berniukas. – Kiek rodo jūsų laikrodis?

Panelės Fjuks galva išlindo į šviesą.

– Be dvidešimt pirma, – atsiliepė ji. – Gulėk ramiai.

– O kodėl ne pirma?

– Todėl, kad ne pirma. Daugiau aš tau neatsakinėsiu. O jeigu dar šūkaliosi, tai pasakysiu mamai, koks buvai bjaurus.

– Pati bjauri! – atšovė Filas verksmingu iš pykčio balsu, bet taip tyliai, kad panelė Fjuks beveik negirdėjo. – Nekenčiu! –

Jis, žinoma, nejautė jai neapykantos, tačiau taip išreiškė savo protestą, ir garbė buvo išgelbėta.

Panelė Fjuks toliau gražinosi. Ji buvo sudirgusi, įsibaiminusi, nemaloniai susijaudinusi. Ką jie pasakys apie Filą – jos Filą, apie Filą, kurį jinai sukūrė? „Tikiuosi, kad jis gražiai elgsis, – galvojo ji. – Tikiuosi, kad jis elgsis gražiai." Kai nori, jis moka būti toks mielas, kaip angeliukas. O jeigu būna nepanašus į angeliuką, tam visada yra kokia nors priežastis; bet kad suvoktum tą priežastį, reikia jį pažinoti, reikia suprasti. Galbūt jie nesugebės įžvelgti tos priežasties. Juk taip ilgai buvo išvykę, gal net užmiršo, kaip jis atrodo. Šiaip ar taip, jie nežino, koks jis dabar, koks tapo per pastaruosius keletą mėnesių. Ji tik viena pažįsta *tokį* Filą. Pažįsta ir myli – labai, labai myli. Tik ji viena. Bet ateis diena, kai teks su juo atsisveikinti. Jis nepriklauso jai, ji neturi į jį jokių teisių, tik myli jį. Jie gali kada panorėję Filą iš jos atimti. Jos atspindys veidrodyje staiga subangavo ir dingo vaivorykštinėje migloje, o skruostais staiga ėmė ristis ašaros.

Traukinys atvažiavo tiksliai nurodytu laiku ir automobilis jau laukė jų. Filipas ir Elinora įsėdo.

– Kaip gerai, kad mes vėl čia! – Elinora suspaudė vyro ranką. Jos akys švytėjo. – Viešpatie, – pridūrė ji su siaubu, nelaukdama atsakymo, – kiek naujų namų pristatyta ant kalvos. Kaip šitaip galima?

Filipas pasižiūrėjo ton pusėn.

– Tarsi koks miestas sode, ar ne? – pasakė jis. – Gaila, kad anglai taip mėgsta gamtą, – pridūrė jis. – Jie naikina ją su meile.

– Ir vis dėlto kaip čia gera! Argi tavo širdis nespurda iš susijaudinimo?

– Širdis? – perklausė jis atsargiai. – Na...

– Argi nesijauti laimingas, kad vėl pamatysi savo sūnų?

– Savaime suprantama.

– „Savaime suprantama!“ – Elinora pašaipiai pakartojo jo žodžius. – Ir dar tokiu tonu! Man tai niekada neatrodė „savaime suprantama“, o dabar, pagaliau, aš jaučiuosi susijaudinusi kaip niekad gyvenime.

Abu nutilo. Mašina riedėjo vingiuotomis gatvelėmis. Kelias ėmė kilti į viršų. Pro bukų giraitę jie išvažiavo į miškingą plynaukštę. Ilgos žalios alėjos gale apšviestas saulės stūksojo iškiliausias Tentemauntų didybės paminklas – Gatendeno markizo rūmai. Vėliava plevėsavo vėjyje – vadinasi, jo šviesybė savo rezidencijoje.

– Kurią nors dieną reikės aplankyti tą seną pamišėlį, – tarė Filipas.

Gelsvai rudi elniai rupšnojo parke žolę.

– Kodėl žmonės keliauja? – paklausė Elinora žiūrėdama į juos.

Panelė Fjuks ir mažasis Filipas laukė jų ant laiptų.

– Man rodos, girdžiu burzgiant mašiną, – pasakė panelė Fjuks. Putlus jos veidas buvo labai išblyškęs: širdis plakė dvigubai smarkiau. – Ne, – nusprendė atidžiau pasiklausiusi. Tai, ką ji išgirdo, tebuvo neramus jos širdies plakimas.

Mažasis Filipas nesmagiai mindžikavo, galvodamas tik apie tai, kaip greičiau nuėjus į „gerą vietą“. Jam atrodė, kad pilve apsigyveno ežys.

– Argi tu nesidžiaugi? – dirbtinai žvaliai paklausė panelė Fjuks, stengdamasi neparodyti savo baimės ir trokšdama, kad vaikas pasitiktų tėvus nežmoniškai džiaugdamasis. – Nejaugi tavo širdis nespurda iš susijaudinimo? – Juk panorėję jie gali atimti jį iš jos ir neleisti jai niekada jo pamatyti.

– Taip, – gana vangiai atsakė mažasis Filipas. Jis buvo susirūpinęs tuo, kas dėjosi jo viduriuose.

Ramus jo tonas nuvylė panelę Fjuks. Ji tiriamai pasižiūrėjo į jį.

– Filai? – paklausė ji pastebėjusi jo nelinksmą čarlstoną. Vaikas linktelėjo. Ji paėmė jį už rankos ir nuskubėjo į namus.

Po minutės Filipas ir Elinora privažiavo prie verandos, kurioje buvo tuščia. Elinora negalėjo nuslėpti nusivylimo. Ji taip gyvai įsivaizdavo tą sceną, kaip Filipas stovi ant laiptelių ir iš visų jėgų mojuoja, taip aiškiai girdėjo mintyse jo balsą. O ant laiptelių nieko nebuvo.

– Niekas mūsų nepasitinka, – pasakė ji graudžiu balsu.

– Kodėl jie turėtų stovėti čia ir laukti? – paklausė Filipas. Jis nemėgo bruzdesio. Mieliausia jam būtų buvę grįžti namo apsigaubus skraiste, kad niekas nematytų. Taip, kaip dabar, irgi buvo neblogai.

Jie išlipo iš mašinos. Laukujės durys buvo atviros. Jie įžengė į vidų. Tyliame ir tuščiame prieškambaryje snaudė trys su puse šimtmečio. Pro arkinius langus skverbėsi saulė. Sienų apkalas buvo nudažytas šviesiai žalia spalva dar aštuonioliktame amžiuje. Seni ąžuoliniai laiptai, išmarginti šviesos dėmėmis, kilo aukštyn į viršutinius aukštus. Ore sklandė aromatinio mišinio dvelksmas; atrodė, jog šią netrikdomą šimtmečių tylą suvokia kažkoks papildomas jutimas.

Elinora apsidairė, giliai įkvėpė oro, pirštų galais perbraukė per poliruotą riešutmedžio stalo paviršių, sulenkusi smilių pabarbeno į ant jo stovinčią apvalią Venecijos vazą; stiklo skambesys ilgai aidėjo kvapniame ore.

– Kaip miegančioji gražuolė, – pasakė ji. Bet vos tik spėjo išsižioti, kerai pradingo. Staiga, lyg užgautas stiklas būtų paža-

dinęs iš miego namus, pasigirdo garsai, prasidėjo judėjimas. Kažkur viršuje atsidarė durys ir pro nuleidžiamo tualete vandens ūžimą prasimušė skardus vaikiškas mažojo Filipo balselis; mažos kojytės sutrepsėjo koridoriaus kilimu, sutaukšėjo plikais ąžuolo laiptais. Tuo pat metu durys pirmame aukšte atsidarė ir į kambarį įpuolė kūningoji kambarinė Dobs.

– Ak, ponia Elinora, aš negirdėjau, kaip jūs privažiavot...

Mažasis Filas apsuko paskutinę laiptų įviją. Pamatęs tėvus jis suriko ir pasileido dar greičiau, kone slysdamas pakopomis.

– Neskubėk, neskubėk! – sunerimusi šūktelėjo motina ir bėgte pasileido prie jo.

– Neskubėk! – kaip aidas atsiliepė panelė Fjuks, bėgdama laiptais jam iš paskos. Staiga iš mažosios svetainės su išėjimu į sodą pasirodė ponia Bidleik – visa balta ir tyli, su plevenančiu vualiu kaip koks kerintis vaiduoklis. Ji laikė rankoje krepšelį šviežiai nupjautų tulpių; parištos ant geltonos virvelės kabėjo sodininko žirklės. T'angas trečiasis lodamas atbėgo jai iš paskos. Visi puolė sumišai glėbesčiuotis ir spausti vieni kitiems rankas. Ponios Bidleik pasisveikinimas buvo didingas nelyginant ritualas, grakštus ir iškilmingas lyg senovinis ir šventas šokis. Panelė Fjuks rangėsi iš susijaudinimo ir drovumo, mindžikavo, bandydavo stovėti modistės ar manekenės poza ir kartkartėmis veriamai nusijuokdavo. Spausdama ranką Filipui ji ėmė taip nežmoniškai rangytis, kad vos neprarado pusiausvyros.

„Vargšelė! – spėjo pagalvoti Elinora atsakinėdama į klausimus ir pati klausinėdama. – Jai verkiant reikia ištekėti. Daug labiau negu kai mes išvažiavome."

– Bet kaip jis išaugo! – pasakė ji garsiai. – Ir kaip pasikeitė! –

Ji laikė vaiką per ištiestos rankos atstumą, tarsi žinovas, norintis įvertinti paveikslą. – Jis visada buvo gyvas Filas. Bet dabar... – Ji papurtė galvą. Dabar platus jo veidelis buvo susiaurėjęs, trumpa tiesi nosytė (ta juokinga Filipo „katės nosytė", iš kurios ji visada taip juokdavosi ir kurią taip mylėjo), suplonėjo ir šiek tiek pakumpo, plaukai patamsėjo. – Dabar jis tikras Valteris. Ar jums taip neatrodo? – Ponia Bidleik linktelėjo iš savo tolybių. – Tik ne tada, kai juokiasi, – pridūrė Elinora. – Jo juokas grynai kaip Filo.

– Ką jūs man atvežėt? – paklausė mažasis Filas aiškiai susirūpinęs. Kai žmonės išvažiuoja ir sugrįžta, jie visada ką nors jam atveža. – Kur mano dovana?

– Taip negalima klausti! – sudraudė panelė Fjuks, paraudusi iš gėdos už savo auklėtinį ir rangydamasi visu kūnu.

Tačiau Elinora ir Filipas tiktai juokėsi.

– Kai rimtas – tikras Valteris, – pasakė Elinora.

– Arba tu, – pasakė Filipas žiūrėdamas tai į vieną, tai į kitą.

– Juk tėveliai ką tik atvažiavo! – nesiliovė priekaištavusi panelė Fjuks.

– Bjauri! – atkirto vaikas, piktai ir išdidžiai atmesdamas galvą.

Žiūrėdama į jį, Elinora vos nenusikvatojo balsu. Juk tas staigus smakro pakėlimas taip primena senąjį Kvorlzą, kai jis nori parodyti aplinkiniams savo pranašumą. Akimirką berniukas virto jos uošviu – kvailo ir apgailėtino uošvio miniatiūrine karikatūra. Tai buvo juokinga, bet tuo pačiu kažkodėl labai rimta. Ji norėjo juoktis, tačiau staiga su liūdesiu suvokė begalinį gyvenimo paslaptingumą ir sudėtingumą, bauginančią ateities nežinomybę. Štai stovi jos vaikas, bet jame ir Filipas, ir ji pati, jame ir Valteris, jos tėvas, jos motina, o dabar štai, kai taip kilstelėjo

smakrą – pasirodė ir nelaimėlis ponas Kvorlzas. Ir jame dar gali būti šimtai kitų žmonių. Gali būti? Tikrai yra. Jame yra tetos ir dėdės, kurių ji gal net nėra mačiusi; seneliai ir prosene- liai, kuriuos ji matė tik vaikystėje ir visiškai užmiršo; protėviai, kurie jau seniai mirę, ir taip iki pat pasaulio sukūrimo. Minia nepažįstamų žmonių gyveno jo viduje ir formavo jo mažą kū- nelį, valdė jo protą ir norus, diktavo jo mintis – ir toliau dik- tuos ir valdys. Filas, mažasis Filas, – tas vardas buvo abstrakci- ja, sąlyginis pavadinimas, kaip „Prancūzija“ ar „Anglija“, duo- tas visam kolektyvui, kuris nuolat keičiasi ir susideda iš begalinės daugybės žmonių, – jie gimė, gyveno ir mirė jame, kaip ateina į pasaulį ir išeina vienos šalies gyventojai, išsaugantys tautos, kuriai jie priklauso, identitetą. Ji pasižiūrėjo į vaiką kone su siaubu. Kokia atsakomybė!

– Tai savanaudiška meilė, – neatlyžo Fjuks. – Ir tu neturi manęs vadinti bjauria.

Elinora tyliai atsiduso, pabusdama iš savo susimąstymo, ir pakėlusi vaiką ant rankų priglaudė prie krūtinės.

– Niekis, – pasakė ji pusiau Fjuks, pusiau savo pačios nuo- gąstavimams. – Niekis. – Ir pabučiavo sūnų.

Filipas žvilgtelėjo į laikrodį.

– Gal mums reikėtų apsiprausti ir susitvarkyti prieš valgant, – pasakė jis. – Jis mėgo punktualumą.

– Bet prieš tai, – pasakė Elinora, kuri buvo įsitikinusi, kad valgymas sutvertas žmogui, o ne žmogus valgymui, – mums būtinai reikia užsukti į virtuvę ir pasisveikinti su ponia Inman. Jeigu taip nepadarysime, jinai mums neatleis. Eime.

Tebelaikydama vaiką ant rankų, ji patraukė per valgomąjį. Artėjant prie virtuvės, keptos anties kvapas vis stiprėjo.

Jausdamasis nesmagiai dėl savo nepunktualumo ir būtinybės, nors ir Elinorai už nugaros, kalbėtis su virtuvės tarnais, Filipas nenoromis nusekė jai iš paskos.

Per priešpiečius mažasis Filipas atšventė tėvų sugrįžimą nepakenčiamu elgesiu.

– Jis per daug susijaudino, – vis kartojo vargšė panelė Fjuks, mėgindama pateisinti vaiką, o kartu ir save pačią. Ji vos neverkė. – Jūs pamatysite, ponia Kvorlz, jis pasikeis, kai pripras prie jūsų, – pasakė ji atsisukusi į Elinorą. – Pamatysite, jis būna toks angeliukas. Čia kaltas susijaudinimas.

Ji taip pamilo savo auklėtinį, kad jo pergalės ir pralaimėjimai, jo dorybės ir prasikaltimai vertė ją džiūgauti arba liūdėti, jausti pasitenkinimą arba gėdą lyg dėl savęs pačios. Be to, čia buvo svarbus ir jos profesinis išdidumas. Ji viena buvo už jį atsakinga visus šiuos mėnesius; mokydama jį, kaip reikia elgtis visuomenėje, aiškindama, kodėl Indijos trikampis nuspalvintas tamsiai raudonai, ji sukūrė, suformavo jį. Ir štai dabar, kai jos švelniausios meilės objektas, jos įgūdžių ir kantrybės vaisius klykė prie stalo, spjaudė į lėkštę sukramtytą maistą ir laistė ant stalo vandenį, panelė Fjuks ne tik kaito iš baisios gėdos, lyg ji pati būtų klykusi, spjaudžiusi ir laisčiusi, bet drauge jautė pažeminimą, it fokusininkas, kai jo ilgai ruoštas triukas nepasiseka scenoje, arba kaip idealaus skraidymo aparato išradėjas, kurio mašina tiesiog nenori pakilti nuo žemės.

– Niekis, – ramino ją Elinora, – to ir reikėjo tikėtis. – Jai buvo nuoširdžiai gaila vargšės merginos. Ji pasižiūrėjo į sūnų. Jis verkė, o ji tikėjosi (kaip nepagrįstai!), kad dabar viskas bus visiškai kitaip, kad jinai atras jį jau visai suaugusį ir protingą. Elinora nusiminė. Ji myli jį, bet vaikai nepakenčiami, tiesiog

nepakenčiami. O jis vis dar vaikas. – Klausyk, Filai, – griežtai pasakė ji, – tu turi valgyti. Gana kvailioti.

Berniukas užbaubė dar garsiau. Jis norėjo elgtis gražiai, bet nežinojo, kaip nustoti elgtis blogai. Jis pats sukurstė savo maištingą nepasitenkinimą ir dabar tie jausmai užvaldė jį ir buvo stipresni už jį. Kad ir labai norėtų, jis nebegalėtų būti toks pat smagus kaip pirmiau. Be to, jis niekada nemėgo keptos anties, o dabar, kokias penkias minutes galvodamas apie ją su pasibjaurėjimu ir siaubu, tiesiog nekentė jos. Nuo jos vaizdo, kvapo ir skonio jam iš tikrųjų fiziškai darėsi bloga.

O ponia Bidleik išsaugojo savo metafizinę ramybę. Jos dvasia netrikdoma plaukė tarsi milžiniškas laivas per audrotą jūrą, arba oro balionas, sklendžiantis aukštai virš vandenų ramiame ir nevėjuotame fantazijos pasaulyje. Ji kalbėjosi su Filipu apie budizmą (ponia Bidleik jautė ypatingą potraukį budizmui). Kai pasigirdo pirmieji klyksmai, ji net nepasuko galvos pasidomėti, kas atsitiko, ir tik pakėlė balsą, kad jos žodžiai būtų girdimi per triukšmą. Tačiau klyksmai pasikartojo vėl ir vėl. Ponia Bidleik nutilo ir užsimerkė. Rausvame užmerktų vokų fone sukryžiavęs kojas sėdėjo ramus ir auksinis Buda; aplink jį tokiomis pat pozomis kaip ir jų dievas sėdėjo dvasininkai geltonais rūbais, paskendę palaimingoje meditacijoje.

– Maja, – pasakė ji atsidususi, tarsi pačiai sau. – Maja – amžinoji iliuzija. – Ji vėl atsimerkė. – Antis kietoka, – pasakė ji, kreipdamasi į Elinorą ir panelę Fjuks, kurios tuščiai mėgino priversti vaiką valgyti.

Mažasis Filas griebėsi šios iš dangaus nukritusios jam dingsties.

– Kieta, – paleido dūdas, stumdamas šalin šakutę, ant kurios

panelė Fjuks drebančiomis iš nevilties rankomis laikė pasmeigusi gabalėlį keptos anties su šviežia bulve.

Ponia Bidleik vėl trumpam užsimerkė, paskui pasisuko į Filipą ir ėmė toliau aptarinėti aštuonias budizmo tiesas, nurodančias kelią į nirvaną.

* * *

Tą vakarą Filipas ilgokai rašė į savo dienoraštį, kuriame be jokios tvarkos fiksuodavo įvairius įvykius, mintis, pokalbius, viską, ką buvo pamatęs ir išgirdęs per dieną. Puslapio viršuje jis užrašė: „Senojo namo virtuvė“.

Nusakyti ją visai nesunku. Vario puodų dugnuose atsispindi suveriamieji Tiudorų langai. Masyvi juoda viryklė su blizgančiais plieno apvadais ir ugnies liežuviai, kyščiojantys pro skylę viršuje. Dėžės su razetomis ant palangės. Riebus rausvai gelsvas kastruotas katinas snaudžia pintinėje prie spintos. Stalas taip nudilęs nuo laiko ir nuolatinio šveitimo, kad medžio skaidulos iškilusios minkštesnėje medienoje lyg kokio graverio padarytas dižiulio piršto atspaudo raižinys. Žemų lubų skersiniai. Rudos buko kėdės. Ant stalo kočiojama tešla. Gaminamo maisto kvapas. Įžambus saulės spindulių pluoštas, pilnas dulkių. Ir galiausiai senoji ponia Inman, virėja: nedidukė, trapi, nesutramdoma tūkstančių patiekalų kūrėja! Dar truputėlį padailinus, paveikslas bus baigtas. Bet man dar kažko trūksta. Aš noriu pavaizduoti virtuvę ne tik erdvėje, bet ir laike, užuomina atskleisdamas jos reikšmę žmogaus visatoje. Aš rašau vieną frazę: „Vasara po vasaros, nuo tų laikų, kai Šekspyras buvo vaikas, iki dabar, dešimt virėjų kartų infraraudonaisiais spinduliais skaidė ant iešmo kepamos anties pro-

teino molekules. („Dangaus skrajūne, tu ne mirčiai gimęs ir t.t.").“ Vienas sakinys, ir aš jau pasineriu į istoriją, meną ir visus mokslus. Visa visatos istorija glūdi kiekvienoje jos dalelėje. Įdėmus žvilgsnis gali žvelgti kiaurai pro bet kurį daiktą, kaip pro langą ir matyti visą visatą. Padaryk kepančios anties kvapą peršviečiamą ir pamatysi viską – nuo spiralinių ūkų iki Mocarto muzikos ir šventojo Pranciškaus stigmų. Menininko užduotis – peršviesti tam tikrus taškus, parenkant juos taip, kad už kasdieninių daiktų atsivertų svarbiausios žmogui perspektyvos. Tačiau bet kokiu atveju daiktai, matomi perspektyvoje, turi būti pakankamai keisti, kad tai, kas kasdieniška, atrodytų itin paslaptinga. Klausimas: ar įmanoma to pasiekti nepasiduodant pedantiškumui ir neplėtojant pasirinktos temos be galo be krašto? Apie tai reikia rimtai pagalvoti.

O tuo tarpu – kokia nuostabi yra virtuvė! Kokie mieli jos gyventojai! Ponia Inman tarnauja čia nuo pat Elinoros gimimo. Stebuklingas senatvės grožio pavyzdys! Ir kokia ji didinga, koks aristokratiškai įsakmus jos tonas! Trisdešimt metų išbuvęs nevaržomu monarchu savo valdose, žmogus savaime įgyja karališką stotą, net jeigu jo valdos tėra tik virtuvė. Be jos, dar yra kambarinė Dobs. Ji pasirodė namuose ne taip seniai – prieš pat karą. Dobs – Rablė personažas. Šešių pėdų ūgio ir atitinkamo storumo. Ir tame milžiniškame kūne – Gargantiua dvasia. Koks sodrus humoras, koks gyvenimo geismas, kokie anekdotai, koks kurtinantis kvatojimas! Dobs juokas tiesiog bauginantis. O kai mes užėjome į sandėliuką, ant spintos lentynos pastebėjau žalsvą buteliuką iki pusės pripiltą piliulių – tokių didelių kaip stiklo rutuliukai arba kaip tabletės arkliams, įstumiamos į gerklę per guminę žarną. Koks homeriškas nevirškinimas turi kamuoti jas geriantį asmenį!

Virtuvė gera, bet ir svetainė ne.blogesnė. Sugrįžę iš pasivaikščioji-

mo radome tenai pastorių su žmona prie puodelio arbatos besišnekučiuojančius apie meną. Taip, apie meną. Todėl, kad tai buvo jų pirmas vizitas po apsilankymo akademijoje.

Tai kasmetinis ritualas. Kiekvienais metais kitą dieną po Šeštinių aštuntą valandą penkiasdešimt dvi minutės jie sėda į traukinį ir važiuoja į miestą atiduoti menui duoklę, kurią jam atiduoda net religija – oficialioji religija oficialiajam menui. Jie apeina visus Berlington Hauso salių kampus, prisirašydami į katalogus pastabų, kur tik įmanoma, humoristinių, nes ponas Trubis (jis panašus į Nojų iš vaikiškos arkos) yra vienas iš tų kunigų, kurie laido sąmojus, norėdami parodyti, kad, nepaisant juodos sutanos ir pastoriškos apykaklės, jie yra „žmonės“, „šaunūs vaikinai“ ir t.t.

Apkūni gražutė ponia Trubi ne tokia linksmuolė kaip jos vyras, tačiau būtent tokia, kokią „Pančo“[56] skaitytojai pavadintų „geraširdiška ir smagia siela“, mokančia nekaltai linksmintis ir nuolat juokaujančia. Pakerėtas aš žiūrėjau ir klausiausi, kaip Elinora traukia iš jų naujienas apie parapiją ir akademiją, tarsi būčiau Fabras[57] tarp kietasparnių. Kartkartėmis koks nors pokalbio žodis, įveikęs dvasinę bedugnę, skiriančią Elinoros motiną nuo išorinio pasaulio, prasiskverbdavo pro jos susimąstymą ir sukeldavo netikėtą reakciją. Bauginančiu orakulės balsu ir su tokiu rimtumu, kuris atrodė kone pribloškiantis, per patį smagaus Trubių pasakojimo vidurį, ji imdavo byloti iš kito pasaulio. O už langų – žaliuoja ir žydi sodas. Senasis sodininkas Stoksas su ilga barzda atrodo kaip žilas laikas. Dangus blyškiai melsvas. Čiulba paukščiai. Kaip čia gera! Tam, kad tai suvoktum, turi apvažiuoti visą žemės rutulį. Kodėl nepasilikus čia visada? Neįleidus šaknų? Tačiau šaknys – tai grandinės. Aš nežmoniškai bijau netekti laisvės. Būti laisvam, nesurištam jokios nuosavybės, daryti, ką nori, važiuoti kur šaus į galvą – labai gera. Bet ir čia gera. O gal

net geriau? Norėdamas gauti laisvę, turi kažką paaukoti – namus, ponią Inman, Dobs, pašaipūną Trubį parapijoje, tulpes sode ir visa tai, ką tie daiktai ir žmonės tau reiškia. Kažką aukoji vardan geresnio žinojimo, supratimo, judresnio gyvenimo. Ar verta? Kartais aš abejoju.

* * *

Lordas Edvardas su broliu vaikštinėjo po Gatendeno parką. Lordas Edvardas ėjo pėsčiomis. Penktasis markizas važiavo invalido vežimėliu, traukiamu stambaus pilko asilo. Markizas buvo luošas. „Laimė, kad tai nestabdo minčių bėgimo“, – mėgdavo sakyti jis. Ir jo mintys visą gyvenimą lakstė, tai šen, tai ten, visokiais painiais takeliais. Broliams prieš akis ir už nugarų driekėsi žymioji Gatendeno alėja. Už kokios mylios priekyje stovėjo Trajano kolonos kopija iš kalkakmenio, papuošta bronziniu pirmojo markizo biustu ir didelėmis raidėmis ant pjedestalo išrašytais jo nuopelnais, suteikusiais jam šlovę. Be viso kito, jis buvo Airijos vicekaralius ir mokslinio žemės ūkio pradininkas. Kitame alėjos gale, taip pat už kokios mylios, su daugybe bokštų ir bokštelių į dangų kilo fantastinė Gatendeno pilis, kurią ekstravagantišku pseudogotikos stiliumi antrajam markizui pastatė Džeimsas Vaitas ir kuri atrodė labiau viduramžiška, negu tikrieji viduramžių epochos statiniai. Markizas nuolat gyveno Gatendene. Ne todėl, kad būtų itin mėgęs pilį ar ją supantį kraštovaizdį. Vargu ar jis juos pastebėdavo. Kai jis neskaitydavo, galvodavo apie tai, ką buvo perskaitęs. Šešėlių pasaulis, kaip jis, nusižiūrėjęs į Platoną, mėgdavo vadinti matomą ir apčiuopiamą pasaulį, jo nedomino. Tas nesidomėjimas buvo jo kerštas pasauliui už savo luošumą. Jis gyveno Gatendene tik todėl,

kad čia galėjo saugiai važinėti savo vežimėliu. Pel Melas – nelabai tinkama vieta pilkiems asilams ir paralyžiuotiems džentelmenams, kurie važinėdami skaito ir medituoja. Tentemauntų dvarą jis užleido savo broliui, o pats važinėjo su asilu tarp Gatendeno parko bukmedžių.

Asilas sustojo, norėdamas grybštelti šalikelėje žolės. Penktasis markizas su broliu tuo metu ginčijosi apie Dievą. Laikas bėgo. Po pusvalandžio, kai Filipas su Elinora vaikščiodami po parką netikėtai išniro iš bukmedžių giraitės ir kone užkliuvo už markizo vežimėlio, jie vis dar kalbėjosi apie Dievą.

– Vargšai senukai! – pasakė Filipas, kai jie paėjo toliau. – Apie ką dar jie gali šnekėti? Per seni, kad kalbėtų apie meilę – per seni ir per daug dorovingi. Per daug turtingi, kad kalbėtų apie pinigus. Per daug mokslingi, kad kalbėtų apie žmones, ir per daug užsidarę, kad turėtų pažįstamų, kuriuos galima būtų aptarti. Apie ką gi tiems seniems bėdžiams dar kalbėtis? Tiktai apie Dievą.

– Esant tokiam gyvenimo tempui, – tarė Elinora, – po dešimt metų tu būsi toks pat kaip jie.

XX SKYRIUS

Apie Filipo Kvorlzo tėvą senasis Bidleikas dažnai sakydavo, kad jis – kaip tos barokinės itališkos bažnyčios su dirbtiniais fasadais. Aukštas, įspūdingas, su klasicistiniais orderiais, apdaužytais frontonais ir statulomis, o fasadas atrodo lyg kokios didingos katedros. Bet pasižiūrėjęs atidžiau pamatai, kad tai viso labo dekoracija. Už milžiniško prašmatnaus fasado slepiasi apgailėtina bažnytėlė iš plytų ir akmens skaldos su apsilupinėjusiu tinku. Įsismaginęs ir toliau plėtodamas savo palyginimą, Džonas Bidleikas nupiešdavo nesiskutusį pastorių, murmenantį per pamaldas, mažą apsisnarglėjusį patarnautoją su purvina kamža, parapijiečius, kurių dauguma – gurklingos valstietės su savo atžalomis, kretiną, prašantį išmaldos prie durų, troškų kvapą, kurį paliko tikinčiųjų kartos.

– Kodėl taip yra, – užbaigdavo jis užmiršdamas, kad taip nuvertina savo paties pasiekimus, – kad moterys tuoj pat įsimyli tai, kas nieko verta, noriu pasakyti – nieko vertą vyrą. Keista. Ypač Reičelės atveju. Reičelė pakankamai protinga, kad ją galėtų apmulkinti toks menkysta.

Kiti žmonės taip pat nesuprato ir stebėjosi, kodėl taip atsitiko. Reičelė Kvorlz atrodė nepalyginamai pranašesnė už savo vyrą. Bet žmogus tuokiasi ne su dorybių ir talentų rinkiniu;

žmogus tuokiasi su konkrečiu žmogumi. Kai Sidnis Kvorlzas pasipiršo Reičelei, bet kas galėjo į jį įsimylėti ir juo patikėti. O Reičelei buvo aštuoniolika ir jos patyrimas buvo itin menkas. Jis taip pat buvo jaunas (pati jaunystė yra vertybė) – jaunas ir gražus. Plačiapetis, aukštas ir proporcingai sudėtas, Sidnis Kvorlzas net ir dabar, kai stuomeningas jo kūnas ėmė pilnėti, atrodė įspūdingai. Dvidešimt trejų metų jo kūnas buvo labai atletiškas, žilstantys plaukai, kurie dabar gaubė rausvą ir blizgančią plikę, tada buvo gelsvai kaštoniniai ir prašmatniomis garbanomis dengė visą jo galvą. Platus, rausvas, mėsingas veidas buvo skaistesnis, tvirtesnis ir aristokratiškesnis. Kakta, lygi ir aukšta netgi tuomet, kai Sidnis dar nebuvo pradėjęs plikti, teikė veidui intelektualumo. Jo kalba taip pat negadino įspūdžio, kurį palikdavo išorė. Jis kalbėdavo sklandžiai, gal tik, kai kurių žmonių nuomone, kiek per daug iš aukšto ir per daug savimi patenkintas. Be to, tais laikais jis turėjo puikią reputaciją: ką tik baigęs universitetą, tarsi kokia aureole buvo apgaubtas akademinės ir diskusijų klubų šlovės. Optimistiškai nusiteikę draugai tuščioje jo ateities drobėje piešė spalvingiausius paveikslus. Tais laikais, kai Reičelė su juo susipažino, tokios pranašystės atrodė visiškai pagrįstos. Šiaip ar taip, su pagrindu ar be jo, Reičelė jį pamilo. Kai jie susituokė, jai buvo devyniolika.

Iš tėvo Sidnis gavo neblogą palikimą. Jo verslas (senasis Kvorlzas turėjo cukraus fabriką) buvo veikianti pelninga įmonė. Dvaras Esekse davė papildomų lėšų. Miesto namas stovėjo Portman aikštėje, o Čamforde buvo patogi karaliaus Jurgio stiliaus kaimo sodyba. Sidnis turėjo politiko ambicijų. Apsitrynęs vietos savivaldybėje, jis ketino eiti į parlamentą. Įtemptas darbas, įspūdingos ir turiningos kalbos atkreips į jį visų dėmesį kaip į

kylančią žvaigždę. Jam pasiūlys ministro padėjėjo pavaduotojo vietą, ir jis greitai pradės kopti į viršų. Jis galės patenkinti (taip bent atrodė prieš trisdešimt metų) ekstravagantiškiausias savo ambicijas.

Tačiau Sidnis, kaip sakydavo Bidleikas, buvo tiktai fasadas: įspūdinga išvaizda, skambus balsas, paviršutiniškas protas – ir nieko daugiau. O už gražaus fasado gyveno tikrasis Sidnis – silpnas, stokojantis ryžto rimtuose reikaluose, nors užsispyręs dėl smulkmenų, lengvai užsiplieskiantis entuziazmu ir dar lengviau nusiviliantis. Netgi jo protas pasirodė esąs kaip tų pirmūnų mokykloje, kurie rašo lotyniškai eiles Ovidijaus stiliumi ar kuria šmaikščias Herodoto parodijas. Konkrečioje situacijoje šie gimnazijos šeštoko sugebėjimai tiek grynai intelektinėje, tiek praktinėje srityje pasirodė nieko verti. Kai Sidnis dėl savo aplaidumo ir karštligiškų spekuliacijų bei nemokėjimo tvarkytis vos nepaleido vėjais viso tėvo verslo (laimė, Reičelė dar spėjo jį įkalbėti parduoti įmonę) ir kai jo, kaip politiko, ateitis visiškai žlugo dėl besikaitaliojančių kelis metus trunkančio tingulio ir netvarkingos veiklos periodų, jis nusprendė, kad tikrasis jo pašaukimas – būti žurnalistu. Įkarščio pagautas jis netgi sugebėjo užbaigti knygą apie valstybingumo principus. Paviršutiniška ir miglota, sekli ir banali, o tai ypač pabrėžė pretenzingas stilius, kibirkščiuojanti šmaikščiais žodeliais, ji buvo niekieno nepastebėta, ir Sidnis Kvorlzas priėmė tą faktą kaip savo politinių priešų machinacijas. Jis tikėjo, kad ateities kartos įvertins jo knygą pagal nuopelnus.

Išleidęs pirmąją knygą, ponas Kvorlzas sėdo rašyti – bent jau taip buvo kalbama – kitos, daug didesnės ir reikšmingesnės knygos apie demokratiją. Veikalo apimtis ir reikšmė tarsi pateisino

be galo užsitęsusį rašymą. Jis ėmėsi šio darbo prieš septynerius metus ir iki šiol, kaip sakydavo visiems, kurie teiraudavosi, kaip jam sekasi (purtydamas galvą su tokia veido išraiška lyg žmogus, nešantis nepakeliamą naštą), dar net nebaigė rinkti medžiagos.

– Tai Heraklio darbas, – sakydavo jis kaip kankinys ir drauge labai išdidžiai. Kalbėdamas paprastai pakeldavo galvą ir svaidydavo žodžius į orą kaip haubica, žiūrėdamas į pašnekovą (jeigu apskritai suteikdavo jam tokią garbę) pro primerktus vokus. Jo balsas buvo skambus, ir jis tardavo žodžius specifine Oksfordo auklėtinių maniera. Jo kalba priminė iš gardo ištrūkusių avių mekenimą. – Heraklio darbas. – Po to pasigirsdavo atodūsis. – Tiesiog baisu.

Jeigu pašnekovas keldavo jam pasitikėjimą, jis vesdavosi jį į kabinetą ir rodydavo jam (mieliau jai) galybę kartotekų ir katalogų, supančių jo labai įtikinamai atrodantį švedišką rašomąjį stalą. Ilgainiui, knygai vis nerodant jokių gyvybės ženklų, ponas Kvorlzas prisirinko vis daugiau ir daugiau tokių įspūdingų objektų. Jie buvo daiktinis jo sunkaus triūso įrodymas ir simbolizavo nežmonišką jo uždavinio sudėtingumą. Jis turėjo bent tris rašomąsias mašinėles. Portatyvinė „Corona“ važiuodavo su juo visur, kur tik jis keliaudavo, tam atvejui, jeigu jį staiga apimtų įkvėpimas. Kartais, kai jausdavo reikalą padaryti itin didelį įspūdį, pasiimdavo „Hammond“ firmos mašinėlę, kuri buvo daug didesnė ir kurioje raidės buvo pritvirtintos ne ant atskirų pirštelių, bet ant nusiimančio metalinio žiedo, pritaisyto prie besisukančio būgno, kad panorėjus galima būtų keisti šriftą ir rašyti graikiškomis, arabiškomis, rusiškomis raidėmis arba matematiniais simboliais. Ponas Kvorlzas turėjo nemenką įvairių šriftų kolekciją, kuria jis, žinoma, niekad nesinaudojo, bet ja

didžiavosi lyg savo paties talentais ar pasiekimais. Pagaliau buvo dar trečioji, naujausioji mašinėlė – labai didelis ir brangus instrumentas, kuriuo buvo galima ne tik rašyti, bet ir skaičiuoti. Nepaprastai naudinga, kaip aiškino Kvorlzas, jo rašomos knygos statistiniams duomenims apdoroti ir dvaro sąskaitoms tikrinti. O didžiausias jo pasididžiavimas buvo prie rašomosios mašinėlės pritvirtintas elektrinis varikliukas: pakanka įkišti šakutę į lizdą, ir varikliukas padarys viską, ko jums reikia, – viską, tik, žinoma, neparašys pačios knygos. Klavišus tereikia vos paliesti pirštais (ponas Kvorlzas pademonstruodavo tai) ir elektros energija priverčia raides susiliesti su popierium. Nereikia jokios raumenų jėgos. Gali nesustodamas dirbti po aštuoniolika valandų per parą, – atseit jis pats dažnai (kaip Balzakas ar Niutonas) praleidžiąs po aštuoniolika valandų prie rašomojo stalo, – gali dirbti kažin kiek nejausdamas jokio nuovargio, bent jau pirštai tikrai nepavargs. Amerikiečių sugalvotas daiktas. Puikus išradimas.

Ponas Kvorlzas nusipirko savo skaičiavimo mašinėlę kaip tik tada, kai vien iš praktinių sumetimų liovėsi valdęs dvarą. Iš pradžių Reičelė buvo palikusi dvarą vyro globai. Ne todėl, kad dvaro reikalus jis būtų tvarkęs sėkmingiau negu verslo, kurio, Reičelei spiriant, pačiu laiku atsisakė. Tačiau šiuo atveju pelnas buvo ne toks jau svarbus, o nuostoliai, kai jų pasitaikydavo, ne tokie reikšmingi. Reičelė tikėjosi, kad rūpinimasis dvaru vyrui bus sveikas užsiėmimas. Už tai vertėjo kai ką paaukoti. Tačiau pokario metų depresijos metu tokią kainą mokėti pasirodė per brangu. Kadangi Sidnis vis mažiau ir mažiau laiko skirdavo dvaro valdymui, kaina ėmė bauginamai augti, o tikslas, vardan kurio ji buvo mokama, taip ir nebuvo pasiektas. Tiesa, retkarčiais

Sidniui šaudavo į galvą kokia nors idėja ir jis visas pasinerdavo į, jo žodžiais tariant, „dvaro tobulinimą“. Vieną tokį kartą, perskaitęs knygą apie amerikietiškus ūkininkavimo metodus, jis prisipirko brangių žemės ūkio mašinų, kurios visiškai nepasiteisino, nes ūkyje nebuvo tiek darbo. Vėliau pastatė konservų fabriką, kuris taip ir neatsipirko. Patyręs nesėkmę jis liaudavosi domėjęsis savo „patobulinimais“. Atkakliai dirbant ir nuolat stebint darbo eigą ilgainiui galima buvo pasiekti, kad visi tie patobulinimai duotų pelną, tačiau, Sidniui numojus į viską ranka, jie atnešdavo vien nuostolius. Taigi kaina, be jokios abejonės, buvo per didelė ir mokama visiškai veltui.

Ponia Kvorlz nusprendė, kad laikas iš Sidnio atimti dvarą. Kaip visada taktiška – per trisdešimt vedybinių metų ji spėjo puikiai pažinti savo vyrą – ji įtikino jį, kad jeigu jis atsisakys varginančio dvaro valdymo, tai galės daugiau laiko skirti savo reikšmingam darbui. Jinai ir prievaizdas pajėgtų susidoroti su šiuo uždaviniu. Kokia prasmė eikvoti gabumus, kurie gali būti geriau, tinkamiau panaudoti, tokiam mechaniniam darbui. Sidnį nesunku buvo įtikinti. Dvaras buvo jam įkyrėjęs; jo tuštybė kentėjo nuo to, kad, nepaisant visų patobulinimų, dvaras atneša vien nuostolius. Tuo pat metu jis suvokė, kad atsisakydamas visų įsipareigojimų jis tarsi pripažintų savo pralaimėjimą ir tuo pačiu – jau nebe pirmą kartą – žmonos pranašumą. Jis sutiko skirti mažiau laiko smulkmenoms, bet pažadėjo, netgi pagrasino, kad kaip dievas iš aukštybių stebės ir iš tolo, bet taip pat rūpestingai, prižiūrės dvaro tvarkymą, kai tik ras laisvą minutę, atlikusią nuo literatūrinio darbo. Kaip tik tada, norėdamas pateisinti save ir pabrėžti savo svarbą, jis nusipirko rašomąją ir skaičiuojamąją mašinėlę. Ji simbolizavo begalinį darbo, kuriam

jis dabar žadėjo atsidėti, sudėtingumą, tuo pačiu įrodydama, kad jis ne galutinai atsisakė praktinių reikalų. Juk skaičiavimas buvo reikalingas ne tik knygos statistiniams duomenims apdoroti (ponas Kvorlzas turėjo pakankamai sveiko proto niekam neaiškinti, kaip jis tą daro), bet ir ūkio sąskaitoms, kurios be jo pagalbos, kaip reikėjo suprasti, prievaizdui ir Reičelei būtų buvusi tikra pražūtis.

Žinoma, Sidnis atvirai nepripažino savo žmonos pranašumo. Tačiau visą gyvenimą miglotai tą jautė ir apmaudavo, stengdamasis įrodyti, kad, nepaisant visko, jis nė kiek ne blogesnis už ją, ir net geresnis. Būtent tas apmaudas, tas noras įrodyti savo viršenybę namuose vertė jį taip beviltiškai kabintis į nesėkmingą politiko karjerą. Pats vienas jis būtų atsisakęs politiko gyvenimo tuoj pat, kai tik būtų įsitikinęs, koks jis nelengvas ir nuobodus, – jo polinkis į tinginystę buvo stipresnis už savimeilę. Tačiau nenoras pripažinti savo pralaimėjimą ir tuo pačiu savo menkavertiškumą prieš žmoną vertė jį laikytis parlamentaro kėdės. Nuolat matydamas romų Reičelės pranašumą, jis negalėjo prisipažinti nugalėtas. Kad ir ką Reičelė darė – viskas jai pavykdavo, visi ją mylėjo ir ja žavėjosi. Vien tik tam, kad pranoktų ją pasaulio ir savo paties akyse, jis buvo įsikibęs politikos, stačia galva nėrė į padriką veiklą, būdingą visai jo politinei karjerai. Laikydamas žeminančiu dalyku būti partijos vergu ir siekdamas pripažinimo, jis dalyvaudavo įvairiausiose kampanijose, tačiau netrukus su pasibjaurėjimu nuo jų nusišalindavo. Mirties bausmės panaikinimas, kova su vivisekcija, kalėjimų reforma, darbo sąlygų gerinimas Vakarų Afrikoje – į visas šias kampanijas jis reaguodavo audringomis kalbomis ir trumpu energijos proveržiu. Savo vaizduotėje jis regėjo save vien savo

dalyvavimu atnešantį pergalę bet kuriai reformai. Tačiau Jericho sienos negriuvo nuo jo trimito balso, o jis buvo ne iš tų, kurie gali pasiryžti ilgai ir sunkiai apgulčiai. Mirtis pakariant, šunų ir varlių kankinimas, kalinių kalinimas vienutėje ir negrų diskriminavimas – visi tie klausimai vienas po kito netekdavo žavesio. O Reičelei ir toliau viskas sekėsi, ją ir toliau visi mylėjo ir ja žavėjosi.

Taigi tiesiogiai skatindama jo politines ambicijas Reičelė visada skatino ir netiesiogiai – vien tuo, kad buvo savimi ir savo vyro žmona. Iš pradžių ji nuoširdžiai tikėjo juo ir drąsino savo herojų. Tačiau praėjo vos keli metai ir jos tikėjimas virto nerealia viltimi. Kai dingo viltis, ji skatino jį iš diplomatinių sumetimų – politinės nesėkmės kainavo ne taip brangiai kaip verslo. Kai Sidnis užsiimdavo verslo reikalais, pakvipdavo bankrotu. Ji nedrįso jam to pasakyti, nedrįso patarti, kad jis viską parduotų; tuomet jis tik dar smarkiau būtų kibęs į verslą. Abejodama jo, kaip verslininko, sugebėjimais, ji tiktai būtų paskatinusi jį imtis naujų ir pavojingų spekuliacijų. Į neigiamas pastabas Sidnis reaguodavo nežmoniškai aršiai priešindamasis. Turėdama karčios patirties, Reičelė stengėsi nukreipti pavojų dar karščiau kurstydama jo politines ambicijas. Ji tyčia sureikšmino jo parlamentinę veiklą. Kokį nuostabų, kokį kilnų darbą jis atlieka! Ir kaip gaila, kad verslo dalykai atima tiek brangaus laiko ir energijos, kuri galėtų būti panaudota kur kas geriau! Sidnis tuojau pat pasigavo tą mintį, slapta jausdamas nesuvokiamą dėkingumą. Jam buvo nusibodusi biznio rutina, o nesėkmingos spekuliacijos kėlė nerimą. Jis su džiaugsmu priėmė taip diplomatiškai Reičelės pasiūlytą dingstį nusimesti atsakomybę. Laiku pardavė įmonę ir įdėjo pinigus į vertybinius popierius, ku-

rie davė pelną jam nedalyvaujant. Jo pajamos sumažėjo trečdaliu, bet tai buvo pastovios pajamos, o Reičelė kaip tik to ir siekė. Po to Sidnis daugiareikšmiškai vis užsimindavo, kiek jis turėjęs finansiškai paaukoti, kad galėtų skirti visą savo laiką vargšams kaliniams. (Kitą kartą tai būdavo vargšai negrai, bet auka likdavo ta pati.)

Kai galiausiai, pavargęs nuo savo, kaip politiko, bergždumo ir pasipiktinęs, pasak jo, apmaudžiu partijos draugų požiūriu į jį, Sidnis atsistatydino iš parlamento, ponia Kvorlz nesipriešino. Nebebuvo įmonės, kurią jos vyras būtų galėjęs sužlugdyti, o dvaras tais pokario žemės ūkio klestėjimo metais vis dar duodavo pelną. Sidnis paaiškino, kad politiko darbas jam per menkas: toks užsiėmimas žemina žmogaus orumą, sutepa rankas. Jis nusprendė (Reičelės pranašumas neleido jam nurimti) atsidėti kokiam nors rimtesniam darbui negu „apgailėtina politika“, darbui, kuris būtų labiau vertas jo galimybių. Būti politikos filosofu kur kas geriau, negu būti politiku. Sidniui pavyko užbaigti ir atspausdinti savo pirmąjį indėlį į politikos filosofiją. Užsitęsęs darbas su knyga atvėsino jo entuziazmą būti rašytoju, o knygos nesėkmė galutinai atstūmė jį nuo tokios veiklos. Bet Reičelė buvo vis tokia pat dalykiška ir visų mylima. Norėdamas apsiginti jis paskelbė rašysiąs didžiausią ir išsamiausią veikalą apie demokratijos istoriją, koks tik buvęs kada nors parašytas. Galbūt Reičelė labai veikli savo komitetuose, galbūt ji atlieka daug gerų darbų, kaimo žmonės ją myli, ji turi daug draugų ir su daug kuo susirašinėja, bet ar tai galima palyginti su didžiausios pasaulyje knygos apie demokratiją rašymu? Vienintelė bėda, kad knyga niekaip nesirašė. Kai Reičelei kas nors ypač pasisekdavo, kai ją ypač mylėdavo žmonės, Sidnis Kvorl-

zas įsigydavo naują kartoteką, kokį nors patobulintą bloknotą ar parkerį su itin didele rašalo talpa – parkerį, kuris, kaip jis aiškindavo, kartą pripildytas gali parašyti šešis tūkstančius žodžių. Tai būdavo, ko gero, neadekvati reakcija, bet Sidniui to pakakdavo.

Filipas su Elinora kelias dienas praleido pas ponią Bidleik Gatendene. Tuomet atėjo Filipo tėvų eilė. Atvykę į Čemfordą jie sužinojo, kad ponas Kvorlzas ką tik nusipirko diktofoną. Sidnis nenorėjo kankinti sūnaus ir nedelsdamas supažindino jį su savo paskutiniuoju pasiekimu: diktofonas buvo pats didžiausias jo triumfas po skaičiuojančios rašymo mašinėlės.

– Aš ką tik įsigijau vieną daiktą, – pareiškė jis savo skambiu balsu, sviesdamas žodžius Filipui virš galvos. – Tave, kaip rašytoją, tai sudomins. – Ir jis nusivedė jį į kabinetą.

Filipas nusekė iš paskos. Jis tikėjosi, kad tėvas apibers jį klausimais apie Rytus ir tropikus. Tačiau šis tik atsainiai pasiteiravo, ar kelionė buvo sėkminga ir, nespėjus Filipui atsakyti, ėmė kalbėti apie savo paties reikalus. Pirmą akimirką Filipas nustebo ir gal net kiek įsižeidė. Bet paskui pagalvojo, kad Mėnulis atrodo didesnis už Sirijų, nes yra arčiau. Kelionė, jo kelionė, jam buvo Mėnulis, o tėvui – viena mažiausių žvaigždelių.

– Štai jis, – pasakė Kvorlzas ir atidengė dangtelį. Po juo buvo diktofonas. – Nuostabus išradimas. – Jis kalbėjo su didžiuliu pasitenkinimu. Staiga patekėjo jo Mėnulis – visa savo grožybe. Jis paaiškino, kaip aparatas veikia. Paskui, pakėlęs akis, pridūrė: – Ypač naudinga, kai staiga į galvą ateina mintis. Tu tučtuojau gali perteikti ją žodžiais. Gali kalbėtis su savimi – aparatas viską prisimins. Aš kiekvieną vakarą nusinešu jį į miegamąjį.

Gulint dažnai ateina tokios vertingos mintys, ar nepastebėjai? Be diktofono jos pasimirštų.

– O ką tu darai, kai baigiasi įrašymo plokštelė?

– Nusiunčiu sekretorei, kad atspausdintų.

– Pasisamdei sekretorę? – pakėlė antakius Filipas.

Kvorlzas reikšmingai linktelėjo.

– Taip, kol kas pusei dienos, – atsakė jis, kreipdamasis į priešais esančios sienos karnizą. – Neįsivaizduoji, kiek turiu darbo. Jau vien knyga ką reiškia, o dar dvaras, korespondencija, sąskaitos ir... ir begalė visokių dalykų, – gana netvirtai užbaigė jis. Atsiduso ir palingavo galvą kaip kankinys. – Tu laimingas, mano vaikeli, – tavęs niekas neatitraukia nuo pagrindinio darbo. Gali visą savo laiką skirti rašymui. Ir aš taip norėčiau! Bet dar turiu dvarą, ir visa kita. Tai nereikšmingas triūsas, bet nieko nepadarysi. – Ir jis vėl atsiduso. – Pavydžiu tau tavo laisvės.

– Kartais aš pats sau pavydžiu, – nusijuokė Filipas. – Bet diktofonas labai praverstų.

– O taip, – pritarė Sidnis Kvorlzas. – Be jokios abejonės.

– Kaip knyga?

– Lėtai, – atsakė tėvas, – bet tvirtai. Dabar jau, ko gero, esu surinkęs visą medžiagą.

– Ką gi, tai jau neblogai.

– Jūs, romanistai, – pasakė Kvorlzas globėjiškai, – laimingi žmonės. Galite atsisėsti ir rašyti. Paruošiamasis darbas jums nebūtinas. Nieko panašaus į tai, – jis mostelėjo ranka į kartotekas ir katalogus. Jie bylojo apie jo pranašumą ir nežmoniškus sunkumus, kuriuos jam tenka įveikti. Filipo knygos gal ir turi pasisekimą. Bet kas tai yra romanas? Vienos valandos pramoga, daugiau nieko. Perskaitai ir numeti į šalį. O veikalas apie demokra-

tiją... Bet kas gali parašyti romaną. Gyveni sau, paskui aprašai tą gyvenimą. Tam, kad parašytum didžiulį veikalą apie demokratiją, turi rašytis pastabas, rinkti medžiagą iš galybės šaltinių, pirkti kartotekos dėžutes, rašomąsias mašinėles, – nešiojamas, daugiakalbes, skaičiuojančias, – korteles, bloknotus ir parkerį, kuris vieną kartą pritrauktas rašalo gali parašyti šešis tūkstančius žodžių; turi įsigyti diktofoną ir pasisamdyti sekretorę pusei dienos, o netrukus ir visai dienai. – Jums nieko panašaus nereikia, – pakartojo jis.

– O taip, – sutiko Filipas, vaikščiodamas po kabinetą ir apžiūrinėdamas tėvo literatūrinio darbo instrumentus. – Nieko panašaus. – Jis ištraukė keletą laikraščio iškarpų iš po prespapjė, gulėjusios ant „Corona“ dangčio.

– Kryžiažodžiai? – paklausė jis apžiūrinėdamas skersai išilgai subraukytas schemas. – Nežinojau, kad tu pasidarei kryžiažodžių mėgėjas.

Ponas Kvorlzas atėmė iš sūnaus iškarpas ir įsidėjo į stalčių. Jam nepatiko, kad sūnus jas pamatė. Kryžiažodžiai sugadino diktofono įspūdį.

– Vaikiški žaidimai, – pasakė jis nusijuokdamas. – Tačiau jie neblogai išblaško, kai pavargstu. Kartais leidžiu sau tokią pramogą. – Iš tikrųjų Kvorlzas beveik visą rytą praleisdavo spręsdamas kryžiažodžius. Jie kaip tik atitiko jo intelekto tipą. Jis buvo vienas iš labiausiai patyrusių savo epochos kryžiažodžių ekspertų.

Tuo metu svetainėje ponia Kvorlz kalbėjosi su savo marčia. Ponia Kvorlz buvo nedidukė, judri moteris, pražilusiais ir sąmoningai nedažomais plaukais, ryškiais taisyklingo ir gražaus veido bruožais. Jos veido išraiška buvo drauge linksma ir jaus-

minga. Išraiškingos pilkšvai mėlynos akys, kurių atspalvis ir blizgesys nuolat keisdavosi, skleidė subtilią energiją, stiprų, bet jaudinamai jautrų gyvastingumą. Lūpose, nė kiek ne mažiau negu akyse, atsispindėjo jos mintys ir jausmai: jos buvo čia rimtos, čia griežtos, šypsodavosi arba liūdėdavo, atskleisdamos visą jausmų atspalvių gamą.

– Kaip mažylis Filas? – pasiteiravo ji apie savo vaikaitį.

– Žavingas!

– Mielas mažylis! – Ponios Kvorlz širdies šiluma atsispindėjo pagilėjusiame jos balse ir sužibusiose akyse. – Jums turbūt buvo liūdna skirtis su juo tokiam ilgam laikui.

Elinora nežymiai truktelėjo pečiais.

– Aš žinojau, kad panelė Fjuks ir mama pasirūpins juo kur kas geriau už mane. – Ji nusijuokė ir papurtė galvą. – Bijau, kad motinystė man nebuvo gamtos skirta. Vaikai mane arba erzina, arba aš juos lepinu. Mažylis Filas, žinoma, mielas, bet jeigu aš jų turėčiau daug, tai turbūt išsikraustyčiau iš proto.

Ponios Kvorlz veido išraiška pasikeitė.

– Bet argi ne nuostabu buvo vėl jį pamatyti po tiek mėnesių? – paklausė ji kone susirūpinusiu balsu. Ponia Kvorlz tikėjosi, kad Elinora karštai su tuo sutiks, kaip kad ji pati būtų sutikusi panašiomis aplinkybėmis. Tačiau slapta būgštavo, kad ta keista jauna moteris nepasakytų (su atvirumu, kuris ją taip puošė, tačiau tuo pačiu kėlė nerimą, atskleisdamas nepažįstamas ir nesuvokiamas Reičelei žmogaus sielos puses), jog nė kiek nesidžiaugė vėl pamačiusi savo vaiką. Pirmieji Elinoros žodžiai ją nuramino.

– Taip, tai buvo nuostabu, – tačiau Elinora tuoj pat sugadino visą įspūdį pridurdama: – Aš ir pati nesitikėjau, kad taip apsidžiaugsiu. Bet iš tiesų patyriau jausmų antplūdį.

Stojo tyla. „Kokia ji keista“ – pagalvojo ponia Kvorlz, ir jos veide atsispindėjo nuostaba, kurią ji visada jausdavo bendraudama su Elinora. Ji iš visų jėgų stengėsi pamilti savo marčią; ir tam tikru laipsniu jai tai pavyko. Elinora turėjo daug puikių savybių. Ir vis dėlto kažko jai trūko – kažko tokio, be ko joks žmogus Reičelei Kvorlz negalėjo būti mielas širdžiai. Atrodė, kad ji iš prigimties stokoja tam tikrų natūralių instinktų. Nesitikėti, kad pasijusi laiminga vėl pamačiusi savo vaikelį – tai gana keista. Bet dar keisčiau Reičelei atrodė tai, kad ji visiškai ramiai ir abejingai pripažįsta šį faktą. Reičelė pati būtų gėdijusis pasakyti tokį dalyką, net jeigu tai būtų tiesa. Jai tai atrodytų gėdinga, nepadoru, šventvagiška. Šventų dalykų garbinimas buvo Reičelei savaime suprantamas. Ir šitas Elinoros nepagarbumas, net nesugebėjimas suvokti, kad šventi dalykai iš tiesų yra šventi, neleido poniai Kvorlz mylėti savo marčią taip, kaip ji būtų norėjusi.

Savo ruožtu Elinora žavėjosi, gerbė ir nuoširdžiai mylėjo savo anytą. Bet jai visada buvo labai sunku bendrauti su žmogumi, kurio pažiūros ir elgesio paskatos jai atrodė keistai nesuprantamos ir net absurdiškos. Ponia Kvorlz buvo labai tikinti ir kiek galėdama stengėsi gyventi pagal įsitikinimus, niekam jų neprimesdama. Elinora žavėjosi ja, bet visa tai jai atrodė kvaila ir nereikalinga. Ji pati užaugo religingoje šeimoje. Bet niekada, netgi vaikystėje, rimtai netikėjo tuo, ką jai žmonės pasakojo apie kitą pasaulį ir jo gyventojus. Kitas pasaulis kėlė jai nuobodulį; ją domino tiktai šitas pasaulis. Konfirmacija sujaudino ją ne daugiau negu teatro spektaklis; tiesą sakant, gerokai mažiau. Paauglystė prabėgo be jokios egzistencinės krizės.

„Visa tai man atrodo tokios nesąmonės“, – sakydavo ji, kai kas nors imdavo apie tai kalbėti jai girdint. Ir jos žodžiuose

nebūdavo nei maivymosi, nei kurstymo. Ji tik konstatuodavo savo asmeninio gyvenimo patyrimo faktą. Religija ir visa, kas su ja susiję, visa transcendentinė moralė, visi metafiziniai išvedžiojimai atrodė jai kvaili taip pat, kaip gorgonzolos sūrio kvapas atrodė šlykštus. Ji nepripažino nieko, kas peržengia betarpiško patyrimo ribas. Kartais, kad ir šiuo atveju, jai norėdavosi manyti kitaip. Ji būtų mielai peržengusi prarają, skiriančią ją nuo ponios Kvorlz. Anytos akivaizdoje ji jausdavosi kiek nejaukiai: drovėdavosi prie jos reikšti savo jausmus ir sakyti, ką galvoja. Per daug dažnai atvirai atskleisdama savo nuoširdžiausius jausmus, arba pareikšdama, jos manymu, pamatuotą nuomonę ji įskaudindavo anytą, tarsi tie jausmai ir nuomonės būtų nesuvokiami ir gąsdinantys. Štai ir vėl taip atsitiko, kaip ji suprato iš išraiškos, kuri trumpam šmėkštelėjo jautriame ir judriame anytos veide. Ką gi ji tokio šį kartą pasakė? Tikrai nenorėjo jos niekuo įžeisti, tad belieka tik spėlioti. Kitą kartą, nusprendė ji, nieko nebesakys pati ir su viskuo sutiks.

Tačiau kai pokalbis pakrypo kita linkme, Elinora nebepajėgė įgyvendinti savo ką tik priimto sprendimo, nes ta tema jai itin svarbi. Be to, iš patirties žinojo, kad apie tai ji gali kalbėti nebijodama netyčia įžeisti. Kai jos imdavo kalbėti apie Filipą, visi Elinoros jausmai ir mintys poniai Kvorlz būdavo visiškai priimtinos.

– O kaip didysis Filipas? – paklausė ji.

– Matote, kaip puikiai jis atrodo, – atsakė Elinora, turėdama galvoje jo sveikatą, nors puikiai žinojo, kad klausiama buvo ne apie jo fizinę būseną. Ji šiek tiek baiminosi artėjančio pokalbio. Ir vis dėlto džiaugėsi galimybe išsakyti savo nuogąstavimus, taip dažnai neduodančius jai ramybės.

– Taip, taip, aš matau, – pasakė ponia Kvorlz. – Bet aš norėjau paklausti, kokia jo vidinė savijauta? Koks jis jums?

Įsivyravo tyla. Elinora suraukė antakius ir pasižiūrėjo į grindis.

– Tolimas, – pagaliau pasakė.

– Jis visada toks buvo, – atsiduso ponia Kvorlz. – Visada tolimas.

Jai atrodė, kad ir jam kažko trūksta – trūksta noro ir sugebėjimo atiduoti save, atsiverti žmonėms, netgi tiems, kurie jį myli, kuriuos jis myli pats. Džefris buvo visai kitoks. Prisiminusi mirusį sūnų ponia Kvorlz pajuto, kaip jos širdį suspaudė liūdesys. Jeigu kas nors būtų pasakęs, kad ji mylėjo jį labiau negu Filipą, ji būtų pasipiktinusi. Jos jausmai, ji tuo neabejojo, iš pradžių buvo vienodi. Bet Džefris leido save mylėti labiau ir artimiau, negu jo brolis. Jeigu Filipas leistų jai labiau jį mylėti! Bet tarp jų visada stovėdavo kliūtys – kliūtys, kurias pastatydavo pats Filipas. Džefris buvo atviras, jis duodavo ir imdavo pats. O Filipas visada buvo užsidaręs ir šykštus žodžių. Pamatęs ją artėjant, jis užšaudavo savo vidaus duris, kad ji netyčia nepamatytų jo paslapčių. Ji niekada nežinojo, ką jis iš tikrųjų jaučia ar galvoja. – Net kai buvo dar visai vaikas, – pasakė ji balsu.

– O dabar jis pradėjo dirbti, – patylėjusi pasakė Elinora. – Ir pasidarė dar blogiau. Tas jo darbas – tai tartum pilis ant aukšto kalno. Jis užsidaro joje ir būna tenai, niekam neprieinamas.

Ponia Kvorlz liūdnai nusišypsojo.

– Neprieinamas. – Tiksliai pasakyta. Netgi vaikystėje jis buvo neprieinamas. – Gal kada nors jis pats pasiduos?

– Man? – paklausė Elinora. – Ar kam kitam? Jeigu kam kitam, tai aš maža turėsiu iš to džiaugsmo, tiesa? Nors, kai esu

nusiteikusi nesavanaudiškai, – pridūrė ji, – noriu, kad jis pasiduotų bet kam, bet kam, kad tik jam būtų geriau.

Reičelė Kvorlz staiga kažkodėl pagalvojo apie savo vyrą, nors jis buvo pridaręs daug negero ir dažnai ją skaudindavo, pagalvojo be jokio apmaudo, greičiau su gailesčiu ir nerimu. Ji niekada nemanė, kad tai vien jo kaltė. Tai buvo jo bėda.

Elinora atsiduso.

– Aš nesitikiu, kad jis pasiduotų man, – pasakė ji. Kai prie žmogaus priprantama, vargu ar jis staiga gali tapti netikėtu atradimu.

Ponia Kvorlz palingavo galvą. Netikėti pastarųjų metų Sidnio atradimai buvo iš tokios prastos aplinkos: paauglė indų plovėja, eigulio duktė. „Kaip jis gali?“ – klausdavo ji savęs tūkstančius kartų. – Kaip jis gali?“ Tai buvo nesuvokiama.

– Jeigu, – beveik pašnibždomis pasakė ji, – jeigu jūs turėtumėte širdyje Dievą. – Dievas visada ją paguosdavo. Dievas ir Dievo valios vykdymas. Ji negalėjo įsivaizduoti, kaip žmonės gali išgyventi be jo. – Jeigu jūs galėtumėt išgirsti Dievą.

Elinora sarkastiškai nusišypsojo. Tokie dalykai visada ją erzindavo, atrodė jai tokie juokingi.

– Jau lengviau būtų, – pradėjo ji, bet prikando liežuvį. Norėjo pasakyti, kad jau paprasčiau būtų surasti kitą vyrą, tačiau prisiminė savo apsisprendimą ir nutylėjo.

– Ką jūs sakėt? – paklausė ji.

– Ne, nieko, – papurtė galvą Elinora.

Ponui Kvorlzui pasisekė – Sekse nebuvo Britų muziejaus filialo. Tiktai Londone jis galėjo rinkti reikalingą medžiagą savo knygai. Namą Portmen skvere teko išnuomoti (ponas Kvorlzas kaltino dėl to pajamų mokestį, bet iš tikrųjų kaltos buvo jo

paties cukraus spekuliacijos), todėl, kai mokslinio darbo poreikis atvesdavo jį į miestą, jis gyvendavo nedideliame, kukliame butelyje Blumsberyje („labai patogus, taip arti muziejaus“).

Paskutiniąsias kelias savaites tas poreikis pasidarė itin neatidėliotinas. Kvorlzas ėmė dažnai važinėti į Londoną ir ilgai ten užtrukdavo. Po antro tokio vizito ponia Kvorlz liūdnai pagalvojo, ar tik vyras nebus susiradęs tenai naujos moters. Ir kai po trečios kelionės praėjus kelioms dienoms jis vėl susiruošė į ketvirtą, pabrėžtinai skųsdamasis, kokia esanti sudėtinga senųjų indusų demokratijos istorija, Reičelė nebeabejojo, kad moterį jis susirado. Ji per daug gerai pažinojo Sidnį ir buvo tikra, kad jeigu jis būtų iš tiesų skaitęs apie senuosius indusus, tai nebūtų kalbėjęs apie tai prie pietų stalo, ir dar taip ilgai ir įkyriai. Sidnis kalbėjo siekdamas to paties tikslo kaip ir išgąsdinta sepija, kuri švirkščia tamsų skystį norėdama, kad jos nepamatytų. Prisidengęs tamsiu senųjų indusų rašalo debesiu, jis tikėjosi nepastebėtas išsprukti į miestą. Vargšas Sidnis! Jis laikė save Makiaveliu! Tačiau jo rašalas buvo perregimas, gudravimai vaikiški.

– Ar negali parsisiųsti knygų iš Londono bibliotekos? – kandžiai paklausė ponia Kvorlz.

Sidnis papurtė galvą.

– Tos knygos, – atsakė jis oriai, – yra tiktai muziejuje.

Reičelė atsiduso. Jai beliko tikėtis, kad moteris bus pakankamai patyrusi ir neprisidarys bėdos, bet ne tiek patyrusi, kad pridarytų nemalonumų ponui Kvorlzui.

– Ko gero, aš važiuosiu rytoj su jumis į miestą, – pareiškė jis rytą, Elinoros ir Filipo išvažiavimo išvakarių dieną.

– Vėl? – paklausė ponia Kvorlz.

– Turiu išsiaiškinti vieną dalyką dėl tų nelemtų indusų, – paaiškino jis. – Tikiuosi, kad rasiu tai, ko man reikia Pramathanathos Banerdži knygoje. O gal apie tai bus užsiminęs Radakhumudas Mukerdžis. Įsivaizduokite, tokia demokratija, nepaisant centrinės valdžios despotizmo. Pavyzdžiui...

Pro rašalo debesį ponia Kvorlz įžiūrėjo moters figūrą.

Po pusryčių Sidnis užsidarė savo kabinete ir ėmėsi rytinio kryžiažodžio. Svogūnų rūšis. Šešios raidės. Mintys apie rytdieną neleido susikaupti. Jos krūtys, galvojo jis, jos balta nugara... Gal „porai"? Ne, tik keturios raidės. Priėjęs prie knygų lentynos jis paėmė Bibliją. Ploni jos puslapiai sušnarėjo tarp pirštų. „Tavo bamba tarsi apvali taurė, visuomet pilna vyno. Tavo pilvas tarsi kviečių krūva, apsodinta lelijomis. Tavo krūtys tarsi du stirniukai – gazelės dvyniai."[58] Saliamonas viską pasakė už jį, ir kokiais įspūdingais žodžiais! „Tavo dailios šlaunys tarsi brangakmeniai, nugludinti meistro rankų."[59] Jis perskaitė tuos žodžius balsu. Gladisė turi puikią figūrą. „Tarsi apvali taurė, visuomet pilna vyno." Rytiečiai išmanė, kas yra aistra. Painiodamas lytinį instinktą su aistra, ponas Kvorlzas laikė save labai aistringu. „Tavo pilvas tarsi kviečių krūva." Aistra verta pagarbos ir kai kuriose šalyse ginama įstatymo. O poetai ją laiko šventu dalyku. Jis sutiko su poetais. Tačiau palyginimas su stirniukais keistokas ir nelabai vykęs. Gladisė buvo apkūni, nors ir ne riebi, stangraus kūno. O stirniukai, priešingai... Būdamas tokios aistringos prigimties, Sidnis laikė save kilnia ir herojiška asmenybe. „Mano sesuo sužadėtinė yra uždaras sodas. Uždaras sodas, užantspauduotas šaltinis. Tu esi malonumų sodas, kuris želdina granatmedžius ir geriausius vaisius, henos gėles ir nardo žiedus, nardą ir kroką, kvapiąją nendrę ir cinamoną su vi-

sais kvapiais medžiais; mirą..."[60] Na žinoma, juk tai česnakas! Šešios raidės. Svogūno rūšis. „...mirą ir alaviją su visais rinktiniais kvepalais."

Kitą rytą jų traukinys pavėlavo beveik dvidešimčia minučių.

– Tai skandalas! – vis piktinosi ponas Kvorlzas žvilgčiodamas į laikrodį. – Gėda!

– Tu labai skubi pas savo indus, – pasakė Filipas šypsodamasis iš savo kampo.

Tėvas susiraukė ir ėmė kalbėti apie kažką kita. Liverpulio gatvėje jie išsiskyrė – Sidnis įsėdo į vieną taksi, Elinora su Filipu į kitą. Sidnis privažiavo prie savo buto pačiu laiku. Kai jis plovėsi savo dideles, mėsingas rankas po kelionės, nuskambėjo skambutis. Jis paskubomis nusišluostė, nutaisė atitinkamą veidą ir nuskubėjęs į prieškambarį atidarė duris. Tai buvo Gladisė. Jis pasitiko ją karališka povyza, atkišęs smakrą, ištiesinęs pečius, atstatęs krūtinę, bet žvelgdamas į ją iš viršaus su šypsena (Gladisė vadino save *petite**) ir maloningai žybsėdamas akimis pro primerktus vokus. Atsakydamas jam nusišypsojo vulgarus, įžūlus veidelis riesta nosele. Tačiau ne jos veidas atviliojo poną Kvorlzą į Londoną ir ne Gladisės Hemsli asmenybė; jį traukė joje moters fenomenas, jos, švelniai tariant, „įvaizdis".

– Tu labai punktuali, mano brangioji, – tarė jis duodamas jai ranką.

Gladisė sumišo, nelaukusi tokio šalto sutikimo. Po to, kas įvyko praėjusį kartą, ji tikėjosi švelnesnio priėmimo.

– Nejaugi? – pasakė ji nesugalvojusi nieko geriau; o kadangi žmonės turi labai ribotą veido išraiškų ir garsų skaičių savo

* Mažytė *(pranc.)*.

įvairialypiams jausmams reikšti, ji nusijuokė, lyg ją būtų kas prajuokinęs, nors iš tikrųjų jautėsi nustebinta ir sunerimusi. Ji jau norėjo erzindama paklausti, kodėl gi jis jos nepabučiuojąs, ar ji jau spėjusi jam nusibosti – taip greitai? Bet nusprendė patylėti.

– Beveik per daug punktuali, – tęsė Sidnis. – Mano traukinys begėdiškai pavėlavo. Begėdiškai! – Jis buvo pasipiktinęs iki širdies gelmių.

– Žiūrėk tu man! – leptelėjo Gladisė. Išorinis jos kalbos rafinuotumas tarsi pernelyg aristokratiška kaukė retsykiais nukrisdavo jai nuo veido ir pasigirsdavo plikas prastuomenės žargonas.

– Tiesiog begėdiška! – tęsė Sidnis. – Traukiniai neturi vėluoti. Reikės parašyti Liverpulio gatvės stoties viršininkui. Nežinau, – pridūrė jis dar oriau, – ar tik nevertėtų pranešti ir „Times".

Gladisei jo žodžiai paliko įspūdį. To ponas Kvorlzas ir tikėjosi. Nekalbant apie kūniškus seksualinių atostogų malonumus, didžiausią pasitenkinimą teikė tai, kad Sidnis susitikinėdavo su moterimis, kurioms galėdavo daryti įspūdį. Jam patikdavo ne tik jaunos, bet žemesnės ir žemiausios klasės moterys. Jaustis nepalyginamai pranašesniam ir dievinamam Sidniui buvo ne menkesnis malonumas, negu būti moters glėbyje. Išvažiuodamas į miestą jis ilsėdavosi ne tik nuo dorovingo gyvenimo būdo, bet ir nuo nepilnavertiškumo jausmo, kuris visur – namie, parlamente, kontoroje – jį persekiojo. Su jaunomis žemesniųjų klasių moterimis jis buvo didis žmogus ir labai „aistringas".

Sidnio svaidomi žaibai darė Gladisei reikiamą poveikį. Bet drauge ir linksmino. Juk ji priklausė vargšų pasauliui, kantrių už algą dirbančių vergų kastai, kuri vertina visuomeninio gyvenimo nesklandumus kaip natūralų gamtos reiškinį, nepriklau-

santį nei nuo žmogaus veiksmų, nei nuo jo norų. O Sidnis buvo iš turtingųjų Olimpo; turtuoliai nesitaiksto su nepatogumais, jie rašo laiškus į „Times“, trauko virveles, naudojasi įtaka, rašo oficialius skundus, visada turėdami draugiškų ir paslaugių policininkų paramą. Gladisei visa tai atrodė nuostabu – nuostabu, bet kartu labai juokinga. Jo elgesys buvo toks triukšmingas ir manieringas, lyg jis būtų parodijavęs pats save miuzikholo scenoje. Ji žavėjosi ir labai gerai suprato, kad taip elgtis jam leidžia jo socialinė ir ekonominė padėtis (dėl kurios ji taip greitai ir tapo jo meilužė). Tačiau ji vis tiek juokėsi. Jai stigo pagarbumo.

Ponas Kvorlzas atidarė svetainės duris ir įleido ją vidun.

– Labai ačiū! – pasakė Gladisė ir įėjo.

Jis įėjo paskui ją. Iš nugaros jos juodi garbanoti plaukai buvo nusmailėję kaip strėlė, kurios smaigalys rodė žemyn į stuburą. Ji buvo apsivilkusi ploną žalią suknelę. Pro ploną audinį jis aiškiai matė liniją, kur baigiasi apatiniai drabužiai ir prasideda nuogas kūnas. Laisvai užsegtas juodas lakuotas diržas įžambiai gulėjo ant klubų. Sulig kiekvienu žingsniu jis ritmingai šokčiojo ant kairiojo jos klubo. Kojinės buvo įdegusios odos spalvos. Išaugęs epochoje, kai moterys – sprendžiant iš išorės – pėsčios beveik nevaikščiojo, Sidnis itin jautriai reaguodavo į blauzdas, žavėjosi naujomis madomis ir negalėjo atsikratyti jausmo, kad madingai besirengiančios jaunos moterys tyčia nekukliai rengiasi, norėdamos jį suvilioti. Jis sekė akimis blizgančių įdegusios odos atspalvio šilku aptemptų formų išlinkimus. Bet labiausiai šiandien jį traukė juodas odinis diržas, šokčiojantis ant kairiojo klubo, kaip koks mechanizmas, vos tik jai pajudinus koją. Šiuo šokčiojimu visa beveidė rūšis, visa moteriška žmonijos lytis skleidė savo vilionės signalus.

Gladisė sustojo ir atsisuko į jį, koketiškai ir iššaukiamai šypsodamasi. Tačiau ponas Kvorlzas nepadarė to judesio, kurio ji tikėjosi.

– Atsivežiau „Coroną“, – pasakė jis. – Ko gero, iškart ir pradėkime.

Gladisė jau antrą kartą nustebo ir buvo besižiojanti kažką sakyti, bet ir vėl nutylėjo ir nieko netarusi atsisėdo prie rašomosios mašinėlės.

Ponas Kvorlzas užsidėjo pensnė su vėžlio kiauto rėmeliais ir atidarė portfelį. Ji buvo jo meilužė, bet kodėl dėl to jis turėtų netekti mašininkės, kurios paslaugas jis, šiaip ar taip, apmoka.

– Gal mes pradėkime, – tarė jis žiūrėdamas į ją per pensnė viršų, – nuo laiškų stoties viršininkui ir „Times“. Gladisė įdėjo popierių ir atspausdino datą. Ponas Kvorlzas atsikrenkštė ir ėmė diktuoti. Keletas frazių itin paglostė jo savimeilę. Pavyzdžiui: „Neatleistinas ištižimas, dėl kurio buvo sugaištas laikas, nepalyginamai brangesnis už apsnūdusių geležinkelio biurokratų laiką“. Argi ne puiku! Arba (skirtas „Times“): „išpaikinti visuomenės parazitai, besinaudojantys valstybės globojamos pramonės šakos padėtimi“.

– Tai bus šunsnukiams gera pamoka, – tarė jis patenkintas, perskaitęs laiškus. – Pažiūrėsim, kaip ims spirgėti. – Jis žvilgtelėjo į Gladisę, laukdamas aplodismentų, ir liko nelabai patenkintas šypsena tame įžūlokame veidelyje. – Gaila, kad lordas Hagvormas jau miręs, – pridūrė jis, ieškodamas stiprių sąjungininkų. – Parašyčiau jam. Jis buvo geležinkelio kompanijos direktorius. – Tačiau paskutinysis Hagvormas mirė 1912 metais. – O Gladisė, kaip ir anksčiau, klausėsi pašaipiai, be jokios pagarbos.

Įspūdžiui sustiprinti, taip pat ir dėl to, kad iki galo išnaudotų sekretorės apmokamą laiką, ponas Kvorlzas padiktavo dar bent tuziną atsakymų į laiškus, susikaupusius per keletą dienų iki atvažiuojant į Londoną.

– Ačiū Dievui, – pasakė jis, kai buvo parašytas paskutinis laiškas. – Jūs neįsivaizduojate, – tęsė (ir didis mąstytojas atėjo pagalbon dvarininkui), – jūs neįsivaizduojate, kaip erzina tokios smulkmenos, kai yra daug rimtesnių ir svarbesnių dalykų, apie kuriuos reikia galvoti.

– Žinoma, kaipgi, – pasakė Gladisė galvodama, koks jis juokingas.

– Užrašykite, – paliepė Kvorlzas, kuriam staiga atėjo į galvą *penseé**. Jis atsilošė kėdėje ir užsimerkė, stengdamasis sulaikyti sprūstančią frazę.

Gladisė, padėjusi pirštus ant klavišų, laukė. Ji dirstelėjo į laikroduką ant rankos. Dešimt po dvylikos. Tuoj bus priešpiečių metas. Naujo laikroduko – štai ko ji pirmučiausia jo paprašys. Šitas toks pigus ir negražus, ir taip blogai eina.

– „Apmąstymų" tomui, – tarė Kvorlzas užsimerkęs. Sutarškėjo klavišai ir nutilo. – „Dramblio kaulo bokštas" – pakartojo jis pats sau. Ta frazė maloniai nuaidėjo jo smegenų koridoriais. Jis ją pagavo. Mikliai atsitiesė ir atsimerkęs konstatavo, kad iš tos vietos, kur jis sėdi, gerokai aukščiau kelio matyti fildekosinis rusvos Gladisės kojinės galas.

– Visą gyvenimą, – diktavo jis, neatitraukdamas akių nuo kojinės, – aš kentėjau nuo nereikšmingų, kablelis, geriau pasakius, kablelis, „įkyrių" kasdieninio gyvenimo smulkmenų, taš-

* Mintis *(pranc.)*.

kas. Žinau, kablelis, kad kai kurie mąstytojai sugeba nepaisyti tų smulkmenų, kablelis, skirdami joms tiek dėmesio, kablelis, kiek jos yra vertos, kablelis, ir nesudrumsta dvasia sugrįždami prie aukštesnių dalykų, taškas.

Jis nutilo. Po kojine, galvojo ponas Kvorlzas, yra oda – švelni, apgulusi stangrų su dailiais išlinkimais kūną. Glamonėti ir glamonėjant jausti, kaip šilkinė oda glamonėja pirštų galiukus; suspausti stangrų kūną. Net įkąsti. Tarsi apvali taurė, tarsi kviečių krūva.

Staiga pagavusi jo žvilgsnio kryptį Gladisė patraukė žemyn suknelę.

– Kur aš sustojau? – paklausė Kvorlzas.

– Nesudrumsta dvasia prie aukštesnių dalykų, – atsakė Gladisė, žiūrėdama į lapą priešais.

– Hm, – patrynė nosį jis. – Deja, kablelis, man ta nesudrumsta dvasia buvo neįmanomas dalykas, dvitaškis, ištrauktas iš savo dramblio kaulo bokšto, kablelis, kuriame gyvena mintis, kablelis, – jis ištarė frazę skambiai, mėgaudamasis, – ir nusviestas į dulkes aš nirštu, kablelis, prarandu dvasios ramybę ir nebepajėgiu vėl užlipti atgal į savo bokštą.

Jis atsistojo ir ėmė neramiai žingsniuoti po kambarį.

– Tai mano bėda, – pasakė jis. – Per daug jautrus. Rimtas mąstytojas neturi turėti nei jausmingumo, nei nervų. Jis neturi teisės būti aistringas.

Oda, galvojo jis, tvirtas, stangrus kūnas. Jis sustojo jai už nugaros. Mažas garbanotų plaukų trikampis smaigaliu nukreiptas žemyn į stuburą. Jis uždėjo jai rankas ant pečių ir pasilenkė prie jos.

Ji atsisuko iššaukiamai ir pergalingai šypsodamasi.

– Na?

– Kaip jūs kutenatės!– sukikeno ji.

Jo rankos čiupinėjo ją visą, glostė jos rankas, spaudė jos kūną – visos rūšies, visos lyties kūną. Individualioji Gladisė toliau kikeno.

– Išdykėlis! – pasakė ji, apsimestinai stumdama jį nuo savęs. – Išdykėlis!

XXL SKYRIUS

– Prieš mėnesį, – pasakė Elinora, – kai jų taksi nuvažiavo nuo Liverpulio stoties, – mes dar buvome Udaipūre.

– Sunku tuo patikėti, – pritarė Filipas.

– Tie dešimt kelionės mėnesių prabėgo kaip valanda kino teatre. Štai bankas. Aš jau pradedu abejoti, ar apskritai buvau išvažiavusi. – Ji atsiduso. – Gana nemalonus jausmas.

– Tikrai? – paklausė Filipas. – Aš, matyt, jau pripratau. Viskas, kas vyko iki šios akimirkos, man jau nebėra realybė. – Jis iškišo galvą pro langą. – Nesuprantu, kodėl žmonės važiuoja žiūrėti Tadž Mahalo, kai yra Švento Povilo katedra! Koks grožis!

– Ta nuostabi juodo ir balto akmens dermė.

– Lyg koks raižinys. Dviejų žanrų meno kūrinys. Ne tik architektūros šedevras, bet ir to šedevro graviūra. – Jis atsilošė į sėdynės atlošą. – Man dažnai atrodo, kad aš neturėjau vaikystės, – pasakė jis grįždamas prie ankstesnio pokalbio.

– Todėl, kad niekada apie ją negalvoji. O man daugybė vaikystės epizodų atrodo kur kas tikresni negu šitas vaizdas už lango. Bet aš nuolat apie tai galvoju.

– Tai tiesa, – pripažino Filipas. – Aš retai kada prisimenu vaikystę. Tikriau sakant, gal niekad. Aš visada turiu ką veikti ir apie ką galvoti.

– Tu neturi įgimto pagarbos jausmo tėvams, – pasakė Elinora. – O gaila.

Jie važiavo Strando gatve. Dvi mažos bažnytėlės tuščiai rungėsi su Australijos rūmais. Karališkojo koledžo kieme būrelis jaunuolių sėdėjo saulės atokaitoje, laukdami teologijos profesoriaus. Prie įėjimo į „Gajeti" teatrą jau buvo išsirikiavusi eilutė; afišos skelbė keturišimtąjį „Mergina iš Biarico" spektaklį. Filipas pastebėjo, kad šalia „Savojos" viešbučio vis dar tebegalioja nuolaida batams – po dvylika šilingų ir šešis pensus už porą. Trafalgaro aikštėje linksmai tryško fontanai, sero Edvino Lendsiro liūtai šiepė nasrus, o leidi Hamilton meilužis stovėjo iškilęs iki debesų[61] kaip šventasis Simonas atsiskyrėlis. O už niaurios Nacionalinės galerijos kolonados vis taip pat kovėsi Učelo kentaurai, Rubensas grobė savo sabines, Venera žiūrėjo į veidrodį ir pačiame viduryje giedančių Pjero angelų choro į šį pasakiškai nuostabų pasaulį keliavo Jėzus.

Mašina pasuko į Vitholą.

– Aš jaučiu simpatiją valdininkams.

– O aš ne, – atšovė Elinora.

– Skrebena sau plunksnele, – tęsė Filipas, – skrebena nuo ryto ligi vakaro. Kad mes galėtume gyventi laisvai ir patogiai. Skrebena, skrebena – ir sukurią Britų imperiją. Kaip patogu, – pridūrė jis, – gyventi pasaulyje, kur visus varginančius darbus, pradedant šalies valdymu ir baigiant dešrų kimšimu, gali perduoti kam nors kitam!

Raiti sargybiniai prie Karališkosios raitininkų gvardijos būstinės vartų atrodė kaip iškamšos. Prie paminklo Pirmojo pasaulinio karo aukoms stovėjo pagyvenusi leidi ir užvertusi akis į dangų murmėjo maldą, suėmusi rankomis „Kodaką" ir pasi-

rengusi nufotografuoti devynis šimtus tūkstančių žuvusiųjų vėles. Juodabarzdis sikhas su melsvu turbanu išėjo iš Grindlio. Big Benas rodė dvidešimt septynias po vienuolikos. Ar šiuo metu Lordų rūmuose snaudžia koks nors markizas? Prie Vestminsterio vienuolyno iš turistinio autobuso išvirto būrys amerikiečių. Žvilgtelėję pro nedidelę angą automobilio viršuje Filipas su Elinora pamatė, kad ligoninė vis dar negavo finansinės paramos.

Džono Bidleiko namas buvo Grosvenor plente, Temzės pakrantėje.

– Pimliko, – svajingai pasakė Filipas, kai jie privažiavo. Jis atsiduso.

– Ar tu prisimeni tą absurdišką dainelę, kurią tavo tėvas vis mėgdavo cituoti?

– „Tuomet eime į Pimliko", – padeklamavo Elinora.

Jie abu nusijuokė, prisiminę, kaip Džonas Bidleikas vis sakydavo: „Viena eilutė praleista. Turėkite tai galvoje".

– „Viena eilutė praleista". Ji praleista visose antologijose. Aš niekaip negalėjau sužinoti, kas gi jiems atsitiko, kai jie nuėjo į Pimliko. Metų metais spėliojau ir kankinausi. Baudlerio metodas[62] – geriausias būdas įkaitinti vaizduotę.

– Pimliko, – pakartojo Filipas. Senasis Bidleikas, galvojo jis, padarė iš Pimliko savotišką Rablė Olimpą. Frazė skambėjo neblogai. Tik vietoje „Rablė" reikėtų rašyti „Gargantiua". Nes tiems, kurie niekada jo neskaitė, Rablė asocijuojasi su nešvankybėmis. Tuomet jau geriau Gargantiua Olimpas. Jie bent jau iš nuogirdų žino, kad Gargantiua buvo didžiulis.

Tačiau tas Džonas Bidleikas, kurį jie rado sėdintį prie židinio savo dirbtuvėje, nė iš tolo nebuvo panašus į olimpietį ir atrodė

ne didesnis, bet mažesnis negu buvo iš tikrųjų. Jis atsainiai leidosi Elinoros pabučiuojamas ir padavė Filipui glebią ranką.

– Malonu jus matyti, – pasakė jis. Tačiau jo balsas buvo duslus; geraširdiško dudenimo ir kvatojimo nė žymės. Jis kalbėjo be jokio užsidegimo. Pasruvusios krauju akys buvo apsiblaususios. Atrodė sulysęs ir pasenęs.

– Kaip jautiesi, tėve? – nustebusi ir sunerimusi paklausė Elinora. Ji niekada anksčiau nebuvo mačiusi jo tokio.

– Šiaip sau, – atsakė jis, linguodamas galvą, – šiaip sau. Kažkas negerai su viduriais. – Staiga senasis liūtas užriaumojo jau pažįstamu balsu: – Kodėl mes turime visą gyvenimą nešiotis šitą maišą žarnokų! Aš visada piktinausi tokiais Dievo pokštais. – Riaumojimas pasidarė gailus: – Nežinau, kas man darosi. Visokie nemalonūs reiškiniai. – Jis jau beveik inkštė: – Jaučiuosi labai prastai. – Ir senukas su visomis smulkmenomis papasakojo savo ligos simptomus.

– Ar pasirodei daktarui? – paklausė Elinora, kai jis baigė.

Jis papurtė galvą.

– Aš jais netikiu. Jie dar niekam nepadarė nieko gero.

Iš tiesų jis siaubingai bijojo gydytojų. Bijojo net į namus įsileisti tuos blogio pranašus.

– Reikėtų pasirodyti, – ėmė kalbinti ji.

– Gerai, – pagaliau suniurnėjo jis. – Tegu tie šundaktariai ateina. – Bet širdyje jam palengvėjo. Jis jau kurį laiką norėjo, kad jį apžiūrėtų daktaras, bet prietaringa baimė nustelbdavo tą norą. Tie krankliai dabar ateis, bet ne jo, o Elinoros kviečiami. Jis už tai neatsakingas, tad nelaimė kris ne ant jo galvos. Senojo Bidleiko asmeninių prietarų pasaulis buvo gana painus.

Jie pradėjo kalbėti apie kitus dalykus. Žinodamas, kad da-

bar drąsiai gali kreiptis į gydytojus, Džonas Bidleikas pasijuto geriau ir pralinksmėjo.

– Man neramu dėl jo, – pasakė Elinora, kai jie važiavo atgal.

– Septyniasdešimt treji – ne juokas, – linktelėjo galvą Filipas. – Jis jau ima atrodyti pagal savo amžių.

„Kokia graži galva! – mąstė jis. Kaip gaila, kad jis nepiešia. Žodžiais to neperteiksi. Žinoma, ją galima aprašyti – viską iki raukšlelės. Bet ką tuo pasieksi? Nieko. Aprašymai nuobodžiai ilgi. O veidą pamatai iškart. Žodžio, taiklios frazės – štai ko reikia. „Antikinės šlovės liekanos." Tokia, pavyzdžiui, frazė šį tą pasakytų apie tą žmogų. Nors, žinoma, ne pati geriausia išeitis. Citatos visada atsiduoda kažkokiu kvailu pedantiškumu. Jau geriau tada „Pergamentinė statula". „Prie židinio susikūprinusi sėdėjo pergamentinė statula žmogaus, kadaise buvusio Achilu." Jau panašiau. Ir nereikia jokio ištęsto aprašinėjimo. Bent jau kiekvienas, kuris yra matęs Disko metėjo kopiją, laikęs rankose pergamentu įrištą knygą, girdėjęs apie Achilą, perskaitęs sakinį įsivaizduos Džoną Bidleiką. O tie, kurie niekada nėra matę graikiškos statulos arba skaitę apie Achilą knygoje su nuo senumo susiraukšlėjusios avies odos viršeliais? Ką gi, tie tegu eina po velnių.

„Ir vis dėlto, – pagalvojo jis, – per daug literatūriška. Per daug joje kultūros."

Tylą nutraukė Elinora.

– Įdomu, kaip dabar atrodo Everardas, tapęs žymiu žmogumi. – Prieš akis jai iškilo judrus veidas, stambi, bet paslanki figūra. Greitas ir stiprus. Ir jis buvo ją įsimylėjęs. Ar jis jai patiko? O gal ji jo nemėgo?

– Kažin, ar jau pradėjo žmones tampyti už ausų? – nusijuokė Filipas. – Beje, tai tik laiko klausimas.

– Ir vis dėlto, – tarė Elinora, – jis man patinka. Filipo pašaipa atsakė jai į sau užduotą klausimą.

– Man irgi patinka. Bet kodėl negalima juoktis iš to, kas tau patinka?

– Tu visada juokiesi iš manęs. Ar todėl, kad tau patinku?

Jis paėmė jos ranką ir pabučiavo.

– Aš tave dievinu ir niekada iš tavęs nesijuokiu. Aš žiūriu į tave labai rimtai.

Elinora žiūrėjo į jį, bet nesišypsojo.

– Kartais tu mane tiesiog varai į neviltį. Sakyk, ką darytum, jeigu aš išeičiau pas kitą vyrą? Ar nors kiek susikrimstum?

– Aš jausčiausi labai nelaimingas.

– Tikrai? – Elinora pasižiūrėjo į jį. Filipas šypsojosi; jis buvo už tūkstančio mylių. – Aš nusprendžiau padaryti eksperimentą, – pasakė ji paniurusi. – Bet ar tu tikrai jausiesi nelaimingas? Aš turiu iš anksto žinoti.

– O su kuo žadi eksperimentuoti?

– Čia ir yra visa bėda. Beveik visi vyrai tokie nepakenčiami.

– Ačiū už komplimentą!

– Bet tu irgi nepakenčiamas, Filai. Tiesą sakant, tu nepakenčiamiausias iš visų. Ir blogiausia, kad, nepaisant to, aš tave myliu. Ir tu tai žinai. Taip, ir tuo naudojiesi. – Taksi sustojo prie šaligatvio. Ji pasiėmė skėtį. – Bet būk atsargus, – pasakė ji stodamasi. – Tokiam naudojimuisi ateis galas. Aš neketinu visą gyvenimą tik duoti, nieko negaudama atgal. Artimiausiu laiku aš imsiu ieškoti ko nors kito, – ir ji išlipo iš mašinos.

– Tai pabandyk su Everardu, – pajuokavo jis, žiūrėdamas į ją pro langą.

– Tutbūt taip ir padarysiu, – atšovė ji. – Everardas tik to ir laukia.

Filipas nusijuokė ir pasiuntė jai oro bučinį.

– Pasakyk taksistui, kad vežtų mane į klubą.

Everardas privertė ją laukti kone dešimt minučių. Pasipudravusi Elinora ėmė tyrinėti kambarį. Gėlės parinktos baisiausiai neskoningai. O spinta su senoviniais kardais, durklais ir inkrustuotais pistoletais buvo klaiki kaip muziejaus ekspozicija; kokti ir kartu graudžiai kvaila. Everardas turėjo tokią moksleivišką svajonę joti žirgu ir kapoti žmonėms galvas; ta vitrina jį išdavė, kaip ir stalas su stiklu, po kuriuo buvo išdėliota visa monetų ir medalių kolekcija. Kaip išdidžiai jis aprodė jai savo turtus! Čia buvo makedonietiška tetradrachma su Aleksandru Didžiuoju, apsitaisiusiu kaip Heraklis, 44 metų pr.Kr. sestercija su įspūdingu Cezario profiliu ir greta jo Edvardo III noblis su laivu, simbolizuojančiu Anglijos jūrininkystės suklestėjimo pradžią. O štai ant Pizanelio medalio vieno iš gražiausių plėšikų Sigizmondo Malatestos galva, karalienė Elžbieta su savo rauktine apykakle, Napoleonas su lauro lapų vainiku ir hercogas Velingtonas. Ji maloniai šypsojosi jiems kaip seniems geriems draugams. Geriausias Everardo bruožas, pagalvojo jinai, kad su juo labai lengva. Jis visada lieka savimi. Ji atidengė rojalio dangtį ir sugrojo keletą akordų – kaip visada išsiderinęs.

Ant nedidelio stalelio šalia židinio gulėjo paskutiniųjų Everardo kalbų ir kreipimųsi tomelis. Ji paėmė jį ir ėmė vartyti. „Laisvųjų Britų politiką, – perskaitė ji, – galima būtų apibūdinti kaip socializmą be politinės demokratijos, derinamą su nacionalizmu be izoliacijos.“ Skambėjo puikiai. Bet jeigu jis būtų parašęs „politinę demokratiją be socializmo, derinamą

su politine izoliacija be nacionalizmo“, ji būtų žavėjusis nė kiek ne mažiau.

Ak, jau tos abstrakcijos! Ji palingavo galvą ir atsiduso. „Matyt, aš kvailė“, – pagalvojo ji. Tačiau jai jos absoliučiai nieko nereiškė. Tušti, nieko nesakantys žodžiai. Ji atvertė kitą puslapį. „Partijų sistema veikia gerai tuomet, kai partijos atstovauja konkuruojančių oligarchų grupuotėms, kurios, priklausydamos tai pačiai visuomenės klasei ir siekdamos vienodų tikslų, kovoja tarpusavyje dėl valdžios. Tačiau jeigu partijos ima atstovauti visuomenės klasėms ir laikosi griežtų politinių principų, tai tokia sistema tampa beprotiška. Vien todėl, kad aš sėdžiu viename salės gale, o jūs kitame, esu priverstas tikėti individualizmu, atmetant bet kokį valstybės kišimąsi, o jūs priverstas tikėti valstybės kišimusi, atmetant bet kokį individualizmą; aš esu priverstas tikėti nacionalizmu, netgi ekonomikos srityje (nors tai yra idiotizmas), o jūs priverstas tikėti internacionalizmu, netgi politikos srityje (o tai dar didesnis idiotizmas); aš priverstas tikėti turtingųjų diktatūra (pašalinant inteligentiją), o jūs – neturtingųjų diktatūra (taip pat pašalinant inteligentiją). Ir visa tai dėl neesminės ir politiškai nereikšmingos priežasties, kad aš esu dešinėje, o jūs kairėje. Mūsų parlamentuose topografinis principas turi daugiau reikšmės negu sveikas protas. Tokie tat šiuolaikinės partijų sistemos privalumai. Laisvųjų Britų tikslas ir yra panaikinti šią sistemą, o drauge ir jos padarinį – pagedusį, neveiksmingą parlamentarizmą.“

Skamba įtikinamai, galvojo jinai, bet vis dėl to negalėjo suprasti, kodėl žmonės suka galvas dėl tokių dalykų. Užuot paprasčiausiai gyvenę. Ji atsivertė puslapį iš knygos vidurio. „Už kiekvieną savo laisvę Anglija sumokėdavo nauja vergyste. Feo-

dalizmo žlugimas sustiprino karališkąją valdžią. Per Reformaciją mes atmetėme popiežiaus neklystamumo dogmą, tačiau įtikėjome dieviška karaliaus teise. Kromvelis panaikino dievišką karaliaus teisę, bet įtvirtino dvarininkų ir buržuazijos tironiją. Dabar ši tironija sparčiai griaunama, kad mes galėtume turėti proletariato diktatūrą. Skelbiama nauja neklystamumo dogma – dabar jau ne popiežiaus, bet daugumos – neklystamumo, kuriuo tikėti mus verčia įstatymas. Laisvieji Britai siekia naujos reformacijos, naujos politinės revoliucijos. Mes paneigsime proletariato neklystamumą, kaip mūsų tėvai paneigė popiežiaus neklystamumą. Laisvieji Britai pasisako už..." Elinora niekaip negalėjo atversti kito puslapio. „Pasisako už ką? – spėliojo ji. – Už Everardo diktatūrą ir Veblio neklystamumą?" Ji papūtė į nepaklusnius puslapius ir šie atsiskyrė. „...už teisingumą ir laisvę. Jie siekia, kad valdytų geriausieji, nepriklausomai nuo jų socialinės kilmės. Trumpai tariant, talentams kelias į karjerą turi būti visiškai laisvas. Tai ir yra teisingumas. Jie reikalauja, kad kiekvienas klausimas būtų sprendžiamas bešališkai, protingai, nepaisant tradicinių partinių prietarų ar bevertės daugumos nuomonės. Tai ir yra laisvė. Tie, kurie mano, kad laisvė yra visuotinė rinkimų teisė..." Trinktelėjo durys. Prieškambaryje nuaidėjo skambus balsas. Ant laiptų sutrinksėjo skubūs žingsniai, net visas namas sudrebėjo nuo jų. Svetainės durys atsilapojo su tokiu trenksmu, lyg už jų būtų sprogusi bomba. Garsiai atsiprašinėdamas ir sveikindamasis į kambarį įsiveržė Everardas Veblis.

– Nežinau, kaip man jūsų atsiprašyti – suriko jis, spausdamas jai rankas. – Neįsivaizduojate, kokiame verpete aš sukuosi! Kokia laimė vėl jus matyti! Nė kiek nepasikeitusi. Tokia pat žavinga kaip visada. – Jis įdėmiai žiūrėjo į ją. – Tos pačios ra-

mios šviesios akys, tos pačios putlios liūdnos lūpos. Jūs nuostabiai atrodot!

Ji nusišypsojo jam. Jo akys buvo tamsiai rudos; tokios tamsios, kad iš toliau atrodė, lyg būtų vieni vyzdžiai. Gražios akys, galvojo ji, bet kaip trikdo tas prisispyręs žvilgantis jų žvilgsnis! Kelias akimirkas ji žiūrėjo į jį, paskui nusisuko.

– Jūs taip pat nepasikeitęs, – tarė ji. – O kodėl gi mes turėtume keistis? – ji vėl pasižiūrėjo į jį ir pamatė, kad jis vis dar nenuleido nuo jos savo skvarbių akių. – Dešimt mėnesių pakeliavęs po tropikus žmogus netampa kuo nors kitu.

Everardas nusijuokė.

– Ir ačiū Dievui už tai! – pasakė jis. – Eime pusryčiauti.

– O Filipas? – paklausė jis, kai jiems atnešė žuvį. – Ar jis irgi toks, kaip buvo?

– Gal net šiek tiek labiau, jeigu tai įmanoma.

Everardas linktelėjo.

– Gal net šiek tiek labiau. Aišku. To ir galima buvo tikėtis. Matydamas, kaip negrai vaikšto be kelnių, jis turbūt dar skeptiškiau ėmė vertinti amžinąsias vertybes.

Elinora nusišypsojo, bet drauge kiek įsižeidė dėl jo pašaipos.

– O kaip pasikeitė jūsų vertinimai matant anglus vaikštant su šviesiai žaliais mundurais? – atšovė ji.

– Aš tik dar labiau įtikėjau amžinosiomis vertybėmis, – nusijuokė jis.

– Save laikydamas viena iš jų?

Jis linktelėjo.

– Savaime suprantama, save laikydamas viena iš jų.

Jie šypsodamiesi žiūrėjo vienas į kitą. Elinora pirmoji nuleido akis.

– Ačiū, kad pasakėte, – ironiškai tarė ji. – Pati nebūčiau patikėjusi. Abu vėl nutilo.

– Nemanykite, – prabilo jis jau visiškai rimtai, – kad jums pavyks išmušti mane iš vėžių, apkaltinus pasipūtimu. – Kalbėjo švelniai, bet balse slypėjo didžiulė jėga. – Kartais kai kam tai ir pavyksta. Bet niekas nesitaiksto su įkyriai puolančia smulkme. Juos traiško. O su žmonėmis protingai pasikalbama.

– Kaip malonu, kad esu taip aukštai vertinama, – nusijuokė Elinora.

– Jums atrodo, kad aš išpuikęs, – toliau tęsė jis. – Ko gero, tam tikra prasme taip. Bet visa bėda ta, kad jaučiuosi turįs tam pagrindą. Kuklumas – jeigu jis nenuoširdus – kenksmingas dalykas. Miltonas sakė, kad „niekas nėra taip naudinga žmogui, kaip savęs vertinimas, jeigu jis teisingas ir pamatuotas". Aš žinau, kad aš save vertinu teisingai ir pamatuotai. Žinau, esu tikras, kad galiu pasiekti viską, ko tiktai noriu. Kokia prasmė tai neigti? Aš būsiu valdovas ir diktuosiu savo valią kitiems. Tam man pakanka ryžto ir drąsos. Netrukus turėsiu organizuotą jėgą. Tuomet paimsiu valdžią į rankas. Aš tai žinau; kam turiu apsimetinėti, kad nežinau? – Jis atsilošė ir kurį laiką tylėjo.

„Kaip kvaila, – galvojo Elinora, – kaip kvaila šitaip kalbėti." Jos kritiškas intelektas priešinosi jausmams. Ji jautėsi keistai susijaudinusi. Jo žodžiai, jo balso tembras – toks švelnus ir drauge virpantis nuo stiprybės ir aistros, slypinčios po tuo švelnumu, – žavėjo ją. Kai jis pasakė: „Aš būsiu valdovas", ją visą užliejo šiluma, lyg būtų gurkštelėjusi glintveino. „Kaip kvaila", – kartojo ji sau mintyse, mėgindama atsikeršyti jam už tokią lengvą pergalę, mėgindama nubausti jos sieloje tūnančius išdavikus, kurie taip lengvai pasidavė. Tačiau kas padaryta, nebeatitaisy-

si. Gal žodžiai ir kvaili, bet faktas lieka faktu, kad tuo metu, kai jis juos tarė, ji visa suvirpo iš susižavėjimo, jaudulio, staiga apėmusio nesuvokiamo noro džiūgauti ir garsiai juoktis.

Liokajus pakeitė lėkštes. Jie kalbėjosi apie neutralius dalykus – apie jos kelionę, apie tai, kas įvyko Londone, kol jos nebuvo, apie bendrus pažįstamus. Atnešė kavą ir jie užsirūkė. Įsivyravo tyla. „Kas ją nutrauks?“ – šiek tiek nuogąstaudama spėliojo Elinora. Tiesą sakant, nė kiek nespėliojo, nes puikiai žinojo, ir kaip tik dėl to aiškiaregiško žinojimo ji nuogąstavo. Gal jai reikia aplenkti jį ir pačiai nutraukti tylą. Gal, jeigu ji galėtų plepėti apie visokius niekus, jai pavyktų užtęsti laiką, kol ateis metas atsisveikinti. Tačiau staiga paaiškėjo, kad ji neturi apie ką kalbėti. Artėjanti neišvengiamybė tarsi suparalyžiavo ją. Ji galėjo tiktai sėdėti ir laukti. Pagaliau įvyko tai, kas buvo neišvengiama.

– Ar prisimenate, – lėtai pradėjo jis nežiūrėdamas į ją, – ką aš jums sakiau prieš išvažiuojant?

– Mes, rodos, susitarėme prie to nebegrįžti.

Jis juokdamasis atmetė galvą.

– Ne, jūs nesupratote. – Jis pasižiūrėjo į ją ir pamatė jos akyse liūdesį, nerimą, meldimą pasigailėti. Tačiau Everardas buvo negailestingas. Pasirėmęs alkūnėmis ant stalo jis pasilenkė prie jos. Ji nuleido akis.

– Jūs sakėte, kad iš išorės aš nepasikeičiau, – pasakė jis savo švelniu, bet jėgos kupinu balsu. – Ką gi, iš vidaus aš taip pat nepasikeičiau. Viskas tebėra taip pat, Elinora, vis taip pat, kaip buvo jums išvažiuojant. Aš myliu jus kaip ir anksčiau, Elinora. Ne, aš myliu jus dar labiau. – Jos ranka suglebusi gulėjo ant stalo. Jis ištiesė savąją ir paėmė ją. – Elinora, – sušnibždėjo jis.

Ji papurtė galvą nežiūrėdama į jį.

Bet jis vis kalbėjo – švelniai ir aistringai.

– Jūs nežinote, kas yra meilė, – pasakė jis. – Neįsivaizduojate, ką aš galiu jums duoti. Meilę – pašėlusią ir beprotišką kaip paskutinė viltis. Ir švelnią kaip motinos meilė sergančiam vaikui. Meilę – žiaurią ir romią, žiaurią kaip nusikaltimas ir romią kaip miegas.

„Žodžiai, – galvojo Elinora, – juokingi melodramatiški žodžiai." Tačiau jie jaudino ją kaip ir jo gyrimasis.

– Prašau, Everardai, nereikia, – ištarė ji. – Daugiau nė žodžio. – Ji nenorėjo pasiduoti jausmams. Žiūrėjo į jo spinduliuojančias ir skvarbias akis iš visų jėgų stengdamasi nenuleisti žvilgsnio. Paskui dirbtinai nusijuokė ir papurtė galvą. – Juk jūs žinote, kad tai neįmanoma.

– Aš žinau tik tai, – tarė jis lėtai, – kad jūs bijote. Bijote sugrįžti į gyvenimą. Nes visus tuos metus buvote pusiau mirusi. Jūs neturėjote galimybės pajusti gyvenimo pilnatvės. Ir žinote, kad aš galiu jums tai duoti. Bet bijote, bijote.

– Nesąmonė! – atkirto ji. Visa tai – tik skambios ir melodramatiškos frazės.

– Nors tam tikra prasme gal jūs ir teisi, – tęsė jis. – Jausti gyvenimo pilnatvę, būti tikrai gyvam nėra juokų darbas. Tai pavojinga. Bet, Dievas mato, – pridūrė jis, ir jėga, slypinti švelniame jo balse, staiga sugriaudėjo visu smarkumu, – kaip įdomu!

– Jūs mane išgąsdinot! – pasakė ji. – Kam taip rėkti! – Tačiau ji jautė ne vien tik išgąstį. Jos nervai ir visas kūnas virpėjo ir alpo nuo tolydžio užplūstančio nesuvokiamo džiaugsmo, kurį jai kėlė jo balsas. „Tai juokinga", – tikino ji save. Ir vis dėlto jai atrodė, kad girdi jo balsą visu kūnu. To balso aidas siekė pačią

diafragmą. „Juokinga“, – pakartojo ji. Pagaliau, kas gi tai per meilė, apie kurią jis taip jaudinamai kalba? Atsitiktiniai aistros protrūkiai pertraukėlėse tarp darbų? Jis nekentė moterų, niekino jas už tai, kad jos gaišina vyrų laiką ir atima energiją. Ji ne kartą yra girdėjusi jį sakant, kad jis neturi laiko mylėtis. Jo puolimas yra kone įžeidžiantis – kaip pasiūlymas gatvės moteriai.

– Atsipeikėkite, Everardai, – pasakė ji.

Everardas paleido jos ranką ir juokdamasis atsilošė kėdėje.

– Gerai, – tarė jis. – Bet tik šiai dienai.

– Visam laikui. – Ji pajuto didžiulį palengvėjimą. – Be to, – pridūrė ji ironiškai šypsodamasi ir kartodama jo paties kadaise pasakytus žodžius, – jūs nesate veltėdžių klasės atstovas. Ir turite svarbesnių darbų negu meilė.

Kurį laiką Everardas tylėdamas žiūrėjo į ją, surimtėjęs nuo kažkokių niūrių minčių. Svarbesnių darbų? Tai, žinoma, tiesa. Jis pyko ant savęs, kad taip jos geidžia. Ir pyko ant Elinoros, kad ji nepatenkina jo geismo.

– Kalbėsimės apie Šekspyrą? – sarkastiškai paklausė jis. – Ar apie grojančias taureles?

Taksometras rodė tris šilingus ir šešis pensus. Filipas davė vairuotojui penkis šilingus ir užlipo savo klubo portiko laipteliais, lydimas audringų padėkos žodžių. Jis buvo pratęs duoti arbatpinigių daugiau negu priklauso. Ne todėl, kad būtų norėjęs pasirodyti ir ne todėl, kad būtų reikalavęs ar tikėjęsis ypatingo aptarnavimo. (Tiesą sakant, retas žmogus taip nedaug reikalaudavo iš savo tarnų, taip kantriai susitaikydavo su blogu aptarnavimu ir taip atleisdavo jiems visus prasižengimus, kaip Filipas.) Gausiais arbatpinigiais reiškėsi jo panieka, kupina sąžinės graužaties ir atgailos. Jo

perdėtas dėkingumas tarsi bylojo: „Vargšeli! Atleisk, kad aš už tave pranašesnis“. Galimas daiktas, kad papildomas šilingas buvo kaip tik atsiprašymas už jo, kaip samdytojo, delikatumą, nes jeigu jis nebuvo pakankamai reiklus, tai ne tik dėl to, kad gailėjo ir užjautė, bet kad nemėgo ir vengė nereikalingo bendravimo su žmonėmis. Iš patarnaujančiųjų Filipas mažai reikalaudavo tiktai dėl to, kad nenorėjo turėti su jais nieko bendra. Jų buvimas jam trukdė. Jis nemėgo, kad į jo asmeninį gyvenimą įsiveržia svetimi žmonės. Ir kai tekdavo su tais įsiveržėliais tiesiogiai kalbėtis ir bendrauti – ne intelektinėje, bet jausmo, supratimo, nuojautų plotmėje – jam visada būdavo nejauku. Kiek galėdamas jis vengė tokio bendravimo, o kai tai būdavo neišvengiama, visomis išgalėmis bandydavo nužmoginti tą bendravimą. Filipo dosnumas iš dalies turėjo kompensuoti tą nežmonišką jo gerumą tiems, kam jis buvo skiriamas. Tai buvo pinigai sąžinei užglaistyti.

Durys buvo atidarytos. Jis įėjo į didelį vestibiulį su kolonomis, kuriame buvo tamsu ir šalta. Nišoje ant laiptų stovėjo sero Fresio Čentrėjaus[63] alegorinė marmurinė grupė klasikinėmis pozomis – „Mokslas ir Dorovė nugali Aistras“. Jis pasikabino lietpaltį ir nuėjo į rūkomąjį pavartyti laikraščių, kol atvyks svečiai. Pirmasis pasirodė Spendrelis.

– Sakykite, – tarė Filipas, kai jiedu pasisveikino ir užsisakė vermuto, – sakykite greičiau, kol jis dar neatėjo – kas darosi mano jaunajam nelaimėliui svainiui? Kas yra tarp jo ir Lusi Tentemaunt?

Spendrelis patraukė pečiais.

– O kas tokiais atvejais būna? Be to, ar dabar tinkama vieta ir laikas apie tai kalbėti? – jis parodė į kitus žmones, sėdinčius rūkomajame, ministrą, du teisėjus ir visai čia pat – vyskupą.

Filipas nusijuokė.

– Bet aš tik norėjau sužinoti, ar tai rimtas ryšys ir kiek jis gali tęstis...

– Kalbant apie Valterį labai rimtas. O kiek tęsis – kas žino? Bet Lusi netrukus išvažiuoja į užsienį.

– Ačiū Dievui nors už tai! O štai ir jis! – Tai buvo Valteris. – Ir Ilidžas. – Jis pamojo ranka. Naujai atvykusieji atsisakė aperityvo. – Tuomet eime valgyti, – tarė Filipas.

Valgomasis Filipo klube buvo milžiniškas. Dvi eilės korintietiškų kolonų rėmė paauksuotas lubas. Nuo šviesiai šokoladinių sienų žvelgė žymių, dabar jau mirusių klubo narių, portretai. Abipus kiekvieno iš šešių langų kabėjo bordinės aksomo užuolaidos, grindys buvo išklotos minkštu bordiniu kilimu, po salę nepastebimai šmižinėjo liokajai bordinėmis livrėjomis, nelyginant lapgraužiai miške.

– Man patinka šita salė, – pasakė Spendrelis, jiems įėjus. – Tarsi Baltazaro puotos vieta.

– Labai anglikoniško Baltazaro, – patikslino Valteris.

– Nieko sau! – šūktelėjo Ilidžas dairydamasis aplinkui. – Čia aš tikrai jaučiuosi esąs plebėjas.

Filipas nelabai smagiai nusijuokė. Norėdamas nukreipti kalbą, jis atkreipė bičiulių dėmesį į liokajų livrėjų spalvą. Jie, girdi, patvirtiną Darvino hipotezę.

– Išgyvena labiausiai prisitaikę, – pasakė jis, kai jie susėdo prie jiems nurodyto stalelio. – Kitokių spalvų liokajai buvo išnaikinti įniršusių klubo narių.

Vienas iš išlikusių bordo spalvos liokajų atnešė žuvį. Jie pradėjo valgyti.

– Kaip keista, – tarė Ilidžas, plėtodamas mintį, kilusią išvy-

dus salę, – kaip keista, kad aš apskritai čia atsidūriau. Kad sėdžiu čia su jumis kaip svečias. Nebūtų nieko nuostabaus, jeigu sukinėčiausi čia su šita bordine livrėja. Tai bent jau atitiktų, kaip kunigai sako, „mano staciją gyvenime“. – Jis piktai sukikeno. – Bet tai, kad sėdžiu čia su jumis – beveik neįtikėtina. Ir visa tai dėl to, kad Mančesterio pirklio sūnus turėjo polinkį į skrofuliozę. Jeigu Redžis Raitas būtų buvęs sveikas vaikas, aš turbūt iki šiol kalčiau puspadžius Lankašyre. Bet laimė, Redžis turėjo limfų sistemoje tuberkuliozės bacilą. Gydytojai patarė jam persikelti į kaimą. Jo tėvas išnuomojo mūsų kaimelyje savo žmonai ir vaikui namą, ir Redžis ėmė lankyti kaimo mokyklą. Bet tėvas buvo numatęs sūnui karjerą. Bjaurus buvo berniūkštis! – įterpė Ilidžas. – Norėjo, kad jis įstotų į Mančesterio universitetą. Su stipendija. Jis mokėjo mūsų mokyklos mokytojui, kad ruoštų jį papildomai. Aš buvau gabus vaikas, mokytojas mane mylėjo. Jis nusprendė, kad mokydamas Redžį, gali mokyti ir mane. O svarbiausia – už dyka. Neleido motinai sumokėti nė penso. Nors ji, vargšelė, ir nebūtų turėjusi už ką mokėti. Kai atėjo laikas stoti, aš gavau stipendiją, o Redžis neišlaikė. – Ilidžas nusijuokė. – Nelaimingas skrofuliozinis mulkis! Bet aš amžinai liksiu dėkingas jam ir bacilоms, įsiveisusioms jo liaukose. Jeigu ne jos, būčiau pratęsęs savo dėdės batsiuvio tradiciją Lankašyro kaime. Štai nuo kokio nieko priklauso visas žmogaus gyvenimas – nuo kažkokio absurdiško atsitiktinumo, milijoninės dalies šanso. Atsitiktinė smulkmena pakeičia visą tavo gyvenimą.

– Tai ne atsitiktinė smulkmena, – užginčijo Spendrelis. – Jūsų stipendija nebuvo atsitiktinumas; ji kaip tik gauta labai tikslingai, pagal jūsų sugebėjimus. Kitaip nebūtumėte jos gavęs ir dabar nesėdėtumėte su mumis. Aš nemanau, kad apskritai kas

nors gyvenime vyksta atsitiktinai. Viskas, kas žmogui atsitinka, yra neatsiejama nuo paties žmogaus.

– Skamba kiek dviprasmiškai, – nesutiko Filipas. – Vertindami įvykius žmonės juos, tarkime, savaip iškreipia, todėl tai, kas atsitinka, atrodo neatsiejama nuo jų pačių.

Spendrelis gūžtelėjo.

– Iškraipymų gali būti. Bet aš tikiu, kad kiekvienam atsitinka tai, kas jį atitinka.

– Kokie niekai! – purkštelėjo Ilidžas.

Filipas išreiškė savo nepritarimą mandagiau.

– Tačiau tas pats įvykis anaiptol nevienodai veikia skirtingus žmones.

– Žinau, – sutiko Spendrelis. – Bet kažkokiu nenusakomu būdu kiekvienas įvykis pakinta, kokybiškai pakinta pagal kiekvieno jame dalyvavusio žmogaus charakterį. Tai didelė paslaptis ir paradoksas.

– Greičiau absurdas ir neįmanomas dalykas, – įsiterpė Ilidžas.

– Tegu absurdas ir neįmanomas dalykas, – sutiko Spendrelis. – Bet aš vis tiek tikiu, kad būtent taip ir būna. Kodėl viskas turi būti logiškai paaiškinama?

– Taip, kodėl? – atitarė Valteris.

– Ir vis dėlto, – spyrėsi Filipas, – jūsų apvaizda, kokybiškai pakeičianti įvykį ir pritaikanti jį kiekvienam žmogui – ar tai nėra perdėjimas?

– Ne didesnis perdėjimas negu mūsų buvimas čia. Ne didesnis perdėjimas negu visa tai. – Ir jis rankos mostu apvedė visą baltazarišką valgomąjį, pietaujančius, slyvinius liokajus ir nuolatinį Britų akademijos sekretorių, kuris tuo metu kaip tik įėjo pro duris su Kembridžo universiteto poetikos profesoriumi.

Tačiau Filipas nenorėjo pasiduoti.

– Bet jeigu tarsime, kaip daro mokslininkai, kad geriausia yra paprasčiausia prielaida, nors aš visą gyvenimą negalėjau suprasti, kuo jie tokį teiginį grindžia, nebent žmogaus nesugebėjimu suvokti tai, kas sudėtinga...

– Klausykite! Klausykite!

– Kuo grindžia? – perklausė Ilidžas. – Tiktai faktų stebėjimu, daugiau niekuo. Eksperimentais įrodyta, kad gamta visada eina paprasčiausiu keliu.

– O gal, – pasakė Spendrelis, – žmogus supranta tiktai paprasčiausius paaiškinimus? Praktiškai tos dvi alternatyvos sueina į vieną.

– Bet jeigu koks nors reiškinys turi paprastą ir gamtišką paaiškinimą, tai jis nebegali tuo pačiu turėti ir sudėtingo, antgamtiško paaiškinimo.

– O kodėl ne? – paklausė Spendrelis. – Gal jūs tiesiog nepajėgiate suvokti ar išmatuoti antgamtinių jėgų, kurios veikia gamtinių jėgų užnugaryje. Kol kas nesigilinkime į tai, kuo jos skiriasi. Bet tai nereiškia, kad jų nėra. Tiesiog savo nesugebėjimą suvokti jūs prilyginate visuotiniam dėsniui.

Filipas pasinaudojo proga užbaigti savo mintį.

– Bet net jeigu pripažintume, – įsiterpė jis, kol Ilidžas dar neiššižiojo, – kad paprasčiausias paaiškinimas yra teisingiausias, tai ar aiškinimas, kad individas iškraipo įvykius pagal savo praeitį ir charakterį, nėra paprasčiausias? Mes matome individus, bet nematome apvaizdos. Jos egzistavimą tenka priimti be įrodymų. Gal verčiau visai apsieikime be jos, kaip nereikalingos?

– Bet ar ji nereikalinga? – tarė Spendrelis. – Ar įmanoma be jos paaiškinti visus faktus? Labai abejoju. Kaip jūs paaiškinsite

charakterio formavimo faktą? Žinoma, mes visi daugiau ar mažiau esame formuojami, bet kaip paaiškinsite tai, kad kai kurių žmonių charakterį formuoja vienas po kito nepermaldaujamai nutinkantys to paties pobūdžio įvykiai? Tai arba „laimės kūdikiai“, arba „amžini nevykėliai“, žmonės, kurie kreipiami doros link, arba stumiami į purvą, žmonės, kuriems nuolat atsiveria proga parodyti didvyriškumą arba gėdingą niekingumą. Po tokių įvykių (jie trunka stebėtinai ilgai) susiformuoja charakteris. O tada, jeigu jums patinka, galite sakyti, kad būtent individas iškreipia pagal save viską, kas jam atsitinka. Bet kol jis dar neturi susiformavusio charakterio, kad galėtų iškreipti įvykius pagal save, kaip tada? Kas tuomet nusprendžia, kas jam turi atsitikti?

– O kas nusprendžia, kuria puse monetai nukristi ant žemės? – paniekinamai paklausė Ilidžas.

– Kuo čia dėtos monetos? – nesutiko Spendrelis. – Kuo čia dėtos monetos, kai mes kalbame apie žmones? Pagalvokite pats. Ar jūs jaučiatės kaip moneta, kai jums kas nors atsitinka?

– Argi svarbu, kaip aš jaučiuosi? Jausmai neturi nieko bendra su objektyviais faktais.

– Tačiau pojūčiai turi. Mokslas yra racionalus mūsų pojūčių paaiškinimas. Kodėl tad vieną pojūčių rūšį mokslas pripažįsta, o kitą neigia? Betarpiškai suvokdami apvaizdos įsikišimą gauname ne mažiau informacijos apie objektyvią tikrovę, negu betarpiškai suvokdami mėlyną spalvą ar kietumą. Ir kai žmogui kas nors atsitinka, jis nesijaučia esąs moneta. Jis jaučia, kad įvykiai turi prasmę, kad jie vyksta tam tikra seka. Ypač, kai jie kartojasi. Tarkime, skaičius iškrinta šimtą kartų iš eilės.

– Mums labiau tiktų šimtą kartų herbas. Nepamirškite, kad mes elitas, – juokdamasis pasakė Filipas.

Spendrelis susiraukė. Jis kalbėjo rimtai ir juokauti nebuvo nusiteikęs.

– Kai pagalvoju apie save, – pasakė jis, – tai nė kiek neabejoju, kad viskas, kas man atsitiko, buvo iš anksto kažkieno suplanuota. Vaikystėje jaučiau, kuo galėčiau tapti, jeigu nekliudytų aplinkybės. Tai buvau visai ne dabartinis aš.

– Turbūt angeliukas? – paklausė Ilidžas.

Spendrelis nekreipė dėmesio į jo žodžius.

– Tačiau nuo penkiolikos metų visi įvykiai pasidarė pranašingai panašūs į mane – tokį mane, koks esu dabar. – Jis nutilo.

– Ir todėl vietoje sparnų ir nimbo jums išaugo uodega ir kanopos. Liūdna istorija. Ar jums nebuvo atėjusi į galvą mintis, – kreipėsi Ilidžas į Valterį, – kadangi esate meno žinovas, ar bent jau tokiu save laikote, kad angelų paveikslai yra visiškai neteisingai ir nemoksliškai nutapyti? – Valteris papurtė galvą. – Jeigu septyniasdešimties kilogramų vyras turėtų sparnus, jam reikėtų kalno raumenų, kad galėtų jais plasnoti. Tokiems raumenims būtų reikalinga ir atitinkamai didelė krūtinės ląsta, kaip paukščio. Taigi dešimties stonų angelo, norinčio skraidyti ne prasčiau už antį, krūtinės ląsta turėtų būti atsikišusi mažiausiai per keturias ar penkias pėdas į priekį. Pasakykite tai savo tėvui, kai kitą kartą tapys apreiškimą švenčiausiajai Mergelei Marijai. Visi iki šiol egzistuojantys Gabrieliai yra tokie netikroviški, kad net gėda.

Tuo tarpu Spendrelis galvojo apie tas palaimos akimirkas tarp kalnų, kai jis dar buvo berniukas, apie savo subtilius išgyvenimus, jautrumą, sąžinės graužimą ir tai, kad visi tie dalykai, nesvarbu, ar jis krimsdavosi dėl blogo savo poelgio, ar iki svaigulio grožėdavosi gėle ar gamtovaizdžiu, buvo susiję su jo jaus-

mais motinai – kažkokiu būdu mito jais ir buvo jų perimti. Jis prisiminė „Mergaičių pensioną Paryžiuje“, tuos erotinius pasiskaitymus po antklode pasišviečiant žibintuvėliu. Knyga buvo parašyta tais laikais, kai ilgos juodos kojinės ir ilgos juodos pirštinės buvo laikomos pornografijos viršūne, kai bučiuotis su vyru be ūsų reiškė tą patį, ką valgyti kiaušinį be druskos. Gundytojo ir ištvirkėlio majoro ūsai buvo ilgi, garbanoti ir juodai nudažyti. Kaip jam buvo gėda ir kaip jis kankinosi! Kaip jis kovojo ir meldėsi, kad Dievas suteiktų jam jėgų! O Dievas, kuriam meldėsi, buvo panašus į jo motiną. Nepasiduoti pagundai – vadinasi būti vertam jos. Pasiduodamas jis išduoda ją, jis neigia Dievą. Ir jis jau beveik šventė pergalę. Kaip tik tada, vieną rytą, kaip iš giedro dangaus driokstelėjo žinia, kad ji išteka už majoro Noilio. Majoro Noilio ūsai irgi buvo garbanoti.

– Augustinas ir kalvinistai buvo teisūs, – pasakė jis garsiai, įsiterpdamas į pokalbį apie serafimų krūtinės ląstą.

– Jūs vėl apie tą patį? – paklausė Ilidžas.

– Dievas vienus gelbėja, o kitus prakeikia.

– Teisingiau pasakius, jis taip darytų, jeigu, pirma, jis egzistuotų, antra, egzistuotų sielos išgelbėjimas ir, trečia...

– Kai aš pagalvoju apie karą, – pertraukė jį Spendrelis, – ką jis galėjo reikšti man ir kas tai buvo iš tikrųjų... – Jis patraukė pečiais. – Taip, Augustinas buvo teisus.

– Turiu pasakyti, – įsiterpė Filipas, kad visada buvau dėkingas Augustinui ar kam kitam už savo luošumą. Jis neleido man tapti didvyriu, bet jo dėka aš netapau lavonu.

Spendrelis žvilgtelėjo į jį. Plačios jo burnos lūpų kampučiai ironiškai virptelėjo.

– Nelaimingas atsitikimas užtikrino jums ramų, savarankiš-

ką gyvenimą. Kitaip tariant, tas atsitikimas atitiko jus. O karas buvo toks, koks buvau aš. Kai jis prasidėjo, buvau Oksforde, – kalbėjo Spendrelis toliau.

– Senasis širdžiai mielas koledžas, ar ne? – pašaipiai paklausė Ilidžas, kuris negalėdavo ramiai sėdėti girdėdamas minint senųjų ir aristokratiškų mokslo įstaigų pavadinimus.

– Trys nuostabūs semestrai ir dvejos dar nuostabesnės atostogos – pirmoji pažintis su alkoholiu, pokeriu, su gyvu moters kūnu, kuris taip skyrėsi nuo susikurto paaugliškos vaizduotės. Pirmoji tikra moteris – koks atradimas! – pridūrė jis nukrypdamas nuo temos. – Ir drauge – koks vimdantis nusivylimas! Netgi neįdomu po karštligiškų fantazijų ir pornografinės knygos paveikslėlių.

– Tai komplimentas menui, – tarė Filipas. – Aš jau ne kartą apie tai kalbėjau. – Jis nusišypsojo Valteriui, ir šis nuraudo, prisiminęs Filipo žodžius apie tai, kaip pavojinga meilėje sekti aukštais poetiniais pavyzdžiais. – Mūsų auklėjimas apverstas aukštyn kojom, – tęsė Filipas. – Iš pradžių menas, paskui gyvenimas, pirmiau „Romeo ir Džiuljeta“ ir nešvankūs romanai, paskui vestuvės ar jų ekvivalentas. Iš čia kyla ir visos moderniosios literatūros neviltis. Tai neišvengiama. Senais gerais laikais poetai pradėdavo nuo nekaltybės praradimo, tada, jau žinodami visą tiesą, kaip tai vyksta, kada ir kuo tai nėra poetiška, sąmoningai imdavo idealizuoti ir gražinti. O mes pradedame nuo poetiškumo ir pereiname prie nepoetiškumo. Jeigu mergaitės ir berniukai prarastų nekaltybę taip anksti, kaip Šekspyro laikais, bemat suklestėtų karalienės Elžbietos I epochos meilės lyrika.

– Gal ir jūsų tiesa, – pasakė Spendrelis. – Aš tik žinau, kad

pažinęs realybę, nusivyliau, bet sykiu radau joje patrauklumo. Gal todėl ir radau patrauklumo, kad nusivyliau. Širdis kaip mėšlo krūva; mėšlas limpa prie mėšlo ir didžiausias nuodėmės žavesys tas, kad ji beprasmiška ir nešvari. Ji traukia kaip tik dėl to, kad yra atstumianti. Ir visada bus atstumianti. Prisimenu, kai prasidėjo karas, kaip džiūgavau, kad galėsiu išlipti iš mėšlo krūvos ir įvairumo dėlei užsiimti kokiu vertesniu darbu.

– Už karalių ir tėvynę! – pajuokavo Ilidžas.

– Vargšas Rupertas Brukas[64]! Dabar tik šypseną kelia jo žodžiai, kad garbė vėl sugrįžo į pasaulį. Po to, kas įvyko, jie skamba šiek tiek komiškai.

– Ir tais laikais, kai tie žodžiai buvo parašyti, tai buvo nevykęs pokštas.

– Ne, ne, tais laikais aš pats kaip tik taip jaučiausi.

– Žinoma! Juk jūs buvote toks pat kaip Brukas – išlepintas ir *blasé** dykaduonių klasės atstovas. Jums reikėjo aštrių pojūčių, daugiau nieko. Karas ir ta garsioji „garbė“ suteikė jums juos.

Spendrelis patraukė pečiais.

– Manykit, kaip jums patinka. Aš tik noriu pasakyti, kad 1914-tųjų rugpjūtį aš troškau atlikti ką nors kilnaus. Buvau pasiryžęs net žūti.

– Verčiau mirtis negu negarbė, ar ne?

– Taip, būtent, – pasakė Spendrelis. – Nes galiu jus įtikinti, kad visos melodramos yra nuostabiai tikroviškos. Esant tam tikroms aplinkybėms, žmonės kalba kaip tik taip. Vienintelis neatitikimas tas, kad, priešingai negu tikina melodrama, jie taip kalba ne visą laiką. Tačiau 1914-tųjų rugpjūtį aš galvojau bū-

* Persisotinęs *(pranc.)*.

tent taip: „Geriau mirtis negu negarbė“. Jeigu man būtų tekę rinktis tarp to beprasmiško gyvenimo, kurį aš gyvenau, ir mirties, būčiau pasirinkęs mirtį.

– Jūsų lūpomis vėl kalba dykaduonis džentelmenas, – pasakė Ilidžas.

– Ir tada, vien todėl, kad daug metų gyvenau užsienyje ir mokėjau tris kalbas, todėl, kad turėjau motiną, kuri mane mylėjo, ir įtakingą kariniuose sluoksniuose patėvį, aš prieš savo valią buvau perkeltas į kontržvalgybą. Dievas nutarė mane prakeikti.

– Priešingai, jis rūpestingai saugojo jūsų gyvybę, – tarė Filipas.

– Bet aš nenorėjau jos saugoti. Gyvenimas būtų turėjęs prasmę tik tuomet, jeigu būčiau galėjęs atlikti ką nors gražaus, kokį didvyrišką, ar bent jau sunkų ir rizikingą žygį. O vietoje to jie padarė mane ryšininku, paskui šnipų medžiotoju. Iš visų niekingų ir nešvarių užsiėmimų...

– Na, apkasuose irgi nedaug buvo romantikos.

– Galbūt, bet ten buvo pavojinga. Sėdėjimas apkase reikalavo drąsos ir ištvermės. Šnipų medžiotojas buvo visiškai saugus ir neturėjo kaip parodyti kilniųjų žmogaus savybių. O progų pasireikšti nuodėmei... Tie užnugario miestai, Paryžius, uostai siūlė vien kekšes ir alkoholį.

– Tačiau, – tarė Filipas, – tų blogybių galima buvo išvengti. – Šaltas iš prigimties, jis pats lengvai galėjo susilaikyti.

– Bet aš negalėjau, – atsakė Spendrelis. – Ypač tokiomis aplinkybėmis. Norėjau padaryti ką nors vertinga, bet man nebuvo leista. Todėl mano garbė reikalavo daryti tai, kas buvo visai priešinga mano troškimui. Mano garbė to reikalavo – ar galite tai suprasti?

Filipas papurtė galvą.

– Man kiek per sudėtinga.

– Įsivaizduokite, kad prieš jus žmogus, kurį gerbiate, garbinate ir mylite labiau už visus pasaulyje.

Filipas linktelėjo. O pats pagalvojo, kad iš esmės, niekada gyvenime nieko nuoširdžiai ir be išlygų negarbino. Teoriškai – taip, bet praktiškai niekada; niekada taip, kad būtų norėjęs būti kieno nors mokiniu ar pasekėju. Jis perimdavo kitų žmonių pažiūras, net jų gyvenimo stilių, bet širdyje visada būdavo tikras, kad visa tai jam svetima ir kad jis gali atsikratyti to taip pat lengvai, kaip ir pasisavino. Ir visais atvejais, kai būdavo bent mažiausias pavojus kuo nors rimtai susižavėti, jis kovodavo už savo laisvę arba bėgdavo kuo toliau.

– Jūsų jausmai tam žmogui, – tęsė Spendrelis, – liejasi per kraštus. Ištiesęs rankas einate prie jo, siūlydamas savo draugystę ir ištikimybę. O jis tik susikiša rankas į kišenes ir atsuka jums nugarą Ką tada darytumėt?

Filipas nusijuokė.

– Man reikia pasižiūrėti į etiketo vadovėlį.

– Duotumėt jam į snukį. Bent jau aš taip padaryčiau. To reikalautų mano garbė. Ir kuo labiau jūs jį dievintumėt, tuo smarkiau trenktumėt ir tuo ilgiau šoktumėt prie jo lavono. Štai kodėl aš negalėjau apsieiti be kekšių ir alkoholio. Priešingai, mano garbė reikalavo niekada jų nevengti. Gyvenimas Prancūzijoje buvo toks pat, kaip iki karo – tik dar bjauresnis, beprasmiškesnis ir be jokios vilties išsigelbėti. Po metų aš jau karštligiškai kabinausi į savo negarbę ir stengiausi išvengti mirties. Sakau jums, Augustinas buvo teisus: mes iš anksto pasmerkti arba išgelbėti. Viskas, kas vyksta, yra apvaizdos sąmokslas.

– Apvaizdos tauškalai! – pasakė Ilidžas, bet įsivyravusioje tyloje jis vėl pagalvojo, kaip keista, kaip be galo neįtikima, kad jis sėdi štai čia, geria raudoną vyną, o už dviejų staliukų nuo jo sėdi nuolatinis Britų akademijos sekretorius ir čia pat už nugaros – seniausias Aukščiausiojo teismo teisėjas. Prieš dvidešimt metų tikimybė, kad jis bus šioje salėje paauksuotomis lubomis, tebuvo viena iš kelių šimtų ar tūkstančių milijonų. Ir vis dėlto jis čia. Jis vėl gurkštelėjo vyno.

Tuo metu Filipas galvojo apie didžiulį juodą arklį, kaip jis lekia pirmyn, spardydamasis, išsiepęs nasrus ir suglaudęs ausis; paskui, kaip staiga pasileidžia šuoliais, tempdamas su savim ekipažą, kaip sudarda ratai ir „Ai!“ pasigirsta jo paties klyksmas; kaip jis traukiasi nuo stataus skardžio, keberiojasi aukštyn, slysta, krinta. Baisus dundesys ir milžino trypimas; ir „Ai!“ milžiniškas pavidalas užstoja saulę, didžiulės kanopos ir staigus, triuškinantis skausmas.

Tą pačią tylos valandėlę Valteris galvojo apie tą dieną, kai jis pirmą kartą atėjo į Lusi Tentemaunt svetainę. „Viskas, kas žmogui atsitinka, iš esmės yra panašu į jį patį.“

* * *

– Kas čia per paslaptis? – paklausė Mardžorė. – Kodėl jis kraustosi dėl jos iš proto? Juk jis iš tiesų kraustosi iš proto. Tiesiogine to žodžio prasme.

– Jokios paslapties čia nėra, – atsakė Elinora. Keista jai atrodė ne tai, kad Valteris kraustosi iš proto dėl Lusi, bet kad vargšė Mardžorė galėjo ji kažkuo suvilioti. – Šiaip ar taip, – tęsė ji, – Lusi labai žaisminga ir guvi. Be to, – pridūrė ji, prisiminusi

papiktinantį Filipo komentarą, kai jie suvažinėjo šunį Bombėjuje, – ji turi blogą reputaciją.

– Ar galima suvilioti bloga reputacija? – paklausė Mardžorė laikydama arbatinuką virš puodelio.

– Žinoma. Tai reiškia, kad moteris, kuri mielai su ja taikstosi, yra lengvai pasiekiama. Dėkui, cukraus nereikia.

– Bet aš esu tikra, – pasakė Mardžorė duodama viešniai puodelį, – kad vyrai nenori dalintis savo mylimosios su kitais vyrais.

– Gal ir ne. Bet tai, kad moteris yra turėjusi kitų vyrų, suteikia jiems viltį. Jie mano: „Jeigu kitiems pavyko, tai ir man pavyks“. Be to, bloga reputacija leidžia vyrams iškart įsivaizduoti moterį savo glėbyje. Tai įaudrina vaizduotę. Kai sutinki Lolą Montes[65], iškart matai prieš akis lovą. O kai sutinki Florensę Naitingeil[66], apie lovą negalvoji. Nebent apie ligonio lovą. O tai jau visai kas kita.

Abi kurį laiką tylėjo. Elinora smerkė save už tai, kad nejaučia Mardžorei jokios užuojautos. Nejaučia, ir tiek. Ji priminė sau, koks nelengvas varguolės gyvenimas – iš pradžių su buvusiu vyru, o dabar su Valteriu. Tikrai nelengvas. Bet kokie klaikūs tie nukarę auskarai iš dirbtinio nefrito! Tas jos balselis, tas rimtumas...

Mardžorė pakėlė akis.

– Bet nejaugi vyrą taip lengva suvilioti? Tokiu pigiu masalu? Tokį vyrą kaip Valteris? Kaip Valteris? – pabrėždama klausė jinai. – Nejaugi tokie vyrai gali būti tokie... tokie...

– Kiaulės? – pasiūlė Elinora. – Turbūt gali. Tai atrodo keista, žinoma. – „Gal būtų geriau, – pagalvojo ji, – jeigu Filipas būtų panašesnis į kiaulę negu į krabą atsiskyrėlį. Kiaulės žmogiškos,

kartais net per daug, bet vis dėlto žmogiškos. Tuo tarpu krabas atsiskyrėlis iš visų jėgų stengiasi būti moliusku."

Mardžorė palingavo galvą ir atsiduso.

– Nesuvokiama, – pasakė ji su tokiu įsitikinimu, kad Elinorą suėmė juokas. „Įdomu, ką ji mano apie save?" – pagalvojo ji. Tačiau Mardžorė buvo geros nuomonės ne tiek apie save, kiek apie dorybingumą. Ji buvo išmokyta tikėti, kad ydos ir gyvuliška žmogaus dalis yra atstumiantys dalykai, o dorybė ir dvasingumas – verti pasigėrėjimo. Būdama iš prigimties šalta, ji negalėjo suprasti geidulingumo. Tai, kad Valteris staiga nustojo būti tuo Valteriu, kurį jinai pažįsta, ir ėmė elgtis, pasak Elinoros šiurkščių žodžių, „kaip kiaulė", jai atrodė nesuvokiama visai ne todėl, kad ji būtų vertinusi savo pačios patrauklumą.

– Be to, neužmirškite, – garsiai pasakė Elinora, – Lusi turi dar vieną privalumą, kuris traukia tokius vyrus kaip Valteris. Ji yra viena iš tų moterų, kurių temperamentas vyriškas. Vyrai moka pasidžiaugti atsitiktiniais santykiais. Dauguma moterų to negali. Jos turi mylėti – mažiau ar daugiau, bet mylėti. Joms būtina kažką jausti. Tik labai nedaug moterų yra kitokios. Lusi – viena iš jų. Ji turi vyriško abejingumo. Ji sugeba tenkinti savo lytį negalvodama apie sielą.

– Koks košmaras! – nusipurtė Mardžorė.

Elinora pastebėjo tai ir susierzinusi pajuto norą prieštarauti.

– Jūs taip manote? O aš kartais net pavydžiu tokio sugebėjimo. – Ji šaipėsi, ir Mardžorę pritrenkė toks cinizmas. – Tokį drovų ir kuklų berniuką kaip Valteris, – kalbėjo Elinora toliau, – toks begėdiškumas kažkuo žavi. Kaip jo paties priešingybė. Ji lengvabūdė, nesmulkmeniška, savavališka, įžūli, besotė. Aš labai gerai suprantu, kaip jį tai veikia. – Ji pagalvojo apie Everar-

dą Veblį. – Jėga visada traukia, – pridūrė Elinora. – Ypač, jeigu pats tos jėgos neturi, kaip kad Valteris. Akivaizdu, kad Lusi yra jėga. Gal jums toks jėgos pobūdis ir nepatinka. – Jai pačiai nelabai patiko per kraštus besiliejanti Veblio savimeilė. – Tačiau pačia jėga sunku nesigrožėti. Tarsi Niagaros kriokliais. Puikus vaizdas, nors ir netraukia stovėti apačioje. Ar galiu paimti dar duonos su sviestu? – Ji pati užsitepė riekelę. Iš mandagumo Mardžorė irgi pasiėmė riekelę. – Kokia gardi juoda duona, – pasakė Elinora, galvodama, kaip Valteris galėjo gyventi su moterimi, kuri laiko puodelį už ąselės užrietusi mažąjį pirštelį, kanda duoną tokiais nežmoniškai mažais kąsneliais ir paskui kramto tik priekiniais dantimis kaip jūrų kiaulytė – tarsi valgymas būtų koks nepadorus dalykas.

– Ir ką, jūsų manymu, aš turiu daryti? – pagaliau prisivertė paklausti Mardžorė.

Elinora patraukė pečiais.

– Nieko nedaryti, tik laukti, kol jis gaus, ko norėjęs, ir visa tai jam nusibos.

Mardžorė pati tai žinojo, ir vis dėlto Elinoros atsakymas jai atrodė žiaurus, netaktiškas ir negailestingas.

* * *

Londone Kvorlzai laikinai apsigyveno paskutinėje buvusių Belgravijos arklidžių eilėje. Įvažiavus pro arką, kairėje tęsėsi gelsvai nutinkuota siena – aklina, nes Belgravijos gyventojai nepageidavo nieko žinoti apie varganą savo tarnų buitį. Dešinėje stovėjo žemi arklidžių pastatai su vieno aukšto gyvenamaisiais priestatais viršuje, dabar ten buvo įsikūrę milžiniški

„Daimleriai“ ir jų vairuotojų šeimos. Akligatvis rėmėsi į sieną, už kurios bangavo Belgravijos sodų platanai. Įėjimas į Kvorlzų namą buvo šios sienos šešėlyje. Nedideliame namelyje tarp sodų ir retai apgyvendintų arklidžių buvo labai tylu. Tik retsykiais atvažiuojantys arba išvažiuojantys limuzinai ar vaiko riksmas sutrikdydavo ramybę.

„Kokia laimė, – kartą buvo pasakęs Filipas, – kad turtingi žmonės gali sau leisti nusipirkti tyliai važiuojančias mašinas. Vidaus degimo varikliuose yra kažkas tokio, kas mažina gimstamumą. Ar jūs kada nors girdėjote apie vairuotoją, kuris būtų turėjęs aštuonis vaikus?“

Arklininkui skirtos patalpos ir arklidės per rekonstrukciją buvo sujungtos į vieną erdvų gyvenamąjį kambarį, kuris širmomis buvo padalytas į tris. Vos įėjus, už širmos dešinėje pusėje buvo lyg ir svetainė – sofa ir krėslai, sustatyti aplink židinį. Širma kairėje buvo atitvertas valgomasis stalas ir įėjimas į nedidelę virtuvėlę. Siauri laiptukai prie sienos priešais vedė į miegamuosius. Geltonos kretono užuolaidos turėjo atstoti saulės šviesą, kuri niekada nešviesdavo pro šiaurinius langus. Čia buvo daugybė knygų. Virš židinio kabėjo senojo Bidleiko tapytas Elinoros vaikystės portretas.

Filipas su knyga rankoje gulėjo ant sofos.

„Didelio susidomėjo susilaukė (skaitė jis) pono Teito Rigeno pranešimas apie trijų Ceratividae šeimos jūrų velnio nykštukinius parazituojančius patinus. Poliarinės Caratias holbolli rūšies aštuonių colių ilgio patelė nešiojasi ant pilvo du patinus po du su puse colio ilgio. Nykštukinio patino snukis ir smakras nuolat prisisiurbę prie patelės spenelio ir abiejų kraujagyslės susilieja. Patinas neturi dantų; burna jam nereikalinga, virški-

nimo traktas degeneravęs. Dviejų su puse colio ilgio Rhotocarynus spiniceps patelė nešioja savo pusės colio ilgumo patiną ant galvos, virš dešiniosios akies. Maždaug tokio pat dydžio Edriolychnus shmidti patelė nešioja apverstą nykštukinį patiną ant vidinės žiaunų dangtelio pusės."

Filipas padėjo knygą į šalį ir iš vidinės kišenės išsitraukė dienoraštį ir parkerį.

„Jūros velnio patelės (rašė jis) nešioja prisitvirtinusius prie kūno nykštukinius parazituojančius patinus. Savaime peršasi palyginimas su Valteriu, lakstančiu paskui savo Lusi. Gal tiktų scena prie akvariumo? Jie ateina su pažįstamu mokslininku, kuris jiems parodo jūros velnio pateles ir jų vyrus. Prietema, žuvys – puikus fonas."

Jis jau buvo beįsidedąs dienoraštį atgal, bet staiga į galvą šovė dar viena mintis. Jis vėl atsivertė tą patį puslapį.

„Akvariumas bus Monake. Aprašyti Monte Karlą ir visą Rivjerą kaip jūros gelmių pabaisų pasaulį".

Jis užsidegė cigaretę ir ėmė skaityti toliau. Kažkas pasibeldė į duris. Filipas atsistojo ir atidarė – tai buvo Elinora.

– Na ir dienelė! – ji sudribo į krėslą.

– Kas girdėti pas Mardžorę? – paklausė jis.

– Nieko naujo, – atsiduso ji nusiimdama skrybėlę. – Vargšelė vis tokia pat nuobodi. Bet man labai jos gaila.

– Ką tu jai patarei daryti?

– Nieko. Ką ji dar gali daryti? O kaip Valteris? – savo ruožtu pasiteiravo ji. – Perskaitei pamokslą?

– Pamokslas gal nepavyko, bet aš prikalbinau jį persikraustyti su Mardžore į Čemfordą.

– Tikrai? Tai didelis pasiekimas.

– Ne toks jau didelis, kaip tu manai. Man nereikėjo nugalėti jokių kliūčių. Lusi šeštadienį išvažiuoja į Paryžių.

– Tikėkimės, kad ji ten pabus ilgiau. Vargšas Valteris!

– Taip, vargšas Valteris! Bet aš turiu tau papasakoti apie jūrų velnius. – Ir jis papasakojo. – Kada nors, – užbaigė jis, – aš parašysiu šiuolaikinį „Bestiarijumą“. Kaip tai bus pamokoma! Beje, kaip laikosi Everardas? Visai užmiršau, kad buvai su juo susitikusi.

– Taip ir žinojau, kad užmirši, – su kartėliu pasakė ji.

– Žinojai? Nesuprantu kodėl.

– Žinojau, kad nesuprasi.

– Aš keliu rankas, – pasakė Filipas su pašaipiu nuolankumu. Abu nutilo.

– Everardas įsimylėjęs mane, – pagaliau tarė Elinora nežiūrėdama į vyrą ir tarsi kalbėdama apie kokį kasdienišką ir neįdomų dalyką.

– Argi tai naujiena? – paklausė Filipas. – Senas tavo gerbėjas.

– Bet tai rimta, – tęsė Elinora. – Labai rimta. – Ji nekantriai laukė, ką jis pasakys. Patylėjęs jis pasakė:

– Tada jau ne taip linksma.

Ne taip linksma! Nejaugi jis nesupranta? Juk, šiaip ar taip, ne kvailys. O gal jis supranta, tik apsimeta; gal slapta džiaugiasi dėl Everardo. Ar tai tik abejingumas užriša jam akis? Niekas nesupranta to, ko pats nejaučia. Filipas negali jos suprasti, nes nejaučia to, ką jaučia ji. Jis įsitikinęs, kad kiti žmonės tokie pat drungni kaip jis pats.

– Bet man jis patinka, – pasakė ji garsiai, beviltiškai mėgindama gauti nors menkiausią įrodymą, kad jis jai neabejingas. Jeigu jis pradėtų pavyduliauti, nusimintų ar supyktų, kokia ji

būtų laiminga, kokia dėkinga! – Labai patinka, – pakartojo ji. – Jis savotiškai patrauklus. Tas jo aistringumas, ta jėga...

Filipas nusijuokė.

– Na, taip, žavingas urvinio žmogaus egzempliorius.

Atsidususi Elinora atsistojo, paėmė skrybėlaitę ir rankinę ir pasilenkusi per kėdės atkaltę pabučiavo savo vyrui į kaktą tarsi atsisveikindama; paskui apsisuko ir vis dar netardama nė žodžio, ėmė lipti laiptais į savo miegamąjį.

Filipas vėl pasiėmė knygą.

„*Bonellia viridis* (skaitė jis) – žalias kirminas, sutinkamas Viduržemio jūroje. Patelės kūnas didumo sulig slyva ir turi panašų į stygą, gale skeltą maždaug dviejų pėdų siurbtuką, labai jautrų prisilietimams. Tačiau patinėlis yra mikroskopinio dydžio ir gyvena vamzdelio formos patelės dauginimosi organe (pakitusioje nefridijoje). Jis neturi burnos ir gyvena parazituodamas – siurbdamas maisto medžiagas visu savo žiuželiais apaugusiu kūnu...“

Filipas vėl padėjo knygą į šalį. Jis svarstė, ar jam nereikėtų nueiti pas Elinorą ir pasakyti jai porą žodžių. Jis buvo tikras, kad iš tikrųjų Everardas jai niekada nerūpėjo. Bet gal nereikėtų tuo taip pasikliauti? Ji atrodė labai nusiminusi. Matyt, tikėjosi, kad jis ką nors pasakys – kokia jinai jam svarbi ir koks jis būtų nelaimingas ir piktas, jeigu ji staiga nustotų jį mylėjusi. Bet juk tų dalykų garsiai neįmanoma pasakyti. Pagaliau jis nusprendė nelipti į miegamąjį. Verčiau palaukti ir pasižiūrėti, kas bus toliau, verčiau atidėti tai kitam kartui. Ir jis vėl įniko skaityti apie Bonellia viridis.

XXII SKYRIUS

Iš Filipo Kvorlzo dienoraščio.

Šiandien pas Lusi Tentemaunt mane apniko keistos asociacijos. Lusi kaip visada priminė Prancūzijos trispalvę: mėlynai apvedžiotos akys, raudonos lūpos, o visa kita – negyvėliškai balta blizgančių ir juodų kaip metalas plaukų fone. Aš pasakiau kažką juokinga ir ji išsižiojusi ėmė kvatoti. Palyginus su lūpų dažais, jos liežuvis ir dantenos atrodė tokie blyškūs, lyg būtų buvę (iš siaubo man net pagaugai per nugarą perbėgo) visai be kraujo – kone balti. Net nepajutau, kaip atsidūriau Džaipūro rūmų soduose priešais šventuosius krokodilus, kuriems ekskursijos vadovas indas mėtė mėsos gabalus, o krokodilų nasrai buvo beveik balti, tarsi išmušti lakuota ožkiuko oda. Štai taip dirba mūsų protas. Ir mes dar turime intelektinių pretenzijų! Taigi. Bet koks atradimas mano romanui! Tai bus knygos pradžia. Mano valteriškasis herojus prajuokina savo lusiškąją sireną ir staiga (jis pašiurpsta, bet vis tiek jos geidžia, dabar jau kiek iškrypėliškai, bet taip pat smarkiai, o gal dar smarkiau) prieš akis jam iškyla šlykštūs krokodilai, matyti Indijoje prieš mėnesį. Vienu brūkštelėjimu užgausiu neįprastumo ir fantastiškumo stygą. Viskas atrodo neįtikėtina, nugramdžius akivaizdumo sluoksnį, kurį uždeda mūsų įpročiai. Kiekvienas daiktas ir įvykis yra gelmių gelmė. Niekas nėra tai, kas atrodo, arba, tikriau, viskas yra panašu į milijonus kitų dalykų, egzistuojančių tuo pat metu. Kaip filmas prieš akis

jam pralekia visa Indija tuo metu, kai ji juokiasi, rodydama – mylimoji, pasiilgtoji, geidžiamoji, nuostabioji – tas pasibaisėtinai bekraujes krokodiliškas dantenas ir gomurį.

Literatūra turi būti muzikali. Ne taip, kaip suprato simbolistai, pajungdavę prasmę garsui. (*Pleuvent les bleus baisers des astres taciturnes**. Beprasmiškas žodžių kratinys.) Bet plačiu mastu, visa savo kompozicija.

Permąstyti Bethoveną. Nuotaikų kaita, staigios permainos. (Pavyzdžiui, didybės ir žaismingumo kaita pirmoje Mažorinio kvarteto si-bemol dalyje. Neišmatuojamą ir tragišką Minorinio kvarteto rimtį staiga pakeičia skerco komiškumas.) Dar įdomesni yra perėjimai ne iš vienos tonacijos į kitą, bet iš vienos nuotaikos į kitą. Tema formuluojama, paskui plėtojama, keičiama jos forma, nepastebimai deformuojama, kol, vis dar atpažįstama, pasidaro visai kitokia. Variacijose šia linkme einama dar toliau. Imkime, pavyzdžiui, nepakartojamas Diabelio variacijas. Jos apima visą minčių ir jausmų gamą, plėtodamos juokingo trumpučio valso motyvą. Perteikti visa tai romane. Kaip? Staigius pokyčius realizuoti nesunku. Reikia tik pakankamo skaičiaus veikėjų ir lygiagrečių, kontrapunktinių siužetų. Džonas žudo savo žmoną, o Smitas vežioja vaiką vežimėlyje po parką. Reikia kaitalioti temas. Kuo įdomesnės moduliacijos ir variacijos, tuo jos sudėtingesnės. Rašytojas moduliuoja kartodamas situacijas. Jis vaizduoja, kaip keletas žmonių skirtingai įsimyli arba miršta, arba meldžiasi – nepanašūs vienas į kitą žmonės susiduria su ta pačia problema. Arba atvirkščiai – panašūs žmonės susiduria su skirtingomis problemomis. Tokiu būdu galima moduliuoti temą visais jos aspek-

* Lyja melsvi tylių žvaigždynų bučiniai *(pranc.)*.

tais ir parašyti įvairiausios tonacijos variacijas. Dar vienas kelias: rašytojas gali įsivaizduoti esąs dieviškas kūrėjas ir tiesiog vertinti besiklostančius įvykius įvairiais požiūriais – emociniu, moksliniu, ekonominiu, religiniu, metafiziniu ir t.t., pereidamas nuo vieno prie kito, kaip antai, nuo estetinio prie fizikinio-cheminio reiškinių aspekto, nuo religinio prie finansinio. Tačiau galimas dalykas, jog tai bus per daug tironiškas autoriaus valios primetimas. Bent jau kai kuriems žmonėms taip atrodys. Bet ar būtina autoriui taip slėptis? Man regis, šiandien mes per daug skrupulingai stengiamės, kad autoriaus asmenybė niekur nebūtų matoma.

Įvesti į romaną rašytoją. Jo buvimas pateisins estetinius apibendrinimus, kurie gali būti įdomūs – bent jau man. Taip pat pateisins eksperimentą. Ištraukos iš jo romano bus akivaizdus pavyzdys, kaip apie tą patį įvykį galima papasakoti kitokiais įmanomais ir neįmanomais būdais. Bet kam apsiriboti vienu rašytoju romane? Kodėl negalima įvesti antro jo paties rašomame romane? Ir taip iki begalybės. Kaip tame reklaminiame paveikslėlyje ant sausų pusryčių dėžės, kuriame pavaizduota tokia pat dėžė, o ant jos kita tokia pat ir t.t. Kokioje dešimtoje replikoje gali atsirasti rašytojas, kuris pateikia mano siužetą algebros formulėmis arba kraujospūdžio, pulso, sekrecijos liaukų ir reakcijų greičio kitimo terminais.

Idėjų romanas. Kiekvieno personažo charakteris, kiek tai įmanoma, turi atspindėti tas idėjas, kurias jis skelbia. Tai pasiekiamas uždavinys, nes teorijos yra racionalus žmogaus jausmų, instinktų, nuotaikų paaiškinimas. Pagrindinis tokio idėjų romano trūkumas yra tas, kad turi vaizduoti žmones, turinčius idėjų, tai yra apie vieną šimtąją visos žmonijos dalį. Todėl tikri, apsigimę rašytojai nerašo tokių knygų. Bet juk aš niekada nepretendavau būti apsigimusiu rašytoju.

Didelis idėjų romano trūkumas yra tas, kad jis atrodo dirbtinas.

Tai neišvengiama. Žmonės, kurie be atokvėpio beria raiškias mintis, atrodo nelabai realūs; jie šiek tiek pabaisiški. O ilgai gyventi su pabaisomis tikrai nelengva.

Manau, kad kaupimo instinktas turi daugiau iškrypimų negu lytinis. Šiaip ar taip, aistra pinigams įgyja net keistesnius pavidalus negu meilė. Su kokiu šykštumu tenka susidurti, ypač tarp turtingųjų! Ir su kokiu neapsakomu švaistymu! Ir abi tos savybės dažnai telpa viename žmoguje. O dar visi tie, kurie kiša pinigus į kojinę, kurie glemžia, kurie nuolat galvoja vien tik apie pinigus. Niekas taip nuolat negalvoja apie seksą – turbūt todėl, kad lytinis gyvenimas suteikia žmogui fiziologinį pasitenkinimą, o pinigai jo neduoda. Tačiau pinigų ir nuosavybės alkis yra beveik grynai psichologinis reiškinys. Čia neįmanomas fizinis pasitenkinimas. Tuo galima paaiškinti nesaikingo ir nenormalaus kaupimo apraiškas. Mūsų kūnai, galima sakyti, tiesiog priverčia lytinį instinktą reikštis normaliai. Tam, kad iškrypimas nugalėtų normalią fiziologinę tendenciją, jis turi pasiekti itin didelį laipsnį. Tačiau kalbant apie kaupimą, čia nėra reguliuojančio kūno, nėra lyties, nėra to stipraus, itin stipraus kūno, kurį ne taip lengva išstumti už fiziologinio įpročio ribų. Bet koks iškrypėliškas polinkis bemat iškyla į dienos šviesą. Bet gal žodis „iškrypimas" šiam kontekstui visai netinka? Juk kalbėdami apie iškrypimą mes turime omeny, kad egzistuoja tam tikra norma, nuo kurios jis atsiskiria. Kokia yra kaupimo norma? Iškart į galvą ateina miglota „auksinio vidurio" samprata. Bet ar tai iš tiesų yra tikrasis statistinis vidurkis? Pats aš turbūt esu „žemiau už kaupimo normą", mažiau besidomintis pinigais ir nuosavybe negu vidutinis žmogus. Ilidžas pasakytų, jog taip yra todėl, kad užaugau aplinkoje, kur pinigai buvo lengvai pasiekiami. Iš dalies gal ir taip. Bet turbūt ne iki galo. Kaip tuomet vertinti žmones,

kurie gimė turtingi ir negalvoja apie nieką kita, išskyrus pinigus? Ne, mano nuostata kaupimo normos atžvilgiu yra ne tik įgyta, bet ir paveldėta. Šiaip ar taip, manęs nedomina nuosavybė, o žmonės, kuriuos ji domina, man nemieli ir nesuprantami. Savo knygose niekada nesu rašęs apie herojų, kuris būtų turėjęs turto kaupimo aistrą. Be to, kažin ar man pavyktų sukurti tokį tipą įdomų, jeigu manęs paties turto kaupimo aistra nedomina. Balzakui tai pavykdavo: aplinkybės ir paveldimumas lėmė jo aistringą domėjimąsi pinigais. Bet kai rašai apie tai, kas tau nuobodu, pats daraisi nuobodus.

XXIII SKYRIUS

Rašomasis stalas stovėjo prie lango. Blankus nuo ūkanoto Šefildo oro, geltonas ir tirštas saulės spindulys kliudydamas stalo kampą apšvietė lopinėlį raudono gėlėto kilimo. Everardas Veblis rašė laišką. Plunksna skubiai lėkė popieriumi. Jis viską darydavo greitai ir ryžtingai.

Brangioji Elinora (rašė jis)!

*De profundis clamavi**; iš šlykštaus viešbučio numerio gelmės ir dar bjauresnės politinio turnė po Šiaurę gelmės šaukiuosi jūsų. (Vertikalūs didžiųjų jo raidžių brūkšniai buvo kaip kolonos.) Bet vargu ar mane išgirsite. Aš visada labai gerai suprasdavau laukinius, kurie prikulia savo dievus, kai tie neatsako į jų maldas ir nepriima aukų. Anglija laukia, kad šiandien kiekvienas dievas atliks savo pareigą. O jeigu neatliks, tai tuo jam blogiau: gaus paragauti diržo. Aš nenusiteikęs garbinti tolimojo Neišreiškiamojo, kurio veiksmų niekas nekritikuoja. Kokia prasmė sudaryti sandėrį su tuo, kas panorėjęs gali jį nutraukti ir ko neįmanoma prigriebti? Moterys ėmė mėgdžioti dievus. Jos yra nepakaltinamos. Jų nepriversi atlikti savo pareigą tiems, kurie jas garbina, ar vykdyti savo prievolę pagal natūralią sutartį tarp lyčių. Aš rašau, aš maldauju. Bet kaip naujamadiškas modernių filosofų ir

* Iš gelmės šaukiuosi *(lot.)*.

liberaliųjų teologų dievas jūs manęs nesiklausote. Ir žmogus neturi teisės imtis bausmių; dabar nepriimta mušti prasikaltusių dievų. Niekas taip nebedaro. Ir vis dėlto aš įspėju jus: vieną gražią dieną aš pasinaudosiu senaisiais metodais. Surengsiu nedidelį sabinių pagrobimą. Kaip tuomet atrodys jūsų neapsakomas, nepasiekiamas pranašumas? Kaip aš nekenčiu jūsų už tai, kad verčiate mane jus taip mylėti! Juk tai nežmoniška neteisybė – atimti iš manęs tiek aistros ir ilgesio ir nieko neduoti mainais. Ir aš negaliu jūsų už tai nubausti, nes jūsų čia nėra! Tenka atsikeršyti triukšmadariams, kurie bando sužlugdyti mano pasisakymus. Vakar vakare įvyko tikras mūšis. Švilpimas, staugimas, sutartinai giedamas internacionalas. Bet aš juos sutramdžiau. Vienam iš vadeivų įstačiau mėlynę po akimi. Nelaimėlis! Jis užmokėjo už jūsų nuodėmes. Jis buvo atpirkimo ožys. Nes iš tikrųjų aš kovojau su jumis. Jeigu ne jūs, būčiau perpus mažiau pykęs. Ir turbūt nebūčiau laimėjęs. Taigi netiesiogiai aš skolingas jums už pergalę. Dėl to reiškiu jums padėką. Bet kitą kartą nebus komunistų, ant kurių galėčiau išlieti įtūžį. Kitas mūšis bus nukreiptas prieš tikrąjį priešą – prieš jus. Tad pasisaugokite, brangioji. Aš pasistengsiu neįstatyti mėlynės jums po akimi, bet juk maža kas gali atsitikti kovos įkarštyje. Tačiau kalbėkime rimtai, Elinora, kalbėkime rimtai. Kodėl jūs tokia šalta, tolima, negyva? Kodėl jūs atsitveriate nuo manęs? Aš visą laiką apie jus galvoju. Mintys apie jus nepalieka manęs. Jos slepiasi nematomos visai netinkamuose daiktuose ir vietose, pasirengusios atsitiktinai, kokios nors asociacijos pastūmėtos, iššokti iš pasalos tiesiai ant manęs. Jos persekioja mane kaip nešvari sąžinė. Jeigu aš...

Pasigirdo beldimas. Įėjo Hjugas Broklis. Everardas žvilgtelėjo į laikrodį, paskui į Hjugą. Jo veido išraiška buvo grėsminga.

– Kodėl taip vėlai? – paklausė jis bauginamai ramiu balsu.

Hjugas paraudo.

– Aš nepastebėjau, kaip prabėgo laikas. – Ir tai buvo tikra tiesa. Jis valgė priešpiečius pas Apvičus už dvidešimt mylių nuo Šefildo. Su jais buvo Poli Logan. Po priešpiečių senasis Apvičas su kitais svečiais nuėjo žaisti golfo į savo privačią aikštelę parke. Poli, laimingo atsitiktinumo dėka, nežaidė. Jis pakvietė ją pasivaikščioti po mišką palei upę. Kaip jis galėjo pastebėti bėgantį laiką? – Jaučiuosi kaltas, – pridūrė Hjugas.

– Kurgi jūs nesijausite kaltas, – pasakė Everardas, ir slopintas įniršis prasiveržė iš po ramybės kiauto. – Sakiau, kad grįžtumėte iki penkių, o dabar penkiolika po šešių. Kai mudu atliekame Laisvųjų Britų užduotį, jūs turite paklusti karinei disciplinai. Mano įsakymai turi būti vykdomi. Supratote?

Hjugas nuolankiai linktelėjo.

– Taip.

– O dabar eikite ir pasirūpinkite, kad šiandieniniam mitingui viskas būtų paruošta. Ir įsidėmėkite – daugiau tokių dalykų nepakęsiu. Kitą kartą taip lengvai neišsisuksite.

Hjugas išėjo ir uždarė duris. Everardo veide staiga nebeliko nė žymės pykčio. Jis buvo įsitikinęs, kad retsykiais būtina pagąsdinti pavaldinius. Ne kartą buvo patyręs, kad pyktis yra puikus ginklas, jeigu neleidi jam savęs užvaldyti. O jis niekada neleisdavo. Vargšas Hjugas! Jis nusišypsojo ir vėl ėmėsi laiško. Po dešimties minučių Hjugas sugrižo ir pranešė, kad pietūs paruošti. Mitingas turėjo įvykti aštuntą, tad pavalgyti reikėjo anksčiau.

– Tos politinės rietenos tokia kvailystė, – tarė Rempionas šaižiu iš susierzinimo balsu, – tokia nežmoniška kvailystė. Bolševikai su fašistais, radikalai su konservatoriais, komunistai su

Laisvaisiais Britais – kurių galų jie visi pjaunasi? Aš jums pasakysiu. Jie pjaunasi dėl to, kokiu transportu mus visus pasiųsti velniop – komunistų ekspresu ar kapitalistų sportiniu automobiliu, individualiai ar grupėmis valstybiniu tramvajumi. Kelionės tikslas visų tas pats. Visi mus veža velniop, visi juda į tą pačią psichologinę aklavietę ir socialinį žlugimą, kurį sukelia psichologinis žlugimas. Vienintelis skirtumas – kokiu būdu tenai nukeliausim. Sveiko proto žmogus niekada nesidomės tokiais ginčais. Sveiko proto žmogui svarbu, kur jis keliauja, o ne kokia transporto priemone. Todėl sveiko proto žmogus klausia: ar mes norime, ar nenorime nešdintis velniop? Ir atsako: ne, nenorim. Ir jeigu jis taip atsako, tai jam politikai nerūpi. Nes jie visi nori mus išlaipinti būtent pragare. Visi, be išimties. Leninas ir Musolinis, Makdonaldas ir Boldvinas. Visi kaip vienas stengiasi pasiųsti mus po velnių ir ginčijasi tik dėl priemonių, kaip mus ten nugabenti.

– Gal kai kurie padarys tai ne taip greitai kaip kiti, – tarė Filipas.

Rempionas truktelėjo pečiais.

– Nebent taip nepastebimai lėčiau, kad ypatingo skirtumo nebus. Jie visi tiki industrializacija, viena ar kita jos forma, ir visi tiki amerikanizacija. Pagalvokite, koks yra bolševikų idealas. Amerika ir dar daugiau. Amerika su valstybinėmis įmonėmis vietoje privačių ir valstybiniais pareigūnais vietoje turtingų žmonių. Arba pasižiūrėkime, koks visos likusios Europos idealas. Viskas tas pats, tik paliekant turtuolius. Tos pačios mašinos ir vyriausybiniai tarnautojai. Mašinos ir Alfredas Mondas arba Henris Fordas. Mašinos, kurios nuveš mus į pragarą, vairuojamos turtuolių arba valstybės tarnautojų. Manote, kad vieni veš

atsargiau už kitus? Gal ir jūsų tiesa. Bet man jie niekuo nesiskiria. Visi jie vienodai skuba. Mokslo, progreso ir žmonijos laimės vardan! Amen ir spauskite pedalą.

Filipas linktelėjo.

– Jie ir taip spaudžia, – pasakė jis. – Greičiau pirmyn. Į progresą. Bet, ko gero, taip ir bus – veža mus prie bedugnės prarajos.

– Ir vienintelis dalykas, kuris reformatoriams rūpi, tai transporto priemonės modelis, spalva ir vidaus įranga. Kaip tie mulkiai nemato, kad svarbu kryptis, kad mes esame visai neteisingame kelyje ir kad mums reikia sugrįžti atgal – geriausia būtų pėsčiomis, be dvokiančios mašinos.

– Gal ir taip, – sutiko Filipas, – bet visa bėda ta, kad dabartiniame pasaulyje mes nebegalime grįžti, negalime atsisakyti mašinos. Tai yra neįmanoma to padaryti pirmiau neišnaikinus pusės žmonijos. Industrializacija per šimtą metų leido žmonijai padvigubinti savo narių skaičių. Jeigu norite atsisakyti industrializacijos, reikės grįžti į pradinę padėtį. Kitaip tariant, išskersti pusę dabar gyvenančių vyrų ir moterų. *Sub specie æternitatis* arba bent jau *historiæ**, tai būtų puiki išeitis. Tačiau vargu ar įmanoma to pasiekti politinėmis priemonėmis.

– Kol kas ne, – sutiko Rempionas. – Tačiau artimiausias karas ir artimiausia revoliucija visai nesunkiai tą padarys.

– Galimas daiktas. Tik neverta dėti vilčių į karus ir revoliucijas, nes tuomet jie būtinai įvyksta.

– Jie įvyksta, – pasakė Rempionas, – nepriklausomai nuo to, ar mes dedame į juos vilčių, ar ne. Industrializacijos progresas reiškia perprodukciją, būtinybę ieškoti naujų rinkų, jis reiškia

* Amžinybės, arba bent jau istorijos požiūriu *(lot.)*.

tarptautinę konkurenciją, jis reiškia karą. O mechanizacijos progresas reiškia, kad bus dar didesnis darbo pasidalijimas ir gamybos procesų standartizavimas, pramogos taps neindividualizuotos ir masinės, mažės iniciatyva ir kūrybiškumas, stiprės intelektualizmas ir laipsniškai sunyks visos gyvybinės ir esminės žmogaus prigimties savybės, augs nuobodulys ir nerimas, ir galiausiai žmogų apims savotiška beprotybė, kuri būtinai baigsis socialine revoliucija. Ar dėsi į juos vilčių, ar ne, karai ir revoliucijos yra neišvengiami, jeigu viskas klostysis toliau taip, kaip dabar.

– Vadinasi, klausimas išsispręs savaime, – pasakė Filipas.

– Jo tiesiog nebeliks. Kai žmonija bus sunaikinta, akivaizdu, kad nebeliks jokių klausimų. Tačiau tai gana liūdna išeitis. Aš tikiu, kad galima rasti kitokią išeitį, netgi dabartinėje sistemoje. O kol visa sistema bus pertvarkyta, apsiriboti laikinu sprendimu. Blogio šaknys slypi žmogaus psichologijoje. Taigi nuo jos, nuo individo psichologijos ir reikia pradėti. Pirmas žingsnis būtų išmokyti žmones gyventi dvigubą gyvenimą, tarsi dviejuose skyriuose. Viename skyriuje jie – industriniai darbuotojai, kitame žmogiškos būtybės. Aštuonias valandas iš dvidešimt keturių kaip idiotai ir mašinos, o visą kitą laiką kaip tikri žmonės.

– Argi dabar jie ne taip daro?

– Žinoma, ne. Dabar jie gyvena kaip idiotai ir mašinos visą savo laiką – tiek darbo, tiek laisvalaikio metu. Kaip idiotai ir mašinos, bet įsivaizduodami, kad gyvena kaip civilizuoti žmonės, netgi dievai. Pirmiausia juos reikia įtikinti, kad darbo metu jie – idiotai ir mašinos. Kadangi mūsų civilizacija yra tokia, kokia yra, – pasakysite jiems, – aštuonias valandas iš dvidešimt keturių jūs turite būti kažkokiu tarpininku tarp silpnapročio ir siuvimo mašinos. Be abejo, tai labai nemalonu. Tai žeminantis

ir bjaurus dalykas. Bet nieko nepadarysi. Tau reikės taip gyventi, antraip visas pasaulis išlėks į orą ir mes visi gausime galą iš bado. Tad dirbk savo darbą kaip idiotas ir mašina, o laisvalaikį leisk kaip tikras, harmoningas vyras ar moteris. Nesuplak abiejų gyvenimų į vieną. Žiūrėk, kad pertvara tarp jų būtų sandari. Tikrasis gyvenimas yra tas, kai laisvalaikio metu tu jautiesi žmogumi. Visa kita tėra nešvarus darbas, kurį turi padaryti. Bet niekada neužmiršk, jog tai nešvarus darbas, visiškai nereikšmingas, neturintis nieko bendra su tikruoju žmogaus gyvenimu ir reikalingas tik tam, kad būtum sotus ir visuomenė nesuirtų. Nesileisk apgaudinėjamas veidmainių sukčių, suokiančių apie darbo šventumą ir krikščionišką pareigą, kurią verslininkai atlieka savo artimiesiems. Visa tai melas. Tavo darbas yra bjaurus ir nešvarus, užkrautas tau ant pečių protėvių padarytų klaidų. Jie suvertė krūvą šiukšlių, kurią turi sulyginti su žeme, kad neuždustum nuo jos tvaiko; tau reikia kasti iš visų jėgų ir keikti atminimą tų bepročių, kurie paliko tau šį nešvarų darbą. Ir neguosk savęs tuo, kad tas mechaniškas darbas yra kilnus. Jeigu taip sakysi ir tuo tikėsi, tai tik dar labiau nužeminsi savo žmogišką orumą iki to purvino darbo lygio. Jeigu tikėsi darbo šventumu ir tuo, kad verslininkai atlieka savo pareigą, būsi mechanizuotas idiotas visas dvidešimt keturias valandas. Pripažink, kad jis nešvarus, užspausk nosį ir dirbk aštuonias valandas, o visą kitą laisvą laiką stenkis būti tikru žmogumi. Tikru, visaverčiu žmogumi. Ne laikraščių skaitytoju, ne džiazo mėgėju, ne radijo klausytoju. Pramonininkai, tiekiantys masėms standartinius pasilinksminimus, visomis išgalėmis stengiasi, kad tu būtum toks pat mechanizuotas silpnaprotis kaip ir darbo metu. Tačiau neleisk jiems to daryti. Stenkis būti žmogui. Štai

ką jūs turite pasakyti, štai ko turite mokyti jaunąją kartą. Reikia visus įtikinti, kad visa ši didinga industrinė civilizacija tėra dvokianti šiukšlių krūva ir kad tikrą, prasmingą gyvenimą galima gyventi tiktai toli nuo jos. Turės praeiti nemaža laiko, kol žmonišką gyvenimą pavyks suderinti su industrine smarve. O gal jie iš tiesų nesuderinami. Tai paaiškės vėliau. O kol kas mes turime graibstyti šiukšles ir narsiai kęsti smarvę, ir per pertraukas mėginti gyventi tikrą žmogišką gyvenimą.

– Nebloga programa, – pasakė Filipas. – Bet jeigu pateiksite ją artimiausioje rinkimų kampanijoje, nedaug surinksite balsų.

– Tai ir blogiausia, – tarė Rempionas suraukęs antakius. – Visi mane užsipultų. Konservatoriai, liberalai, socialistai, bolševikai – visi sutaria, kad industrinė smarvė yra iš esmės nuostabus dalykas ir kad specializuojant ir standartizuojant būtina išnaikinti visus žmonių rasės tikro vyriškumo ir moteriškumo pėdsakus. Ir dar norima, kad mes domėtumės politika! Taip, taip. – Jis palingavo galvą. – Verčiau pakalbėkime apie malonesnius dalykus. Norėčiau parodyti jums štai šį paveikslą. – Jis perėjo per kambarį ir ištraukė vieną drobę iš krūvos į sieną atremtų paveikslų. – Štai, – pasakė jis, užkėlęs ją ant molberto.

Sėdėdama ant žole apaugusio kranto gūbrio – tuo būdu sudarydama piramidės pavidalo kompozicijos viršūnę – nuoga moteris žindė kūdikį. Žemiau, kairėje pusėje, tupėjo vyras, atsisukęs nuoga nugara į žiūrovus, o dešinėje, tokiu pat atstumu kaip vyras, stovėjo berniukas. Vyras žaidė su dviem leopardo jaunikliais, pavaizduotais paveikslo viduryje, truputį žemiau motinos kojų. Čia pat už moters stovėjo karvė, užimanti beveik visą viršutinę paveikslo erdvę, ir nusukusi galvą atrajojo žolę. Moters galva ir pečiai švietė pilkšvai rudame jos kailio fone.

– Šitas paveikslas man ypač patinka, – tarė Rempionas patylėjęs. – Gerai pavyko kūnas. Kaip jums atrodo? Jis tarsi alsuoja, jis gyvas. Beje, kaip nuostabiai jūsų uošvis tapydavo nuogus kūnus atvirame ore! Idealiai! Niekam nėra pavykę geriau. Net Renuarui. Norėčiau turėti tokį talentą. Bet ir čia neblogai, – tęsė jis vėl sugrįždamas prie savo paveikslo. – Visai neblogai. Be to, čia esama ir kitokių privalumų. Jaučiu, kad man pavyko perteikti gyvą ryšį tarp visų šių figūrų ir viso likusio pasaulio. Pavyzdžiui, karvė. Ji nusisukusi, nedalyvauja žmonių scenoje. Bet jūs kažkodėl jaučiate, kad ji savotiškai – per pieną, atrajojamą žolę – yra susijusi su žmonėmis palaimingu ryšiu. Ir žmonės susiję su ja. Susiję ir su leopardais, tik kitaip – tokiu ryšiu, koks užsimezgęs tarp jų ir šėliojančių leopardukų. Taip, man jis tikrai patinka.

– Ir man, – pasakė Filipas. – Neblogas skydas nuo industrinės smarvės, – nusijuokė jis. – Į porą šitam paveikslui jums reikėtų nutapyti mūsų civilizuotą pasaulį. Moteris su lietpalčiu, atsirėmusi į gigantišką „Bovril“ mėsos ekstrakto butelį, maitina kūdikį „Glaxo“ pieno mišiniu. Krantas užasfaltuotas. Vyras su kostiumu, kadaise kainavusiu penkis svarus ir nupirktu už penkiasdešimt šilingų, atsitūpęs žaidžia su radiju. Į jį susidomėjęs spokso rachitu persirgęs spuoguotas vaikiščias.

– Ir viskas nutapyta kubistine maniera, – pasakė Rempionas, – kad jame tikrai neliktų nė žymės gyvybės. Niekas taip nesugeba sterilizuoti ir išsunkti gyvybės kaip modernusis menas. Karbolis nė iš tolo jam neprilygsta.

XXIV SKYRIUS

Vietinė indų savivalda valdant Maurijų dinastijai vertė poną Kvorlzą mažiausiai dvi dienas iš septynių praleisti Britų muziejuje.

– Aš net neįsivaizdavau, – aiškino jis, – kad rasiu tiek medžiagos.

Tuo tarpu Gladisė jau pradėjo suprasti, kad apsiskaičiavo. Globojama pono Kvorlzo ji leido laiką ne linksmiau, negu būtų leidusi su tokiais pat kaip ji pati skurdžiais „vaikinukais". Jis norėjo būt didis žmogus, bet su kuo mažesnėmis išlaidomis. Rinkdamasis pigų restoraną ir pigias vietas teatre jis aiškindavo taip darąs dėl slaptumo. Būtų labai negerai, jeigu jo pažįstami pamatytų jį su Gladise, o kadangi jo pažįstami priklausė tam visuomenės ratui, kuris sėdi Berklio restoranuose ir „Gajety" teatro ložėse, tai ponas Kvorlzas ir Gladisė valgydavo pigiose užkandinėse, o teatre visada sėdėdavo balkone. Taip ponas Kvorlzas formaliai paaiškindavo tokį nekarališką pramogų pobūdį. Tikroji priežastis buvo ne slaptumas, bet įgimtas Sidnio nenoras skirtis su grynais pinigais. Nors didelėmis sumomis jis švaistėsi lengvai, bet dėl smulkių nuolat drebindavo ranką. Kai reikėdavo pinigų „dvaro tobulinimui", jis nesvyruodamas pasirašydavo čekius šimtams ir net tūkstančiams svarų. Bet

kai reikėdavo atsisveikinti su keliomis kronomis ir nupirkti meilužei geresnį bilietą teatre, pavaišinti restorane gardesniais patiekalais, padovanoti puokštę gėlių ar dėžutę saldainių, jį apimdavo taupumo šišas. Tas jo šykštumas gimdė keistą puritonizmą, būdingą jo požiūriui į visas pramogas ir pasilinksminimus, išskyrus seksualinius. Pietaudamas su viena iš suviliotų prastuomenės merguželių kokioje nors atkampioje Soho valgyklėlėje, jis (karštai nelyginat Miltonas, keikdamas šėtono sūnus, ir griežtai kaip Vodsvortas, aukštindamas kuklų gyvenimą ir taurias mintis) smerkė Karltono ir Rico lėbautojus ir apsirijėlius, kurie, nepaisydami Londone viešpataujančio skurdo, lengvapėdiškai pravalgo fermos darbininko atlyginimą restorano bokse. Taigi pigių restoranų ir vietų teatre pasirinkimas turėjo reikšti ne tik būtinybę imtis atsargumo priemonių, bet ir aukštos moralės reikalavimus. Senstelėjusio mergišiaus suviliotos, pono Kvorlzo meilužės labai nustebdavo pietaujančios su hebrajų pranašu ir Katono arba Kalvino pasekėju.

– Jeigu kas išgirstų, pamanytų, kad jūs koks šventasis, – tarė Gladisė sarkastiškai, kai jis stabtelėjo atgauti kvapo per vieną iš savo besočius ir švaistūnus smerkiančių kalbų, kurioms jį įkvėpdavo užkandinių atmosfera. – Šventasis! – Jos juokas buvo įžūliai pašaipus.

Ponas Kvorlzas sutriko. Jis buvo pratęs, kad jo klausytųsi pagarbiai, kaip dievo Olimpe. Gladisės tonas buvo maištaujantis ir šiurkštus; jam tai nepatiko ir netgi sukėlė nerimą.

Jis oriai kilstelėjo smakrą ir apibėrė ją priekaištų tirada.

– Aš kalbu ne apie savo asmenybę, – pareiškė jis. – Aš kalbu apie bendrus principus.

– Nematau jokio skirtumo, – atšovė Gladisė, vienu ypu

nubraukdama pompastiškas pretenzijas visų filosofų, moralistų, tikėjimo vadų ir reformuotojų bei utopistų nuo pat žmonijos atsiradimo laikų.

Labiausiai Gladisę erzino tai, kad net sėdėdamas Maison Lijono restoranėliuose ir teatro balkone jis neatsisakydavo savo olimpinės didybės ir manierų. Vieną vakarą, kai ant laiptų, vedančių į balkoną, susigrūdo minia žmonių, jis ėmė garsiai reikšti savo teisėtą pasipiktinimą:

– Tikras skandalas!

– Galima pamanyti, kad jūsų bilietai į ložę! – su patyčia pasakė Gladisė.

O kai arbatinėje jis pasiskundė, kad lašišos skonis toks, lyg ją būtų vežę ne iš Škotijos, bet iš Britų Kolumbijos, ji pasiūlė parašyti į „Times“. Ta mintis jai patiko ir nuo to karto Gladisė visada siūlydavo jam parašyti į „Times“. Kai jis, prakilnus ir nusivylęs filosofas, imdavo dejuoti, kokie lėkšti esą politikai ir koks niekingai banalus politinis gyvenimas, Gladisė pasiūlydavo jam kreiptis į „Times“. Nepatinka ponios Grendi elgesys ar anglų siauraprotiškumas – tegu rašo į „Times“. Nei seras Edvardas Grėjus, nei Loidas Džordžas nemoka kalbėti prancūziškai – juk tai tikras skandalas! – parašykite į „Times“. Ponas Kvorlzas jautėsi užgautas ir pasipiktinęs. Iki šiol jam nieko panašaus nebuvo atsitikę. Su kitomis meilužėmis jis mėgaudavosi savo pranašumu. Jos dievino ir garbino jį; ir jis pats jautėsi dievaitis. Iš pradžių ir Gladisė buvo tokia. Tačiau pradėjusi nuo maldų perėjo prie pašaipų. Jo dvasios palaima buvo sutrikdyta. Jeigu ne kūniška paguoda, kurią jinai jam teikė kaip savo lyties atstovė, tai medžiaga apie indų savivaldą valdant Maurijams būtų bemat išsekusi ir ponas Kvorlzas

nebekeltų kojos iš namų. Tačiau Gladisė buvo itin retas patetiškų savybių lydinys. Tam Kvorlzas nepajėgė atsispirti. Kaip asmenybė ji skaudino jį ir stūmė nuo savęs, tačiau kaip lyties, kaip visos moterų giminės atstovė, kaip patelė, jinai traukė jį, ir ta trauka buvo stipresnė už jo pasibjaurėjimą. Nepaisydamas patyčių, Kvorlzas vis grįždavo pas ją. Indų klausimas reikalavo vis daugiau dėmesio.

Suvokdama savo jėgą, Gladisė ėmė nebeduoti jam to, ko jis geidė. Galbūt tokiu šantažu bus galima sužadinti jo dosnumą, kuriuo jis nepasižymi? Grįžtant automobiliu iš kuklių pietų Lijono restoranėlyje ir seanso prastame kino teatre, ji šiurkščiai atstūmė jį, pradėjusį meilintis.

– Palikite mane ramybėje! – išrėžė ji. – O po akimirkos pridūrė: – Tegu taksistas pirmiau nuveža mane namo.

– Bet, mergyte mano, – nenorėjo sutikti ponas Kvorlzas. Argi ji nežadėjo grįžti kartu su juo?

– Aš apsigalvojau. Pasakykite taksistui.

Mintis, kad po trijų dienų karštligiško laukimo jis turės praleisti vakarą vienumoje, buvo nepakenčiama.

– Bet, Gladise, brangioji...

– Pasakykite taksistui.

– Tai per daug žiauru. Jūs labai negera.

– Parašykite apie tai į „Times“, – atšovė jinai. – Aš pati pasakysiu taksistui.

Po sunkios nemigo nakties ponas Kvorlzas, vos tik atidarė krautuves, išėjo į miestą ir nupirko laikroduką už keturiolika ginėjų.

* * *

Reklama skelbė: „Dantų pasta“ . Bet kadangi joje buvo nupiešta dviejų fokstrotą šokančių jaunuolių pora, rodančių vienas kitam sniego baltumo dantis ir žodis prasidėjo raide „D“, mažasis Filas neabejodamas perskaitė: „Dansingas“.

Tėvas nusijuokė.

– Ak, tu mažas sukčiau! – pasakė jis. – Juk, rodos, sakei, kad moki skaityti.

– Bet jie šoka, – nenorėjo nusileisti vaikas.

– Taip, bet žodis vis dėlto ne toks. Pamėgink dar kartą, – liepė jis.

Mažasis Filas vėl pasižiūrėjo į neįskaitomą žodį ir ėmė tyrinėti paveikslėlį.

– „Dinamo“, – netekęs vilties pasakė jis. Tai buvo vienintelis žodis, prasidedantis „D“ raide, kurį jis pajėgė sugalvoti.

– O kodėl ne „Dinozauras“, jeigu jau taip, – šaipėsi tėvas. – Arba „Dolikocefalas“? Ar „Dichotomija“?

Mažasis Filas labai įsižeidė; jis negalėjo pakęsti pašaipų.

– Pamėgink dar kartą. Pamėgink šį kartą perskaityti. Nespėliok.

Mažasis Filas nusisuko.

– Man nusibodo, – pasakė jis.

Tuštybė atimdavo jam ūpą daryti tai, kas nesiseka. Panelė Fjuks, kuri tikėjo, kad mokyti galima protingu įtikinėjimu mokiniui sąmoningai sutinkant (ji dar buvo labai jauna), dėstydavo jam paskaitas apie jo paties psichologiją, tikėdamasi, kad suvokdamas savo trūkumus jis sugebės jų atsikratyti. „Tavo iškreiptas savigarbos jausmas, – sakydavo jinai. – Tu nesigėdiji būti neišmanėlis ir mulkis. Bet daryti klaidas tau gėda. Jeigu neišeina, verčiau jau nieko nedaryk. Tai neteisinga.“ Mažasis

Filas linguodavo galvą ir supratingai, lyg jam viskas būtų aišku, sakydavo: „Taip, panele Fjuks“. Bet ir toliau stengdavosi nedaryti to, kas jam sunkiai sekasi.

– Man nusibodo, – pakartojo jis. – Nori, aš tau ką nors nupiešiu? – pasiūlė jis, atsisukęs į tėvą ir žavingai šypsodamasis. Jis visada būdavo pasiruošęs piešti; ir piešė gerai.

– Ne, dėkui. Geriau paskaityk man, – pasakė Filipas.

– Bet man nusibodo.

– Nesvarbu. Pamėgink.

– Aš nenoriu mėginti.

– O aš noriu, kad tu pamėgintum. Pamėgink.

Mažasis Filas paleido dūdas. Jis žinojo, kad ašaros – geriausias ginklas. Ir šį kartą jos, kaip ir reikėjo tikėtis, įrodė savo galią.

Elinora, sėdėjusi kitame kambario gale, pakėlė akis nuo knygos.

– Nevirkdyk vaiko, – šūktelėjo ji. – Jam nesveika verkti.

Filipas patraukė pečiais.

– Jeigu tu įsivaizduoji, kad taip reikia auklėti vaiką... – tarė jis su kartėliu, kuris pranoko šios akimirkos nuoskaudą, kartėliu, kuris jau keletą pastarųjų savaičių kaupėsi slopinamo priešiškumo kupinoje tyloje, nuolat keliant sau betikslius priekaištus ir klausimus, ir dabar staiga prasiveržė pasitaikius pirmai menkiausiai progai.

– Aš nieko neįsivaizduoju, – atsakė Elinora šaltu, šaižiu balsu. – Aš tik žinau, kad jis neturi verkti.

Mažasis Filas ėmė sriūbauti dar garsiau. Ji pasišaukė jį ir pasisodino sau ant kelių.

– Kadangi jis, deja, vienturtis vaikas šeimoje, derėtų pasistengti jo nelepinti.

Elinora priglaudė skruostą prie berniuko galvutės.

– Kadangi jis yra vienturtis vaikas, – pasakė ji, – nesuprantu, kodėl nederėtų su juo elgtis kaip su vieninteliu.

– Tu nepataisoma, – pasakė Filipas. – Mums jau gana blaškytis po pasaulį, reikia, kad vaikas gautų normalų auklėjimą.

– Ir kas užsiims tuo normaliu auklėjimu? – paklausė Elinora. – Tu? – nusijuokė ji pašaipiai. – Po savaitės tau taip nusibos, kad tu arba pasidarysi galą, arba pirmu lėktuvu išskrisi į Paryžių ir grįši tik po šešių mėnesių.

– Blogas tėvelis! – įterpė vaikas.

Filipas įsižeidė, juolab kad širdyje žinojo, jog ji sako tiesą. Paprasto gyvenimo šeimoje idealas su jo kasdieniškais reikalais ir įprastiniais santykiais su namiškiais baugino jį savo absurdiškumu. Ir nors mažojo Filipo auklėjimas teoriškai jį domino, jis žinojo, kad gyvenime tai būtų nuobodybių nuobodybė. Prisiminė, kaip jo tėvui užeidavo priepuoliai jį auklėti. Jis būtų toks pat. Bet kaip tik todėl Elinora neturėjo šito sakyti.

– Aš nesu toks vaikiškai lengvabūdiškas, kaip tu manai, – oriai ir gniauždamas pyktį pasakė jis.

– Atvirkščiai, – atsakė ji. – Per daug suaugęs ir rimtas. Tu nemoki elgtis su vaikais, nes pats neturi vaikiškumo. Tu kaip tie suaugę Šo „Matuzalio“ monstrai.

– Blogas tėvelis! – pakartojo mažasis Filas irzliai, kaip papūga, mokanti tik vieną frazę.

Filipas jau norėjo griebti vaiką iš motinos rankų, duoti jam per užpakalį už įžūlumą, išvesti iš kambario, o tada užsipulti Elinorą ir „išsiaiškinti santykius“. Tačiau džentelmeniškas santūrumas ir šeimyninių barnių baimė sulaikė jo įniršį. Užuot leidęs išsiveržti jausmams, jis valingai suėmė save į nagą ir dar

labiau užsisklendė savyje. Išsaugojęs orumą ir slėpdamas apmaudą, jis atsistojo ir per stiklines duris išėjo į sodą. Elinora žiūrėjo į jį. Ji norėjo pasivyti jį, paimti už rankos ir susitaikyti. Tačiau ir ji susivaldė. Filipas nušlubčiojo tolyn ir dingo iš akių. Vaikas tebeverkšleno. Elinora papurtė jį.

– Liaukis, Filai, – pasakė ji beveik piktai. – Gana. Tučtuojau nustok!

* * *

Du gydytojai tyrinėjo nuotrauką, kurioje neįgudusi akis būtų įžvelgusi nebent taifūną Siamo įlankoje, juodų dūmų kamuolius, įsiveržusius į baltus debesis arba tiesiog rašalo dėmę.

– Kaip reta aiški nuotrauka, – pasakė jaunas rentgenologas. – Žiūrėkite, – jis parodė dūmų debesį. – Čia, šalia prievarčio, visiškai naujas darinys. – Jis klausiamai ir pagarbiai pasižiūrėjo į savo žymųjį kolegą.

Seras Herbertas linktelėjo.

– Be jokios abejonės, – pritarė. Jis kalbėdavo kaip orakulas; visi jo žodžiai skambėdavo kaip neginčijama tiesa.

– Jis neturėtų būti didelis. Bent jau sprendžiant iš pastebėtų simptomų. Vėmimo iki šiol nebuvo.

– Nebuvo? – šūktelėjo rentgenologas su perdėtu susidomėjimu ir nuostaba. – Tai dėl to, kad auglys dar nedidelis.

– Nepraeinamumas dar nedidelis.

– Reikėtų prapjauti ir pasižiūrėti.

Seras Herbertas papūtė lūpas ir abejodamas pakraipė galvą.

– Nepamirškime paciento amžiaus.

– Taip, žinoma, – paskubėjo pritarti rentgenologas.

– Jis vyresnis, negu atrodo.

– Taip, taip, jis tikrai jaunatviškos išvaizdos.

– Ką gi, man jau laikas, – pasakė seras Herbertas.

Jaunasis rentgenologas šoko prie durų, padavė jam pirštines ir skrybėlę ir pats palydėjo iki „Daimlerio“. Grįžęs atgal jis dar kartą apžiūrėjo nuotrauką su pilkais, išmargintais juodomis dėmėmis debesimis.

– Puikiai pavyko, – pasakė jis pats sau patenkintas ir apvertęs nuotrauką užrašė: „Džonas Bidleikas, eskvairas, skrandis, išgėrus bario. Nuotrauka daryta...“ – jis žvilgtelėjo į kalendorių, užrašė datą ir įdėjo nuotrauką į kartoteką.

* * *

Senas tarnas pranešė, kad atvyko viešnia, ir išėjo, uždarydamas paskui save dirbtuvės duris.

– Na, Džonai, – tarė leidi Edvard eidama per kambarį, – kaip laikotės? Girdėjau, kad prastai. Tikiuosi, nieko rimta?

Džonas Bidleikas net neatsistojo jos pasitikti. Jis padavė jai ranką iš savo krėslo gelmės, kurioje pratūnojo visą dieną, su siaubu mintydamas apie ligą ir mirtį.

– Kas jums atsitiko, mano vargšeli Džonai! – šūktelėjo leidi Edvard sėsdamasi prie jo. – Atrodote labai ligotas ir sunykęs. – Kas jums yra?

– Dievai žino, – papurtė galvą Bidleikas. Iš miglotų sero Herberto užuominų apie „nežymų pakitimą šalia prievarčio“ jis, žinoma, spėjo, žinojo, kas jam yra. Argi jo sūnus Morisas ne nuo to paties mirė prieš penkerius metus Kalifornijoje? Jis žinojo, bet nenorėjo apie tai kalbėti. Be to, niekada nevalia for-

muluoti nuojautų apie galimas nelaimes, nes tuomet likimas turės, kaip sakoma, modelį ateities įvykiams formuoti. Visada egzistuoja tam tikra beveik neįtikima viltis, kad jeigu neišreikši blogos nuojautos žodžiais, nieko bloga neatsitiks. Džono Bidleiko asmeninio tikėjimo paslaptys buvo tokios pat neįžvelgiamos ir paradoksalios, kaip ir bet kurios iš jo niekinamų tradicinių teocentristinių religijų.

– Bet ar jūs pasirodėte daktarui? – leidi Edvard balse skambėjo kaltinimas. Ji žinojo apie keistą savo bičiulio nusistatymą prieš gydytojus.

– Žinoma, pasirodžiau, – susierzinęs atsakė jisai, žinodamas, kad ji tai žino. – Ar jūs mane laikote kvailiu? Bet visi jie šundaktariai. Aš pasikviečiau daktarą su sero titulu. Gal manot, kad jis išmano daugiau negu kiti? Pradėjo malti savo žargonu tą patį, ką jam pats buvau pasakęs paprastais žodžiais – kad man kažkas negerai su viduriais. Suktas tipas! – neapykanta serui Herbertui ir visiems daktarams beregint atgaivino jį.

– Bet jis vis tiek turėjo jums ką nors pasakyti, – spyrėsi leidi Edvard.

Tie žodžiai vėl jam priminė „nežymų pakitimą šalia prievarčio“, sugrąžindami mintis apie ligą, skausmą ir artėjančią mirtį. Jį vėl apėmė siaubas ir neviltis.

– Nieko rimta, – sumurmėjo jis nusisukdamas.

– Tuomet gal ir iš tikrųjų nieko rimta, – pamėgino nuraminti jį leidi Edvard.

– Ne, ne! – Jos lengvabūdiška viltis pasirodė jam įžeidžianti. Jis nieku gyvu nepasiduos likimui ir neištars siaubingos tiesos. Ir vis dėlto jis norėjo, kad su juo būtų elgiamasi taip, lyg ta tiesa jau būtų ištarta – su nuoširdžia užuojauta.

– Reikalai nekokie. Labai nekokie, – pasakė jis.

Jis mąstė apie mirtį – mirtį, kuri kaip naujo gyvenimo pavidalas auga jo pilve, nelyginant embrionas gimdoje. Vienintelis dalykas, kuris buvo šviežias ir jaunas sename jo kūne, vienintelis, kuris vešėjo ir tryško gyvastingumu, buvo mirtis.

Aplinkui, ant dirbtuvės sienų kabėjo Džono Bidleiko gyvenimo prisiminimų nuotrupos. Du nedideli peizažai, nutapyti Pinčo soduose tada, kai Roma buvo ką tik išsilaisvinusi iš popiežiaus valdžios – pro bugienių giraitės properšą matyti varpinės ir kupolai, dangaus fone įsirėžusios dvi statulos. Šalia jų riestanosis, barzdotas satyro veidas – Verleno portretas. Londono gatvės scena – kebai, cilindrai, prilaikomi sijonai. Trys etiudai su putlia, rausvaskruoste Meri Beterton, kokia ji buvo prieš trisdešimt metų. Ir Dženi, gražiausia iš visų modelių, nuoga ant kušetės, jai už nugaros langas, balti debesys danguje, puokštė rožių ant palangės ir didelis mėlynas persiškas katinas, snūduriuojantis liūto poza ant balto Dženi pilvo, sukišęs letenas tarp mažų ir apvalių jos krūtų.

Leidi Edvard žaibiškai pakeitė temą.

– Lusi vėl išskrido į Paryžių, – pradėjo ji.

XXV SKYRIUS

Voltero krantinė.

Palikau ausines ir dvi su puse valandos išbuvau pragariškame triukšme. Jaučiuosi labai pavargusi ir, mielas Valteri, truputį sentimentaliai ir *sola sola**. Kodėl tavęs čia nėra, tu praskaidrintum nepakenčiamą šito nuostabaus vakaro liūdesį. Už lango Luvras, upė, žalias kaip stiklas dangus, saulėlydis ir tie aksominiai šešėliai – nuo viso to man norisi verkti. Ir ne vien nuo to vaizdo. Mano rankos chalato rankovėse, mano rašysena, net mano basų kojų pirštai, kai nusimečiau šlepetes – baisu, baisu. O mano veidas veidrodyje, pečiai, oranžinės rožės ir kiniška auksinė žuvelė, priderinta prie rožių, ir užuolaidos su Dufi piešiniais ir visa kita – taip ir visa kita, nes viskas vienodai gražu ir nepakartojama, netgi tai, kas bjauru ir nuobodu – to tiesiog neįmanoma pakelti. Neįmanoma. Aš nebeištversiu – gana! Penkių minučių pertrauka. Kaip tik todėl paskambinau Renė Talemanui ir pakviečiau jį išgerti kokteilio, kad išsivestų mane kur nors pasilinksminti, *malgré*** galvos skausmo. Aš nesileisiu, kad visata mane įbaugintų. Ar pažįsti Renė? Dievo avinėlis! Bet vis tiek norėčiau, kad čia būtum tu. Laikas rengtis. *A toi****.

Lusi

* Vieniša vieniša *(it.)*.
** Nepaisant *(pranc.)*.
*** Tavo *(pranc.)*.

Tavo laiškas varginantis. Grynas verkšlenimas. Ir nieko malonaus, kai tave vadina kraujo nuodais. Ne ką geriau negu vadinti pilvo skausmu. Jeigu negali rašyti protingiau, visai nerašyk. *Quant à moi, je m'amuse. Pas folement**. Bet pakankamai, pakankamai. Teatrai – dauguma prasti, bet man patinka; dar nepraradau vaikiškumo ir vis dar žaviuosi debiliškais siužetais. O drabužių pirkimas – koks malonumas! Negalėjau atsigrožėti savimi Lanveno parduotuvės veidrodžiuose! Tuo tarpu grožėjimasis paveikslais – pervertintas malonumas. Šokti kur kas įdomiau. Jeigu gyvenimas būtų panašus į šokį su profesionaliu šokėju, aš matyčiau jame prasmę. Bet jis toks nėra. O jeigu toks būtų, manau, visi imtų svajoti apie paprastą vaikščiojimą. Vakarais šliaužioju po Monparnaso kavines drauge su ordomis amerikiečių, lenkų, estų, rumunų, suomių, latvių, lapių, vendų ir t.t. Ir visi jie (apsaugok mus, Viešpatie!) – menininkai. Ar nevertėtų mums įkurti lygos kovai su menu? Kai gyveni Paryžiuje, tokia mintis ateina vis dažniau. Taip pat norėčiau įvairumo dėlei sutikti nors keletą heteroseksualų. Aš nelabai mėgstu *ni les tapettes, ni les gousses***, o nuo to laiko, kai Prustas ir Žido įvedė jų madą, šitame varginančiame mieste nieko kito ir nesutiksi. Visas mano angliškas respektabilumas šiaušte šiaušiasi!

Tavo L.

Voltero krantinė.

Šį kartą tavo laiškas buvo daug geresnis. (Vienintelė gyvenime mano poetinė eilutė, be to, parašyta ekspromtu. Vis tiek gana nebloga.) Kodėl niekas nesupranta, kad laiminga ar nelaiminga meilė – tai

* Kai dėl manęs, aš linksminuosi. Ne beprotiškai *(pranc.)*.
** Nei pederastų, nei lesbiečių *(pranc.)*.

tik mados klausimas! Poetiška nelaiminga meilė senamadiška, be to, angliški rimai jos nepateisina. Italams ji – *coeure-dolore-amore**. Vokiškai tas pats: Herz turi jausti Schmerz, o Liebe neišvengiamai pilna *Triebe***. Angliškai nieko panašaus. Kančia neturi nieko bendra su angliška meile: loves rimuojasi tik su *gloves* ir *turtle-doves****. Vieninteliai dalykai, kurie poetinio dėsnio dėka atsišaukia anglų širdyse, yra *tarts* ir *amorous arts*****.

Patikėk, kad galvoti apie tokius dalykus yra daug vertesnis vyro užsiėmimas, negu kartoti sau, koks jis nelaimingas, kaip jis pavyduliauja, kaip žiauriai jį apgavo ir panašius niekus. Kaip gaila, kad tas idiotas Renė nesugeba šito suprasti. Bet, deja, *coeur* rimuojasi su *douleur*, o jis prancūzas. Jis jau darosi beveik toks pat nuobodus kaip tu, mano vargšas Valteri. Bet tikiuosi, kad dabar tu jau pasitaisei.

L.

Voltero krantinė.

Mane kankina nykus ir nepakeliamas nuobodulys, kurį trumpam išsklaidė tavo laiškas. Paryžius iš tikrųjų nepakeliamai niūrus. Aš nusprendžiau skristi kur nors kitur, tik nežinau kur. Šiandien pas mane buvo atėjus Eilinė. Ji nori palikti Timą, nes jis verčia ją nuogą gulėti lovoje, o pats degina virš jos laikraščius ir karšti pelenai krinta jai ant kūno. Vargšas Timas! Negražu atiminėti iš žmogaus jo mažus džiaugsmus. Bet Eilinė bijo būti iškepta. Ji įpyko, kai aš pradėjau juoktis ir jos neužjaučiau. Aš palaikiau tai pokštu. Iš tikrųjų tai ir yra

* Širdis-kančia-meilė *(it.)*.
** Širdis; liūdesys; meilė; ilgesys *(vok.)*.
*** Myli; pirštinės; karveliai *(angl.)*.
**** Tortai; meilės gudrybės *(angl.)*.

pokštas. Be to, nelabai sąmojingas. Nes mūsų karališkos didenybės jis nelinksmina. Kaip aš nekenčiu tavęs, kad nesi čia ir manęs nelinksmini! Viską žmogui galima atleisti, išskyrus nebuvimą. Sudie, neatleistinai nesantis Valteri. Šiandien aš jaučiu *envie** jausti tavo rankas ir lūpas. O tu? Ar tu prisimeni?

L.

Voltero krantinė.

Vadinasi Filipas Kvorlzas ketina apsigyventi dvare ir tapti kažkuo panašiu į ponią Gaskel ir Knutą Hamsuną? Tai bent! Beje, gerai, kad žmonės dar turi iliuzijų. Šiaip ar taip, tame kaime jam vis tiek nebus taip nuobodu, kaip man čia. Kodėl žmogus turi taip kankintis? Vakar vakare su Timu ir Eiline – ji, atrodo, apsiprato su fejerverkais – nuėjome į tokią vietą, kur už šimtą frankų gali stebėti orgijas (linksmiausia detalė – visi su kaukėmis), o jeigu nori – ir pats jose dalyvauti. Prietema kaip bažnyčioje, nedidelės kabinos, sofos ir gausybė chaotiškos prancūzų vadinamosios *amour*. Keista ir groteskiška, o svarbiausia – siaubingai nyku ir perdėm sterilu. Primena kvailą klounadą ir operacinę. Timas su Eiline prašė, kad pasilikčiau. Bet aš jiems pasakiau, kad jau verčiau eisiu į morgą, ir palikau juos. Tikiuosi, jie pasilinksmino. Bet kokia nuobodybė, kokia beviltiška ir neapsakoma nuobodybė! Aš visada maniau, jog Heliogabalas buvo jaunas ištvirkėlis, bet kai dabar pamačiau, kas jam patikdavo, supratau, kad jo protas buvo kaip vaiko, visiškai infantilus. Sugalvojau kitą savaitę keliauti į Madridą. Ten bus, žinoma, nežmoniškai karšta. Bet aš mėgstu karštį. Tiesiog visa atsigaunu orkaitėse. (Gal tai rimtas ženklas, nurodantis mano vietą pomirtiniame pasaulyje?) Kodėl negali su ma-

* Norą *(pranc.)*.

nim važiuoti? Aš rimtai klausiu. Tu juk gali. Užmušk Berlepą, atvažiuok ir tapk valkata *à la Maurice Bares. Du sang, de la volupté, et de la mort**. Šiuo metu jaučiuosi ištroškusi kraujo. Ispanija man labai tiks. Kol kas išsiaiškinsiu, kada koridos sezonas. Kautynių arena vimdo; netgi ištroškusi kraujo negaliu matyti kuinų perskrostais pilvais. Bet žiūrovai nepakartojami. Vienu metu dvidešimt tūkstančių sadistinių *frissons***. Fantastiška. Būtinai atvažiuok, mano švelnusis Valteri. Pasakyk „taip". Aš reikalauju.

Lusi

Kaip gražu, brangusis Valteri, kad tu padarei neįmanomą dalyką – nusprendei atvažiuoti į Ispaniją. Bet nereikėjo taip rimtai priimti mano momentinio envie. Madridas atkrinta – bent jau kol kas. Jeigu važiuosiu, tuoj pat tau pranešiu. O kol kas – Paryžius.

Skubu L.

* Kraujo, malonumų ir mirties *(pranc.)*.
** Krūptelėjimų *(pranc.)*.

XXVI SKYRIUS

Iš Filipo Kvorlzo dienoraščio.

Mačiau Rempioną. Jis, nežinia kodėl, niūrus ir suirzęs, o todėl pilnas pesimizmo – jausmingo ir pašėlusio. „Dabartinė sistema tvers ne daugiau kaip dešimt metų, – pasakė jis suminėjęs visus šiuolaikinio pasaulio baisumus. – Po to įvyks žiauriausia ir kruviniausia katastrofa iš visų kada nors buvusių.“ Ir jis išpranašavo klasines kovas, karus tarp žemynų, galutinę mūsų ir taip jau nestabilios visuomenės žūtį. „Ne kažin kokia perspektyva mūsų vaikams“, – pasakiau aš. – Mes bent jau trisdešimt metų turėjome. O jie užaugs tik tam, kad išvystų Paskutinįjį teismą.“ „Mums nereikėjo jų leisti į pasaulį“, – atsakė jis. Aš priminiau jam Riverso aprašytus Melanezijos gyventojus, kurie atsisakė gimdyti vaikus po to, kai baltieji išstūmė jų religiją ir tradicijas. „Tas pats vyksta Vakaruose, – pasakiau, – tik daug lėčiau. Čia rasės nesižudo, bet palaipsniui mažėja gimstamumas. Palaipsniui todėl, kad mūsų civilizacijos nuodų veikimas lėtesnis; mes nuodijami jau labai seniai, bet tik dabar pradedame tai suprasti. Ir vaikų gimsta mažiau. Melaneziečių siela buvo nužudyta iš karto ir jie tuoj pat pajuto, kas jiems padaryta. Todėl beveik tą pačią dieną nusprendė nebetęsti savo rasės egzistavimo. Dabar nuodai jau veikia nebe taip lėtai. Jų veikimas vis labiau ir labiau juntamas. Kaip aršenikas – jie veikia tolydžio vis smarkiau. Po tam tikro momento jau pasileidi šuoliais mirties link. Gimstamumas sumažėtų dar la-

biau, jeigu žmonės suvoktų, kas vyksta. Ką gi, mūsų vaikučiams teks patiems savimi pasirūpinti. O tuo tarpu, – pasakiau aš, – mes elgiamės taip, lyg mūsų pasaulis gyvuotų amžinai – mokome juos kultūringo elgesio, lotynų gramatikos ir viso kito. Argi jūs elgiatės su savo vaikais kitaip?“ – „Jeigu būtų mano valia, nieko jų nemokyčiau. Išvežčiau į kaimą ir tegu daro kas patinka. O jeigu jie nesugebėtų džiaugtis gyvenimu, sušerčiau jiems žiurknuodžių.“ – „Gana utopiška auklėjimo sistema, ar ne?“ – „Žinau. Jie privalo būti apsišvietę žmonės ir džentelmenai, velniai juos rautų! Prieš dvidešimt metų būčiau priešinęsis aristokratizmui. Būčiau auklėjęs juos valstiečiais. Bet mūsų laikais darbininkai niekuo ne geresni už visus kitus. Nevykusi buržuazijos imitacija, tam tikrais atvejais blogesnė už originalą. Todėl mano berniukai mokomi būti džentelmenais. Ir apsišvietusiais žmonėmis. Koks idiotizmas!“ Jis pasiskundė man, kad jo vaikai pamišę dėl mašinų – automobilių, traukinių, lėktuvų, radijo imtuvų. „Tai užkrečiama liga, kaip raupai. Ore knibžda meilės mirčiai bacilų. Jie įkvepia jas ir suserga. Mėginu juos įtikinti pamėgti ką nors kita. Bet jie nenori. Juos domina tiktai mašinerija. Jie užsikrėtę meile mirčiai. Atrodo, kad jaunimas pasiryžęs žūtbūt pragaišinti mūsų pasaulį – mechanizuoti jį taip, kad pirmiausia visi išprotėtų, o paskui išžudytų vieni kitus. Na ir tegu, tegu, jeigu taip nori, velniūkščiai! Bet kokia gėda, kokia siaubinga gėda, kad žmonės padarė iš visko tokį pragarišką jovalą. Gyvenimas galėjo būti toks gražus, jeigu jie būtų to siekę. Taip, ir jis buvo kažkada gražus, aš tuo tikiu. O dabartinis gyvenimas – tikras pamišimas; tai tik lavonas, smarkiai galvanizuojamas lavonas, kuris tamposi ir kelia baisų triukšmą, stengdamasis įtikinti save, kad yra nemiręs ir gyvena visavertį gyvenimą. Įsivaizduokite, pavyzdžiui, Niujorką; įsivaizduokite Berlyną! O Dieve! Ką gi, jeigu jiems taip norisi, tegu garma po velnių! Man nusispjaut.“ Bet bėda ta, kad jam visai ne nusispjaut.

Perskaitęs Alverdesą ir Vilerį, galutinai nusprendžiau, kad mano rašytojas bus mėgėjas zoologas. Arba, dar geriau, profesionalus zoologas, laisvalaikiu rašantis romaną. Jis žvelgs į pasaulį tik iš zoologijos taško. Nuolatinis jo maršrutas – iš skruzdėlyno į valgomąjį, į fabriką ir vėl atgal. Žmogaus ydingumą jis iliustruos pavyzdžiu iš skruzdėlių gyvenimo, kur suaugusieji palieka jauniklius likimo valiai svaigindamiesi jų lizdus puolančių parazitų išskyromis. Jo romano herojus ir herojė praleis medaus mėnesį prie ežero, kur antys ir kragai demonstruos visą merginimosi ir santuokos eigą. Stebėdamas įprastinį ir beveik šventą vištidės „kapojimo ritualą" – „A" višta kapoja „B" vištą, bet neleidžia kapoti savęs, „B" višta kerta „C" vištai ir taip toliau – politinis veikėjas samprotaus apie katalikų hierarchiją ir fašizmą. Susipynęs besiporuojančių gyvačių kamuolys primins ištvirkėliui jo orgijas. (Sugalvojau neblogą epizodą: herojus, panašus į Spendrelį, moko nekaltą, idealistiškai nusiteikusią merginą, jiems drauge stebint gyvačių meilės puotą.) Nacionalizmas ir dievobaiminga viduriniųjų klasių meilė nuosavybei bus lyginama su įnirtingai savo pasirinktą teritoriją ginančio paukščio elgesiu. Ir taip toliau. Iš viso to gali išeiti savotiškas ir gana linksmas dalykėlis.

Mes dažnai pamirštame, kad jeigu žmogus ko nors vertas vienoje srityje, tai nebūtinai reiškia, kad jis ko nors vertas ir kitoje. Niutonas buvo geras matematikas, bet ne teologas. Faradėjus suvokė elektrą, bet nieko neišmanė apie sandemanizmą[67]. Platonas nuostabiai mokėjo rašyti ir žmonės iki šiol tiki jo žalinga filosofija. Tolstojus buvo puikus romanistas, bet jo mintys apie moralę tiesiog atstumiančios, o estetika, sociologija ir religija vertos paniekos, ir nieko daugiau. Tai, kad mokslininkai ir filosofai išmano tik savo sritį ir nieko nenutuokia apie kitas, nė kiek nestebina. Tiesą sakant, tai beveik neišven-

giama. Juk akivaizdu, kad pernelyg tobulinant proto funkcijas, visos kitos funkcijos atrofuojasi. Tai paaiškina visiems žinomų profesorių infantilizmą ir juokingai naivius jų atsakymus į gyvenime iškylančius klausimus. Tas pats pasakytina ir apie dvasios žinovus – visišką šventųjų kvailumą ir vaikiškumą. Tačiau mene yra mažiau specializacijos, mažiau vienpusiškos brandos; vadinasi, menininkas turėtų būti sveikesnis ir normalesnis negu vienpusiškas mokslinčius. Jis neturėtų būti trumparegis ir toks priekvailis kaip filosofai ir šventieji. Todėl tokie žmonės kaip Tolstojus ypač piktina. Instinktyviai juo pasitiki labiau negu mokslininku ar teologu. O jis staiga ima ir paniekina giliausius savo instinktus ir pasidaro toks pat piktybinis idiotas kaip šventasis Pranciškus Asyžietis arba Kantas moralistas (ak, jau tie kategoriniai imperatyvai! O juk senukas buvo visiškai abejingas viskam, išskyrus cukruotus vaisius!), arba Niutonas teologas. Pasidarai atsargus netgi tų žmonių atžvilgiu, kurie, tavo manymu, yra teisūs. Pavyzdžiui, Rempionas. Puikus menininkas. Bet ar jo požiūris į pasaulį teisingas? Deja, tai neturi nieko bendra su tuo, kad jis gerai tapo ir rašo. Tačiau du dalykai verčia mane pasitikėti juo. Visų pirma tai, kad jo paties gyvenimo būdas man atrodo labiau priimtinas negu kitų. Labiau priimtinas, nes realistiškesnis negu kitų mano pažįstamų. Man atrodo, kad Rempionas atsižvelgia į visus faktus (o kiti žmonės bando nuo jų pasislėpti arba apsimesti, kad to, kas jiems nemalonu, iš viso nėra arba neturėtų būti) ir tvarko savo gyvenimą pagal faktus, o ne mėgina pritaikyti juos prie išankstinės savo teisingo gyvenimo sampratos (kaip elgiasi tie bukapročiai krikščionys, intelektualai, moralistai ir turtingi verteivos). Kitas dalykas, kuris kelia man pasitikėjimą, yra tas, kad jo nuomonė labai dažnai sutampa su manąja, o tai, jeigu užmiršime apie tuštybę, yra geras ženklas, nes mes prieiname prie to paties pamato iš tokių skirtingų taškų, tiesą sakant, iš priešingų po-

lių. Jeigu du oponentai (ir tai yra labai svarbu, nuo to reikėjo ir pradėti, kad mes – oponentai) prieina tos pačios išvados, tai beveik tikra, jog ta išvada teisinga. Pagrindinis skirtumas tarp mūsų tas, kad jis gyvena pagal savo įsitikinimus, o mano įsitikinimai, deja, tiktai teorija. Kaip ir jis, aš nepasitikiu intelektualizmu, bet būtent mano intelektas abejoja kiekviena moksline ir filosofine teorija, kiekvienu abstrakčiu moralės principu, remdamasis vėlgi tuo pačiu mokslu, filosofija ir abstrakčiais moralės principais. Mano uždavinys – harmoningai suderinti savo abejingą intelektinį skepticizmą su gyvenimu.

Kiekvieno intelektualo kelias, jeigu jis eina juo pakankamai ilgai ir nenukrypdamas, atveda jį prie tokio aiškumo, nuo kurio neintelektualas nebuvo nė pasitraukęs. Ta tema buvo kalbėjęs Berlepas viename iš savo vimdomųjų ir klampiųjų straipsnių. Ta mintis, nors ją ir gvildeno Berlepas, turi tiesos. (Štai mes ir vėl grįžtame prie asmenybių.) Visiškai niekingas žmogus gali turėti vertingų minčių, o kokiu nors atžvilgiu puikus žmogus – nieko vertų. Beje, aš pats turbūt priklausau pirmajai rūšiai, nors, tikiuosi, ne be išlygų, kaip Berlepas, ir truputį kita prasme. Žinoma, daugybė intelektualų taip ir nepasiekia aiškumo. Taip ir lieka prisirišę prie naivaus tikėjimo racionalizmu, absoliučiu dvasinių vertybių pranašumu ir visiškai sąmoninga valia. Tam, kad vėl sugrįžtum prie aiškumo, nuo kurio neintelektualieji nebuvo nė pasitraukę, reikia sugrįžti net ne prie devynioliktо amžiaus mąstytojų, bet žengti dar toliau – bent jau iki Protagoro arba Pirono. Čia būtina kuo skubiau pabrėžti, kad tie neintelektualai nėra šiuolaikiniai prasčiokai, kurie skaito iliustruotus žurnalus, klausosi radijo, džiazo ir galvoja tik apie tai, kaip užsidirbti pinigų ir „gerai praleisti laiką“. Ne, ne, tai ne komplimentai bukiems biznieriams ar neišprusėliams. Nors jie ir kvaili, miesčioniški, vulgarūs ir nesubrendę (o gal kaip tik dėl visų šių trūkumų), tai nėra tie neintelektualai,

apie kuriuos aš kalbu. Šitie aklai tiki pagrindine intelektualizmo aksioma apie proto, sąmonės ir valios pirmenybę prieš fizinį gyvenimą, intuiciją, instinktą ir jausmą. Visa modernioji civilizacija grindžiama idėja, kad specializuota funkcija, laiduojanti žmogui jo vietą visuomenėje, yra kur kas svarbiau negu pats žmogus, tikriau sakant, kad ta funkcija ir yra pats žmogus, o visa kita nereikalinga arba net (kadangi kūniškoji, instinktyvioji, intuityvioji ir emocinė žmogaus dalis pastebimai nepadeda užsidirbti pinigų ar kilti aukštyn karjeros laiptais) žalinga ir atgrasu. Mūsų industrinės visuomenės nemokšos turi visus intelektualų trūkumus ir nė vieno jų privalumo. Tie neintelektualūs žmonės, apie kuriuos kalbu, visai kitokie. Vieną kitą iš jų dar galima sutikti Italijoje (nors fašizmas, ko gero, jau bus pavertęs juos netikusiomis amerikiečių ir prūsų kopijomis); gal dar keletą Ispanijoje, Graikijoje, Provanse. Ir daugiau šiuolaikinėje Europoje turbūt niekur. Manau, kad prieš tris tūkstančius metų jų buvo daugybė. Tačiau Platono, Aristotelio, Jėzaus ir Niutono pastangos, kartu paėmus, ir didysis biznis pavertė jų ainius šiuolaikine buržuazija arba šiuolaikiniu proletariatu. Tas aiškumas, kurį pasiekia intelektualai, jeigu siekia pakankamai toli, žinoma, nėra toks pat kaip neintelektualų. Pastarųjų aiškumas yra pats gyvenimas, o pirmųjų susigrąžintas aiškumas – tik to gyvenimo idėja. Nedaug kam pavyksta apauginti idėją kūnu ir ją įgyvendinti. Tokių intelektualų, kuriems, kaip Rempionui, nereikia grįžti prie aiškumo, nes visada juo tikėjo ir pagal jį gyveno, tuo pat metu gyvendami turtingą dvasinį gyvenimą, labai reta.

Bendravimas su Rempionu gerokai slegia mane; aš akivaizdžiai matau, kokia praraja skiria žinojimą apie aiškumą nuo gyvenimo jame. Ir kaip nelengva peršokti šitą prarają! Dabar aš suprantu, kad didžiausias intelektinio gyvenimo patrauklumas, – gyvenimo, skirto

erudicijai, moksliniam darbui, filosofijai, estetikai, kritikai, – yra jo lengvumas. Tikrovės sudėtingumą mes pakeičiame intelektine schema; veržlų gyvenimo judėjimą – sustingusia mirties forma. Nepalyginamai lengviau, tarkime, gerai išmanyti meno istoriją ar su išmanymu samprotauti apie metafiziką ir sociologiją, negu daug ir intuityviai žinoti apie savo artimuosius ir palaikyti normalius santykius su draugais ir mylimaisiais, su žmona ir vaikais. Gyvenimas yra kur kas sudėtingesnis už sanskritą, chemiją ar ekonomiką. Intelektinis gyvenimas – tai vaikų žaidimas; neveltui intelektualai dažnai suvaikėja, paskui tampa idiotais ir galiausiai – kaip aiškiai rodo pastarųjų dešimtmečių politinė ir pramonės istorija – pamišusiais žmogžudžiais ir laukiniais žvėrimis. Slopinami polinkiai nemiršta – jie išsigimsta, irsta, primityvėja. Bet kol kas būti intelektualiu vaiku, arba bepročiu, arba žvėrimi yra kur kas lengviau negu harmoningu suaugusiu žmogumi. Tai viena iš priežasčių, kodėl visi taip siekia aukštojo mokslo. Bėgimas prie knygų ir į universitetus primena bėgimą į barą. Žmonės nori pamiršti apie tai, kaip sunku žmoniškai gyventi šlykščiame šiuolaikiniame pasaulyje, užmiršti, kokie jie nevykę gyvenimo kūrėjai. Kai kurie skandina savo sielvartą alkoholyje, bet dar daugiau – knygose ir diletantiškoje kūryboje; kai kurie mėgina užsimiršti ištvirkaudami, šokdami, žiūrėdami filmus, klausydamiesi radijo, kiti – eidami į paskaitas ir puoselėdami įvairiausius pomėgius. Knygos ir paskaitos geriau malšina sielvartą negu gėrimas ir ištvirkavimas; nuo jų nebūna galvos skausmo, nei to nemalonaus *post coitum triste** jausmo. Dar visai neseniai, turiu prisipažinti, aš labai rimtai vertinau švietimą, filosofiją ir mokslą – visas veiklos rūšis, kurioms taikome vieną pompastišką „Tiesos ieškojimo" pavadinimą. Laikiau tą tiesos

* Po lytinio akto apimančio liūdnumo *(lot.)*.

ieškojimą didžiausiu žmogaus uždaviniu, o jos ieškotojus – tauriausiomis asmenybėmis. Tačiau pastaraisiais metais pamačiau, kad tas pagarsėjęs tiesos ieškojimas yra tokia pat pramoga ir išsiblaškymas, kaip bet koks kitas, ir kad tiesos ieškotojai tampa savotiškai tokie pat kvaili, infantiliški ir pagedę, kaip ir girtuokliai, grynieji estetai, verteivos ir malonumų medžiotojai. Supratau, kad tiesos ieškojimas yra tiesiog gražus pavadinimas, kuriuo intelektualai vadina savo mėgstamą užsiėmimą natūralų gyvenimo sudėtingumą keisti paprastomis ir negyvomis abstrakcijomis. Tačiau ieškoti tiesos (skiriant tam ieškojimui deramą ir proporcingą vietą tarp kitų pasilinksminimų, tarkime kėglių ir alpinizmo) lengviau, negu mokytis gyventi vientisą gyvenimą. Tai paaiškina, nors ir nepateisina, mano nuolatinį beribį piktnaudžiavimą tokiomis blogybėmis kaip rimtas skaitymas ir abstraktus mąstymas. Ar aš kada nors pajėgsiu atsikratyti tų vangių intelektizmo įpročių ir skirti savo energiją daug rimtesniam ir sunkesniam vientiso gyvenimo uždaviniui? O jeigu ir pajėgsiu, ar tada nepaaiškės, kad tie įpročiai paveldėti ir aš iš prigimties nesugebu gyventi vientiso ir harmoningo gyvenimo?

XXVII SKYRIUS

Džonas Bidleikas niekada nebuvo galutinai ir oficialiai išsiskyręs su savo trečiąja žmona. Jie tiesiog retai susitikdavo, ir tiek. Tokia padėtis Džonui labai tiko. Jis nemėgo nervingų situacijų ir priešinosi visokiems konkretiems ir neatšaukiamiems susitarimams. Jis negalėdavo pakęsti jokių įsipareigojimų, kurie supančiodavo jam rankas, užkraudavo atsakomybę, versdavo nuolat galvoti apie pareigą.

– Dievas žino, – mėgdavo sakyti jis, – kas būtų buvę, jeigu man būtų reikėję kasdien vaikščioti į kontorą ar padaryti darbą iki tam tikros datos. Turbūt po kelių mėnesių būčiau pradėjęs sienomis laipioti.

Į santuoką jis visada žiūrėjo neigiamai. Deja, negalėjo turėti visų tų moterų, kurių norėjo, jų nevesdamas. Tad tris kartus jam teko sudaryti, Cicerono žodžiais tariant, „tas nesavalaikes ir nešvankias sutartis". Skyrybos per teismą ar susitarimas atskirai gyventi buvo jam ne ką labiau prie širdies negu santuoka. Tai buvo per daug apibrėžta ir įpareigojo. Kodėl įvykiai negalėtų klostytis savaime, užuot per jėgą juos formavus? Jo idealas, vaizdžiai tariant, buvo gyvenimas su šia diena – be jokio plano, be jokios išankstinės tvarkos, su mielais tau žmonėmis, kuriuos pats pasirinkai, o ne kuriuos tau parinko kiti ar

vienas iš tavo jau mirusių „aš“. „Miegi kur pakliuvo“ – taip jis buvo girdėjęs vieną jauną amerikietę apibūdinant intymiąją idealaus holivudiškojo gyvenimo ypatybę. Kitas tokio gyvenimo ypatybes galima būtų įvardyti kaip „būdravimą kur pakliuvo“. Neidealusis gyvenimas, kuriam Džonas Bidleikas nuolat priešinosi, buvo toks, kai negali miegoti ir būdrauti kur pakliuvo, o tiktai tam tikroje konkrečioje vietoje, vienur arba kitur, diena iš dienos, pagal griežtą dienotvarkę, kurią suardyti gali tiktai mirtis arba bent jau Dievas ar Jo Didenybės karaliaus priešai.

Džono Bidleiko santykiai su trečiąja žmona, ir jau nebe pirmi metai, buvo maloniai neapibrėžti. Jie negyveno kartu, bet ir nebuvo išsiskyrę. Jie retai susitikdavo, bet niekada nesipykdavo. Jau dvidešimt metų Džonas „miegojo ir būdravo kur pakliuvo“, bet susitikdavo jie visada kaip draugai, ir jeigu jam kildavo ūpas atgaivinti atmintyje šiaurinio Čilternso gamtovaizdį, jo atvykimas į Gatendeną būdavo priimamas kaip natūraliausias pasaulyje dalykas. Tokia padėtis visiškai patenkino Džoną Bidleiką, ir, reikia pripažinti, jis buvo žmonai už tai labai dėkingas. Beje, savo dėkingumo niekada neišreikšdavo, bijodamas tuo užsiminti apie kokį nors susitarimą ir suteikti trapiems jų santykiams nepageidaujamo konkretumo. Juk visas tų santykių žavesys glūdėjo tame nekaltame ir idealiai skaidriame neaiškume. Toli gražu ne kiekviena moteris, pripažindavo dėkingas sutuoktinis, norėtų ar net galėtų išsaugoti nepaliestą esamos padėties neaiškumą kaip Džaneta Bidleik. Kita žmona būtų reikalavusi pasiaiškinimų, norėjusi išsiaiškinti, kuo ji yra laikoma, būtų siūliusi griežtai pasirinkti taiką arba karą, gyvenimą drauge ar atskirai. Tačiau ponia Bidleik leido savo vyrui tylomis palikti šeimos židinį, be jokių barnių, beveik be jokio prie-

kaišto. Ir į tuos trumpus, netikėtus jo sugrįžimus reaguodavo taip pat tyliai. Ji nuo vaikystės gyveno labiau išgalvotame negu realiame pasaulyje. Kai buvo maža mergaitė, ji įsivaizdavo turinti seserį, gyvenančią geležinkeliečių būdelėje prie pervažos. Nuo dešimt ir trylikos metų nesugebėjimas atskirti realaus, pojūčiais patvirtinamo pasaulio nuo įsivaizduoto dažnai baigdavosi bausmėmis už melavimą. Paveikslai ir knygos davė jos fantazijoms naują postūmį ir jos tapo ne be tokios asmeniškos, labiau susijusios su meno, literatūros ir filosofijos sfera. Nuo šešiolikos metų ji gyveno meno ir literatūros šalyje, o tikrojoje Anglijoje jautėsi visiškai svetima ir gyvenanti per prievartą. Džoną Bidleiką ji įsimylėjo – įsimylėjo kaip menininkė, kaip poetė – ir sutiko už jo ištekėti tik todėl, kad įžvelgė jame giminišką sielą. Jos tėvai, kurie laikė jį paprasčiausiu Anglijos piliečiu ir šia proga labiau domėjosi juo kaip būsimu dukters vyru, negu kaip dailininku, visomis išgalėmis mėgino ją atkalbėti. Tačiau Džaneta buvo pilnametė ir užsispyrusi, kaip būdinga žmonėms, mokantiems paprasčiausiai pereiti iš lygmens, kuriame vyksta ginčas, į kitą ir palikti priešininką tuščiai aušinti burną su tuščiaviduriu jų luobu.

Galiausiai ji padarė taip, kaip norėjo. Kai suprato, – o tai įvyko labai, labai greitai, – kad tarp jos dievinamo menininko, kurį jinai mylėjo, ir vyro, už kurio ištekėjo, nėra beveik nieko bendra, suprantama, kad išdidumas neleido jai skųstis. Džaneta nenorėjo suteikti giminaičiams progos pasakyti: „Aš tave įspėjau“. Džonas miegojo ir būdavo „kur pakliuvo“ ir vis labiau kratėsi santuokinio gyvenimo. Ji nesipyko su juo ir ieškojo paguodos meno ir literatūros vaizdinių pasaulyje, kuris buvo jai pažįstamas ir artimas. Jos pačios pajamos, papildomos atsitik-

tinėmis sumomis, kurias Džonas Bidleikas atsiųsdavo, staiga prisiminęs, kad jam reikia išlaikyti šeimą ir vaikus, leido jai kiek tinkamai klajoti po įsivaizduotus pasaulius. Elinora gimė praėjus metams po vestuvių. Po ketverių metų skrandžio opa sugrąžino laikinai pasikeitusį Bidleiką slaugai. Jo ramaus sveikimo namuose vaisius buvo Valteris. Opa užgijo ir Džonas Bidleikas vėl dingo iš akių. Vaikus prižiūrėjo auklės ir guvernantės. Ponia Bidleik stebėjo jų auklėjimą atsainiai, tartum iš atstumo. Kartkartėmis ji peržengdavo ribą, skiriančią jos asmenišką pasaulį nuo realios tikrovės, ir jos įsikišimas į kasdieninius reikalus trikdydavo aplinkinius ir atrodydavo tartum atėjimas iš aukščiau. Kai jinai, būtybė iš visai kito lygmens, vertinanti reiškinius pagal kitokį matą, negu įprasta vertinti šiame pasaulyje, staiga nusileisdavo iš savo aukštybių tarti žodžio apie savo vaikų auklėjimą, galėjai laukti netikėčiausių dalykų. Kartą, pavyzdžiui, ji atleido guvernantę, išgirdusi, kaip ji groja Dano Leno dainelę apie vapsvą ir kietai virtą kiaušinį. Guvernantė buvo gera mergina, puikiai mokė vaikus ir išlaikė paralyžiuotą tėvą. Bet tai buvo grėsmė didiesiems meno principams. Juk Elinoros muzikinis skonis gali būti nepataisomai sugadintas (beje, Elinora paveldėjo iš tėvo bjaurėjimąsi muzika); o tai, kad Elinora buvo labai prisirišusi prie guvernantės, dar labiau didino užkrato pavojų. Ponia Bidleik buvo neperkalbama. „Vapsvos ir kietai virto kiaušinio“ negalima buvo leisti. Panelė Dempster buvo išvaryta. Išgirdęs apie tai, jos tėvas gavo dar vieną smūgį, po kurio apako viena akimi ir nebegalėjo kalbėti. Tačiau dažniausiai ponios Bidleik grįžimai iš vaizduotės kelionių neturėdavo tokių rimtų pasekmių. Jos kišimasis į vaikų auklėjimą paprastai apsiribodavo reikalavimu skaityti klasikos autorius, ku-

rie laikomi nesuprantamais jaunesniojo amžiaus vaikams. Pagal jos teoriją, vaikus nuo mažens reikia auklėti, remiantis tik geriausiais meno ir filosofijos kūriniais.

Trejų metų Elinorai buvo skaitomas „Hamletas“, o vietoje vaikiškų iliustruotų knygelių ji turėjo Džioto ir Rubenso reprodukcijų albumus. Septynerių metų ji buvo mokoma prancūzų kalbos iš „Kandido“, skaitė „Tristramą Šendį“ ir vyskupo Berklio filosofinius kūrinius, o devynerių – studijavo Spinozos „Etiką“, Gojos graviūras ir vokiečių kalbos mokėsi iš „Taip kalbėjo Zaratustra“. Tokia ankstyva pažintis su geriausiais filosofijos pavyzdžiais išugdė pašaipią panieką abstraktiems samprotavimams ir išpūstam idealizmui, tapusią vėliau būdingu jos bruožu. Be to, susipažinusi su neadaptuotais klasikos kūriniais, ji jau nuo mažumės perprato teorines tiesas apie dalykus, kurių, kaip paprastai manoma, vaikai iš viso neturi žinoti. Tos tiesos tik dar labiau sustiprino įgimtą jos šaltumą ir nesidomėjimą meilės reikalais; suaugusi ji tapo puikiai apsišvietusia ir išoriškai ciniška, bet viduje nekalta mergina, panašia į Šekspyro herojes, kurios apie viską kalba atvirai ir Rablė stiliumi, bet elgiasi itin gražiai ir dorovingai. Ponią Bidleik šiek tiek liūdino toks nepagarbus Elinoros požiūris į jos puoselėjamus pomėgius, tačiau ji išmintingai nutylėdavo, nesistengdama įtikinėti – tiesiog ignoruodavo ir pasitraukdavo, kaip kad ignoruodavo savo vyro trūkumus ir pasitraukdavo nuo jų į kur kas džiugesnę meno ir fantazijų karalystę. To, kas yra, nebepakeisi; nors iš tikrųjų, jeigu apie ką nors nutyli, tai tarsi tą ir pakeiti. Jeigu nekalbėsi apie tai, kas yra, pasidarys taip, kad to nė nebus. Kai Džonas Bidleikas atvažiavo į Gatendeną prislėgtas ligos, o dar labiau nevilties, siaubo ir visaapimančio gailesčio sau, ponia Bidleik

tylomis apėjo tą faktą, kuriuo lengvai būtų galėjusi pasinaudoti ir išrėžti jam tiesą, kad jis atvažiuoja pas ją tik tada, kai jam reikia slaugės. Jo kambarys buvo paruoštas ir jis apsigyveno jame. Viskas atrodė taip, lyg jis niekada nė nebūtų išvažiavęs. Virtuvėje prie puodų tarnaitės murmėjo dėl papildomo darbo, ponia Inman dūsavo, o Dobs, kaip dora anglikonė ir širdinga moteriškė, piktinosi tokiu bedievišku pono Bidleiko elgesiu su savo žmona. Ir vis dėlto, jausdamos savotišką piktdžiugą, visos jos gailėjo senojo šeimininko. Apie jo ligą ir jos požymius buvo kalbama patyliukais, dievobaimingu balsu. Garsiai tarnai bambėjo ir piktinosi. Tačiau širdyje visi buvo labai patenkinti. Bidleiko atvykimas sutrikdė kasdieninę monotoniją ir žinodami, kad jis miršta, jie visi kažkodėl jautėsi labai svarbūs. Artėjanti Bidleiko mirtis suteikė Gatendeno namų reikalams ypatingo reikšmingumo. Būsimas įvykis buvo tartum saulė, aplink kurią daugiareikšmiškai ir beveik be garso sukosi Gatendeno šeimynykščių sielos. Bambėdami ir piktindamiesi tarnai rūpestingai jį prižiūrėjo. Jie net jautė jam nesuvokiamą dėkingumą. Mirdamas jis pagyvino jų gyvenimą.

XXVIII SKYRIUS

Moli d'Ekzeržilo reikalaudavo, kad viskas būtų išsakyta, išreikšta, suformuluota. Gyvenimiškoji patirtis jai tebuvo žaliava, kurią veiklus protas perdirba į žodžius. Geležies rūda buvo nereikalinga žmogui, kol jis nemokėjo jos lydyti ir kalti iš metalo įrankių ir kardų. Pliki gyvenimo faktai, pojūčiai, išgyvenimai, mintys ir prisiminimai Moli buvo ne ką įdomesni negu rūdos gabalai. Vertę jie įgydavo tiktai tada, kai pokalbio menas ir technika paversdavo juos grakščiais žodžiais ir aptakiais posakiais. Ji mėgo saulėlydį todėl, kad galėdavo apie jį pasakyti: „Tai tarytum bengališkos ugnys, Mendelsonas ir grietinėlė su braškėmis drauge". Arba apie pavasario gėles: „Žiūrint į jas apima toks jausmas, lyg būtum pradėjęs sveikti po gripo. Ar ne tiesa?" Ir intymiai palinkusi prie pašnekovo ji pakartodavo savo retorinį klausimą: „Ar ne tiesa?" Kalnai tolumoje per audrą jai patikdavo todėl, kad primindavo El Greko tapytus Toledo peizažus. O dėl meilės, tai visas jos žavesys, Moli akimis, buvo tas, kad ją galima buvo išreikšti begalybe žodžių. Apie meilę galėjai kalbėti amžinai.

Šiuo metu ji kalbėjosi apie tai su Filipu Kvorlzu – kalbėjosi jau gerą valandą, analizuodama save, pasakodama, ką buvo patyrusi, klausinėdama apie jo praeitį ir išgyvenimus. Jis atsaki-

nėjo jai vangiai ir nenoriai, mat baisiausiai nemėgo kalbėti apie save ir nemokėjo to daryti.

– Ar jums neatrodo, – klausė ji, – kad labiausiai jaudinantis dalykas meilėje yra tai, kad mylėdamas atrandi save iš naujo?

Filipas nuolankiai sutiko.

– Aš net neįtariau, kad esu tokia motiniška, kol ištekėjau už Žano. Aš taip jaudinuosi, kai jis sušlampa kojas.

– Aš irgi susijaudinčiau, jeigu jūs sušlaptumėte kojas, – pasakė Filipas, stengdamasis būti galantiškas. – „Kaip kvaila!“ – pagalvojo jis. Galantiškumas – ne jo sritis. Bet žydintis pieniškas Moli grožis nenorom jį traukė. Jeigu ji būtų negraži, jis nesėdėtų čia kaip kvailys.

– Malonu girdėti, – pasakė Moli. – Sakykite, – ji pasilenkė prie jo, atkišdama veidą ir krūtis, – kodėl aš jums patinku?

– Nejaugi tai neaišku? – atsakė jis.

Moli nusišypsojo.

– Ar žinote, kodėl Žanas laiko mane vienintele moterimi, kurią galėjo pamilti?

– Ne, – atsakė Filipas, galvodamas, kad jos grožis iš tiesų didingas kaip Junonos.

– Todėl, – tęsė mintį Moli, – kad aš esu vienintelė moteris, kuri nėra, kaip sako Bodleras, *le contraire du dandy**. Atsimenate tą vietą: *„Mon Cœur mis à nu? La femme a faim et elle veut manger; soif, et elle veut boire. La femme est naturelle, c'est-à-dire abominable. Aussi est-elle...***

* Dendžio priešingybė *(pranc.)*.

** „Mano apnuogintoje širdyje“. Moteris alkana ir jinai nori valgyti, ji ištroškusi – ir ji nori gerti. Moteris natūrali, tai yra atstumianti. Todėl jinai... *(pranc.)*.

– Jūs praleidote vieną sakinį, – juokdamasis nutraukė ją Filipas. – *Soif, et elle veut bore.* O paskui: *Elle est en rut, et elle veut être...** Krepė leidinyje tas žodis praleistas, bet jeigu norite aš jį ištarsiu.

– Ne, ačiū, – pasakė Moli, – gerokai išmušta iš vėžių Filipo pastabos. Jis sugadino taip gražiai besirutuliojantį išbandytą pokalbio gambitą. Jai neteko sutikti žmonių, taip gerai pažįstančių prancūzų literatūrą kaip Filipas. – Tas žodis nieko nekeičia.

– Nejaugi? – pakėlė antakius Filipas. – Abejoju.

– *Aussi est-elle toujours vulgaire,* – Moli skubiai grįžo prie tos vietos, kur buvo nutraukta, – *c'est-à-dire le contraire du dandy***. Žanas sako, kad aš esu vienintelė moteris-dendis. Ką jūs pasakysite?

– Bijau, kad jis teisus.

– Kodėl bijote?

– Man nelabai patinka dendžiai, ypač moteriškos lyties. – Moteris, kuri naudojasi dailiomis savo krūtų formomis, norėdama priversti jus žavėtis jos protu – neblogas personažas romanui, pagalvojo jis. Bet gyvenime baisiai vargina. – Aš vertinu moterų natūralumą, – pridūrė jis.

– Bet kokia prasmė būti natūraliai, jeigu nesugebi daryti to tobulai ir neturi pakankamai savistabos, kad galėtum įvertinti, kaip tau tai pavyksta? – Moli buvo patenkinta savo klausimu. Dar kiek pagludinus būtų tobula kaip epigrama. – Kokia prasmė ką nors mylėti, jeigu nežinai, ką būtent tam žmogui jauti ir jeigu nemoki to išreikšti?

– Aš matau kuo didžiausią prasmę, – atkirto Filipas. – Juk

* Ji apimta geismo ir ji nori būti... *(pranc.)*.

** Todėl ji visada vulgari, kitaip tariant, ji yra dendžio priešingybė *(pranc.)*.

tam, kad grožėtumeisi gėlėmis, nebūtinai turi būti botanikas ar natiurmortų tapytojas. Kaip nereikia būti Zigmundu Froidu ar Šekspyru, mano brangioji Moli, kad galėtum grožėtis jumis. – Ir greitai pasislinkęs ant sofos prie jos, apkabino ir pabučiavo.

– Ką jūs sau galvojat? – suriko ji įsižeidusi ir apstulbinta.

– Aš nieko negalvoju, – atšovė jis gana piktai, jos atstumtas atgal į savo vietą. – Nieko negalvoju, tiktai noriu. – Jis jautėsi pažemintas, išjuoktas. – Bet aš buvau užmiršęs, kad jūs vienuolė.

– Nieko panašaus, – pasipiktino ji. – Aš tiesiog civilizuota moteris. Kas per laukiniai įpročiai – pulti moterį ir gniaužyti. Ji pasitaisė savo sugarbanotų plaukų sruogą ir ėmė kalbėti apie platoniškus ryšius, kurie skatina dvasią stiebtis aukštyn. Kuo platoniškesni esą mylinčiųjų santykiai, tuo intensyviau gyvenanti jų sąmonė.

– Ką kūnas praranda, tą siela atranda. Ar ne Polis Buržė pasakė tai savo „Psychologie contemporaine"*? Žinoma, romanistas jis nekoks, – pridūrė ji teisindamasi, kad cituoja tokį pasenusį ir prastos reputacijos autorių, – bet eseistas, mano manymu, neblogas. Ar tai Polio Buržė žodžiai? – pakartojo ji savo klausimą.

– Greičiausiai Polio Buržė, – pavargusiu balsu atsakė Filipas.

– Energija, kuri veržėsi išsilieti kūniška aistra, keičia savo vagą ir ima sukti sielos malūno ratą. – „Sukti sielos malūno ratą", ko gero, skamba pernelyg romantiškai, primena Viktorijos epochos stilių, Meredito dvasią, pagalvojo ji. – Kūnas sutramdomas ir pastumiamas kita kryptimi, – pasitaisė ji, – sukti žmogaus dvasios turbiną. Slopinama pasąmonė randa išėjimą stimuliuodama sąmonę.

* „Šiuolaikinėje psichologijoje"*(pranc.)*.

– Be kam reikia stimuliuoti sąmonę? – paklausė Filipas piktai dėbčiodamas į viliojantį kūną kitame sofos gale. – Prisipažinsiu, man jau gerokai nusibodo ta sąmonė. – Jis gėrėjosi jos kūnu, tačiau ji leido jam liestis tik su jos kur kas neįdomesniu ir neišvaizdesniu protu. Jis troško bučinių, o gavo teorinius išvedžiojimus ir filosofinius aforizmus. – Nežmoniškai nusibodo, – pakartojo jis. – Ir nieko nuostabaus, kad nusibodo.

Moli tiktai nusijuokė.

– Tik jau nevaizduokite urvinio paleolito žmogaus, – pasakė ji. – Jums netinka. Sąmonė mat nusibodo! Ir jūs tai sakote! Jeigu jums nusibodo sąmonė, vadinasi, jūs pats sau nusibodote.

– Aš kaip tik tą ir turėjau galvoje, – atsakė Filipas. – Jūsų dėka pajutau, kad nusibodau pats sau. Mirtinai nusibodau. – Vis dar susierzinęs jis atsistojo norėdamas atsisveikinti.

– Ar tai įžeidimas? – paklausė ji žiūrėdama į jį. – Kaip mano dėka jūs nusibodote pats sau?

– Negaliu paaiškinti, – papurtė galvą Filipas. – Be to, neverta. – Jis padavė jai ranką. Vis dar tiriamai žiūrėdama jam į akis Moli padavė jam savąją. – Jeigu jūs nebūtumėte civilizacijos vaidilutė, – tęsė jis, – suprastumėt be jokių aiškinimų. Tikriau, tada nebūtų ko aiškinti. Nes tuomet su jumis aš sau nenusibosčiau. Ir leiskite man pridurti, Moli, kad jeigu būtumėte tikrai civilizuota moteris, tai pasistengtumėte būti ne tokia patraukli. Būti patraukliai – grynas barbariškumas. Toks pat kaip pulti moterį ir gniaužyti. Jums derėtų turėti Džordžo Elioto išvaizdą. Sudie. – Ir paskutinį kartą spustelėjęs ranką, jis iššlubčiojo iš kambario.

Atsidūręs gatvėje jis po truputį nusiramino. Net ėmė šypsotis pats sau. Juk tai juokinga. Visada smagu matyti, kai kas nors įkanda kandikui, net jeigu tas įkąstas kandikas esi tu pats. To-

kia sąmoninga ir civilizuota asmenybė kaip jis buvo nugalėta dar civilizuotesnės būtybės. Idealus teisingumas. Bet koks įspėjimas! Parodijos ir karikatūros – taikliausiai žeidžianti kritika. Moli asmenyje jis pamatė savo paties Makso Birbemo[68] versiją. Šiurpokas vaizdas. Filipas jau nebesišypsojo, jis susimąstė.

„Matyt, aš tiesiog siaubingas padaras", – pagalvojo jis. Atsisėdęs parke ant suolelio ėmė svarstyti savo trūkumus. Tą jis jau buvo daręs ne vieną kartą. Bet niekada nebuvo bandęs jų taisyti. Filipas iš anksto žinojo, kad ir šį kartą jis jų netaisys. Vargšė Elinora! Moli tauškalai apie platoniškus ryšius ir Polį Buržė parodė jam, kaip Elinora turi jaustis su juo. Jis nusprendė papasakoti jai apie savo nuotykį su Moli – iš komiškos pusės, nes nerimtai kalbėti yra daug lengviau, paskui pereiti prie jų abiejų. Taip, jis būtinai taip padarys. Jam reikėjo anksčiau su ja pasikalbėti. Pastaruoju metu Elinora tokia keistai ir neįprastai tyli, tokia nutolusi. Tai kėlė jam nerimą, jis norėjo pasikalbėti, jautė, kad būtina tą padaryti Bet apie ką? Juokingas epizodas su Moli bus tinkamas gambitas pokalbiui pradėti.

– Šiandien buvau pas Moli d'Ekzeržilo, – pradėjo jis sutikęs Elinorą. Bet ji taip šaltai ir abejingai paklausė: „Tikrai?", kad jam prapuolė ūpas kalbėti toliau. Abu nutilo. Elinora vėl įniko į knygą. Jis vogčiomis pažvelgė į ją per knygos viršų. Išblyškęs jos veidas buvo ramus ir svetimas. Jis vėl pajuto nerimą, kuris tolydžio apimdavo jį pastarosiomis savaitėmis.

– Kodėl tu visą laiką tyli? – sukaupęs drąsą jis paklausė jos tą vakarą po pietų.

Elinora pakėlė akis nuo knygos.

– Argi aš niekada nekalbu? – paklausė ji ironiškai šypsodamasi. – Turbūt nėra nieko įdomaus, apie ką galima būtų kalbėti.

Filipas atpažino savo žodžius, kuriais jis dažnai atsakydavo į jos priekaištus, ir susigėdęs nutilo. Ir vis dėlto ji neturėtų nukreipti prieš jį jo paties ginklo. Nes kai jis taip sakydavo, tai iš tiesų neturėdavo nieko įdomaus pasakyti. Nuolat slėpdamas savo išgyvenimus, jis tarsi jų atsikratė. Už jo intelektinės sąmonės ribų nieko pastebimo nebevyko, o tai, kas vyko, buvo per daug banalu ar net gėdinga. Betgi Elinora visada turėdavo apie ką pakalbėti. Temos pačios ateina jai į galvą, pačios kyla iš jos esybės gelmių. Filipas norėjo jai tai paaiškinti, bet kažkodėl jam buvo sunku ir jis negalėjo.

– Vis dėlto, – ilgai tylėjęs pasakė jis, – anksčiau tu kalbėdavai daugiau. Tik pastarosiomis dienomis...

– Turbūt man atsibodo kalbėti, štai ir viskas.

– Bet kodėl atsibodo?

– Argi negali žmogui kas nors atsibosti? – Ji apmaudžiai nusijuokė. – Tu nuolat atrodai taip, lyg tau viskas būtų nusibodę.

Filipas žiūrėjo į ją su nerimu. Jo akys maldavo. Bet ji nesileido sugraudinama. Ji per daug dažnai leisdavosi jo sugraudinama. Jis išnaudojo jos meilę, nuolatos per mažai sumokėdamas, o kai ji pasišiaušdavo, staiga tapdavo gailus ir bejėgis, maldaujantis jos užuojautos. Šį kartą ji nenusileis. Tegu maldauja ir nerimauja kiek tinkamas, ji nekreips dėmesio. Taip jam ir reikia. Ir vis dėlto ji jautėsi kalta. O juk kaltas jisai. Kodėl jis nerodo jai savo meilės, paprastai ir tiesiai nekalba apie ją? Jos meilę jis visada priima kaip savaime suprantamą dalyką, pasyviai, kaip kažką, kas teisėtai jam priklauso. O dabar, kai ji atsisako jam duoti savo meilę, jis atrodo suglumęs ir nusižeminęs. Bet kad pasakytų ką nors, kad padarytų ką nors...

Laikas bėgo. Elinora laukė, apsimesdama, kad skaito. Jeigu

jis ką nors pasakytų, žengtų kokį nors žingsnį! Ji taip norėjo, kad jis duotų jai dingstį vėl jį mylėti. O dėl Everardo – jis nieko nereiškia. Giliai, pačioje jos esybės šerdyje, kurioje glūdi pirmapradžiai instinktai, Everardas iš tikrųjų nieko nereiškė, ir jeigu Filipas pasistengtų nors kiek ją pamilti, tai jis nieko nereikštų netgi sąmoningai jos esybės daliai, besistengiančiai jį pamilti – pamilti, kaip sakoma, iš principo, tyčia, pagal iš anksto suformuluotą ketinimą. Tačiau sekundės bėgo tyloje. Ir pagaliau atsidusęs (nes jis mielai būtų ką nors pasakęs, ką nors padaręs, bet tai buvo neįmanoma, nes tas žodis ar tas žingsnis turėjo būti asmeniškas) Filipas paėmė knygą ir savo romano herojaus zoologo naudai ėmė skaityti apie savininkiškus paukščių instinktus. Vėl skaityti. Vis dėlto jis taip nieko jai ir nepasakė. Ką gi, puiku; jeigu jis nori, kad ji būtų Everardo meilužė, tegu kaltina pats save. Ji pamėgino gūžtelti pečiais ir pasijusti karingai. Tačiau širdyje jautė, kad grasina ne Filipui, o pati sau. Tai ji pasmerkta, o ne jis. Pasmerkta būti Everardo meiluže.

Įsitaisyti meilužį Elinorai niekada neatrodė ypatingas dalykas. Ji nelaikė to nepadorumu. Tas krikščionių ir romanų herojų keliamas dėl to triukšmas jai buvo nesuvokiamas. „Jeigu žmonės nori kartu miegoti, – sakydavo ji, – kodėl tiesiog to nedaro, nekankindami nei savęs, nei aplinkinių?“ Visuomenės, kuri pasmerktų ją, įsitaisiusią meilužį, ji taip pat nebijojo. Apie tai sužinoję jai nepritartų būtent tie, kuriems ir ji nepritaria. Nutraukdami su ja santykius jie tik padarytų jai paslaugą. O dėl Filipo, tai jis šito nusipelnė. Kodėl nepriėjo prie jos arčiau, kodėl neatidavė jai šiek tiek daugiau savęs? Ji maldavo meilės, o gavo atsainų beasmenį geranoriškumą. O jai tiesiog reikėjo šilumos,

reikėjo žmogiškumo. Taip nedaug. Ir ji ne kartą jį įspėjo, kas bus, jeigu jis jai to neduos.

Bet ar jis suprato? O gal tiesiog jam tai nerūpi? Gal tai jo net neįskaudintų ir nebūtų jokia bausmė? Tai būtų pažeminimas. Pagaliau – ji visada turėdavo sau tai priminti, kai ginčydamasi su savimi prieidavo (štai ir vėl) šią vietą – ji ketina turėti meilužį ne vien tam, kad nubaustų Filipą, pagrindinis jos tikslas nėra išmokyti jį žmogiškumo, privertus kentėti ir pavyduliauti. Ji padarys taip dėl savo pačios laimės. (Ji stengėsi negalvoti apie tai, kokia nelaiminga ima jaustis nuo minčių apie tą laimės vaikymąsi.) Dėl savo pačios laimės. Ji priprato, kad jos mintys ir poelgiai susiję vien tik su Filipu. Netgi nusprendusi turėti meilužį, ji pirmiausia galvoja apie jį. Kaip tai kvaila, kaip kvaila.

Jai reikėjo nuolat priminti sau savo teises, savo ketinimą būti laimingai, nepriklausomai nuo jo. Ji buvo pernelyg įpratusi, jai buvo įaugę į kraują galvoti apie viską, net apie galimą meilužį, nepamirštant naudos Filipui – kaip jį priversti pasikeisti, kaip jį nubausti. Pamiršti jį pavykdavo tik per jėgą, sąmoningai stengiantis tą padaryti.

Kad ir kokie būtų buvę jos motyvai, įsigyti meilužį jai neatrodė sudėtingas dalykas. Juolab tokį meilužį, kaip Everardas Veblis. Nes Veblis jai patiko, labai patiko: ji žavėjosi juo; iš jo spinduliuojanti jėga keistai jaudino ir trikdė ją. Ir vis dėlto, kokių sunkumų sukeldavo jai menkiausias kūniškas suartėjimas! Jai patikdavo būti su juo, skaityti jo laiškus, ir kai jis jos neliesdavo, jai patikdavo įsivaizduoti, kad yra jį įsimylėjusi. Bet kai jie antrą kartą susitiko po jos sugrįžimo ir Everardas apkabino ir pabučiavo ją, ją apėmė siaubas, ji visa sustingo ir suakmenėjo jo glėbyje. Tokį pat siaubą ir šaltį ji jautė, kai prieš metus jis

pirmą kartą pamėgino ją pabučiuoti. Viskas buvo taip pat, nors visus tuos metus ji ruošė save kitokiems jausmams, pratino save prie minties būti jo meiluže. Tas siaubas, tas šiurpus šaltis buvo spontaniška jos instinktyviojo, nekintamo „aš“ reakcija. Tiktai protas buvo už, o jausmai, kūnas, visi jos instinktai maištavo. Tam, ką jos intelektas laikė nekaltu dalyku, pastiręs iš siaubo kūnas aistringai priešinosi. Dvasia buvo ištvirkusi, bet prieraišus kūnas buvo dorovingas.

– Nereikia, Everardai, – maldavo ji, – prašau.

Jis paleido ją.

– Kodėl jūs manęs nekenčiate?

– Bet taip nėra, Everardai.

– Jūs šiurpstate, kai aš jus apkabinu! – pasakė jis su karčia pašaipa. Jis buvo sužeistas ir jautė malonumą draskydamas savo žaizdą. – Aš tiesiog jums šlykštus.

– Kodėl taip kalbate? – Ji buvo sutrikusi, susigėdusi, kad atšlijo nuo jo, bet vis dar tebejautė pasišlykštėjimą.

– Todėl, kad tai tiesa.

– Ne, ne tiesa.

Sulig tais žodžiais Everardas vėl ištiesė rankas prie jos. Ji papurtė galvą.

– Bet vis tiek nelieskite manęs, – maldavo ji. – Ne dabar. Jūs viską sugadinsite. Negaliu paaiškinti kodėl. Aš nežinau kodėl. Bet ne dabar. Kol kas nereikia, – pridūrė ji, tarsi žadėdama ateityje padaryti tai, ko dabar vengia.

Tas netiesioginis pažadas atrišo jam rankas. Elinora truputį gailėjosi, jog ištarė tuos žodžius, bet drauge buvo patenkinta, kad pavyko nors tiek įsipareigoti. Ji jautė palengvėjimą, kad išvengė kūniško suartėjimo ir tuo pat metu pyko ant savęs už

tai, kam jį atstūmė. Kūnas ir instinktai pasipriešino valiai. Tas netiesioginis pažadas buvo valios kerštas išdavikams jos viduje. Juo ji tarsi atlygino skriaudą Everardui. „Kol kas nereikia." Bet kada? Kada? Bet kada, atsakė jos valia, kada tik panorėsi. Žadėti taip lengva, bet ak, kaip sunku ištesėti! Elinora atsiduso. Jeigu Filipas leistų jai jį mylėti! Bet jis nieko nesako, nieko nedaro, jis skaito toliau. Savo tylėjimu jis pasmerkė ją neištikimybei.

XXIX SKYRIUS

Veiksmo vieta Haid Parkas, laikas – birželio mėnuo, šeštadienis.

Apsivilkęs žaliu munduru, su kardu prie šono, Everardas Veblis sakė kalbą tūkstančiui Laisvųjų Britų, sėdėdamas ant savo balto žirgo Bucefalo. Išsirikiavę prie Blekfraerso tilto tvarkingomis gretomis, kurios nebūtų padariusios gėdos net gvardijai, Laisvieji Britai su muzika ir nešini simbolinėmis vėliavomis pražygiavo iki Čering Kroso, per Nortumberlando prospektą, Trafalgaro ir Kembridžo aikštes iki Totenham Korto gatvės, o iš ten – per visą Oksfordo gatvę iki Marmurinės arkos. Prie parko vartų jie susidūrė su kitais demonstrantais, agituojančiais prieš vivisekciją, ir čia įvyko šioks toks sąmyšis – gretos suiro, Britanijos grenadierių maršas susiliejo su „Priimk, paguosk, mokink mane, o Dievo avinėli" į nedarnų triukšmą, vėliavos susimaišė: „Apsaugokime mūsų šunelius" su „Britai niekada nevergaus", „Socializmas – tai tironija" su „Daktarai ar šėtonai?" Tačiau pasigėrėtina Laisvųjų Britų disciplina padėjo išspręsti nesusipratimą. Su nedideliu pavėlavimu tūkstantis žygeivių įžengė į parką paskui savo lyderį ir pagaliau išsirikiavo iš trijų pusių aplinkui kvadratinę laukymę, o Everardas su savo štabu atsistojo ketvirtosios pusės centre. Nuaidėjo trimitų fanfaros ir tūkstan-

tis sugiedojo Everardo sukurtą (Kiplingo stiliumi) „Laisvųjų Britų giesmę“. Po jos Everardas pradėjo savo kalbą.

– Laisvieji Britai! – tarė jis, – draugai! – Išgirdę šį stiprų ir laisvai plaukiantį balsą, nuščiuvo netgi atsitiktiniai žiūrovai, sustoję pažiopsoti į renginį. Jo žodžiai, paveikūs ne patys savaime, bet kalbėtojo stiprybe, virpindami orą vienas po kito krito į dėmesingą tylą. Jis pradėjo nuo Laisvųjų Britų disciplinos liaupsinimo. – Disciplina, – pasakė jis, – sąmoningai suvokta disciplina, yra pirmoji laisvės sąlyga, pagrindinė Laisvųjų Britų vertybė. Laisvi ir disciplinuoti spartiečiai įstūmė persų ordas į beviltišką padėtį. Laisvi ir disciplinuoti makedoniečiai nukariavo pusę pasaulio. Mūsų, laisvų ir disciplinuotų anglų, pareiga – išvaduoti savo šalį nuo vergų, kurie ją pavergė. Trys šimtai kovėsi Termopilų tarpeklyje prieš dešimtis tūkstančių. Mūsų šansai nėra tokie beviltiški. Tokių pulkų kaip mūsiškis yra daugiau kaip šešiasdešimt, tai tik vienas tūkstantis iš šešiasdešimt tūkstančių Laisvųjų Britų. Skaičius kasdien auga. Kiekvieną dieną mūsų gretos pasipildo dvidešimčia, trisdešimčia, o kartais šimtu savanorių. Mūsų armija auga, žalioji Laisvųjų Britų armija. Laisvųjų Britų uniforma žalios spalvos. Tai Robino Hudo ir Mažojo Džono apdaras, tai atstumtųjų apdaras. Nes būtent jie yra atstumtieji šiame kvailame demokratijos pasaulyje. Atstumtieji, kurie didžiuojasi atstumtųjų padėtimi. Demokratinio pasaulio dėsnis yra kiekybė. Mes, atstumtieji, tikime kokybe. Demokratijos politikams daugumos balsas yra Dievo balsas; jie pripažįsta tokius įstatymus, kurie patenkina prastuomenę. Stovėdami už prastuomenei sukurto įstatymo ribų, mes reikalaujame išrinktųjų, o ne daugumos valdžios. Dar kvailesni už savo senelius liberalus šiuolaikiniai demokratai pasiryžę suvaržyti

laisvąją verslininkystę ir, nacionalizavę pramonę ir žemę, įstumti šalį į tokio despotizmo gniaužtus, kokių dar niekur nebuvo, išskyrus nebent Indiją Didžiųjų Mogolų dinastijos laikais. Mes, atstumtieji, esame laisvi žmonės. Mes tikime asmenine laisve. Mes pasiryžę skatinti laisvąją verslininkystę, nes, mūsų įsitikinimu, koordinuojama ir kontroliuojama visos visuomenės labui laisvoji verslininkystė duoda geriausią rezultatą ekonominiu ir moralės požiūriu. Demokratinio pasaulio dėsnis yra žmogiškoji standartizacija, visos žmonijos smukdymas iki žemiausio lygio. Jo religija yra viduriniosios klasės garbinimas. Mes, atstumtieji, tikime įvairove, aristokratija, prigimtine hierarchija. Mes pasiryžę išstumdyti visas įmanomas kliūtis ir duoti žmogui šansą, kad geriausieji galėtų pakilti į tą vietą, kokią gamta jiems skyrė. Kitaip tariant, mes tikime teisingumu. Mes gerbiame ne paprastą, bet nepaprastą žmogų. Galėčiau be galo vardyti punktus, dėl kurių Laisvieji Britai iš esmės nesutinka su dabartiniais demokratais, valdančiais kadaise buvusią laisvą ir linksmą Angliją. Bet jau ir iš to, ką pasakiau, turėtų būti aišku, kad tarp jų ir mūsų negali būti taikos. Tai, kas jiems balta, mums juoda, jų politinis gėris mums yra blogis, jų žemiškas rojus mums pragaras. Sąmoningai pasirinkę atstumtųjų kelią, mes nepripažįstame jų valdžios ir dėvime miško žalumo uniformas. Ir laukiame, kol išmuš valanda, mūsų valanda. Nes mūsų laikas jau artėja, nebūsime atstumtieji amžinai. Netrukus įstatymus leisime mes, o tie, kurie šiandien turi valdžią, atsidurs rezervate. Dar prieš porą metų mūsų būrys buvo labai negausus. Šiandien tai armija. Atstumtųjų armija. Dar šiek tiek pakentėkite, mano draugai, ir tai bus įstatymus leidžiančioji, o ne įstatymus laužančioji armija. Taip, ir įstatymus laužančioji armija. Nes tam, kad galėtume sukurti gerus įstaty-

mus, turėsime sulaužyti bloguosius. Mes, būdami už įstatymo ribų, turime būti drąsūs. Laisvieji Britai, atstumtieji bičiuliai, kai ateis laikas, ar jums pakaks drąsos?

Žaliašvarkių gretos ėmė entuziastingai staugti.

– Kai duosiu ženklą, ar seksite paskui mane?

– Seksime, seksime! – kartojo tūkstantis uniformuotųjų.

– Net jeigu teks laužyti įstatymus?

Minia vėl pritariamai suūžė. Kai balsai nutilo ir Everardas Veblis buvo beišsižiojąs kalbėti toliau, kažkas suriko:

– Šalin Veblį! Šalin buržuazinę kariuomenę! Šalin prakeiktuosius britų!..

Tačiau balsas nespėjo užbaigti su neapykanta iškraipyto pavadinimo, nes keletas arčiausiai stovėjusių Laisvųjų Britų griūte užgriuvo jo autorių.

Everardas Veblis pasistojo balnakilpėse.

– Nepalikt rikiuotės! – įsakmiai suriko jis. – Kaip drįstate išeiti iš rikiuotės?

Į sąmyšio vietą nuskubėjo karininkai, piktai perduodami vienas kitam komandas. Karštakošiai Britai sugrįžo į savo vietas. Laikydamas kruviną nosinę prie nosies jų priešas dviejų policininkų buvo išlydėtas iš mūšio lauko. Jis pametė skrybėlę. Rudi plaukai spindėjo saulėje. Tai buvo Ilidžas.

Everardas Veblis kreipėsi į karininką, kurio žmonės pasitraukė iš rikiuotės.

– Nepaklusnumas, – pradėjo jis, ir jo balsas buvo šaltas ir griežtas, ne garsus, bet grėsmingai šaižus, – nepaklusnumas yra blogiausias...

Ilidžas atitraukė nosinę nuo nosies ir spigiu falcetu suriko:

– Ak jūs, neklaužados!

Žiūrovai ėmė juoktis. Everardas, nekreipdamas dėmesio į trukdymą, užbaigė priekaištus ir perėjo prie kalbos. Įsakmus ir tuo pačiu įtikinantis, aistringas, bet ramus ir dainingas jo balsas aidėjo virš minios; akimirksniu vėl įsivyravo trumpam sutrikdyta tyla, žmonės susikaupę klausėsi jo žodžių. Tai buvo maištas, ir jis laimėjo dar vieną pergalę.

* * *

Spendrelis kantriai laukė. Ilidžo vėlavimas suteikė jam progą papildomai išgerti vieną kitą kokteilį. Jis jau buvo begeriąs trečiąjį ir jautėsi daug žvalesnis ir smagesnis, kai atsilapojo restorano durys ir pro jas labai karingai ir įžūliai, piktai demonstruodamas mėlynę paakyje įžengė Ilidžas.

– Chuliganizmas prisigėrus? – paklausė Spendrelis, pamatęs mėlynę. – O gal jus pagražino įsižeidęs vyras? Ar susipykote su savo dama?

Ilidžas atsisėdo ir papasakojo apie savo nuotykį, išdidžiai ir su pagražinimais. Save pavaizdavo kaip Horacijų, ginantį tiltą, ir drauge šventąjį Steponą, apmėtomą akmenimis.

– Kokie mušeikos! – pasakė Spendrelis su užuojauta. Bet jo akys piktdžiugiškai šypsojosi. Draugų nelaimės visada teikė jam malonumą, o Ilidžo nesėkmė buvo ypač smagi.

– Aš bent jau sugadinau visą tos šlykščios Veblio kalbos įspūdį, – kalbėjo Ilidžas tuo pačiu pergalingu tonu.

– Verčiau jau būtumėt sugadinęs jam fizionomiją.

Spendrelio pašaipa užgavo jam širdį.

– Maža sugadinti jam fizionomiją, – žiūrėdamas iš padilbų niūriai pasakė Ilidžas. – Tą žmogų reikia sunaikinti. Jis yra pa-

vojingas visuomenei – jis ir jo samdomi žudikai. – Ir Ilidžas pratrūko keiksmais.

Spendrelis tik juokėsi.

– Skųstis lengva, – pasakė jis. – Kodėl įvairumo dėlei ko nors nenuveikus? Gal reikia sugalvoti kokią nors panašią į Veblio akciją?

Ilidžas kaltai patraukė pečiais.

– Mums stinga organizuotumo.

– Abejoju, ar didelio organizuotumo reikėjo duoti žmogui per galvą. – Ne, didžiausia bėda, kad jums stinga drąsos.

Ilidžas paraudo.

– Tai melas!

– „Stinga organizuotumo“! – su panieka tęsė Spendrelis. – Gerai, kad nors jūsų pasiaiškinimai šiuolaikiški. Didysis organizacijos dievas. Netgi menas ir meilė, kaip ir visa kita, netrukus bus jam pavaldi. Kodėl jūsų eilės tokios prastos? Todėl, kad poezijos pramonei stinga organizuotumo. Meilužis impotentas taip pat aiškinsis savo pasipiktinusiai damai ir įtikinės, kad kitą kartą tikrai geriau susiorganizuos. Ne, ne, mano mielasis Ilidžai, tai ne pasiteisinimas, ne.

– Visa tai labai sąmojinga, žinoma, – pasakė Ilidžas paraudęs iš pykčio. – Bet jūs kalbate nesąmones. Negalima lyginti poezijos ir politikos. Politinę partiją sudaro daug žmonių, kurie turi būti disciplinuoti ir laikytis drauge. Poetas yra vienas.

– Bet juk ir žudikas vienas, ar ne? – nusišaipė Spendrelis sarkastiškai šypsodamasis.

Ilidžas jautė, kaip kraujas suplūdo jam į veidą, lyg jo viduje staiga būtų užsiliepsnojusi ugnis. Jis nekentė Spendrelio už tai, kad šis sugebėjo pažeminti jį, vertė jį jaustis niekingu, gėdingu

kvailiu. Jis atėjo jausdamasis svarbus, atlikęs didvyrišką poelgį, visas išraudęs iš pasitenkinimo. Ir štai dabar keliais pašaipiais žodžiais visą jo pasitenkinimą Spendrelis pavertė pykčiu ir gėda. Stojo tyla. Jie valgė sriubą be žodžių. Ištuštinęs lėkštę, Spendrelis atsilošė ir susimąstęs tarė:

– Vienas. Tik vienas yra už viską atsakingas. Tūkstantis neturi atsakomybės. Štai kodėl organizacija yra toks patogus dalykas. Politinės partijos narys jaučiasi taip pat saugiai kaip bažnytinės bendruomenės narys. Partija gali įsakyti pradėti pilietinį karą, grobimą, skerdynes. Narys džiugiai vykdo įsakymą, nes nėra už tai atsakingas. Atsako lyderis. O lyderis yra neeilinis žmogus, toks kaip Veblis. Žmogus, kuris turi drąsos.

– Arba, šiuo atveju, bailumo. Veblis yra iš baimės įsidrąsinęs buržuazijos triušis.

– Nejaugi? – paklausė Spendrelis pašaipiai pakėlęs antakius. – Gal ir jūsų tiesa. Bet, šiaip ar taip, jis skiriasi nuo paprasto triušio. Paprastas triušis iš baimės neįsidrąsina. Jis tik susigūžia ir tupi arba pradeda vykdyti kieno nors įsakymus. Jis niekada nesiima nieko pats, savo atsakomybe. Kai iškyla reikalas žudyti, pavyzdžiui, paprasti triušiai juk nepuola siūlytis, ar ne taip? Jie laukia, kad juos kas organizuotų. Vienam atsakomybė būtų per sunki. Jis bijo.

– Ką gi, niekas nenori pakliūti į kartuves.

– Jeigu ir nebūtų jokių kartuvių, jis vis tiek bijotų.

– Tikiuosi, nekaišiosite vėl savo kategorinio imperatyvo? – atėjo Ilidžo eilė pašiepti pašnekovą.

– Kad jis pats išlenda. Net ir jūsų atveju. Atėjus laikui, jūs nebūtumėt išdrįsęs vienaip ar kitaip pulti Veblio, jeigu nepriklausytumėte organizacijai, kuri nuima nuo jūsų visą atsakomybės

naštą. Tiesiog nebūtumėte išdrįsęs, – pakartojo Spendrelis juokais mesdamas iššūkį. Įdėmiai, primerkęs akis jis žiūrėjo į Ilidžą, kol tas rėžė kalbą apie tai, kaip naikinamos gyvatės, medžiojami tigrai ir traiškomi vabzdžiai, ir tyrinėjo paraudusį ir piktą savo aukos veidą. Koks juokingas būna žmogus, kai nori pasirodyti didvyris! Ilidžas kalbėjo apsiputojęs, nesmagiai jausdamasis. Kokios pretenzingos ir tuščios jo frazės. Tačiau, matydamas vis didesnę panieką Spendrelio šypsenoje, jis įsivaizdavo, kad vien tik patosu, kuo didesniu patosu, galima atremti tą ramią, iš proto varančią jo pajuoką. Ir jis kalbėjo – kuo toliau, tuo karščiau, kad ir kaip kvailai visa tai skambėjo. Staiga, kaip žmogus, kuris nustoja rėkti, bijodamas, kad praras balsą, jis nutilo. Spendrelis iš lėto linktelėjo galvą.

– Gerai, – mįslingai pasakė jis. – Gerai.

* * *

„Tai kvaila, – tikino save Elinora. – Tai vaikiška. Vaikiška ir kvaila."

Nei šis, nei tas. Nejaugi Everardas, kuris sėdi raitas ant balto žirgo ir komanduoja audringai jį sveikinančiai miniai, ne tas pats Everardas, kurį jinai pažįsta? Nejaugi jis, šuoliuojantis vieno iš savo batalionų priekyje, kuo nors geresnis? Kvaila, vaikiška taip jaudintis. Ir vis dėlto ji jaudinosi, tai buvo akivaizdu. Koks jaudulys ją apėmė, kai jis pasirodė savo būrio priešakyje! Širdis ėmė daužytis, perpildyta jausmų. O kokios neramios buvo tos tylos sekundės, kol jis pradėjo kalbėti! Tikras siaubas. O jeigu jis ims mikčioti ir mekenti, o jeigu pasakys kokią kvailystę ar vulgarybę, o jeigu kalbės ilgai ir nuobodžiai, o jeigu pradės tyčia juokin-

ti! O kai jis prabilo – laisvu, bet jaudinančiu ir kiaurai persmelkiančiu balsu, kai jo kalba ėmė skleistis aistringais ir karštais, bet nė kiek ne teatrališkais žodžiais, vaizdingomis, bet trumpomis ir kandžiomis frazėmis – koks džiaugsmas ją apėmė, koks pasididžiavimas! Bet kai tas žmogus jį nutraukė, drauge su pasipiktinimu vėl grįžo nerimas ir siaubas, kad jis gali suklupti, būti viešai pažemintas ir sugėdintas. Bet jis sėdėjo nepajudinamas, griežtai subarė už netvarką, išlaukė, kol visi vėl susidomėję ir nekvėpuodami laukė jo prabylant ir tada pagaliau užbaigė savo kalbą, lyg nieko nebūtų atsitikę. Elinoros nerimas virto džiaugsmingu palengvėjimu ir laime. Kalba buvo baigta, minia sveikindama griaudėjo, ir Elinora jautėsi nežmoniškai išdidi, pakilios nuotaikos ir tuo pačiu kiek sutrikusi, lyg visi tie sveikinimai iš dalies būtų buvę skirti jai. Ir ji nežinia kodėl garsiai nusijuokė, kraujas užliejo skruostus. Ji susidrovėjusi nusisuko, nedrįsdama žiūrėti į jį; paskui be jokios priežasties apsiverkė.

Kvaila ir vaikiška, tikino ji save dabar. Bet ką padarysi, tai, kas kvaila ir vaikiška, jau įvyko, ir nieko nebepakeisi.

* * *

Iš Filipo Kvorlzo dienoraščio.

Sekmadienio iliustruotame laikraštyje momentinė nuotrauka: išsižiojęs Everardas Veblis – juoda skylė persikreipusiame veide – kažką garsiai rėkia. „Ponas E.V., Laisvųjų Britų sąjungos įkūrėjas ir vadas, šeštadienį Haid Parke kreipėsi į Laisvųjų Britų batalioną.“ Tai ir viskas, kas liko iš įvykio – chimeriškas demagogijos simbolis. Koks siaubas!

Ir vis dėlto tas įvykis buvo įspūdingas. Ir tai, ką šūkaliojo E., skambėjo gana didingai. Ir jis pats, raitomis ant žirgo, atrodė labai monu-

mentaliai. Ištraukęs vieną mirksnį iš to, kas buvo mirksnių seka, fotoaparatas padarė iš jo kaliausę žmonėms gąsdinti. Nepelnytai? O gal kamera matė teisingai, o aš ne? Juk ta įspūdinga mirksnių seka turėjo būti sudaryta iš tokių atstumiančių mirksnių, kaip tas, kurį užfiksavo fotoaparatas. Ar gali visuma būti kažkas visai kita negu dalys, iš kurių ji susideda. Fiziniame pasaulyje – gali. Kūnas ir smegenys iš esmės skiriasi nuo juos sudarančių elektronų. O kaip dvasiniame pasaulyje? Ar gali iš daugybės neigiamų vertybių susidaryti viena teigiama vertybė? Everardo nuotrauka kelia rimtą problemą. Milijonai išsigimėliškų akimirkų sudaro įspūdingą pusvalandį.

Nors negaliu sakyti, kad jis man pasirodė įspūdingas be išlygų. E. daug kalbėjo apie Termopilų tarpeklį ir spartiečius. Tačiau mano pasipriešinimas buvo netgi didvyriškesnis. Leonidas turėjo tris šimtus bendražygių. O aš gyniau savo dvasios Termopilus vienui vienas prieš E. ir jo Laisvuosius Britus. Jie padarė man įspūdį, bet aš priešinausi. Kad ir jų rikiuotė – išmuštruoti kaip reikiant. Žiūrėjau kaip užkerėtas. Kaip visada. Kuo paaiškinti karinių paradų daromą poveikį? Kiekvienas rastų savitą pateisinimą. Kol žiūrėjau, visą laiką stengiausi tai suprasti.

Būrys iš dešimties žmonių jokių jausmų nekelia. Širdis ima plakti smarkiau tik tuomet, kai pamatai kuopą. Bataliono judėjimas jau svaigina. O brigada – kariuomenė su vėliavomis, o tai, kaip žinome iš Giesmių giesmės, beveik tolygu meilei. Susijaudinimo laipsnis tiesiogiai proporcingas skaičiui. Turint galvoje, kad žmogaus ūgis siekia kokius du jardus, o plotis – dvi pėdas, katedra jam neišvengiamai atrodo įspūdingesnė negu mažas namelis, o per mylią išsirikiavusi žygiuojančių vyrų minia – kur kas didingesnė negu tuzinas žioplių prie gatvės kampo. Bet tai dar ne viskas. Pulkas daro didesnį poveikį negu minia. Kariuomenė su vėliavomis tolygi meilei tik tuomet, kai puikiai išmušt-

ruota. Akmenys statinyje atrodo gražiau negu sumesti į krūvą. Muštras ir uniformos suteikia miniai architektūrinio grakštumo. Kariuomenė puiki. Bet tai dar ne viskas. Ji apeliuoja į žemesnius instinktus nei estetinis jausmas. Reginys žmonių, pažemintų iki automatų lygio, malšina valdžios troškulį. Žiūrėdamas į mechanizuotus vergus, žmogus įsivaizduoja esąs valdovas. Būtent taip jaučiausi, gėrėdamasis Everardo Laisvųjų Britų marširavimu. Ir tik išskaidęs tą savo jausmą į sudedamąsias dalis, aš neleidau jam savęs užvaldyti. Skaldyk ir valdyk. Tą patį padariau su muzika, o vėliau su Everardo kalba.

Koks puikus teatro režisierius žūsta Everardo asmenyje! Sunku būtų sugalvoti ką nors įspūdingiau už tas trimitų fanfaras (nutraukusias tyčia užtęstą tylą). Paskui sunkiasvorė tūkstančio balsų harmonija, giedant Laisvųjų Britų giesmę. Fanfaros buvo stebuklingos – kaip Paskutiniojo teismo uvertiūra. (Kodėl tie aukšti tonai taip sukrečia sielą?) O kai trimitų uvertiūra baigėsi, tūkstantis balsų staiga sugriaudėjo beveik antgamtiška jėga, būdinga choriniam dainavimui. Galingu kaip Jehovos balsu. Pats Reinhartas nebūtų efektingiau sugalvojęs. Aš pasijutau taip, lyg man diafragmos vietoje būtų atsivėrusi skylė, per kūną perbėgo neramus dilgčiojantis virpulys; akys paplūdo ašaromis. Aš vėl prisiminiau Leonidą ir ėmiau galvoti apie tai, kokia čia prasta muzika ir apgailėtinai tušti žodžiai.

Paskutinysis trimitas, Dievo balsas skelbiantis pasaulio pabaigą – atėjo eilė Everardui kalbėti. Ir jis neleido įtampai atslūgti. Kaip jis puikiai tą darė! Jo balsas pataikė tiesiai į saulės rezginį, kaip tie aukšti trimitų tonai. Balsas jaudino ir sugebėjo įtikinti, nors ir žinojau, kad viskas, ką jis kalba, yra miglota ir daugiau ar mažiau beprasmiška. Aš išnagrinėjau jo triukus. Jie buvo įprastiniai. Paveikiausias iš jų buvo įkvepiančių, įvairią prasmę turinčių žodžių vartojimas. Pavyzdžiui, „laisvė“. Laisvė Laisvųjų Britų pavadinime ir

programoje reiškė laisvę pirkti, parduoti ir turėti nuosavybę, valstybei kišantis minimaliai. (Beje, galvoje turimas gana nemenkas minimalus kišimasis, bet tebūnie.) Everardas šūkčiojo tą žodį tiesiai į saulės rezginį taikančiu balsu: „Mes kovojame už laisvę, mes išlaisvinsime šalį" ir t.t. Klausytojas iš karto įsivaizduoja save be švarko sėdintį prie stalo su buteliu, drauge su paslaugia mergše, nevaržomą jokių įstatymų, jokių elgesio normų, jokios žmonos, jokio policininko, jokio pirštu grūmojančio pastoriaus. Laisvė... Natūralu, kad jam kyla entuziazmas. Ir tik tada, kai Laisvieji Britai ateis į valdžią, jis supras, kad žodis turėjo visai kitokią prasmę. Skaldyk ir valdyk. Aš laimėjau.

P.S. Teisingiau pasakius, viena mano esybės dalis laimėjo. Aš įpratau tapatinti save visą su ta dalimi ir ploti, kai ji triumfuoja. Bet ar tai geroji mano dalis? Šiuo atveju galbūt ir taip. Turbūt geriau viską bešališkai išanalizuoti, negu Everardo režisūrinės išmonės ir gražbylystės būti įviliotam į Laisvųjų Britų gretas. O kaip kitais atvejais? Matyt, Rempionas teisus. Bet kai esi įpratęs skaldyti ir laimėti vardan intelekto, sunku save sustabdyti. Ir gal tai ne vien antrosios prigimties dalykas; gal čia savo vaidmenį vaidina ir pirmoji prigimtis? Patikėti tuo, kad reikia keisti gyvenimo būdą, nėra sunku. Sunkiausia elgtis pagal tą tikėjimą. Pavyzdžiui, idėja įsikurti kaime – būti geru ūkininku, tėvu ir kaimynu – ar ji įgyvendinama? Aš manau, kad taip, bet kaip yra iš tikrųjų, kaip iš tikrųjų?.. Beje, toks charakteris romane būtų visai įdomus.

Žmogus, kuris visada skatino savo intelektinius polinkius visų kitų polinkių sąskaita. Jis kiek galėdamas vengia asmeninių ryšių, stebi viską iš šalies, pats nedalyvaudamas, nemėgsta atsiskleisti ir yra labiau žiūrovas, negu aktorius. Be to, jis stengiasi neišskirti vienos dienos iš kitų, vienos vietos iš visų kitų, negalvoti apie praeitį ir nekurti

ateities planų Naujųjų metų dieną, nešvęsti Kalėdų ar gimtadienių, nelankyti vietų, kur prabėgo vaikystė, nekeliauti į kokio nors žymaus žmogaus gimtinę, mūšio vietą, pilių griuvėsius ir panašiai. Slopindamas emocinius ryšius ir natūralią pagarbą jis tariasi įgyjąs laisvę – laisvę nuo sentimentalumo, nuo iracionalumo, nuo aistros, nuo impulsų, nuo perdėto jausmingumo. Tačiau pamažu suvokia, kad realybėje jis tik susiaurino ir išdžiovino savo gyvenimą, negana to, tik suvaržė intelektą, užuot jį išlaisvinęs. Jo sąmonė laisva, bet tik labai ribotoje erdvėje. Jis suvokia savo psichologinius trūkumus ir trokšta – teoriškai – pasikeisti. Bet sunku pakeisti per gyvenimą įaugusius įpročius; be to, tie įpročiai gal tėra įgimto abejingumo ir šaltumo išraiška ir to beveik neįmanoma pakeisti. Pagaliau gyventi grynai intelektinį gyvenimą yra lengviau; tai mažiausio pasipriešinimo kelias, nes toks gyvenimas leidžia laikytis atokiai nuo kitų žmonių. Tarp jų ir nuo žmonos. Nes jis turės žmoną, ir santykiai moters, kuri gyvena vien intuicija ir jausmais, su vyru, gyvenančiu intelektinių abstrakcijų pasaulyje, bus tam tikra prasme tragiški. Jis saviškai ją myli ir ji saviškai myli jį. Tai reiškia, kad jis yra patenkintas, o ji nepatenkinta, nes jo meilei reikia labai nedaug šilumos, pasitikėjimo ir žmogiškumo, kurie jai sudaro visą meilės esmę. Ji skundžiasi, jis mielai suteiktų jai daugiau, bet jam sunku save perlaužti. Ji netgi grasina susirasti žmogiškesnį meilužį, bet per daug jį myli, kad galėtų įvykdyti grasinimą.

* * *

Tą sekmadienio popietę Elinora su Everardu išvyko už miesto.

– Keturiasdešimt trys mylios per valandą ir septynias minutes, – pasakė Everardas lipdamas iš mašinos ir žvilgtelėjęs į laik-

rodį. – Visai neblogai, turint galvoje, kaip ilgai užtrukome, kol išvažiavome iš Londono, ir kiek mus sulaikė tas purvinas šarabanas Gilforde. Visai neblogai.

– O svarbiausia, – pasakė Elinora, – mes tebesame gyvi. Jūs neįsivaizduojate, kiek kartų aš buvau užsimerkusi, nebesitikėdama daugiau atsimerkti šiame pasaulyje...

Jis nusijuokė labai patenkintas, kad ją taip išgąsdino nutrūktgalviškas jo važiavimas. Jos baimės leido jam pajausti savo jėgą ir pranašumą. Jis globėjiškai paėmė ją už parankės ir jie nuėjo žaliu takeliu į mišką. Everardas giliai įtraukė oro.

– Tai kur kas maloniau negu sakyti kalbas! – pasakė jis spusteldamas jai ranką.

– Ir vis dėlto, – tarė Elinora, – turėtų būti nuostabu sėdėti ant arklio ir priversti tūkstantį žmonių vykdyti savo valią!

Everardas nusijuokė.

– Gaila, bet politinė veikla susideda ne vien iš kalbų. – Jis žvilgtelėjo į ją. – Jums patiko mitingas?

– Jis sujaudino mane. – Ji vėl išvydo jį ant balto žirgo, išgirdo stiprų, vibruojantį balsą, prisiminė savo susijaudinimą ir netikėtas ašaras. „Nuostabu, – sakė ji sau. – Nuostabu!“ Bet tas jaudulys nebesugrįžo. Ji jautė jo ranką ant savosios, ir visa milžiniška Everardo figūra beveik grėsmingai priartėjo prie jos. „Ar jis nori mane pabučiuoti?“ – šmėstelėjo nerimastinga mintis. Ji pamėgino išstumti baimę, kurią sukėlė tas klausimas, ir jos vietą užpildyti vakarykščiu džiūgavimu. Nuostabu! Tačiau baimė nenorėjo trauktis. – Jūsų kalba buvo puiki, – pasakė ji garsiai, tuo pat metu galvodama, apie ką gi jis kalbėjo? Ji prisiminė garsą ir žodžių tembrą, bet ne jų reikšmę. Beviltiška! – Ak, koks sausmedis...

Everardas pasistiebė visu savo milžinišku ūgiu ir nuskynė ke-

letą žiedų. „Koks grožis, koks puikumas!“ Jis pacitavo Kitsą, ištraukė iš atminties eilutę iš „Vidurvasario nakties sapno“. Susijausminęs stebėjosi, kodėl žmonės gyvena miestuose, gaišta laiką siekdami pinigų ir valdžios, kai aplinkui toks grožis, laukiantis, kad jį pažintų ir pamiltų.

Elinora sutrikusi klausėsi. Jis tartum įjungė meilę grožiui kaip įjungiama elektros šviesa – išjungė meilę valdžiai, dalykiškumą ir politiką ir įjungė meilę grožiui. Na ir kas? Nieko čia bloga, jeigu jam patinka tai, kas gražu. Nieko bloga, bet kažkodėl jai dingojosi, kad ta Everardo meilė grožiui buvo ne visai tokia, kokia turėtų būti. Gal ji per daug apgalvota? Per daug atsitiktinė? Per daug skirta tik laisvalaikiui? Per daug sąlygiška, per daug sureikšminta, per daug pagarbiai rimta? Jai labiau patikdavo, kai jis kalbėdavo apie meilę valdžiai. Meilė valdžiai jam kur kas labiau tiko negu meilė grožiui. Gal kaip tik dėl to, kad jis taip mylėjo valdžią, jam nebepakako meilės grožiui. Kompensacijos dėsnis. Už viską reikia mokėti.

Jie ėjo toliau. Laukymėje tarp medžių skleidėsi rusmenės.

– Kaip fakelai, liepsnojantys nuo pat šaknų, – poetiškai apibūdino Everardas.

Elinora stabtelėjo prie aukšto krūmo, kurio pirmieji žiedai buvo sulig jos akimis. Palietus raudoni žiedlapiai buvo stangrūs ir vėsūs. Ji žvilgtelėjo į varpelio pavidalo žiedo vidų.

– Įsivaizduoju, koks malonumas, kai gerklė pilna strazdanų. Jau nekalbant apie vabaliukus.

Jie tylomis ėjo tarp medžių. Pirmasis prabilo Everardas.

– Ar jūs kada nors mane pamilsit? – staiga paklausė jis.

– Jūs man labai mielas, Everardai. – Jos širdis apmirė; prasideda, tuoj ims bučiuotis. Bet jis to nepadarė, tik nusijuokė.

– Labai mielas, – pakartojo jis. – Ak, jeigu jūs galėtumėt būti nors truputėlį ne tokia protinga, truputėlį lengvabūdiškesnė! Jeigu žinotumėte, ką reiškia mylėti!

– Argi negerai, jeigu žmogus sugeba būti protingas? – paklausė Elinora. Aš noriu pasakyti – protingas prieš laiką. Nes po laiko visi moka būti protingi. Net per daug protingi, kai pirmas įkarštis praeina ir meilužiai ima klausti savęs, ar dėl šito iš tiesų vertėjo prarasti visą pasaulį. Pagalvokite, Everardai. Pirmiausia pagalvokite. Ar iš tikrųjų norite prarasti visą pasaulį?

– Aš jo neprarasiu, – atsakė Everardas tokiu keistai virpančiu balsu, kurį ji girdėjo tarsi ne ausimis, o visu kūnu, ties pačia diafragma. – Niekas jo iš manęs neatims. Nuo Parnelio laikų viskas pasikeitė[70]. Be to, aš ne Parnelis. Tegu tik pamėgina atimti! – jis nusijuokė. – Ir meilę, ir pasaulį – aš turėsiu ir vieną, ir kitą, Elinora. Ir vieną, ir kitą.

– Jūs reikalaujate per daug, – atsakė ji juokdamasi, – tai godumas. – Džiaugsmas vėl užliejo ją kaip kvapą gniaužiantis karšto vyno gurkšnis.

Jis pasilenkė ir pabučiavo ją. Elinora neatšlijo.

Šalikelėje sustojo dar viena mašina ir kita pora išlipusi patraukė žaliu takeliu į mišką. Storai nupudruotas, parausvintais skruostais moters veidas buvo senas, suglebusi oda sudarkė kadaise dailius bruožus.

– Ak, kaip gražu! – šūkčiojo ji sunkiai nešdama savo kūną ir netvirtai žengdama labai aukštais kulniukais gruoblėtu taku. – Kaip gražu!

Spendrelis, – nes tai buvo jis, – nieko neatsakė.

– Paskinkite man sausmedžio žiedų!

Lazdelės rankena jis užkabino žiedais apsipylusią šaką ir pa-

lenkė žemyn. Pro pykinantį pigių kvepalų ir ne per švariausių apatinių tvaiką jo šnerves pasiekė gaivus ir saldus gėlių kvapas.

– Koks dieviškas aromatas! – sušuko ji, godžiai uostydama žiedus. – Tiesiog dieviškas!

Spendrelio lūpų kampučiai pašaipiai virptelėjo. Juokinga buvo girdėti šį iš mados išėjusį aukštuomenės damų posakį senstančios prostitutės lūpose. Jis pasižiūrėjo į ją. Vargšė Koni! Giltinė puotoje – dar šiurpesnė dėl to, kad apaugusi apdribusia ir glebia mėsa. Tikrai šiurpi. Kitaip nepasakysi. Čia, apšviesta saulės, ji buvo tarsi gabalas sceninės dekoracijos, kai matai ją dienos šviesoje ir iš arti. Štai kodėl jis nepašykštėjo pinigų išsinuomoti „Daimlerį" ir išvežti ją už miesto – tik todėl, kad ta vargšė nusenusi kekšė buvo tokia šiurpi. Jis linktelėjo.

– Labai malonus. Bet man labiau patinka jūsų kvapas.

Jie ėjo toliau. Kukavo gegutė, nelabai skirdama sekundą nuo mažosios tercijos. Įžambiuose saulės šviesos koridoriuose, kaip tuneliai kertančiuose žalią ir purpurinę miško šešėlių prieteмą, šoko ir zigzagais sukosi muselės. Nebuvo jokio vėjo, medžių lapai nekrutėdami kabojo apsunkę nuo žalumos. Medžiai buvo tarytum pritvinkę syvų ir saulės šviesos.

– Nuostabu, nuostabu, – kartojo Koni. Tas miškas, ta diena, kaip sakė ji, priminė jai vaikystę kaime. Ji atsiduso.

– Ar jums gaila, kad nelikote gera mergaitė, – sarkastiškai paklausė Spendrelis. – „Kuo daugiau darželyje gėlių, tuo labiau aš mamytę myliu." Žinau, žinau. – Jis kurį laiką tylėjo. – Aš nemėgstu medžių vasarą, – pradėjo jis vėl, – jie tokie gyvuliškai riebūs ir patenkinti. Jie pučiasi – štai kas, kaip kokie pinigais aptekę verteivos. Pučiasi iš įžūlumo, iš savimi patenkinto įžūlumo.

– Ak, rusmenės! – suriko Koni, kuri visai jo nesiklausė. Ji nubėgo prie jų, groteskiškai kraipydama blauzdas ant aukštų kulniukų. Spendrelis nusekė jai iš paskos.

– Kaip varpos galvutė, – pareiškė jis paliesdamas pirštu neišsiskleidusį pumpurą. Ir ėmė plėtoti tą mintį toliau.

– Ak, liaukitės, liaukitės, – suriko Koni. – Kaip jūs galite kalbėti tokius dalykus? – Ji buvo pasipiktinusi ir įžeista. – Kaip jūs galite – čia?

– Viešpaties žemėje, – nusišaipė jis. – Kaip aš galiu? – Staiga jis pakėlė lazdą ir ėmė mojuoti ja į kairę ir į dešinę – šmaukšt, šmaukšt, sulig kiekvienu kirčiu nulauždamas po vieną aukštą, išdidų stiebą. Žemė buvo nusėta nužudytomis gėlėmis.

– Sustokite, sustokite! – Ji sučiupo jo ranką. Be garso juokdamasis jis išsivadavo iš jos ir toliau talžė gėles. – Sustokite! Prašau! Ak, nereikia, nereikia!

– Šalin jas, – rėkė jis, – šalin! – Žiedai vienas po kito krito jam po kojų. – Štai! – pagaliau pasakė jis, uždusęs nuo juoko, bėgimo ir talžymo. – Štai! – Koni buvo visa apsiašarojusi.

– Kaip jūs taip galėjote padaryti? – graudenosi ji. – Kaip jūs galėjote?

Jis atlošė galvą ir vėl be garso nusijuokė.

– Taip joms ir reikia, – pasakė. – Nejaugi aš turiu ramiai žiūrėti, kaip jos mane įžeidinėja! Įžūlūs padarai! Ak, štai dar viena! – Jis žengė per takelį, kur stiebėsi paskutinė laiba rusmenė, tarsi pasislėpusi tarp lazdynų. Vieno kirčio pakako. Sulaužytas stiebas nukrito beveik negirdimai.

– Akiplėšos! Taip joms ir reikia. Eime atgal prie mašinos.

XXX SKYRIUS

Reičelė Kvorlz nepritarė tiems sentimentaliems filantropams, kurie nemato skirtumo tarp gėrio ir blogio, tarp nusidėjėlių ir dorųjų. Jos įsitikinimu, už nusikaltimus atsako patys nusikaltėliai, o ne visuomenė, kurioje jie gyvena. Nuodėmes daro patys nusidėjėliai, o ne juos supanti aplinka. Žinoma, gali būti tam tikrų priežasčių, pateisinimų, lengvinančių aplinkybių. Tačiau gėris visada yra gėris, o blogis lieka blogiu. Būna atvejų, kai pasirinkti gėrį labai nelengva, tačiau renkasi visada pats žmogus, o pasirinkęs pats už savo pasirinkimą ir atsako. Trumpai drūtai, ponia Kvorlz buvo krikščionė, bet ne humanistė. Kaip krikščionė, ji buvo įsitikinusi, kad Mardžorė pasielgė nedorai palikdama savo vyrą – netgi tokį vyrą kaip Karlingas – dėl kito vyro. Ji nepritarė šiam jos žingsniui, bet nedrįso jos teisti, juolab kad, nepaisant tokio jos pasielgimo, krikščioniško ponios Kvorlz požiūriu, nei širdimi, nei darbais ji nebuvo padariusi nieko pikta. Reičelei buvo lengviau suprasti žmogų, kuris elgiasi negerai, bet teisingai mąsto, negu tokį, kuris, kaip jos marti Elinora, mąsto ydingai, bet elgiasi, kiek jai žinoma, be priekaištų. Tam tikrais atvejais nedori veiksmai jai atrodydavo mažiau smerktini negu nedoros mintys. Veidmainiavimo ji taip pat nekentė. Žmogus, kuris gražiai kalba, bet nuolat

sąmoningai nusideda, buvo jai atgrasus. Tačiau tokių žmonių reta. Dauguma tų, kurie, nepaisant savo tvirčiausių įsitikinimų, pasielgia nedorai, daro tai silpnumo akimirką ir paskui gailisi dėl savo poelgio. Tačiau neteisingai mąstantis nelaiko nedorų poelgių nedorais. Jis nesupranta, kodėl turėtų vienaip ar kitaip nesielgti arba pasielgus blogai – gailėtis ir stengtis pasitaisyti. Net ir elgdamasis dorai, savo neteisingu mąstymu toks žmogus gali išvesti kitus iš kelio.

– Nuostabi moteris, – yra taręs savo nuosprendį Bidleikas, – bet per daug mėgsta figų lapelius", ypač uždėtus ant burnos.

Bet Reičelė Kvorlz tiesiog niekada neužmiršdavo, kad ji krikščionė. Ji stebėdavosi, kaip žmonės gyvenime apsieina be tikėjimo. Tačiau su liūdesiu turėdavo pripažinti, kad daugybė jų apsieina. Beveik visas jos pažįstamas jaunimas. „Mūsų vaikai tarytum kalba kita kalba", – pasiskundė ji kartą savo senam bičiuliui.

Mardžorė Karling buvo tas žmogus, kuris kalbėjo su ja ta pačia kalba.

– Bijau, kad tau bus su ja nuobodu, – įspėjo Filipas, pranešęs apie ketinimą laikinai užleisti Valteriui su Mardžore savo flige-lį Čemforde. – Bet vis dėlto būk jai švelnesnė. Ji, vargšelė, to nusipelnė – nedaug gyvenime matė gero. – Ir jis papasakojo Mardžorės istoriją. Išklausiusi ją motina atsiduso.

– Nesitikėjau šito iš Valterio Bidleiko, – pasakė ji.

– Tokiais atvejais niekada nežinai, ko gali tikėtis. Tiesiog taip atsitinka. Žmonės čia nekalti.

Ponia Kvorlz nieko neatsakė. Ji prisiminė tą laiką, kai pirmą kartą suprato, kad Sidnis jai neištikimas. Prisiminė nuostabą, skausmą, pažeminimą...

– Ir vis dėlto, – pasakė ji, – jis nepanašus į tokį, kuris sąmoningai galėtų padaryti kitą žmogų nelaimingą.

– Ir dar labiau nepanašus į tokį, kuris padarytų nelaimingą save patį. Bet aš manau, kad jis jaučiasi toks pat nelaimingas kaip Mardžorė. Galbūt tai jam rimčiausias pateisinimas.

Jo motina atsiduso.

– Ir kam viso to reikia?

Ponia Kvorlz aplankė Mardžorę, kai tik ji persikraustė.

– Aplankykite mane kuo dažniau, – pasakė ponia Kvorlz atsisveikindama. – Jūs man patinkate, – pridūrė ir staiga nusišypsojo. Ir vargšė Mardžorė pasijuto iki graudulio jai dėkinga už tą šypseną. Ji taip retai kam patikdavo. Ir Valterį ji taip karštai įsimylėjo visų pirma dėl to, kad jis buvo vienas iš nedaugelio atkreipusių į ją dėmesį žmonių. – Tikiuosi, kad ir aš jums, – užbaigė ponia Kvorlz.

Mardžorė tik nuraudo ir kažką suvebleno. Bet ji jau dabar dievino ponią Kvorlz.

Reičelė Kvorlz kalbėjo tikrai nuoširdžiai. Jai patiko Mardžorė – patiko netgi dėl tų trūkumų, dėl kurių kiti ja laikė tokia nuobodžia. Jai patiko jos bukumas, nes jis buvo toks nepiktybiškas ir geranoriškas, patiko humoro stoka, nes bylojo ją esant rimtą. Patiko netgi Mardžorės intelektinės pretenzijos, tos gilios ar turiningos pastabos, kurias ji retsykiais pareikšdavo po ilgo ir mąslaus tylėjimo. Jose ponia Kvorlz įžiūrėdavo naiviai tyrą meilę gėriui, tiesai ir grožiui, nuoširdų norą tobulėti.

Per jųdviejų susitikimą Mardžorė pasipasakojo visą savo istoriją. Ponia Kvorlz įvertino ją supratingai ir su krikščionišku atlaidumu.

– Tokiems atvejams nėra stebuklingo vaisto, – pasakė ji, –

nėra patentuotos priemonės, apsaugančios nuo nelaimės. Tiktai senosios nuobodžiosios dorybės – kantrybė – susitaikymas ir visa kita, tiktai amžinas paguodos ir stiprybės šaltinis – tikėjimas. Tikėjimas senas, bet niekada nebūna nuobodus. Bet jaunimas paprastai manimi netiki, kai aš jiems tai sakau, nors jiems jau iki gyvo kaulo įkyrėjo džiazas ir šokiai.

Mardžorės susižavėjimas po pirmojo susitikimo dar labiau sutvirtėjo ir sustiprėjo – sustiprėjo taip pastebimai, kad ponia Kvorlz net susigėdo, lyg ji tyčia būtų tai skatinusi, veidmainiškai vaidinusi kažkokį vaidmenį.

– Jūs man tokia paspirtis ir paguoda, – pareiškė Mardžorė.

– Nieko panašaus, – atsakė ji pyktelėjusi. – Tiesiog jūs buvote labai vieniša ir nelaiminga, o aš pasipainiojau reikalingu momentu.

Mardžorė nenorėjo su tuo sutikti, tačiau senoji ponia neleido nei jos girti, nei jai dėkoti.

Jos daug kalbėjosi apie religiją. Karlingas įskiepijo Mardžorei pasibaisėjimą visais parodomaisiais ir išoriniais krikščionybės atributais. Piranas iš Peranzabulo, arnotai, liturgija – viskas, kas bent kiek susiję su šventaisiais, ritualais, tradicijomis, buvo jai nepakenčiama. Tačiau ji išsaugojo tam tikras tikėjimo užuomazgas esminiais, anot jos, klausimais; nuo pat vaikystės ji išlaikė krikščionišką savimonę. Reičelės Kvorlz veikiamas jos tikėjimas įgavo ryškesnius kontūrus, religiniai jausmai sustiprėjo.

– Aš jaučiuosi šimtą kartų laimingesnė nuo to laiko, kai susipažinau su jumis, – pareiškė ji praėjus ne daugiau kaip savaitei nuo persikraustymo.

– Tai todėl, kad nesistengiate būti laiminga ir neklausiate savęs, kodėl esate tokia nelaiminga. Todėl, kad liovėtės galvo-

jusi apie laimingumą ir nelaimingumą. Tai juk baisiausia kvailystė, – pasakė ji, – kad šiandieninė jaunoji karta vertina gyvenimą tik vieninteliu laimės požiūriu. „Kaip man smagiau praleisti laiką?“ – dažniausiai klausia jie. Arba skundžiasi: „Kodėl man taip nelinksma?“ Tačiau mūsų pasaulyje smagumai, – ta prasme, kurią jie turi galvoje, o gal ir bet kokia prasme, – amžinai netrunka. Gavę ko nori, jie neišvengiamai nusivilia – vaizduotė visada ryškesnė už tikrovę. Labai greitai smagumas įsipyksta. Visi veržiasi į laimę, bet niekas nėra laimingas. Taip yra todėl, kad jie – neteisingame kelyje. Žmonės neturėtų klausti savęs: „Kodėl mes nelaimingi ir kaip mums pasilinksminti?“, bet: „Ką daryti, kad Dievas būtų mumis patenkintas ir kad mes taptume geresni?“ Jeigu visi keltų sau tokius klausimus ir visomis išgalėmis atsakytų į juos savo gyvenimu, jie taptų laimingi, net ir negalvodami apie laimę. Ne ieškodamas laimės ją randi, o ieškodamas išganymo. Kai žmonės buvo išmintingi, o ne tik protingi, jie vertino gyvenimą ne kaip linksmą ar nuobodų laiko leidimą, bet kaip išganymą ir amžiną pasmerkimą. Jeigu jūs dabar jaučiatės laiminga, Mardžore, tai dėl to, kad nustojote trokšti laimės ir pradėjote stengtis būti geresnė. Laimė tarsi koksas – šalutinis produktas, kurį gauni darydamas ką nors visai kita.

* * *

O Gatendene dienos bėgo gana liūdnai.

– Kodėl nenori šiek tiek patapyti? – pasiūlė ponia Bidleik savo vyrui kitą rytą po jo atvažiavimo.

Senasis Džonas papurtė galvą.

– Reikia tik pradėti, ir pamatysi, kaip bus gerai, – tikino Elinora.

Bet tėvas nesileido įkalbamas. Jis nenorėjo tapyti būtent todėl, kad tai jam būtų suteikę malonumo. Nežmoniškai bijodamas skausmo, ligos ir mirties jis su kažkokiu nesveiku pasimėgavimu laikėsi įsikibęs minčių apie tai. Tarsi kažkokia jo esybės dalis būtų neaiškiai troškusi pralaimėti ir patirti kančią, tarsi būtų siekusi daryti taip, kad pažeminimas būtų dar labiau žeminantis. Jo drąsa, jo gargantiueliška jėga, jo beatodairiškas gyvenimo džiaugsmas buvo sąmoningų viso gyvenimo pastangų nieko nematyti vaisius. Bet dabar, kai nematyti buvo jau nebeįmanoma, kai priešai įsikūrė jo paties gyvybiškai svarbiuose organuose, drąsa ir gyvenimo džiaugsmas apleido jį. Jis bijojo ir negalėjo nuslėpti savo baimės. Netgi nebenorėjo daugiau jos slėpti. Jis tarsi norėjo būti apgailėtinas. Ir toks buvo. Ponia Bidleik ir Elinora iš paskutiniųjų stengėsi, kad jis išsivaduotų iš tos niūros apatijos, kuri laikydavo jį sukausčiusi didesnę dienos dalį. Tačiau jis pagyvėdavo tik norėdamas pasiskųsti arba kai retsykiais iš susierzinimo imdavo niršti.

„Koks graudus vaizdas, – rašė Filipas savo dienoraštyje, – matyti olimpietį, kurį nedidelis auglys skrandyje taip nužmogino. Nors galimas daiktas, – pridūrė po kelių dienų, – jis visada buvo toks, net tada kai buvo tikras olimpietis; gal tas jo olimpiškumas ir reiškė, kad jis tik žmogbeždžionė."

Tiktai būdamas su mažuoju Filu Bidleikas kartais atsikratydavo prislėgtos nuotaikos. Žaisdamas su vaiku jis kuriam laikui pamiršdavo savo bėdas.

– Nupiešk man ką nors, – paprašydavo jis.

Iškišęs liežuviuką Filas piešdavo jam traukinį, laivą, Gatendeno parke besikaunančius elnius arba senąjį markizą, važiuojantį asilo traukiamu vežimėliu.

– O dabar, seneli, tu man ką nors nupiešk, – sakydavo vaikas, pavargęs piešti.

Tada senukas imdavo pieštuką ir padarydavo keletą puikių kinų mopso T'ango ar virtuvės katino Tompio eskizų. Kartais, smagaus ūpo pagautas, nupiešdavo besiranganěios panelės Fjuks karikatūrą. O retsykiais, visai užmiršęs anūką, imdavo ką nors piešti savo malonumui: grupę besimaudančiųjų, besiimančius vyrus, šokėją.

– Bet kodėl jie nuogi? – klausdavo berniukas.

– Todėl, kad tokie jie gražesni.

– Aš taip nemanau. – Ir nustojęs domėtis piešiniais, kurie jam taip mažai sako, jis paprašydavo atiduoti jam pieštuką.

Tačiau ne visada Bidleikas taip noriai užsiimdavo anūku. Kartais, kai jausdavosi itin blogai, anūko buvimas jam būdavo tarsi įžeidimas, savotiška patyčia. Tada imdavo siusti, rėkti ant vaiko, kad kelia triukšmą ir jam trukdo.

– Ar jūs galit palikti mane ramybėje? – šaukdavo jis ir imdavo dejuoti keikdamas visus iš eilės, kad jam niekas nenori padėti. Pilni namai moterų ir visos turėtų prižiūrėti tą prakeiktą vaikigalį. Bet jis nuolat šėlioja, kelia triukšmą ir maišosi po kojomis. Tai nepakenčiama. Ypač, kai taip nėra sveikatos. Visiškai nepakenčiama. Žmonės tokie nedėmesingi. Rausdama ir rangydamasi vargšė panelė Fjuks vesdavo savo plyšojantį augintinį į vaikų kambarį.

Audringiausios scenos įsiplieksdavo prie stalo. Būtent mais-

tas (o Bidleiko maistą dabar sudarė sultinys, pienas ir košė) jam itin skaudžiai primindavo jo sveikatos būklę.

– Šlykščios pamazgos! – niurzgėjo jis. Bet jeigu suvalgydavo ką nors kieta, pasekmės būdavo liūdnos. Valgydamas Bidleikas ypač šakodavosi ir niršdavo. Jis išliedavo pyktį ant vaiko. Mažasis Filas, niekada nepasižymėjęs geru apetitu, tą pavasarį ir vasarą valgė itin blogai. Beveik kiekvieną kartą atsisėdus prie stalo pasipildavo ašaros.

– Tai dėl to, kad jis negaluoja, – kaltai paaiškindavo panelė Fjuks. – Ir tai buvo tiesa. Berniukas buvo pageltęs ir sulysęs, jis prastai miegojo, buvo nervingas ir greitai pavargdavo, jį kamuodavo galvos skausmai, nebeaugo svoris. Daktaras Kraueris išrašė salyklo, žuvies taukų ir stiprinančių preparatų. – Truputį negaluoja, – tvirtino panelė Fjuks.

Tačiau Bidleikas nenorėjo nė girdėti.

– Jis tiesiog ožiuojasi, ir tiek. Tyčia nevalgo. – Ir pasisukęs į vaiką imdavo rėkti: – Ryk, vaike, ryk! Ar užmiršai, kaip reikia nuryti? – Jis širsdavo matydamas, kaip Filas visą amžinybę gromuliuoja burnoje jam nepatinkantį maistą. – Ryk, meldžiamasis! Ką tu čia gromuliuoji kaip karvė. Ryk! – Išraudusiu veidu, su ašaromis akyse, mažasis Filas per didžiausią jėgą prisiversdamas bandydavo nuryti tą šlykštų gumulą, kramtytą jau kokias penkias minutes. Jo gerklės raumenys konvulsiškai susispausdavo, veidelį iškreipdavo neįveikiamas pasibjaurėjimas, pasigirsdavo grėsmingas žiaukčiojimas. – Bet juk tai tiesiog bjauru! – karščiuodavosi senukas. – Ryk! – Jo riksmas beveik visada turėdavo tą patį poveikį – berniuką supykindavo.

* * *

Krūtinę užgulęs sunkumas atlėgo, tamsa užleido vietą šviesai. Mardžorė kaip apreiškimą priėmė religinių knygų simboliką. Juk ji pati kapanojosi Nevilties liūne ir išsikapstė iš jo; ji taip pat sunkiai ropštėsi iš jo, neturėdama jokios vilties ir staiga ją aplankė paguodžiantis regėjimas – ji išvydo Pažadėtąją žemę.

– Visos tos frazės atrodydavo man tokios nuzulintos, tuščios ir šventeiviškos, – pasakė ji poniai Kvorlz. – Bet dabar aš matau, kad jos tiesiog apibūdina tikrovę.

– Gana prastai apibūdina, nes tikrovės apibūdinti neįmanoma. Bet jeigu pati esate patyrusi tai, tuomet pasidaro aišku, ką tie simboliai reiškia.

– Ar kada nors buvote Juodojoje šalyje? – paklausė Mardžorė. – Aš dabar jaučiuosi taip, lyg būčiau išėjusi iš vieno tokio angliakasių miestelio į laukus. Į atvirą, laisvą platybę, – pridūrė ji savo rimtu vaikišku balseliu, tęsdama balsius. „Įdomu, kad nuo jos balso, – nejučia pagalvojo ponia Kvorlz ir tučtuojau nuvijo šalin tą mintį, juk varguolė nekalta, kad jos toks balsas – toje atviroje platybėje tarsi trūksta oro“. – O kai atsigręžiu atgal, tas juodas miestelis man atrodo toks mažas ir nereikšmingas, palyginus su ta platybe ir milžinišku dangumi. Lyg žiūrėtum pro apsuktus žiūronus.

Ponia Kvorlz truputį paniuro.

– Nereikėtų jo laikyti tokiu nereikšmingu, – tarė ji. – Juk, šiaip ar taip, kad ir koks būtų juodas tas miestelis, jame gyvena žmonės. O apsuktas žiūronas yra apsuktas žiūronas. Negalima žiūrėti į daiktus taip, kad jie atrodytų maži ir nereikšmingi. Štai kodėl išeiti į platybes po atviru dangumi taip pavojinga; žmogus tuomet ima galvoti apie miestus ir juose gyvenančius žmo-

nes kaip apie kažką tolima ir neesminga. Bet jie tokie nėra, Mardžore. Todėl laimingųjų, kuriems pavyko išeiti į atviras platybes, užduotis yra padėti kitiems padaryti tą patį. – Ji vėl susiraukė, šį kartą nepatenkinta savimi; ji nepakentė pamokslų. Bet Mardžorė neturi įsivaizduoti esanti iškilusi virš viso pasaulio. – Kaip Valteris? – paklausė ji iš pirmo žvilgsnio nesusijusio su pokalbiu dalyko. – Kaip jūs dabar bendraujate?

– Kaip visada, – atsakė Mardžorė. Jeigu dar prieš kelias savaites jai būtų tekę tai pripažinti, ji būtų pasijutusi skaudžiai nelaiminga. Tačiau dabar net Valteris pradėjo atrodyti mažas ir gerokai nutolęs. Ji, žinoma, vis dar jį mylėjo, bet tarsi per apsuktus žiūronus. Žiūrėdama tiesiai ji matė tik Dievą ir Jėzų Kristų; jie buvo grėsmingai dideli.

Ponia Kvorlz žvilgtelėjo į ją ir švelniu jos veidu perbėgo liūdesio šešėlis.

– Vargšas Valteris! – pasakė jinai.

– Taip, man irgi jo gaila, – sutiko Mardžorė. Stojo tyla.

Senasis daktaras Fišeris prašė jos kas porą savaičių pasirodyti ir papasakoti apie nėštumo eigą. Pasinaudojusi tuo, kad šį trečiadienį buvo parduodami pigūs ekskursijų bilietai, ji išsiruošė į miestą šio to nusipirkti ir pasakyti daktarui, jog jaučiasi gerai.

– Atrodote jūs irgi neblogai, – pasakė daktaras Fišeris žiūrėdamas į ją pro akinius, paskui per jų viršų. – Nepalyginamai geriau negu praėjusį kartą. Ketvirtą mėnesį taip dažnai atsitinka, – aiškino jis toliau. Daktaras Fišeris mėgo, kai jo pacientės domėdavosi ir išmanydavo savo fiziologiją. – Sveikata gerėja. Drauge su ja ir nuotaika. Kūnas pripranta prie naujos padėties. Be abejonės, čia įtakos turi kraujotaka. Kaip tik šiuo metu pradeda plakti vaisiaus širdis. Man teko susidurti su neurastenikė-

mis, kurios stengdavosi gimdyti vaikus vieną po kito, kaip įmanoma greičiau. Tik nėštumas padėdavo joms išsigydyti nuo melancholijos ir įkyrių minčių. Kaip menkai mes suprantame kūno ir dvasios ryšį!

Mardžorė nusišypsojo ir nieko nepasakė. Daktaras Fišeris buvo angelas, vienas geriausių ir maloniausių žmonių pasaulyje. Bet yra dalykų, kuriuos jis supranta dar menkiau negu kūno ir dvasios ryšį. Ką, pavyzdžiui, jis išmano apie Dievą? Ką jis nutuokia apie sielą ir jos mistinę sąsają su dvasinio pasaulio galiomis! Vargšas daktaras Fišeris! Jis neturi daugiau apie ką kalbėti, tik apie ketvirtą nėštumo mėnesį ir vaisiaus širdį. Ji nusišypsojo pati sau, jausdama senukui gailestį.

Tą rytą Berlepas buvo draugiškas.

– Bičiuli, – tarė uždėjęs ranką Valteriui ant peties, – gal eime kur nors suvalgyti po muštinį. – Jis švelniai spustelėjo jam petį ir nusišypsojo ilgesinga ir paslaptingai švelnia Sodomos šventojo šypsena.

– Deja, – pasakė Valteris apsimesdamas, kad jam labai gaila, – jau susitariau pusryčiauti su vienu žmogumi kitame Londono gale. – Tai buvo melas, bet jis net pagalvoti negalėjo, kad reikės valandą praleisti su Berlepu kokioje nors užkandinėje Flito gatvėje. Be to, Valteris norėjo pasižiūrėti, ar nėra klube jam laiško iš Lusi. Jis dirstelėjo į laikrodį. – O, Viešpatie! – pridūrė, norėdamas kuo greičiau atsikratyti Berlepo, – man jau reikia eiti.

Lauke lijo. Skėčiai atrodė kaip juodi grybai staiga išdygę iš purvo. Kaip nyku. O Madride būtų kepinusi saulė. „Bet man patinka karštis, – pasakė ji. – Krosnyje aš išsiskleidžiu“. Jis jau įsivaizdavo juodą ir karštą Ispanijos naktį ir baltą jos kūną žvaigž-

džių šviesoje – vaiduoklišką, bet apčiuopiamą ir šiltą, ir meilę, kantrią ir nuožmią kaip neapykanta, ir jos paėmimą, tarsi lėtą žudymą. Dėl šito galima buvo pameluoti ką tik nori ir viską ištverti. Buvo visiškai nesvarbu nepadaryti, nepabaigti darbai, kad tik tos svajonės išsipildytų. Jis jau buvo paruošęs dirvą, detaliai parengęs vieną seriją melų Berlepui, kitą Mardžorei, išsiklausinėjęs bilietų kainas, pasirūpinęs gauti banko leidimą viršyti kreditą. Tada atėjo Lusi laiškas, kad jinai apsigalvojo. Nusprendė pasilikti Paryžiuje. Kodėl? Priežastis galėjo būti tik viena. Jo pavydas, nusivylimas, pažeminimas išsiliejo į šešis puslapius karčių priekaištų.

– Laiškų nėra? – lyg tarp kitko paklausė durininko, įeidamas į klubą. Jo tonas turėjo reikšti, kad jis nelaukia nieko įdomesnio už kokio nors leidėjo prospektą ar filantropišką pasiūlymą paskolinti penkis tūkstančius svarų be jokių garantijų. Durininkas padavė jam pažįstamą geltoną voką. Atplėšęs jis išskleidė tris pieštuku prikeverzotus lapus. „Voltero krantinė. Pirmadienis." Valteris ėmėsi šifruoti laišką. Jį buvo beveik taip pat sunku įskaityti, kaip kokį senovės rankraštį. „Kodėl jūs visada rašote pieštuku?" Jis prisiminė Katberto klausimą ir jos atsakymą. „Aš pasiryžęs nubučiuoti rašalą nuo jūsų pirštų", – pasakė Katbertas. Akiplėša! Valteris įėjo į valgomąjį ir užsisakė priešpiečius.

Voltero krantinė.

Tavo laiškas nepakenčiamas. Kartą ir visiems laikams liaukis mane keikęs ir inkštęs: nekenčiu priekaištų ir smerkimo. Aš darau, ką noriu, ir niekas neturi teisės reikalauti iš manęs pasiaiškinimų. Praėjusią savaitę maniau, kad būtų smagu nuvažiuoti su tavim į Madridą. Šiandien taip nebemanau. Atsiprašau, jeigu apsigalvojusi sujaukiau

tavo planus. Bet visai nežadu atsiprašinėti už tai, kad apsigalvojau, ir jeigu manai, kad tavo staugimas ir pavydo scenos sukels man gailestį, tai labai klysti. Visa tai yra nepakenčiama ir neatleistina. Tu iš tikrųjų nori žinoti, kodėl pasilieku Paryžiuje? Gerai. „Turbūt susiradai vyrą, kuris tau patinka labiau, negu..." Nuostabu, mano brangusis Holmsai! Spėk, kur aš jį susiradau? Gatvėje. Slampinėdama po Sen Žermeno bulvarą, apžiūrinėdama knygynų vitrinas. Eidama nuo vieno lango prie kito pastebėjau, kad mane seka kažkoks jaunuolis. Man jis patiko. Labai tamsaus gymio, gelsvai rudos veido spalvos, romėniškų bruožų, mano ūgio. Prie ketvirto lango jis užkalbino mane nenusakoma prancūzų kalba, ištardamas visas netariamas „e". *Ma lei è italiano.** Atspėjau. Jis buvo sužavėtas. *Parla italiano?*** Ir jis ėmė reikšti savo susižavėjimą tobula Toskanos tarme.

Aš pasižiūrėjau į jį. Pagaliau, kodėl gi ne? Žmogus, kurį matai pirmą kartą ir nieko apie jį nežinai – patraukli idėja. Visiškai svetimi žmonės, po akimirkos tampantys artimiausiais pasaulyje. Be to, jis toks gražuolis. *„Vorrei e non vorrei****, – pasakiau aš. Bet jis niekada nebuvo girdėjęs Mocarto, tiktai Pučinį, todėl perėjau prie reikalo. – Gerai." Mes išsikvietėme taksi ir nuvažiavome į mažą viešbutuką prie Botanikos sodo. Kambariai valandai. Lova, kėdė, spinta, prausyklė su skardine kriaukle, ąsočiu, stovas rankšluosčiui ir bidė. Skurdi aplinka, bet tokia irgi turi savotiško žavesio. *„Dunque"*****, – pasakiau aš. Taksi aš neleidau jam prie manęs prisiliesti. Jis šoko ant manęs sukandęs dantis, lyg būtų norėjęs sudraskyti. Aš užsimerkiau, kaip krikščionių kankinė, pamačiusi liūtą. Kankinimai keistai jaudina. Kai jauti skausmą, pažeminimą, kai tavim naudojasi, kaip kilimė-

* Bet jūs italas! *(it.).*
** Jūs mokate itališkai? *(it.).*
*** Noriu ir nenoriu *(it.).* Citata iš Mozarto operos „Don Žuanas".
**** Na ir *(it.).*

liu prie durų – nežinau kodėl, bet man tai patinka. Be to, kilimėlis naudojasi tuo, kas naudojasi juo. Ne taip viskas paprasta. Jis ką tik sugrįžęs iš atostogų prie Viduržemio jūros ir jo kūnas visas rudas ir nugludintas saulės. Atrodė visiškas laukinis, raudonodis indėnas. Ir elgėsi kaip tikras laukinis. Žymės nuo jo įkandimų man ant kaklo iki šiol neužgijo. Nežinau, kiek dienų dabar turėsiu vaikščioti su šaliku. Kur aš mačiau skulptūrą, kur pavaizduotas Marsijas, kai jam lupa odą? Toks buvo jo veidas. Aš suleidau nagus jam į ranką iki kraujo. Po to paklausiau vardo. Jo vardas – Frančeskas Alegris, ir jis yra aviacijos inžinierius iš Sienos, o jo tėvas – universiteto medicinos profesorius. Kaip keista, kad įdegęs laukinis projektuoja lėktuvų variklius ir turi tėvą profesorių! Rytoj vėl su juo susitiksiu. Taigi dabar tu jau žinai, Valteri, kodėl aš persigalvojau važiuoti į Madridą. Daugiau tokių laiškų man nesiųsk.

L.

* * *

Mardžorė grįžo į Čemfordą traukiniu, kuris išvyksta dvylika po trijų. Jai atvažiavus nustojo lyti. Kalvos kitapus pievos buvo apšviestos saulės ir tartum švytėjo pilkšvų ir tamsiai mėlynų debesų fone. Ant šakų kabėjo lietaus lašai ir kiekvienos gėlės taurelė buvo sklidina vandens. Drėgna žemė skleidė vėsų, gardų kvapą, čiulbėjo paukščiai. Kai ji ėjo pro nukarusias didžiulio pašlaitėje augančio ąžuolo šakas, vėjo šuoras staiga apipurkštė jai veidą šaltais purslais. Mardžorė nusijuokė iš pasitenkinimo.

Namie nieko nebuvo. Kambarinė buvo išėjusi ir turėjo grįžti tik vėlai vakare. Tuščių kambarių tyloje tvyrojo kažkoks krištolinis, muzikinis skaidrumas. Vienatvė pasitiko ją draugiškai ir

maloniai. Ji vaikščiojo po kambarius ant pirštų galų, tarsi būtų bijojusi pažadinti miegantį vaiką.

Mardžorė išsivirė puodelį arbatos, mažais gurkšneliais išgėrė, suvalgė sausainį, užsidegė cigaretę. Sausainio ir arbatos skonis, tabako aromatas atrodė kaip niekada malonūs ir tarsi pirmą kartą pajausti.

Ji paslinko krėslą prie lango ir atsisėdusi ėmė žiūrėti į pievą ir švytinčias kalvas audroto dangaus fone. Ji prisiminė tokią pat dieną, kai jie gyveno Berkšyre. Saulės šviesa, ypač ryški tamsoje; šviečianti ir persimainiusi žemė. Jiedu su Valteriu sėdėjo prie atviro lango. Tada jis ją dar mylėjo. Ir vis dėlto dabar ji laimingesnė, daug laimingesnė. Ji nesigaili nieko, kas buvo. Kentėjimas buvo būtinas. Tai buvo debesis, kurio fone dar ryškiau sušvito jos dabartinė palaima. Tamsus debesis, bet koks jis dabar atrodo tolimas ir keistai nereikšmingas! Ir ta kita, laimės šviesa, iki pasirodant debesiui – ir ji buvo mažytė ir nutolusi, kaip atspindys kreivame veidrodyje. „Vargšas Valteris!“ – pagalvojo ji ir pajuto jam atsainų gailestį. Ieškodamas laimės tapo toks nelaimingas. Kaip sako ponia Kvorlz – laimė yra šalutinis produktas. Ji teisi. „Laimė. Laimė“, – pakartojo Mardžorė pati sau. Juodų debesų fone žėrėjo smaragdinės, žalsvai auksinės kalvos. Laimė, grožis ir gerumas. „Viešpaties ramybė, – sušnibždėjo ji, – protu nesuvokiama Viešpaties ramybė. Ramybė, ramybė, ramybė...“

Jai atrodė, kad ji tirpsta toje žalioje ir auksinėje ramumoje, grimzta ir susigeria į ją, susiliedama su ja į visumą: tyla sruvo į tylą, ją supančio pasaulio rimtis virto jos sielos rimtimi. Sujudintas, sudrumstas gyvenimo vanduo pamažu skaidrėjo, o viskas, kas jį temdė – pasaulio triukšmas ir šurmulys, visi rūpes-

čiai, troškimai ir jausmai, – kaip drumzlės sėdo ant dugno, labai lėtai ir be garso leidosi žemyn ir dingo iš akių. Drumstas vanduo darėsi vis švaresnis, vis skaidresnis. Už to pamažu nykstančio rūko buvo tikrovė, Dievas. Tai buvo lėtas, laipsniškas apreiškimas. „Ramybė, ramybė“, – kartojo ji sau; ir paskutinieji raibuliai, nuvilniję jos gyvenimo paviršiumi, dingo tolumoje, paskutinės kasdieninio gyvenimo drumzlės nusėdo visiškoje tyloje. „Ramybė, ramybė.“ Ji nieko netroško, niekas jai neberūpėjo. Kadaise purvinas vanduo dabar buvo visiškai tyras, tyresnis už krištolą, dar labiau perregimas negu oras; rūkas išsisklaidė ir atsiskleidė tikrovė. Tai buvo nuostabi tuštuma, niekas. Niekas – vienintelis tobulumas, vienintelis absoliutas. Begalinis ir amžinas niekas. Apreiškimas įvyko.

Spragtelėjusi lauko durų spyna ir žingsniai koridoriuje sugrąžino Mardžorę į tikrovę. Nenoriai ir kone su skausmu ji išniro iš savo dieviškos tuštumos gelmių; jos siela vėl išplaukė į sąmonės paviršių. Saulės šviesa ant kalvų buvo sodresnė, debesys pakilo aukštyn ir dangus buvo blyškiai žalsvai melsvas, kaip vanduo. Vakarėjo. Jos kojos nutirpo. Matyt, bus išsėdėjusi taip kelias valandas.

– Valteri? – atsiliepė ji į triukšmą koridoriuje.

Jis atsiliepė jai apmirusiu, užgesusiu balsu. „Kodėl jis toks nelaimingas?“ – pagalvojo ji, bet tarsi iš kokios tolybės ir netgi kiek apmaudžiai. Jai buvo apmaudu, kad jis jai trukdo, nutraukia jos mintis, kad jis tiesiog čia būna. Valteris įėjo į kambarį, ir ji pamatė, kad jo veidas labai išblyškęs, o po akimis tamsūs ratilai.

– Kas atsitiko? – paklausė ji beveik prieš savo valią. Kuo labiau ji artėjo prie Valterio, tuo labiau tolo nuo įstabios Dievo tuštumos. – Tu prastai atrodai.

– Nieko neatsitiko, – atsakė jis. – Aš tik labai pavargęs, ir tiek. – Važiuodamas traukiniu jis vėl ir vėl skaitė Lusi laišką, kol beveik išmoko jį atmintinai. Vaizduotė prikurdavo tai, ką buvo nutylėję žodžiai. Jis matė tą nykų mebliuotą kambarį, matė įdegusį italo kūną šalia jos baltumo, matė sukąstus jo dantis ir veidą, kaip kankinamo Marsijaus, ir pačios Lusi veidą su gerai pažįstama jam išraiška – griežtą, įsitempusį ir kenčiantį, lyg aukščiausia palaimos akimirka būtų tokia didelė ir sudėtinga tiesa, kurią galima suvokti tik nepaprastai susikaupus.

„Aha, – pagalvojo Mardžorė, – jis sako, kad nieko neatsitiko." Labai gerai. Vadinasi, jai nebėra ko rūpintis.

– Vargšas Valteris! – pasakė ji garsiai ir užjaučiamai nusišypsojo. Jis nereikalavo iš jos dėmesio ar užuojautos ir ji nebejautė jam pykčio. – Vargšas Valteris!

Valteris pasižiūrėjo į ją ir nusisuko. Jam nereikia gailesčio. Bent jau ne tokio išdidaus angeliško gailesčio, tuo labiau iš Mardžorės. Kartą jis jai leido pasigailėti savęs. Prisiminęs tai, visas pašiurpo iš gėdos. Daugiau niekada to nebus. Jis nuėjo į savo kambarį.

Mardžorė girdėjo, kaip jis užlipo laiptais ir trinktelėjo durimis.

„Ir vis dėlto, – pagalvojo ji, nenorom rūpindamasi, – kažkas negerai, kažkas jį itin smarkiai įskaudino. Gal man reikia nueiti pas jį ir pasižiūrėti, ką jis veikia?"

Bet ji nenuėjo. Sėdėjo toliau, visai nekrutėdama, sąmoningai užmiršusi apie jį. Saujelė nuosėdų, kurias išjudino Valterio atėjimas, greitai vėl nusileido į dugną. Per bedvasę transo tuštumą jos dvasia dar kartą lėtai nugrimzdo į Dievą, į tobulą absoliutą, į beribį ir amžiną nieką. Laikas bėgo. Vėlyva popietė virto vasaros prietema, o prietema pamažu perėjo į tamsą.

Dešimtą valandą grįžo kambarinė Deizė.

– Sėdite tamsoje, ponia? – paklausė ji žvilgtelėjusi į svetainę. Ji įjungė šviesą. Mardžorė krūptelėjo. Akinanti šviesa staiga nušvietė visas ją supančio materialaus pasaulio detales. Dievas dingo kaip sprogęs muilo burbulas. Deizė pamatė, kad stalas nepadengtas.

– Tai ką, jūs nevalgėte vakarienės? – pasibaisėjusi suriko ji.

– Tikrai, – tarė Mardžorė. – Visai pamiršau apie vakarienę.

– O ponas Bidleikas? – su priekaištu paklausė Deizė. – Ak, vargšelis, jis turbūt peralkęs.

Ir ji nubėgo į virtuvę šaltos mėsos ir raugintų agurkų.

Viršuje, savo kambaryje, Valteris gulėjo ant lovos įsikniaubęs į pagalves.

XXXI SKYRIUS

Kryžiažodžio klausimas privertė poną Kvorlzą dirstelti į septynioliktą Britų enciklopedijos tomą. Tuščio smalsumo vedamas jis vertė puslapį po puslapio. Jis sužinojo, kad dvaro rūmų valdytojas, pavyzdžiui, nešioja baltą lazdą ir auksinį arba brangakmeniais nusagstytą raktą. Žodis „loterija“ neturi tikslaus paaiškinimo, bet Neronas duodavo išlošti namus ir vergus, o Heliogabalo loterijos būdavo su absurdo elementais – vienas bilietas išlošdavo auksinę vazą, o kitas – šešias muses. Respublikonas Piknis B. S. Pinčbekas 1873 metais buvo Luizianos valstijos gubernatorius. Norint nusakyti, kas yra lyra, reikia palyginti ją su jai gimininga arfa ir gitara. Madeiros šiaurės tarpekliuose galima matyti atsivėrusius stambios kristalinės uolienos, eseksito, klodus. Magija gali būti ir juodoji. Žemės magnetizmas turi ilgą istoriją. Jis buvo ką tik pradėjęs skaityti apie serą Džoną Blandelį Meiplį, baronetą (1845–1903), kurio tėvas Džonas Meiplis (m. 1900) turėjo nedidelę baldų krautuvę Totenhem Kort gatvėje. Bet atėjo kambarinė ir pranešė, kad jį nori pamatyti kažkokia jauna dama.

– Jauna dama? – perklausė jis nustebęs, nusiimdamas pensnė.

– Taip, tai aš, – pasigirdo pažįstamas balsas ir, pastūmusi į šalį kambarinę, į kambarį įlėkė Gladisė.

Pamatęs ją ponas Kvorlzas pajuto kažką negera. Jis atsistojo.

– Galite eiti, – oriai pasakė jis kambarinei. Ta išėjo. – Mano mielas vaikeli! – Jis paėmė Gladisės ranką. – Koks siurprizas!

– Kurgi ne – malonus siurprizas! – sarkastiškai atsakė ji. – Jaudindamasi ji visada kalbėdavo prastakalbe. Gladisė atsisėdo, tikriau sakant, ryžtingai ir sunkiai klestelėjo ant kėdės. „Aš jau čia, – tarytum sakė jos poza, – ir niekur iš čia nesitrauksiu." Arba gal net: „Nesitrauksiu, nors pasiusk."

– Iš tikrųjų malonus, – saldžiu balsu atsakė ponas Kvorlzas, kad ką nors pasakytų. „Koks siaubas, – galvojo jis. – Ko jai prireikė? Ir kaip man dabar reikės ją išprašyti?" Jeigu iškils klausimas, jis pasakys, kad išsikvietė ją skubiai ką nors atspausdinti. – Bet labai netikėtas, – pridūrė jis.

– Aš manau. – Ji sučiaupė lūpas ir pasižiūrėjo į jį tokiu žvilgsniu, kuris Kvorlzui visiškai nepatiko. Atrodė, kad ji kažko laukia. Bet ko?

– Man iš tiesų malonu jus matyti, – tęsė jis.

– Eikit sau! – nusijuokė ji grėsmingai.

Ponas Kvorlzas išsigandęs žiūrėjo į ją. Jis tiesiog jos nekentė. Jam buvo keista, kad jis kažkada galėjo jos geisti.

– Iš tikrųjų malonu, – pakartojo jis dar oriau. Svarbiausia išlaikyti orumą ir pranašumą. – Bet...

– Bet... – pakartojo jinai.

– Bet, manau, kad pasielgėte kiek neapdairiai atvažiuodama čia.

– Jis mat galvoja, kad aš pasielgiau neapdairiai, – pasakė Gladisė, tarytum kreipdamasi į trečią asmenį.

– Jau nekalbant apie tai, kad be jokio reikalo.

– Čia jau aš pati sprendžiu.

– Pagaliau jūs puikiai žinote, kad jeigu norėjote mane pama-

tyti, jums reikėjo parašyti ir aš būčiau tuojau pat atvažiavęs. Tai kam rizikuoti ir važiuoti pačiai? – Jis laukė. Tačiau Gladisė tylėjo, tik nuožmiai spoksojo į jį savo žaliomis akimis, o jos suspaustų lūpų šypsnys slėpė nežinia kokias pavojingas mintis ir jausmus. – Aš tikrai jumis nepatenkintas. – Ponas Kvorlzas priekaištaudavo labai iš aukšto ir įtaigiai, bet geraširdiškai – visada geraširdiškai.

Gladisė atmetė galvą ir trumpai, šaižiai kaip hiena nusijuokė.

Ponas Kvorlzas sutriko. Bet neprarado orumo.

– Galite juoktis, – pasakė jis. – Bet aš kalbu rimtai. Jūs neturėjote teisės čia atvažiuoti. Puikiai žinojote, kaip svarbu, kad niekas nieko neįtartų. Ypač čia – čia, mano namuose. Jūs tai žinojote.

– Taip, žinojau, – pritarė Gladisė piktai linguodama galvą. – Kaip tik dėl to ir atvažiavau. – Ji kurį laiką tylėjo. Bet įaudrinti jausmai neleido jai ilgai tylėti. – Nes aš žinojau, kad jūs drebinat kinkas, – tęsė ji. – Drebinat kinkas, kad žmonės nesužinotų, kas esat iš tikrųjų. Senas šlykštus paršas! – Ir staiga iš įsiūčio netekusi savitvardos, pašoko ant kojų ir puolė prie pono Kvorlzo taip grėsmingai, kad jis pasitraukė atatupstas. Bet ji apibėrė jį tik žodžiais. – Pasipūtęs kaip koks Velso princas! O merginą vedžiojate valgyti į užkandinę. Visus tik barat, pikčiau už kunigą, o pats kaip senas mėšlinas paršas! Taip, senas mėšlinas paršas. Jis atseit myli mane! Aš žinau, kas čia per meilė. Mergina su jumis viename taksi saugiai nenuvažiuos. Tikrai ne. Šlykštus gyvulys! Net...

– Ką jūs, ką jūs! – atgavęs žadą po šoko ir išgąstingos nuostabos ėmė protestuoti ponas Kvorlzas. Siaubingas, negirdėtas dalykas. Jis jautėsi sutriuškintas, sugėdintas, suniokotas.

– Ką jūs, ką jūs! – pamėgdžiojo jinai. – Net teatre padorių bilietų negalit nupirkti. O kai malonumą pajusti – tai pats pirmas! O Dieve! Šlykštus senas kuilys! Ir dar vaizduoja, kad moterys dėl jo iš proto kraustosi, kaip dėl Rudolfo Valentino. Kurgi ne! Pasižiūrėkite į veidrodį. Snukis kaip raudonas kiaušinis.

– Kas per posakiai!

– Ir su tokiu snukiu jis dar pliurpia apie meilę! – lojo ji toliau dar spigesniu balsu. – Su tokiu kiaulišku snukiu! Nieko geresnio merginai negalėjo padovanoti kaip tik seną sušiktą laikrodį ir auskarus su netikrais akmenimis, juvelyras man pasakė, kad netikri. O dabar dar gražiausia – aš laukiuosi vaiko!

– Vaiko? – nepatikliai pakartojo ponas Kvorlzas, jausdamas, kad pildosi jo giliausia ir baisiausia nuojauta. – Negali būti!

– Taip, vaiko! – užriko Gladisė trepteldama koja. – Ar negirdit, ką sakau, senas kvaily? Vaiko. Dėl to ir atvažiavau. Ir neišeisiu iš čia, kol...

Tą pačią akimirką iš sodo pro stiklines duris įėjo ponia Kvorlz. Ji ką tik buvo pas Mardžorę ir atėjo pranešti Sidniui, kad pakvietė jaunąją porą šiandien vakarienei.

– Ak, atsiprašau, – pasakė ji, stabteldama ant slenksčio.

Akimirką buvo tylu. Paskui, kreipdamasi dabar jau į ponią Kvorlz, Gladisė vėl ėmė lieti savo įniršį. Po penkių minučių ji nesuvaldomai raudojo, o ponia Kvorlz mėgino ją nuraminti. Pasinaudojęs proga Sidnis išsmuko iš kambario. Kai pasigirdo gongas, kviečiantis priešpiečių, jis paprašė perduoti, kad labai blogai jaučiasi ir prašo atnešti jam į kambarį du minkštai virtus kiaušinius, skrebučių su sviestu ir kompoto.

Tuo metu kabinete pasilenkusi prie Gladisės ponia Kvorlz vis kartojo, glostydama jai petį:

– Nurimkite. Nereikia verkti. – „Vargšė mergaitė, – galvojo ji. – O kokie baisūs kvepalai. Kaip Sidnis galėjo? Ir vis dėlto vargšė mergaitė, vargšė mergaitė.“ – Neverkite. Suimkite save į rankas. Viskas bus gerai.

Gladisės raudojimas pamažu nurimo. Ramiu balsu ponia Kvorlz vis dar guodė. Mergina klausėsi. Paskui staiga pašoko. Nuo ašarų dėmėm išpiltas veidas buvo pilnas paniekos.

– Gana, užsičiaupkit! – tulžingai metė jinai. – Užsičiaupkit! Kuo jūs mane laikot? Vaiku? Ką čia suokiat? Dantis man užkalbinėjat? Kad aš nieko nereikalaučiau! Plepalais norit užkišti. Būk gera mergytė, ar ne? Nieko, žinokit, neišeis. Išgrauš. Ir jūs tą labai greit pamatysit.

Ir sulig tais žodžiais ji išlėkė iš kambario į sodą ir dingo iš akių.

XXXII SKYRIUS

Mažame savo namelyje akligatvio gale Elinora buvo viena. Tolimas gatvės ūžimas švelniai glamonėjo šiltą tylą. Dubenėlis su motinos aromatinėmis žolelėmis pripildė orą nesuskaičiuojamų vaikystės prisiminimų. Ji merkė į vazą rožes: didžiules baltas rožes, tarsi iš minkšto porceliano išlankstytais žiedlapiais, oranžines tarsi sustingdytos liepsnos liežuviai. Netikėtai suskambo kurantai ant židinio ir išmušė aštuonis kartus; darnus jų gaudesys pamažėle liūdnai tilo, traukdamasis į nebūtį, kaip muzika nuplaukiančiame laive. Pusė keturių. Šeštą turi ateiti Everardas. Jiedu išgers kokteilio, uoliai aiškino ji sau, paskui važiuos pietauti ir į teatrą. Eilinis vakaras, kaip ir visi kiti vakarai. Ji kartojo visa tai sau, giliai širdyje nujausdama, kad šitas vakaras nė iš tolo nebus panašus į ankstesnius, kad jis bus svarbus ir lemiamas. Ji turės apsispręsti, turės pasirinkti. Bet ji nenori rinktis. Štai kodėl stengėsi įtikinti save, kad šitas vakaras bus toks kaip visi, su tokiais pat pasilinksminimais kaip visada. Tai buvo tarsi lavono dangstymas gėlėmis. Kalnais gėlių. Tačiau lavonas vis tiek buvo čia, nors ir apdangstytas lelijomis. Ir pasirinkti reikės, nepaisant pietų pas Ketnerį ir spektaklio teatre.

Atsidususi ji pakėlė abiem rankomis sunkią vazą ir buvo benešanti ant židinio, bet staiga pasigirdo garsus beldimas į duris.

Elinora taip krūptelėjo, kad vos neišmetė naštos ant grindų. Baimė nepraėjo net po to, kai ji atsipeikėjo iš išgąsčio. Visada, kai ji būdavo viena namie ir kas nors pabelsdavo į duris, jos širdis imdavo daužytis. Mintis, kad ten kažkas stovi, laukia, klausosi, kažkas nepažįstamas, gal net priešas (Elinoros vaizduotėje knibždėte knibždėjo iš už kampo spoksantys klaikūs plaukuoti veidai, grėsmingai pakeltos rankos su peiliais, vėzdais ir pistoletais), arba maniakas, kuris klausosi garsų viduje, laukdamas, laukdamas kaip voras, kada jinai jam atidarys – ta mintis jai buvo košmariška, siaubinga. Beldimas pasikartojo. Pastačiusi vazą ji pirštų galais, imdamasi begalės atsargumo priemonių, nustypčiojo prie lango ir atitraukusi užuolaidėlę dirstelėjo į lauką. Būdavo dienų, kai ji jausdavosi itin nesaugi ir nedrįsdavo net to padaryti, tik sėdėdavo tyliai, vildamasi, kad lauke nesigirdės, kaip tuksi jos širdis, kol beldėjas, netekęs kantrybės, nueidavo šalin. Kai kitą dieną atėjęs Selfridžo pasiuntinukas imdavo atsiprašinėti už pavėluotą siuntą, iš nesmagumo ji neturėdavo kur dingti. „Vakar buvau atėjęs, bet niekas neįleido.“ Elinorai būdavo gėda už save pačią ir tą apsikvailinusį pasiuntinuką. Bet kitą kartą likusi viena ir kamuojama nerimo ji padarydavo lygiai tą patį.

Šiandien ji buvo neįprastai narsi; išdrįso pažvelgti į priešą – bent jau tiek, kiek buvo galima įžiūrėti iš šono. Pilkos kelnės ir alkūnė – tiek tepakliuvo į jos akiplotį. Tuo metu kelnėta koja žengė žingsnį atgal ir pasimatė visas lietpaltis, juoda skrybėlė ir – sulig galvos pasukimu – Spendrelio veidas. Ji pribėgo prie durų ir atidarė.

– Spendreli! – šūktelėjo ji, nes jis jau buvo pasisukęs eiti. Spendrelis sugrįžo ir kilstelėjo skrybėlę. Jie paspaudė vienas

kitam ranką. – Atleiskite, – tarė ji. – Aš buvau viena. Maniau, kad čia mažių mažiausiai žmogžudys. Paskui žvilgtelėjau pro užuolaidą ir pamačiau, kad čia jūs.

Spendrelis trumpai ir tyliai nusijuokė.

– O gal vis dėlto žmogžudys, nors ir aš? – Ir jis užsimojo savo lenkta lazda – neva žaismingai, bet būtent taip, kaip ji įsivaizduodavo darant žmogžudį. Elinorai pasidarė negera.

Ji nusijuokė, norėdama nuslėpti savo baimę, bet nusprendė nekviesti Spendrelio į vidų. Stovėdama ant slenksčio ji jautėsi saugesnė.

– Ir vis dėlto, – pasakė ji, geriau būti nužudytai pažįstamo, negu visai svetimo žmogaus.

– Argi? – Jis pasižiūrėjo į ją. Jo lūpų, primenančių randą, kampučiai suvirpėjo ir veide pasirodė savotiška šypsena. – Tik moteris gali galvoti apie tokias subtilybes. Bet jeigu jūs kada nors pageidautumėte, kad jums perpjautų gerklę draugiška ranka...

– Ką jūs kalbate, Spendreli! – pasipiktino ji ir dar kartą pasidžiaugė, kad jis stovi prie slenksčio, o ne viduje.

– ...tai nedelsdama kvieskite mane. Kad ir kur būčiau, – patikino jis pridėjęs ranką prie širdies, – aš beregint atsidursiu prie jūsų kojų. Arba, teisingiau pasakius, prie jūsų gerklės. – Jis sumušė kulnais ir nusilenkė. – Sakykite, – tęsė jis jau kitokiu tonu, – kur galėčiau rasti Filipą? Norėjau pakviesti jį šiandien pietų. Pas Sbisą. Aš pakviesčiau ir jus. Bet tai grynai vyriška kompanija.

Ji padėkojo jam.

– Aš vis tiek negalėčiau dalyvauti. O Filipas išvažiavęs į kaimą aplankyti motinos. Jis grįš tiktai į Tolio koncertą Kvins Ho-

le. Beje, po koncerto žadėjo užsukti pas Sbisą pasimatyti su pažįstamais. Ten galėsite jį sutikti. Bet tai bus vėlai.

– Geriau vėliau, negu niekada. Ar bent jau, – jis vėl nusijuokė savo begarsiu juoku, – to nepagrįstai tikimasi iš draugų. Nepagrįstos viltys! Bet, tiesą sakant, priežodį reikėtų pakeisti. Geriau niekada, negu anksti.

– Tai kam kviesti žmones pietų?

Spendrelis patraukė pečiais.

– Įprotis, – paaiškino jis. – Be to, kai aš juos kviečiu, jiems tenka patiems už save susimokėti.

Jie abu pradėjo juoktis. Staiga garsus skambutis privertė juos atsisukti. Telegramų išvežiotojas su raudonu dviračiu lėkė pro arklides prie jų.

– Kvorlz? – paklausė jis nušokdamas nuo dviračio.

Elinora paėmė telegramą. Šypsena dingo iš jos veido.

– Atsakymo nebus.

Elinora žiūrėjo į telegramą, lyg ši būtų parašyta nežinoma kalba, kurios neįmanoma suprasti. Ji žvilgtelėjo į laikrodį ant rankos, paskui vėl į suglamžytą lapą.

– Ar galite man padėti? – galiausiai paklausė ji pasisukdama į Spendrelį.

– Mielu noru.

– Mano vaikas susirgo, – paaiškino ji. – Jie nori, kad aš atvažiuočiau. Jeigu paskubėčiau (ji vėl pasižiūrėjo į laikrodį), tai suspėčiau į septyniolika po keturių išvažiuojantį traukinį iš Justono stoties. Bet daugiau nieko nebespėsiu padaryti. Gal galėtumėt paskambinti Everardui Vebliui ir pasakyti, kad negalėsiu šiandien su juo pietauti? – „Tai įspėjimas, – pagalvojo ji, – likimas man draudžia.“ – Iki šeštos valandos. Į jo kontorą.

– Iki šeštos valandos, – lėtai pakartojo jis. – Į jo kontorą. Gerai.

– Bėgu, – pasakė ji duodama jam ranką.

– Galiu surasti jums taksi, kol apsirengsite.

Ji padėkojo jam. Spendrelis nuskubėjo gatve tolyn. „Likimas draudžia“, – pakartoji ji sau, dėdamasi skrybėlę priešais venecijietišką veidrodį svetainėje. Likimas pasirinko už ją. Tai buvo palengvėjimas ir nusivylimas tuo pačiu metu. Tačiau pasirinkimas padarytas, mąstė jinai, vargšo mažylio Filo sąskaita. Ji spėliojo, kas jam galėjo atsitikti. Motinos atsiųsta telegrama, – tokia būdinga jai, kad vien pagalvojusi apie tai Elinora nusišypsojo, – nepaaiškino nieko: „FILIPAS SERGA NORS NEPAVOJINGAI SIŪLAU GRĮŽTI NAMO MAMA“.

Ji prisiminė, koks nervingas ir nesukalbamas paskutiniu metu buvo berniukas, kaip greitai pavargdavo. Ji papriekaištavo sau, kad laiku neatkreipė dėmesio į prasidedančią vaiko ligą. Štai ji ir išlindo. Greičiausiai gripas. „Aš turėjau labiau juo rūpintis“, – kartojo ji. Brūkštelėjo laiškelį vyrui: „Palieku telegramą, iš kurios suprasi, kodėl taip staiga išvažiavau. Atvažiuok į Gatendeną rytoj rytą“. Kur jį padėti, kad Filipas įėjęs iš karto pamatytų? Gal atremti į laikrodį ant židinio? Bet ar jam svarbu bus sužinoti laiką? Gal tada ant stalo? Ne, reikia prisegti prie širmos, taip bus geriausia! Čia negalės nepastebėti. Ji užbėgo laiptais į viršų smeigtuko. Ant Filipo stalo pamatė pundą raktų. Paėmė juos ir suraukė kaktą. „Tas žioplys pamiršo raktus. Kaipgi jis vakare įeis?“ Privažiuojančio prie namo taksi garsai pakišo mintį. Ji nuskubėjo žemyn, prisegė laiškelį prie širmos ir išbėgo į lauką. Spendrelis stovėjo prie taksi durų.

– Aš jums labai dėkinga, – pasakė ji. – Bet noriu dar truputį

jus pavarginti. – Ji ištiesė jam raktus. – Kai šį vakarą pamatysite Filipą, perduokite jam raktus ir mano linkėjimus ir pasakykite jam nuo manęs, kad jis žioplys. Nebūtų įėjęs į namus. – Spendrelis tylėdamas paėmė raktus. – Ir pasakykite jam, kodėl išvažiavau ir kad laukiu jo rytoj rytą. – Ji įlipo į taksi. – Nepamirškite paskambinti Vebliui. Iki šešių. Šeštą jis turėjo atvažiuoti čia.

– Čia? – paklausė jis staiga susidomėjęs, ir tai Elinorą šiek tiek sutrikdė ir įžeidė. Nejaugi jis kažką įsivaizdavo, drįso pamanyti?..

– Taip, čia, – trumpai linktelėjo ji.

– Aš neužmiršiu, – pabrėždamas žodžius pasakė jis, ir jo veide vis dar buvo tokia išraiška, lyg tie paprasti žodžiai būtų turėję kokią slaptą prasmę.

– Ačiū, – pasakė Elinora šaltai. – O dabar turiu skubėti. – Ji pasakė taksistui adresą. Taksi pravažiavo arklides, išlindo pro arką, pasuko į šoną ir dingo iš akių.

Spendrelis lėtai nuėjo Haid Parko link. Iš telefono automato būdelės jis paskambino Ilidžui.

* * *

Everardas Veblis vaikščiodamas po kambarį diktavo mašininkei. Sėdėdamas jis nemokėjo dirbti.

– Kaip žmonės gali rašyti pririšti prie kėdės diena iš dienos, metai iš metų? – Jis negalėjo to suprasti. – Kai sėdžiu ant kėdės arba guliu lovoje, aš pasidarau kaip tas baldas, prie kurio esu prisišliejęs – tiktai medis ir apmušalai. Mano protas neveikia, jeigu raumenys nejuda.

Tomis dienomis, kai susikaupdavo itin daug laiškų, kai rei-

kėdavo diktuoti straipsnius, kurti kalbas, Everardo darbo diena virsdavo aštuonias valandas trunkančiu pasivaikščiojimu. Tą jo diktavimo metodą sekretorės buvo praminusios vaidinimu „Liūtas narve". Dabar jis irgi vaidino liūtą – neramų liūtą, prieš pat šėrimą, žingsniuojantį nuo vienos iki kitos sienos po savo erdvų, tuščią kabinetą.

– Neužmirškite, – kalbėjo jis, susiraukęs žiūrėdamas į pilką kilimą, sekretorei marginant pieštuku sąsiuvinį stenografiniais ženklais, – neužmirškite, kad visais klausimais paskutinis žodis priklauso man ir kol aš esu Laisvųjų Britų sąjungos vadas, bet koks mėginimas pažeisti tvarką bus nedelsiant ir negailestingai užgniaužtas. Jūsų ir t.t. – Jis nutilo ir iš tos vietos, kur užsibaigė jo mintis ir liūto žingsniavimas, sugrįžęs prie stalo peržiūrėjo paskleistus ant jo popierius.

– Atrodo, viskas, – pasakė jis ir pasižiūrėjo į laikrodį. Buvo be penkiolikos šešios. – Likusius laiškus paruoškite man rytojaus rytui. Aš juos rytoj pasirašysiu. – Jis pasiėmė skrybėlę nuo kabyklos. – Gero vakaro. – Ir trinktelėjęs durimis pasileido žemyn, peršokdamas po du laiptelius. Lauke jo laukė automobilis su vairuotoju. Tai buvo galingas automobilis (Everardas mėgo pašėlusį greitį) atviru viršumi, nes jis taip pat mėgo galynėtis su orais ir greito važiavimo sukeltu vėju. Užpakalinė atviro automobilio dalis buvo uždengta neperšlampamu gaubtu, tad sėdėti galima buvo tiktai priekyje. – Šiandien man jūsų nebereikės, – pasakė jis vairuotojui, sėsdamas prie vairo. – Jūs laisvas.

Jis užvedė variklį, įjungė pavarą ir mašina šoko iš vietos. Trijų litrų talpos cilindruose buvo įkalinta keletas tuzinų arklių. Jis mėgo išnaudoti jų pajėgumą iki galo. Lėkti visu greičiu pirmyn, o likus žingsniui iki artėjančios katastrofos – staiga

nuspausti stabdžius. Toks buvo Everardo važiavimo stilius. Važinėti su Everardu po miestą buvo gal net per daug linksma. Paskutinį kartą važiuodama su juo Elinora pareiškė:

– Aš nebijau mirties, bet tikrai nenoriu likusį gyvenimą praleisti su abiejų kojų protezais ir sulaužyta nosimi.

– Su manimi jums nieko neatsitiks, – nusijuokė jis, – man avarijų nebūna.

– Jums tokie dalykai negresia? – pasišaipė ji.

– Galima sakyti ir taip, – atsakė jis ir taip užgulė stabdžius, kad ji turėjo įsitverti ranktūrių, kad neišlėktų per priekinį stiklą.

– Debilas! – suriko jis senyvam džentelmenui, kuris kaip višta trypčiodamas viduryje gatvės vos nepalindo po Everardo mašinos ratais. – Galite sakyti ir taip, – ir automobilis šoko į priekį su tokia jėga, kad Elinora kone prisiplojo prie sėdynės atkaltės. – Man avarijų nebūna. Aš pats savo laimės kalvis.

Prisimindamas tą incidentą Everardas šypsodamasis važiavo Oksfordo gatve. Prekių furgonas užtvėrė jam kelią. Seniai laikas uždrausti važinėti mieste arkliais. „Arba jūs būsite su manimi, – pasakys jis jai, – o tai reiškia, kad jums teks galiausiai iškelti visa tai į viešumą – palikti Filipą ar pereiti pas mane (mat jis ketino būti sąžiningas: jokio slapstymosi ir melo) – arba..." Tuo metu atsirado proga aplenkti furgoną. Jis paspaudė akseleratorių ir automobilis šovė iš pradžių į dešinę, paskui, prieš pat seno ir kantriai risnojančio kuino nosį, vėl į kairę. „Arba mes daugiau nebesusitiksime." Tai bus ultimatumas. Žiaurus ultimatumas. Everardas nemėgsta santykių, kurie yra nei šiokie, nei tokie. Kad ir nemalonu, bet geriau žinoti aiškią tiesą, o ne guostis viltinga ir palaiminga nežinomybe. O šiuo atveju nežinomybė anaiptol nėra palaiminga. Prie Oksfordo aikš-

tės policininkas iškėlė ranką. Buvo be septynių šešios. Ji per daug priekabiai žiūri į tuos naujoviškus pastatus, galvojo jis, dairydamasis aplink. Everardo visai neerzino įmantrus šiuolaikinių prekybos centrų barokas. Labai energingas ir išraiškingas stilius; dideli, brangūs pastatai simbolizuoja progresą.

– Bet jie tokie vulgarūs, kad net bloga! – prieštaravo jinai.

– Kol esi gyvas, – atsakė jis, – sunku nebūti vulgariam. Jums nepatinka, kaip tie žmonės atlieka savo darbą. Sutinku: atlikinėti darbą visada vulgaru.

Jos grynai vartotojiška psichologija. Policininkas nuleido ranką. Iš pradžių lėtai, bet vis labiau įsibėgėdamas mašinų srautas siūbtelėjo priekin. Jos protas orientuotas į prabangą, o ne būtinybę. Ji vertina pasaulį grožio ir pasismaginimų, o ne naudos požiūriu; ją domina pojūčiai ir jausmų atspalviai ir domina patys savaime, o ne todėl, kad skvarbus žvilgsnis ir intuicija yra būtina kovoje už būvį. Jis turėtų ją smerkti, ir ją smerktų (pagalvojęs apie tai Everardas nusišypsojo), jeigu jos nemylėtų. Jis turėtų...

Pliaukšt! Iš pravažiuojančio autobuso viršaus tiesiai jam ant kapoto tartum purvina jūros žvaigždė nukrito banano žievė. Pro variklio gausmą jis išgirdo garsų juoką. Pakėlęs akis pamatė dvi merginas persisvėrusias per turėklą: išsižiojusios kaip dvi mažos dailios chimeros, ir tiek juokiasi, tiek juokiasi, lyg nieko juokingesnio pasaulyje nebūtų. Everardas pagrūmojo joms pirštu ir taip pat nusijuokė. „Elinorai patiktų!“ – pagalvojo jis. Ji taip mėgsta įvykius gatvėje. Kaip jos akis pagauna viską, kas neįprasta, juokinga, reikšminga! Jis mato vientisą žmonių masę, o ji įžiūri atskirus žmones. Ir ne tik viską pastebi, bet nuostabiai sugeba įsivaizduoti pastebėtų keistuolių gyvenimo aplinką. Apie

šitas mergiūkštes jis žinotų viską: kokiai visuomenės klasei jos priklauso, iš kokių šeimų, kur pirko drabužius ir kiek už juos mokėjo, ar jos vis dar nekaltos, kokias knygas skaito ir kokie jų mėgstamiausi kino aktoriai. Įsivaizduodamas, ką Elinora pasakytų, prisiminęs jos juoką, jos kalbėjimo manierą, jis staiga pajuto tokį švelnumą, tokį stiprų, bet trapų ilgesį ir norą būti su ja, kad, rodės, nebeiškentės be jos daugiau nė minutės. Jis papypsėjo taksistui priešais ir pabandė aplenkti jį iš dešinės. Saugos salelė privertė jį praleisti taksistą į priekį, kuris vis dėlto suspėjo pareikšti abejojąs Everardo teisėtu gimimu, seksualine pakraipa ir laiminga perspektyva aname pasaulyje. Everardas keikėsi su tokiu pat pasimėgavimu, tik daug originaliau. Jis jautėsi trykštantis gyvenimo energija, nepaprastai stiprus ir galingas, nepaaiškinamai ir tobulai (jeigu ne ta aplinkybė, kad jis tik po penkių minučių pamatys Elinorą) laimingas.

Taip, tobulai lamingas, nes žinojo (buvo ramus ir įsitikinęs), kad ji pasakys „taip", kad ji myli jį. O kai jis įvažiavo pro Marmuro arką į parką, jo laimės pojūtis pasidarė dar stipresnis, dar aštresnis ir tuo pačiu daug rimtesnis. Jo pranašiškas įsitikinimas virto žinojimu, kad tai jau įvyko, lyg ateitis jau būtų istorija. Saulė jau buvo žemai, ir ten, kur jos rausvai geltoni spinduliai lietė žemę, ankstyvo, švytinčio rudens medžių lapai ir žolė liepsnote liepsnojo. Iš vakarų pro medžius žemyn driekėsi dulkėti šviesos stulpai, o šešėliuose padūmavusi prietema buvo šviesiai violetinė, mėlyna ir kuo arčiau migloto Londono horizonto, tuo tamsesnė. Porelės, vaikštančios po žolę, ir žaidžiantys vaikai, perbėgantys iš saulės į šešėlį, čia aptemdavo, čia vėl atgydavo, čia susiliedavo su aplinka, čia vėl išnirdavo pasakiškai spinduliuojantys. Tarsi užgaidus dievas, kuris čia bodisi savo

kūriniais, čia vėl grožisi, vieną akimirką atsisukdamas į juos rūsčiai abejingomis akimis, o kitą – mylinčiomis, suteikdamas jiems savo dieviško spindėjimo. Priešais plytėjo švarus ir nugludintas kelias, bet Everardas, nors ir nekantravo, neviršijo greičio. Gal net todėl, kad taip ją mylėjo. Aplinkui buvo nepaprastai gražu, o Everardas tikėjo, ir tas tikėjimas jam buvo būtinas, kad ten, kur gražu, yra ir Elinora. Dabar ji buvo su juo, nes jai būtų labai patikęs šitas grožis. Ir ji būtų norėjusi kuo ilgiau patirti malonumą, todėl jis nesiskubino važiuoti. Variklis dirbo tiktai tūkstančio penkių šimtų apsukų per minutę dažniu; generatorius vos ne vos krovė akumuliatorių. Miniatiūrinis „Ostinas“ aplenkė jį, lyg Everardo mašina būtų stovėjusi vietoje. Tegu sau važiuoja! Everardas mintyse rinko žodžius, kuriais apsakys jai visą šitą grožybę. Park Leinu riedėjo skaisčiai raudoni autobusai, žvilgantys kaip mašinos per karnavalinę eiseną. Vos girdimai per gatvės triukšmą laikrodis išmušė šešias; nespėjus jam baigti, prisidėjo kitas – melodingas, gražus ir kiek liūdnas, paties šio nepaprasto vakaro ir jo laimės balsas.

Ir štai, nepaisant to, kad jis šliaužte šliaužė, priešais išniro marmuriniai Haid Park Korner vartai. Bronzinis Achilas, kurio kūną sudarė Napoleono patrankos ir kurį Anglijos damos padovanojo Vaterlo nugalėtojui, stovėjo iškėlęs skydą, užsimojęs kardu, gindamasis ir grūmodamas blyškiam ir tuščiam dangui. Išvažiuodamas iš parko jis beveik gailėjosi, kad kelionė baigiasi, nors ir norėjo kuo greičiau nuvažiuoti. Ir vėl aukšti kaip bokštai autobusai ėmė riaumoti jam už nugaros ir priekyje. Važiuodamas aplink saugumo salelių archipelagą, jis prisiekė, kad rytoj, jeigu Elinora pasakys „taip“, jis nusiųs penkis svarus šv. Jurgio ligoninei. Everardas žinojo, kad ji pasakys „taip“. Gali-

ma sakyti, kad pinigus jis jau atidavė. Everardas išsuko iš Grosvenor aikštės; riaumojimas jam už nugaros nutilo. Belgreiv skveras buvo žalia medžių oazė. Kaimo tyloje čiauškėjo varnėnai. Everardas padarė vieną posūkį, kitą, trečią. Kairėje tarp namų buvo arka. Jis pravažiavo pro ją, pristabdė, staigiai apsisuko ir atbuline eiga nuvažiavo iki pat akligatvio galo.

Everardas sustabdė mašiną ir išlipo. Kokios dailios tos geltonos užuolaidos! Jo širdis plakė labai greitai. Jis jautėsi taip, kaip tada, kai turėjo sakyti savo pirmąją kalbą – išsigandęs ir kartu džiūgaujantis. Užlipęs laipteliais į prieangį pasibeldė ir palaukė, kol širdis suplakė dvidešimt kartų. Niekas neatsiliepė. Jis pasibeldė dar kartą. Prisiminęs, ką Elinora jam buvo pasakojusi apie savo baimes, barbendamas ėmė švilpauti ir, tarsi atsakydamas į nebylų jos baimės iššūkį, riktelėjo: „Savas!“ Tada staiga pastebėjo, kad durys neuždarytos, tik privertos. Jis pastūmė duris ir jos atsidarė. Everardas peržengė slenkstį.

– Elinora! – pašaukė jis, manydamas, kad ji viršuje. – Elinora!

Niekas neatsakė. Gal ji nusprendė pažaisti su juo? Gal staiga ims ir iššoks iš už širmos? Jis nusišypsojo ir žengė į priekį, norėdamas apžiūrėti tylų kambarį. Į akis jam krito prie širmos rėmo iš dešinės pusės pastebimoje vietoje prismeigtas raštelis. Jis priėjo ir ėmė skaityti: „Palieku telegramą, iš kurios suprasi...“, bet kažkoks garsas privertė jį pasukti galvą. Už kokių keturių pėdų nuo jo stovėjo žmogus. Jo rankos buvo pakeltos, o kuokelė, kurią jos spaudė, jau buvo pradėjusi judėti skersai nuo dešiniojo peties. Everardas mostelėjo ranka, bet per vėlai. Smūgis pataikė jam tiesiai į kairį smilkinį. Tarsi kas būtų staiga išjungęs šviesą. Jis net nepajuto, kaip griuvo.

* * *

Ponia Kvorlz pabučiavo sūnų.

– Brangusis Filai, – pasakė ji. – Kaip gerai, kad tu taip greitai atvažiavai.

– Prastai atrodai, mama.

– Šiek tiek pavargau, ir tiek. Be to, man neramu, – pridūrė ji patylėjusi ir atsidususi.

– Neramu?

– Dėl tavo tėvo. Jis blogai jaučiasi, – kalbėjo ji tyliai ir tarsi nenoriai. – Jis labai norėjo pamatyti tave. Dėl to ir pasiunčiau tau telegramą.

– Rimtai serga?

– Tai ne kūno liga, – atsakė ponia Kvorlz. – Bet jo nervai... Panašu į priepuolį. Jis labai susijaudinęs. Neranda sau vietos.

– Bet kas atsitiko?

Ponia Kvorlz tylėjo. Ir kai ji pagaliau prabilo, atrodė, kad kiekvienas žodis veržte veržiasi pro kažkokias vidines užtvaras. Išraiškingas jos veidas buvo įsitempęs ir išsekęs.

– Jis labai nusiminė dėl vieno įvykio, – pasakė ji. – Jį ištiko šokas. – Ir pamažu, žodis po žodžio, ji papasakojo visą istoriją.

Atsirėmęs rankomis į kelius ir pasidėjęs smakrą ant rankų, Filipas klausėsi. Tik vieną kartą pažvelgęs į motinos veidą, jis nudūrė akis ir visą laiką žvelgė į grindis. Pakėlęs akis ir sutikęs jos žvilgsnį jis tik dar labiau ją sutrikdys. Jau vien kalbėdama ji jaučia skausmą ir pažeminimą; tegu verčiau kalba niekieno nematoma, lyg niekas nežinotų, kaip ji kenčia. Nežiūrėdamas į ją jis tarsi saugojo jos asmeninę neliečiamybę. Iš lėto, bespalviu, švelniu balsu ponia Kvorlz kalbėjo toliau. Po vieno niekšingo epizodo sekė kitas. Kai ji pradėjo pasakoti apie prieš dvi dienas

įvykusį Gladisės vizitą, Filipas nebeištvėrė. Jai tai buvo per daug didelis pažeminimas; jis nenorėjo, kad ji pasakotų toliau.

– Taip, taip, aš įsivaizduoju, – nutraukė jis motiną. Ir pašokęs greitais nervingais žingsniais nušlubavo prie lango. – Nepasakok daugiau. – Valandėlę jis stovėjo žiūrėdamas pro langą į pievelę, į kukmedžių sieną ir prinokusių javų spalvos kalvas tolumoje, kitapus slėnio. Kraštovaizdžio ramybė savotiškai erzino. Filipas apsisuko, prišlubčiojo prie motinos ir pastovėjęs jai už nugaros padėjo ranką ant peties. Paskui vėl nuėjo šalin. – Negalvok daugiau apie tai. – Aš padarysiu viską, ką reikia. – Ir jis su pasišlykštėjimu pagalvojo, kaip jam reikės iškentėti triukšmingas scenas, nepadorų santykių aiškinimąsi ir ginčus. – Aš vis dėlto nueisiu pas tėvą, – pasiūlė jis.

– Jis labai norėjo tave pamatyti, – linktelėjo ponia Kvorlz.

– Kam?

– Nežinau. Bet labai prašė, kad tave pakviesčiau.

– Ar jis kalba apie... na, apie tą reikalą?

– Ne. Nekada net neužsimena. Man atrodo, tyčia stengiasi užmiršti.

– Tuomet ir aš nieko nesakysiu.

– Taip, kol jis pats nepradės, – patarė ponia Kvorlz. – Dažniausiai jis kalba apie save, savo praeitį, savo sveikatą – ir apie viską labai pesimistiškai. Pasistenk jį pralinksminti. – Filipas linktelėjo. – Ir praskaidrinti jam nuotaiką, – tęsė motina. Neprieštarauk jam. Jis lengvai užsiplieskia. Jam nesveika jaudintis.

Filipas klausėsi. Ji kalba apie jį kaip apie pavojingą žvėrį, galvojo jis, arba kaip apie išdykusį vaiką. Koks skausmas, kokia širdgėla, koks pažeminimas motinai!

– Ir nebūk pas jį per ilgai, – pridūrė ji.

Filipas išėjo. „Kvailys! – niršo jis. – Prakeiktas kvailys!“ Praeityje nebuvo meilės akimirkų, kurios būtų galėjusios sušvelninti tą staigų pyktį ir panieką tėvui. Kaip nebuvo ir neapykantos, kuri būtų galėjusi dar labiau jį įkaitinti. Filipas tėvo nei mylėjo, nei nekentė. Atsainiai tolerantiškas arba – blogiausiu atveju – pašaipiai paklusnus, jis tiesiog kentė jo buvimą. Joks vaikystės prisiminimas nežadino teigiamų jausmų. Kaip tėvas, ponas Kvorlzas buvo toks pat permainingas ir nepaveikus, kaip politikas ir verslininkas. Trumpi karšto susidomėjimo savo vaikais priepuoliai kaitaliojosi su ilgais beveik visiško jų nepaisymo laikotarpiais.

Filipas su broliu labiau mėgo tuos nepaisymo laikotarpius, nes tuomet tėvas tapdavo geranoriškesnis. Būdavo kur kas blogiau, kai jis imdavo kištis į jų gyvenimą. Mat domėdavosi jis ne tiek vaikais, kiek mokymo ir higienos teorijomis. Susitikęs kokį žymų daktarą ar perskaitęs naujausią knygą apie pedagogikos metodus, ponas Kvorlzas staiga suvokdavo, kad jeigu tučtuojau nebus imtasi griežčiausių priemonių, tai jo vaikai užaugs idiotais, luošiais, silpnapročiais, neteisingos mitybos ir žalingo sportavimo sužalotais kūnais. Tada kokias dvi savaites abu berniukus kimšdavo žaliomis morkomis ir pervirta jautiena (nelygu, su kokiu daktaru ponas Kvorlzas būdavo susitikęs), versdavo daryti mankštą, mokindavo tautinių šokių ir ritminės gimnastikos, liepdavo mintinai kalti eilėraščius arba (jeigu reikėdavo ugdyti loginį mąstymą) keliauti į sodą ir, prismaigsčius aikštelėse pagaliukų, matuoti šešėlį skirtingomis valandomis ir patiems atrasti pagrindines trigonometrijos taisykles. Kol priepuolis tęsdavosi, berniukų gyvenimas būdavo nepakenčiamas. Ir jeigu ponia Kvorlz protestuodavo, Sidnis įsiusdavo ir pareikš-

davo jai, kad ji egoistiškai įsimylėjusi vaikus motina, kuriai visiškai nerūpi jų gerovė. Ponia Kvorlz per daug nesispirdavo: ji žinojo, kad prieštaraudama tik dar labiau jį sukiršins, o taikydamasi greičiau atvėsins įkarštį. Ir tikrai po kelių savaičių Sidnis pavargdavo nuo pastangų, kurios neduodavo greito ir apčiuopiamo rezultato. Laikydamiesi jo higieninių reikalavimų, berniukai nepasidarydavo nei tvirtesni, nei stipresni. Jie nepasidarydavo ir nuovokesni nuo jo pedagogikos. Tačiau visiškai neabejotina, kad kasdien nuo ryto iki vakaro jais užsiimti buvo tikra nuobodybė. Jo dėmesį vis labiau ir labiau patraukdavo „svarbesni reikalai“, kol pagaliau, tartum Čečyro katinas, jis visai dingdavo iš klasės kambario ir vaikų miegamojo, persikeldavo į aukštesnes ir daug ramesnes sferas. Ir berniukai vėl pasijusdavo laimingi.

Išgirdęs tėvo kambaryje už durų kažkokius garsus, Filipas stabtelėjo ir įsiklausė. Jo veide atsispindėjo susirūpinimas, netgi nerimas. Tėvo balsas. Bet kiek jis žino, tėvas ten vienas. Kalba su savimi? Tai jam taip blogai? Įsidrąsinęs Filipas atidarė duris ir tuoj pat nusiramino: tai, ką jis palaikė beprotyste, buvo tiktai kalbėjimas į diktofoną. Pasikišęs po nugara pagalvę, Kvorlzas pusiau sėdomis gulėjo lovoje. Jo veidas ir net plikė buvo įraudę ir blizgėjo, o rausva pižama atrodė priderinta prie to karštligiško raudonio. Diktofonas stovėjo ant stalelio prie lovos. Kvorlzas kalbėjo į mikrofoną, kuriuo užsibaigė lankstus ragelis.

– Tikroji didybė, – skambiai ištarė jis, – atvirkščiai proporcinga greitai sėkmei. Ak, štai ir tu! – šūktelėjo jis, atsisukdamas į duris. Tėvas sustabdė diktofoną, pakabino ragelį ir maloniai padavė ranką. Paprasčiausi judesiai, bet kažkodėl Filipui jie pa-

sirodė per daug pabrėžtini. Tarsi jis būtų buvęs scenoje. Jo akys nenatūraliai blizgėjo. – Aš taip džiaugiuosi, kad tu atvažiavai. Taip džiaugiuosi, mano berniuk, – jis paglostė Filipo ranką, jo balsas suvirpėjo.

Filipas, nepratęs prie tokios audringos jausmų raiškos, sutriko.

– Na, kaip jautiesi? – dirbtinai linksmai paklausė jis.

Ponas Kvorlzas papurtė galvą ir tylėdamas suspaudė sūnaus ranką. Filipas sutriko dar labiau, kai pamatė tėvo akyse ašaras. Kaip jis galėjo jo nekęsti ir pykti ant jo!

– Viskas praeis, – pasakė jis stengdamasis paguosti. – Reikia tik truputį pailsėti.

Kvorlzas dar labiau suspaudė jo ranką.

– Nesakyk motinai, – tarė jis. – bet aš jaučiu, kad galas jau arti.

– Bet juk tai nesąmonė, tėve. Kam taip kalbėti?

– Arti, – pakartojo ponas Kvorlzas, užsispyręs linguodamas galvą, – labai arti. Aš būčiau buvęs toks nelaimingas, jeigu man būtų tekę numirti, kai tu esi kitame pasaulio gale. Bet kai tu čia, aš jaučiu, kad galiu išeiti, – jo balsas vėl suvirpėjo, – visiškai ramiai. – Ir jis dar kartą suspaudė sūnaus ranką. Tą akimirką įsivaizdavo, kad jis visą laiką buvo atsidavęs tėvas, savo gyvenimą paaukojęs vaikams. Tiesą sakant, toks jis ir buvo – kartkartėmis. – Taip, visiškai ramiai. – Ponas Kvorlzas išsitraukė nosinę, išsišnypštė ir slapta nusišluostė ašaras.

– Bet juk nesi mirtinas ligonis.

– Ne, ne, – spyrėsi ponas Kvorlzas. – Aš jaučiu. – Ir jis tikrai jautė. Jis tikėjo, kad mirs, nes bent jau dalis jo sąmonės troško mirties. Pastarųjų savaičių sunkumai jam jau buvo nebepakeliami, o ateitis žadėjo būti dar baisesnė, jeigu tik tai įmanoma.

Dingti, be skausmo išnykti iš šio pasaulio – tai geriausias būdas išspręsti visas bėdas. Jis troško mirties ir tikėjo ją artėjant, o tikėdamas gailėjosi savęs kaip aukos ir tuo pačiu žavėjosi savo kilniu susitaikymu, su kuriuo priima likimą.

– Bet tu nemirsi, – pakartojo Filipas, nežinodamas, kaip dar kitaip jį paguosti. Jis nebuvo apdovanotas sugebėjimu čia pat spręsti jausmų sferos klausimus. – Tau juk... – jis norėjo pasakyti: „Tau juk nieko nėra..." Bet susigriebė, kad tėvas gali įsižeisti.

– Nekalbėkime daugiau apie tai, – nukirto ponas Kvorlzas nepatenkintu veidu. Filipas prisiminė, kad motina prašė jo neprieštarauti. Jis nutilo. – Su likimu nepasiginčysi, – tęsė Kvorlzas jau kitokiu tonu. – Likimas, – pakartojo jis atsidusdamas. Tau pasisekė, mano berniuk. Tu iš karto suradai savo pašaukimą. Likimas tave globojo.

Filipas linktelėjo. Jis ir pats dažnai taip pagalvodavo, netgi kiek nuogąstaudamas. Jis miglotai nujautė, kad už viską reikia mokėti.

– O aš... – ponas Kvorlzas nepabaigė sakinio, tik pakėlė ranką ir vėl bejėgiškai numetė ant apkloto. – Aš metų metus sugaišau eidamas neteisingu keliu. Metų metus, kol apčiuopiau savo tikrąjį kelią. Užsiimdamas praktiniais dalykais, filosofas iššvaisto jėgas. Ir jis netgi atrodo juokingas. Kaip tas... na tu žinai, albatrosas.

– Tu turi galvoje „Senojo jūreivio" albatrosą? – negalėjo suprasti Filipas.

– Ne, ne, – susierzinęs atsakė. – To prancūzo.

– Ak, taip, žinoma, – Filipas pagaliau suprato. – *„Le Poéte est semblable au prince des nuées"**. Tu turi galvoje – Bodlerą.

* Poetas princui debesų prilygsta *(pranc.)*.

– Žinoma, Bodlerą.

Exilé sur le sol au milieu des huées
*Ses ailes de géant l'empèchent de marcher,**

pacitavo Filipas, džiaugdamasis galimybe nors valandėlei pereiti nuo asmeninių dalykų prie literatūros.

Tėvas buvo sužavėtas.

– Būtent! – pergalingai sušuko jis. – Tas pats būna filosofams. Sparnai trukdo jiems vaikščioti žeme. Trisdešimt metų aš mėginau vaikščioti žeme – politikoje, versle. Aš nesuvokiau, kad mano vieta ore, o ne ant žemės. Ore! – pakartojo jis iškėlęs ranką. – Aš turėjau sparnus. – Jo ranka ėmė virpėti. – Sparnus, o aš to net nežinojau. – Jo balsas sustiprėjo, akys dar labiau suspindo, o veidas dar tirščiau paraudo ir sublizgo. Jis visas buvo toks susijaudinęs, nerimastingas ir pakilus, kad Filipas nejuokais susirūpino.

– Gal tu verčiau pailsėtum, – atsargiai pasiūlė jis.

Ponas Kvorlzas nekreipė į jo žodžius jokio dėmesio.

– Sparnus, sparnus! – rėkė jis. – Aš turėjau sparnus ir jeigu jaunystėje būčiau tai suvokęs, kokias aukštumas būčiau pasiekęs! Bet aš bandžiau vaikščioti. Po purvą. Trisdešimt metų. Tik po trisdešimt metų supratau, kad man buvo skirta skraidyti. O dabar išmušė mano valanda, nors tik dabar pradėjau gyventi. – Jis atsiduso ir atsilošęs į pagalves tarė žodžius beveik statmenai į orą: – Mano darbas nepabaigtas. Svajonės neįgyvendintos. Likimas buvo man negailestingas.

* Į žemę ištremtam tarp kiauksinčių žvėrių
Jam trukdo vaikščioti sparnai didžiuliai *(pranc.)*.

– Bet tu dar puikiausiai spėsi užbaigti darbą.

– Ne, ne, – prieštaravo ponas Kvorlzas purtydamas galvą. Jis norėjo būti vienu iš likimo kankinių, kuris rodydamas pirštu į save gali pasakyti: „Jeigu ne likimo žabangos, tas žmogus būtų buvęs Aristotelis“. Nepalankus likimas pateisino viską – jo nesėkmes su cukraus fabriku, su politika, ūkininkavimu, šaltą jo pirmosios knygos sutikimą, begalinį antrosios knygos vilkinimą ir netgi, kažkokiu sunkiai suvokiamu būdu, – Gladisei įtaisytą vaiką. Piktas likimas vertė jį vilioti tarnaites, sekretores ir kaimo merginas. O dabar, kai visas tas nelaimes dar apvainikuoja jo mirtis (ankstyva, bet sutikta stoiškai, kaip kilniausio iš romėnų), kokios smulkmeniškos, kokios apgailėtinai nereikšmingos atrodo visos tos istorijos apie prarastas nekaltybes ir būsimus kūdikius! Ir kokie nepriderantys visi tie riksmai prie filosofo mirties patalo! Tačiau nekreipti į tai jokio dėmesio jis gali tik tokiu atveju, jeigu iš tikrųjų guli mirties patale ir jeigu visi pripažįsta, kad likimas jam buvo žiaurus. Iš mirštančio kankinio filosofo nevalia reikalauti, kad jis rūpintųsi Gladisės ir jos vaiko reikalais. Kaip tik todėl (nors jis to sąmoningai ir nesuvokė) ponas Kvorlzas taip ryžtingai ir netgi susierzinęs atmesdavo sūnaus patikinimus, žadančius jam ilgą gyvenimą; todėl jis kaltino piktą likimą ir su didesniu nei įprasta pasitenkinimu kėlė į dangų savo talentus, kuriais likimas neleido jam pasinaudoti.

– Ne, ne, vaikeli, – kartojo jis. – Aš niekada jo nebaigsiu. Tai viena iš priežasčių, kodėl norėjau su tavimi pasikalbėti.

Filipas žiūrėjo į jį, apimtas negeros nuojautos. Ką gi jis žada pasakyti? Kurį laiką abu tylėjo.

– Niekas nenori išeiti iš pasaulio niekieno nepastebėtas, –

pasakė Kvorlzas prikimusiu nuo vėl atgijusios savigailos balsu. Visiškai išnykti – su tuo sunku susitaikyti. Prieš akis jam atsivėrė tuštuma, tamsi ir bedugnė. Mirtis. Ji užbaigs visus jo rūpesčius, bet vis tiek tai siaubinga. – Ar žinai, kas tai per jausmas? – paklausė jis.

– Puikiai, – atsakė Filipas. – Puikiai žinau. Bet tavo atveju, tėve...

Ponas Kvorlzas, kuris tuo metu šnypštėsi nosį, protestuodamas pakėlė ranką.

– Ne, ne. – Jis jau apsisprendęs mirti ir niekam nepavyks jo atkalbėti. – Svarbiausia, kad tu supranti mano jausmus. Aš galiu ramiai numirti, žinodamas, kad tu neleisi, jog mano atminimas visiškai išnyktų. Mielas berniuk, tu būsi mano literatūrinio testamento vykdytojas. Aš palieku keletą savo minčių fragmentų...

– Tu turi galvoje knygą apie demokratiją? – paklausė Filipas jau laukdamas, kad tėvas pasiūlys jam užbaigti didžiausią iš šia tema parašytų veikalų. Išgirdus tėvo atsakymą, našta nukrito jam nuo pečių.

– Ne, ne tai, – skubiai atsakė tėvas. – Kol kas tėra tik medžiaga knygai. Ir didžioji dalis netgi ne popieriuje. O tiktai mano galvoje. Tiesą sakant, aš kaip tik norėjau paprašyti, kad visos pastabos didžiajai knygai būtų sunaikintos. Be jokio peržiūrėjimo. Visa tai suprantama tiktai man. Kitiems atrodys beprasmiška. – Ponas Kvorlzas nerimavo, kad po jo mirties niekas neatrastų tuščių aplankų ir neužpildytų kartotekos kortelių ir jo nepasmerktų. – Viskas turi būti sunaikinta, supranti?

Filipas neprieštaravo.

– O tau, mano mielas berniuk, – tęsė ponas Kvorlzas, – aš

norėjau patikėti asmeniškesnių fragmentų rinkinį. Samprotavimai apie gyvenimą, prisiminimai. Maždaug tokio pobūdžio dalykai.

– Suprantu, – linktelėjo Filipas.

– Aš jau seniai pradėjau rašinėti, – pasakė ponas Kvorlzas. – „Penkiasdešimties metų prisiminimai ir pamąstymai“ – toks galėtų būti pavadinimas. Mano užrašų knygelėse gausybė medžiagos. O pastarosiomis dienomis aš naudojausi štai šituo, – jis pastukseno į diktofoną. – Žinai, kai žmogus serga, jis daug mąsto. – Ponas Kvorlzas atsiduso. – Rimtai mąsto.

– Žinoma, – sutiko Filipas.

– Jeigu nori paklausyti... – ir jis mostelėjo į diktofoną.

Filipas linktelėjo. Ponas Kvorlzas paruošė aparatą.

– Tu susidarysi vaizdą apie mano užrašus. Pamąstymai ir prisiminimai. Na štai. – Jis stumtelėjo diktofoną, o su juo kažkoks popieriaus lapelis nuskriejo ant grindų. Skersai išilgai subraukytas kryžiažodis. – O dabar klausyk.

Filipas klausėsi. Pasigirdo traškėjimas, paskui, tarsi parodijuojantis lėlių teatro personažą, tėvo balsas: „Lyčių problemos raktas: aistra šventa, ji yra dieviškumo pasireiškimas“. Paskui, be jokio stabtelėjimo ar perėjimo, kiek kitoks tembras: „Blogiausias dalykas politikoje – tai politikų lengvabūdiškumas. Kartą per pietus sutikęs Askvitą, dabar neprisimenu kur, ėmiau įtikinėti jį, kad būtina panaikinti mirties bausmę. Vienas svarbiausių šiandieninio gyvenimo klausimų. Bet jis tik pasiūlė sužaisti man bridžo partiją. Ilgio matas iš septynių raidžių: verškas. Išrankūs žmonės negyvena kiaulidėse ir negali ilgai užsiimti politika ir verslu. Yra iš prigimties senovės graikų ir iš prigimties ponių Grandi. Aš niekada nepritariau minios susižavėjimui

Loid Džordžu. Kiekvienas gimęs žmogus turi teisę būti laimingas, bet kaip žiauriai jis būna persekiojamas, kai nori pasinaudoti ta teise! Braziliškas gandras, septynios raidės: žabiras. Tikroji didybė atvirkščiai proporcinga greitai sėkmei. Ak, štai ir tu!..“ – Ir vėl pasigirdo traškesys.

– Taip, dabar aš matau, kas tai yra, – pasakė Filipas pakeldamas akis. – Kaip sustabdyti šitą daikčiuką? Ak šitaip. – Jis išjungė diktofoną.

– Kai aš guliu, man į galvą ateina tiek daug minčių, – pasakė Kvorlzas, sviesdamas žodžius aukštyn, tarsi kreipdamasis į virš jo kabantį lėktuvą. – Koks turtas! Be šito aparato aš nepajėgčiau jų visų užrašyti. Nuostabu. Tikrai nuostabu!

XXXIII SKYRIUS

Elinora suspėjo išsiųsti telegramą iš stoties. Išlipusi iš traukinio jį rado laukiančią jos mašiną.

– Kaip jis? – paklausė ji vairuotojo.

Bet Džeksonas nepasakė nieko konkretaus, jis gerai nežinojo. Pats manė, kad tai vienas iš tų juokingų subruzdimų dėl nieko, būdingų turtuoliams, ypač kai paliečiami jų vaikai.

Jie važiavo į Gatendeną ir Čilterno gamtovaizdis sodrioje vakaro šviesoje alsavo tokia netrikdoma ramybe, kad jos nerimas praėjo ir ji beveik ėmė gailėtis, jog nepasiliko iki paskutinio traukinio. Tada būtų galėjusi pamatyti Veblį. Bet argi ne ji nusprendė, kad iš esmės yra beveik patenkinta, jog neteks su juo susitikti? Pasirodo, vienu metu galima ir gailėtis, ir būti patenkintai. Važiuodama pro šiaurinius parko vartus, pro virbus ji pastebėjo lordo Gatendeno vežimėlį, stovintį tuoj pat už tvoros. Asilas sustojęs rupšnojo žolę, vadelės kabojo numestos, o senasis markizas buvo taip įsigilinęs į storą tomelį raudonu tymo viršeliu, kad net užmiršo vadelėti. Mašina nurūko tolyn, bet tas akimirksniu pagautas vaizdas, kaip senukas su knyga sėdi savo vežime su pakinkytu pilku asiliuku, tas vaizdas, kurį ji buvo mačiusi taip dažnai, tas trumpas mirksnis tolygaus, nesikeičiančio gyvenimo, seno, vienodo ir įprasto, veikė ją taip

pat raminamai, kaip bukų ir paparčių, paauksintos žalumos aplinkui ir violetinių tolių ramumas ir grožis.

Ir štai pagaliau dvaras! Senasis namas tarytum snaudė kaip koks gyvūnas besileidžiančios saulės spinduliuose ir, regis, net murkė. Veja atrodė kaip žalias brangus aksomas, o velingtonija tokį ramų be vėjo vakarą buvo ori ir apsunkusi kaip pagyvenęs džentelmenas, prisėdęs pamąstyti po sočių pietų. Negali būti, kad čia būtų įvykusi kokia nelaimė. Ji iššoko iš mašinos ir tiesiai nubėgo į vaikų kambarį. Filas gulėjo lovoje, visiškai ramus, užsimerkęs. Panelė Fjuks, kuri sėdėjo šalia jo, atsisuko ir pribėgo prie jos. Tik pažvelgusi į jos veidą Elinora suprato, kad mėlynai geltona kraštovaizdžio ramybė, snaudžiantis namas, markizas ir jo asiliukas melavo ramindami ją. „Viskas gerai, – tarsi sakė jie. – Viskas kaip visada“! Tačiau panelė Fjuks atrodė išblyškusi ir išsigandusi, lyg jai būtų pasirodęs vaiduoklis.

– Kas atsitiko? – sušnibždėjo Elinora, jausdama, kaip ją staiga vėl apėmė nerimas. Ir nespėjus Fjuks atsakyti, pridūrė: – Ar jis miega? – „Jeigu jis miega, – galvojo ji, – tai geras ženklas, jis atrodo kaip miegantis.“

Tačiau panelė Fjuks papurtė galvą. Bet jau ir taip buvo aišku. Nes Elinora dar nebuvo spėjusi ištarti klausimo, kai berniukas staiga mėšlungiškai sujudėjo po antklode. Ir tyliai, gailiai sudejavo.

– Jam labai skauda galvą, – pasakė panelė Fjuks. – Jos akyse atsispindėjo išgąstis ir kančia.

– Eikite pailsėti, – pasakė Elinora.

Panelė Fjuks neryžtingai papurtė galvą.

– Gal aš būsiu reikalinga...

Elinora nenusileido.

– Pailsėjusi geriau galėsite padėti... – Ji pamatė, kad panelės

Fjuks lūpos virpa, o akys pilnos ašarų. – Eikite, – pasakė ji ir užjaučiamai spustelėjo ranką.

Panelė Fjuks pakluso ir labai skubiai išėjo iš kambario. Bijojo, kad apsiverks nepriėjusi savojo.

Elinora atsisėdo prie lovos. Ji paėmė mažą rankutę, gulėjusią ant atverstos paklodės, švelniai, ramindama perbraukė pirštais per šviesius berniuko plaukus.

– Miegok, – šnibždėjo ji, glostydama jį, – miegok, miegok.

Tačiau vaikas vis krūpčiojo ir kartkartėmis jo veidelį iškreipdavo staigus skausmas; jis mataravo galva tarsi stengdamasis nusimesti kažką, kas teikia jam skausmą, ir tyliai, gailiai dejavo. Pasilenkusi prie jo Elinora jautė, kaip jos širdį krūtinėje spaudžia replės ir tarsi kieno ranka smaugia suėmusi už gerklės.

– Mano mažuti, – tarsi maldaudama jo nekentėti kartojo ji, – mano mažuti.

Ji stipriau suspaudė vaiko rankelę, o kitą ranką sunkiai uždėjo jam ant karštos kaktos, norėdama nuslopinti skausmą ar bent jau suteikti trūkčiojančiam kūneliui stiprybės. Sukaupusi visą valią ji liepė skausmui išeiti – išeiti iš jo kūno, per jos pirštus į ją pačią. Bet jis vis tiek blaškėsi po lovą, maskatavo galvą iš vienos pusės į kitą, čia pritraukdamas kojas po antklode, čia staigiu spyriu ištiesdamas. O skausmas – aštrus ir staigus – vis sugrįždavo ir veidelis susiraukdavo, o iš pravirų lūpų pasigirsdavo tylus verksmas, ir taip be galo. Ji glostė jam kaktą, šnibždėjo švelnius žodžius. Daugiau nieko negalėjo padaryti. Bejėgiškumo suvokimas dusino ją. Nematomos rankos dar stipriau sugniaužė jai širdį ir gerklę...

– Na, kaip jis tau atrodo? – paklausė ponia Bidleik, kai dukra nusileido žemyn.

Elinora neatsakė, bet nusuko veidą Nuo to klausimo akys jai pritvinko ašarų. Ponia Bidleik apkabino ją ir pabučiavo. Elinora įsikniaubė veidu į motinos petį. „Tu turi būti stipri, – kartojo ji sau. – Neverk, nepalūžk. Laikykis. Tu turi jam padėti.“ Motina prispaudė ją prie savęs. Motinos artumas ramino, teikė trokštamų jėgų. Ji sukaupė visą savo valią ir nurijo gerklėje įstrigusį gumulą. Ji pasižiūrėjo į motiną ir dėkinga nusišypsojo. Jos lūpos vis dar virpėjo, bet valia nugalėjo.

– Aš kvaila, – atsiprašė ji. – Negaliu susivaldyti. Baisu žiūrėti, kaip jis kenčia. O tu niekuo negali padėti. Baisu. Netgi, kai žinai, kad viskas baigsis gerai.

Ponia Bidleik atsiduso.

– Baisu, – kaip aidas pakartojo ji. – Baisu. – Ir užsimerkė, mąstydama apie beviltišką padėtį. Kurį laiką ji tylėjo. – Beje, – atsimerkusi tarė ji dukteriai, – manau, kad tau reikia pasidomėti panele Fjuks. Nesu tikra, ar jos įtaka visada yra teigiama.

– Panelės Fjuks įtaka? – išplėtusi iš nuostabos akis perklausė Elinora. Bet juk ji puiki, sąžininga...

– O ne, aš ne apie tai, ne apie tai! – skubiai pasakė ponia Bidleik. – Aš turiu galvoje jos meninį lavinimą. Užvakar nuėjau pas Filą ir jis man parodė tokius vulgarius šuns piešinius.

– Bonzo? – paklausė Elinora.

Motina linktelėjo.

– Taip, Bonzo, – ji ištarė tą žodį su tam tikru pasibjaurėjimu. – Jeigu jis nori piešti gyvūnus, Britų muziejuje eksponuojamos tokios puikios persiškų miniatiūrų reprodukcijos. Taip lengva sugadinti vaiko meninį skonį... Elinora! Kas tau, brangioji!

Staiga Elinora pratrūko kvatoti. Nesuvaldomai kvatoti ir verkti. Su širdgėla ji susidorojo. Bet širdgėla, sugretinta su Bon-

zo, – to jau buvo per daug. Kažkas nutrūko viduje ir jos verksmas virto nevaldomu, skausmingu isterišku juoku.

Ponia Bidleik bejėgiškai tapšnojo jai per petį.

– Brangioji, – vis kartojo ji. – Elinora!

Pažadintas iš sunkaus ir pilno košmarų snaudulio, Džonas Bidleikas piktai suriko iš bibliotekos.

– Liaukitės kudakavusios! – paliepė piktai graudus balsas, – dėl Dievo meilės!

Bet Elinora negalėjo sustoti.

– Klykia kaip papūgos, – bambėjo sau po nosim Džonas Bidleikas. – Iš kokio nors lėkšto sąmojaus. Nesvarbu, kad žmogus serga...

* * *

– Nagi, dėl Dievo meilės, – šiurkščiai tarė Spendrelis, – suimkite save į nagą.

Ilidžas prispaudė nosinę prie burnos. Jis bijojo apsivemti.

– Gal aš truputį pagulėsiu, – sušnibždėjo jis. – Bet kai pamėgino eiti, pasirodė, kad nejaučia kojų. Kaip paralyžiuotas jis vargais negalais nusigavo iki sofos.

– Jums reikia išgerti lašelį, – pasakė Spendrelis. Jis priėjo prie bufeto. Ten stovėjo butelis brendžio. Nuėjęs į virtuvę atnešė dvi taures. Įpylė brendžio per du pirštus. – Štai. Išgerkit visą. – Ilidžas paėmė ir nugėrė gurkšnelį. – Galima pamanyti, kad mes plaukiame per Lamanšą, – pildamas brendį į savo taurę nepakenčiamai juokavo Spendrelis. – „Žalias ir rausvai gelsvas noktiurnas“ – taip dabar jus pavadintų Vistleris[71]. – Obuolio žalumo. Samanų žalumo.

Ilidžas žvilgtelėjo į jį ir nuleido akis, negalėdamas pakelti to nuožmaus paniekinančio pilkų akių žvilgsnio. Jis nekentė Spendrelio kaip niekad gyvenime.

– Jau nekalbant apie varlės žalumą, maurų žalumą, gleivių žalumą.

– Ak, užsičiaupkit! – suriko Ilidžas atgavusiu skambesį ir jau nebevirpančiu balsu. Spendrelio pašaipos nuramino jam nervus. Neapykanta, kaip ir brendis, stimuliuoja. Jis gurkštelėjo dar vieną deginantį gurkšnį. Stojo tyla.

– Kai atsipeikėsit, – pasakė Spendrelis pastatydamas savo tuščią taurę, – ateikite man padėti tvarkyti. – Jis atsistojo ir nuėjo už širmos.

Veblio kūnas gulėjo ten pat, kur parkrito, išskėstomis rankomis. Chloroformu suvilgyta nosinė tebebuvo uždėta ant veido. Spendrelis pasilenkė ir nutraukė ją. Galva buvo nusukta ant sumušto smilkinio ir žiūrint iš viršaus atrodė, kad kūnas nesužalotas.

Susikišęs rankas į kišenes Spendrelis stovėjo ir žiūrėjo į gulintį lavoną.

„Prieš penkias minutes, – pasakė jis sau, formuluodamas savo mintis žodžiais, kad geriau suprastų jų svarbą, – prieš penkias minutes jis buvo gyvas, turėjo sielą. Gyvas, – pakartojo jis ir, sunkiai išlaikydamas pusiausvyrą, pakėlęs koją palietė mirusiojo skruostą, atlenkė ausį, paskui vėl paleido. „Siela." – Trumpam jis perkėlė svorį į koją, stovinčią ant kadaise buvusio Everardo Veblio veido. Paskui nukėlė ją. Ant baltos odos liko dulkinai pilkas atspaudas. „Minti lavono veidą", – pagalvojo jis. Kam jis tai padarė? „Minti", – jis vėl pakėlė koją ir įstatė kulną į akies obuolį – atsargiai, švelniai, lyg tirdamas išniekinimo me-

chanizmą. „Kaip vynuogės, – pagalvojo jis. – Minti vynuoges ir spausti vyną.“ Spendrelis galėjo sumindyti tą akį ir paversti beforme koše. Bet pakaks ir to. Jis jau išspaudė siaubo esenciją iš savo žmogžudystės. Ji ištekėjo iš po jo prispausto bato. Siaubo esencija? Bet juk tai labiau kvaila ir bjauru, negu siaubinga. Pakišęs bato nosį po smakru, jis kėlė galvą tol, kol išsižiojęs, primerktomis akimis veidas atsisuko į lubas. Virš kairės akies ir iš šono buvo didžiulė raudona kraujosrūva. Ant kairiojo skruosto vingiavo kelios srovelės jau išdžiūvusio kraujo, o ten, kur kakta gulėjo ant grindų, telkšojo nedidelė balutė, netgi ne balutė – tiesiog dėmė.

– Stebėtinai mažai kraujo, – garsiai pasakė Spendrelis.

Išgirdęs ramų jo balsą, Ilidžas krūptelėjo visu kūnu.

Spendrelis ištraukė koją iš po lavono smakro. Negarsiai stuktelėjusi galva vėl nusviro į šoną.

– Vyskupo Odo[72] lazda puikiai pasiteisino, – beaistriu balsu tęsė jis. – Tai, kad tokią akimirką kaip ši jis prisimena tą komišką pasipūtusį bažnyčios tarną Bajė gobelene – taip pat sudaro siaubo esenciją. Koks lengvabūdiškas žmogaus protas! Blogis gali turėti tam tikro kilnumo. Tačiau kvailybė...

Ilidžas išgirdo, kaip jis eina į virtuvę. Pasigirdo skardus ir vis stiprėjantis į kibirą pilamo vandens garsas. Paskui čiaupas buvo užsuktas. Pasigirdo žingsniai. Sužvangėjo ant grindų statomas kibiras.

– Pasisekė, – tęsė Spendrelis plėtodamas savo paskutinę mintį. – Kitaip nežinau, kaip būtume visa tai sutvarkę.

Visas įsitempęs ir paklaikęs Ilidžas klausėsi garsų, pasiekiančių jį iš už širmos. Kažkas mėsingas dusliai bumbtelėjo į grindis. Pakelta ir numesta ranka? Sušnarėjo per grindis velkamas

minkštas ir sunkus daiktas. Paskui kliūstelėjo vanduo ir pasigirdo toks įprastas, naminis brūžinimas. Klausydamasis tų garsų, nepalyginamai siaubingesnių ir reikšmingesnių negu patys šiurkščiausi ir ciniškiausi Spendrelio žodžiai, jis vėl pajuto tą staigų silpnumą ir pykinantį širdies plazdėjimą, kaip pirmosiomis minutėmis, kai mirusysis, tada dar tampomas traukulių, gulėjo prie jo kojų. Jis prisiminė, vėl ir vėl išgyvendamas tas akimirkas, kai užgniaužęs kvapą liguistai laukė įvykstant tą kraupų įvykį. Mašinos burzgimas jai važiuojant atbuline eiga į akligatvį, kojų, lipančių laipteliais brūžavimas ir beldimas – paskui ilga, ilga tyla, pripildyta širdies dūžių, vidinio virpėjimo ir įvairiausių nuojautų, teisinimosi revoliucija ir šviesia ateitimi, neapykanta priespaudai ir turto pragaištingumu. O tuo pat metu juokingi, padriki vaikystės prisiminimai, susigūžus už širmos, kai per mokyklos išvykas jis žaisdavo slėpynes pievoje tarp dygiakrūmių ir kadagių. „Vienas, du, trys..." Ieškotojas užsidengęs veidą rankomis pradėdavo garsiai skaičiuoti iki šimto, o visi kiti išsilakstydavo į visas puses. Vaikai įlįsdavo į dygliuotus krūmus, atsiguldavo papartyne. Paskui pasigirsdavo riksmas: „Devyniasdešimt devyni, šimtas, einu ieškoti!" Ir ieškotojas pasileisdavo ieškoti – ieškoti tavęs. Ir kol susigūžęs tupėdavai savo slėptuvėje, įsiklausydamas į garsus aplinkui ir slapta dirsčiodamas, ar nepasitaikys proga nurūkti iki „namų", susijaudinimas būdavo toks aštrus, kad atrodydavo – privarysi kelnes, nors lygiai prieš penkias minutes buvai nulėkęs už krūmo ir viską padaręs. Kvaili prisiminimai! Kvaili ir kaip tik todėl baisūs! Jau kokį šimtąjį kartą jis apsičiupinėjo kišenę, norėdamas pasitikrinti, ar ten tebėra chloroformo buteliukas, ar gerai jis užsuktas.

Antrą kartą bauginamai pasigirdo beldimas, o su juo švilptelėjimas ir linksmas šūktelėjimas (iš balso buvo galima girdėti, kad jis šypsosi). „Savas!“ Ilidžas krūptelėjo už širmos. „Savas!“ Ir dabar prisiminęs, jis vėl krūptelėjo, dar smarkiau, jausdamas visą gėdą, siaubą ir pažeminimą, kurio tada nespėjo pajusti. Nespėjo, nes greičiau, negu protas pajėgė suvokti visas to besijuokiančio balso prasmes ir potekstes, girgžtelėjo durys, pasigirdo žingsniai ir Veblis ėmė šaukti Elinorą vardu. (Ilidžas staiga pagalvojo, ar tik jis nebus ją įsimylėjęs.) „Elinora!“ Paskui stojo tyla; Veblis pamatė laiškelį. Ilidžas girdėjo jo kvėpavimą už kokių poros pėdų nuo savęs, kitapus širmos. Paskui pasigirdo greito judesio šlamesys, nutrūkęs šūktelėjimas ir šaižus smūgis, panašus į antausį, bet duslesnis, negyvesnis ir daug garsesnis. Sekundę truko tyla, paskui pasigirdo griuvimas – ne vienas garsas, bet daugybė garsų, sekusių vienas paskui kitą tam tikroje laiko atkarpoje: dusliai atsitrenkę keliai, per išblizgintas grindis slystantys padai, prislopęs kūno ir rankų stuktelėjimas ir sunkus, šiurkštus galvos trenksmas. „Greičiau! – šūktelėjo Spendrelis, ir jis iššoko iš slėptuvės. – Chloroformą.“ Paklusniai suvilgė nosinę ir uždėjo ant trūkčiojančio veido... Jis vėl sudrebėjo ir gurkštelėjo brendžio.

Brūžinimas baigėsi ir pasigirdo šlapio skuduro žlegsėjimas.

– Baigta, – išlindo iš už širmos Spendrelis. Jis šluostėsi rankas į pašluostę. – O kaip mūsų ligonis? – pridūrė su ironiška šypsena parodijuodamas gydytoją prie paciento lovos.

Ilidžas nusisuko. Neapykanta suliepsnojo jame akimirkai nušluodama visus kitus jausmus.

– Gerai, – atkirto jis.

– Maloniai leidžiate laiką, kol aš dirbu juodą darbą, ar ne

taip. – Spendrelis numetė pašluostę ant kėdės ir atsiraitojo marškinių rankoves.

Per dvi valandas širdies raumenys susitraukia ir atsipalaiduoja, vėl susitraukia ir atsipalaiduoja tiktai kokius aštuonis tūkstančius kartų. Žemė nukeliauja mažiau negu aštuntadalį milijono mylių savo orbita. Opuncijos užima ne daugiau kaip kokį šimtą akrų Australijos teritorijos. Dvi valandos – tai beveik nieko. Per dvi valandas galima išklausyti Devintąją simfoniją ir porą po mirties paskelbtų kvartetų, nuskristi iš Londono į Paryžių, pusryčius iš skrandžio perkraustyti į plonąjį žarnyną, perskaityti „Makbetą", numirti nuo gyvatės įkandimo arba uždirbti šilingą ir aštuonis pensus už namų tvarkymą. Daugiau nieko. Bet Ilidžui, kuris sėdėjo šalia lavono, gulinčio už širmos, ir laukė, kada sutems, tos dvi valandos atrodė nesibaigiančios.

– Ar jums visai protas pasimaišė? – paklausė Spendrelis, kai jis pasiūlė jiems tuoj pat išeiti ir palikti viską, kaip yra. – Būtinai norite mirti kartuvėse? – Šalta ironiška patyčia vedė Ilidžą iš proto. – Šiandien vakare Filipas parėjęs jį suras.

– Bet jis neturi rakto, – pasakė Ilidžas.

– Tada rytoj, kai tik susiras spynų meistrą. O po trijų valandų, kai Elinora papasakos, kur ji dėjo raktus, policija pasibels į mano duris. Ir aš jums pažadu, kad labai greitai po to jie pasibels ir į jūsų duris. – Jis nusišypsojo Ilidžui, kuris nusuko akis į šoną. – Ne, – tęsė Spendrelis, – Veblį reikia išgabenti. O kadangi jo mašina stovi už durų, tai sutemus tą padaryti bus juokų darbas.

– Bet sutems tik po dviejų valandų. – Ilidžas kalbėjo piktai ir tuo pačiu gailiai.

– Na ir kas?

– Bet... – pradėjo Ilidžas, tačiau prikando liežuvį. Jis žinojo,

kad jeigu sakys tiesą, turės prisipažinti, jog bijo pasilikti čia tas dvi valandas. – Gerai, – pasakė jis. – Pasiliekam.

Spendrelis paėmė sidabrinį portsigarą, atidarė ir pauostė.

– Skaniai kvepia, – pasakė. – Užsirūkykite. Jis pastūmė portsigarą per stalą. – Be to, čia daugybė knygų. Ir „Times“ ir „New Statesmen“. Ir paskutinieji „Vogue“ numeriai. Tikras stomatologo laukiamasis. Mes netgi galime išsivirti puodelį arbatos.

Prasidėjo laukimas. Po vieno širdies smūgio sekė kitas. Kiekvieną sekundę žemė nukeliaudavo dvidešimt mylių ir opuncijos užkariaudavo penkis metrus Australijos žemės. Už širmos gulėjo lavonas.

Tūkstančiai tūkstančių milijonų smulkiausių ir skirtingiausių organizmų susirinko į krūvą, ir jų tarpusavio priklausomybės bei priešiškumo vaisius buvo žmogaus gyvenimas. Jų kolonija, gyvas spiečius sudarė žmogų. Spiečius mirė. Tačiau dar neatvėsusioje šilumoje daugelio iš jį sudarančių organizmų gyvybė vis dar rusena. Greitai žus ir jie. O tuo metu iš oro nematomos saprofitų armijos jau pradėjo puolimą, kurio niekas nebesustabdys. Jie gyvens tarp mirusių ląstelių, augs ir pašėlusiu greičiu dauginsis, ir nuo jų augimo ir gausėjimo iširs visa cheminė kūno sudėtis, visi sudėtingi junginiai ir ryšiai, o kai ta armija savo darbą baigs, keli svarai anglies, kelios kvortos vandens, truputis kalkių, dar mažiau fosforo ir sieros, žiupsnelis geležies ir silicio, saujelė druskų mišinio, – visa tai, pasklidę ir susigėrę į aplinką, – bus viskas, kas liks iš Everardo Veblio valdžios troškimo ir meilės Elinorai, iš jo minčių apie politiką ir vaikystės prisiminimų, jo mokėjimo fechtuotis ir jodinėti, jo stipraus balso ir staiga nušvintančios veide šypsenos, jo žavėjimosi Mantenija, bjaurėjimosi viskiu, apsimestinių pykčio prie-

puolių, įpročio glostyti smakrą, tikėjimo į Dievą, nesugebėjimo teisingai sušvilpauti melodiją, nepajudinamų sprendimų ir rusų kalbos mokėjimo.

Ilidžas vartė reklaminius „Vogue" puslapius. Jauna dama su kailiniais, kainuojančiais du šimtus ginėjų, lipo į automobilį; kitoje puslapio pusėje dar viena jauna dama tik su rankšluosčiu lipo iš vonios su Dr. Verbriugeno liesinančiomis druskomis. Toliau buvo natiurmortas su kvepalų buteliukais – „Songe nègre" ir firmos naujiena „Relent d'amour". Kituose trijuose puslapiuose mirgėjo Vorto, Lanveno ir Patu pavardės. Paskui buvo įdėta nuotrauka jaunos moters su guminiu liesinančiu diržu, žiūrinčios į savo atspindį veidrodyje. Keletas jaunų damų žavėjosi viena kitos Krabo ir Lašingtono apatiniais drabužiais. Priešais juos kita jauna dama buvo prigulusi ant kušetės madam Adrenos grožio institute, o masažuotojos rankos bandė užkirsti kelią dvigubam pagurkliui. Paskui – natiurmortas iš kočėlų ir guminių šepečių nepageidaujamiems jaunų poniučių riebalams brūžinti bei trinti ir kitas natiurmortas su indeliais ir buteliukais veido odai maitinti ir saugoti nuo žalingo laiko ir oro poveikio.

„Šlykštu! – nusprendė Ilidžas versdamas puslapius. – Tai nusikaltimas!" Ir jis ėmė atsidėjęs kurstyti savo pasipiktinimą. Pyktis leido užsimiršti ir tuo pačiu pasiteisinti. Piktindamasis plutokratišku beširdiškumu ir lengvabūdiškumu, jis galėjo iš dalies užmiršti ir pateisinti tą siaubingą dalyką, kuris buvo įvykęs. Veblio kūnas gulėjo už širmos. Bet yra moterų, kurios gali sumokėti du šimtus ginėjų už kailinius. Du šimtus ginėjų! Jo dėdė Džozefas batsiuvys būtų buvęs laimingas tiek uždirbdamas per aštuoniolika mėnesių. Ir už ketvirtadalį pintos kvepalų jos moka dvidešimt penkis šilingus. Jis prisiminė,

kaip jo jaunesnysis brolis Tomas po gripo susirgo plaučių uždegimu. Baisu! O kai išgijo, daktaras pasakė, kad jam kelioms savaitėms reikia nuvažiuoti prie jūros. Bet jie negalėjo sau to leisti. Tomo plaučiai taip ir nesustiprėjo. Dabar jis dirba automobilių gamykloje (daro mašinas toms kekšėms su dviejų šimtų ginėjų vertės kailiniais). Ilidžas mokėjo už jo mokslą technikos mokykloje – mokėjo – jis prisimena – gniauždamas pyktį, kad berniukas turėtų lengvatą aštuonias valandas per dieną stovėti prie frezavimo staklių. Mančesterio oras Tomui nebuvo į sveikatą. Vargšas neturėjo nereikalingo riebalų sluoksnio, kurį reikėtų kočioti. Koks kiauliškas ėdrumas! Kodėl jie negali užsiimti kokiu naudingu darbu užuot trynę savo šlaunis ir pilvus? Darbas puikiausiai nuimtų riebalus. Jeigu jie dirbtų kaip jo motina... Ji neturėjo riebalų, kuriuos būtų reikėję kočioti kočėlais ar garinti su prakaitu po guminiais diržais, ar šutinti karštose voniose su druskomis.

Jis susierzinęs pagalvojo apie tuos nepabaigiamus ūkio darbus. Diena iš dienos, metai iš metų. Kloti lovas, kurios netrukus bus vėl sujauktos. Gaminti maistą prikimšti pilvams, kurie neturi dugno. Plauti indus tam, kad per kitą valgymą šie vėl susiterštų. Šveisti grindis, kad jas vėl suteptų purvini batai. Adyti ir lopyti tam, kad būtų kam plyšti toliau. Tai buvo tarsi Sizifo ir Danaidžių triūsas, beviltiškas ir begalinis – arba būtų buvęs begalinis (kurį būtų nutraukusi tik motinos mirtis), jeigu jis jai nebūtų kas savaitę iš savo algos siuntęs po du svarus. Dabar sunkiausiems darbams ji galėjo pasisamdyti tarnaitę. Bet ji vis tiek dirbo tiek, kad guminių diržų neprireikė. Kas per gyvenimas! O kailinių ir „Songe nègre“ kvepalų pasaulyje poniutės skundžiasi nuoboduliu bei nuovargiu ir gulasi į privačias klini-

kas pailsėti. Jeigu jos nors truputėlį pagyventų jos gyvenimą! Galbūt vieną gražią dieną (jis taip tikisi) jos bus priverstos tą padaryti net ir Anglijoje.

Ilidžas su pasitenkinimu galvojo apie tuos buvusius caro karininkus, vairuojančius taksi ar dirbančius fabrikuose, tas buvusias grafienes restoranuose, kabaretuose ir skrybėlių krautuvėse; apie visus buvusius Rusijos turčius visame pasaulyje nuo Harbino ir Šanchajaus iki Romos, Londone ir Berlyne – sužlugusius, pažemintus, privestus iki vergiškos eilinių žmonių būklės – tų žmonių, kurių sąskaita jie kadaise parazitavo. Tai buvo jiems gera pamoka ir bausmė. Galimas dalykas, ir čia taip bus. Čia jie stiprūs, visi tie kenčiantys nuo nutukimo ir kailiniuoti, jų daug, jie buvo susibūrę į organizuotą armiją.

Bet armija neteko savo vado. Jis atsiėmė už viską. Gyvuliškumo ir plutokratijos įsikūnijimas dabar guli už širmos. Bet prieš uždedant nosinę su chloroformu, jo burna buvo išžiota ir veido raumenys groteskiškai trūkčiojo. Ilidžas sudrebėjo. Ieškodamas išsigelbėjimo ir pasiteisinimo paniekoje, jis vėl nukreipė žvilgsnį į jauną damą su dviejų šimtų ginėjų vertės kailiniais, į kitą jauną nuogą damą, kuri, droviai susisupusi į rankšluostį, lipo iš druskų prisodrintos vonios. Prostitutės ir apsirijėlės! Jos priklauso tai pačia klasei, už kurią kovojo Veblis. Gynėjas viso to, kas niekinga ir šlykštu. Jis gavo, ko buvo nusipelnęs, jis...

– O Viešpatie! – staiga šūktelėjo Spendrelis pakeldamas akis nuo knygos. Nuo to balso, netikėtai nuskambėjusio tyloje, Ilidžas iš siaubo instinktyviai krūptelėjo visu kūnu. – Visai pamiršau. Jie juk stingsta, ar ne? – Jis pasižiūrėjo į Ilidžą. – Aš turiu galvoje, lavonai.

Ilidžas linktelėjo. Jis giliai įkvėpė ir įsakė sau nusiraminti.

– Kaip mes tada įgrūsim jį į automobilį? – Spendrelis pašoko ir skubiai nužingsniavo už širmos. Ilidžas išgirdo, kaip spragtelėjo durų spyna. Jis suakmenėjo iš baimės: Spendrelis žada pasprukti ir palikti jį vieną, užrakintą su lavonu!

– Kur jūs? – suriko jis ir paklaikęs pasileido jam iš paskos. – Kur jūs? – Durys buvo atidarytos, Spendrelio niekur nematyti, o lavonas gulėjo ant grindų, išsižiojęs ir slapta reikšmingai viską stebėdamas pro primerktus vokus. – Kur jūs? – Ilidžas jau vos neklykė.

– Ko taip susijaudinote? – paklausė Spendrelis, kai Ilidžas, visas perbalęs ir apimtas nevilties, pasirodė ant lauko laiptelių. Stovėdamas prie Veblio automobilio Spendrelis stengėsi nusegti tampriai apgulusį brezentą, dengiantį visą užpakalinę kėbulo dalį iki pat priekinių sėdynių. – Tas daiktas baisiai sunkiai atsisega.

Ilidžas susikišo rankas į kišenes ir apsimetė, kad atskubėjo į prieangį tik iš gryno smalsumo.

– Ką čia darote? – paklausė jis nerūpestingai.

Spendrelis patraukė dar kartą ir brezentas pagaliau atsisegė palei visą vieno šono ilgį. Jis pakėlė jį ir pasižiūrėjo vidun.

– Tuščia, ačiū Dievui, – pasakė jis ir ištiesęs ranką sugrojo įsivaizduojamas oktavas ant kėbulo. – Maždaug keturios pėdos į plotį, – pasakė jis, – ir tiek pat į ilgį. Pusę viso ploto užima sėdynės. Nuo uždangalo iki grindų – pustrečios pėdos. Susirangius gulėti būtų labai patogu. Bet jeigu žmogus sustingęs? – Jis klausiamai pasižiūrėjo į Ilidžą. – Žmogus čia tilptų, bet ne paminklas.

Ilidžas linktelėjo. Pastarieji Spendrelio žodžiai staiga priminė jam pašaipius leidi Edvard žodžius apie Veblį. „Jis nori, kad visi į jį žiūrėtų kaip į milžinišką jo paties paminklą. Pastatytą po mirties, jeigu suprantate, ką noriu pasakyti.“

– Reikia skubiai ką nors daryti, – tęsė Spendrelis, – kol jis

dar nesustingo. – Atidengė uždangalą ir uždėjęs ranką Ilidžui ant peties tyliai įstūmė jį į vidų. Durys užsitrenkė jiems už nugaros. Jie stovėjo ir žiūrėjo į lavoną.

– Reikės pritraukti kelius, o rankas prispausti prie šonų.

Jis pasilenkė ir vieną ranką priglaudė prie šono. Kai jis ją paleido, ši vėl sugrįžo į buvusią padėtį. „Kaip marionetė, – pagalvojo Spendrelis, – su elastingais sąnariais". Daugiau šlykštu negu baisu; ne tragiška, tiktai nuobodu ir netgi kvaila. Tai ir yra baisiausia, kad visa tai (netgi tai) panašu į nevykusį ir lėkštą pokštą. – Turime surasti virvę, – pasakė jis. – Ką nors rankoms ir kojoms surišti. – Visa tai šiek tiek priminė tuos atvejus, kai pačiam tekdavo taisyti vandentiekį ar remontuoti vasarnamį. – Nemalonus ir kvailas užsiėmimas.

Jie apieškojo visus namus. Virvės niekur nebuvo. Teko tenkintis trimis tvarsčiais, kuriuos Spendrelis surado vonioje kabančioje vaistinėlėje tarp aspirino, jodo, boro rūgšties ir augalinių liuosinamųjų.

– Prilaikykite rankas, kol rišiu, – paliepė Spendrelis.

Ilidžas nesipriešino. Tačiau suėmęs pirštais tuos negyvus riešus, jis pajuto tokį kraupų šaltį, kad jį vėl supykino ir ėmė krėsti drebulys.

– Na, štai, – tarė Spendrelis atsitiesdamas. – O dabar kojas. Kaip gerai, kad laiku susigriebėm.

„Kad visi į jį žiūrėtų kaip į milžinišką jo paties paminklą, – aidėjo Ilidžui ausyse, – pastatytą po mirties, jeigu suprantate, ką noriu pasakyti..." Po mirties... Spendrelis ėmė lenkti koją, kol kelis beveik palietė smakrą.

– Laikykite.

Ilidžas sugriebė koją už kulkšnies, kojinės buvo pilkos su bal-

tais dryželiais. Spendrelis paleido koją ir Ilidžas staiga gavo neįtikėtinai stiprų šiurpinantį smūgį į ranką. Lavonas bandė jam įspirti. Prieš akis jam ėmė vertis juodos tuštumos, išėsdamos skyles jį supančiame pasaulyje. Ir pats pasaulis susvyravo ir ėmė suktis aplink tas tarpžvaigždines tuštumas. Jį supykino, galva nežmoniškai svaigo.

– Klausykite, – pradėjo jis, sukdamasis į Spendrelį, kuris atsitūpęs plėšė antrojo tvarsčio pakuotę. Paskui užsimerkęs paleido koją. Koja išsitiesė kaip suspausta spyruoklė ir pėda trenkė Spendreliui į petį. Šis tupėdamas neišlaikė pusiausvyros ir išsitiesė ant grindų.

– Ar jums galvoj negerai, velniai griebtų! – atsistojęs užsipuolė jis Ilidžą. – Tačiau pyktis, kurį sukėlė netikėtas išgąstis, jau praėjo. Jis trumpai nusijuokė. – Mes čia kaip cirke, – pasakė Spendrelis. Tai buvo ne tik ne tragedija – tai buvo klounada.

Kai jie baigė rišti kūną, Ilidžui jau buvo pasidarę aišku, kad silpni Tomo plaučiai, dviejų šimtų ginėjų vertės kailiniai, nutukimas ir ilga jo motinos vergystė, turtuoliai ir vargšai, priespauda ir revoliucija, teisingumas, bausmė, neviltis – kad visa tai, kiek jis dabar suvokė, neturėjo visiškai nieko bendra su tomis stingstančiomis kojomis ir rankomis, su ta išžiota burna, tomis primerktomis ir slapta stebinčiomis akimis. Neturėjo nieko bendra ir buvo visai beprasmiška.

* * *

Filipas pietavo vienas. Priešais lėkštę stovintis butelis raudono vyno ir ąsotis vandens pasitarnavo kaip atrama atverstai knygai. Jis skaitė ją tarp kąsnių. Tai buvo Bastiano „Apie sme-

genis". Turbūt ne pati moderniausia tokio pobūdžio knyga, bet geresnio skaitalo kelionei traukiniu tėvo bibliotekoje jis nerado. Įpusėjęs žuvį, perskaitė apie airį džentelmeną, kuris sirgo parafazija, ir taip susidomėjo tuo atveju, kad, pastūmęs lėkštę į šoną, išsiėmė iš kišenės užrašų knygutę ir tuoj pat ėmė rašytis. Daktaras paprašė paciento garsiai perskaityti pastraipą iš Dublino Triničio koledžo įstatų: „Koledžas turi teisę savo nuožiūra egzaminuoti arba neegzaminuoti kiekvieną licenciatą, prieš tvirtindamas jį koledžo moksliniu bendradarbiu". O štai ką perskaitė pacientas: „Kalėdaras sumeilęs savo motjūrą tatruodatu arba neėmatu vien vieną isenmatatą, pištitinti tam ir molekulio namoliniu tarbumarbu".

„Nuostabu!" – pasakė sau Filipas, rašydamas paskutinį žodį. – „Koks stilius! Koks didingas grožis! Kokia turtinga ir skambi pirmoji frazė! Kalėdaras sumeilęs savo motjūrą!" Jis pakartojo frazę mintyse. „Aš įrašysiu ją į titulinį savo naujo romano puslapį, – užrašė jis į knygelę. – Epigrafas, viso pamokymo tema." Šekspyras kalbėjo apie pamišėlio papasakotas pasakas. O čia kalba pats pamišėlis – ir kas gražiausia – nelyginant Šekspyras. „Taikliausias gyvenimo apibūdinimas", – prirašė jis pieštuku.

Kvins Hole Tolis pradėjo nuo Eriko Sati „Borborygmes Symphoniques"*. Muzika Filipui pasirodė vidutiniška. Nors kai kurie žiūrovai pagerino įspūdį švilpimais ir kojų trypimu. Ironiškai mandagus Tolis itin grakščiai lankstėsi publikai. Kai triukšmas nutilo, jie ėmėsi antrojo savo programos numerio. Tai buvo „Koriolano" uvertiūra. Tolis didžiavosi savo ortodoksiškumu ir sugebėjimu atlikti bet kokį kūrinį. „Bet Dieve mano!" – pa-

* „Simfoniniai pilvo urzgesiai" *(pranc.)*.

galvojo Filipas, klausydamasis, kaip pasibaisėtinai jis diriguoja tikrą muziką. Tarsi gėdytųsi Bethoveno jausmų ir norėtų už juos atsiprašyti. Bet, laimė, „Koriolano“ negalėjo sugadinti netgi Tolis. Muzika vis tiek liko kupina herojiško patoso, tragiška ir didinga, kad ir kaip jis stengėsi. Nutilo paskutinieji garsai, liudiję apie nenugalimą žmogaus didybę ir neišvengiamą būtinybę kentėti.

Per pertrauką Filipas nušlubčiojo į barą parūkyti. Kažkieno ranka timptelėjo jį už rankovės.

– Už rankos nutvertas melomanas! – tarė pažįstamas balsas. Jis atsisuko ir pamatė Vilį Viverį, visą spinduliuojantį gera nuotaika, draugiškumu ir kvailumu. – Ką pasakysite apie mūsų šių dienų Orfėją?

– Jeigu klausiate apie Tolį, tai manau, kad jam nereikėtų diriguoti Bethoveno.

– Truputėlį per lengva ir nerealu didingiems Liudvigo pečiams? – pakišo mintį Vilis.

– Ko gero, – nusišypsojo Filipas. – Truputėlį per menka.

– Arba per daug nepagarbu. Didingumas priklauso ikipozityvistinei epochai. Buržuazinei epochai, kaip pasakytų draugas Leninas. O Tolis perdėm šiuolaikiškas. Argi jums nepatiko, kaip jis dirigavo Sati? O gal, – tęsė Vilis, pamatęs, kad Filipas paniekinamai kraipo pečiais, – pasigedote natūralizmo? – Ir jis nusikosėjo, pritardamas savo kalambūrui.

– Jis tiek pat šiuolaikiškas, kaip tas airių genijus, kurį aš šį vakarą aptikau. – Filipas išsitraukė iš kišenės knygelę ir trumpai paaiškinęs perskaitė: „Kalėdaras sumeilęs savo motjūrą...“ Puslapio gale buvo jo paties pastabos, užrašytos prieš valandą: „Viso pamokymo tema. Taikliausias gyvenimo apibūdinimas“.

Dabar Filipas jau galvojo visai kitaip. – Tarp didingumo ir Tolio Sati, – tarė jis, – toks pat skirtumas, kaip tarp Dublino Trinično koledžo statuto ir šito kalėdaro, sumeilusio savo motjūrą.

Jis aiškiai prieštaravo pats sau. Bet koks pagaliau skirtumas?

* * *

Ilidžas norėjo greičiau atsidurti namie ir atsigulti į lovą, bet Spendrelis tikino, kad jis turi praleisti bent valandą pas Tentemauntus.

– Reikia, kad jus kas nors matytų, – pasakė Spendrelis. – Kad turėtumėte alibi. Aš einu pas Sbisą. Ten bus mažiausiai dvidešimt žmonių, kurie prisieks, kad matė mane.

Ilidžas sutiko tik iš smurto baimės. Jis kaip didžiausio išbandymo bijojo pokalbio su bet kokiu žmogumi – netgi tokiu nesmalsiu, užsiėmusiu savo reikalais ir išsiblaškiusiu kaip lordas Edvardas.

– Aš to neištversiu, – kartojo jis beveik su ašaromis akyse.

Jiems teko nešti kūną, surištą vaisiaus įsčiose poza, nešti meiliai ir stipriai apkabinus, svirduliuojant žemyn į gatvę. Vienintelis dujinis žibintas po arka apšvietė akligatvį blankia žalsva šviesa, kurios būtų pakakę jiems išduoti, jei kas nors tuo metu būtų ėjęs pro šalį, kai jie nešė savo naštą ir kėlė į automobilį. Jie paguldė kūną ant grindų veidu į viršų, bet pritraukti prie smakro keliai kyšojo virš borto. Spendreliui teko įlipti į vidų ir paversti sunkų kūną ant šono, kad keliai atsiremtų į užpakalinę sėdynę. Jie uždarė duris, užtraukė uždangalą ir tvirtai užsegė.

– Puiku, – pasakė Spendrelis. – Jis paėmė savo bičiulį už parankės. – Jums reikia dar išgerti brendžio, – pridūrė.

Tačiau brendis nepadėjo: kai jie nuvažiavo, Ilidžas vis dar drebėjo ir jautėsi prastai. Spendrelio tąsymasis su nepažįstamos mašinos mechanizmais juo labiau nenuramino jo nervų. Pirmiausia jie įsirėžė į sieną arklidžių gale ir kol Spendrelis susigaudė, kaip perjungti pavarą, du kartus užgeso variklis. Susierzinęs jis keliskart nusikeikė ir tuoj pat nusijuokė. Tačiau Ilidžui tos nedidelės nesėkmės, sulaikiusios juos keletui minučių prie tos klaikios ir nelemtos vietos, buvo tarytum katastrofos. Jo siaubas, nerimastingas nekantravimas kone peraugo į isteriją.

– Ne, aš negaliu, tikrai negaliu, – protestavo jis, kai Spendrelis pasakė, kad jam teks praleisti vakarą pas Tentemauntus.

– Eisit kaip didelis, – pasakė jam Spendrelis sukdamas į Melą. – Aš privešiu jus prie pat durų.

– Tik to dar trūko!

– O jeigu reikės, tai įspirsiu vidun.

– Bet aš negaliu, negaliu ten būti.

– Kokia puiki mašina, – pasakė Spendrelis staiga keisdamas temą.

– Aš neištversiu, – graudžiai vebleno Ilidžas.

– Manau, kad ji apskaičiuota šimtui mylių per valandą.

Jie pravažiavo pro šv. Jokūbo rūmus ir įsuko į Pel Melą.

– Štai ir atvažiavome, – pasakė Spendrelis sustodamas prie kelkraščio. Ilidžas paklusniai išlipo, perėjo per šaligatvį, užlipo laipteliais ir paskambino į duris. Spendrelis palaukė, kol durys paskui jį užsidarė ir nuvažiavo į šv. Jokūbo aikštę. Dvidešimt ar trisdešimt mašinų stovėjo aplink skverą. Jis atbulas įvažiavo į laisvą tarpą, išjungė variklį, išlipo ir nuėjo į Pikadilio aikštę. Autobusas už pensą nuvežė jį iki Čering Kros gatvės. Siauro

skersgatvio gale, tarp fabriko pastatų, žibintų šviesoje ryškiai žaliavo Soho skvero medžiai. Po dviejų minučių jis buvo pas Sbisą ir atsiprašinėjo Rempiono ir Berlepo už tokį pavėlavimą.

* * *

– Ak, tai jūs, – pasakė lordas Edvardas. – Kaip gerai, kad atėjote.

Ilidžas sumurmėjo kažką, atsiprašydamas, kad neatėjo anksčiau. Turėjęs susitikimą. Dalykinį susitikimą. O jeigu, su siaubu galvojo jis kalbėdamas, jeigu lordas Edvardas paklaus, su kokiu žmogumi, kokiu reikalu? Jis juk nežinos, ką atsakyti; jis nesusivaldys. Tačiau atrodė, kad senukas net negirdi jo pasiaiškinimų.

– Bijau, kad jums teks man šį tą paskaičiuoti, – pasakė jis savo žemu, dusliu balsu. Lordas Edvardas buvo palyginti neblogas matematikas, bet skaičiavimas jam sekėsi sunkiai. Jis taip ir neišmoko teisingai sudauginti. O dėl daugiaženklių skaičių dalybos, tai jis jau penkiasdešimt metų nė nebandė to daryti. – Visi mano skaičiai štai čia. – Lordas Edvardas pabaksnojo ant stalo priešais gulintį atverstą sąsiuvinį. – Tai skyriui apie fosforą. Žmogaus įsikišimas į ciklą. Pamenate, mes buvome radę, kiek fosforo pentoksido išteka į jūrą su srutomis? – Jis atvertė kitą puslapį. – Štai. Keturi šimtai tūkstančių tonų. Praktiškai tokio kiekio neįmanoma atstatyti. Tiesiog išmesta lauk. O kaip lengvapėdiškai mes elgiamės su lavonais! Juk kiekviename kūne trys ketvirtadaliai kilogramo fosforo pentoksido. Žinoma, jūs galite užginčyti, kad mes sugrąžiname jį į žemę. – Lordas Edvardas buvo pasirengęs priimti bet kokį prieštaravimą, bet kokį argumentą vien tam, kad galėtų jį sutriuškinti. – Bet ar tai

tinkamas būdas? – Jis atmetė visas nuomones, sutaršė visus savo priešininkus į skutus. – Suverčiam visus lavonus į kapines! Kaip, jūsų manymu, fosforas iš ten gali tolygiai pasiskirstyti? Be abejonės, ilgainiui jis pateks į gyvybės ciklą. Bet mūsų tikslams jis prarastas. Išimtas iš apyvartos. O dabar paskaičiuokime: jeigu kiekvienas lavonas turi tris ketvirtadalius fosforo pentoksido, o žmonių žemėje yra milijardas aštuoni šimtai milijonų, iš kurių kasmet vidutiniškai miršta dvidešimt iš tūkstančio, tai kiek mes iš viso kasmet grąžiname fosforo žemei? Jūs mokate skaičiuoti, brangusis Ilidžai. Aš palieku tą jums.

Ilidžas sėdėjo tylėdamas, užsidengęs veidą ranka.

– Tiesa, nereikia užmiršti, – toliau kalbėjo senukas, – kad daugelis tautų panaudoja lavonus kur kas racionaliau negu mes. Tiesą sakant, tiktai baltoji rasė išima fosforą iš apyvartos. Kitos neturi nekropolių, vandens nepraleidžiančių karstų ir mūrinių rūsių. Indai – vienintelė tauta, kuri dar didesnė švaistūnė už mus. Deginti lavonus ir mesti pelenus į upę! Bet indai viską daro kvailai. Degina, pavyzdžiui, karvių mėšlą, užuot grąžinę jį į žemę, o paskui stebisi, kad pusė gyventojų neturi ką valgyti. Indams reikės atlikti atskirus skaičiavimus. Be to, dar neturiu duomenų. O kol kas gal paskaičiuosite bendrą skaičių visam žemės rutuliui? Ir dar, jeigu jūs nieko prieš, atskirai baltajai rasei. Aš kažkur turiu užsirašęs, kiek kur gyventojų. Čia, žinoma, mirtingumas bus mažesnis už viso pasaulio vidurkį, bent jau Vakarų Europoje ir Amerikoje. Sėskitės štai čia. Šitame stalo gale jums pakaks vietos. – Jis nukraustė stalo kampą. – Prašom popierių. O štai visai padorus plunksnakotis.

– Ar jūs neprieštarausite, – vos girdimu balsu ištarė Ilidžas, – jeigu aš pagulėsiu trupučiuką. Nelabai gerai jaučiuosi.

XXXIV SKYRIUS

Jau buvo beveik vienuolika, kai Flipas pasirodė pas Sbisą. Pamatęs jį įeinant, Spendrelis mostu pakvietė prieiti prie staliuko, kur jis sėdėjo drauge su Rempionu ir Berlepu. Filipas prišlubčiojo artyn ir atsisėdo šalia.

– Turiu jums žinutę, – pasakė Spendrelis, – ir svarbiausia, – jis pasirausė kišenėje, – jūsų namų raktus. – Ir jis padavė raktus, paaiškinęs, kaip viskas buvo. Jeigu žmogelis žinotų, kas šį vakarą įvyko jo namuose... – Elinora išvažiavo į Gatendeną. Ji gavo telegramą. Apsirgo vaikas. Ji laukia jūsų rytoj.

– Po velnių! – pasakė Filipas. – Kaip tik rytoj aš turiu padaryti mažiausiai penkiolika darbų. Kas berniukui atsitiko ?

– Nebuvo parašyta.

Filipas patraukė pečiais.

– Jeigų būtų kas nors rimta, mano uošvė nebūtų siuntusi telegramos, – neatsispyrė pagundai pajuokauti. – Ji visada taip. Nė kiek nesijaudina, kai yra abipusis plaučių uždegimas, bet dėl galvos ar pilvo skausmo puola į paniką. – Jis nutilo ir užsisakė omletą ir pusę butelio mozelio. O pats tuo metu pagalvojo, kad pastarosiomis savaitėmis sūnus tikrai neatrodė sveikas. Beveik gailėjosi pasidavęs pagundai. Be to, tai, ką jis pasakė, nė kiek nebuvo juokinga. Noras prajuokinti buvo pagrindinis jo,

kaip rašytojo, trūkumas. Jo knygos būtų kur kas geresnės, jeigu jis nebijotų būti nuobodus. Filipas tylėjo nugrimzdęs į niūrias mintis.

– Ak, tie vaikai! – tarė Spendrelis. – Jeigu su jais susidedi...

– Ir vis dėlto turbūt nuostabu turėti vaikų, – su deramu ilgesiu pareiškė Berlepas. – Aš dažnai pasvajoju...

– Dar nuostabiau pačiam būti vaiku, – nutraukė jį Rempionas. – Turiu omeny, kai žmogus jau suaugęs. – Jis šyptelėjo.

– O kaip jūs auklėjate savo vaikus? – paklausė Spendrelis.

– Stengiuosi kuo mažiau kreipti dėmesio. Deja, jie turi lankyti mokyklą. Tikiuosi, kad jie nors blogai mokysis. Tai būtų siaubinga, jeigu jie virstų mažais žinių prikimštais profesoriukais, demonstruojančiais savo mažus abstrakčius apibendrinimus. Greičiausiai jie tokie ir taps. Mano piktumui. Vaikai paprastai viską daro tėvų piktumui. Ne tyčia, žinoma, bet nesąmoningai, nes kitaip negali – tėvai per daug toli nužygiuoja viena kryptimi, ir tuomet įsikiša gamta, stengdamasi atkurti pusiausvyrą. Taip, taip, aš tą tikrai žinau. Tie padaužos tikrai taps profesoriais. Maži bjaurūs mokslo žiurkėnai. Kaip jūsų bičiulis Ilidžas, – kreipėsi jis į Spendrelį, kuris nuo to vardo nejaukiai krūptelėjo ir pats dėl to susierzino. – Bjaurios mažos smegenėlės, kurios iš visų jėgų stengiasi nuslopinti širdies ir pilvo šauksmą.

Spendrelis nusišypsojo savo dviprasmiška, melodramatiškai pašaipia šypsena.

– Jaunajam Ilidžui nepavyko nuslopinti širdies ir pilvo šauksmo, – pasakė jis. – Nė iš tolo.

– Žinoma, ne. Niekam tai nepavyksta. Tiktai atsitinka taip, kad tie gyvi organai pavirsta atliekamais mėsgabaliais. Kodėl?

Vardan ko? Vardan galybės nereikalingų žinių ir beprasmiškų abstrakcijų.

– Kurios pačios savaime yra gana įdomios, – po ilgos tylos prabilo Filipas, jausdamas pareigą apginti intelektą. – Daryti apibendrinimus ir siekti žinių yra malonumas. Mano požiūriu, vienas iš didžiausių. – Filipas toliau plėtojo savo hedonistinę intelektinio gyvenimo sampratą. – Tai kam taip pulti mūsų mažytes pramogas? – baigdamas paklausė jis. – Juk jūs nepuolate golfo, bet kam gi smerkiate smegenų sportą?

– Bet juk tai visiškai elementaru, – atsakė Rempionas. – Medį pažįstame iš jo vaisių. Golfas arba išvis neduoda vaisių, arba jie nekenksmingi, arba pasitarnauja žmogui. Tarkime, sveikos kepenys – juk tai puikus vaisius. O intelektualizmo vaisiai – Dieve mano! – Jis susiraukė. – Pasižiūrėkite į juos. Visa mūsų industrinė civilizacija yra jo vaisius. Rytiniai laikraščiai, radijas, kinas – visa tai jo vaisiai. Tankai ir trinitrolas, Rokfeleris ir Mondas – taip pat jo vaisiai. Tai paskutiniųjų dviejų šimtmečių organizuotos profesionalios intelektualistinės sistemos rezultatas. Ir jūs tikitės, kad aš pritarsiu jūsų pramogoms! Atvirai kalbant, jau geriau bulių kautynės. Ką reiškia kelių gyvulių kančios ir kelių šimtų žiūrovų sužvėrėjimas, palyginus su viso pasaulio degradavimu? O juk tą padarėte būtent jūs, mokslinčiai, kai savo pramogas pavertėte profesija.

– Gana, gana, – pasakė Filipas. – Jūs piešiate per daug niūrų paveikslą. Bet net jeigu būtumėte teisus, mokslinčiai negali būti atsakingi už tai, kaip kiti žmonės pritaikė jų atradimus.

– Ne, jie už tai atsakingi. Nes jie auklėja kitus žmones savo nelemta intelektine tradicija. Pagaliau visi kiti žmonės irgi mokslinčiai, tik savo srities. Verslininkas – toks pat mokslininkas, tik

truputį kvailesnis už tikrą mokslo atstovą. Jis gyvena tokį pat vienpusišką intelekto – kiek jis jo turi – gyvenimą kaip ir mokslininkas. O tokio gyvenimo pasekmė – vidinis psichologinis išsigimimas. Nes, savaime suprantama, – pridūrė jis, – kad jūsų pramogų vaisiai nėra vien išorinis mūsų šiuolaikiško pramoninio gyvenimo aparatas. Tai vidinis puvimas: infantilizmas, išsigimimas, visokiausios beprotybės ir primityviausios iškrypimų formos. Ne, ne, tie jūsų brangūs proto žaidimai veda mane iš kantrybės. Mažiau būtų žalos, jeigu loštumėt golfą.

– O kaip tiesa? – pasiteiravo Berlepas visą laiką tylėjęs. – Ką daryti su tiesa?

– Argi neverta jos ieškoti? – pritarė jam Spendrelis.

– Žinoma, – tarė Rempionas. – Bet ne ten, kur ieško Filipas ir jo mokslingi draugai. Juk vienintelė tiesa, kuri iš tiesų gali būti mums įdomi, ar kurią mes galime suvokti, yra žmogiškoji tiesa. Ieškoti jos reikia visa savo esybe, o ne viena kuria specializuota dalimi. Mokslininkai ieško nežmogiškos tiesos. Jie niekada jos nesuras, juk net mokslininkas negali liautis buvęs žmogumi. Bet jie gali šiek tiek atsitraukti nuo tikrovės pasaulio. Kankindami savo smegenis jie susidaro miglotą įspūdį apie visatą, kokią ją galėtų pamatyti nežmogiška akis. Su savo kvantinėmis teorijomis, bangine mechanika, reliatyvumo teorija ir viskuo kitu jie iš tiesų sugebėjo nutolti nuo žmonijos. Bet kas čia, po velnių, gero?

– Jau nekalbant apie smagumą, – tarė Filipas, – geras gali būti koks nors stulbinantis atradimas, turintis praktinę vertę, kaip atskleista atomo skaidymo paslaptis, išlaisvinanti begalinius energijos išteklius.

– Ir galutinai paverčianti žmones visiškais debilais ir mašinų

vergais, – pašaipiai užbaigė Rempionas. – Žinau, koks tas jūsų rojus. Bet dabar mes kalbame apie tiesą. Ta nežmogiška tiesa, kurios ieško mokslininkų intelektas, yra visiškai nereikalinga paprastam žmogaus gyvenimui. Mūsų tiesą, žmogui reikalingą tiesą, randi visu savo gyvenimu – gyvendamas energingai, visas esybe. Jūsų, Filipai, pramogų padariniai, visos tos plačiai nuskambėjusios teorijos apie kosmosą ir jo praktinį taikymą – neturi nieko bendra su vienintele reikalinga tiesa. O nežmogiška tiesa ne tik nereikalinga, bet ir pavojinga. Ji atitraukia žmonių dėmesį nuo vienintelės vertingos žmogui tiesos. Ji verčia juos klastoti savo patirtį tam, kad jų gyvenama tikrovė atitiktų abstrakčią teoriją. Pavyzdžiui, yra tokia visų priimta nežmogiška tiesa, bent jau mano jaunystės laikais taip buvo manoma, kad antrinės savybės[73] realiai neegzistuoja. Žmogus, kuris rimtai priima šią teoriją, neigia save, sunaikina visą savo, kaip žmogaus, gyvenimo audinį. Nes žmonės yra taip sutverti, kad vienintelės tikros savybės jiems yra būtent antrinės. Jas neigdamas žmogus nusižudo.

– Bet juk iš tikrųjų, – pasakė Filipas, – niekas jų neneigia.

– Taip, iki galo nenuneigia, – sutiko Rempionas. – Nes to neįmanoma padaryti. Niekas negali visiškai užgniaužti savo pojūčių ir jausmų savęs nenužudęs. Bet po to, kai jie pasireiškia, galima juos menkinti. Tiesą sakant, kaip tik tuo ir užsiima daugybė protingų ir išsilavinusių žmonių: menkina tai, kas žmogiška, vardan to, kas nežmogiška. Jų motyvai skiriasi nuo krikščioniškųjų, tačiau rezultatas tas pats. Savęs griovimo būdas. Tai visada baigiasi vienu ir tuo pačiu, – tęsė jis staiga apimtas pykčio. – Kiekvienas mėginimas būti kažkuo aukštesniu už žmogų visada baigiasi vienu ir tuo pačiu. Mirtimi, tam tikra mirties

forma. Tu nori būti didesnis negu esi, kažką savyje nužudai ir tampi mažesnis. Man taip įkyrėjo visos tos nesąmonės apie kilnius siekius, apie moralinę ir intelektinę pažangą, gyvenimą dėl idealų, ir visa kita. Jos visos veda į mirtį. Taip pat neišvengiamai, kaip gyvenimas dėl pinigų. Krikščionys, moralistai, nepriekaištingi estetai, talentingi jauni mokslininkai ir verslininkai, gyvenantys pagal Smailsą – tai apgailėtinos žmogvarlės, kurios mėgina išsipūsti iki jaučio didumo tyro dvasingumo, tyro idealizmo, tyro racionalizmo, tyro sąmoningo intelekto ir paprasčiausiai sprogsta, ir nieko iš jų nelieka, tik mažų varlių gabaliukai, negana to, dar ir pūvantys. Visa tai – tokia neapsakoma kvailybė, toks šlykštus melas. Kad ir tas jūsų smirdžius šventasis Pranciškus. – Jis pasisuko į Berlepą, kuris iškart ėmė rodyti nepasitenkinimą. – Tikras smirdžius, – varė savo Rempionas. – Kvailas tuščiagarbis žmogeliūkštis, užsimanęs išsipūsti iki Jėzaus ir taip sunaikinęs savyje paskutines sveiko proto ir padorumo apraiškas ir virtęs krūva bjauriai dvokiančių tikro žmogaus liekanų. Jausti dirginantį malonumą laižant raupsuotuosius! Fu! Koks grasus iškrypėlis! Jam mat per gerai bučiuoti moterį. Jis nori būti aukščiau už tokius vulgarius dalykus kaip sveikas natūralus malonumas. Ir kuo tai baigiasi? Jis sunaikina visą savo turėtą padorumą ir tampa dvokiančiu mažu iškrypėliu, kuris jaučia pasitenkinimą laižydamas raupsuotųjų žaizdas. Įsidėmėkite – ne gydydamas raupsuotuosius, o tik laižydamas juos. Savo paties malonumui. Ne jų. Kokia šlykštynė!

Filipas atsilošė ir ėmė juoktis. Bet Rempionas piktai užsipuolė jį.

– Juokitės, juokitės, – tarė jis. – Bet neįsivaizduokite, kad jūs kuo nors geresnis. Jūs ir jūsų intelektualūs, mokslingi bičiuliai.

Jūs sunaikinot savyje ne mažiau negu krikščionių maniakai. Norite perskaitysiu jums jūsų programą? – Jis paėmė priešais gulinčią knygą ir pradėjo vartyti. – Aš ką tik ją aptikau, važiuodamas autobusu. Štai. – Jis pradėjo skaityti, aiškiai ir raiškiai tardamas prancūziškus žodžius: *„Plus un obstacle matériel, toutes les rapidités gagnées par la science et la richesse. Pas une tare à l'indépendence. Voir une crime de lése-moi dans toute fréquentation, homme ou pays, qui ne serait pas expressément voulue. L'énergie, le recueillement, la tension de la solitude, les transporter dans ses rapports avec de vrais semblables. Pas d'amour peut-être, mais des amitiés rares, difficiles, exaltées, nerveuses; vivre comme on revivrait en esprit de détachement, d'inquiétude et de ravanche"*.* – Štai jūsų programa, – pasakė jis Filipui. – Suformuluota Mari Leneriu tūkstantis devyni šimtai pirmais metais. Trumpai, aiškiai ir išsamiai. Viešpatie mieliausias, koks siaubas! Nei kūno, nei ryšio su aplinkiniu pasauliu, nei su kitais žmonėmis, išskyrus intelektinį, nei meilės...

– Nuo tūkstantis devyni šimtai pirmųjų mes truputį pažengėme į priekį, – šypsodamasis tarė Filipas.

– Labai nežymiai. Jūs tik pripažinote palaidą lytinį gyvenimą, daugiau nieko. Bet ne meilę, ne natūralų bendravimą, susiliejimą su gyvenimo tėkme, ne atsidavimą instinktui, išsižadant

* „Jokių materialių kliūčių, visos aukštumos užkariautos mokslo ir turto. Visiška nepriklausomybė. Laikyti nusikaltimu prieš save bendravimą su bet kokia šalimi ir bet kokiu žmogumi, jeigu tas bendravimas neplanuotas. Energiją, susikaupimą, vienatvės įtampą perkelti į bendravimą su tikrai artimais žmonėmis. Galbūt net nereikia meilės, tiktai draugystės – retos, sunkios, turiningos, nervingos, gyventi tarsi gimus iš naujo, jaučiant atskirumą, nerimą, tuštumą" *(pranc.)*. Citata iš prancūzų rašytojos Marie Lenéru (1875–1918) dienoraščio.

sąmoningo knaisiojimosi savyje. Ne, ne. Jūs kabinatės į savo sąmoningą valią. Viskas turi visą laiką būti *expressément voulu**. Ir ryšiai tarp žmonių privalo būti tiktai intelektiniai. O gyvenimas turi būti gyvenamas ne tarp gyvų žmonių, bet vienišų prisiminimų, svajų ir meditacijų pasaulyje. Nesiliaujanti masturbacija, kaip siaubinga Prusto knyga. Jums tai atrodo pakylėtas gyvenimas. Tačiau tikrasis pavadinimas būtų lėtas merdėjimas. Labai reikšminga ir simboliška, kad Leneriu buvo kurčia ir apyžlibė. Turėjo išorinį ir matomą vidinės ir dvasios tiesos ženklą. Vargšė būtybė! Jos dvasingumas bent jau turi pateisinimą. Bet kitiems aukštuomenės gyvenimo mėgėjams, kurie neturi jokių kūniškų trūkumų, tai neatleistina. Jie sąmoningai save sužalojo, dėl savo malonumo. Kaip gaila, kad jiems neišauga kupros ir akių neaptraukia valktis. Tada iš karto žinotum, su kuo turi reikalą.

– Iš tikrųjų, – linktelėjo Filipas ir dirbtinai linksmai nusijuokė, norėdamas nuslėpti savo nesmagumą, Rempionui užsiminus apie kūniškus trūkumus. – Iš tikrųjų. Niekas neturi pamanyti, kad jo suluošinta koja neleido jam įvertinti Rempiono samprotavimų apie luošumą.

Keistai garsus jo juokas atkreipė Rempiono dėmesį ir jis klausiamai pasižiūrėjo į Filipą. Kas atsitiko? Bet jis neturėjo kada apie tai galvoti.

– Visa tai papiktinantis melas, – tęsė jis, – be to, kvailas – visos šitos pretenzijos būti daugiau negu žmogumi. Kvailas, nes niekada nepasiteisina. Stengiesi būti aukštesnis už žmogų, o iš tiesų pasidarai menkesnis. Visada...

– Paklausykite, paklausykite! – nutraukė jį Filipas. – „Mes

* Atitinkantis norą *(pranc.)*.

vaikštome žeme ir mums sparnų nereikia“. – Ir staiga jis išgirdo garsų tėvo balsą: „Aš turėjau sparnus. Aš turėjau sparnus“. Išvydo prieš akis jo įraudusį veidą ir karštligiškai rausvą pižamą. Juokinga ir graudu. – Ar žinote, iš kur tai? – paklausė jis. – Taip baigėsi eilėraštis, kurį parašiau Oksforde Njudigeito premijai gauti, kai man buvo dvidešimt vieneri. Jeigu gerai prisimenu, tema buvo „Karalius Artūras“. Aišku, premijos aš negavau. Bet eilėraštis geras.

– Gaila, kad nesivadovaujate juo gyvenime, – pasakė Rempionas, – užuot vaikęsis abstrakcijų. Nors, žinoma, niekas taip nesmerkia abstrakcijų kaip jų garbintojai. Jie iš patirties žino, kaip jos gadina gyvenimą. Paprastas žmogus gali sau leisti naudotis jomis. Jis gali sau leisti ir sparnus tol, kol neužmiršta, kad turi kojas. Blogai, kai žmonės bando nuolat skraidyti. Jie svajoja būti angelai, bet jiems pavyksta tapti tiktai gegutėmis ir žąsimis arba šlykščiais maitvanagiais ir maita mintančiais varnais.

– Bet visa tai, – ilgai tylėjęs prabilo Spendrelis, – viso labo gyvuliškumo evangelija. Jūs patariate mums sužvėrėti.

– Aš patariu jums sužmogėti, – atšovė Rempionas. – O tai truputį kas kita. Be to, – pridūrė jis, – šimtą kartų geriau elgtis kaip žvėriui – tikram, laukiniam grynakraujam žvėriui, negu išsigalvoti velnią ir elgtis taip, lyg pats juo būtum.

Stojo trumpa tyla. „O kas, jeigu aš pasakyčiau jiems, – mąstė Spendrelis, – jeigu pasakyčiau, kad visai neseniai iššokau iš už širmos ir užpuolęs žmogų trenkiau jam kuokele į smilkinį.“ Jis gurkštelėjo brendžio.

– Ne, – tarė jis garsiai, – aš nesu tikras, ar iš tiesų yra taip, kaip jūs sakote. Elgtis kaip žvėriui – vadinasi, būti žemiau už gėrį ir blogį. O tam, kad galėtum elgtis kaip velnias, pirmiau

reikia žinoti, kas yra gėris. – Ir vis dėlto visa tai buvo taip neįdomu, nešvaru ir atgrasu. Ir, be to, visiškai kvaila – gryniausia beprasmybė". Prakandęs gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisių, jis rado ne ugnį ir nuodus, bet tiktai puvėsius ir keletą kirmėlaičių. – Daiktus pažįstame tiktai per jų priešybes, – tęsė jis niaukdamasis nuo savo minčių. – Jeigu yra velnias, yra ir Dievas.

– Be abejonės, nekantriai pasakė Rempionas. – Velnias, įkūnijantis absoliutų blogį, yra tik todėl, kad yra Dievas, įkūnijantis absoliutų gėrį. Na ir kas iš to? Ką tai turi bendra su jumis ar su manimi?

– Sakyčiau, labai daug bendra.

– Su mumis tai turi bendra ne daugiau kaip faktas, kad šitas stalas sudarytas iš elektronų, arba begalinio bangavimo nežinomoje terpėje, arba iš daugybės taškų-įvykių keturmačiame kontinuume, ar dar iš ko nors, ką mums pasiūlys mokslingi Filipo bičiuliai. Ne daugiau. Tai yra iš esmės jokio bendrumo. Jūsų gėrio absoliutas Dievas ir blogio absoliutas velnias priklauso niekam nereikalingų, nežmogiškų faktų kategorijai. Mes susiduriame tiktai su reliatyviais skirtingų epochų ir gyvenamosios vietos dievukais ir velniukais ir reliatyviu individualios kazuistikos gėriu bei blogiu. Visa kita yra nežmogiška ir nesusiję su šia tema, ir jeigu jūs leidžiatės veikiamas nežmogiškų absoliutinių samprotavimų, tai arba tampate kvailiu, arba niekšu, arba ir vienu, ir kitu.

– Bet tai vis dėlto geriau, negu tapti žvėrimi, – spyrėsi Spendrelis. – Aš verčiau būsiu kvailys ar niekšas negu jautis ar šuo.

– Niekas jūsų neprašo būti jaučiu ar šunimi, – susierzinęs pasakė Rempionas. – Niekas neprašo jūsų būti niekuo kitu, tik žmogumi. Žmogumi, suprantate? Ne angelu ar velniu. Žmo-

gus – tai akrobatas, kuris atsargiai žengia per lyną, kad neprarastų pusiausvyros, laikydamas rankose kartį, kurios viename gale protas, sąmonė ir dvasia, o kitame – kūnas, instinktas ir viskas, kas pasąmoninga, žemiška ir nesuprantama mums patiems. Jis išlaiko pusiausvyrą. Tai yra velniškai sunku. Ir vienintelis absoliutas, kurį jam duota pažinti – tai tobulos pusiausvyros absoliutas. Tobulo reliatyvumo absoliutas. Proto požiūriu tai paradoksas ir nesąmonė. Bet tokia yra kiekviena tikra, nesuklastota, gyva tiesa – logikos dėsniams prieštaraujanti nesąmonė. Jūs galite pasirinkti, kas jums labiau prie širdies – logika ar gyvenimas. Tai skonio dalykas. Kai kurie žmonės nori būti numirėliais.

„Nori būti numirėliais." Tie žodžiai kaip aidas atsiliepė Spendrelio ausyse. Everardas Veblis, gulintis ant grindų, surištas kaip višta. Ar jis norėjo būti numirėliu?

– Ir vis dėlto, – lėtai tarė Spendrelis, – yra dalykų, kurie visada lieka absoliučiai blogi. Pavyzdžiui, žmogžudystė. – Jis norėjo patikėti, kad tai buvo ne tik niekinga, šlykštu ir atgrasu. Jis norėjo patikėti, kad tai buvo taip pat baisu ir tragiška. – Tai absoliutus blogis.

– Ne labiau absoliutus negu visa kita, – tarė Rempionas. – Esant tam tikroms aplinkybėms, žmogžudystė gali būti būtina, pateisinama ir netgi pagirtina. Vienintelis absoliutus žmogaus daromas blogis yra jo veiksmai, griaunantys gyvenimą, jo paties vientisumą. Jis elgiasi blogai, jeigu ištvirkina pats save, jeigu apgaudinėja savo instinktus.

– Mes vėl grįžtame prie žvėrių, – sarkastiškai tarė Spendrelis. – Pirmyn, plėšrūnai, tenkinkit savo apetitą, vos tik spėjote pajusti alkį. Ir tai didžiausia žmonijos išmintis?

– Ir vis dėlto tai ne taip kvaila, kaip jums atrodo, – tarė Rempionas. – Jeigu žmonės tenkintų savo instinktyvias reikmes tik tada, kai iš tiesų jas jaučia, kaip gyvūnai, kuriuos jūs taip niekinate, jie elgtųsi šimtą kartų geriau, negu šiandien elgiasi didžioji dauguma civilizuotos žmonijos. Anaiptol ne natūralus apetitas ir betarpiškai kylantys instinktyvūs troškimai daro žmones tokiais galvijais – ne, žodis „galvijas“ čia netinka, tai nepagarba gyvūnams, geriau – tokiais perdėm žmogiškai blogais ir ištvirkusiais padarais. Čia kalta vaizduotė, protas, principai, tradicijos, auklėjimas. Jeigu instinktai reikštųsi nevaržomi, jie nepridarytų jokios bėdos. Jeigu žmonės mylėtųsi tik tada, kai juos užvaldo aistra, jeigu kautųsi tiktai supykę ar išsigandę, jeigu jie laikytųsi savo nuosavybės tik tada, kai kenčia nepriteklių arba kai juos apima nesuvaldomas noras ką nors įsigyti – tai, patikėkite, pasaulis būtų kur kas panašesnis į dangaus karalystę negu dabar, esant jūsų dabartinei krikščioniškai intelektualiai mokslinei sistemai. Ne instinktas sukuria kazanovas, baironus ir leidi keslmein. Tai gašli jų vaizduotė, dirbtinai dirginanti potraukį, žadinanti troškimus, kurie natūraliai jiems niekada nebūtų kilę. Jeigu donžuanai ir donžuanės paklustų tik savo potraukiams, jie turėtų labai nedaug meilės romanų. Jiems tenka tyčia kaitinti vaizduotę, kad galėtų gyventi tokį palaidą gyvenimą. Tas pats ir su kitais instinktais. Ne kaupimo instinktas kaltas, kad dabartinė civilizacija kraustosi iš proto dėl pinigų. Kaupimo instinktas dirbtinai dirginamas auklėjimu, tradicijomis ir moralės principais. Godumas pinigams atsiranda tvirtinant, kad tas godumas natūralus ir kilnus, kad taupumas ir darbštumas yra dorybės, o žmonių įtikinėjimas pirkti daiktus, kurių jiems nereikia, yra krikščioniška paslauga. Kaupimo ins-

tinktas nėra toks stiprus, kad verstų juos nuo ryto iki vakaro per visą mielą gyvenimą vaikytis pinigų. Vaizduotei ir intelektui tenka nuolat jį paskatinti. Pagaliau, pagalvokime apie karą. Jis neturi nieko bendro su nevalingai kylančiu karingumu. Tam, kad žmonės imtų kariauti, juos reikia priversti įstatymu ir dar įaudrinti propaganda. Taikos labui padarytume daug daugiau, jeigu lieptume žmonėms paklusti savo spontaniškiems kovos instinktams, užuot kūrę visokiausias Tautų sąjungas.

– Taikos labui padarytume dar daugiau, jeigu lieptume jiems sekti Kristumi, – įsiterpė Berlepas.

– Nesutinku. Versti žmones sekti Kristumi – vadinasi norėti, kad jie taptų antžmogiais. O gyvenimas rodo, kad siekiant tapti kažkuo didesniu už žmogų, tampama mažesniu už žmogų. Versti žmones paraidžiui sekti Kristumi – reiškia netiesiogiai liepti jiems elgtis kaip idiotams, o paskui kaip šėtonams. Pavyzdžių netrūksta. Tolstojus senatvėje – didis žmogus, sąmoningai tapęs idiotu iš noro tapti kažkuo didesniu negu didis žmogus. Arba tas jūsų koktusis šventas Pranciškus, – pasisuko jis į Berlepą. – Dar vienas idiotas. Bet jau virstantis šėtonu. Kitas žingsnis – Tebaidės vienuolai. Jie peržengė ribą. Virto šėtonais. Savęs kankinimas, naikinimas visko, kas gera, gražu ir gyva – tokia buvo jų programa. Jie mėgino sekti Kristumi ir iškilti aukščiau už žmogų, tačiau tapo grynai šėtoniškos, griaunamosios jėgos įsikūnijimais. Jie būtų buvę puikūs, padorūs žmonės, jei būtų elgęsi natūraliai, įsiklausydami į savo instinktus. Bet kur tau! Užsimanė pranokti žmogų. Štai ir virto velniais. Fu! – Rempionas susiraukė ir su pasibjaurėjimu papurtė galvą. – Ir įsivaizduokite, – kalbėjo jis pasipiktinęs, – kad pasaulis knibžda tokių padarų! Gal ne taip toli pažengusių, kaip šventasis

Antanas su savo demonais ar šventasis Pranciškus su savo pusgalviais, bet panašių. Tik skirtingo laipsnio. Ir visus ištvirkino tas pats: jie stengėsi būti nežmogiški. Nežmogiškai religingi, nežmogiškai dorovingi, nežmogiškai protingi ir mokslingi, nežmogiškai kvalifikuoti ir dalykiški, nežmogiškai apsukrūs versle, nežmogiškai šykštūs ir nuosavybės gerbėjai, nežmogiškai gašlūs iš donžuaniški, nežmogiškai sąmoningi, netgi meilėje. Iškrypėliai. Vieni ištvirkinti gėrio, kiti blogio, vieni dvasios, kiti kūno, bet visi nukrypę nuo normos, visi nutolę nuo žmogaus prigimties. Pasaulis – tai iškrypėlių prieglauda. Prie mūsų stalo jų keturi. – Jis apsižvalgė su pašaipa. – Iškrypėlis Jėzusiukas. – Berlepas atlaidžiai nusišypsojo. – Iškrypėlis intelektualas ir estetas.

– Ačiū už komplimentą, – atsiliepė Filipas.

– Iškrypęs filosofas-moralistas, – atsisuko į Spendrelį. – Mažasis Stavroginas. Atleiskite, kad taip sakau, bet jūs esate pats didžiausias kvailys. – Jis įdėmiai pasižiūrėjo jam į akis. – Jūs šypsotės kaip visi tragiški herojai kartu sudėjus! Tačiau tai negelbsti. Po ta šypsena nesunku įžiūrėti kvailoką juokdarį.

Spendrelis atmetė galvą ir be garso nusijuokė. Jeigu jis žinotų, galvojo jis, jeigu jis žinotų... Bet jeigu jis žinotų, argi laikytų jį mažesniu kvailiu?

– Juokitės, juokitės, gerbiamas Dostojevski! Bet leiskite jums pasakyti, kad idiotu reikėjo pavadinti ne Myškiną, bet Stavroginą. Jis buvo nepalyginamai didesnis kvailys, nepataisomas iškrypėlis.

– O kokiai kvailių ir iškrypėlių rūšiai priklauso ketvirtas čia sėdintis? – paklausė Filipas.

– Iš tiesų, kokiai gi! – Rempionas palingavo galvą. – Ploni, šilkiniai jo plaukai skaidėsi į šalis. Jis nusišypsojo. – Iškrypęs

pamokslininkas. Iškrypęs Jeremijas. Iškrypęs raudotojas dėl prakeikto seno pasaulio. O svarbiausia – iškrypęs plepys. – Jis atsistojo. – Kaip tik todėl aš einu namo, – pasakė jis. – Negalima taip kalbėti, kaip aš kalbėjau – tai tikrai nežmogiška. Tikras skandalas. Man gėda. Bėda ta, kad jeigu užsipuoli nežmogiškumą ir nežmones, pats pasidarai nežmogus. Taip kad čia jūsų kaltė. – Jis šyptelėjo atsisveikindamas, pamojavo ranka ir išėjo.

* * *

Berlepas parėjo namo pas Beatrisę, kuri kaip visada laukė jo. Sėdėdamas ant grindų prie jos kojų, – žavus vaikiškas įprotis, atsiradęs pastarosiomis savaitėmis, – atsirėmęs jai į kelius maža rausva plike, apgaubta tamsių garbanų, jis siurbčiojo savo karštą pieną ir pasakojo apie Rempioną.

Ypatingas, netgi didis žmogus. Didis? – suabejojo Beatrisė. Jai nepatikdavo, kai didžiu kas vadindavo gyvą žmogų (mirusieji kas kita, jie jau mirę), nebent kalbama būtų apie patį Denį. Vargu ar didis, pavydžiai tvirtino ji. Na, gal ir ne visai. Beveik. Jeigu ne tas jo keistas nejautrumas dvasinėms vertybėms, tas išankstinis nusistatymas, ta savotiška trumparegystė! Šiaip jo požiūris visai suprantamas. Rempionas piktinasi tuo, kad mes visi per daug toli nuėjome viena kryptimi; tačiau piktindamasis jis pats eina per daug toli kita kryptimi. Kad ir, pavyzdžiui, tas jo nesugebėjimas suprasti šv. Pranciškų. Kokių tik šlykštynių ir nesąmonių jis neprikalba apie šventą žmogų. Tai negirdėta ir apmaudu.

– O ką jis sako? – rūsčiai paklausė Beatrisė. Susipažinusi su Berlepu ji tapo šventojo Pranciškaus gynėja.

Berlepas, šiek tiek kupiūruodamas, perpasakojo Rempiono žodžius. Beatrisė pasibaisėjo. Kaip jis galėjo kalbėti tokius dalykus? Kaip jis drįso? Tai įžeidimas. Taip, sutiko Berlepas, tai jo trūkumas, didelis trūkumas. Tačiau taip nedaug tėra žmonių, pridūrė jis kilniaširdiškai teisindamas Rempioną, kurie iš prigimties būtų jautrūs dvasios grožiui. Rempionas – daugeliu atžvilgiu puikus žmogus, bet toks įspūdis, kad jam stinga dar vieno, papildomo, jutimo organo, kuris tokiems žmonėms kaip Pranciškus padeda įžvelgti grožį, pranokstantį žemiškąjį. Tokią galią, bent jau jos užuomazgą, turi jis, Berlepas. Bet kaip retai jam tenka sutikti panašių į save! Beveik visi žmonės šiuo požiūriu jam svetimi. Lyg jis gyventų šalyje, kur vieni daltonikai. Kažin, ar Beatrisė jaučia tą patį? Juk ji, be abejonės, iš tų, kurie skiria spalvas. Tą jis pajuto iš pirmo karto, kai tik jie susitiko. Beatrisė reikšmingai linktelėjo. Taip, ir ji tą pajutusi. Berlepas nusišypsojo: jis tai žinojęs. Ji pasijuto išdidi ir svarbi. O ko vertas Rempiono meilės supratimas! Berlepas palingavo galvą. Koks jis stačiokiškas, gyvuliškas ir kūniškas!

– Baisu, – užjaučiamai tarė Beatrisė. „Denis, – pagalvojo jinai, – visai ne toks“. Ji švelniai pasižiūrėjo į galvą, taip patikliai prisiglaudusią prie jos kelių. Jinai dievino jo garbanotus plaukus ir mažytes, dailias auseles, ir netgi rausvą plikę pakaušyje. Ta maža rausva tonzūrėlė buvo žaviai jaudinanti. Jiedu ilgai tylėjo.

Pagaliau Berlepas giliai atsiduso.

– Kaip aš pavargau! – pasakė jis.

– Eikite į lovą.

– Taip pavargau, kad negaliu net pajudėti. – Jis dar stipriau prisispaudė skruostu prie jos kelio ir užsimerkė.

Beatrisė pakėlė ranką, truputį padvejojo ir vėl nuleido, paskui dar sykį pakėlė ir ėmė švelniai pirštais šukuoti jo tamsias garbanas. Vėl abu ilgai tylėjo.

– Ak, nesustokite, – paprašė jis, kai ji pagaliau atitraukė ranką. – Man taip gera. Jūsų rankos taip nuostabiai veikia. Jūs man beveik išgydėte galvos skausmą.

– Jums skauda galvą? – paklausė Beatrisė, ir jos tonas, kaip paprastai būdavo jai susirūpinus, bemat sugriežtėjo. – Tuomet tučtuojau keliaukite į lovą, – paliepė ji.

– Bet man taip gera čia.

– Negali būti nė kalbos. – Dabar galutinai pabudo jos globėjiškas motiniškumas. Tai buvo negailestingas švelnumas.

– Kokia jūs žiauri! – nenoriai stodamasis gailiai pasakė Berlepas.

Beatrisė pajuto sąžinės graužimą.

– Aš paglostysiu jums galvą, kai atsigulsite, – pažadėjo ji. Dabar ji jau pati gailėjosi, kam taip šiurkščiai nutraukė tą švelnią, šiltą tylą, tą bežodį artumą. Ir surado, kuo save pateisinti. Jeigu palengvėjus jis tuojau pat neatsigula, tai skausmas vėl gali atsinaujinti.

Berlepas jau gulėjo lovoje maždaug dešimt minučių, kai Beatrisė atėjo įvykdyti savo pažado. Ji vilkėjo žalią chalatą ir geltoni jos plaukai buvo supinti į sunkią storą kasą, kuri jai einant svyravo į šalis, kaip stipriai supinta sunkiasvorio arklio uodega cirke.

– Su palaida kasa jums ne daugiau kaip dvylika metų, – pasakė susižavėjęs Berlepas.

Beatrisė kiek nervingai nusijuokė ir prisėdo ant Berlepo lovos kraštelio. Jis pakėlė ranką ir suėmė storą jos kasą.

– Nuostabi, – pasakė jis. – Taip ir norisi patempti. – Ir jis juokais timptelėjo.

– Atsargiai, – pagrasino ji. – Aš jums irgi patampysiu, nesvarbu, kad skauda galvą.

– *Pax, pax!** – ėmė melsti jis parengiamosios mokyklos leksikonu. – Aš paleisiu. Nes tikroji priežastis, – pridūrė, – kodėl berniukai nenori peštis su mergaitėmis yra ta, kad mergaitės daug negailestingesnės ir žiauresnės.

Beatrisė vėl nusijuokė. Stojo tyla. Beatrisei gniaužė kvapą ir viduje ji visa virpėjo, kaip būna, kai nekantriai lauki ko nors įvykstant.

– Ar skauda galvą? – paklausė ji.

– Labai.

Ji ištiesė ranką ir palietė jo kaktą.

– Jūsų ranka stebuklinga, – pasakė jis. Staiga jis žaibiškai apsivertė ant šono ir padėjo galvą jai ant kelių. – Štai taip, – sušnibždėjo jis ir palaimingai užsimerkė.

Akimirką Beatrisė suglumo, beveik išsigando. Ta tamsi galva, spaudžianti jai šlaunis aiškiai juntamu svoriu, pasirodė svetima ir baisi. Ir tik nuslopinusi savyje virpulį ji pajėgė suvokti šio patiklaus vaikiško judesio žavesį. Ji ėmė glostyti jo galvą, odą, persišviečiančią pro tamsias garbanas. Laikas bėgo. Švelni, šilta ramybė vėl apsupo juos, vėl sugrįžo nebylus artumas. Jos globėjiškas rūpestingumas nebebuvo valdingas, ji buvo tiktai švelni. Rūstybės šarvai ėmė tirpti nuo to šilto artumo drauge su baimėmis, kurios ją vertė nešioti tuos šarvus.

Berlepas vėl atsiduso. Jis snūduriavo, apimtas palaimingos pasyvaus jausmingumo būsenos.

* Taika, taika *(lot.)*.

– Geriau? – švelniai sušnabždėjo ji.

– Vis dar paskauda prie smilkinio, – pašnibždomis atsakė jis. – Tiesiai virš ausies. Jis pasuko galvą taip, kad ji geriau galėtų pasiekti skaudamą tašką ir įsirėmė veidu jai į pilvą, minkštą pilvą, kuris kilnojosi nuo jos kvėpavimo ir buvo toks šiltas ir lengvai pasiduodantis spaudimui.

Prisilietus jo veidui prie pilvo, Beatrisę vėl ištiko baimės priepuolis. Jos kūnas šiurpo nuo tokio fizinio artumo. Bet kadangi Berlepas nejudėjo, nedarė jokių pavojingų judesių, nemėgino suartėti dar labiau, baimė netrukus išsisklaidė ir rimstantys šiurpuliukai tik sustiprino nuostabų šiltą švelnumą, kuris apgaubė ją. Ji braukė pirštais jam per plaukus, vėl ir vėl. Pilvu ji jautė šiltą jo kvėpavimą. Kūnas virpėjo: jos laimė buvo pilna išgąsčio ir jaudinančio laukimo. Jos kūnas virpėjo, bet kažkaip džiugiai; bijojo, bet sykiu norėjo sužinoti, stengėsi atšlyti, tačiau nuo prisilietimų prisipildydavo šilumos ir, nepaisant visos savo baimės, drovaus geismo.

– Geriau? – vėl sušnibždėjo ji.

Jis truputį pajudino galvą ir dar labiau prisispaudė veidu prie jos minkšto kūno.

– Gal gana? – paklausė ji. – Gal man jau eiti?

Berlepas pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į Beatrisę.

– Ne, ne, – maldaujamu balsu tarė jis. – Neikite. Dar ne. Nesugadinkite stebuklo. Pasilikite čia dar truputėlį. Pagulėkite čia valandėlę po antklode. Tik vieną valandėlę.

Nieko nesakydama ji išsitiesė šalia jo, o jis užklojo ją antklode ir išjungė šviesą. Pirštai, glamonėjantys jos ranką per chalatą, lietėsi taip, lyg būtų bekūniai, kaip tos oro pripūstos guminės pirštinės, kurios taip jaudinančiai brauko per veidą spiri-

tualistinių seansų tamsoje, atnešdamos paguodą iš anapus ir žinią iš mus palikusių mylimųjų. Glamonėti ir tuo pat metu būti spiritualistine gumine seansų pirštine, mylėtis su moterimi, lyg ta meilė ateitų iš anapus – tai buvo Berlepo talentas. Atsargiai, kantriai, su begaliniu bekūniu švelnumu jis glamonėjo ją toliau. Beatrisės šarvai sutirpo galutinai. Dabar savo subtiliais bekūniais pirštais iš anapus Berlepas glamonėjo pačią jos šerdį – gaivią, drovią ir mergišką. Jos šarvai prapuolė, bet su Deniu ji jautėsi taip nuostabiai saugi. Baimės nebebuvo, tik tas lengvas, kvapą užimantis vis dar vaikiško kūno jaudulys, kuris tik dar labiau paaštrino laimės pojūtį. Ji jautėsi tokia pat nuostabiai saugi netgi tada, kai jo ranka – po malonaus, regis, amžinybę trukusio kantriai kartojamo glostymo nuo riešo iki peties ir atgal – ta nemateriali ranka iš anapus palietė jos krūtis. Palietė švelniai, tarsi neprisiliesdama, kaip guminė oro pripūsta pirštinė; bekūnė ji slydo išgaubtu paviršiumi ir angeliški jos pirštai stabčiojo ant nuogos odos. Po pirmo prisilietimo apvali krūtis krūptelėjo – pati išsigando, atskirai nuo Beatrisės, kuri buvo apimta laimės ir ramybės. Tačiau bekūnė ranka kantriai, švelniai, nekeldama jokio nerimo kartojo savo glamones vėl ir vėl, kol nurimusi ir pagaliau atgijusi krūtis pradėjo laukti jos grįžtant ir kol geismas kutenančiais virpuliais pasklido iš jos po visą kūną.

XXXV SKYRIUS

Kitą dieną vaikas jau nebeverkšleno sulig kiekvienu skausmo priepuoliu, bet klykė. Klyksmas po klyksmo, besikartojantis tam tikrais tarpais kone laikrodžio tikslumu, tęsėsi, kaip Elinorai atrodė, jau visą amžinybę. Panašiai klykia triušis spąstuose. Bet tai buvo tūkstantį kartų baisiau: juk klykė ne triušis, o vaikas, jos vaikas, pakliuvęs į skausmo spąstus. Ji pati taip pat jautėsi esanti spąstuose. Prislėgta savo negalėjimo padėti kenčiančiam vaikui ir migloto kaltės suvokimo, niekuo nepagrįstos, bet vis dėlto neatlėgstančios nuojautos, baigiančios peraugti į nepakeliamą ir kvapą gniaužiantį įsitikinimą, kad visa tai kažkokiu nesuvokiamu būdu yra jos kaltė, pikta likimo bausmė už jos nusižengimą. Įstrigusi savo pačios spąstuose, ji sėdėjo šalia sūnaus, gulinčio savuosiuose, ir laikė jo tarsi pro nematomus virbus iškištą rankelę, negalėdama niekuo padėti ir klausydamasi jo tankaus kvėpavimo karštligiškoje tyloje, laukė, kada vėl pasikartos tas kraupus klyksmas, veidelį iškreips kančia, o kūnas mėšlungiškai ims tampytis iš skausmo, kurį kažkokiu nesuvokiamu būdu jam suteikė jinai.

Pagaliau atvažiavo daktaras su migdomaisiais.

Filipas atvažiavo traukiniu, atvykstančiu dvyliktą dvidešimt. Jis nepasivargino atsikelti anksčiau. Apskritai nenorėjo išva-

žiuoti iš Londono. Toks vėlyvas jo atvažiavimas reiškė protestą. Laikas Elinorai išmokti nebekelti vėjo kas kartą, kai vaikui susuka pilvą. Tai tiesiog absurdiška. Kai jis išlipo iš mašinos, ji pasitiko jį prie durų tokia išblyškusi ir išvargusi, tokiais pajuodusias paakiais ir nevilties kupinu žvilgsniu, kad jis net išsigando.

– Tai čia tu sergi, – pasakė jis sunerimęs. – Kas atsitiko?

Ji kurį laiką nieko nesakė, bet stovėjo apkabinusi jį, smarkiai įsikniaubusi veidu jam į petį.

– Daktaras Krauteris sako, kad jam meningitas, – sušnibždėjo ji pagaliau.

Pusę šešių atvažiavo slaugė, kurią ponia Bidleik iškvietė rytą. Tuo pačiu traukiniu atvyko vakariniai laikraščiai. Į Gatendeną juos atvežė vairuotojas. Pirmame puslapyje buvo pranešimas, kad Everardo Veblio lavonas buvo rastas jo paties automobilyje. Pirmiausia laikraščiai buvo nunešti senajam Bleikui, neramiai snūduriavusiam bibliotekoje. Perskaitęs apie kito žmogaus mirtį jis taip susijaudino, kad visiškai užmiršo savąją. Pagyvėjęs jis pašoko ant kojų ir mojuodamas laikraščiu įbėgo į svetainę.

– Filipai! – šaukė jis stipriu skambiu balsu, kokio niekas negirdėjo jau kokias kelias savaites. – Filipai! Ateik čia!

Filipas, kuris buvo ką tik išėjęs iš ligonio kambario ir stovėjo koridoriuje kalbėdamasis su ponia Bidleik, nuskubėjo žemyn pasižiūrėti, kas atsitiko. Džonas Bidleikas kone triumfuodamas laikė iškėlęs laikraštį.

– Skaityk, – paliepė jis.

Kai Elinora sužinojo naujieną, ji vos neapalpo.

* * *

– Atrodo, jam šiandien geriau, daktare Krauteri.

Daktaras Krauteris pasičiupinėjo kaklaraištį – ar tas tebėra tiesiai per vidurį. Jis buvo nedidelio ūgio, judrus ir perdėm tvarkingai apsirengęs.

– Ramesnis, taip? Miega? – trumpai pasiteiravo jis. Daktaras vartodavo tik esmę nusakančius žodžius. Svarbu, kad jį suprastų, daugiau nieko. Jis neeikvodavo energijos nereikalingiems žodžiams. Daktaras Krauteris kalbėjo taip, kaip Fordo fabrikuose gaminamos mašinos. Elinora baisiai jo nemėgo, tačiau pasitikėjo juo būtent dėl to pasipūtėliško dalykiškumo ir pasitikėjimo savimi, kurio ji nekentė.

– Taip, – atsakė ji. – Iš tikrųjų – miega.

– Taip ir turėjo būti, – tarė daktaras linkteldamas galvą, lyg viską būtų žinojęs iš anksto – pagaliau taip iš tiesų ir buvo, nes liga ėjo įprasta vaga.

Elinora palydėjo jį laiptais į viršų.

– Ar tai geras ženklas? – paklausė ji, tarsi maldaudama teigiamo atsakymo.

Daktaras Krauteris papūtė lūpas, palenkė galvą į šoną ir patraukė pečiais.

– Na... – pasakė jis, išsisukdamas nuo tiesioginio atsakymo, ir nutilo. Jis sutaupė nemažai energijos nepaaiškindamas, kad pirmąją audringą meningito fazę paprastai pakeičia depresija.

Dabar berniukas kiauras dienas snūduriavo sustingęs, nekankinamas skausmo (Elinora buvo dėkinga ir už tai), bet visiškai nereaguodamas į tai, kas vyksta aplinkui, lyg būtų pusiau miręs. Kai jis atsimerkė, ji pamatė, kad jo vyzdžiai baisiai išsiplėtę ir rainelės likęs tik siauras kraštelis. Vietoj šelmiško

mėlynų akių žvilgsnio – nieko nesakanti juoduma. Šviesa, kuri taip kankino jį pirmosiomis ligos dienomis, daugiau jo nebetrikdė. Jis jau nebekrūpčiojo ir nedrebėjo nuo kiekvieno garso. Ko gero, jis net negirdėjo, kas jam buvo sakoma. Po dviejų dienų, slegiama baisios nuojautos, Elinora suprato, kad jis beveik visai kurčias.

– Kurčias? – paklausė daktaras Krauteris, kai ji papasakojo jam savo šiurpųjį atradimą. – Įprastas simptomas.

– Bet nejaugi nieko negalima padaryti? – paklausė ji. Spąstai, iš kurių ji tarėsi išsilaisvinusi, kai vaikas nustojo klykęs, vėl užsitrenkė.

Daktaras papurtė galvą. Energingai, bet tik po vieną kartą į kiekvieną pusę. Jis nieko nepasakė. Sutaupyta energija – tavo energija.

Kai daktaras išėjo, apimta nevilties ji kreipėsi į Filipą.

– Tai neįmanoma, kad jis visą gyvenimą liktų kurčias. – Ji žinojo, kad nieko negali pakeisti ir vis dėlto tikėjosi. Ji suprato, kas įvyko, bet nenorėjo tuo tikėti.

– Bet jeigu daktaras sako, kad nieko negalima padaryti...

– Ir jis bus kurčias? – kartojo savo klausimą ji. – Kurčias, Filai? Kurčias?

– Gal tai praeis savaime, – pamėgino nuraminti jis, o pats pagalvojo: „Nejaugi ji vis dar tikisi, kad vaikas pasveiks?“

Kitą rytą anksti, kai ji su chalatu užlipo į viršų sužinoti, kas buvo naktį, berniukas jau buvo pabudęs. Viena akis buvo plačiai atsimerkusi ir žiūrėjo tiesiai į lubas, o kita buvo primerkta ir nuolat mirkčiojo, ir dėl to lieso ir susiraukšlėjusio veidelio išraiška buvo bauginamai žaisminga.

– Jis negali jos atmerkti, – paaiškino slaugė. – Ji paralyžiuota.

Už ilgų ir riestų blakstienų, kurių ji jam taip dažnai pavydėdavo, Elinora pamatė vyzdį, kuris buvo pasislinkęs į išorinį akies kampą ir žvairavo kažkur į šoną įdėmiu nieko nematančiu žvilgsniu.

* * *

– Kodėl po galais, – apmaudavo Katbertas Arkraitas, lyg būtų buvęs asmeniškai nuskriaustas, – kodėl po galais Kvorlzas negrįžta į Londoną? – Jis tikėjosi, kad Filipas parašys jam įžangą naujam iliustruotam Herondo „Mimų" leidimui.

Vilis Viveris išsamiai paaiškino, kad Filipas apsigyveno kaime ne savo noru.

– Jo vaikas serga, – pridūrė jis ir kostelėjo sau pritardamas. – Labai panašu, kaip sako danai, kad jis svajoja kuo greičiau sugrįžti į rojaus karalystę.

– Belieka tik palinkėti, kad ilgai negaištų, – sumurmėjo Arkraitas. Jis suraukė kaktą. – Ko gero, teks pasiieškoti kito žmogaus.

Gatendene dienos slinko kaip nesibaigiantis kraupus košmaras. Praėjus kelioms dienoms po apkurtimo, mažasis Filipas apako. Žvairuojančios akys nieko nebematė. Beveik po savaitės pertraukos sugrįžo senieji pirmųjų dienų skausmai – jis pradėjo klykti. Paskui kelis kartus jį tampė konvulsijos: lyg jis būtų buvęs apsėstas viduj besidraskančio velnio. Dar vėliau viena veido ir kūno pusė buvo paralyžiuota, ir jo kūnas tiesiog ėmė nykti, lyg tirpstantis vaškas, kaitinamas kažkokios vidinės ir nematomos ugnies. Surakinta savo bejėgiškumo ir to baisaus kaltės jausmo, kuris neapsakomai sustiprėjo sužinojus apie Everardo mirtį, Elinora sėdėjo prie vaiko lovelės ir stebėjo, kaip vieną

negerovę keičia kita – kaskart, kaip jai atrodė, vis blogesnė už buvusią, vis labiau gąsdinanti ir neįtikima. Taip, neįtikima. Nes tokie dalykai gyvenime neatsitinka, negali atsitikti. Bent jau ne jos gyvenime. Neįmanoma patikėti, kad tavo pačios vaikas beprasmiškai kankinasi ir tavo akyse virsta luošiu. Neįmanoma patikėti, kad vyras, kuris tave mylėjo ir kurį tu pati (ak, nereikėjo to daryti, tai buvo nusikaltimas ir, kaip paaiškėjo, lemtinga klaida!) beveik buvai pasirengusi mylėti, staiga paslaptingai nužudytas. Tokių dalykų tiesiog nebūna. Jie neįmanomi. Ir vis dėlto, nepaisant to, kad jie neįmanomi, Everardas miręs, o mažajam Filui kiekviena diena atneša vis naujų ir nepakeliamų kančių. Kaip baisiame sapne įvyko tai, kas neįmanoma.

Išoriškai Elinora atrodė rami, tyli ir dalykiška. Kai slaugė Batler pasiskundė, kad maistas atnešamas jai į ligonio kambarį jau atšalęs (ir gal ji galėtų gauti indiškos arbatos, nes kiniška blogai veikianti jos virškinimą?), ji paliepė virti „Lipton" arbatą ir, nepaisydama karštų Dobs prieštaravimų, nešioti maistą pašildytose lėkštėse. Viską, ką trumpai susakydavo jai daryti daktaras Krauteris, ji kuo tiksliausiai vykdydavo, išskyrus vieną – atsisakydavo poilsio. Netgi slaugė Batler nenoromis turėjo pripažinti, kad Elinora viską atlieka kruopščiai ir metodiškai. Tačiau šiuo atveju ji palaikė daktarą Krauterį – iš dalies dėl to, kad pati viena norėjo karaliauti ligonio kambaryje, iš dalies tiesiog gailėdama Elinoros. Ta ramybė – ji aiškiai matė – reikalavo pastangų ir buvo tarsi luobas, slepiantis didžiulę įtampą. Filipas su ponia Bidleik taip pat primygtinai įkalbinėjo ją pailsėti, tačiau Elinora jų neklausė.

– Bet aš nesijaučiu pavargusi, – tikino ji, nors išblyškęs veidas ir tamsūs ratilai paakiuose sakė ką kita.

Jeigu tai būtų buvę įmanoma, ji būtų mielai išvis atsisakiusi maisto ir miego. Kai Everardo nebėra, o jos vaikas kankinasi, valgyti ir miegoti atrodė beveik ciniška. Bet juk pats kūno turėjimas yra ciniškas sielos atžvilgiu. Tačiau siela su tuo cinizmu turi nori nenori susitaikyti. Elinora paklusniai eidavo gulti vienuoliktą ir atėjus laikui lipdavo žemyn į valgomąjį tiktai tam, kad turėti jėgų kentėti naujus išbandymus. Ji nieko daugiau negalėjo, tiktai kentėti, ir norėjo kentėti kuo daugiau ir kuo stipriau.

– Na, kaip berniukas? – nerūpestingai klausdavo tėvas per priešpiečius gerdamas savo sultinį. Ir, išklausęs miglotą jos atsakymą, skubiai keisdavo temą.

Per visą anūko ligos laiką Džonas Bidleikas nė karto neužėjo į ligonio kambarį. Jam buvo atgrasus bet koks ligos ir kančios vaizdas – viskas, kas primindavo jo paties laukiančius skausmus ir mirtį, kurių jis paniškai bijojo. Šiuo atveju jis turėjo ypatingą priežastį bijoti. Turėdamas talentą pats prisigalvoti įvairiausių prietarų, jis slapta nusprendė, kad jo likimas yra susijęs su vaiko likimu. Jeigu vaikas išgis, tai ir jis išgis. O jeigu ne... Kartą suformuluoto prietaro buvo nebeįmanoma atmesti. „Tai absurdas, – tikino jis save. – Tai visiška nesąmonė ir idiotizmas." Tačiau išgirdęs blogą žinią iš ligonio kambario jis imdavo drebėti. Jeigu jis nueitų tenai, tai galbūt pasitvirtintų niūriausios jo nuojautos, o to jam visai nereikia. Be to (kas žino?), vaiko kančios kokiu nors nepaaiškinamu būdu gali pereiti jam. Jis net nieko girdėti nenorėjo apie berniuką. Išskyrus tą trumpą pasiteiravimą per priešpiečius, daugiau niekada apie jį neužsimindavo, o jeigu kas kitas imdavo kalbėti, jis arba prabildavo apie kitką, arba pasitraukdavo toliau, kad negirdėtų. Po

kelių dienų visi suprato jo silpnybę ir ėmė su ja skaitytis. Veikiami to paties motyvo, kuris verčia su nuteistaisiais mirti elgtis itin maloniai, jo akivaizdoje jie stengėsi kuo mažiau kalbėti apie tai, kas vyksta viršuje.

Tuo tarpu Filipas visas tas dienas be tikslo slampinėjo po namus. Retsykiais užlipdavo į viršų, tačiau, tuščiai pamėginęs įtikinti Elinorą eiti pailsėti, po kelių minučių nulipdavo žemyn. Ilgiau būti vaiko kambaryje jis nepajėgdavo. Jam skaudu buvo matyti, kad Elinora valandų valandas be tikslo budi prie vaiko. Jis nekentė nieko neveikimo, o tokiomis aplinkybėmis ilgas proto neveiklumas jam būtų buvusi tikra kančia. Pertraukomis tarp užėjimų į ligonio kambarį jis skaitė ir mėgino rašyti. Be to, reikėjo sutvarkyti Gladisės Hemsli reikalą. Dėl vaiko ligos jis negalėjo grįžti į Londoną ir tuo būdu išvengė būtinybės pačiam susitikti ir pasikalbėti su Gladise. Visą tą reikalą jis patikėjo Viliui Viveriui, kuris buvo ne tik advokatas, bet ir patikimiausias iš draugų. Jam tarsi akmuo nuo krūtinės nusirito! Jis iš tikrųjų bijojo susitikimo su Gladise. O Viliui, atvirkščiai, ta istorija visai patiko.

„Brangusis mano Filipai, – rašė jis, – aš stengiuosi padaryti viską, ką galiu, dėl jūsų Senstelėjusio Gimdytojo, bet, net ir esant palankiausiai eigai, tas reikalas jam atsieis nepigiai. Damai nestinga jaunatviško žavesio (tik profesinė etika sutrukdė man žaismingai įnešti savo kuklų indėlį į šią derliaus šventę), kuris gražiai dera su praktiškumu. Be to, S.G. atžvilgiu ji nusiteikusi karingai. Ir gana pagrįstai, drįstu pripažinti, sprendžiant iš to, ką iš jos išgirdau. Ar žinote, kur jis vaišina savo širdies damas? „Pas Lijoną“. Kai jaunoji dama papasakojo man tai, aš pasakiau, kad jis turbūt barmesidinis[74] maniakas.

(Nereikia nė sakyti, kad ji nesuprato sąmojaus, tad perleidžiu jį jums už penkis procentus komisinių iš kiekvieno honoraro už visus kūrinius, kuriuose jis bus panaudotas.) Pasakykite S.G., kad kitą kartą savo pasilinksminimams skirtų šiek tiek daugiau lėšų: galutinė suma bus mažesnė. Patarkite jam tenkinti ne tik savo gašlumą, bet ir apetitą. Įkalbėkite tramdyti savo taupumo ir nuosaikumo aistrą. Rytoj aš atnaujinsiu puolimą ir tikiuosi, kad man pavyks pasirašyti raštišką taikos sutartį. Nuoširdžiai užjaučiu dėl sergančio palikuonio."

Jūsų V.V.

Filipas šypsodamasis skaitė laišką. „Ačiū Dievui, – galvojo jis, – viskas susitvarkė." Tačiau perskaitęs paskutinę frazę jis susigėdo savo smagumo ir palengvėjimo. „Koks begalinis egoizmas", – papriekaištavo jis sau. Ir tarsi norėdamas išpirkti kaltę nušlubčiojo į vaiko kambarį pasėdėti su Elinora. Mažasis Filas gulėjo be sąmonės. Jo veidas buvo neatpažįstamai sulysęs ir susiraukšlėjęs, o paralyžiuotoji pusė tarsi šypsojosi kreiva šypsena. Mažos rankutės be perstojo pašė užvalkalą. Jis kvėpavo čia labai tankiai, čia taip lėtai, kad atrodė, visai nebekvėpuoja.

Slaugė Batler nuėjo snūstelti, nes naktimis beveik nemiegodavo. Jiedu tylėdami sėdėjo. Filipas paėmė žmonos ranką ir taip laikė. Laikas slinko lėtai, matuojamas silpno nepastovaus jų sūnaus kvėpavimo.

Džonas Bidleikas piešė sode (žmona pagaliau prikalbino jį padaryti eksperimentą), pirmą kartą po atvažiavimo į Gatendeną. Ir pirmą kartą, pamiršęs save ir savo ligą, jis pasijuto laimingas. „Kaip nuostabu!" – mąstė jis. Gamtovaizdžio reljefas buvo iš vienų vingių, įdubų ir iškilumų ir apvalių nuolydžių, kaip kūnas. Orbizmas, dievaži orbizmas! Debesys – kaip

cherubinų užpakaliukai, o štai ta glotni plika kalva – nelyginant melsvas Nereidės pilvas; Gatendeno Punšo Taurė – milžiniška bamba; o štai tos guobos pusiaukelyje – didžiuliai, pilvoti selenai, atėję tiesiai iš Jordanso drobių; o tie absurdiški amžinai žaliuojantys apvalūs krūmai pirmame plane – nesuskaičiuojamos Dianos iš Efeso. Įvairios kūno dalys iš lapų, rūko ir žemės nelygumų. Nepakartojama! Dieve mano, kokį paveikslą galima iš viso to padaryti! Tie serafimų užpakaliukai bus dangiškas Dianos krūtų atspindys; viena sferinė tema su variacijomis; sėdmenys iš paveikslo gilumos artėja paviršiaus link, o krūtys tolsta į gilumą. Glotnus pilvas, einantis skersai paveikslo horizontalia linija, sujungs tas dvi judančias įstrižaines, o priekyje zigzagais bus išsidėstę didžiuliai selenai. Pirmame plane, kairėje, bus matyti kraštelis velingtonijos, tyčia perkeltos į šitą kampą, kad sustabdytų judėjimą ir neleistų jam išsiveržti iš paveikslo, o dešiniajame kampe labai tiks akmeninis grifas, nes tai turi būti uždara kompozicija, nedidelė visata, kurios ribų vaizduotei neleista peržengti. Žvilgsnis keliaus per įsivaizduojamą tunelį, nepajėgdamas nutolti nuo pagrindinio paveikslo objekto, esančio viduryje, didžiulės Gatendeno Punšo Taurės, apie kurią harmoningai išsidėstys visi kiti dieviškosios anatomijos fragmentai. „Kaip Dievą myliu!“ – tarė Džonas Bidleikas garsiai dievagodamasis ir tuo išreikšdamas jį apėmusį dvasios pakilumą. – „Kaip Dievą myliu!“– Ir su savotišku įniršiu puolė tapyti.

Klajodama po sodą nepailstanti kovotoja su piktžolėmis ponia Bidleik stabtelėjo prie jo ir pasižiūrėjo per petį.

– Puiku, – pasakė ji, džiaugdamasi, kad vyras taip atkuto ir tuo pačiu vertindama jo darbą.

Ji nuėjo toliau, išrovusi pienę stabtelėjo ir užsimerkusi ėmė

kartoti savo vardą: „Džaneta Bidleik, Džaneta Bidleik, Džaneta Bidleik“ – kartojo tol, kol tie žodžiai nebeteko prasmės ir pasidarė tokie pat paslaptingi, bereikšmiai ir atsitiktiniai kaip burtininko užkeikimas. Abrakadabra, Džaneta Bidleik – ar iš tikrųjų tai ji? Ir ar ji išvis egzistuoja? O šitie medžiai? O žmonės? Dabartis ir praeitis? Visas pasaulis?..

Tuo metu vaikų kambaryje atsitiko nelauktas dalykas. Staiga ir be jokio įspėjimo mažasis Filas atsimerkė ir apsidairė. Jis pamatė motiną. Ir nusišypsojo, kiek leido perkreiptas jo veidelis.

– Jis mato! – šūktelėjo Elinora. Parklupusi prie lovos ji apkabino vaiką ir pradėjo jį bučiuoti iš meilės ir karšto dėkingumo. Po tiek visiško aklumo dienų ji buvo dėkinga jam už šitą sąmoningą žvilgsnį, tą graudų bandymą nusišypsoti. – Mano mažuti! – kartojo ji ir pirmą kartą po ilgo laiko pravirko. Ji nusisuko, kad vaikas nepamatytų jos ašarų, atsistojo ir nuėjo šalin. – Aš žinau, kad nereikia, – teisindamasi pasakė ji vyrui, – bet nieko negaliu padaryti.

– Aš noriu valgyti, – staiga pasakė Filas.

Elinora vėl pripuolusi atsiklaupė prie lovos.

– Ko tu norėtum, vaikeli?

Tačiau berniukas negirdėjo jos klausimo.

– Aš noriu valgyti, – pakartojo jis.

– Jis vis dar kurčias, – pasakė Filipas.

– Bet jis vėl mato ir kalba. – Elinoros veidas atgijo. Visą tą laiką, nepaisant nieko, ji žinojo, kad jis pasveiks. Negali būti, kad nepasveiktų. Ir štai pasirodo, kad ji neklydo. – Pabūk čia, – pasakė ji vyrui. – Aš nubėgsiu atnešti pieno. – Ir ji išbėgo iš kambario.

Filipas nesitraukė nuo vaiko lovos. Jis glostė jo ranką ir šyp-

sojosi. Mažasis Filas šypsojosi jam. Filipas irgi pradėjo tikėti, kad galbūt iš tikrųjų įvyko stebuklas.

– Nupiešk man ką nors, – paprašė berniukas.

Filipas išsitraukė parkerį ir ant seno voko nugarėlės greitosiomis nupiešė vieną iš tų gamtovaizdžių su drambliais, lėktuvais, traukiniais, skraidančiomis kiaulėmis ir garlaiviais, kuriuos taip mėgdavo jo sūnus. Dramblys susidūrė su traukiniu. Mažasis Filas ėmė juoktis – tyliai, bet aiškiai patenkintas. Nebuvo jokios abejonės – stebuklas įvyko.

Sugrįžo Elinora su pienu ir lėkštele drebučių. Jos skruostuose atsirado raudonis, akys žibėjo, o veidas, visas tas dienas sustingęs ir be gyvybės, staiga atgavo išraiškingumą. Ji visa tarsi pagyvėjo.

– Pažiūrėk, kokie drambliai, – pasakė mažasis Filas. – Baisiai juokingi! – Ir po kiekvieno gurkšnio pieno, po kiekvieno drebučių šaukštelio Filipas turėjo vis ką nors nauja pripaišyti prie tirštai apgyvendinto peizažo – banginius jūroje, kuriuos žnaibo langustai, du kariaujančius povandeninius laivus, begemotą, skrendantį oro balionu, išsiveržusį ugnikalnį, patrankas, švyturį, visą armiją kiaulių.

– Kodėl jūs abu tylit? – staiga paklausė vaikas.

Filipas su Elinora susižvalgė.

– Jis negirdi mūsų, – pasakė Filipas.

Laimingas Elinoros veidas trumpam apsiniaukė.

– Gal rytoj, – pasakė jinai. – Jeigu šiandien dingo aklumas, gal rytoj jis pradės girdėti.

– Kodėl jūs vis šnibždatės? – paklausė berniukas.

Ji neturėjo ką jam atsakyti – tik paglostė kaktą ir pabučiavo.

– Nereikia jo varginti, – pagaliau pasakė ji. – Aš manau, kad

jam reikia pamiegoti. – Ji supurtė pagalvę, išlygino paklodę ir pasilenkusi prie jo pasakė: „Iki, mažyli“. – Jis bent jau galėjo atsakyti į jos šypseną.

Elinora užtraukė užuolaidas ir pirštų galais išėjo iš kambario. Koridoriuje atsisuko laukdama, kol išeis Filipas. Filipas apkabino ją per juosmenį ir ji su giliu atodūsiu prisiglaudė prie jo.

– Aš jau bijojau, – pasakė ji, – kad šitas košmaras truks amžinai. Iki pat pabaigos.

Tą dieną priešpiečiai panėšėjo į prisikėlimo iš mirusiųjų šventę ir į Velykų komuniją. Elinora atgijo ir vėl tapo moterimi iš kūno ir kraujo, o ne iš akmens. O vargšė panelė Fjuks, kurios nusiminimas sutapo su smarkaus peršalimo požymiais ir spuogais, beveik atgavo žmogišką išvaizdą ir isteriškai kvatojo iš atgimusio Džono Bidleiko sąmojų ir anekdotų. Senukas grįžo iš sodo trindamas rankas.

– Koks peizažas! – sušuko jis, sėsdamasis į savo vietą. – Toks sodrus, toks sultingas, jeigu suprantate, ką turiu galvoje, toks mėsingas – kitaip nepasakysi. Net seilė tįsta bežiūrint. Turbūt todėl aš jaučiuosi taip žvėriškai išalkęs.

– Štai tavo sultinys, – pasakė ponia Bidleik.

– Kaip aš toliau tapysiu užvalgęs pliurzos! – Ir, nepaisydamas protestų, jis pareikalavo kotleto.

Sužinojęs, kad mažajam Filui pagerėjo, jis dar labiau pralinksmėjo. (Jis triskart abiem rankomis pačiupinėjo medį.) Be to, Bidleikas iš tiesų buvo prisirišęs prie savo anūko. Jis pasidarė šnekus ir toks pat gargantiueliškas Bidleikas kaip anksčiau. Panelė Fjuks taip juokėsi iš vieno jo anekdoto apie Vistlerį, kad paspringo ir turėjo užsidengti veidą servetėle. Netgi atsaini geraširdiška ponios Bidleik šypsena turėjo linksmumo požymių.

Maždaug trečią valandą Džonas Bidleikas pajuto pažįstamą vis aštrėjantį skausmą diafragmos sityje. Jį apėmė žagsėjimo priepuolis. Jis mėgino tapyti, bet darbas neteikė jokio malonumo. Dianos krūtys ir angeliukų sėdmenys prarado žavesį. „Nedidelis darinys šalia prievarčio, – skambėjo jam ausyse daktaro Herberto medicininiai terminai. – Skrandžio turinys... apsunkina kelią į dvylikapirštę žarną.“ Po vieno itin smarkaus žagsėjimo priepuolio jis padėjo teptukus ir parėjo namo pagulėti.

– Kur tėvas? – paklausė Elinora nulipusi žemyn gerti arbatos.

Ponia Bidleik palingavo galva.

– Jam vėl blogai.

– O Dieve.

Visi nuščiuvo, lyg į kambarį būtų įžengusi mirtis. Bet pagaliau jis juk senas, pagalvojo Elinora, šiaip ar taip, tai neišvengiama. Jam blogiau, bet mažajam Filui geriau, o tai svarbiausia. Ji ėmė kalbėti su motina apie sodą. Filipas užsidegė cigaretę.

Pasigirdo beldimas į duris. Tai buvo kambarinė: slaugė Batler kviečia juos tuojau pat ateiti į vaiko kambarį.

Konvulsijos buvo labai stiprios, paliegęs kūnelis neturėjo jėgų. Kai jie įėjo į vaikų kambarį, mažasis Filas jau buvo miręs.

XXXVI SKYRIUS

Veblio paslaptis, kaip laikraštininkai netruko pavadinti šį įvykį, liko neišaiškinta. Nerasta jokių įkalčių. Laisvųjų Britų komitete niekas nieko nežinojo. Veblis išvažiavo įprastu laiku, savo įprastu transportu. Jis nebuvo pratęs su savo bendradarbiais kalbėtis apie asmeninį gyvenimą – niekas nežinojo, kur jis važiavo. Nuo tos minutės, kai Veblis paleido savo vairuotoją, mašinos daugiau niekas nebematė iki pat vidurnakčio, kai policininkas šv. Jokūbo aikštėje susirūpino, kiek dar ten stovės kažkieno paliktas automobilis. Vieninteliai pirštų atspaudai, rasti ant mašinos ir vairo, priklausė mirusiajam. Žmogus, vairavęs automobilį po žmogžudystės, matyt, dėvėjo pirštines. Ne, įkalčių nebuvo. Jokių tiesioginių įkalčių. Policija mėgino išspausti viską, kas įmanoma, iš netiesioginių. Tai, kad nužudytasis nebuvo apiplėštas, aiškiai bylojo esant politinį nusikaltimo motyvą. Laisvųjų Britų komitete buvo sukaupta visa grasinančių laiškų kolekcija. Kas savaitę Veblis gaudavo du tris tokius laiškus. „Mano mėgstamiausias skaitalas“, – dažnai sakydavo jis. Buvo pamėginta surasti rašytojus. Tai buvo du Rusijos žydai iš Haundsdičo, mašininkė iš Notingamo ir entuziastingas paskutinio kurso studentas iš Balijolio. Visi tie asmenys buvo suimti ir tuojau pat paleisti neradus jokių įkalčių.

Bėgo dienos. Žmogžudžiai tebebuvo laisvėje. Spauda nuolat kurstė visuomenės susidomėjimą nusikaltimu. Dalis konservatoriškų leidinių atvirai pareiškė, kad liberalų ir leiboristų vyriausybė davė nurodymus policijai per daug nesigilinti į šią bylą. Laikraščiai mirgėjo išraiškingomis antraštėmis: „Slepia žmogžudžius“, „Socialistai bijo atskleisti tiesą“, „Politika ir Dešimt Dievo įsakymų“. Opozicijai ta žmogžudystė buvo tiesiog dangaus dovana. „The Daily Mail“ pasiūlė dešimties tūkstančių svarų apdovanojimą žmogui, kuris suteiks informacijos, padėsiančios susekti Veblio žudikus. Tuo tarpu Laisvųjų Britų gretos per savaitę kone padvigubėjo. „Ar jūs palaikote žudikus? Jeigu ne, stokite į Laisvųjų Britų sąjungą.“ Visose skelbimų lentose puikavosi plakatai. Uniformuoti ir civiliai apsirengę Laisvieji Britai būriais lakstė po miestą agituodami stoti į sąjungą, rengdami patriotinius mitingus, diletantiškai užsiimdami žudikų paieška. Naudodamiesi proga jie susirėmė su daugybe žmonių, kurių nuomonė jiems buvo nepriimtina. Totenhame ir Ist Hame jie įsivėlė į smarkias muštynes su priešiškai nusiteikusia minia ir sužalojo daugybę policininkų. Į paskutinę kelionę Everardą lydėjo per tris mylias nusitęsusi žaliašvarkių procesija.

Spendrelis kiekieną rytą perskaitydavo visus laikraščius. Jie suteikdavo jam didžiulį malonumą. Koks farsas! Koks balaganas! Koks neapsakomas idiotizmas! Ilidžui, kuris buvo išvykęs pas motiną į Lankašyrą, jis nusiuntė atviruką su nuotrauka, kurioje Everardas su uniforma sėdi ant balto žirgo – krautuvėse buvo pilna tokių atvirukų, ir prekiautojai siūlė jas pirkti gatvėse. „Atrodo, kad miręs liūtas padaro kur kas daugiau žalos negu gyvas šuo, – parašė jis kitoje pusėje. – Dievas visada mėgo pokštus.“

Geriausias Dievo pokštas, bent Spendrelio manymu, buvo tas, kad jo iš viso nėra. Nėra, ir tiek. Nei Dievo, nei velnio. Nes jeigu būtų velnias, tai būtų ir Dievas. Iš tikrųjų tėra tik prisiminimas apie tą šlykštų, pasibjaurėtiną, kvailą poelgį ir dabartinis balaganas. Iš pradžių kapstymasis po šiukšlyną, paskui – farsas. Bet gal velnias kaip tik ir yra šiukšlynų dvasia? O Dievas? Tokiu atveju Dievas yra tiesiog šiukšlynų nebuvimas.

„Dievas nėra nei kažkur atskirai, nei viršuje, nei išorėje, – prisiminė jis, kaip kartą kalbėjo Rempionas. – Šiaip ar taip, nei viršuje, nei išorėje nėra jokio svarbaus, žmogui reikšmingo Dievo aspekto. Nėra jo ir viduje, kaip tą supranta protestantai, saugiai pasislėpusio vaizduotėje, jausmuose, prote ir sieloje. Žinoma, jis yra čia taip pat, kaip ir visur kitur. Bet jis yra viduje lygiai taip, kaip suvalgyta duona yra mūsų pilve. Jis yra pačiame kūne, kraujyje ir žarnose, širdyje, odoje ir strėnose. Dievas yra tai, kuo galiausiai baigiasi kiekviena tiek dvasinė, tiek kūniška, į gyvenimą nukreipta paskata ar veiksmas, bet koks gyvybiškai svarbus ryšys su pasauliu. Bent tai jis yra mūsų tikslams, gyvenimo tikslams. Todėl kad žinojimo ir mąstymo tikslams jis gali būti daugybė kitų dalykų. Jis gali būti Kristus, jis gali būti Senojo Testamento Jahvė, jis gali būti kas tik nori. Bet kas mums, kūniškiems padarams, iš to? Ničnieko, išskyrus žalą. Tą akimirką, kai gyvenimo kelrodžiu pasirenki teorinę tiesą ir leidi jai išstumti instinktyviai suvoktąją, viską sugriauni."

Spendrelis nenorėjo su tuo sutikti. Žmonės turi turėti absoliutą, tam tikrus išorinius orientyrus. „Muzika egzistuoja, – pabaigoje pasakė jis, – nors tu asmeniškai esi visai nemuzikalus. Tu esi priverstas pripažinti jos egzistavimą, nepaisant to, kad pats negali jos klausytis ir ja džiaugtis."

„Filosofiškai, teoriškai mąstant – taip. Pripažinkite absoliutą kiek tinkami. Tačiau neleiskite, kad teorinės žinios darytų įtaką jūsų praktiniam gyvenimui. Teoriškai jūs žinote, kad muzika egzistuoja ir yra gaži. Tik neapsimeskite, kad klausydami Mocartą jaučiate didžiulį malonumą. Antraip būsite tokie pat puskvailiai muzikos snobai, kokie renkasi pas leidi Edvard Tentemaunt. Jie neskiria Vagnerio nuo Bacho, bet vos tik užgriežia smuikai, net apsiputoja iš ekstazės. Tas pats ir su Dievu. Pasaulyje pilna pajuokos vertų tikėjimo snobų. Žmonių, kurie iš tikrųjų negyvena, kurie nesielgia natūraliai ir nėra susiję su niekuo gyvais ryšiais; žmonių, kurie nei įsivaizduoja, kas tas Dievas yra, nei geba jį pajausti. Tačiau kaip avys bliauna bažnyčiose, murma po nosim poterius, laužo ir nuodija savo apgailėtinus gyvenimus, paklusdami išgalvotos abstrakcijos valiai, kurią jie sugalvojo pavadinti Dievu. Šutvė snobų. Jie tokie koktūs ir verti paniekos kaip ir muzikos snobai leidi Edvard vakarėliuose. Bet niekas nedrįsta to pasakyti. Tikėjimo snobais visi žavisi, nes jie tokie dori, dievobaimingi ir pavyzdingi krikščionys. Tuo tarpu jie yra tiesiog numirėliai, ir reikia gerai įspirti jiems visiems į užpakalį ir suknežinti nosį norint, kad jie atsigautų ir sugrįžtų į gyvenimą."

Siųsdamas atviruką Ilidžui Spendrelis galvojo apie tą pokalbį. Čia nėra nei Dievo, nei velnio, tik prisiminimas apie šlykštų kapstymąsi šiukšlių dėžėje, mėšlavabalio kapanojimąsi po atliekas. Rempionas pavadintų jį tikėjimo snobu. Naršymas po šiukšlių dėžę ieškant neegzistuojančio Dievo. Bet ne, ne, Dievas yra tenai, aukštai, kaip absoliutas. Kaip kitaip paaiškinti maldos veiksmingumą – juk malda tikrai padeda? Ir kaip paaiškinti įžvalgą ir likimą? Dievas yra, tik jis slepiasi. Tyčia sle-

piasi. Reikia priversti jį išlįsti iš savo urvo, abstraktaus, absoliutaus savo urvo ir priversti įsikūnyti į betarpiškai jaučiamą ir pažinią žmogaus veiksmų kokybę. Svarbu jėga pervilkti jį iš išorės ir aukštybės į vidų. Bet Dievas pokštininkas. Spendrelis bandė jį iššaukti nuožmiu magišku ritualu, tačiau iš kruvinų įspūdingo magiško aukojimo dūmų išniro tiktai šiukšlių dėžė. Bet tas faktas, kad užkeikimai nepadėjo, kaip tik ir įrodo, kad Dievas yra išorėje. Viskas, kas atsitinka žmogui, panašu į jį patį. Šiukšlių dėžei – šiukšlių dėžė, mėšlui – mėšlas. Jam nepavyko pervilkti Dievo iš išorės į vidų. Tačiau šiukšlių dėžės atsiradimas patvirtino, kad Dievas, kaip apvaizda, Dievas, kaip likimas, Dievas, siunčiantis palaimą arba ją atimantis, Dievas, skiriantis išgelbėjimą arba žuvimą, egzistuoja. Jam Dievas skiria šiukšlių dėžes. Vėl jam pakišdamas šiukšlių dėžę, aukštybių pokštininkas tiesiog buvo iki galo nuoseklus.

Vieną dieną Londono bibliotekoje jis sutiko Filipą Kvorlzą.

– Labai užjaučiu jus netekus sūnaus, – pasakė jis.

Filipas kažką sumurmėjo, atrodydamas taip, lyg tas pokalbis jam būtų buvęs nemalonus. Jis nenorėjo, kad kas nors čiupinėtų jo žaizdą. Jo sielvartas priklausė tik jam, jis buvo neliečiamas ir šventas. Jam buvo skaudu rodyti jį visiems. Filipas gėdijosi jo.

– Tai buvo ypač beprasmiškas ir siaubingas dalykas, – pabandė jis pereiti nuo asmeniškumo prie bendrybių.

– Visi siaubingi dalykai yra beprasmiški, – pasakė Spendrelis. – Kaip laikosi Elinora?

Klausimas buvo konkretus, į jį reikėjo atsakyti.

– Blogai, – tarė Filipas. – Ji visai palūžo. „Kodėl mano balsas, – pagalvojo jis, – skamba taip nerealiai, lyg būtų tuščiaviduris?“

– Ką dabar žadate daryti?

– Keletui dienų išvažiuosime į užsienį, kai tik Elinora galės. Greičiausiai į Sieną. Paskui galbūt apsistosime kur nors Maremoje. – Jis jautė palengvėjimą galėdamas pereiti prie geografinių detalių.

– Vadinasi, su namų židiniu Anglijoje bus atsisveikinta, – pasakė Spendrelis patylėjęs.

– Dabar jau nebeliko prasmės gyventi namie.

Spendrelis lėtai linktelėjo galva.

– Ar prisimenate mūsų pokalbį klube su Ilidžu ir Valteriu Bidleiku? Žmogui neatsitinka nieko tokio, kas nebūtų panašu į jį patį. Sėslus gyvenimas Anglijoje visai nebuvo panašus į jus. Ir to neįvyko. Apvaizda sukliudė. Labai negailestingai, dievaži!

– Tačiau apvaizda naudojasi ne tik teisėtomis, bet ir nešvariomis priemonėmis. Keliauti po pasaulį, prie nieko neprisirišti, būti stebėtoju – tai atitinka jus. Jūs verčiamas daryti tai, kas atitinka jus. – Jis patylėjo. – O gyvenimas savotiškoje šiukšlių dėžėje, – pridūrė Spendrelis, – atitinka mane. Kad ir ką daryčiau, kad ir kaip stengčiausi, vis tiek atsiduriu ant šiukšlių krūvos. Ko gero, taip bus visada. „Taip, visada“, – mąstė jis toliau. Jis statė ant paskutinės kortos ir pralošė. Ne, ne paskutinės: liko dar viena. Priešpaskutinė. Ar jis praloš ir su ja?

XXXVII SKYRIUS

Spendrelis primygtinai prašė, kad jie nedelsdami ateitų. Jiems tiesiog būtina išgirsti „heilige Dankgesang eines Genesenen an die Gottheit, in der lydischen Tonart“*.

– Kol nesi girdėjęs to kūrinio, nieko nesupranti, – pareiškė jis. – Jis įrodo daugybės dalykų egzistavimą – Dievo, sielos, gerumo – neginčijamai įrodo. Tai vienintelis pasaulyje esantis įrodymas, vienintelis, nes Bethovenas buvo vienintelis žmogus, sugebėjęs išreikšti savo žinojimą. Jūs privalote ateiti.

– Mielai, – pasakė Rempionas, – bet...

– Vakar aš atsitiktinai sužinojau, – nutraukė jį Spendrelis, – kad jau yra kvarteto la minor įrašas. Aš tuoj pat nubėgau ir nupirkau gramofoną ir plokštelių – būtent jums.

– Man? Kas per dosnumas?

– Ne dosnumas, – juokdamasis atsakė Spendrelis. – Grynas egoizmas. Aš noriu, kad jūs paklausytumėte ir sutiktumėte su manimi.

– Bet kam jums tai?

– Aš jumis tikiu, ir jeigu jūs sutiksite, aš patikėsiu savimi.

– Kas per žmogus! – pašaipiai tarė Rempionas. – Jums derėtų pereiti į katalikybę ir turėti savo nuodėmklausį.

* Išgijusiojo padėkos giesmė lydine derme *(vok.)*.

– Bet jūs privalote ateiti, – jis kalbėjo labai rimtai.

– Tik ne dabar, – pasakė Meri.

– Taip, ne šiandien, – pakartojo jos vyras, spėliodamas, kodėl Spendrelis taip keistai prie jų priskreto. Kas jam pasidarė? Tokie neįprasti judesiai, kalbos maniera, ir tas žvilgsnis... Jis baisiai susijaudinęs. – Šiandien aš turiu galybę reikalų.

– Tada rytoj.

„Toks įspūdis, kad jis girtas“, – galvojo Rempionas.

– O gal poryt? – pasakė jis garsiai. – Man būtų kur kas patogiau. Juk per tą laiką gramofonas niekur neišskris.

Spendrelis nusijuokė savo begarsiu juoku.

– Ne, bet aš galiu išskristi. – pasakė jis. – Greičiausiai poryt manęs jau nebebus.

– Jūs mums nesakėte, kad išvažiuojat, – tarė Meri. – O kur?

– Kas žino? – atsakė Spendrelis ir vėl nusijuokė. – Aš tik žinau, kad manęs čia nebebus.

– Gerai, – pasakė Rempionas, smalsiai stebėdamas jį. – Tada ateisiu rytoj. „Ko jis toks melodramatiškas?“ – pagalvojo jis.

Spendrelis išėjo.

– Kas jam darosi? – paklausė Rempionas, kai šis nuėjo.

– Aš nepastebėjau nieko ypatinga, – atsakė Meri.

Rempionas suirzęs numojo ranka.

– Tu nepastebėtum ir Paskutiniojo teismo dienos, – pasakė jis. – Nejaugi nematei, kaip jis tramdė susijaudinimą. Lyg dangtį prispaudęs prie verdančio puodo. Ir tas teatrališkas juokas. Kaip kokio atgailaujančio scenos piktadario...

– Bet argi jis vaidino? – paklausė Meri. – Argi jis apsimetinėjo kvailiu mūsų malonumui?

– Ne, ne. Jis buvo nuoširdus. Bet kai žmogus iš tiesų atsidu-

ria atgailaujančio melodramos niekšo padėtyje, jis ir ima elgtis kaip tas atgailaujantis niekšas. Jis vaidina savaime.

– Už ką jam taip reikėtų atgailauti?

– Iš kur aš žinau? – nekantriai atšovė Rempionas. Meri visada tikėjo, kad jis turi kažkokią paslaptingą ir magišką intuiciją. Tas jos tikėjimas kartais jį pralinksmindavo, kartais paglostydavo savimeilę, o kartais suerzindavo. – Gal tu mane laikai Spendrelio nuodėmklausiu?

– Nėra čia ko taip niršti.

– Priešingai, – atsakė Rempionas, – nėra nieko, dėl ko nereikėtų niršti. Žmogus, išlaikantis dvasinę pusiausvyrą, tiesiog gyvena užsimerkęs, pusiau miegodamas. Jeigu žmogus visada būtų budrus – o Dieve! iš piktumo išdaužytų visus indus. – Ir jis dideliais žingsniais nuėjo į dirbtuvę.

Spendrelis iš lėto ėjo palei upę į rytus nuo Čelsio, be atvangos švilpiniuodamas pirmąsias lydinės melodijos iš „heilige Dankgesang" frazes. Kartodamas jas vėl ir vėl. Upė driekėsi į tvankų miglotą tolį. Muzika buvo tarsi vanduo nuo karščio suskeldėjusioje žemėje. Po tiek metų sausros staiga fontanu ištryško šaltinis. Pro šalį pradundėjo gatvių laistymo mašina, traukdama iš paskos savo dirbtinę liūtį. Sušlapusios grindinio dulkės pakvipo šviežumu. Ta muzika – įrodymas, kaip jis sakė Rempionui. Grioveliu sruvo mažas upelis, skubiai nešdamas suglamžytą cigarečių pakelį ir gabaliuką apelsino žievės į griovį. Jis nustojo švilpauti. Siaubo esencija. Pasirodo, tai tėra tik šiukšlių išvežimas. Toks pat nešvarus ir nemalonus kaip išviečių valymas. Ne tiek baisu, kiek kvaila, neapsakomai kvaila. Muzika įrodė: Dievas yra. Bet tik tol, kol griežia smuikai. O kai smičiai pakyla nuo stygų, kas tada? Šiukšlės ir beprasmybė, negailestinga sausra.

Vokshol Bridž gatvėje jis nusipirko už šilingą popieriaus ir vokų rinkinį. Sumokėjęs už arbatą su bandele jis gavo laisvą stalelį arbatinėje. Susiradęs pieštuko galiuką ėmė rašyti: „Laisvųjų Britų sąjungos generaliniam sekretoriui. Gerbiamas pone, rytoj, trečiadienį, septynioliktą valandą Everardo Veblio žudikas bus trisdešimt septintame Katskil gatvės, name. Butas trečiame aukšte. Greičiausiai duris atidarys jis pats. Jis ginkluotas ir viskam pasiruošęs“.

Jis perskaitė, ką parašęs, ir prisiminė laiškus (rašytus raudonu rašalu, kad būtų panašu į kraują, kaip darydavo vaikiškų žurnalinių detektyvų herojai), kuriais jiedu su Pokinghornu jaunesniuoju, kai jiems buvo devyneri metai, gąsdindavo ir šiurpindavo savo pradinės mokyklos ūkvedę panelę Vil. Juos susekė ir paskundė mokyklos direktoriui. Ilganosis davė abiem po tris kirčius per užpakalį. „Jis ginkluotas ir viskam pasiruošęs.“ Tikras Pokinghornas. Bet jeigu jis to neparašys, jie ateis be revolverių. Ir tada – tada to neįvyks. Nieko neįvyks. Tegu bus taip. Jis sulankstė lapą ir įdėjo į voką. Tai ne tik didžiausia šlykštybė ir kvailybė, bet ir didžiausias paikumas. Jis užrašė ant voko adresą.

– Štai ir mes, – pasakė Rempionas, kai kitą dieną Spendrelis atvėrė jiems duris. – Kur Bethovenas? Kur išgarsintasis Dievo buvimo ir krikščioniškosios moralės pranašumo įrodymas?

– Štai čia, – Spendrelis nuvedė juos į svetainę. Gramofonas stovėjo ant stalo. Prie jo netvarkingai paskleistos gulėjo kelios plokštelės. – Štai čia andante pradžia, – kalbėjo toliau Spendrelis imdamas vieną iš jų. – Aš nevarginsiu jūsų su likusia kvarteto dalimi. Ji graži. Tačiau svarbiausia – „heilige Dankgesang“. Spendrelis prisuko mechanizmą, plokštelė ėmė suktis ir jis nu-

leido galvutės adatėlę ant graviruoto jos paviršiaus. Nuskambėjo ilga smuiko gaida, paskui kita, seksta aukščiau, ir dar viena – kvinta žemiau (tuo tarpu įstojo kitas smuikas nuo tos pačios vietos, kaip ir pirmas), paskui peršoko per oktavą aukštyn ir grojo gaidą du ilgus taktus.

Daugiau kaip prieš šimtą metų Bethovenas, visiškai kurčias, išgirdo styginių instrumentų muziką, išreiškiančią jo slaptas mintis ir jausmus. Jis užrašė ją rašalu liniuotame popieriuje. Po šimto metų keturi vengrai iš atspausdintos Bethoveno keverzonių kopijos atkūrė muziką, kurią kompozitorius buvo girdėjęs tik savo vaizduotėje. Spiraliniai grioveliai šelako paviršiuje prisiminė jų prasmę. Dirbtinė atmintis sukosi, adatėlė keliavo grioveliu ir pro silpną džeržgimą ir ūžimą, tarsi imituojantį Bethoveno kurtumą, aiškiai girdimi jo minčių ir jausmų simboliai virpėjo ore. Labai iš lėto skleidėsi melodija. Archaiška lydinė harmonija užpildė kambario erdvę. Tai buvo beaistrė, skaidri, švari, krištolinė muzika, kaip tropikų jūra ar Alpių ežeras. Vanduo, srūvantis viršum vandens, ramybė plaukianti viršum ramybės; lygumų iki pat horizonto ir veidrodinių vandens platybių sąskambis, romybių kontrapunktas. Oras giedras ir skaidrus; nei rūkų, nei blandžių prietemų. Tai buvo ramybė tylaus ir džiugaus susimąstymo, o ne snūduriavimas ar miegas. Tai buvo aiškumas žmogaus, sveikstančio po karštinės, kai jis jaučia, kad gimsta iš naujo stebuklingo grožio pasaulyje. Tačiau toji karštinė vadinama gyvenimu, o pasaulis, kuriame jis atgimsta, jau kitas. Jo grožis nežemiškas, o dvasios aiškumas – Dievo ramybė. Lydinių melodijų pynė buvo rojus.

Po trisdešimt lėtų taktų, kuriančių rojų, muzikos pobūdis staiga pasikeitė. Iš labai archaiškos ji virto modernia. Lydinės der-

mes pakeitė ta pati melodija, tik mažorine tonacija. Tempas pagreitėjo. Dabar melodija lėkė šuoliais, bet jau per žemės, o ne rojaus kalnus.

– „Neue Kraft fuehlend“, – pašnibždomis pacitavo partitūrą Spendrelis. – Jis jaučiasi stipresnis, bet muzika jau nebe tokia dangiška.

Naujoji melodija lėkė šuoliais dar penkiasdešimt taktų ir galiausiai baigėsi adatos krebždesiu. Spendrelis pakėlė galvutę ir sustabdė plokštelę.

– Kitoje pusėje vėl prasideda lydinė dermė, – paaiškino jis, prisukdamas gramofoną. – Paskui dar toks pat greitas gabalas la mažorine tonacija. Tada vėl lydinė dermė iki pat galo, tolydžio vis gražesnė. Argi tai ne puiku? – kreipėsi jis į Rempioną. – Argi tai ne įrodymas?

– Puiku, – linktelėjo tas. – Bet ta muzika, kiek suprantu, įrodo tik vieną dalyką – kad sergantys žmonės būna labai silpni. Tai kūrinys žmogaus, kuris prarado kūną.

– Bet atrado sielą.

– Nė kiek tuo neabejoju, – atsakė Rempionas, – sergantys žmonės labai dvasingi. Taip yra todėl, kad jie nevisaverčiai. Kastratai juk garsėja savo platoniška meile.

– Bethovenas nebuvo kastratas.

– Žinau. Bet kam jis stengėsi juo būti? Kodėl kastraciją ir bekūniškumą pasirinko savo idealu? Ką reiškia ši muzika? Tai tik himnas kastratų garbei. Pripažįstu, labai gražus. Bet kodėl jis negalėjo apdainuoti kokį nors humaniškesnį dalyką negu kastracija?

Spendrelis atsiduso.

– Man tai palaiminga vizija, tai dangaus karalystė.

– Bet ne žemė. Kaip tik su tuo aš ir nesutinku.

– Nejaugi žmogus negali įsivaizduoti dangaus, jeigu jam patinka? – paklausė Meri.

– Žinoma gali, tik nereikia aiškinti, kad jo įsivaizdavimas yra galutinė tiesa, grožis, išmintis, dora ir taip toliau. Spendrelis nori, kad šitą bekūnį muzikos kastratą mes laikytume galutiniu tiesos žodžiu. Aš su juo nesutinku. Nesutinku, ir tiek.

– Paklausykite iki galo, tada galėsite spręsti. – Spendrelis apvertė plokštelę ir nuleido galvutę. Dangiškas lydinės muzikos vaiskumas suvirpo ore.

– Gražu, gražu, – tarė Rempionas pasibaigus plokštelei. – Jūsų tiesa, tai tikrai rojus, tai sielos gyvenimas. Tobuliausias nuo tikrovės atitrūkusios dvasios pavyzdys. Bet kam reikalingas atitrūkimas? Kodėl jam negana buvo būti žmogumi, o ne abstrakčia siela? Kodėl, kodėl? – Jis ėmė vaikščioti pirmyn atgal po kambarį. – Ta nelemta siela, – kalbėjo jis toliau, – ta nelemta abstrakti siela – kaip koks vėžys, ėdantis tikrą, žmogišką, natūralią tikrovę ir pasiglemžiantis jos vis daugiau ir daugiau. Kodėl jam negana tikrovės, tam jūsų asilui Bethovenui? Kam jam prireikė keisti tikrą, šiltą, natūralų pasaulį į tą abstraktų sielos vėžį? Vėžys gali turėti gražų pavidalą, bet tegu jį velniai, kūnas kur kas gražesnis. Aš nenoriu jūsų dvasinio vėžio.

– Nesiginčysiu su jumis, – tarė Spendrelis. Staiga jis pasijuto nežmoniškai pavargęs ir prislėgtas. Nieko neišėjo. Nepavyko Rempiono įtikinti. Gal įrodymas iš tiesų nieko neįrodo? Gal muzika nekalba nieko daugiau tik apie save pačią ir apie jos kūrėjo ypatumus? Jis žvilgtelėjo į laikrodį: greit penkios. – Šiaip ar taip, paklausykite pabaigą, – pasakė jis. – Tai ge-

riausia dalis. – Ir jis prisuko gramofoną. – „Net jeigu ta muzika ir neturi prasmės, – pagalvojo jis, – ji puiki, kol tęsiasi. O gal ji ir turi prasmę. Pagaliau Rempionas juk gali klysti.“ – Klausykitės.

Vėl pasigirdo muzika. Tačiau kažkas naujo ir nuostabaus atsitiko jos lydiniame rojuje. Melodija pasidarė dvigubai greitesnė, jos forma įgavo ryškesnius ir labiau apčiuopiamus kontūrus, kažkas ėmė busti ritmingame frazės pulsavime. Tarsi dangaus karalystė būtų pasidariusi dar dangiškesnė ir jos tobulumas dar gilesnis ir visaapimantis. Išliko neišreiškiama ramybė, bet tai jau nebebuvo išgijimo ir pasyvumo ramybė. Ji virpėjo, ji buvo gyva, ji augo ir stiprėjo, ji tapo veiklia ramybe, kone aistringa rimtimi. Muzika stebuklingu būdu panaikino laikinojo gyvenimo ir amžinojo poilsio paradoksą.

Jie klausėsi beveik nekvėpuodami. Spendrelis triumfuodamas žiūrėjo į savo svečią. Jo paties abejonės išsisklaidė. Kaip galima netikėti tuo, kas iš tikrųjų yra, kas akivaizdžiai egzistuoja?

Rempionas linktelėjo galva.

– Jūs beveik įtikinot mane, – sušnibždėjo jis. – Bet tai per daug gražu.

– Ar gali būti kas nors per daug gražu?

– Tai nežmogiška. Jeigu ta muzika tęstųsi toliau, jūs nebebūtumėte žmogumi. Jūs numirtumėte.

Jie vėl nutilo. Muzika grojo toliau, vesdama iš vieno dangaus į kitą, nuo vienos palaimingos būsenos prie dar didesnės. Spendrelis atsiduso ir užsimerkė. Jo veidas buvo rimtas ir ramus, tarsi išlygintas mirties ar miego. „Taip, mirties, – pagalvojo Rempionas žiūrėdamas į jį. – Jis atsisako būti žmogumi. Tik ne žmogumi – demonu arba mirusiu angelu. O dabar jis mi-

ręs". Vos juntamas lydinės dermės disonansas suteikė palaimai beveik nepakeliamo aštrumo. Spendrelis vėl atsiduso. Pasigirdo beldimas į duris. Jis atsimerkė. Jo veide vėl atsirado pašaipios raukšlelės, lūpų kampučiai ironiškai suvirpėjo.

„Dabar jis ir vėl demonas, – pagalvojo Rempionas. – Sugrįžo į gyvenimą ir vėl demonas."

– Štai ir jie, – pasakė Spendrelis ir, neatsakydamas į Meri klausimą: „Kas jie?", išėjo iš kambario.

Rempionas su Meri sėdėjo prie gramofono, klausydamiesi dangiško apreiškimo. Staiga kurtinantis trenksmas, riksmas, dar ir dar vienas trenksmas sudrebino garsų rojų.

Jie pašoko ir nubėgo prie durų. Prieškambaryje stovėjo trys vyrai žaliais Laisvųjų Britų mundurais ir žiūrėjo į ant grindų gulintį Spendrelio kūną. Jie laikė rankose revolverius. Dar vienas revolveris gulėjo šalia mirštančiojo. Spendreliui buvo peršauta galva ir ant marškinių raudonavo kraujo dėmė. Jo pirštai tiesėsi ir vėl gniaužėsi, tiesėsi ir vėl gniaužėsi, draskydami medines grindis.

– Kas čia?.. – pradėjo Rempionas.

– Jis pirmas iššovė, – nutraukė jį vienas iš vyrų.

Stojo tyla. Pro atviras duris atsklido muzika. Dangiškos melodijos aistra ėmė blėsti. Ištęsti garsai vėl bylojo apie dangų kaip apie tobulo poilsio, ramaus ir palaimingo sveikimo prieglobstį. Ištęsti garsai, pasikartojantis, ištęstas, skaidrus ir grynas akordas slinko ore, plaukė, lengvai, nevaržomai kilo vis aukštyn ir aukštyn. Ir staiga muzikos nebeliko – tik adatos krebždesys plokštelei sukantis.

* * *

Diena buvo graži. Berlepas ėjo namo. Jis buvo patenkintas savimi ir visu pasauliu. „Aš priimu Visatą“, – taip jis prieš valandą užbaigė savo įžanginį straipsnį kitos savaitės numeriui. Jis turėjo pagrindą ją priimti. Ponia Beterton pavaišino jį puikiais priešpiečiais ir gausybe pagyrimų. Čikagos „Liberaliųjų krikščionių mėnraštis“ pasiūlė jam tris tūkstančius dolerių už teisę spausdinti dalimis jo paskutinį veikalą „Šv. Pranciškus ir moderniųjų laikų dvasia“. Jis pasiuntė kablogramą, prašydamas trijų tūkstančių penkių šimtų. Šiandien atėjo atsakymas: jo sąlygos priimtos. Be to, Šiaurės Anglijos etikos filialai pakvietė jį skaityti keturias paskaitas Mančesteryje, Bradforde, Lidse ir Šefilde. Honoraras – penkiolika ginėjų už paskaitą. Anglijoje tai visai neblogai. Ir ruoštis beveik nereikės. Tik truputėlį perdirbti keletą įžanginių straipsnių „Pasauliui“. Du šimtai keturiasdešimt ginėjų ir trys tūkstančiai penki šimtai dolerių. Beveik tūkstantis svarų. Reikės nueiti pas maklerį ir pasikalbėti apie gumos akcijų kursą ir perspektyvas. O gal padėti pinigus į investavimo trestą? Jie duoda garantuotus šešis ar septynis procentus.

Eidamas Berlepas tyliai švilpiniavo. Tai buvo Mendelsono „Su dainos sparnais“. „Liberaliųjų krikščionių metraštis“ ir Etikos filialai pažadino jo širdį dainai. Su tokiu pat pasitenkinimu jis švilpiniavo galvodamas apie dar vieną šiandienos pergalę. Jis pagaliau atsikratė Etelės Kobet. Tam susidarė itin palanki proga. Etelė Kobet išvažiavo atostogų. Tokius dalykus lengviau atlikti paštu, negu akis į akį. Komercijos direktorius ponas Čiversas parašė oficialų laišką. Dėl finansinių sunkumų „Literatūros pasaulis“ priverstas nedelsdamas mažinti etatus. Jis ap-

gailestauja, bet... Pagal įstatymą jai priklausanti vieno mėnesio alga, bet atsidėkodamas už jos nepriekaištingą darbą jis pridedąs čekį sumai, atitinkančiai trijų mėnesių algą. Jis mielai duosiąs jai bet kokią reikalingą rekomendaciją. Su pagarba ponas Čiversas. Dalykišką pastarojo laišką Berlepas sušvelnino savuoju, kupinu apgailestavimų, draugiškų jausmų ir dejonių dėl publikos, nenorinčios pirkti „Literatūros pasaulio“, ir Jeremijo raudų dėl Dievo (turėdamas galvoje save ir literatūrą) pralaimėjimo, ir Mamonos (pono Čiverso ir visų verslininkų asmenyje) pergalės. Jis šnektelėjęs dėl jos su savo bičiuliu Džadu iš „Savaitės apžvalgos“, taip pat su keletu kitų asmenų iš leidėjų pasaulio, ir, žinoma, darysiąs viską, kas įmanoma, ir t. t.

Ačiū Dievui, galvojo jis, grįždamas namo ir su įkvėpimu švilpaudamas „Su dainos sparnais“. Etelė Kobet pasitraukė iš jo gyvenimo. Ji pasitraukė ir iš visų kitų gyvenimo. Nes po kelių dienų, parašiusi jam dvylikos puslapių laišką, kurį jis įmetė į ugnį vos perskaitęs pirmąjį smerkiantį sakinį, ji atsigulė ant grindų, įkišo galvą į orkaitę ir atsuko dujas. Bet šito Berlepas negalėjo numatyti. Smagiai švilpiniuodamas ir absoliučiai patenkintas gyvenimu jis žingsniavo namų link. Tą vakarą juodu su Beatrise žaidė vaikus ir maudėsi kartu. Du maži vaikai sėdėjo vienas prieš kitą senovinėje didžiulėje vonioje. Kaip jie išdykavo! Visas grindis aptaškė. Jų yra dangaus karalystė.

Komentarai

1 „Epipsichidionas“ *(Epipsychidion)* – P. B. Shelley’io (1792 –1822) poema, apdainuojanti idealią meilę.

2 Pjeras Luisas (Pierre Louys, 1870–1925) – prancūzų rašytojas, artimas simbolistams, erotinių romanų autorius.

3 Shakespeare’o CXXX sonetas; vert. A. Churginas.

4 „La Maison du Berger“ („Piemens namas“) – prancūzų rašytojo romantiko Alfredo de Vinji (Alfred Victor Comte de Vigny, 1797–1863) poema. Paprastas ir gražus gyvenimas gamtos prieglobstyje lyginamas su šiuolaikinės civilizacijos pagedimu.

5 Parnelis (Charles Stewart Parnell, 1846–1891) – airių politinis veikėjas, Airijos nepriklausomybės šalininkas. 1882 mm. airių teroristinė organizacija „Nenugalimieji“ įvykdė keletą politinių žmogžudysčių Dublino Feniks parke. Politiniai Parnelio priešai, pasinaudoję tomis žmogžudystėmis, sukompromitavo jo veiklą.

6 „Parako sąmokslas“ buvo organizuotas radikaliosios katalikų partijos, sukilusios prieš karaliaus Jokūbo I ir parlamento religinio pakantumo politiką. Sąmokslas buvo atskleistas 1605 m.; jo vadai nužudyti.

7 Matas ir Džefas – neperskiriami draugai, iliustruotų populiarių humoristinių istorijų herojai.

8 Seras Filipas Sidnis (Sir Philip Sidney, 1554–1586) – vienas iš didžiausių karalienės Elžbietos epochos poetų.

9 Bern-Džonsas (Edward Burne-Jones, 1833–1898) – anglų dailininkas prerafaelitas.

10 Shakespeare’o LII sonetas; vert. A. Churginas.

11 Sodoma – italų dailininko Džovanio Antonijo Bačio (Giovani Antonio Bacci, 1477–1549), Leonardo da Vinčio mokinio pravardė.

12 Vitijeris (John Greenleaf Whittier, 1807–1892) – populiarus amerikiečių poetas kvakeris.

13 Berkas (Edmund Burke, 1729–1797) – garsus anglų oratorius ir politinis veikėjas. Makolis (Thomas Macaulay, 1800–1859) – žymus anglų istorikas ir politinis liberaliosios krypties veikėjas. Beikonas (Francis Bacon, 1561–1626) – filosofas, anglų materializmo pradininkas. Miltonas (John Milton, 1608–1674) – žymus anglų poetas. Per Anglijos buržuazinę revoliuciją pasisakė prieš feodalinę reakciją. Ir Berkas, ir Makolis aktyviai dalyvavo sprendžiant indų problemas: Berkas vadovavo kampanijai už kolonijinės politikos liberalizavimą, Makolis sukūrė indų baudžiamąjį kodeksą.

14 Morlis (Edward Morlay, 1838–1923) – anglų politinis veikėjas ir rašytojas, parašęs ne vieną monografiją, tarp jų ir apie E. Berką.

15 Senovėje ant Nemo ežero (Italijoje, netoli Romos) buvo viena iš žymiausių mėnulio deivės Dianos šventovių; pats ežeras buvo vadinamas Dianos veidrodžiu.

16 Pironas Elidietis (Pyrrhōn Ēleios, apie 365– apie 275 pr. Kr.) – graikų filosofas, skepticizmo (pironizmo) pradininkas.

17 Teofrastas (Theophrastos, apie 370–288 pr. Kr.) – graikų filosofas, Aristotelio mokinys, žinomas savo puikiomis ir taikliomis žmogaus būdo charakteristikomis.

18 Hipatija (Hypatia, 370–415) – žymi graikų filosofė, matematikė, astronomė, dėsčiusi filosofiją Aleksandrijos muziejuje.

19 Tizo gulbinas – analogija su „Eivono gulbinu", kaip Anglijoje priimta vadinti Shakespeare'ą.

20 Baris (Sir James Matthew Barry, 1860–1937) – škotų dramaturgas ir romanistas. Labiausiai pagarsėjo savo fejerija „Piteris Penas" (1904).

21 Kukas (Thomas Cook, 1808–1892) anglų kelionių agentas, pirmasis pradėjęs organizuoti keliones su iš anksto užsakytais viešbučiais, maitinimu ir t.t. Šiuo metu jo vardu pavadinta turizmo agentūra – viena didžiausių pasaulyje.

22 Tegu batai laidoja savo batus... – perfrazuotas Evangelijos pasakymas: „Palik mirusiems laidoti savo numirėlius" (Mt 8, 22).

23 Stebėkite lauko lelijas – citata iš Evangelijos (Mt 6, 28).

24 „Acharniečiai" – senovės graikų dramaturgo Aristofano (Arystophanēs, apie 445–385 pr. Kr.) komedija.

25 Simpoziumas – puota (gr.)

25 „Undinė" – garsi XVI a. Londono taverna, kurioje lankydavosi Literatūrinio klubo nariai, tarp jų ir Shakespeare'as.

27 Peksnifas – vienas Dikenso (Charles Dickens, 1812–1870) romano"Marti-

nas Čazlvitas“ herojų. Dėl veidmainiško jo būdo šis vardas Anglijoje įgavo neigiamą prasmę.

28 Dispepsiškas – žodis, padarytas iš termino „dispepsija“, t. y. skrandžio nevirškinimas.

29 Karlailis (Thomas Carlyle, 1795–1881) – anglų istorikas, rašęs pompastiška ir sunkia kalba.

30 Ipokrenė – mūzoms skirtas šaltinis ant Helikono kalno senovės Graikijoje. Graikai tikėjo, kad kiekvienas, atsigėręs šio šaltinio vandens, tampa poetu. „Rausvaskruostė Ipokrenė“ – citata iš anglų poeto Kitso (John Keats, 1795–1821) „Odės lakštingalai“, kur ši metafora taikoma vynui.

31 Alkibiadas (Alkibiadēs, apie 450–404 pr. Kr.) – Atėnų politinis veikėjas, karvedys ir avantiūristas, garsėjęs savo palaidu elgesiu.

32 Frinė – pagarsėjusi senovės graikų kurtizanė.

33 „Batrachomiomachija“ – senovės graikų poema „Varlių ir pelių karas“, Homero epo („Iliados“) parodija. Joje pajuokiama mitologija, Olimpo dievai, aristokratų išdidumas.

34 Panelė Mafet – vaikiškų eilėraščių personažas.

35 Aliuzija į Evangelijos citatą: „Atveskite nupenėtą veršį ir papjaukite!“ (Lk 15, 23).

36 „Jūs turite akis, bet nematote“ – Jeremijo knyga 5, 21.

37 Hercogas Manmetas (Duke of Monmouth, 1649–1685) – neteisėtas Karolio II Stiuarto sūnus. Kai po Karolio II mirties sostą užėmė jo brolis Jokūbas II, Manmetas organizavo sukilimą, bet pralaimėjo ir jam buvo nukirsta galva.

38 Neleris (Godfrey Kneller, 1648–1725) ir Leli (Peter Lely, 1617–1670) – anglų portretistai, paskutiniųjų Stiuartų dvaro dailininkai.

39 „Festus“ – netalentinga teologinė trečiarūšio anglų poeto Beilio (Philip Bailey, 1816–1902) poema.

40 Senasis Jūreivis – anglų poeto Kolridžo (Samuel Taylor Coleridge, 1772–1834) „Poemos apie senąjį jūreivį“ herojus.

41 Pinturikijas (Pinturicchio, tikroji pavardė Bernardino di Betto, apie 1454–1513) – italų Renesanso dailininkas, Perudžino mokinys, Rafaelio amžininkas.

42 Raskinas (John Ruskin, 1819–1900) – anglų rašytojas ir kritikas, žymiausias prerafaelitų mokyklos teoretikas.

43 Votsas (George Watts, 1818–1904) – anglų dailininkas prerafaelitas.

44 „Čarlio tetulė“ – populiari anglų dramaturgo Thomo Brandono (1856–1914) komedija.

45 Jakobas Bėmė (Böhme, 1575–1624) – vokiečių teosofas ir mistikas.

46 Shakespeare'o CXXIX sonetas; vert. A. Churginas.

47 Ponia Grandi –XVIII a. anglų komedijos personažas, įkūnijantis bukaprotiškumą, ribotumą ir visuomeninės nuomonės baimę.

48 Šeferis (Ary Scheffer, 1795–1858) – vidutinis prancūzų dailininkas, tapęs daugiausia religinėmis temomis.

49 Tompsonas (Joseph Thompson, 1856–1940) – žymus anglų fizikas.

50 Seras Olivjė Lodžas (Sir Oliver Lodge, 1851–1940) – žinomas anglų fizikas, senatvėje domėjęsis parapsichologija.

51 Ponia Edi (Mary Eddy, 1821–1910) – Amerikos religinio mokymo „Krikščionybės mokslas“ įkūrėja. Daktaras Frenkas Kreinas – vienas iš jos bendražygių.

52 Samuelis Smailsas (Samuel Smiles, 1812–1904) – škotų rašytojas ir mokytojas, praktinės etikos knygų autorius, aukštinęs taupumą, apsukrumą ir kitas „dorybes“.

53 Biblijos citata (Pr 2, 24). Vert. prof. A. Rubšys.

54 Fenelonas (de Salignac de La Mothe-Fenelon, 1651–1715) – prancūzų rašytojas, žymus klasicistinės prozos atstovas.

55 Hekelis (Ernst Haeckel, 1834–1919) – vokiečių biologas, tyręs organizmų ontogenezės ir filogenezės ryšius.

56 „Pančas“(„Punch“) – humoristinis anglų žurnalas, einantis nuo 1841 m. ir ilgą laiką buvęs svarbiausiu humoristiniu leidiniu socialinėmis ir politinėmis temomis.

57 Fabras (Jean Fabre, 1823–1915) – prancūzų entomologas ir populiarių knygų apie vabzdžių gyvenimą autorius.

58 Gg, trečioji giesmė, 7, 3–4. Vert. prof. A. Rubšys.

59 Gg, trečioji giesmė, 7, 2. Vert. prof. A. Rubšys.

60 Gg, trečioji giesmė, 4, 12–14. Vert. prof. A. Rubšys.

61 ...sero Edvino Landsiro liūtai šiepė nasrus, o leidi Hamilton meilužis stovėjo iškilęs iki debesų... – Trafalgaro aikštės viduryje stovi kolona, apsupta liūtų (pagal anglų dailininko Landsiro (Edwin Landseer, 1802–1873) eskizus) – paminklas admirolui Nelsonui.

62 Baudleris (Bowdler, Dr. Thomas, 1754–1825) – škotų daktaras, 1818 m. išleidęs „Šekspyrą šeimai“, kur buvo išbraukti visi nepadorūs ir šventvagiški originalo posakiai.

63 Frensis Čentrėjus (Francis Chantrey, 1782–1814) – anglų skulptorius, daugybės paminklų, biustų ir kt. autorius.

64 Rupertas Brukas (Rupert Brook, 1887–1915) – anglų poetas, pagarsėjęs

ciklu karui skirtų patriotinių eilėraščių; mirė kare nuo kraujo užkrėtimo.

65 Lola Montes (Lola Montez, 1818–1861) – žymi airių šokėja ir kurtizanė.

66 Florensė Naitingeil (Florence Nightingale, 1820–1910) – anglų pirmoji gailestingoji sesuo.

67 Sandemanizmas – XVIII a. religinis judėjimas Škotijoje.

68 Maksas Birbemas (Max Beerbohm, 1872–1956) – britų humoristas ir karikatūristas, piešdavęs žymių meno pasaulio atstovų karikatūras.

69 Reinhartas (Max Reinhardt, 1873–1943) – žymus austrų dirigentas ir impresarijas.

70 1890 m. Parnelis buvo priverstas pasitraukti iš politinio ir visuomeninio Airijos gyvenimo po viešo skandalo dėl intymių ryšių su ištekėjusia moterimi.

71 Vistleris (James M'Neill Whistler, 1834–1903) – JAV dailininkas, baigęs mokslus Prancūzijoje ir daugiausia gyvenęs Londone.

72 Vyskupas Odo – netikras Vilhelmo Užkariautojo brolis ir bendražygis, pavaizduotas žymiajame jam padovanotame „Bajė gobelene", kuriame atsispindi visa Anglijos normanų užkariavimo istorija (XI a.).

73 Antrinės savybės, arba kokybės – filosofinis terminas, nusakantis daikto ypatybes pagal objektyvumo požymį. Pirminėmis, arba objektyviomis savybėmis, Locke'as laikė judėjimą, tįsumą, tankį, formą ir t. t., o antrinėmis, arba subjektyviomis, – spalvą, kvapą, skonį, garsą ir visas kitas paties subjekto būsenas, neatspindinčias objektyvių daikto savybių.

74 Viziris Barmesidas – „Tūkstančio ir vienos nakties" personažas, vaišinęs valkatą įsivaizduojamais valgiais.

Apie autorių

Aldousas Huxley'is, kritikų vadinamas anglų intelektinio romano tėvu, gimė 1894 m. turtingoje ir išsilavinusioje šeimoje. Jo senelis, Thomasas Huxley'is, buvo garsus biologas, prisidėjęs prie evoliucijos teorijos kūrimo, o motina - rašytojos Humphrey Ward sesuo, poeto Matthew Arnoldo dukterėčia ir žymaus mokslininko, filosofo Thomaso Arnoldo, anūkė. Be abejonės, Huxley'o šeimos tradicijos ir auklėjimas turėjo didelės įtakos rašytojo kūrybai - visi jo kūriniai stebina enciklopedine erudicija ir nežabota vaizduote. Pasak ilgamečio rašytojo bičiulio Geraldo Heardo, Huxley'o kilmė įpareigojo jį gerbti „intelekto autoritetą" ir „moralines pareigas". Tačiau Huxley'o charakteris bei gyvenimo patirtis vertė jį kritiškai ir ironiškai vertinti savo aplinkos žmones. Kalbant šio autoriaus kūrybos tyrinėtojo Roberto Kuehno žodžiais, Huxley'is „gyvenimą pradėjo kaip judraus, skvarbaus proto enfant terrible, *o baigė kaip išminčius".*

Huxley'is gavo pavyzdinį anglų džentelmeno išsilavinimą, baigė prestižinę Etono kolegiją, vėliau studijavo anglų literatūrą Oksfordo universitete. Čia prasidėjo jo literatūrinė karjera, rašytojas susipažino su tokiomis asmenybėmis kaip Lyttonas Strachey'is, Bertranas Russellas ir artimai susidraugavo su Davidu Herbertu Lawrence'u – nors ir sunku patikėti, kad jiedu galėjo turėti ką nors bendra. Daugelio kritikų manymu, Lawrence'as yra vieno iš atkakliausių ir nuoširdžiausių „Kontrapunkto" personažų, Marko Rempiono, prototipas. Šis herojus įkūnija natūraliais jausmais gyvenančią harmoningą asmenybę, sugebėjusią apsisaugoti nuo civilizacijos žlugdančios įtakos. Vis dėlto derėtų paminėti ir tą faktą, kad pats Lawrence'as vertino šį romaną, bet gana kritiškai atsiliepė apie jame ryškėjančias nihilizmo apraiškas.

Pirmąją savo knygą, eilėraščių rinkinį, Huxley'is išleido 1916 m. Ankstyvoji Huxley'o kūryba pasižymi aristokratiška bravūra, apibendrinimais, satyra. Kaip jis pats prisipažįsta straipsnyje „Vulgarumas literatūroje", „šokiruoti sustabarėjusio mąstymo skaitytojus yra ne tik satyriko pareiga, bet ir retas malonumas". O minėtasis Kuehnas Huxley'į yra pavadinęs „atgyvenusių tiesų demaskuotoju". Tačiau ankstyvąjį sardonišką negatyvizmą, troškimą šokiruoti ir keisti pasaulį ilgainiui ima keisti brandus santūrumas, optimizmas, žavėjimasis psichodeline filosofija ir noras atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Nuo socialiai angažuoto idėjų romano rašytojas pamažu pereina prie fantastinių vizijų, antiutopijų ir utopijų.

Huxley'is yra išmėginęs jėgas daugely žanrų – poezijoje, novelistikoje, publicistikoje, jam netgi teko dirbti scenaristu Holivude. Rašytojo novelistika – rinkiniai „Mirties vija" (1922), „Mažasis meksikietis ir kiti apsakymai" (1924), „Trumpos žvakės" – žavi meistriška kompozicija ir kandumu, tačiau į pasaulinės literatūros istoriją Huxley'is pirmiausia įėjo kaip romanų „Kontrapunktas" (1928), „Šaunus naujas pasaulis" (1932), „Beždžionė ir esmė" (1948), „Sala" (1962) autorius. Lietuviškai išleistas pirmasis šio autoriaus romanas „Geltonasis Kroumas" (1921; vertimas – 1983). Šiame kūrinyje susipina papročių ir idėjų romano žanriniai elementai, matomi muzikinės kompozicijos principai, vėliau išryškėję „Kontrapunkte", kuris laikomas vienu iš geriausių Huxley'o kūrinių.

„Kontrapunkte", kuriame ypač gausu autobiografinių detalių, muzikinio kontrapunkto principas realizuojamas supriešinant veikėjus, siužetines linijas, epizodus, idėjas. Teoriniai samprotavimai apie įvairiausias gyvenimo sritis, filosofinės Filipo dienoraščio ištraukos įterpiamos į draminių įvykių eigą. Emocijos, meilė, mirtis, žmonių charakteriai vaizduojami įvairiais rakursais, tragišku, komišku ir parodijiniu aspektu. Kontrapunktas yra romano pamatinis principas, vienijantis atskiras scenas, teikiantis simbolinę prasmę pavieniams motyvams.

Kūrinyje konstatuojami žmogaus nesugebėjimo išsaugoti intelektinio ir emocinio prado pusiausvyrą simptomai. Personažų pokalbiuose nuolat iškyla mintis apie žmoguje slypintį gyvulišką pradą. Autorius ypač groteskiškai vaizduoja Denio Berlepo veidmainingą krikščioniškojo išganymo

programą, ironiškai kalba apie Everardo Veblio skelbiamą ryžtingos bei stiprios asmenybės idealą. Nihilistinės idėjos įkūnijamos Spendrelio paveiksle, kuriame galime įžvelgti Hamleto parodiją. Atmesdamas savo aplinkos veidmainingumą, jis neigia bet kokių humanistinių jausmų egzistavimo galimybę, niekina meilę, pareigą, darbą. Jo neurotiškoje asmenybėje galime aptikti froidiškojo Edipo komplekso apraiškų, nes Spendrelio nihilizmas ėmė reikštis tada, kai paauglio dievinama motina antrąkart ištekėjo už karininko. Taip pat šio personažo pasaulėjautai būdingi egzistencializmui artimi bruožai.

Autoriui artimiausiu veikėju laikytinas Filipas Kvorlzas (jis, kaip ir pats Huxley'is, kenčia gėdą ir pažeminimą, kad dėl fizinės negalios – Huxley'is dėl akių ligos paauglystėje buvo kone apakęs – negalėjo dalyvauti Pirmajame pasauliniame kare). Kvorlzo lūpomis autorius išdėstė savo pažiūras į meną ir jo santykius su gyvenimu. Šio personažo dienoraščiai sudaro atskirą siužetinę liniją. Panaudodamas personažą-rašytoją autorius pratęsė Marcelio Prousto tradiciją, grindžiamą galimybe kalbėti apie patį kūrybos procesą.

1932 m. pasirodęs Huxley'io romanas „Šaunus naujasis pasaulis", lyginant su „Kontrapunktu", visiškai kitoks kūrinys, jis priklauso nuo šiol rašytojo kūryboje įsivyravusiam antiutopijos žanrui. Šiame romane vaizduojami 632 m. „po Fordo", kada įsigali vieninga pasaulinė valstybė, grindžiama „bendrumo, standarto ir pastovumo" dėsniais. Masinė produkcija vyrauja ne tik pramonėje, bet ir biologijoje – žmonių gemalai auginami kolbose, kur jie veikiami atitinkamomis cheminėmis medžiagomis, nulemiančiomis būsimą žmogaus socialinę funkciją. Šis kūrinys primena po aštuoniolikos metų pasirodžiusį Georgo Orwello romaną „1984-ieji", kuris sužavėjo Huxley'į. 1949 m. laiške Orwellui jis rašė: „Man nereikia jums dar kartą sakyti, kokia puiki ir neabejotinai svarbi yra ši knyga".

Beveik kartu su „1984-aisiais" buvo išleistas ir viena iš reikšmingiausių mūsų laikų antiutopijų laikomas Huxley'o romanas „Beždžionė ir esmė" (1948). Vaizduodamas pasaulį po atominės katastrofos, autorius piešia šiurpias barbariškai sulaukėjusių žmonių gyvenimo scenas. Romanui būdingi kinematografinio montažo elementai, jis primena siaubo filmą.

Šeštajame dešimtmetyje Huxley'is pagarsėjo savo domėjimusi psichodeliniais narkotikais, tokiais kaip meskalinas ir LSD. Pasak Sybillės Bedford, rašytojas ieškojo tokio narkotiko, kuris leistų pabėgti nuo savęs ir saikingai vartojamas būtų fiziškai ir socialiai nekenksmingas. Remdamasis savo meskalino vartojimo patirtimi, Huxley'is parašė dvi publicistikos knygas – „Patirties vartai" (1954) ir „Dangus ir pragaras" (1956) – ir romaną „Sala" (1962). Kai kurie skaitytojai šiuos kūrinius vertino kaip paskatinimą nevaržomai vartoti narkotikus, tačiau rašytojas perspėjo ir apie narkotikų keliamus pavojus.

Pasak rašytojo, „Sala" pareikalavo dvidešimties metų apmąstymų ir penkerių metų darbo. Tai jau nebe niūri antiutopija, kaip „Šaunus naujas pasaulis" arba „Beždžionė ir esmė", bet šviesi utopija, kurioje žmonės narkotikus vartoja religiniu tikslu ir džiaugiasi gyvenimu, nors tas džiaugsmas ir iliuzinis. Rinkdamas medžiagą šiam kūriniui, autorius studijavo graikų istoriją, polineziečių antropologiją, sanskrito, kinų, budistinių tekstų vertimus, farmakologiją, neuropsichologiją, psichologiją ir edukologiją.

Per savo ilgą rašytojo karjerą Huxley'is išleido 47 knygas. Garsaus anglų rašytojo ir kritiko Anthony'o Burgesso teigimu, Huxley'is „aprūpino anglų romaną smegenimis". Tai vienas iš reikšmingiausių intelektinio romano atstovų Europos literatūroje.

Huxley'is mirė 1963 m. lapkričio 22-ąją, tą pačią dieną, kai buvo nužudytas JAV prezidentas Johnas Kennedy'is.

Saulius Repečka

Huxley, Aldous
Hu204
Kontrapunktas: romanas / Aldous Huxley;
iš anglų kalbos vertė Nijolė Chijenienė. –
Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 2002. – 614 p.
Kn. taip pat: Apie autorių / Saulius Repečka, p. 612–615, Komentarai p. 607–611

ISBN 9986-39-230-6

Anglų literatūros klasikas Aldousas Huxley'is, kritikų vadinamas „atgyvenusių tiesų demaskuotoju“, subtilios ironijos ir psichologijos įžvalgų kupiname romane „Kontrapunktas“ konstatuoja žmogaus nesugebėjimą išsaugoti intelektinio ir emocinio prado pusiausvyrą. Meilės, netekties, neištikimybės ir žmogžudystės temos meistriškai derinamos su samprotavimais apie politiką, religiją ir meną.

UDK 820-3

Aldous Huxley
Kontrapunktas
Romanas

Redaktorius Saulius Repečka
Dailininkas Romas Orantas
Korektorė Virginija Savickienė
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė
2002 03 04. 23,9 leidyb. apsk. l. Užsakymas 737. 359-oji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, K. Sirvydo 6, 2001 Vilnius.
www. rsleidykla.lt / rsleidykla@is.lt
Spausdino AB „Vilspa“, Viršuliškių skg. 80, 2600 Vilnius.

/romanas

Oldosas Hakslis (Aldous Huxley) kritikų vadinamas anglų intelektinio romano tėvu ir atgyvenusių tiesų demaskuotoju. Jo kūryba stebina enciklopedine erudicija ir nežabota vaizduote, žavi subtilia ironija, netikėtomis psichologinėmis įžvalgomis ir meistriška kompozicija. Pasak autoritetų, jis aprūpino anglų romaną smegenimis.

Į pasaulinės literatūros istoriją Hakslis įėjo kaip romanų „Kontrapunktas“, „Šaunus naujas pasaulis“, „Sala“ autorius.

„Kontrapunktas“ laikomas vienu iš geriausių Hakslio romanų, jo satyros viršūne. Tai knyga, išlaikiusi laiko egzaminą, įtaigiai kalbanti apie žmogaus nesugebėjimą išsaugoti intelektinio ir emocinio prado pusiausvyrą.

ISBN 9986-39-230-6

